TITI LIVII PATAVINI LATINAE HISTORIAE PRINCIPIS

DECAS QVARTA.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM,
1542.

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVARTAE

LIBER PRIMVS.

ME quoque iuuat, uelut ipse in parte laboris ac periculi fuerim, ad finē belli Punici peruenisse. nā etsi profiteri ausum, perscripturum res omneis Romanas, in partibus singulis tanti operis fatigari minime conuenit: tamen cum in mentem uenit, tres & L X. annos (tot enim sunt à primo Punico ad secundū bellum finitum) æque multa uolumina occupasse mihi, quàm occuparint quadringēti L X X V I I I. anni à cōdita urbe, ad Appium Claudiū consulem, qui primus bellum Carthaginiēsibus intulit: iā prouideo animo, uelut qui proximis litori uadis inducti mare pedibus ingrediūtur: quicquid progredior, in uastiorē me altitudinē, ac uelut profundū inuehi, & crescere penè opus, quod prima quæq; perficiendo minui uidebatur. Pacem Punicam bellū Macedonicum excepit, periculo haudquaquam comparandum aut uirtute ducis, aut militum robore: claritate regum antiquorū, uetustæq; fama gentis, & magnitudine imperij, quo multa quondam Europæ, maiorem partem Asiæ obtinuerant armis, propè nobilius. Cæterum

cœptum bellū aduersus Philippum decē ferme antè annis, triēnio prius depositum erat: cū Aetoli & belli, & pacis fuissent causæ. uacuos deinde pace Punica iam Romanos, & infensos Philippo, cum ob infidam aduersus Aetolos, aliosq; regionis eiusdē socios pacē, tum ob auxilia cū pecunia nuper in Africam missa Annibali, Pœnisq;, preces Atheniensium, quos agro peruastato in urbem cōpulerat, excitauerūt ad renouandum bellum. Sub idem ferè tēpus & ab Attalo rege, & Rhodijs legati uenerunt, nūtiantes: Asiæ quoq; ciuitates solicitari. His legationibus responsum est: curæ Asianā rem senatui fore. Cōsultatio de Macedonico bello integra ad C O S S. qui tunc in prælio cū Boijs erant, reiecta est. Interim ad Ptolemæum Aegypti regē legati tres missi, C. Claudius Nero, M. Aemylius Lepidus, P. Sēpronius Tuditanus: ut & annuntiarent uictū Annibalem, Pœnosq;: & gratias agerent regi, quòd in rebus dubijs, cū finitimi etiā socij Romanos desererent, in fide māsisset: & peterent, ut si coacti iniurijs bellū aduersus Philippum suscepissent: pristinum animū erga populum Rom. conseruaret. Eodem ferè tēpore P. Aelius C O S. in Gallia cum audisset à Boijs ante suum aduentū incursiones in agros sociorū factas: duabus legionibus subitarijs tumultus eius causa scriptis, additisq; ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium præfectum sociūm hac tumultuaria manu per Vmbriam, quā tribum Sappiniā uocant, agrum Boiorū inuadere iussit. ipse eodem aperto itinere per montes duxit. Appius ingressus hostiū fines primo populationes satis prospere, ac tutò fecit. delecto deinde ad castrum Mutilum satis idoneo loco ad demetenda frumēta (iam enim maturæ erant segetes) profectus neq; explorato circà, nec

nec stationibus satis firmis, quæ armatæ inermes, atque operi intẽtos tutarentur, positis, improuiso impetu Gallorum cum frumẽtatoribus est circumuẽtus. inde pauor, fugaq; etiã armatos cepit. ad septẽ millia hominũ palata per segetes sunt cæsa: inter quos ipse C. Appius *præfectus. cæteri in castra metu compulsi, inde sine certo duce cõsensu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum suarum, ad cõsulem per saltus propè inuios peruenere. qui, nisi quòd populatus est* Boiorum *fines: & cum* Ingaunis Liguribus *fœdus icit: nihil, quod esset memorabile, aliud in prouincia cũ gessisset*, Romam *rediit.* Cum *primum senatum habuit, uniuersis postulantibus, ne quã prius rem, quàm de* Philippo, *sociorumq; querelis ageret, relatum extemplo est, decreuitq; frequens senatus, ut* P. Aelius cos. *quẽ uideretur ei, cũ imperio mitteret: qui classe accepta, quã ex* Sicilia Cn. Octauius *reduceret, in* Macedoniã *traiiceret,* M. Valerius Leuinus *proprætor missus, circa* Vibonẽ *duodequadraginta nauibus ab* Cn. Octauio *acceptis in* Macedoniã *trãsmisit. ad quem cum* M. Aurelius *legatus uenisset, edocuissetq; eum quantos exercitus, quantũ nauium numerum comparasset rex: et quemadmodum circa omnes non cõtinentis modo urbes, sed etiam insulas, partim ipse adeundo, partim per legatos conciret homines ad arma: maiore conatu* Romanis *id capessendum bellum esse, ne cunctantibus iis auderet* Philippus, *quod* Pyrrhus *prius ausus ex aliquãto minore regno esset: hæc eadẽ scribere* Aurelium *cõsulibus, & senatui placuit.* Exitu *huius anni cũ de agris ueterũ militum relatũ esset: qui ductu atq; auspicio procõsulis* Scipionis *in* Africa *bellum perfecissent: decreuerunt patres, ut* M. Iunius *prætor urb. si ei uideretur, decemuiros agro*

Samniti, Apuloq;, quod eius publicum populi Ro. esset: metiẽdo, diuidendoq; crearet. Creati P. Seruilius, Q. Caecilius Metellus, Cn. & M. Seruilij (Geminis ambobus cognomen erat) L. & A. Hostilij Catones, P. Villius Tappulus, M. Fuluius Flaccus, P. Aelius Paetus, Q. Flaminius. Per eos dies P. Aelio cõsulum comitia habẽte, creati COSS. P. Sulpitius Galba, C. Aurelius Cotta. Praetores exinde facti Q. Minucius Rufus, L. Furius Purpurio, Q. Fuluius Gillo, Cn. Sergius Plancus. Ludi Romani scenici eo anno magnifice, apparateq; facti ab aedilibus curulibus L. Valerio Flacco, et T. Quintio Flaminino, biduum instaurati sunt. frumẽtiq; uim ingentẽ, quod ex Africa procõsul Scipio miserat, quaternis aeris populo cum summa fide & gratia diuiserunt. Et plebeij ludi ter toti instaurati ab aedilibus plebis L. Apustio Fullone, & Q. Minucio Rufo: qui ex aedilitate praetor creatus erat. & Iouis epulũ fuit ludorum causa. Anno quingentesimo quadragesimo ab urbe cõdita, P. Sulpitio Galba, C. Aurelio COSS. bellum cũ rege Philippo initum est, paucis mẽsibus post pacẽ Carthaginiẽsibus datã. Omniũ primum eam rem idibus Martijs, quo die tum cõsulatus inibatur, P. Sulpitius COS. retulit, senatusq; decreuit: uti COSS. maioribus hostijs rẽ diuinam facerẽt quibus dijs ipsis uideretur, cũ precatione ea: Quam rẽ senatus populusq; Romanus de republica, deq; ineũdo nouo bello in animo haberet: ea res uti populo Ro. socijsq;, ac nomini Latino bene, ac feliciter eueniret. secundũ rem diuinam, precationemq;, ut de republica, deq; prouincijs senatum consulerent. Per eos dies opportune iritandis ad bellum animis & literae á M. Aurelio legato, & M. Valerio Leuino propraetore allatae: & Atheniensium noua legatio uenit,

uenit, quæ regẽ appropinquare finibus suis nũtiaret: breuiq; non agros modo, sed urbẽ etiam in ditione eius futuram, nisi quid in Romanis auxilij foret. Cum pronũtiassent COS. rem diuinam rite perfectam esse, & precationi annuisse deos, aruspices respõdere: lætaq; exta fuisse: & prolationem finium, uictoriãq;, & triumphũ portendi: tum literæ Valerij, Aurelijq́; lectæ, & legati Athenienfium auditi. Senatus inde cõsultum factum est: ut socijs gratiæ agerentur, quòd diu solicitati ne obsidionis quidẽ metu fide decesßissent. de auxilio mittendo tum respondere placere: cum consules prouincias sortiti essent: atq; is COS. cui Macedonia prouincia euenisset, ad populum tulisset, ut Philippo regi Macedonum indiceretur bellum. P. Sulpitio prouincia Macedonia sorte euenit. isq́; rogationem promulgauit: uellent, iuberent Philippo regi, Macedonibusq́;, qui sub regno eius essent: ob iniurias, armaq́; illata socijs populi Romani bellum indici? Alteri consuli Aurelio Italia prouincia obtigit. Prætores exinde sortiti sunt: Cn. Sergius Plãcus urbanam: Q. Fuluius Gillo Siciliam: Q. Minucius Rufus Brutios: L. Furius Purpurio Galliam. Rogatio de bello Macedonico primis comitijs ab omnibus ferme centurijs antiquata est. id cum fessi diuturnitate & grauitate belli sua sponte homines tædio laborum, periculorumq́; fecerant: tũ Q. Bebius tribunus plebis uiam antiquam criminandi patres ingressus incusauerat bella ex bellis seri, ne pace unquam frui plebs posset. Aegre eam rem paßi patres: laceratusq́; probris in senatu tribunus plebis: & consulem pro se quisque hortari: ut de integro comitia rogationi ferendæ ediceret, castigaretq́; segnitiam populi: atq; doceret quanto damno, dedecori'que dilatio ea belli futura esset.

ra eſſet. Conſul in campo Martio comitijs habitis, priuſquam cẽturias in ſuffragium mitteret concione aduocata, Ignorare, inquit, uidemini mihi Quirites: nõ utrum bellum, an pacem habeatis, uos conſuli (neq; enim liberum id uobis permittet Philippus: qui terra mariq́; ingẽs bellum molitur) ſed utrũ in Macedoniam legiones tranſportetis: an hoſtem in Italiam accipiatis. hoc quantũ interſit, ſi unquam antè aliâs, Punico certe proximo bello experti eſtis. Quis enim dubitat: quin, ſi Saguntinis obſeſſis fidemq́; noſtram implorantibus impigre tuliſſemus opem, ſicut patres noſtri Mamertinis tulerant: totum in Hiſpaniam auerſuri bellum fuerimus, quod cunctando cũ ſumma clade noſtra in Italiã accepimus? Ne illud quidẽ dubium eſt, quin hũc ipſum Philippum pactum iam per legatos, literasq́; cum Annibale in Italiam traijcere, miſſo cũ claſſe Leuino, qui ultro ei bellum inferret: in Macedonia continuerimus. & quod tunc fecimus, cum hoſtem Annibalem in Italia haberemus: id nũc pulſo Italia Annibale, deuictis Carthaginiẽſibus, cunctamur facere? Patiamur expugnandis Athenis, ſicut Sagunto expugnando Annibalẽ paßi ſumus, ſegnitiẽ noſtram experiri regem. non quinto inde menſe, quemadmodum ab Sagunto Annibal, ſed quinto inde die, quàm ab Corintho ſoluerit naues, in Italiã perueniet. Ne æquaueritis Annibali Philippum: ne Carthaginienſibus Macedonas: Pyrrho certe æquabitis: dico quantũ uel uir uiro, uel gens gẽti præſtat. Minima acceßio ſemper Epirus regno Macedoniæ fuit, & hodie eſt. Peloponneſum totã in ditione Philippus habet, Argosq́; ipſos, non uetere fama magis, quàm morte Pyrrhi nobilitatos. Noſtra nunc compara. quanto magis florentẽ Italiam, quanto magis integras res, ſaluis

ducib

ducibus, ſaluis tot exercitibus, quos Punicũ poſtea bellũ abſumpſit: aggreſſus Pyrrhus tamen concußit, & uictor propè ad ipſam urbẽ Romam uenit. nec Tarẽtini modo, oraq́; illa Italiæ, quam maiorem Græciam uocant: ut linguam, ut nomen ſecutos crederes: ſed Lucanus, & Bruttius, & Samnis à nobis defecerũt. hæc uos, ſi Philippus in Italiã tranſmiſerit, quietura aut manſura in fide credi tis? manſerunt enim Punico poſtea bello. nunquã iſti populi, niſi cum deerit ad quẽ deſciſcant, à nobis non deficient. Si piguiſſet uos in Africam traijcere, hodie in Italia Annibalẽ & Carthaginiẽſes hoſtes haberetis: Macedonia potius, quàm Italia bellum habeat: hoſtium urbes agriq́; ferro atq; igni uaſtẽtur. experti iã ſumus foris nobis, quàm domi feliciora, potẽtioraq́; arma eſſe. Ite in ſuffragium bene iuuãtibus dijs: & quæ patres cenſuerunt, uos iubete. Huius uobis ſentẽtiæ non conſul modo autor eſt, ſed etiã dij immortales, qui mihi ſacrificanti, precantiq́;, ut hoc bellum mihi, ſenatui, uobisq́;, & socijs ac nomini Latino, claßibus exercitibusq́; noſtris bene ac feliciter eueniret: læta omnia, proſperaq́; portendêre. Ab hac oratione in ſuffragiũ mißi, uti rogarat bellum iuſſerunt. Supplicatio inde à COS. *in triduum ex* S. C. *indicta eſt, obſecratiq́; circa omnia puluinaria dij, quod bellum cũ Philippo populus iußiſſet, id bene ac feliciter eueniret. cõſuliq́; fœciales ab* COS. *Sulpitio, bellũ quod indiceretur regi Philippo, utrũ ipſi utiq; nuntiari iuberẽt: an ſatis eſſet, in finibus regni quod proximũ præſidium eſſet, eò nũtiari. fœciales decreuerũt, utrum eorũ feciſſet, recte facturũ. Conſuli à patribus permiſſum, ut quẽ uideretur ex ijs, qui extra ſenatũ eſſent, legatum mitteret ad bellũ regi indicendũ. Tum de exercitibus conſulũ, præto*

rumq́; actum. cõsules binas legiones scribere iußi; ueteres dimittere exercitus. Sulpitio, cui nouum, ac magni nominis bellum decretũ erat, permissum, ut de exercitu, quẽ procõsul Scipio ex Africa deportasset: uoluntarios quos posset, duceret: inuitũ ne quẽ militem ueterẽ ducendi ius esset. Prætoribus L. Furio Purpurioni, & Q. Minucio Rufo quina millia sociûm Latini nominis cõsul daret: quibus præsidijs alter Galliã, alter Brutios prouinciã obtineret. Q. Fuluius Gillo et ipse iussus ex eo exercitu, quẽ P. Aelius COS. *habuisset: ut quisq; minime multa stipẽdia haberet, legere donec et ipse quinq; millia sociûm ac nominis Latini effecisset: id præsidio Siciliæ prouinciæ esset. M. Valerio Falconi qui prætor priore anno Campaniã prouinciam habuerat: prorogatum in annum imperium est: uti proprætor in Sardiniam traijceret: quoq́; de exercitu, qui ibi esset, quinque millia sociûm nominis Latini, qui eorum minime multa stipendia haberet, legeret. Et consules duas urbanas legiones scribere iußi: quæ si quò res posceret, multis in Italia cõtactis gentibus Punici belli societate iraq́; inde tumentibus, mitterẽtur. Sex legionibus Romanis eo anno usura respublica erat. In ipso apparatu belli legati ab rege Ptolemæo uenerunt, qui nuntiarunt, Athenienses aduersus Philippum petisse ab rege auxilium. cæterum etsi communes socij sint: tamen nisi ex autoritate populi Romani, neque classem, neque exercitum defendendi, aut oppugnandi cuiusquam causa regem in Græciam missurum esse. uel quieturum eum in regno, si populo Romano socios defendere liceat: uel Romanos quiescere, si malint, passurum: atque ipsum auxilia, quæ facile aduersus Philippum tueri Athenas possent, missurum. Gratiæ regi ab senatu actæ, respõsumq́;: tutari*

tutari socios populo Romano in animo esse, si qua re ad id bellum opus sit, indicaturos regi. regniq; eius opes sci re subsidia firma ac fidelia suæ reipub. esse. Munera dein de legatis in singulos quinûm millium æris ex S. C. missa. Cum delectum consules haberent: pararentq; quæ ad bellum opus essent: ciuitas religiosa, in principijs maxime nouorum bellorum, supplicationibus habitis iam, & obsecratione circa omnia puluinaria facta, ne quid prætermitteretur, quod aliquando factum esset: ludos Ioui, donum'que uouere consulem, cui prouincia Macedonia euenisset, iußit. Moram uoto publico Licinius pontifex maximus attulit: qui negauit ex incerta pecunia uouere debere. si ea pecunia non posset in bellum usui esse, reponi statim debere: nec cum alia pecunia misceri. quod nisi factum esset: uotum rite solui non posse. Quanquam & res, & autor mouebat: tamen ad collegium pontificũ referre consul iussus: si posset recte uotum incertæ pecuniæ suscipi. posse, rectiusq; etiam esse, pontifices decreuerũt. Vouit in eadem uerba COS. *præeunte maximo pontifice: quibus antea quiquennalia uota suscipi solita erant: præterquam quòd tanta pecunia, quantam tum, cũ solueretur, senatus censuisset: ludos, donaq; facturum uouit. toties antè ludi magni de certa pecunia uoti erant: ij primi de incerta. Omnium animis in bellũ Macedonicum uersis, repẽte nihil minus eo tẽpore timẽtibus Gallici tumultus fama exorta est. Insubres, Cenomaniq;, & Boij, excitis Sallyis, Iluatibus'que, & cæteris Ligusticis populis, Amilcare Pœno duce, qui in ijs locis de Asdrubalis exercitu substiterat: Placentiam inuaserant: & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incẽsa, uix duobus millibus hominum inter incendia, ruinasq; relictis, traiecto Pado ad*

do ad Cremonam diripiendã pergunt. Vicinæ urbis audi ta clades ſpatiũ colonis dedit ad claudendas portas, præſidiaq́; per muros diſponẽda: ut obſiderentur tamẽ prius quàm expugnarentur: nuntiosq́; mitterent ad populum Romanum. L. Furius Purpurio, tum prouinciæ præerat, cætero ex S.C. exercitu dimiſſo, præter quinq; millia ſociũm ac Latini nominis: cum iis copiis in proxima regione prouinciæ circa Ariminum ſubſtiterat. is tum ſenatui ſcripſit, quo in tumultu prouincia eſſet. duarũ coloniarum, quæ ingentẽ illam tempeſtatem Punici belli ſubterfugiſſent: alteram captam, ac direptam ab hoſtibus: alteram oppugnari. nec in exercitu ſuo ſatis præſidii colonis laborantibus fore: niſi quinq; millia ſociũm, XL. millibus hoſtium (tot enim in armis eſſe) trucidanda obiicere uelit, & tanta ſua clade iam inflatos excidio coloniæ Romanæ augeri hoſtium animos. His literis recitatis decreuerũt: ut C. Aurelius COS. exercitum cui in Hetruriam ad conueniendum diem edixerat: Arimini eadem die adeſſe iuberet: & aut ipſe, ſi per cõmodum reipublicæ poſſet, ad opprimendum Gallicum tumultum proficiſceretur: aut L. Furio prætori ſcriberet: ut cum ad eum legiones ex Hetruria ueniſſent: miſsis in uicem earum quinque millibus ſociorum, qui interim Hetruriæ præſidio eſſent: proficiſceretur ipſe ad coloniam liberandam obſidione. Legatos item mittendos in Africam cenſuerunt: eoſdem Carthaginem, eoſdẽ in Numidiam ad Maſaniſſam. Carthaginem, ut nuntiarent, ciuem eorum Amilcarem relictũ in Gallia, haud ſatis ſcire ex Aſdrubalis prius, an ex Magonis poſtea exercitu, bellum contra fœdus facere. exercitus Gallorum, Ligurumq́; exciuiſſe ad arma contra populum Romanum. eum ſi pax placeret: reuocãdum illis,

& de

& dedendum populo Ro. esse. simul nuntiare iußi: perfugas sibi nō omnes redditos esse: magnam partem eorum palàm Carthagini obuersari dici: quos cōprehendi conquiriq; debere: ut sibi ex fœdere restituātur. Hæc ad Carthaginienses mādata. Masanissæ gratulari iußi: quòd nō patrium modo recuperasset regnum, sed parte florentissima Syphacis finium adiecta etiam auxisset. Nuntiare præterea iußi, bellum cum rege Philippo susceptū, quòd Carthaginienses auxilijs iuuisset, iniuriasq; inferēdo socijs populi Romani, flagrante bello Italia coëgisset classes exercitusq; in Græciam mitti, & distinendo copias causa in primis fuisset serius in Africam traijciendi. peterent, ut ad id bellum mitteret auxilia Numidarū equitum. Dona ampla data, quæ ferrent regi: uasa aurea argenteaq;, toga purpurea, & palmata tunica cum eburneo scipione, & toga prætexta cum curuli sella. iußiq́ue polliceri: si quid ei ad firmandum augendumq́; regnum opus esse iudicasset, enixe id populum Romanum merito eius præstaturū. Verminæ quoq; Syphacis filij legati per eos dies senatum adierunt, excusantes errorē adolescentiamq́;, & culpam omnem in fraudem Carthaginiēsium auertentes. Et Masanissam Romanis ex hoste amicum factum: Verminam quoque annixurum, ne officijs in populum Romanum aut à Masanissa, aut ab ullo alio uincatur. petere, ut rex, sociusq;, & amicus ab senatu appellaretur. Responsum legatis est: & patrem eius Syphacem sine causa ex socio & amico hostem repente populi Ro. factum: & cum ipsum rudimentū adolescentiæ bello lacessentem Romanos posuisse. itaq; pacē illi prius petendam à populo Romano esse, quàm ut rex, sociusq; & amicus appelletur. nominis eius honorem pro magnis erga se

ga se regum meritis dare populum Rom.consuesse. lega tos Romanos in Africa fore: quibus mandaturum senatum:ut Verminæ pacis dent leges:liberum arbitrium eis populo Romano permittente. si quid ad eas addi, demi, mutari'ue uellet:rursus ab senatu ei postulãdum fore. Legati cum ijs mandatis in Africam missi,C.Terẽtius Varro,Sp. Lucretius, Cn. Octauius. quinqueremes singulis datæ. Literæ deinde in senatu recitatæ sunt Q.Minutij prætoris:cui Brutij prouincia erat: pecuniam Locris ex Proserpinæ thesauris nocte clàm sublatam: nec ad quos pertineat facinus,uestigia ulla extare.Indigne passus senatus nõ cessari ab sacrilegis:& ne Pleminiũ quidem, tã clarum recensq; noxæ simul ac pœnæ exemplum, homines deterrere.C.Aurelio consuli negotium datum, ut ad prætorem in Brutios scriberet:senatui placere quæstionem de expilatis thesauris eodẽ exemplo haberi,quo M. Pomponius prætor triẽnio antè habuisset. quæ inuẽta pecunia esset,reponi.si quo minus inuentum foret, expleri: ac piacularia,si uideretur, sicut antè pontifices censuissent,fieri,causa expiandæ uiolationis eius tẽpli. Prodigia etiã sub idem tempus pluribus locis nuntiata acciderunt.In Lucanis cœlum arsisse afferebãt. Priuerni sereno per diẽ totum rubrũ solem fuisse: Lanuuij templo Sospitæ Iunonis nocte strepitum ingẽtem exortum.iam animaliũ obscœni fœtus pluribus locis nũtiabantur.in Sabinis incertus infans natus,masculus an fœmina esset. alter sexdecim iam annorum item ambiguo sexu inuẽtus. Frusinone agnus cum suillo capite,Sinuessæ porcus cum capite humano natus:in Lucanis in agro publico equuleus cum quinque pedibus. Fœda omnia & deformia, errantisq; in alienos fœtus naturæ uisa.ante omnia abominati

semi

semimares: iußiq; in mare extemplo deportari: sicut proxime C. Claudio, M. Liuio COSS. deportatus similis prodigij foetus erat. nihilominus decemuiros adire libros de portento eo iusserunt. decemuiri ex libris res diuinas easdem, quæ proxime secundũ id prodigiũ factæ essent, imperarunt. carmen præterea ab ter nouenis uirginibus cani per urbem iusserunt: donumq; Iunoni reginæ ferri. Ea uti fierent, C. Aurelius COS. ex decemuirorũ responso curauit. carmen sicut patrum memoria Liuius, ita tum cõdidit P. Licinius Tegula. Expiatis omnibus religionibus (nã etiam Locris sacrilegiũ peruestigatũ à Q. Minutio erat, pecuniaq; ex bonis noxiorum in thesauris reposita) cum cõsules in prouincias proficisci uellent: priuati frequentes, quibus ex pecunia, quam M. Valerio & M. Claudio COSS. mutuam dederãt, tertia pensio debebatur eo anno, adierũt senatum: quia cõsules, cum ad nouũ bellum, quod magna classe magnisq; exercitibus gerendum esset, uix ærariũ sufficeret, negauerãt esse, unde ijs in præsentia solueretur. Senatus querẽtes eos non sustinuit: si in Punicum bellum pecunia data, in Macedonicũ quoq; bellum uti respublica uellet: alijs ex alijs oriẽtibus bellis, quid aliud quàm publicã pro beneficio tanquã ob noxã suam pecuniã fore? Cum & priuati æquũ postularent: nec tamẽ soluendo ære alieno respublica esset: quod medium inter æquũ, & utile erat, decreuerũt: ut, quoniã magna pars eorũ agros uulgo uenales esse diceret: et sibimet emptis opus esse: agri publici, qui intra quinquagesimum lapidẽ esset: copia ijs fieret. consules agrũ æstimaturos: & in iugera asses uectigales, testandi causa publicum agrum esse, imposituros: ut si quis, cum soluere posset populus, pecuniam habere quàm agrum mallet: re

let:restitueret agrum populo. Læti eam conditionẽ priuati accepere. Trietius, Tabuliusq; is ager, quia pro tertia parte pecuniæ datus erat, appellatus. Tum P. Sulpitius secundum uota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus ab urbe, Brundisium uenit: & ueteribus militibus uoluntarijs ex Africano exercitu in legiones descriptis, nauibusq; ex classe consulis Cornelij lectis: altera die, quàm à Brundisio soluit, in Macedoniã traiecit. ibi ei præsto fuere Atheniensium legati, orãtes, ut se obsidione eximeret. Missus extemplo Athenas est C. Claudius Cento cum x x. longis nauibus, & militum copijs. neq; enim ipse rex Athenas obsidebat. eo maxime tempore Abydum oppugnabat, iam cum Rhodijs, & Attalo naualibus certaminibus, neutro feliciter prælio uires expertus. sed animos ei faciebat præter ferociam insitam, fœdus ictum cum Antiocho Syriæ rege: diuisæq; iam cũ eo Aegypti opes: cui morte audita Ptolemæi regis ambo imminebant. Contraxerant autem cũ Philippo bellum Athenienses haudquaquam digna causa: dum ex uetere fortuna nihil præter animos seruant. Acarnãnes duo iuuenes per initiorũ dies non initiati templum Cereris imprudẽtes religionis cum cætera turba ingressi sunt. facile eos sermo prodidit absurde quædã percũctantes. deductiq; ad antistites tẽpli, cum palàm esset per errorẽ ingressos, tanquã ob infandũ scelus interfecti sunt. Id tã fœde atq; hostiliter factũ gens Acarnanũ ad Philippũ detulit: impetrauitq; ab eo, ut datis Macedonũ auxilijs, bellũ se inferre Atheniẽsibus pateretur. Hic exercitus primo terrã Atticam ferro igniq; depopulatus, cũ omnis generis præda in Acarnaniam redijt. & iritatio animorũ ea prima fuit. postea iustum bellũ decretis ciuitatis ultro indiceri

diceri

dicendo factum. Attalus enim rex Rhodiiq́; secuti cedentẽ in Macedoniam Philippum, cum Aeginam uenissent: rex Piraeum renouandae firmandaeq́; cum Atheniẽsibus societatis causa traiecit. Ciuitas omnis obuiam effusa cum coniugibus ac liberis, sacerdotes cum insignibus suis intrantem urbẽ, ac dij propè ipsi exciti sedibus suis exceperunt. In concionem extemplo populus uocatus: ut rex quae uellet, coràm ageret. deinde ex dignitate magis uisum, scribere eum, de quibus uideretur: quàm praesentem aut referendis suis in ciuitatem beneficijs erubescere, aut significationibus acclamationibusq́; multitudinis, assentatione immodica pudorem onerantis. In literis autẽ, quae missae in concionem, recitataeq́; sunt: commemoratio erat beneficiorum primum in ciuitatem suam: deinde rerum, quas aduersus Philippum gessisset: ad postremum adhortatio: capessendũ bellum dum se, dum Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos haberent. nequicquam postea, si tum cessassent, praetermissam occasionem quaesituros. Rhodij deinde legati auditi sunt, quorum recens erat beneficium, quòd naues longas quatuor Atheniensium captas nuper à Macedonibus, recuperatasq́; remiserant. Itaque ingenti consensu bellum aduersus Philippum decretum. Honores regi primum Attalo immodici, deinde & Rodijs habiti. tum primum mentio illata de tribu, quam Attalida appellarent, ad decem ueteres tribus addẽda. & Rhodiorum populus corona aurea uirtutis ergô donatus, ciuitasq́; Rhodijs data: quemadmodum Rhodij prius Atheniensibus dederant. Secundum haec rex Attalus Aeginam ad classem se recepit. Rhodij Ceam ab Aegina, inde per insulas Rhodum nauigarunt: omnibus, praeter Andrum, Parumq́;, & Cythnũ, quae praesidijs Macedonum tenebantur, in societatem acceptis

ceptis. Attalum Aeginæ missi in Aetolium nuncij, expectatiq; inde legati aliquãdiu nihil agentem tenuere. & neq; illos excire ad arma potuit, gaudentes utcunq; composita cum Philippo pace: & ipse, Rhodijq;, cum, si institissent Philippo, egregium liberatæ per se Græciæ titulum habere potuissent: patiendo rursus, eum in Hellespontum traijcere, occupantemq; Græciæ opportuna loca uires colligere, bellum aluere: gloriamq; eius gesti, perfectiq; Romanis concesserunt. Philippus magis regio animo est usus: qui cum Attalum Rhodiosq; hostes non sustinuisset: ne Romano quidem quod imminebat, bello territus, Philocle quodam ex præfectis suis cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis ad populandos Athenienstum agros misso, classe tradita Heraclidi, ut Maroneã peteret: ipse terra eôdem cum expeditis duobus millibus peditum, equitibus ducentis pergit. & Maroneam quidem primo impetu expugnauit. Aenum inde cum magno labore, postremo per proditionem Ganymedis præfecti Ptolemæi cepit. deinceps alia castella, Cypsela, & Doriscon, & Serrheũ occupat. inde progressus ad Chersonesum, Eleûnta, & Alopeconnesum, tradentibus ipsis, recipit. Callipolis quoq;, & Madytos dedita, & castella quædam ignobilia. Abydeni ne legatis quidem admissis, regi portas clauserunt. ea oppugnatio diu Philippum tenuit. eripiq; ex obsidione, ni cessatum ab Attalo, & Rhodijs foret: potuerunt. Attalus trecentos tantum milites in præsidium, Rhodij quadriremem unam ex classe, cum ad Tenedum staret, miserunt. eôdem postea cum iam uix sustinerẽt obsidionẽ, & ipse Attalus cum traiecisset: spem tantũ auxilij ex propinquo ostẽdit, neq; terra, neq; mari adiutus socijs. Abydeni primo tormentis per muros dispositis, non terra mo-

do

do adeunteis aditu arcebant: sed nauium quoque statio- nem infestam hosti faciebant. postea cum & muri pars strata ruinis, & ad interiorem raptim oppositum murum cuniculis iam peruentum esset: legatos ad regem de condi- tionibus tradendæ urbis miserunt. Paciscebantur autem: ut Rhodiam quadriremem cum socijs naualibus, Attaliq; præsidium emitti liceret: atq; ipsis urbe excedere cum sin gulis uestimentis. quibus cum Philippus nihil pacati, nisi omnia permittentibus respondisset: adeo renunciata hæc legatio ab indignatione simul ac desperatione iram accen dit: ut ad Saguntinam rabiem uersi matronas omnes in templo Dianæ, pueros ingenuos uirginesq́;, infantes e- tiam cum suis nutricibus in gymnasium includi iuberent: aurum & argentum in forum deferri: uestem pretiosam in naues, Rhodiam Cyzicenamq́;, quæ in portu erant, cõij- ci: sacerdotes, uictimasq; adduci: & altaria in medio po- ni. ibi delecti primum, qui ubi cæsam aciem suorum pro diruto muro pugnantem uidissent, extemplo coniuges, liberosq; interficerent: aurum, argentum, uestemq; quæ in nauibus esset, in mare deijcerent: tectis publicis priua- tisq; quamplurimis locis possent, ignes subijcerent: & se facinus perpetraturos, præeuntibus execrabile carmen sa cerdotibus, iureiurando adacti: tum militaris ætas iurare, neminem uiuum, nisi uictorem, acie excessurum. Hi memo- res deorum adeo pertinaciter pugnauerunt, ut cum nox prælium direptura esset, rex prior territus rabie eorum, pugna abstiterit. Principes, quibus atrocior pars facino- ris delegata erat, cum paucos, & confectos uulneribus ac laßitudine superesse prælio cernerent: luce prima sacerdo tes cum infulis ad urbem dedendam Philippo mittunt. Ante deditionem ex ijs legatis Romanis, qui Alexandriã

missi erant: M. Aemylius duorum consensu, minimus natu, audita obsidione Abydenorum ad Philippum uenit. qui questus Attalo, Rhodijsq; arma illata, & quòd tum maxime Abydum oppugnaret: cum rex ab Attalo, & Rhodijs ultro se bello lacessitũ diceret: Num Abideni quoq;, inquit, ultro tibi intulerunt arma? Insueto uera audire ferocior oratio uisa est, quàm quae habenda apud regem esset. Aetas, inquit, & forma, & super omnia Romanum nomen te ferociorem facit. ego autem primum uelim uos foederum memores seruare mecum pacem. si bello lacessitis, mihi quoq; in animo est facere, ut regnum Macedonum nomenq;, haud minus quàm Romanum, nobile bello sentiatis. Ita dimisso legato Philippus auro argentoq;, quae coaceruata erant, accepto, hominum praedam omnem amisit. tanta enim rabies multitudinem inuasit: ut repente proditos rati, qui pugnantes mortem occubuissent: periuriumq; alijs alij exprobrantes, & sacerdotibus maxime, qui quos ad mortem deuouissent, eorum deditionem uiuorum hosti fecissent: repente omnes ad caedem coniugum liberorumq; discurrerent: seq; ipsi per omnes uias leti interficerent. Obstupefactus eo furore rex suppressit impetum militum: & triduum se ad moriendum Abydenis dare dixit: quo spatio plura facinora in se uicti ediderunt, quàm infesti edidissent uictores. nec nisi quem uincula, aut alia necessitas mori prohibuit, quisquam uiuus in potestatem uenit. Philippus imposito Abydi praesidio, in regnum redijt. Cum uelut Sagunti excidium Annibali, sic Philippo Abydenorum clades ad Romanũ bellum animos fecisset: nuncij occurrerunt: consulem iam in Epiro esse: & Apolloniam terrestres copias, nauales Corcyram in hyberna deduxisse. Inter haec legatis, qui in Africam missi erãt

de

de Amilcare Gallici exercitus duce, responsum à Carthaginiensibus est: nihil ultrà se facere posse, quàm ut exilio eum mulctarent: bonaq; eius publicarent. perfugas & fugitiuos, quos inquirendo uestigare potuerint, reddidisse. & de ea re missuros legatos Romã, qui senatui satisfacerent. Ducenta millia modiûm tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedoniã miserũt. Inde in Numidiam ad reges profecti legati. dona data Masanissæ: mandataq; edita. Equites M. Numidæ, cum M M. daret, accepti. ipse in naues imponendos curauit: & cum ducentis millibus modiûm tritici, ducentis hordei in Macedoniam misit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni legatis obuiã progressus, ut scriberent ipsi quas uellent pacis conditiones permisit. omnem pacem bonam iustamq; fore sibi cum populo Romano. datæ leges pacis, iussusq; ad eam confirmandam mittere legatos Romam. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania redijt, qui cum in senatu res ab se per multos annos fortiter feliciterq; gestas exposuisset, postulassetq; ut triumphanti sibi inuehi liceret in urbẽ: res triumpho dignas esse censebat senatus: sed exemplum à maioribus non accepisse: ut qui neq; dictator, neq; consul, neque prætor res gessisset, triumpharet. proconsulem illum Hispaniam prouinciam, non consulem, aut prætorem obtinuisse. decurrebatur tamen eò, ut ouans urbem iniret: intercedẽte T. Sempronio Longo tribuno pl. qui nihilo magis id more maiorum, aut ullo exemplo futurum diceret. postremo uictus consensu patrum tribunus cessit: & ex S. C. L. Lentulus ouans urbem est ingressus. Argenti tulit ex præda quadragintaquatuor millia pondo: auri duo millia quadringenta L. militibus ex præda centum X X. asses diuisit. Iam exercitus

consularis ab Arretio Ariminum traductus erat: & quinque millia sociûm Latini nominis ex Gallia in Hetruriam transierant. itaq; L. Furius magnis itineribus ab Arimino aduersus Gallos Cremonam tum obsidentes profectus, castra mille quingentorum passuum interuallo ab hoste posuit. Occasio egregiè rei gerendæ fuit: si protinus de uia ad castra oppugnanda duxisset. palati paßim uagabantur per agros, nullo satis firmo relicto præsidio. laßitudini militum timuit: quòd raptim ductum agmen erat. Galli clamore suorum ex agris reuocati, omissa præda, quæ in manibus erat, castra repetiuere. & postero die in aciem progreßi. nec Romanus moram pugnandi fecit. sed uix spatium instruendi fuit: eo cursu hostes in prælium uenerunt. Dextera ala (in alas diuisum socialem exercitum habebat) in prima acie locata est: in subsidijs duæ Romanæ legiones. M. Furius dextræ alæ, legionibus M. Cæcilius, equitibus L. Valerius Flaccus (legati omnes erant) præpositi. Prætor secum duos legatos, Cn. Lectorium, & P. Titinium habebat: cum quibus circũspicere, & obire ad omneis hostium subitos conatus posset. Primo Galli omni multitudine in unum locum connixi, obruere, atq; obterere sese dextram alam, quæ prima erat, sperarunt posse. ubi id parum procedebat, circumuenire à cornibus & amplecti hostium aciem, quod multitudini aduersus paucos facile uidebatur, conati sunt. Id ubi uidit prætor: ut & ipse dilataret aciem, duas legiones ex subsidijs dextra læuaq; alæ quæ in prima acie pugnabat, circundat: ædemq; deo Ioui uouit: si eo die hostes fudisset. L. Valerio imperat: ut altera parte duarum legionum equites, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat: nec circumuenire eos aciem patiatur. simul & ipse, ut extenuatam mediã diductis

ctis cornibus aciem Gallorum uidit: signa inferre confer=
tos milites, & perrumpere ordines iubet. & cornua ab e=
quitibus, & medij à pedite pulsi: ac repente, cum omni
parte cæde ingenti sternerentur: Galli terga uertunt: fu=
gaq; effusa repetũt castra, fugiẽtes persecutus eques: mox
& legiones insecutæ in castra impetum fecerunt. Minus
sex millia hominum inde effugerunt. cæsa & capta supra
quinq; & XXX. millia cum signis militaribus LXX. car=
pentis Gallicis multa præda oneratis plus ducentis. Amil=
car dux Pœnus eo prælio cecidit: & tres imperatores no
biles Gallorum. Placentini captiui ad duo millia liberorũ
capitum redditi colonis. Magna uictoria, lætaq; Romæ
fuit literis allatis: supplicatio in triduũ decreta est. Roma=
norum, sociorumq; ad duo millia eo prælio ceciderunt: plu
rimi dexteræ alæ: in quam primo impetu uis ingens hostiũ
illata est. Quanquam à prætore propè debellatũ erat: con=
sul quoq; C. Aurelius perfectis quæ Romæ agenda fuerãt,
profectus in Galliam uictorem exercitum à prætore acce=
pit. Consul alter, cum autumno ferme exacto in prouinciã
uenisset, circa Apolloniam hybernabat. ab classe, quæ Cor
cyræ subducta erat: C. Claudius, triremesq; Romanæ (si=
cut antè dictum est) Athenas missæ cum Pyræeũ peruenis=
sent: despondentibus iam animos socijs spem ingentẽ attu
lerant. nam & terrestres ab Corintho, quæ per Megarã
incursiones in agros fieri solitæ erant, non fiebãt: & præ=
donum à Chalcide naues, quæ non mare solũ infestum, sed
etiam omnes maritimos agros Athenienſibus fecerãt: non
modo Sunium superare, sed nec extra fretum Euripi com
mittere aperto mari se audebant. Superuenerunt his tres
Rhodiæ quadriremes: & erant Atticæ tres apertæ naues
ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac classe

si urbs, agriq; Athenienſium defenderentur: ſatis in præſentia exiſtimanti Claudio eſſe, maioris etiam rei fortuna oblata eſt. Exules ab Chalcide regiorū iniurijs pulſi attulerunt: occupari Chalcidem ſine certamine ullo poſſe. nam & Macedonas, quia nullus in propinquo ſit hoſtium metus, uagari paßim: & oppidanos præſidio Macedonū fretos cuſtodiam urbis negligere. His autoribus profectus, quanquam Sunium ita mature peruenerat: ut inde prouehi ad primas anguſtias Eubœæ poſſet: ne ſuperato promontorio cōſpiceretur: claſſem in ſtatione uſq; ad noctem tenuit. primis tenebris mouit: & tranquillo prouectus Chalcidem paulò ante lucem, quà infrequentißima urbis ſunt: paucis militibus turrim proximam, murumq; circà ſcalis cepit: alibi ſopitis cuſtodibus, alibi nullo cuſtodiente. progreßi inde ad frequentia ædificijs loca, cuſtodibus interfectis, refractaq; porta, cæteram multitudinem armatorum acceperunt. inde in totam urbem diſcurſum eſt: aucto etiam tumultu, quòd circa forum ignis tectis iniectus erat. conflagrarunt & horrea regia, & armamentarium cum ingenti apparatu machinarum, tormentorumq;. cædes inde paßim fugientium pariter ac repugnantium fieri cœpta eſt. nec ullo iam, qui militaris ætatis eſſet, non aut cæſo, aut fugato: Sopatro etiam Acarnâne præfecto præſidij interfecto: præda omnis primo in forum collata: deinde in naues impoſita. carcer etiam ab Rhodijs refractus: emiſſiq; captiui: quos Philippus tanquam in tutißimam cuſtodiam condiderat. ſtatuis inde regis deiectis, truncatiſq;, ſigno receptui dato, conſcenderunt naues: & Piræeum, unde profecti erant, redierunt. Quòd ſi tantum militum Romanorum fuiſſet, ut & Chalcis teneri, & non deſeri præſidium Athenarum potuiſſet: magna res principio ſtatim belli,

belli, Chalcis & Euripus adempta regi forent. nam ut terra Thermopylarum angustiæ Græciam, ita mari fretum Euripi claudit. Demetriade tum Philippus erat. quò cum esset nuntiata clades sociæ urbis: quanquam serum auxilium perditis erat: tamen quæ proxima auxilio est, ultionem petens, cum expeditis quinque millibus peditum, & ccc. equitibus extemplo profectus, cursu propè Chalcidem contendit, haudquaquam dubius opprimi Romanos posse. à qua destitutus spe, nec quicquam aliud, quàm ad deforme spectaculum semirutæ ac fumantis sociæ urbis cum uenisset: paucis uix qui sepelirent bello absumptos, relictis, æque raptim ac uenerat, transgressus ponte Euripum per Bœotiam Athenas ducit, pari incepto haud disparem euentum ratus responsurum. & respondisset: ni speculator (hemerodromos uocant Græci, ingens die uno cursu emetientes spatium) contemplatus regium agmen è specula quadam, prægressus nocte media Athenas peruenisset. idem ibi somnus, eademq; negligentia erat: quæ Chalcidem dies ante paucos prodiderat. Excitati nuntio trepido & prætor Atheniensium, & Dioxippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorum, conuocatis in forum militibus, tuba signum ex arce dari iubent: ut hostes adesse omnes scirent. ita undiq; ad portas, ad muros discurrunt. Paucas post horas Philippus, aliquanto tamen ante lucem appropinquãs urbi, conspectis luminibus crebris, & fremitu hominum trepidantiũ (ut in tali tumultu) exaudito, sustinuit signa: & considere, ac conquiescere agmen iußit, ui aperta propalàm usurus: quando parum dolus profuerat. Ad Dipylon acceßit. Porta ea, uelut in ore urbis posita, maior aliquanto, patẽtiorq;, quàm cæteræ, est: & intra eã extraq; latæ sunt uiæ: ut & oppidani

dirigere aciem à foro ad portam possent: & extrà limes mile ferme passus in Academiæ gymnasium ferens, pediti equitiq; hostium liberum spatium præberet. Eo limite A= theniẽses cum Attali præsidio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam instructa, signa extulerunt. Quod ubi Phi= lippus uidit: habere se hostes in potestate ratus, & diu optata cæde (neq; enim ulli Græcarum ciuitatum infestior erat) expleturum, cohortatus milites, ut se intuentes pu= gnarent: scirentq; ibi signa, ibi aciem esse debere, ubi rex esset: concitat in hostes equum, non ira tantum, sed etiam gloria elatus: quòd ingenti turba completis etiam ad spe= ctaculum muris, conspici se pugnantem egregium duce= bat. Aliquantum ante aciem cum equitibus paucis eue= ctus in medios hostes, ingentem cum suis ardorem, tum pa uorem hostibus iniecit. plurimos manu sua comminus e= minusq; uulneratos, compulsosq; in portam cõsecutus & ipse, cum maiorem in angustijs trepidantium edidisset cæ= dem, in temerario incepto tutum tamen receptum habuit, quia qui in turribus portæ erant, sustinebant tela, ne in permistos hostibus suos conijcerent. intra muros deinde tenentibus milites Atheniensibus, Philippus signo rece= ptui dato, castra ad Cynosarges (templũ Herculis, gymna siumq; & lucus erat circumiectus) posuit. sed & Cyno= sarges, & Lyceum, & quicquid sancti amœni'ue circa ur bem erat, incensum est: dirutaq; non tecta solum, sed etiam sepulchra: nec diuini humani'ue iuris quicquam præ impo tenti ira est seruatũ. Postero die cum primo clausæ fuis= sent portæ: deinde subito apertæ: quia præsidium Attali ab Aegina, Romaniq; ab Piræeo intrauerãt urbem: castra ab urbe retulit rex tria ferme millia passuum. inde Eleusi= nem profectus, spe improuiso templi, castelliq;, quod & imminet

imminet & circundatum est templo, capiendi, cum haud=
quaquam neglectas custodias animaduertisset: & classem
à Pyræeo subsidio uenire: omisso incepto, Megaram, ac
protinus Corinthum ducit. & cum Argis Achæorũ con=
cilium esse audisset: inopinantibus Achæis concioni ipsi su
peruenit. Consultabant de bello aduersus Nabin tyran=
num Lacedæmoniorum. qui translato imperio à Philopoe
mene ad Cycliaden nequaquam parem illi ducem dilapsa
cernens Achæorum auxilia, redintegrauerat bellum: a=
grosq; finitimorum uastabat: & iam urbibus quoque e=
rat terribilis. Aduersus hunc hostem cum quantum ex
quaq; ciuitatum militum conscriberetur consultarent: Phi
lippus dempturum se eis curam, quod ad Nabin & Lace=
dæmonios attineret, pollicitus: nec tantum agros sociorum
populationibus prohibiturum: sed terrorem omnem belli
in ipsam Laconicam, ducto eò extemplo exercitu, transſ=
laturum: hæc oratio cum ingenti hominum assensu acci=
peretur: Ita tamen æquum est, inquit, me uestra meis armis
tutari: ne mea interim nudentur præsidijs. itaque, si uobis
uidetur, tantum parate militum, quantum ad Oreum, &
Chalcidem, & Corinthum tuenda satis sint: ut meis ab
tergo tutis, securus bellum Nabidi inferam & Lacedæ=
monijs. Non fefellit Achæos, quò spectasset tam benigna
pollicitatio, auxiliumq; oblatum aduersus Lacedæmoni=
os, id quæri, ut obsidem Achæorum iuuentutem educeret
ex Peloponneso ad illigandam Romano bello gentem. &
id quidem coarguere Cycliades prætor Achæorum nihil
attinere ratus, id modo cum dixisset: non licere legibus
Achæorum de alijs rebus referre, quàm propter quas con=
uocati essent: decreto de exercitu parando aduersus Na=
bin facto, consiliũ fortiter ac libere habitum dimisit, inter

assentato

assentatores regios ante eam diem habitus. Philippus magna spe depulsus, uoluntarijs paucis militibus conscriptis, Corinthum, atq; in Atticam terram rediit. Per eos ipsos dies, quibus Philippus in Achaia fuit: Philocles praefectus regius ex Euboea profectus cũ duobus millibus Thracum Macedonumq; ad depopulandos Atheniensium fines, è regione Eleusinis saltum Cithaeronis transcendit. inde dimidia parte militum ad praedandum paßim per agros dimissa, cum parte ipse occultus loco ad insidias opportuno consedit: ut si ex castello ab Eleusine in praedantes suos impetus fieret: repente hostes effusos ex improuiso adoriretur. Non fefellere insidiae. itaq; reuocatis, qui discurrerant ad praedandum, militibus, instructisq;, ad oppugnandum castellum Eleusinem profectus cum multis inde uulneribus receßit: Philippoq; se uenienti ex Achaia coniunxit. Tentata & ab ipso rege oppugnatio eius castelli est. sed naues Romanae à Piraeo uenientes, intromissumq; praesidium absistere incepto coëgerunt. Diuiso deinde exercitu rex cum parte Philoclem Athenas mittit: cum parte ipse Piraeeum pergit: ut dum Philocles subeundo muros, & comminanda oppugnatione contineret urbe Athenienses: ipsi Piraeeum leui cum praesidio relictum expugnandi facultas esset. Caeterum nihilo ei Piraeei, quàm Eleusinis facilior, ijsdem ferè defendentibus, oppugnatio fuit. A' Piraeo Athenas repẽte duxit. inde eruptione subita peditum equitumq; inter angustias semiruti muri, qui brachijs duobus Piraeeũ Athenis iungit, repulsus, omissa oppugnatione urbis, diuiso cum Philocle rursus exercitu, ad uastandos agros profectus, cum priorem populationẽ sepulchris circa urbem diruendis exercuisset, nequid inuiolatũ relinqueret: templa deûm, quae pagatim

sacrata habebant, dirui atque incendi iußit. Exornata eo *genere operum eximie terra* Attica, *& copia domestici marmoris, & ingenijs artificum præbuit huic furori materiam. neq; enim diruere modo ipsa templa, ac simulachra euertere satis habuit: sed lapides quoq;, ne integri cumularent ruinas, frangi iußit. & posteaquam non tam ira satiata, quàm iræ exercendæ materia hæc deerat: agro hostium in* Bœotiam *excesßit: nec aliud quicquam dignum memoria in* Græcia *egit.* Consul Sulpitius *eo tẽpore inter* Apolloniam *ac* Dyrrhachiũ *ad* Apsum *flumen habebat castra: quò accersitũ* T. Apustium *legatum cum parte copiarum ad depopulandos hostium fines mittit.* Apustius *extrema* Macedoniæ *populatus,* Corrhago, *&* Gerrhunio, *&* Orgesso *castellis primo impetu captis, ad* Antipatriam, *in faucibus angustis sitam urbem, uenit. ac primo euocatos principes ad colloquium, ut fidei* Romanorum *se committerent, perlicere est conatus: deinde ubi magnitudine ac mœnibus, situq; urbis freti dicta aspernabantur: ui atq; armis adortus expugnauit: puberibusq; interfectis, præda omni militibus concessa, diruit muros, atq; urbem incendit.* Hic *metus* Codrionem, *satis ualidum & munitum oppidum, sine certamine ut dederetur* Romanis, *effecit. præsidio ibi relicto,* Ilion *(nomen propter alteram in* Asia *urbem, quàm oppidum, notius) ui capitur.* Reuertentem *legatum ad* COS. *cum satis magna præda* Athenagoras *quidam regius præfectus in trãsitu fluminis à nouißimo agmine adortus postremos turbauit. ad quorum clamorem, & trepidationem cum reuectus equo propere legatus signa conuertisset: coniectisq; in medium sarcinis aciem direxisset: non tulere impetum* Romanorũ *militum regij. multi ex ijs occisi: plures capti.* Legatus *incolumi exer*

lumi exercitu reducto ad cos. *remittitur inde extemplo ad classem.*Hac *satis felici expeditione bello commisso,reguli ac principes accolæ* Macedonum *in castra* Romana *ueniunt,* Pleuratus Scerdileti *filius,& Aminander* Athamanûm *rex , & ex* Dardanis Bato , Longari *filius.* Bellum *suo nomine* Longarus *cum* Demetrio Philippi *patre gesserat.* Pollicentibus *auxilia respondit* cos.Dardanorum & Pleurati *opera , cum exercitum in* Macedoniam *induceret, se usurum.* Aminandro Aetolos *concitandos ad bellum attribuit.* Attali *legatis (nam ij quoq; per id tempus uenerant) mandat: ut* Aeginæ *rex , ubi hybernabat, classem* Romanam *opperiretur.qua adiũcta,bello maritimo , sicut antè ,* Philippum *urgeret.* Ad Rhodios *quoque misßi legati : ut capessérent partem belli.* Nec Philippus *segnius (iam enim in* Macedoniam *peruenerat) apparabat bellum. filium* Persea, *puerum admodum , datis ex amicorum numero,qui ætatem eius regerent:cum parte copiarum ad obsidendas angustias , quæ ad* Pelagoniã *sunt, mittit.* Sciathum,*&* Peparethum, *haud ignobiles urbes, ne claßi hostium prædæ ac præmio essent , diruit.* Ad Aetolos *mittit legatos : ne gens inquieta aduentu* Romanorum *fidem mutaret .* Consilium Aetolorum *statuta die, quod* Panætolium *uocant, futurum erat. huic ut occurrerent,& legati regis iter accelerarunt, & ab* cos. *missus* L.Furius Purpurio *legatus uenit.*Athenien*sium quoq; legati ad id concilium occurrerũt. Primi* Macedones,*cum quibus recentißimum fœdus erat , auditi sunt. qui nulla noua re nihil se noui habere , quod afferrent , dixerunt. quibus enim de causis , experta inutili societate* Romana, *pacem cum* Philippo *fecissent, compositam semel seruare eos debere. An imitari,inquit unus ex legatis,* Romano=

rum,li

*rum, licentiam an leuitatem dicam, mauultis? qui cum le=
gatis ueſtris Romæ reſponderi ita iußiſſent: quid ad nos
uenitis Aetoli, ſine quorum autoritate pacem cum Philip=
po feciſtis? ijdem nunc, ut bellum ſecum aduerſus Philip=
pum geratis, poſtulant: & antea propter uos, & pro uo=
bis arma ſumpta aduerſus eum ſimulabant: nunc uos in
pace eſſe cum Philippo prohibent. Meſſanæ ut auxilio
eſſent, primo in Siciliam conſcenderunt: iterum, ut Syra=
cuſas oppreſſas ab Carthaginienſibus in libertatem exi=
merent. Et Meſſanam, & Syracuſas, & totam Siciliam
ipſi habent: uectigalemq́; prouinciam ſecuribus & faſci=
bus ſubiecerunt. Scilicet ſicut uos Naupacti legibus ue=
ſtris per magiſtratus à uobis creatos conſilium habetis,
ſocium hoſtemq́; libere, quem uelitis, lecturi, pacem ac bel
lum arbitrio habituri ueſtro: ſic Siculorum ciuitatibus Sy
racuſas, aut Meſſanam aut Lilybæum indicitur conſiliũ.
prætor Romanus conuentus agit: eo imperio euocati con=
ueniunt: excelſo in ſuggeſtu ſuperba iura reddentem, ſti=
patum lictoribus uident: uirgæ tergo, ſecures ceruicibus
imminent: & quotannis alium atque alium dominum ſor=
tiuntur. Nec id mirari debent, aut poſſunt: cum Italiæ ur=
bes, Rhegium, Tarentum, Capuam, ne finitimas nomi=
nem, quarum ruinis creuit urbs Roma: eiuſdem ſubiectas
uideant imperio. Capua quidem ſepulchrum ac monu=
mentum Campani populi, elato & extorri eiecto ipſo
populo ſupereſt urbs trunca, ſine ſenatu, ſine plebe, ſine
magiſtratibus, prodigiũ, relicta crudelius habitãda quàm
ſi deleta foret. Furor eſt, ſi alienigenæ homines plus lin=
gua & moribus et legibus, quàm maris terrarumq́; ſpatio
diſcreti, hæc tenuerint: ſperare quicquã eodem ſtatu man=
ſurũ. Philippi regnũ officere aliquid uidetur libertati ue=
ſtræ: qui*

stræ: qui cum merito uestro uobis infestus esset: & nihil à uobis ultrà quàm pacem petijt, fidemq; hodie pacis pactæ desiderat. Assuefacite ijs terris legiones externas, & iugum accipite: sero ac nequicquam, cum dominum Romanum habebitis, socium Philippũ quæretis. Aetolos, Acarnânas, Macedonas eiusdem linguæ homines leues ad tempus ortæ causæ disiungunt cõiunguntq;: cum alienigenis, cum barbaris æternum omnibus Græcis bellum est, eritq;. natura enim, quæ perpetua est: non mutabilibus in diem causis hostes sunt. Sed unde cœpit oratio mea, ibi desinet. Hoc eodem loco ijdem homines de eiusdem Philippi pace triennio antè decreuistis, ijsdem improbantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam & compositam turbare uolunt. in qua consultatione nihil fortuna mutauit, cur uos mutetis non uideo. Secundum Macedonas, ipsis Romanis ita cõcedentibus iubentibusq;, Athenienses, qui fœda passi iustius in crudelitatem sæuitiamq; regis inuehi poterant, introducti sunt. Deplorauerunt uastationem populationemq; miserabilem agrorum. Neque id se queri, quòd hostilia ab hoste passi forent. esse enim quædam belli iura: quæ ut facere, ita pati sit fas. sata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumq; agi, misera magis, quàm indigna patienti esse. uerumenimuero id se queri: quòd is qui Romanos alienigenas, & barbaros uocet, adeo omnia simul diuina humanaq; iura polluerit, ut priore populatione cum infernis dijs, secunda cum superis bellum nefarium gesserit. omnia sepulchra monumentaq; diruta esse in finibus suis, omnium nudatos manes, nullius ossa terra tegi. delubra sibi fuisse: quæ quondam pagatim habitantes in paruis illis castellis uicisq; cõsecrata, ne in unam urbem quidem contributi maiores sui deserta reliquerint. circa ea

omnia

omnia templa Philippum infestos circuntulisse ignes: semusta & truncata simulachra deûm inter prostratos iacere postes templorum. Qualem terram Atticam fecerit, exornatam quondam, opulentamq́; : talem eum, si liceat, Aetoliam, Græciamq́; omnem facturum. Vrbis quoq; suæ similem deformitatem futuram fuisse, nisi Romani subuenissent. eodem enim scelere urbem colentem hos deos, præsidemq́; arcis Mineruam petitam: eodem Eleusinæ Cereris templum: eodem Piræei Iouem Mineruamq́; . sed ab eorũ non templis modo, sed etiam mœnibus ui atq; armis repulsum, in ea delubra, quæ sola religione tuta fuerint, sæuisse. Itaq; se orare atq; obsecrare Aetolos: ut miserti Atheniensium, ducibus dijs immortalibus, deinde Romanis, qui secundum deos plurimum poßint, bellum susciperent. Tum Romanus legatus: Totam orationis meæ fortunam Macedones primum, deinde Athenienses mutarunt. nam & Macedones, cum ad cõquerendas Philippi iniurias in tot socias nobis urbes uenissem: ultro accusando Romanos, defensionem ut accusatione potiorem haberem, effecerũt. & Athenienses in deos superos inferosq́; nefanda atque inhumana scelera eius referendo, quid mihi aut cuiquã reliquerunt, quod obijcere ultrà poßim? Eadem Chios, Abydenos, Aeneos, Maronitas, Thasios, Parios, Samios, Larissenses, Messenios, hinc ex Achaia existimate queri grauiora etiam acerbioraq́; eos, quibus nocendi maiorem facultatem habuit. Nam quod ad ea attinet, quæ nobis obiecit: nisi gloria digna sunt, fateor ea defendi nõ posse. Rhegium, & Capuam, & Syracusas nobis obiecit. Rhegium Pyrrhi bello legio à nobis, Rheginis ipsis ut mitteremus orantibus, in præsidium missa, urbem ad quam defendendam missa erat, per scelus possedit. comprobauimus ergo

id facinus? an bello persecuti sceleratam legionem in potestatem nostram redactam tergo & ceruicibus pœnas socijs pendere cum coëgissemus, urbem, agros, suaq; omnia cum libertate, legibusq; Rheginis reddidimus? Syracusanis oppreßis ab externis tyrannis, quo indignius esset, cũ tulissemus opem, & fatigati propè per trienniũ terra mariq; urbe munitißima oppugnanda essemus: cum iam ipsi Syracusani seruire tyrannis, quàm capi à nobis mallent: captam ijsdem armis, & liberatam urbem reddidimus. neque inficias imus, Siciliam prouinciam nostram esse: & ciuitates quæ in parte Carthaginiensium fuerunt: & uno animo cum illis aduersus nos bellum gesserunt: stipendiarias nobis, ac uectigales esse. quin contrà, hoc & uos, & omnes gẽtes scire uolumus: pro merito cuiq; erga nos fortunam esse. An Campanorum pœnæ, de qua neq; ipsi quidem queri possunt, nos pœniteat? Hi homines, cum pro ijs bellum aduersus Samnites per annos propè septuaginta cum magnis nostris cladibus geßissemus: ipsos fœdere primum, deinde cõnubio, atq; inde cognationibus, postremo ciuitate nobis coniunxissemus: tẽpore nostro aduerso primi omnium Italiæ populorum, præsidio nostro fœde interfecto, ad Annibalem defecerũt: deinde indignati se obsideri à nobis, Annibalem ad oppugnandam Romam miserunt. Horum si neq; urbs ipsa, neq; homo quisquam superesset, quis durius, quàm pro merito ipsorum statutum indignari posset? Plures sibimetipsi conscientia scelerum mortem consciuerunt, quàm à nobis supplicio affecti sint. cæteris ita oppidum, ita agros ademimus: ut agrum locũq; ad habitandum daremus: urbem innoxiam stare incolumem pateremur: ut qui hodie uideat eam, nullum oppugnatæ captæ'ue ibi uestigium inueniat. Sed quid ego Capuam

puam dico? cum Carthagini uictæ pacem ac libertatẽ dederimus? magis illud est periculum: ne nimis facile uictis ignoscendo, plures ob idipsum ad experiendam aduersus nos fortunã belli incitemus. Hæc pro nobis dicta sint, hæc aduersus Philippũ: cuius domestica parricidia, & cognatorum amicorumq; cædes, & libidinem inhumaniorem propè quàm crudelitatẽ, uos, quo propiores Macedoniæ estis, melius nostis. Quod ad uos attinet Aetoli: nos pro uobis bellum suscepimus aduersus Philippum: uos sine nobis cum eo pacem fecistis. & forsitan dicatis: bello Punico occupatis nobis, coactos metu uos leges pacis ab eo, quĩ tum plus poterat accepisse. & nos cum alia maiora urgerent, depositum à uobis bellum & ipsi omisimus. Nunc & nos deûm benignitate Punico perfecto bello, totis uiribus nostris in Macedoniam incubuimus: & uobis restituendi uos in amicitiam societatemq; nostram fortuna oblata est: nisi perire cum Philippo, quàm uincere cum Romanis ma uultis. Hæc dicta ab Romano cum essent, inclinatis omnium animis ad Romanos, Damocritus prætor Aetolorum, pecunia, ut fama est, ab rege accepta, nihil aut huic, aut illi parti assensus, rem magni discriminis consilijs nullam esse tam inimicam, quàm celeritatem, dixit. celerem enim pœnitentiam, sed eandem seram atque inutilem sequi: cum præcipitata raptim consilia neque reuocari, neque in integrum restitui poßint. deliberationis autem eius, cuius ipse maturitatem expectandam putaret, tempus ita iam nunc statui posse. cum legibus cautum esset, ne de pace bello'ue, nisi in panætolico, & pylaico concilio ageretur, decernerent extemplo: ut prætor sine fraude, cum de bello, aut de pace agere uelit, aduocet concilium: & quod tum referatur decernaturq;: ut perinde ius ra-

tumq; sit: ac si in panætolico, aut pylaico concilio actum esset. Dimißus *ita suspensa re legatis, egregie consultũ genti aiebat. nam utrius partis melior fortuna belli esset, ad eius societatem inclinaturos.* Hæc *in concilio* Aetolorum *acta.* Philippus *impigre terra mariq; parabat bellum. nauales copias* Demetriadem *in* Thessalia *contrahebat:* Attalum, Romanamq; *classem principio ueris ab* Aegina *ratus moturos. nauibus maritimæq; oræ præfecit* Heraclidã, *quem & antè præfecerat. ipse terrestreis copias comparabat: magna se duo auxilia detraxisse* Romanis *credens: ex una parte* Aetolos, *ex altera* Dardanos, *faucibus ad* Pelagoniam *à filio* Perseo *interclusis.* Ab cos. *non parabatur, sed gerebatur iam bellum. per* Dassaretiorum *fines exercitum ducebat: frumentum quod ex hybernis extulerat, integrum uehens: quod in usum nuliti satis esset, præbentibus agris. oppida uiciq; partim uolũtate, partim metu se tradebant. quædam ui expugnata, quædam deserta in montes propinquos refugientibus barbaris, inueniebantur.* Ad Lingum *statiua posuit prope flumen* Beuum: *inde frumentatum circa horrea* Dassaretiorum *mittebat.* Philippus *consternata quidem omnia circà, pauoremq; ingentem hominum cernebat: sed parum gnarus quam partem petisset* cos, *alam equitum ad explorandum, quo'nam hostes iter intendissent, misit.* Idem *error apud* cos. *erat. mouisse ex hybernis regem sciebat, quam regionem petisset ignorans. is quoq; speculatũ miserat equites.* Hæ *duæ alæ ex diuerso, cum diu incertis itineribus uagatæ per* Dassaretios *essent, tandem in unum iter cõuenerunt. neutros fefellit, ut fremitus procul hominum equorumq; exauditus est, hostes appropinquare. itaque prius quàm in conspectum uenirent, equos arma'que expedierant. nec mora,*

ubi

ubi primum hostem uidêre, concurrendi facta est. Forte *& numero, & uirtute, utpote lecti utrinq;, haud impares, æquis uiribus per aliquot horas pugnarunt, fatigatio ipsorum equorumq; incerta uictoria diremit præliũ.* Macedonum LX. *equites,* Romanorum *quinq; &* XXX. *ceciderunt.* N*eq; eo magis explorati quicquã, in qua regione castra hostium essent, aut illi ad regem, aut hi ad* COS. *retulerunt. per transfugas cognitum est: quos leuitas ingeniorum ad cognoscendas hostiũ res in omnibus bellis præbet.* Philippus *aliquid & ad charitatẽ suorũ, & ut promptius pro eo periculum adirent, ratus profecturũ se, si equitum, qui ceciderant in expeditione, sepeliendorum curam habuisset: afferri eos in castra iußit: ut cõspiceretur ab omnibus funeris honos.* N*ihil tam incertum, nec tam inæstimabile est, quàm animi multitudinis. quod prõptiores ad subeundam omnem dimicationem uidebatur facturum, id metum pigritiamq; incußit. nam qui hastis sagittisq;, & rara lanceis uulnera facta uidissent, cum* Græcis I*llyrijsq; pugnare assueti: posteaquam gladio* Hispaniensi *detruncata corpora brachijs abscißis, aut tota ceruice desecta, diuisa à corpore capita, patentiaq; uiscera, & fœditatem aliam uulnerum uiderunt: aduersus quæ tela, quosq; uiros pugnandum esset, pauidi uulgo cernebant. ipsum quoque regem terror cepit, nondum iusto prælio cum* Romanis *congressum. itaq; reuocato filio præsidioq; quod in* Pelagoniæ *faucibus erat, ut ijs copijs suas augeret:* Pleurato Dardanisq; *iter in* Macedoniam *patefecit.* I*pse cum* XX. *millibus peditũ, quatuor millibus equitũ, ducibus transfugis ad hostem profectus, paulo plus ducentis paßibus à castris* Romanis *tumulum propinquum* Athaco *fossa ac uallo communiuit. ac subiecta cernens* Romana *castra admi-*

ratus esse dicitur, & uniuersam speciem castrorum, & descripta suis quæq; partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum interuallis: & negasse barbarorum ea castra ulli uideri posse. Biduum COS. & *rex, alter alterius conatus expectantes, continuere suos intra uallum. tertio die* Romanus *omneis copias in aciem eduxit.* Rex *uero tam celerem aleam uniuersi certaminis timens, quadringentos* Tribalos (Illyriorum *id, sicut alio diximus loco, est genus) &* Cretenses CCC. *addito ijs peditibus pari numero equitum cum duce Athenagora, uno ex purpuratis, ad lacessendos hostium equites misit. Ab* Romanis *cum aberat acies eorum paulo plus quingētos passus, uelites & equitum duæ ferme alæ emissæ, ut numero quoque eques pedes'que hostem æquarent. Credidere regij genus pugnæ, cui assueuerant: fore, ut equites inuicem insequentes refugientesq;, nunc telis uterentur, nunc terga darent:* Illyriorum *uelocitas ad excursiones, & impetus subitos usui esset: Cretenses in inuehentem se effuse hostem sagittas conijcerent. Turbauit hunc ordinem pugnandi non acrior, quàm pertinacior impetus* Romanorum. *nam haud secus, quàm si tota acie dimicarent, & uelites emißis hastis cominus gladijs rem gerebant, & equites, ut semel in hostem euecti sunt, stantibus equis partim ex ipsis equis, partim desilientes immiscentes'que se peditibus pugnabant. ita nec eques regius equiti par erat, insuetus ad stabilem pugnam: nec pedes concursator, & uagus, & propè seminudus genere armorum ueliti* Romano *parmam gladiumq; habenti, pariter'que & ad se tuendum, & ad hostem petendum armato. non tulere itaque dimicationem: nec alia re quàm uelocitate tutantes se, in castra refugerunt.* Vno *deinde intermisso die, cum omnibus copijs equitū leuisq;*

armaturæ

armaturæ pugnaturus rex esset: nocte cetratos, quos pelta stas uocant, loco opportuno inter bina castra in insidijs abdiderat. præceperatq; Athenagoræ & equitibus, ut si aperto prælio procederet res, uterentur fortuna: si minus, cedendo sensim ad insidiarum locum hostem pertraherent. & equitatus quidem cessit. duces cetratæ cohortis, non satis expectato signo ante tempus excitatis suis, occasionem bene gerendæ rei amisere. Romanus & aperto prælio uictor, & tutus à fraude insidiarum in castra sese recepit. Postero die omnibus copijs COS. in aciem descendit, ante prima signa locatis elephantis. quo auxilio tum primum Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant, usi sunt. ubi latentem intra uallum sensit, exprobrans metum successit. Posteaquam ne tum quidem potestas pugnandi dabatur: quia ex tam propinquis statiuis parum tuta frumentatio erat, dispersos milites per agros equitibus extemplo inuasuris: octo ferme inde millia interuallo tutiorem frumentationem habiturus, castra ad Octolophum (id est loco nomen) mouit. Cum in propinquo agro frumentarentur Romani, primo rex intra uallum suos tenuit: ut cresceret simul & negligentia cum audacia hosti. ubi effusos uidit, cum omni equitatu, & Cretensium auxiliaribus, quantum equitem uelocissimi pedites cursu æquare poterãt, citato profectus agmine, inter castra Romana & frumẽtatores constituit signa. inde copijs diuisis, partem ad consectandos uagos frumentatores emisit, dato signo nequem uiuum relinquerent: cum parte ipse substitit: itineraq;, quibus ad castra recursuri uidebãtur hostes, obsedit. Iã passim cædes ac fuga erat: necdũ quisquam in castra Romana nũtius cladis peruenerat: quia refugiẽtes in regiã stationem incidebãt:

& plures ab obsidentibus uias, quàm ab emißis ad cædem interficiebantur. tandem inter medias hostiũ stationes elapsi quidam trepidi tumultum magis, quàm certum nuntiũ intulerunt castris. Consul equitibus iußis quà quisq; posset, opem ferre laborãtibus, ipse legiones è castris educit: & agmine quadrato ad hostẽ ducit. Dispersi equites per agros quidam aberrarũt, decepti clamoribus alijs ex alio existentibus loco: pars obuios habuerunt hostes. pluribus locis simul pugna cœpit. Regia statio atrocißimum prælium edebat. nam & ipsa multitudine equitum peditumq́; propè iusta acies erat: & Romanorum, quia medium obsederat iter, plurimi in eam inferebantur. Eo quoq; superiores Macedones erant: quòd & rex ipse hortator aderat: & Cretensium auxiliares multos ex improuiso uulnerabant, conferti præparatiq́; in dispersos & effusos pugnantes. Quòd si modum in insequendo habuissent: non in præsentis modo certaminis gloriam, sed in summã etiã belli profectum foret. nunc auiditate cædis intemperãtius insecuti, in prægressas cum tribunis militum cohortes Romanas incidêre. & fugiens eques ut primo signa suorum uidit, conuertit in effusum hostem equos: uersaq́; momento temporis fortuna pugnæ est, terga dantibus qui modo secuti erant. multi cõminus congreßi, multi fugientes interfecti: nec ferro tantum periere: sed in paludes quidam coniecti profundo limo cum ipsis equis hausti sunt. Rex quoq; in periculo fuit. nam ruẽte saucio equo præceps ad terram datus, haud multum abfuit quin iacens opprimeretur. saluti fuit eques: qui raptim ipse desiluit, pauidumq́; regem in equum subiecit. ipse cũ pedes æquare cursu fugientes nõ posset equites: ab hostibus ad casum regis concitatis confossus perijt. Rex circũuectus paludes peruias

inuiasq́;

inuiasq́; trepida fuga, in castra tandem iam desperantibus plerisq; incolumem euasurũ, peruenit. Ducẽti Macedonũ equites eo prælio periere: centũ ferme capti: LXXX. admodum ornati equi, spolijs simul armorum relatis, abducti. Fuerunt, qui hoc die regem temeritatis, consulẽ segnitiæ accusarent. nam & Philippo quiescendũ fuisse: cum paucis diebus hostes exhausto circà omni agro ad ultimũ inopiæ uenturos sciret: & cõsulem, cum equitatũ hostiũ, leuemq́; armaturam fudisset, ac propè regem ipsum cepisset, protinus ad castra hostium ducere debuisse. nec enim mansuros ita perculsos hostes fuisse: debellariq́; momento temporis potuisse. Id dictu, quàm re, ut pleraq;, facilius. nam si omnibus peditũ quoq; copijs rex cõgressus fuisset: forsitan inter tumultũ, cum omnes uicti, metuq; perculsi ex prælio intra uallum, protinus inde superuadentẽ munimenta uictorẽ hostem fugerent, exui castris potuerit rex. cum uerò integræ copiæ peditũ in castris mansissent: stationes ante portas, præsidiaq́; disposita essent: quid, nisi ut temeritatẽ regis effuse pauloante secuti perculsos equites imitaretur, profecisset? neq; enim ne regis quidem primũ cõsilium, quo impetũ in frumentatores palatos per agros fecit, reprehendendũ foret, si modũ prosperæ pugnæ imposuisset. Eo quoq; minus est mirum, tentasse eum fortunã: quòd fama erat, Pleuratũ, Dardanosq́; ingentibus copijs profectos domo iam in Macedoniam transcendisse: quibus si undiq; circumuentus copijs foret, sedentem Romanum debellaturum credi poterat. Itaque secundum duas aduersas equestreis pugnas multo minus tutam moram in iisdem statiuis fore Philippus ratus, cum abire inde, & fallere abiens hostem uellet: caduceatore sub occasum solis ad consulem misso, qui inducias ad sepeliendos equites pe-

teret: frustratus hostem secunda uigilia, multis ignibus per tota castra relictis, silenti agmine abijt. Corpus iam curabat COS. *cum uenisse caduceatorē, & quid uenisset, nunciatum est.* Re*sponso tantum dato, mane postero die fore copiam conueniendi, id quod quæsitum erat, nox, dieiq; insequentis pars ad præcipiendū iter* Philippo *data est. montes, quam uiam non ingressurum graui agmine* Romanum *sciebat, petit.* COS. *prima luce caduceatore datis inducijs dimisso, haud ita multo pòst abisse hostem cum sensisset: ignarus quà sequeretur, ijsdem statiuis frumentando dies aliquos consumpsit. Stuberam deinde petit, atq; ex* Pelagonia *frumentum, quod in agris erat, conuexit. inde ad* Pluuinam *est progressus, nōdum comperto, quam regionem hostes petissent.* Philippus *cum primo ad* Bruannam *statiua habuisset, profectus inde transuersis limitibus terrorem præbuit subitum hosti. mouere itaq; ex* Pluuina Romani*: & ad* O*sphagum flumen posuerunt castra.* Rex *haud procul inde & ipse uallo super ripam amnis ducto (* Erigonum *incolæ uocant) consedit. inde satis comperto* Erduæam *petituros* Romanos*, ad occupandas angustias, ne superare hostes arctis faucibus inclusum aditum possent, præcessit. ibi alia uallo, alia fossa, alia lapidum congerie, ut pro muro essent: alia arboribus obiectis, ita ut locus postulabat, aut materia suppeditabat, opere permunijt: atque (ut ipse rebatur) uiam suapte natura difficilem, obiectis per omnes transitus operibus, inexpugnabilem fecit.* E*rant pleraq; syluestria circà, incōmoda phalangi maxime* Macedonum*: quæ, nisi ubi prælongis hastis uelut uallum ante clypeos obiecit (quod ut fiat, libero campo opus est) nullius admodum usus est.* T*hracas quoq; romphææ, ingentis & ipsæ longitudinis, inter obiectos*

iectos undiq; ramos impediebant. Cretensium una cohors non inutilis erat. sed ea quoq; ipsa, ut si quis impetum faceret: in patentẽ uulneri equum, equitemq́; sagittas conijcere poterat: ita aduersus scuta Romana nec ad traijciendum satis magnã uim habebat: nec aperti quicquã erat, quod peteret. Itaq; id ut uanum teli genus senserunt esse, saxis paßim tota ualle iacentibus incessebant hostẽ. ea maiore cũ sonitu, quàm uulnere ullo, pulsatio scutorum parumper succedentes Romanos tenuit. Deinde ijs quoque spretis, partim testudine facta per aduersos uadũt hostes: partim breui circuitu cum in iugum collis euasissent, trepidos ex præsidijs stationibusq; Macedonas deturbant: & ut in locis impeditis difficili fuga, plerosq; etiam obtruncant. ita angustiæ minore certamine, quàm quod animis proposuerant, superatæ: & in Erduæam peruentum: ubi peruastatis paßim agris, in Elimeam se recepit. inde impetũ in Orestidem fecit: & oppidum Celetrum est aggressus, in peninsula situm. lacus mœnia cingit: angustis faucibus unum ex continenti iter est. Primo situ ipso freti, clausis portis imperium abnuere: deinde postquam signa ferri, ac testudine succedi ad portã, obsessasq́; fauces agmine hostium uiderunt: priusquam experirentur certamen, metu in deditionem uenerunt. Ab Celetro in Dassareticos proceßit: urbemq́; Pelium ui cepit. seruitia inde cum cætera præda abduxit: & libera capita sine pretio dimisit: oppidumq́; ijs reddidit, præsidio ualido imposito: nam & sita opportune urbs erat ad impetus in Macedoniam faciendos. Ita peragratis hostium agris consul in loca pacata ad Apolloniam, unde orsus bellum erat, copias reduxit. Philippum auerterant Aetoli, & Athamanes, & Dardani, & tot bella repente alia ex alijs locis exorta. Aduersus

sus Dardanos iam recipientes ex Macedonia sese Athenagoram cum expeditis peditibus, ac maiore parte equitatus misit, iussum instare ab tergo abeuntibus, & carpendo postremum agmen segniores eos ad mouendos domo exercitus efficere. Aetolos Damocritus prætor, qui moræ ad decernendum bellum ad Naupactum autor fuerat: idem proximo concilio ad arma conciuerat, post famam equestris ad Octolophum pugnæ, Dardanorũq; , et Pleurati cum Illyrijs transitum in Macedoniam, ad hæc classis Romanæ aduentum in Oreum, & super circunfusas tot Macedoniæ gentes maritimam quoq; instantem obsidionem. Hæ causæ Damocritum Aetolosq; restituerant Romanis: & Aminandro rege Athamanũ adiuncto profecti Cercinium obsedere. Clauserãt portas: incertum ui, an uoluntate: quia regium habebant præsidium. cæterum intra paucos dies captum est Cercinium, atq; incensum. qui superfuerant è magna clade, liberi seruiq; inter cæteram prædam abducti. Is timor omneis, qui circumcolunt Bœben paludem, relictis urbibus, montes coëgit petere. Aetoli inopia prædæ inde auersi in Perræbiam ire pergunt. Cyretias ibi ui capiunt: fœdeq; diripiunt. qui Malœam incolunt, uoluntate in deditionem societatemq; accepti. Ex Perræbia Gomphos petendi Aminander autor erat (& imminet Athamania huic urbi, uidebaturq; expugnari sine magno certamine posse) Aetoli campos Thessaliæ opimos ad prædam petiere: sequente, quanquã non probante Aminandro nec effusas populationes Aetolorum, nec castra quo sors tulisset loco, sine ullo discrimine ac cura muniendi posita. itaque ne temeritas eorum, negligentiaq; sibi ac suis etiam cladis alicuius causa esset: cum campestribus locis subijcientes eos castra Phecado urbi

urbi uideret, ipse paulò plus quingentorum passuum inde tumulum suis, quamuis leui munimento tutum, cepit. Cum Aetoli, nisi quòd populabantur, uix meminisse uiderentur se in hostium agro esse: palati semiermes uagarentur: alij in castris sine stationibus per somnũ uinumq́; dies noctibus æquarent: Philippus inopinantibus aduenit. quem cum adesse refugientes ex agris quidam pauidi nunciassent: trepidare Damocritus, cæteriq́; duces. et erat forte meridianum tempus: quo pleriq́; graues cibo sopiti iacebant. excitare igitur alij alios: iubere arma capere: alios dimittere ad reuocandos qui palati per agros prædabantur. tantaq́; trepidatio fuit, ut sine gladijs quidã equitum exirent: loricas pleriq́; non induerent. ita raptim educti, cum uniuersi sexcentorũ ægre simul equites peditesq́; numerum explessent: incidunt in regium equitatũ, numero, armis animisq́; præstantem. Itaque primo impetu fusi, uix tentato certamine turpi fuga repetunt castra. cæsi, captiq́; quidã: quos equites ab agmine fugientium interclusere. Philippus suis iam uallo appropinquãtibus, receptui cani iussit. fatigatos enim equos, uirosq́; non tam prælio, quàm itineris simul longitudine, simul præpropera celeritate habebat. itaq́; turmatim equites, inuicemq́; manipulos leuis armaturæ aquatum ire, & prandere iubet: alios in statione armatos retinet, opperiens agmen peditũ tardius ductum propter grauitatem armorũ. quod ubi aduenit: et ipsis imperatum, ut statutis signis, armisq́; ante se positis, raptim cibum caperent: binis, ternis'ue summum ex manipulis aquandi causa missis. interim eques cum leui armatura paratus, instructus'que stetit: siquid hostis moueret. Aetoli (iam enim & quæ per agros multitudo sparsa fuerat, receperat se in castra) ut defensuri munimenta, circa

portas

portas, uallumq; armatos disponunt: dum quietos hostes ipsi feroces ex tuto spectabant. posteaquam mota signa Macedonũ sunt, et succedere ad uallum parati atq; instru cti cœpere: omnes repente relictis stationibus per auersam partem castrorũ ad tumulum, ad castra Athamanum perfugiunt. multi in hac quoq; tam trepida fuga capti, cæsiq; sunt Aetolorum. Philippus, si satis diei superesset, nõ dubius quin Athamanes quoq; exui castris potuissent: die per prælium, deinde per direptionẽ castrorũ absumpto, sub tumulo in proxima planitie consedit, prima luce insequẽtis diei hostem aggressurus. Sed Aetoli eodem pauore quo sua castra reliquerant, nocte proxima dispersi fugerunt. Maxime usui fuit Aminander: quo duce Athamanes itinerum periti summis montibus per calles ignotos sequentibus eos hostibus, in Aetoliam perduxerunt. non ita multos in dispersa fuga error intulit in Macedonum equites: quos luce prima Philippus, ut desertum tumulum uidit, ad carpendum hostium agmen misit. Per eos dies & Athenagoras regius præfectus Dardanos recipientes se in fines adeptus: postremum agmen primo turbauit. dein posteaquam Dardani conuersis signis direxere aciem: æqua pugna iusto prælio erat. ubi rursus procedere Dardani cœpissent: equite & leui armatura regij nullum talis auxilij genus habentes Dardanos, oneratos immobilibus armis uexabant. & loca ipsa adiuuabant. Occisi perpauci sunt, plures uulnerati, captus nemo: quia non excedunt temere ordinibus suis: sed confertim & pugnãt, & cedunt. Ita damna Romano accepta bello, duabus per opportunas expeditiones coërcitis gentibus, restituerat Philippus incepto forti, non prospero solum euentu. Minuit deinde ei forte oblata res hostium Aetolorum numerum

merum. Scopas princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri ab rege Ptolemæo missus sex milia peditum, & equites mercede conductos Aegyptum auexit. nec ex iuuẽtute Aetolorũ quenquã reliquisset, ni Damocritus nunc belli quod instaret, nunc futuræ solitudinis admonens (incertum cura gentis, an ut aduersaretur Scopæ parum donis cultus) partem iuniorum castigando domi continuisset. Hæc ea æstate ab Romanis, Philippoq́; gesta erant. Classis à Corcyra eiusdem principio æstatis cum L. Apustio legato profecta, Malea superata, circa Scyllæum agri Hermionici Attalo regi cõiuncta est. Tum uerò Atheniensium ciuitas cui odio in Philippum per metum iam diu moderata erat, id omne in auxilij præsentis spem effundit. Nec unquam ibi desunt linguæ promptæ ad plebem concitandam. quod genus cum in omnibus liberis ciuitatibus, tum præcipue Athenis, ubi oratio plurimum pollet, fauore multitudinis alitur. Rogationem extemplo tulerunt: plebesq́; sciuit: ut Philippi statuæ, imagines omnes, nominaq́; earum, item maiorum eius uirilis, ac muliebris sexus omnium tollerentur delerenturq́;: dies festi, sacra, sacerdotes, quæ ipsius maiorum'ue eius honoris causa instituti essent, omnia profanarentur, loca quoq́;, in quibus positum aliquid inscriptum'ue honoris eius causa fuisset, detestabilia esse: neq; in ijs quicquam postea poni dedicariq́; placere, eorum quæ in loco puro poni dedicariq́; fas esset. sacerdotes publicos, quotiescũq; pro populo Atheniensi, socijsq́;, & exercitibus, & classibus eorũ precarentur: toties detestari, atq; execrari Philippum, liberos eius, regnumq́;, terrestres naualesq́; copias, Macedonum genus omne, nomenq́;. additũ decreto, siquis quid postea, quod ad notam, ignominiamq́; Philippi perti

pi pertineret, ferret: id omne populum Athenienſem iuſſu rum. ſi quis cõtra ignominiã, pro'ue honore eius dixiſſet, feciſſet'ue: qui occidiſſet eũ, iure cæſurũ. poſtremo incluſum: ut omnia quæ aduerſus Piſiſtratidas decreta quondã erant, eadem in Philippo ſeruarentur. Athenienſes quidem literis, uerbisq;, quibus ſolis ualent, bellum aduerſus Philippum gerebant. Attalus, Romaniq; cum Pyræeum primo ab Hermione petiſſent: paucos ibi morati dies, onerati q; æque immodicis ad honores ſociorum, ac quæ in iram aduerſus hoſtem fuerant, Athenienſium decretis, nauigant à Pyræeo Andrum. & cum in portu, quem Gaureleon uocant, conſtitiſſent: miſsis, qui tentarent oppidanorum animos: ſi uoluntate tradere urbem, quàm uim experiri mallent: poſtquam præſidio regio arcem teneri, nec ſe poteſtatis ſuæ eſſe reſpondebant: expoſitis copijs, omniq; apparatu urbium expugnandarum, diuerſis partibus rex & legatus Romanus ad urbem ſubeunt. Plus aliquanto Græcos Romana ſigna, arma'que non antè uiſa, animiq; militum tam prompte ſuccedentium muro terruere. itaq; fuga extemplo in arcem facta eſt: urbe hoſtes potiti. & in arce cum biduum loci ſe magis, quàm armorum fiducia tenuiſſent: tertio die pacti ipſi præſidiumq;: ut cum ſingulis ueſtimentis Delium Bœotiæ tranſueherentur. Ea ab Romanis regi Attalo conceſſa: prædam ornamentaq; urbis ipſi auexerunt. Attalus ne deſertam haberet inſulam: & Macedonum ferè omnibus, & quibuſdam Andriorũ ut manerent, perſuaſit. poſtea & ab Delio, qui ex pacto trãſuecti eò fuerãt: promiſsis regis, cum deſiderium quoque patriæ facilius ad credendum inclinaret animos, reuocati. Ab Andro Cythnum traiecerunt. ibi dies aliquot oppugnanda urbe nequicquam abſumpti: & quia

uix

uix operæpretium erat, abscessere. Ad Prasias (continentis Atticæ is locus est) Issæorum x x. lembi classi Romanorum adiuncti sunt. ij missi ad populandos Carystiorum agros. cætera classis Geræstum nobilem Eubœæ portum, dum à Carysto Issæi redirent, tenuit. Inde omnes uelis in altum datis, maris medio præter Scyrum insulam Icũ peruenere. ibi paucos dies sæuiente borea retenti, ubi prima trãquillitas data est, Sciathum traiecere, uastatam urbem, direptam'que nuper à Philippo. Per agros palati milites frumentum, & si qua alia usui esse ad uescendum poterãt, ad naues retulere. prædæ nec erat quicquam: nec meruerant Græci, cur diriperentur. Inde Casandream petentes primo ad Mendin, maritimum ciuitatis eius uicum, tenuere. inde cum superato promontorio ad ipsa mœnia urbis circumagere classem uellent: sæua coorta tempestate propè obruti fluctibus, dispersi magna ex parte amissis armamentis in terram effugerunt. Omen quoque ea maritima tempestas ad rem terra gerẽdam fuit. nam collectis in unũ nauibus, expositis'que copijs aggressi urbem, cum multis uulneribus repulsi (& erat ualidum ibi regium præsidium) irrito incepto regressi Canastrum Pallenes traiecere. inde superato Toronæ promontorio, nauigãtes Acanthum petiere. ibi primo ager uastatus: deinde ipsa urbs ui capta, ac direpta. nec ultra progressi (iam enim & graues præda naues habebant) retro, unde uenerant, Sciathum, & ab Sciatho Eubœã repetunt. ibi relicta classe, decẽ nauibus expeditis sinum Maliacũ intrauere ad colloquendũ cum Aetolis de ratione gerendi belli. Sipyrrhicas Aetolus princeps legationis eius fuit: qui ad communicanda consilia Heracleam cum rege, & cum Romano legato uenit. Petitum ex fœdere ab Attalo est, ut mille milites præsta-

ret. tantum enim numerũ bellum gerentibus aduersus Philippum debebat. Id negatum Aetolis: quod illi quoq; grauati prius essent ad populandam Macedoniam exire: quo tempore Philippo circa Pergamum urente sacra profanaq;, abstrahere eum inde respectu rerum suarum potuissent. Ita Aetoli cum spe magis, Romanis omnia pollicentibus, quàm cum auxilio dimissi. Apustius cũ Attalo ad classem rediit. inde consultari de Oreo oppugnando cœptum. Valida ea ciuitas & mœnibus, &, quia ante fuerat tentata, firmo erat præsidio. Coniunxerant se iis post expugnationem Andri cum præfecto Agesimbroto x x. Rhodiæ naues, tectæ omnes. eam classem in stationem ad Zelasium miserunt (Isthmiæ id super Demetriadem promontorium est peropportune obiectum) ut si quid inde mouerent Macedonum naues, in præsidio essent. Heraclides præfectus regius classem ibi tenebat: magis per occasionem, si quam negligentia hostium dedisset: quàm aperta ui quicquã ausurus. Oreũ diuersi Romani, & rex Attalus oppugnabãt: Romani à maritima arce, regii aduersus uallem inter duas iacentem arces, quà & muro intersepta urbs est. & ut loca diuersa, sic dispari modo etiam oppugnabant: Romani testudinibus, & uineis, & ariete admouendo muris: regii ballistis, catapultisq; & alio omni genere tormentorũ tela ingerentes, & pondere ingenti saxa iaciebant: & cuniculos, & quicquid aliud priore oppugnatione expertũ profuerat. Cæterum non plures tantũ Macedones, quàm ante tuebantur urbem, sed etiam præsentioribus animis, & castigationibus regis in admissa culpa, & simul minarum, simul promissionum in futurum memores: ita ut parum in expugnatione celeri spei esset. Interim & aliud agi posse ratus legatus, relictis quod satis uidebatur

ad ope

ad opera perficienda, traijcit in proxima continentis: La
rißam que, non illam in Theßalia nobilem urbem, sed alte
ram, quam Cremasten uocant, subito aduentu, præter ar=
cem, cepit. Attalus quoque Aegeleon, nihil minus, quàm ta
le quicquam in alterius oppugnatione urbis timentibus,
oppreßit. Et iam cum opera in effectu erant circa Oreũ:
tum præsidium, quod intus erat, labore aßiduo, uigilijs
diurnis pariter nocturnisq;, & uulneribus confectum,
muri quoque pars ariete incußo subruta multis iam locis
prociderat. per que apertum ruina iter nocte Romani,
quod que super portum est, in arcem perruperunt. Atta=
lus luce prima, signo ex arce dato ab Romanis, & ipse ur
bem inuasit, stratis magna ex parte muris: præsidium, op=
pidaniq; in alteram arcem perfugêre: unde biduo post de=
ditio facta. urbs regi, captiua corpora Romanis cessere.
Iam autumnale æquinoctium instabat: & est sinus Euboi
cus, quem Cœla uocant, suspectus nautis. itaque ante hye=
males motus euadere cupientes, Piræeum, unde profecti
ad bellum erãt, repetũt. Apustius triginta nauibus ibi re=
lictis, super Maleam nauigat Corcyram: regem spatium
initiorum Cereris, ut sacris interesset, tenuit. secundũ ini=
tia & ipse in Asiam se recepit, Agesimbroto & Rhodijs
domũ remißis. Hæc ea æstate terra mariq; aduersus Phi=
lippum, sociosq; eius à consule & legato Romanis, adiu=
uantibus rege Attalo, & Rhodijs gesta. Consul alter C.
Aurelius ad confectum bellum cum in prouinciam uenis=
set: haud clàm tulit iram aduersus pretorẽ, quod absente
se rem geßisset. misso igitur eo in Hetruriam, ipse in agrũ
hostiũ legiones induxit: populandoq; cum præda maiore,
quàm gloria bellum geßit. L. Furius, simul ꝙ in Hetruria
nihil erat rei, qd' gereret: simul Gallico triũpho imminẽs,

quem absente consule irato atque inuidente facilius impetrari posse ratus, Romam inopinato cum uenisset, senatũ in æde Bellonæ habuit: expositisq; rebus gestis, ut triumphanti sibi in urbem inuehi liceret, petit. Apud magnam partem senatus, & magnitudine rerum gestarum ualebat, & gratia. maiores natu negabant triumphum: & quòd alieno exercitu rem gessisset, & quòd prouinciam reliquisset auiditate rapiendi per occasionem triumphi: id uero eum nullo exemplo fecisse. consulares præcipue expectandum fuisse consulem dicebant. potuisse enim castris prope urbem positis, tutanda colonia, ita ut acie non decerneret, in aduentum eius rem extrahere. & quod prætor non fecisset, senatui faciendum esse. consulem expectarent. ubi coràm disceptantes consulem & prætorem audissent, uerius de causa existimaturos esse. Magna pars senatus nihil, præter res gestas, & an in magistratu suisq; auspicijs gessisset, censebant spectare senatum debere. Ex duabus colonijs, quæ uelut claustra ad cohibẽdos Gallicos tumultus oppositæ fuissent, cum una direpta & incensa esset: traiecturum'que id incendium uelut ex continentibus tectis in alteram tam propinquã coloniam esset: quid tandem prætori faciendum fuisse? nam si sine consule geri nihil oportuerit, aut senatum peccasse, qui exercitum prætori dederit (potuisse enim, si non cum prætoris, sed consulis exercitu rem geri uoluerit: ita finire S. C. ne per prætorem, sed per consulem gereretur) aut consulẽ, qui non, cum exercitũ ex Hetruria transire in Galliam iussisset: ipse Arimini occurrerit, ut bello interesset, quod sine eo geri fas non esset. Non expectare belli tempora moras, & dilationes imperatorum. & pugnandum esse interdũ: non quia uelis, sed quia hostis cogat. pugnam ipsam, euentumq;

tumq; pugnæ spectari oportere. fusos, cæsosq; hosteis: castra capta, ac direpta: coloniam liberatam obsidione: alterius coloniæ captiuos recuperatos, restitutosq; suis: debellatum uno prælio esse. non homines tantum ea uictoria lætatos, sed dijs quoq; immortalibus per triduum supplicationes habitas: quòd bene ac feliciter, nõ quòd male ac temere respublica à L. Furio prætore gesta esset. data fato etiã quodam Furiæ gẽti Gallica bella. Huius generis orationibus ipsius amicorũq; uicta est præsentis gratia prætoris, absentis consulis maiestas: triumphumq; frequẽtes L. Furio decreuerunt. Triumphauit de Gallis in magistratu L. Furius prætor. In ærarium tulit trecenta uiginti millia æris, argenti C L X X. millia pondo. neq; captiui ulli ante currum ducti: neque spolia prælata, neq; milites secuti. omnia, præter uictoriam, penes consulem esse apparebat. Ludi deinde à P. Cornelio Scipione, quos consul in Africa uouerat, magno apparatu facti. Et de agris militũ eius decretum, ut quot quisque eorum annos in Hispania, aut in Africa militasset: in singulos annos bina iugera acciperet. eum agrum decemuiri aßignarent. Triũuiri inde creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum, quòd bello Annibalis attenuatæ uires eius coloniæ erant: C. Terẽtius Varro, T. Quintius* Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio. ij colonos Venusiam ascripserunt. Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui proconsul Hispaniam obtinebat, magnum hostium exercitum in agro Sedetano fudit. quindecim millia Hispanorum eo prælio dicuntur cæsa, signa militaria capta octo & L X X. C. Aurelius C O S. cum ex prouincia Romam comitiorum causa uenisset, nõ id, quod animis præceperat: questus est non expectatum se ab senatu: neque disceptandi cum prætore consuli pote

*Flaminius

statem factam: sed ita triumphum decreuiße senatū, ut nullius, nisi eius, qui triumphaturus esset: haud eorum, qui bello interfuißent, uerba audiret. maiores ideo instituiße ut legati, Tr. mil. centuriones, milites denique triumpho adessent, ut uirtutes rerum gestarum eius, cui tantus honos haberetur, publice uiderentur. ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnauerit, si non militem, lixam saltem fuisse, quem percunctari posset senatus quid ueri praetor uani'ue referret? Comitijs deinde diem indixit. quibus creati sunt consules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. Praetores inde facti L. Quintius Flamininus, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, C. Bebius Pamphilus. Annona quoq; eo anno peruilis fuit. frumenti uim magnā ex Africa aduectam aediles curules M. Claudius Marcellus, & Sex. Aelius Paetus binis aeris in modios populo diuiserunt: & ludos Romanos magno apparatu fecerunt: diem unum instaurarunt: signa aenea quinque ex multatitio argento in aerario posuerunt. Plebeij ludi ab aedilibus L. Terentio Massaliota, & C. Bebio Pamphilo, quem praetorem designauerāt, ter toti instaurati. Et ludi funebres eo anno per quatriduum in foro mortis M. Valerij Leuini causa a P. & M. filijs eius facti: & munus gladiatorium datum ab ijs. paria quinque & uiginti pugnarunt. M. Aurelius Cotta decemuir sacrorum mortuus: in eius locum M. Acilius Glabrio suffectus. Comitijs aediles curules creati sunt forte ambo, qui statim accipere magistratum non possent. nam C. Cornelius Cethegus absens creatus erat, cum Hispaniam obtineret prouinciam: C. Valerius Flaccus, quem praesentem creauerant: quia flamen Dialis erat, iurare in leges non poterat: magistratum autem plus quinq; dies, nisi qui iuraßet in leges, non licebat gerere. Petente Flacco, ut*

co, ut legibus solueretur, senatus decreuit, ut si ædilis qui pro se iuraret, arbitratu consulum daret: consules, si eis ui deretur, cum tribunis plebis agerent, uti ad plebem ferrēt. Datus, qui iuraret pro fratre: L. Valerius Flaccus prætor designatus. tribuni ad plebem tulerunt, plebesq; sciuit, ut perinde esset, ac si ipse ædilis iurasset. Et de altero ædile plebiscitum est factum, rogantibus tribunis, quos duos in Hispaniam cum imperio ad exercitus ire iuberent, ut C. Cornelius ædilis curulis ad magistratum gerendum ueniret, & L. Manlius Acidinus decederet de prouincia multos post annos. plebes Cn. Cornelio Lentulo, & L. Stertinio proconsulibus imperium esse in Hispania iußit.

DECADIS IIII.

LIBER II.

CONSVLES, pretores'que cum Idibus Martijs magistratum inissent, prouincias sortiti sunt. L. Lentulo Italia, P. Villio Macedonia: prætoribus, L. Quintio urbana, C. Bebio Ariminū, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia euenit. Lentulus COS. nouas legiones scribere iussus: Villius à P. Sulpitio exercitum accipere. in supplementum eius quātum militum uideretur ut scriberet, ipsi permißum. Prætori Bebio legiones, quas C. Aurelius COS. habuisset: ita decretæ, ut retineret eas, donec consul nouo cum exercitu succederet in Gallia. ubi is uenisset, omnes milites exautorati domum dimitterentur, præter quinq; millia sociūm. his obtineri circa Ariminum prouinciā satis esse, prorogato imperio prætoribus prioris anni: Cn. Sergio, ut militibus qui in Hispania, Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecissent, agrum

aßignandum curaret: Q. Minutio, ut in Brutijs idem de coniurationibus quæstiones, quas prætor cum fide curaq́; exercuisset, perficeret: & eos, quos sacrilegij compertos in uinculis Romam misisset, Locros mitteret ad suppliciũ: quæq́; sublata ex delubro Proserpinæ essent, reponenda cum piaculis curaret. Feriæ Latinæ pontificũ decreto instauratæ sunt: quòd legati ab Ardea questi in senatu erãt, sibi in monte Albano Latinis carnem, ut assolet, datam nõ esse. Ab Suessa nũtiatum est, duas portas, quodq́; inter eas muri erat, de cœlo tactum. & Formiani legati, ædem Iouis: item Ostienses, ædem Iouis: & Veliterni, Apollinis et Sangi ædes: & in Herculis æde capillum enatum. & ex Brutijs ab Q. Minutio proprætore scriptum, equuleum cum quinq; pedibus, pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus natos esse. inde à P. Sulpitio proconsule ex Macedonia literæ allatæ, in quibus inter cætera scriptum erat, lauream in puppi nauis longæ enatam. Priorum prodigiorũ causa senatus censuerat, ut consul maioribus hostijs quibus dijs uideretur, sacrificaret. ob hoc unum prodigiũ aruspices in senatum uocati, atque ex responso eorum supplicatio populo in diem unum edicta, & ad omnia puluinaria res diuinæ factæ. Carthaginienses eo anno argentum in stipẽdium impositum primum Romam aduexerũt. id quia probum non esse quæstores renuntiauerant, experientibusq́; pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua sumpta intertrimentum argenti suppleuerunt. Petentibus deinde, ut si iam uideretur senatui, obsides sibi redderentur, centum redditi obsides. de cæteris, si in fide permanerent, spes facta. Petentibus ijsdem, qui non reddebantur obsides, ut ab Norba, ubi parum commode essent, aliò traducerentur, concessum ut Signiam & Ferentinũ trãsirent.

irent. Gaditanis item petentibus remissum, ne præfectus Gades mitteretur, aduersus quod ijs in fidem populi Romani uenientibus cum L. Martio Septimio cōuenisset. Et Narniensium legatis querentibus ad numerum sibi colonos non esse, & immistos quosdam non sui generis pro colonis se gerere, earum rerum causa triumuiros creare L. Cornelius c o s. iussus. creati P. & Sex. Aelij (Pætis fuit ambobus cognomen) & C. Cornelius Lentulus. Quod Narniensibus datum erat, ut colonorum numerus augeretur, id Cossani petentes non impetrauerunt. Rebus, quæ Romæ agendæ erant, perfectis, cōsules in prouincias profecti. P. Villium, in Macedoniam cum uenisset, atrox seditio militum iam antè irritata, nec satis in principio compressa, excepit. M M. ea militum fuere, quæ ex Africa post deuictum Annibalem in Siciliam, inde anno ferè pòst in Macedoniam pro uoluntarijs transportata erant. id uoluntate factum negabant. ab tribunis recusantes in naues impositos. sed utcunque seu inuita, seu suscepta foret militia, & eam exhaustam, & finem aliquem militandi fieri æquū esse. multis annis sese Italiam non uidisse, consenuisse sub armis in Sicilia, Africa, Macedonia: confectos iam se labore & opere, exangues tot acceptis uulneribus esse. Consul causam postulandæ mißionis probabilem, si modeste peteretur, uideri dixit: seditionis nec eam, nec ullam aliam satis iustam causam esse: itaque si manere ad signa, & dicto parere uelint, se de mißione eorum ad senatum scripturū, modestia facilius quam pertinacia quod uelint impetraturos. Thaumacos eo tempore Philippus summa ui oppugnabat aggeribus, uineisq;: & iam arietem muris admoturus erat. cæterum incepto absistere eum coëgit subitus Aetolorum aduentus, qui Archidamo duce inter custo-

dias Macedonum mœnia ingreßi, nec die nec nocte finem ullum erumpendi nunc in stationes, nunc in opera Macedonum faciebant. & adiuuabat eos natura ipsa loci, nanq; Thaumaci à Pylis, sinuq; Maliaco per Lamiā eunti loco alto siti sunt, ipsis faucibus imminentes, quam Cœlen uocant: Thessaliæq; transeunti confragosa loca, implicatasq; flexibus uallium uias, ubi uentum ad hanc urbem est: repente uelut maris uasti, sic immensa panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud facile queas. ab eo miraculo Thaumaci appellati. nec altitudine solum tuta urbs, sed quod saxo undique absciſſo rupibus imposita est. Hæ difficultates, & quod haud satis dignum tanti laboris periculiq; pretium erat, ut absisteret incepto Philippus, effecerunt. hyems quoq; iam instabat, cum inde abscesit, & in Macedoniam in hyberna copias reduxit. Ibi cæteri quidem data quantacunque quiete temporis, simul animos, corporaq; remiserant: Philippum, quantum ab aßiduis laboribus itinerum pugnarumq; laxauerat animum, tanto magis intentum in uniuersum euentum belli curæ angunt: non hostes modo timentem, qui terra mariq; urgebant, sed nunc sociorum, nunc etiam popularium animos, ne & illi ad spem amicitiæ Romanorum deficerent, & Macedonas ipsos cupido nouādi res caperet. itaque & in Achaiam legatos misit, simul qui iusiurādum (ita enim pepigerant quotannis iuraturos in uerba Philippi) exigerent: simul qui redderent Achæis Orchomenon, & Heream, & Triphyliam: Eleis Alipheram cōtendentibus, nunquam eam urbem fuiſſe ex Triphylia, sed sibi debere restitui: quia una eſſet ex ijs, quæ ad condendam Megalopolim ex cōcilio Arcadum contributæ forent. Et cum Achæis quidem per hæc societatē firmabat. Macedo

num

num animos sibi conciliauit cum Heraclide. nam cum eũ maximæ inuidiæ sibi esse cerneret, multis criminibus oneratum in uincla coniecit ingenti popularium gaudio. Bellum, siquando unquam ante alias, cum magna cura apparauit, exercuitq; in armis & Macedonas & mercenarios milites: principioq; ueris cũ Athenagora omnia externa auxilia, quodq; leuis armaturæ erat, in Chaoniã per Epirum ad occupadas, quæ ad Antigoniam fauces sunt (Stena uocãt Græci) misit. ipse post paucis diebus grauiore secutus agmine, cum situm omnem regionis aspexisset: maxime idoneũ ad muniendum locũ credidit esse præter amnẽ Aoum. Is inter montes, quorum alterum Aeropum, alterũ Asnaum incolæ uocant, angusta ualle fluit, iter exiguum super ripam præbẽs. Asnaum Athenagorã cum leui armatura tenere ac communire iubet: ipse in Aeropo posuit castra. quã abscissæ rupes erant, statio paucorum armatorũ tenebat: quæ minus tuta erãt, alia fossis, alia uallis, alia turribus muniebat. magna tormentorum etiã uis, ut missilibus procul arcerent hostẽ, idoneis locis disposita est. tabernaculum regium pro uallo in conspecto maxime tumulo, ut terrorem hostibus, suis'que spem ex fiducia faceret, positum. Consul per Charopum Epiroten certior factus, quos saltus cum exercitu insedisset rex: & ipse cum Corcyræ hybernasset: uere primo in continẽtem trabeatus ad hostem ducere pergit. quinq; millia ferme ab regijs castris cũ abesset, loco munito relictis legionibus, ipse cũ expeditis progressus ad speculanda loca, postero die consilium habuit, utrum per infessum ab hoste saltum, quãquam labor ingẽs periculumq; proponeretur, trãsitum tentaret, an eodẽ itinere, quo priore anno Sulpitius Macedoniam intrauerat, circunduceret copias. Hoc consilium per multos dies

agitan

agitanti nuntius uenit: T. Quintium consulem factum, sortitumq́; prouinciam Macedoniam, maturato itinere iam Corcyram traiecisse. Valerius Antiâs intrasse saltũ Villium tradit, quia recto itinere nequierit, omnibus à rege insessis. secutũ uallem, per quam mediã fertur Aous amnis: ponte raptim facto in ripam, in qua erant castra regia, transgressum acie conflixisse: fusum, fugatumq́; regẽ, castris exutum. XII. millia hostiũ eo prælio cæsa, capta duo millia, & ducentos: & signa militaria centum XXXII. equos CCXXX. ædem etiam Ioui in eo prælio uotam, si res prospere gesta esset. Cæteri Græci Latiniq́; autores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile à Villio actum, integrumq́; bellum insequentem consulem T. Quintium accepisse tradunt. Dum hæc in Macedonia geruntur, consul alter L. Lentulus, qui Romæ substiterat, comitia censoribus creandis habuit. multis claris petentibus uiris, creati cẽsores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Aelius Pætus. Hi magna inter se concordia, & senatum sine ullius nota legebant: & portoria uenalicium Capuæ, Puteolisq́; item castrorum portorium, quo in loco nũc oppidum est, fruendum locarunt: colonosq́; eò trecentos (is enim numerus finitus ab senatu erat) ascripserunt, & sub Tifatis Capuæ agrum uendiderunt. Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hispania decedẽs, prohibitus à M. Porcio Lecca tribuno plebis ne ouans rediret, cum ab senatu impetrasset, priuatus urbem ingrediens MCC. pondo argenti, XXX. pondo ferme auri in ærarium tulit. Eodem anno C. Bebius Pamphilus, qui ab C. Aurelio consule anni prioris prouinciam Galliam acceperat, temere ingressus Gallorum Insubrium fines propè cũ toto exercitu est circumuentus. supra sex millia, et sexcentos milites

ami

amisit. tanta ex eo bello, quod iā timeri desierat, clades accepta est. Ea res L. Lētulum consulem ab urbe exciuit. qui ut in prouinciam uenit plenam tumultus, trepido exercitu accepto, prætorem multis probris increpitum prouincia decedere, atque abire Romam iußit. neq; ipse cōsul memorabile quicquam geßit, comitiorum causa Romam reuocatus, quæ ipsa per M. Fuluiū, & M. Curium tribunos plebis impediebantur: quòd T. Quintium Flamininum cōsulatum ex quæstura petere non patiebantur. Iam ædilitatē, præturamq; fastidiri: nec per honorum gradus documentum sui dantes nobiles homines tendere ad cōsulatum, sed transcendendo media, summa imis continuare. Res ex campestri certamine in senatum uenit. patres censuerunt, qui honorem, quem sibi capere per leges liceret, peteret: in eo populo creandi quem uelit, potestatem fieri æquum esse. In autoritate patrum fuere tribuni. creati COSS. Sex. Aelius Pætus, et T. Quintius Flamininus. Inde prætorum comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Heluius, qui ædiles plebis fuerant. Ab ijs ludi plebeij instaurati. et epulum Iouis fuit ludorū causa. Et ab ædilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine Diali, & C. Cornelio Cethego ludi Romani magno apparatu facti. Ser. Sulpitius, & L. Galba pontifices eo anno mortui sunt. in eorum locum M. Aemylius Lepidus, & Cn. Cornelius Scipio pōtifices suffecti sunt. Sex. Aelius Pætus, T. Quintius Flamininus consules magistratu inito senatum in Capitolio cum habuissent, decreuerunt patres, ut prouincias Macedoniam atque Italiam consules compararent inter se, sortirentur'ue, utri eorum Macedonia euenisset, in supplementum legionum tria millia militum Romanorum scriberet, & CCC. equites:

item

item sociorum Latini nominis quinque millia peditum, quingentos equites. alteri consuli nouus omnis exercitus decretus. L. Lentulo prioris anni consuli prorogatum imperium est: uetitusq; aut ipse prouincia decedere prius, aut ueterem exercitum deducere, quàm cũ legionibus nouis consul uenisset. Sortiti consules prouincias. Aelio Italia, Quintio Macedonia euenit. Prætores, L. Cornelius Merula urbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniam, C. Heluius Galliam est sortitus. Delectus inde haberi est cœptus. nam præter consulares exercitus prætores quoque iußi scribere milites erant. Marcello in Siciliam quatuor millia peditum sociûm Latini nominis, & CCC. equites: Catoni in Sardiniam ex eodem genere militum tria millia peditum, CC. equites: ita ut hi prætores ambo cum in prouincias uenissent, ueteres dimitterent pedites, equitesq;. Attali deinde regis legatos in senatũ consules introduxerunt. Hi regem classe sua, copijsq; omnibus terra mariq; Romanam rem iuuare, quæq; imperarẽt Romani consules, impigre atque obedienter ad eam diem fecisse cum exposuissent, uereri dixerunt, ne id præstare ei per Antiochum regem ultra non liceret. uacuum nanque præsidijs naualibus, terrestribusq; regnum Attali Antiochum inuasisse. itaque Attalũ orare P. C. si sua classe, suaq; opera uti ad Macedonicum bellum uellent: mitterent ipsi præsidium ad regnum eius tutandum: si id nollent, ipsum ad sua defendenda cum classe, ac reliquis copijs redire paterentur. Senatus legatis ita responderi iußit, quod rex Attalus classe, copijsq; alijs duces Romanos iuuisset, id gratum senatui esse. auxilia nec ipsos mißuros Attalo aduersus Antiochum, socium et amicum populi Romani: nec Attali auxilia retenturos ultra, quàm regi cõmodum esset.

Sem

Semper populum Romanum alienis rebus arbitrio alieno usum.& principium,& finem in potestate ipsorum, qui ope sua uelint adiutos Romanos,esse.Legatos ad Antiochum missuros,qui nuntient,Attali,nauiumq; eius,& militum opera aduersus Philippum communem hostem uti populum Romanum.gratum eum facturum senatui,si regno Attali abstineat,belloq; absistat.æquum esse,socios,et amicos populi Romani, reges inter se quoq; ipsos pacem seruare. Consulem T.Quintiũ, ita habito delectu, ut eos fere legeret,qui in Hispania,aut Africa meruissent spectatæ uirtutis milites, properantem in prouinciam prodigia nuntiata,atq; eorum procuratio Romæ retinuerunt. De cœlo tacta erant,uia publica Veijs, forum & ædes Iouis Lanuuij,Herculis ædes Ardeæ,Capuæ murus, & turres, & ædes quæ Alba dicitur.cœlum ardere uisum erat Arretij.terra Velitris trium iugerum spatio cauerna ingenti desederat. Suessæ Auruncæ nuntiabant agnum cum duobus capitibus natum: & Sinuessæ porcum humano capite. Eorum prodigiorum causa supplicatio unum diem habita.& cõsules rebus diuinis operam dederunt:placatisq; dijs profecti in prouincias sunt. Aelius cum C.Heluio prætore in Galliam: exercitum'que ab L.Lentulo acceptum, quẽ dimittere debebat, prætori tradidit, ipse nouis legionibus, quas secum adduxerat, bellum gesturus:neque memorabilis rei quicquam gessit. Et T.Quintius alter COS. maturius, quàm priores soliti erant COSS. à Brundisio cum transmisisset, Corcyram tenuit cum octo millibus peditum, equitibus quingentis: à Corcyra in proxima Epiri quinquereme traiecit: & in castra Romana magnis itineribus contendit. inde Villio dimisso paucos moratus dies,dum se copiæ à Corcyra assequerentur,con

silium

silium habuit: utrum recto itinere per castra hostium uiā facere conaretur: an ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Dassaretios potius, Lingumq́; tuto circuitu Macedoniam intraret. uicissetq́; ea sententia, ni timuisset: ne, cum à mari longius recessisset, misso è manibus hoste, si (quod antea fecerat) solitudinibus syluisq́; se tutari rex uoluisset: sine ullo effectu æstas extraheretur. utcunq; esset igitur, illo ipso tam iniquo loco aggredi hostē placuit. sed magis fieri id placebat, quàm quo modo id fieret, satis expediebant: diesq́; XL. sine ullo conatu sedentes in conspectu hostium absumpserant. inde spes data Philippo est per Epirotarum gentem tentandæ pacis. habitoq́; cōcilio delecti ad eam rem agendam, Pausanias prætor & Alexander magister equitum, consulem & regem, ubi in arctissimas ripas Aous cogitur amnis, in colloquium adduxerunt. Summa postulatorum consulis erat, præsidia ex ciuitatibus rex deduceret: ijs, quorum agros, urbesq́; populatus esset, redderet res, quæ comparerent: cæterorum æquo arbitrio æstimatio fieret. Philippus aliam aliarum ciuitatum conditionem esse respondit. quas ipse cepisset, eas liberaturum. quæ sibi traditæ à maioribus essent, earum hæreditaria ac iusta possessione non excessurum. siquas quererētur belli clades eæ ciuitates, cum quibus bellatum foret: arbitrio quo uellent, populorum, cum quibus pax utrisq; fuisset, se usurum. Consul nihil ad id quidem arbitro aut iudice opus esse dicere. cui enim non apparere, ab eo qui prior arma intulisset, iniuriam ortam? nec Philippum ab ullis bello lacessitum, priorem uim omnibus fecisse. Inde cum ageretur, quæ ciuitates liberandæ essent, Thessalos primos omnium nominauit consul. ad id uero adeo accensus indignatione est rex, ut exclamaret, Quid uicto grauius

*nius imperares T. Quinti? atque ita se ex colloquio pro=
ripuit. & temperatum ægre est, quin missilibus, quia di=
rempti medio amne fuerant, pugnam inter se confere=
rent. Postero die per excursiones ab stationibus primo in
planitie satis ad id patenti multa leuia commissa prælia
sunt: deinde recipientibus se regijs in arcta & confrago=
sa loca, auiditate accensi certaminis eò quoque Romani
penetrauere. pro his ordo, & militaris disciplina, & ge=
nus armorum erat, aptum urgendis regijs: pro hoste lo= *
ca, & catapultæ ballistæq; in omnibus propè rupibus,
quasi in muris dispositæ. multis hinc atque illinc uulne=
ribus acceptis, cum etiam, ut in prælio iusto, aliquot ce=
cidissent: nox pugnæ finem fecit. Cum in hoc statu res es=
set, pastor quidam à Charopo principe Epirotarum mis=
sus deducitur ad consulem. is se in eo saltu, qui regijs tunc
oneratus castris erat, armentum pascere ait: omnes mon=
tium eorum anfractus callesq; nosse. si secum aliquot mit=
tere uelit, non iniquo, nec perdifficili aditu supra caput
hostium deducturum. hæc, Charopus renuntiari iubet,
ita crederet, ut suæ potius omnia, quàm illius potestatis
essent. Cum magis uellet credere quàm auderet consul, mi=
stumq; gaudio ac metu animum gereret, autoritate motus
Charopi, experiri spem oblatam statuit. & ut auerteret
rem à suspitione, biduo insequenti lacessere hostem, di=
spositis ab omni parte copijs, succedentibusq; integris in
locum defessorum, non destitit. quatuor millia inde lecta
peditum, & trecentos equites tribuno militum tradit. e=
quites, quoad loca patiantur, ducere iubet: ubi ad inuia
equiti uentum sit, in planitie aliqua locari equitatum. pe=
dites quà dux monstraret uiã ire: ubi, ut polliceatur, super
caput hostium peruentum sit, fumo dare signum: nec antè*

clamorem tollere, quàm ab se signo accepto pugnam cœptam arbitrari posset. nocte itinera fieri iubet (& pernox forte luna erat) interdiu cibi, quietisq; sumeret tempus. ducem promißis ingentibus oneratum, si fides extet, uinctum tamen tribuno tradit. His copijs ita dimißis, eo intentius Romanus undiq; instat capere stationes. Interim die tertio cum uerticem, quem petierant, Romani cepisse, ac tenere se fumo significarent: tum uero trifariam diuisis copijs, consul ualle media cum militum robore succedit: cornua dextra læuaq; admouet castris. nec segnius hostes obuiam eunt. & dum auiditate certaminis prouecti extra munitiones pugnant, haud paulo superior est Romanus miles & uirtute & scientia & armorum genere. Posteaquam multis uulneratis interfectisq; recepere se regij in loca aut munimento aut natura tuta, uerterat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptũ angustias progressos. neq; impunita temeritate inde recepissent sese, ni clamor primum à tergo auditus, dein pugna etiam cœpta amentes repentino terrore regios fecisset. Pars in fugam effusi sunt. pars quia magis locus fugæ deerat, quàm quòd animi satis esset ad pugnam, cum substitissent: ab hoste & à fronte & à tergo urgente circumuenti sunt. Deleri totus exercitus potuit, si fugientes persecuti uictores essent: sed equitẽ angustiæ locorumq; asperitas, peditem armorum grauitas impedijt. Rex primo effuse ac sine respectu fugit: dein quinq; millium spatiũ progressus, cum ex iniquitate locorũ, id quod erat, suspicatus esset sequi nõ posse hostem, substitit in tumulo quodã, dimisitq; suos per omnia iuga uallesq;, qui palatos in unum colligerent. Non plus duobus millibus hominũ amißis, cætera omnis multitudo, uelut signũ aliquot secuta, in unum

cum

cum conuenisset, frequenti agmine petunt Thessaliā. Romani quoad tutum fuit insecuti, cædentes, spoliantesq; cæsos, castra regia, etiā sine defensoribus * difficili aditu, diripiunt: atq; ea nocte in suis castris manserunt. Postero die consul per ipsas angustias, quà se inter ualles flumen insinuat, hostem sequitur. Rex primo die ad castra Pyrrhi peruenit. locus quem ita uocant, est in Triphylia terræ Melotidis. inde postero die ingēti itinere agminis (& metus urgebat) in montē Lingon perrexit. Ipsi montes Epiri sunt, interiecti Macedoniæ, Thessaliæq;: latus quod uergit in Thessaliam, oriens spectat: septētrio à Macedonia obijcitur. uestiti frequētibus syluis sunt, iuga summa campos patentes, aquasq; perēnes habent. Ibi statiuis rex per aliquot dies habitis, fluctuatus animo est, utrum protinus in regnum se reciperet, an reuerti in Thessaliam posset. inclinauit sententia, suum in Thessaliam agmen dimitteret: Triccamq; proximis limitibus petit: inde obuias urbes raptim peragrauit. homines qui sequi possent, sedibus excibat: oppida incendebat: rerum suarum, quas possent, ferendarum secum dominis ius fiebat: cætera militis præda erat. nec quod ab hoste crudelius pati possent, reliqui quicquam fuit, quàm quæ ab socijs patiebātur. Hæc etiam facienti Philippo acerba erāt, sed è terra mox futura hostium corpora saltem eripere sociorum uolebat. ita euastata sunt oppida, Phacium, Iresiæ, Euhydriū, Eretria, Palæpharus. Pheras cū peteret, exclusus: quia res egebat mora, si expugnare uellet, nec tempus erat: omisso incepto, in Macedoniā transcēdit. nā etiā Aetolos appropinquare fama erat. qui audito prælio, quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius euastatis circa Sperchias & Macran (quā uocāt) comē, trāsgreßi inde in Thessaliā Cymines et An-

*difficilia

geas primo impetu potiti sunt. à Metropoli dum uastant agros, concursu oppidanorum ad tuenda mœnia facto, repulsi sunt. Callithera inde aggressi similem impetum oppidanorum pertinacius sustinuerunt: cõpulsisq; intra mœnia qui eruperant, contenti ea uictoria, quia spes nulla admodum expugnandi erat, abscesserunt. Theuma inde, & Calathana uicos expugnant, diripiuntq;. Acharras per deditionem receperunt. Xyniæ simuli metu à cultoribus desertæ sunt. Hoc sedibus suis extorre agmẽ in præsidium incidit, quod Athamânum, quo tutior frumentatio esset, ducebatur. incondita inermisq; multitudo, mista imbelli turba, ab armatis cæsa est. Xyniæ desertæ diripiuntur. Cyphara inde Aetoli capiunt, opportune Dolopiæ imminens castellum. Hæc raptim intra paucos dies ab Aetolis gesta. Nec Aminander atque Athamânes post famam prosperæ pugnæ Romanorum quieuerunt. Cæterum Animander quia suo militi parum fidebat, petito ab consule modico præsidio, cum Gomphos peteret: oppidum protinus nomine Phecam, situm inter Gomphos, faucesq; angustas, quæ ab Athamania Thessaliam dirimunt, ui cepit. inde Gomphos adortus: & per aliquot dies summa ui urbem tuentes, cum scalas ad mœnia erexisset, eodem metu perpulit ad deditionem. Hæc deditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis intulit. dedidere deinceps sese, qui Argenta, quiq; Pherinum, & Thimarũ, & Lisinas, & Stimonem, & Lampsum habẽt, aliaq; castella iuxtà ignobilia. Dum Athamânes, Aetoliq; summoto Macedonũ metu, in aliena uictoria suam prædam faciunt: Thessaliaq; à tribus simul exercitibus, incerta quem hostẽ, quem'ue socium crederet, uastatur: consul faucibus, quas fuga hostium aperuerat, in regionem Epiri transgressus, etsi probe scit

cui par

cui parti, Charopo principe excepto, Epirotæ fuiſſent: tamen quia ab ſatisfaciendi quoq; cura imperata enixe facere uidet: ex præſenti eos potius, quàm ex præterito æſtimat habitu, & ipſa facilitate ueniæ animos eorum in poſterum conciliat. Mißis deinde nuntijs Corcyram, ut onerariæ naues in ſinum uenirent Ambracium: ipſe progreſſus modicis itineribus quarto die in monte Cercetio poſuit caſtra, eôdem Amynādro cum ſuis auxilijs accito, non tam uirium eius egens, quàm ut duces in Theſſaliam haberet. ab eodem conſilio & pleriq; Epirotarum uoluntarij inter auxilia accepti. Primam urbium Theſſaliæ Phaleriā eſt aggreſſus. duo millia Macedonū in præſidio habebat. qui primo ſumma ui reſtiterunt, quantum arma, quantum mœnia tueri poterant. ſed oppugnatio continua non die, non nocte remiſſa, cum conſul in eo uerti crederet cæterorum Theſſalorum animos, ſi primi uim Romanam non ſuſtinuiſſent, uicit pertinaciam Macedonum. Capta Phaleria, legati à Metropoli & à Piera dedentes urbes uenerunt. uenia eiſdem petentibus datur. Phaleria incenſa ac direpta eſt. Inde Aeginium petit. quem locum cum uel modico præſidio tutum, ac propè inexpugnabilem uidiſſet, paucis in ſtationem proximam telis coniectis, ad Gomphorum regionem agmen uertit. digreſſusq; in campos Theſſaliæ, cum iam omnia exercitui deeſſent: quia Epirotarum pepercerat agris: explorato antè, utrum Leucadem, an ſinum Ambracium onerariæ tenuiſſent, frumentatū Ambraciam inuicē cohortes miſit. & eſt iter a Gomphis Ambraciam ſicut impeditū ac difficile, ita ſpatio perbreui. intra paucos itaq; dies, tranſuectis à mari commeatibus, repleta omni rerum copia ſunt caſtra. Inde ad Rhagen eſt profectus. Decem ferme millia à Lariſſa abeſt, ex Perræbia oriundi ſunt:

undi sunt: sita est urbs super Peneum amnem. Nihil trepidauere Thessali ad primum aduentum Romanorum. Et Philippus sicut in Thessaliam ipse progredi nō audebat, ita intra Tempe statiuis positis, ut quisque locus ab hoste tentabatur, præsidia per occasiones summittebat. Sub idem ferè tempus, quo consul aduersus Philippū primum in Epiri faucibus castra posuit: & L. Quintius frater consulis, cui claßis cura, maritimæq; oræ imperium mandatum ab senatu erat, cum duabus quinqueremibus Corcyram transuectus, postquam profectam inde classem audiuit, nihil morandū ratus, cum ad Zammam insulam assecutus esset, dimisso L. Apustio, cui successerat, tarde inde ad Maleam trahendis plerūq; remulco nauibus, quæ cum commeatu sequebantur, peruenit. A' Malea, iußis cæteris quantū maxime possent maturate sequi, ipse tribus quinqueremibus expeditis Piræeum præcepit, accepitq; naues ibi relictas ab L. Apustio legato ad præsidium Athenarū. Eodem tempore duæ ex Asia classes profectæ, una cum Attalo rege (eæ quatuor & uiginti quinqueremes erant) Rhodia altera xx. nauium tectarum. Agesimbrotus præerat. hæ circa Andrum insulam classes coniunctæ, Eubœam inde exiguo distantem freto traiecerunt. Carystiorum primum agros uastarunt: deinde ubi Carystus præsidio à Chalcide raptim misso, firma uisa est: ad Eretriam accesserunt. Eodem & L. Quintius cum ijs nauibus quæ Piræei fuerant, Attali regis aduentu audito uenit, iußitq;, ut quæ ex sua classe uenissent naues, Eubœam peterent. Eretria summa ui oppugnabatur: nam & trium iunctarū claßium naues omnis generis tormenta, machinasq; ad urbium excidia secū portabāt: & agri affatim materiæ præbebāt ad noua moliēda opera. Oppidani primo haud impigre

pigre tuebantur mœnia: deinde fessi uulneratiq́; aliquot, cum & muri partem euersam operibus hostium cernerẽt, ad deditionem inclinarunt. sed præsidium erat Macedonum, quos non minus, quàm Romanos metuebant: & Philocles regius præfectus à Chalcide nuntios mittebat: se in tempore affuturum, si sustinerent obsidionem. Hæc mista metu spes ultrà quàm uellent aut quàm possent, trahere eos tempus cogebat. deinde posteaquam Philoclem repulsum, trepidantemq́; refugisse Chalcidem acceperunt, oratores extemplo ad Attalum ueniam, fidemq́; eius petentes miserunt. Dum in spem pacis intenti segnius munera belli obeunt: & ea modo parte, qua murus dirutus erat, cæteris neglectis, stationes armatas opponunt: Quintius noctu ab ea parte, quæ minime suspecta erat, impetu facto, scalis urbem cepit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditionem uenit. pecuniæ, auriq́; & argenti haud sanè multum fuit: signa, tabulæ priscæ artis, ornamentaq́; eius generis plura, quàm pro urbis magnitudine, aut opibus cæteris inuenta. Carystus inde repetita. inde, priusquàm è nauibus copiæ exponerentur, omnis multitudo urbe deserta in arcem confugit. inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. oppidanis extemplo uita ac libertas concessa est: Macedonibus treceni nummi in capita statutum est pretium: & ut armis traditis abirent. hac summa redẽpti in Bœotiam inermes traiecti. Nauales copiæ duabus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circunuectæ Sunium Atticæ terræ promontorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt. Consul interim omnium spe lõgiorem atrocioremq́; oppugnationem habuit: & eà, quà minimũ credidisset, resistebant hostes. nam

stes. nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore. si aditum armatis in urbem patefecisset, fugam inde, cædemq; hostium fore: qualis captis urbibus fieri solet. cæterum posteaquam parte muri arietibus decussa per ipsas ruinas transcenderunt in urbem armati: illud principium uelut noui atque integri laboris fuit. nam Macedones, qui in præsidio erant & multi & delecti, gloriam etiam egregiam rati, si armis potius & uirtute, quàm mœnibus urbem tuerentur: conferti pluribus introrsus ordinibus acie firmata, cum transcendere ruinas sensissent Romanos: per impeditum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. Id consul ægre passus, nec eam ignominiam ad unius modo expugnandæ moram urbis, sed ad summam uniuersi belli pertinere ratus, quod ex momentis paruarum plerunq; rerum penderet: purgato loco, qui strage semiruti muri cumulatus erat: turrim ingentis altitudinis, magnam uim armatorum multiplici tabulato portantem, promouit: & cohortes inuicem sub signis, quæ cuneum Macedonum (phalangem ipsi uocant) si possent, ui perrũperent, emittebat. Sed ad loca angusta, haud late patente interuallo diruti muri, genus armorum pugnæq; hosti aptius erat. ubi conferti hastas ingentis longitudinis præ se Macedones obiecissent, uelut in constructam densitate clypeorum testudinem Romani pilis nequicquam emissis cum strinxissent gladios, neque congredi propius, neq; præcidere hastas poterãt: & si quam incidissent aut præfregissent, hastile fragmento ipso acuto inter spicula integrarum hastarũ uelut uallum explebat. ad hoc & muri pars adhuc integra utraq; tuta præstabat latera: nec ex longo spatio aut cedendũ, aut impetus faciẽdus erat: quæ res turbare ordines solet. accessit etiã fortuita res ad animos eorũ firmandos.

firmandos.nam cum turris per aggerē parum denſati ſoli ageretur,rota una in altiorem orbitam depreſſa ita turrim inclinauit,ut ſpeciem ruentis hoſtibus, trepidationemq́; inſanam ſuperſtantibus armatis præbuerit. Cum parum quicquam ſuccederet:conſul minime æquo animo comparationem militum generis armorumq́; fieri patiebatur: ſimul nec maturam expugnandi ſpem, nec rationem procul à mari, & in euaſtatis belli cladibus locis hybernandi ullam cernebat.itaque relicta obſidione,quia nullus in tota Acarnaniæ atq; Aetoliæ ora portus erat, qui ſimul & omnes onerarias,quæ commeatum exercitui portabant, caperet : & tecta ad hybernandum legionibus præberet: Anticyra in Phocide in Corinthium uerſa ſinum ad id opportuniſsime ſita uiſa:quia nec procul Teſſalia,hoſtiumq́; locis abibant: & ex aduerſo Peloponneſum exiguo maris ſpatio diuiſam,ab tergo Aetoliam Acarnaniamq́;,ab lateribus Locridem ac Bœotiā habebant.Phocidis primo impetu Phanoteam ſine certamine cepit.Anticyra haud multum in oppugnando præbuit moræ.Ambryſus inde,Hyāpolisq́; receptæ.Daulis,quia in tumulo excelſo ſita eſt:nec ſcalis,nec operibus capi poterat.laceſsēdo miſsilibus eos, qui in præſidio erant,cum ad excurſiones elicuiſſent : refugiendo inuicem, inſequendoq́;, & leuibus ſine effectu certaminibus,eò negligentiæ & contemptus adduxerunt, ut cum refugientibus in portam permiſti impetum Romani facerēt.& alia ignobilia caſtella Phocidis terrore magis,quàm armis in poteſtatē uenerunt.Elatia clauſit portas:nec,niſi ui cogerentur,recepturi mœnibus uidebantur aut ducem, aut exercitum Romanum. Elatiam obſidenti conſuli rei maioris ſpes affulſit,Achæorum gentem ab ſocietate regia ad Romanam amicitiam auertēdi. Cycliadā

principem factionis ad Philippum trahentium res, expulerant. Aristhenus, qui Romanis gentem iungi uolebat, prætor erat. Classis Romana cum Attalo & Rhodijs Cenchreis stabat, parabantq; communi omnes consilio Corinthum oppugnare. Optimum igitur ratus est, priusquã eam rem aggrederentur, legatos ad gentem Achæorum mitti, pollicentes: si ab rege ad Romanos defecissent, Corinthũ ijs contributuros in antiquum gentis concilium. Autore cõsule legati à fratre eius L. Quintio, & Attalo, & Rhodijs, & Atheniẽsibus ad Achæos missi. Sicyone datum ijs est concilium. Erat autem non admodum simplex habitus animorum inter Achæos. terrebat eos Lacedæmonius, grauis & assiduus hostis, horrebãt Romana arma: Macedonum beneficijs & ueteribus & recentibus obligati erant: regem ipsum suspectũ habebant: pro eius crudelitate perfidiaq; ex ijs, quæ tum ad tempus faceret, æstimantes, grauiorem post bellum dominum futurum cernebant: neq; solum quid in senatu quisq; ciuitatis suæ, aut in cõmunibus concilijs gentis pro sententia dicerent, ignorabant: sed ne ipsis quidem secum cogitantibus, quid uellent, aut quid optarent, satis constabat. Ad homines ita incertos introductis legatis potestas dicendi facta est. Romanus primum legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, post eos Rhodij disseruerunt. Philippi deinde legatis dicendi potestas facta est. Postremi Athenienses, ut refellerent Macedonum dicta, auditi sunt. ij ferè atrocissime in regẽ, quia nulli nec plura, nec tam acerba passi erant, inuecti sunt. Et illa quidem concio sub occasum solis, tot legatorum perpetuis orationibus die absumpto, dimissa est. Postero die aduocatur concilium. ubi cum per præconem, sicut Græcis mos est, suadendi, si quis uellet, potestas à magistratibus

bus facta esset, nec quisquam prodiret, diu silentium alio-rum alios intuentium fuit. neq; mirum, si, quibus sua spon te uolutantibus res inter se pugnantes obtorpuerant quo-dammodo animi, eos orationes quoq; insuper turbauerãt, utrinq; quae difficilia essent, promendo, admonendoq; per totum diem habitae. Tandem Aristhenus praetor Achaeo-rum, ne tacitum conciliũ dimitteret, Vbi, inquit, illa cer-tamina animorum Achaei sunt, quibus in conuiuijs, & cir-culis, cum de Philippo, & Romanis mẽtio incidit, uix ma nibus temperatis? nunc in concilio ad eam rem unam indi-cto, cum legatorum utrinq; uerba audieritis, cum referant magistratus, cum praeco ad suadendum uocet, obmutuistis. si non cura communis salutis, ne studia quidẽ, quae in hanc aut illam partem animos uestros inclinarunt, uocem cui-quam possunt exprimere? cum praesertim nemo tam hebes sit, qui ignorare possit, dicendi ac suadendi quod quisque aut uelit, aut optimum putet, nunc occasionẽ esse, prius-quam quicquam decernamus, ubi semel decretum erit, o-mnibus id, etiam quibus antè displicuerit, pro bono atque utili foedere defendendum. Haec adhortatio praetoris non modo quenquam unum elicuit ad suadendũ: sed ne fremitũ quidem, aut murmur concionis tantae, ex tot populis con-gregatae, mouit. Tum Aristhenus praetor rursus: Non magis consilium uobis principes Achaeorum deest, quàm lingua. sed suo quisq; periculo in commune cõsultum non uult. forsitan ego quoque tacerem, si priuatus essem. nunc praetor uideo aut non dandum concilium legatis fuisse: aut inde sine responso eos dimittendos non esse. respondere autem nisi ex uestro decreto quî possum? & quando nemo uestrum, qui in hoc concilium aduocati estis, pro sententia quicquam dicere uult, aut audet: orationes le-

gatorum

gatorum hesterno die dictas pro ſententijs percenſeamus: perinde ac non poſtulauerint quæ è re ſua eſſent: ſed ſuaſerint quæ nobis cenſerent utilia eſſe. Romani Rhodijq́;, *& Attalus ſocietatem amicitiamq́; noſtram petunt: & in bello quod aduerſus* Philippum *gerunt, ſe à nobis adiuuari æquum cenſent.* Philippus *ſocietatis ſecum admonet, & iuriſiurandi: & modo poſtulat ut ſecum ſtemus: modo ne interſimus armis, contentum ait ſe eſſe.* Nulli'ne *uenit in mentem, cur qui nondum ſocij ſunt, plus petunt, quàm ſocius?* Non *ſit hoc neq; modeſtia* Philippi, *neq; impudentia* Romanorum. Achæi *portus & dant fiduciam poſtulantibus, & demũt.* Philippi *præter legatum uidemus nihil.* Romana *claßis ad* Cenchreas *ſtat, urbium* Eubœæ *ſpolia præ ſe ferens: conſulem, legionesq́; eius exiguo maris ſpatio disiunctas* Phocidem *ac* Locridem *peruagantes uidemus.* Miramini *cur diffidenter* Cleomedon *legatus* Philippi, *ut pro rege arma caperemus aduerſus* Romanos, *modo egerit. qui ſi ex eodem fœdere ac iureiurando, cuius nobis religionem inijciebat: rogemus eum, ut nos* Philippus *& ab* Nabide *ac* Lacedæmonijs, *& ab* Romanis *defendat, non modo præſidium, quo nos tueatur, ſed ne quid reſpondeat quidem nobis, ſit inuenturus, non hercle magis, quàm ipſe* Philippus *priore anno, qui pollicendo ſe aduerſus* Nabidem *bellum geſturum, cum tentaſſet noſtrã iuuentutem hinc in* Eubœam *extrahere, poſteaquam nos neque decernere id ſibi præſidium, neq; uelle illigari* Romano *bello uidit, oblitus ſocietatis eius quam nunc iactat, uaſtandos depopulandosq́;* Nabidi *ac* Lacedæmonijs *reliquit.* Ac *mihi quidem minime conueniens inter ſe oratio* Cleomedontis *uiſa eſt.* Eleuabat Romanum *bellum, euentumq́; eius eundem fore, qui prioris belli, quod cum*

Philippo

Philippo gesserint, dicebat. Cur igitur nostrum ille auxilium absens petit potius, quàm præsens nos ueteres socios simul ab Nabide ac Romanis tueatur? nos dico? quid ita passus est Eretriã, Carystumq́; capi? quid ita tot Thessaliæ urbes? quid ita Locridem, Phocidemq́;? quid ita nunc Elatiam oppugnari patitur? cur excessit faucibus Epiri, claustrisq́; illis inexpugnabilibus super Aoum amnẽ aut ui, aut metu, aut uoluntate? relictoq́;, quem insidebat, saltu, penitus in regnum abijt? si sua uoluntate tot socios reliquit hostibus diripiendos: quid recusare potest quin & socij sibi consulant? si metu, nobis quoque ignoscat timentibus. si uictus armis cessit, Achæi nos arma Romana sustinebimus Cleomedon, quæ uos Macedones non sustinuistis? An tibi potius credamus, Romanos non maioribus copijs, nec uiribus nunc bellum gerere, quàm antea gesserint: potius quàm res ipsas intueamur? Aetolos tum classe adiuuerunt. nec duce consulari, nec exercitu bellum gesserunt. sociorum Philippi maritimæ urbes in terrore ac tumultu erant. mediterranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt, ut Philippus Aetolos nequicquam opem Romanorum implorantes depopularetur. nunc autem defuncti bello Punico Romani, quod per sexdecim annos uelut intra uiscera Italiæ tolerauerunt: non præsidium Aetolis bellantibus miserunt, sed ipsi duces belli arma terra mariq́; simul Macedoniæ intulerunt. tertius iam consul summa ui gerit bellum. Sulpitius in ipsa Macedonia congressus fudit fugauitq́; regem, partem opulentissimam regni eius depopulatus. nunc Quintius tenentem claustra Epiri, natura loci, munimentis, exercituq́; fretum castris exuit: fugientem in Thessaliam persecutus, præsidia regia, sociasq́; eius urbes propè in conspectu regis ipsius expug

expugnauit. Ne sint uera quæ Atheniēses modo legati de crudelitate, auaritia, et libidine regis dixerūt: nihil ad nos pertineant quæ in terra Attica scelera in superos inferosq; deos sint admissa: multo minus, quàm quæ Elæuntij, Abydeniq;, qui procul à nobis absunt, paßi sunt: nostrorū ipsi uulnerū, si uultis, obliuiscamur: cædes, direptionesq; bonorū Messenæ in media Peloponeso factas, & hospitē Cyparißiæ Garitenem cōtra ius omne ac fas inter epulas propè ipsas occisum, & Aratū patrē filiūq; Sicyonios, cū senē infelicē parentē etiam appellare solitus esset, interfectos: filij etiā uxorē libidinis causa in Macedoniā asportatam: cætera stupra uirginū, matronarumq; obliuioni dentur. ne sint cum Philippo res, cuius crudelitatis metu obmutuistis omnes (nam quæ alia tacendi aduocatis in concilium causa est?) cum Antigono mitißimo, ac iustißimo rege, & de nobis omnibus optime merito existimemus disceptationē esse: num id postularet facere nos, quod tum fieri nō posset? Peninsula est Peloponnesus angustiis Isthmi faucibus cōtinenti adhærens, nulli apertior atq; opportunior q̄ nauali bello. si centū tectæ naues, & quinquaginta leuiores apertæ, & triginta Issaici lembi maritimā oram uastare, et expositas propè in ipsis litoribus urbes cœperint oppugnare, in mediterraneas scilicet nos urbes recipiemus? tanquā nō intestino, & hærēte in ipsis uisceribus uramur bello? cum terra Nabis, & Lacedæmonij, mari Romana claßis urgebunt: unde regiā societatē, & præsidia Macedonū implorē? an ipsi nostris armis ab hoste Romano tutabimur urbes, quæ oppugnabūtur? egregie enim Dymas priore bello sumus tutati. Satis exēplorū nobis alienæ clades præbēt, ne quæramus quēadmodū cæteris exemplo simus. nolite, quia ultro Romani petunt amicitiam, id quod

optan

optandū uobis ac summa ope petendū erat, fastidire. metu enim uidelicet cōpulsi in aliena terra, quia sub umbra au xilij uestri latere uolunt, in societatē uestram confugiunt, ut portubus uestris recipiantur, ut commeatibus utantur. Mare in potestate habent: terras quascunq; adeunt, extē plo ditionis [illegible]ciunt. quod rogāt, cogere possunt. quia pepercisse uolunt, cōmittere uos cur pereatis, non patiun tur. Nam quòd Cleomedon modo tanquā mediā, & tuti simā uobis uiā cōsilij, ut quiesceretis, abstineretisq; armis, ostendebat, ea non media, sed nulla uia est. etenim præter quàm quòd aut accipienda, aut aspernanda uobis Roma na societas est: quid aliud quàm nusquam gratia stabili, uelut qui euentum expectauerimus, ut fortunæ applicare mus nostra cōsilia: præda uictoris erimus? Nolite, si quod omnibus uotis petendum erat, ultro offertur, fastidire. non quemadmodū hodie utrūq; uobis licet, sic semper liciturū est. nec sæpe, nec diu eadē occasio erit. Liberare uos à Phi lippo iandiu magis uotis, quàm armis audetis. sine uestro labore & periculo qui uos in libertatē uindicarent, cū ma gnis claßibus exercitibusq; mare traiecerunt. hos si socios aspernamini, uix sanæ mētis estis. sed aut socios, aut hostes habeatis oportet. Secundū orationē prætoris murmur or tū aliorū cū assensu, aliorū inclemēter assentiētes increpā tiū: & iam nō singuli tantū, sed populi uniuersi inter se al tercabātur: tū inter magistratus gētis (Damiurgos uocāt: decē numero creātur) certamē nihilo segnius, q̄ inter mul titudinē esse. quinq; relaturos se de societate Romana aie bāt: suffragiūq; daturos. quinq; lege cautū testabātur: ne qd, qd' aduersus Philippi societatē esset, aut referre magi stratibus, aut decernere cōcilio ius esset. Hic quoq; dies iur gijs est cōsumptus. Supererat unus iusti cōcilij dies (tertio enim

enim lex iubebat decretum fieri) in quem adeo exarſere ſtudia,ut uix parentes à liberis te[illegible]perauerint. Rhiſiaſus Pellenenſis erat,filium Damiurgum, nomine Memnonem habebat, partis eius, quæ decretum recitari, perrogariq́; ſententias prohibebat.is diu obteſtatus filium,ut conſulere Achæos communi ſaluti pateretur, ne[illegible]pertinacia ſua gentem uniuerſam perditum iret: poſteaquã parum proficiebant preces, iuratus ſe eum ſua manu interempturũ, nec pro filio, ſed pro hoſte habiturum, minis peruicit, ut poſtero die coniungeret iis ſe,qui referebant.qui cum plures facti referrent, omnibus ferè populis haud dubie approbantibus relationem, ac præ ſe ferentibus quid decreturi eſſent,Dymæi,ac Megalopolitani,& quidam Argiuorum,prius quàm decretum fieret,conſurrexerunt,ac reliquerunt concilium:neq; mirante ullo, neq; improbante. nam Megalopolitanos auorum memoria pulſos ab Lacedæmonijs reſtituerat in patriam Antigonus. & Dymæis captis nuper, direptisq́; ab exercitu Romano,cum redimi eos,ubicunque ſeruirent, Philippus iuſſiſſet : non libertatem modo,ſed etiam patriam reddiderat. iam Argiui præterquam quòd Macedonum reges ab ſe oriundos credũt, priuatis etiam hoſpitijs, familiariq́; amicitia pleriq; illigati Philippo erant. ob hæc concilio, quod inclinauerat ad Romanam ſocietatem ineundam, exceſſerunt. ueniaq́; ijs huius ſeceßionis fuit,& magnis & recentibus obligatis beneficijs. Cæteri populi Achæorũ,cum ſententiæ perrogarentur,ſocietatẽ cum Attalo ac Rhodijs præſenti decreto cõfirmarunt.cum Romanis,quia iniuſſu populi non poterat rata eſſe,in id tempus,quo Romã mitti legati poſſent,dilata eſt. in præſentia tres legatos ad L. Quintium mitti placuit,& exercitũ omnẽ Achæorũ ad Corinthum admou

admoueri, captis Cenchreis, iam urbem ipsam Quintio oppugnante. Et ij quidem è regione portæ, quæ fert Sicyonem, posuerunt castra. Romani ad Cenchreas uersam partem urbis, Attalus traducto per Isthmum exercitu, ab Lechæo alterius maris portu, oppugnabāt primo segnius, sperantes seditionem intus fore inter oppidanos, ac regiū præsidium. posteaquā uno animo omnes, & Macedones tanquam communem patriam tuebantur: & Corinthij ducem præsidij Androsthenem haud secus, quàm ciuem, & suffragio creatum suo, imperio iusto patiebantur: omnis inde spes pugnantibus in ui, & armis, & operibus erat: undiq; aggeres haud facili aditu ad mœnia admouebantur. Aries ex ea parte, quam Romani oppugnabant, aliquantum muri diruerat. in quem locum, quia nudatus munimento erat, protegendum armis cum Macedones concurrissent, atrox prælium inter eos ac Romanos ortū est. ac primo multitudine facile expellebātur Romani, assumptis deinde Achæorum, Attaliq; auxilijs, æquabant certamen: nec dubium erat, quin Macedonas Græcosq; facile loco pulsuri fuerint. Transfugarum Italicorum magna multitudo erat: pars ex Annibalis exercitu metu pœnæ à Romanis Philippum secuti: pars nauales socij relictis nuper claßibus ad spem honoratioris militiæ transgreßi. hos desperata salus, si Romani uicissent, ad rabiē magis, quàm audaciam accendebat. Promontorium est aduersus Sicyonem Iunonis, quam uocant Acræam, in altum excurrens: traiectus inde Corinthum, septem millia ferme passuum. eò Philocles regius & ipse præfectus, mille & quingētos milites per Bœotiam duxit. præsto fuere à Corintho lembi, qui præsidium id acceptum Lechæum traijcerent. Autor erat Attalus incensis operibus omittendæ extēplo oppugnationis

pugnationis. pertinacius Quintius in incepto perstabat. is quoq;, ut pro omnibus portis disposita uidit præsidia regia: nec facile erumpentium impetus sustineri posse: in Attali sententiam concessit. ita irrito incepto, dimissis Achæis, reditum ad naues est. Attalus Piræum, Romani Corcyram petierunt. Dum hæc à nauali exercitu geruntur: cos. in Phocide ad Elatiam castris positis, primo colloquijs rem per principes Elatiensium tentauit. posteaquã nihil esse in manu sua, & plures ualidioresq; esse regios, quàm oppidanos respõdebatur: tum simul ab omni parte operibus armisq; urbẽ est aggressus. Ariete admoto quantum inter turres muri erat prorutum cum ingenti fragore ac strepitu nudasset urbem: simul & cohors Romana per apertum recẽti strage iter inuasit: & ex omnibus oppidi partibus, relictis suis quisq; stationibus, in eum, qui premebatur impetu hostium, locum concurrerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri superuadebant: & scalas ad stantia mœnia inferebant. & dum in unam partem oculos animosq; hostium certamen auerterat: pluribus locis scalis capitur murus, armatiq; in urbem trãscenderũt. quo tumultu audito territi hostes, relicto, quem conferti tuebantur loco, in arcẽ omnes metu, inermi quoq; sequẽte turba, confugerũt. ita urbe potitur cos. qua direpta, missis in arcẽ, qui uitam regijs, si abire uellent inermes: libertatem Elatiensibus pollicerentur: fideq; in hæc data, post paucos dies arcem recipit. Cæterũ aduentu in Achaiam Philoclis regij præfecti non Corinthus tantum liberata obsidione: sed Argiuorum quoque ciuitas per quosdam principes Philocli prodita est, tentatis prius animis plebis. Mos erat, comitiorum die primo uelut ominis causa prætores pronuntiare Iouem Apollinemq; & Herculem, additum

ditum legi erat, ut ijs Philippus rex adijceretur. cuius nomen post pactam cum Romanis societatē quia præco non adiecit, fremitus primo multitudinis ortus, deinde clamor subijcientium Philippi nomen, iubentiumq; legitimum honorem usurpare: donec cum ingenti assensu nomen recitatum est. Huius fiducia fauoris Philocles accersitus nocte occupat collem imminentem urbi: (Larissam eam arcē uocant) positoq; ibi præsidio, cum lucis principio signis infestis ad subiectum arci forum uaderet: instructa acies ex aduerso occurrit. præsidium erat Achæorum nuper impositum, quingenti ferè iuuenes delecti omnium ciuitatum. Aenesidemus Dymæus præerat. Adhortator à præfecto regio missus, qui excedere urbe iuberet: (neq; enim pares eos oppidanis solis, qui idem quod Macedones sentirent, nedum adiunctis Macedonibus esse: quos ne Romani quidem ad Corinthū sustinuissent) primo nihil nec ducem, nec ipsos mouit. post paulo ut Argiuos quoque armatos ex parte altera uenientes magno agmine uiderunt: certam perniciem cernentes, omnem tamen casum, si pertinacior dux fuisset, uidebantur subituri. Aenesidemus, ne flos Achæorum iuuentutis simul cum urbe amitteretur: pactus cum Philocle ut abire illis liceret, ipse quo loco steterat, armatus cum paucis clientibus non excessit. missus à Philocle, qui quæreret, quid sibi uellet? nihil fatus, tantummodo cum proiecto præ se clypeo staret: in præsidio creditæ urbis moriturum se armatum respondit. tum iussu præfecti à Thracibus coniecta tela, interfecti'que omnes. Et post pactam inter Achæos & Romanos societatem duæ nobilissimæ ciuitates, Argi & Corinthus in potestate regis erant. Hæc ab Romanis ea æstate in Græcia terra mari'que gesta. In Gallia nihil sanè memora-

bile ab Sex. Aelio cos. gestum. cũ duos exercitus in prouincia habuisset: unum retentum, quem dimitti oportebat: cui L. Cornelius procos. præfuerat (ipse ei C. Aelium prætorem præfecit) alterum, quem in prouinciam adduxit: totum propè annum Cremonensibus Placentinisq; cogendis redire in colonias, unde belli casibus dißipati erant, consumpsit. Quemadmodum Gallia præter spem quieta eo anno fuit: ita circa urbem seruilis propè tumultus excitatus est. Obsides Carthaginiensium Setiæ custodiebantur: cum ijs, ut principum liberis, magna uis seruorũ erat. augebant eorum numerum, ut ab recenti Africo bello, & ab ipsis Setinis captiua aliquot nationis eius ex præda empta mancipia. Cum cõiurationem fecissent: missis ex eo numero, qui in Setino agro, deinde circa Norbam & Circeios seruitia solicitarent; satis iam omnibus præparatis, ludis, qui Setiæ propediem futuri erant; spectaculo intentum populum aggredi statuerant; Setia per cædem & repentinum tumultum capta, Norbam & Circeios occupare. Huius rei tam fœdæ indicium Romam ad L. Corneliũ Lentulum prætorem urb. delatum est. Serui duo ante lucẽ ad eum uenerunt, atq; ordine omnia, quæ acta, futuráque erant, exposuerunt. quibus domi custodiri iussis, prætor senatu uocato, edoctoq; quæ indices afferrent, proficisci ad eam coniurationem quærendam atq; opprimẽdam iussus. cũ quinq; legatis profectus, obuios in agris sacramẽto rogatos arma capere, & sequi cogebat. Hoc tumultuario delectu duobus millibus ferme hominum armatis, Setiam, omnibus quò pergeret ignaris, uenit. ibi raptim principibus coniurationis comprehensis, fuga seruorum ex oppido facta est. dimißi deinde per agros, qui uestigarent. Egregia duorum opera seruorum indicum, & unius

liberi

liberi fuit. ei centum millia grauis æris dari patres iusserunt: seruis uicena quina millia æris, & libertatem. pretiũ eorum ex ærario solutũ est dominis. Haud ita multo pòst ex eiusdem coniurationis reliquijs nuntiatum est seruitia Præneste occupatura. Eò L. Cornelius prætor profectus de quingentis ferè hominibus, qui in ea noxa erant, suppli cium sumpsit. In timore ciuitas fuit, obsides captiuosq́; Pœnorum ea moliri. itaq; & Romæ uigiliæ per uicos ser uatæ: iußiq; circũire eas minores magistratus: & triumuiri carceris latomiarum intentiorem custodiam habere iußi. & circa nomen Latinum à prætore literæ missæ: ut & obsides in priuato seruarentur, neque in publicũ prodeundi facultas daretur: & captiui ne minus decem pondo compedibus uincti in nulla alia, quàm in carceris publici custodia essent. Eodẽ anno legati ab rege Attalo coronã auream C C X L V I. pondo in Capitolio posuerunt: gratiasq́; senatui egerunt: quòd Antiochus legatorum Roma norum autoritate motus finibus Attali exercitum deduxisset. Eadem æstate equites ducenti, & elephanti decẽ, & tritici modiũm C C. millia ab rege Masanissa ad exercitum, qui in Græcia erat, peruenerunt. Item ex Sicilia Sardiniáque magni commeatus, & uestimenta exercitui missa. Siciliam M. Marcellus, Sardiniam M. Porcius Cato obtinebat, sanctus & innocens, asperior tamen in fœnore coërcendo habitus. fugatiq; ex insula fœneratores, & sumptus, quos in cultum prætorum socij facere soliti erant, circumcisi, aut sublati. Sex. Aelius C O S. ex Gallia comitiorum causa Romam cũ redisset, creauit C O S S. Cn. Cornelium Cethegum, & Q. Minutium Rufum. Biduo pòst prætorum comitia habita. Sex prætores illo anno primum creati: crescẽtibus iam prouincijs, & latius

ff 3 patescente

patefcēte imperio. creati autem hi: L. Mālius Volfco, Cn. Sempronius Tuditanus, M. Sergius Silus, M. Heluius, M. Minucius Rufus, L. Acilius. Sempronius, & Heluius ex ijs ædiles plebis erāt. ædiles curules Q. Minucius Thermus, & T. Sempronius Longus. Ludi Romani eo anno quater instaurati. Cn. Cornelio, & Q. Minucio coss. omnium primum de prouincijs consulum prætorumq; actum. prius de prætoribus transacta res, quæ transigi sorte poterat. urbana Sergio, peregrina iurisdictio Minucio obtigit. Sardiniam Acilius, Siciliam Manlius, Hispaniam Sempronius citeriorem, Heluius ulteriorem est sortitus. Consulibus Italiam Macedoniamq; sortiri parantibus L. Oppius, & Q. Fuluius Tr. pl. impedimento erāt: quod longinqua prouincia Macedonia esset: neq; ulla alia res maius bello impedimentum ad eam diem fuisset, quàm quod uixdum inchoatis rebus in ipso conatu gerendi belli prior cos. reuocaretur. Quartum iam annum esse ab decreto Macedonico bello. quærendo regem, & exercitum eius, Sulpitium maiorem partem anni absumpsisse. Villium congrediētem cum hoste re infecta reuocatum. Quintium rebus diuinis Romæ maiorem partem anni retētum: ita gessisse tamen res, ut si aut maturius in prouinciam uenisset, aut hyems magis sera fuisset, potuerit debellare. nūc prope in hyberna profectum ita cōparare dici bellum, ut nisi successor impediat, perfecturus æstate proxima uideatur. His orationibus peruicerunt, ut consules in senatus autoritate fore dicerent se, si idem tribuni facerent. Permuttentibus utrisque liberam consultationem, patres consulibus ambobus Italiam prouinciam decreuerunt: T. Quintio prorogarunt imperium: donec successor ei uenisset. Consulibus binæ legiones decretæ: & ut bellum cum Gallis cisalpinis

cisalpinis, qui defecissent à populo Romano, gererent. Quintio in Macedoniam supplementum decretum peditum quinque millia, & c c c. equites, & sociorum naua lium tria millia. Praeesse idem, qui praeerat, classi L. Quintius Flaminius iussus. Praetoribus in Hispanias octona millia peditum sociûm ac Latini nominis data: & quadringēti equites, ut dimitterēt ueterem ex Hispanijs mili tem. & terminare iussi, quà ulterior citerior'ue prouincia seruaretur. Macedoniae legatos P. Sulpitium, & P. Villium, qui c o s s. in ea prouincia fuerant, adiecerunt. Prius quàm c o s s. praetores'que in prouincias proficiscerentur, prodigia procurari placuit: quod aedes Vulcani Summani'que Romae, quod & Fregellis murus, & porta de coelo tacta erant: & Frusinone inter noctem lux orta: & Asculo agnus biceps cum quinque pedibus natus: & Formijs duo lupi oppidum ingressi obuios aliquot laniauerant: Romae non in urbem solum, sed in Capitolium pe netrauerat lupus. C. Acilius Tr. pl. tulit, ut quinque coloniae in oram maritimam deducerentur: duae ad ostia fluminum Vulturni Literni'que: una Puteolos, una ad castrum Salerni. his Buxentum adiectum. tricenae familiae in singulas colonias iubebantur mitti. triumuiri deducendis ijs, qui per triennium magistratū haberent, creati: M. Ser uilius Geminus, Q. Minucius Thermus, T. Sempronius Lōgus. Delectu rebusq; alijs diuinis humanisq;, quae per ipsos agendae erant, perfectis, c o s s. ambo in Galliā profecti. Cornelius recta ad Insubres uia, qui tū in armis erāt, Cenomanis assumptis: Qu. Minucius in laeua Italiae ad inferum mare flexit iter: Genuamq; exercitu abducto, ab Li guribus orsus est bellum. Oppida Clastidium & Litubiū, utraq; Ligurum, & duae gentis eiusdē ciuitates, Celelates,

Cerdiciatesq́; ſeſe dediderunt. Ei iam omnia cis Padum, præter Gallorum Boios, Iluates Ligurum, ſub ditione erant. quindecim oppida, hominum uiginti millia eſſe dicebantur, quæ ſe dediderant. inde in agrum Boiorum legiones duxit. Boiorum exercitus haud ita multo antè traiecerat Padum, iunxeratq́; ſe Inſubribus & Cenomanis: quòd ita acceperant, coniunctis legionibus C O S S. *rem geſturos, ut & ipſi collatas in unũ uires firmarent. poſtea quam fama accidit, alterum* C O S. *Boiorum urere agros: ſeditio extemplo orta eſt. poſtulare Boij, ut laborantibus opem uniuerſi ferrent. Inſubres negare ſe ſua deſerturos. ita diuiſæ copiæ, Boijsq́; in agrum ſuum tutandum profectis, Inſubres cum Cenomanis ſuper amnis Mincij ripas conſederunt. Infra eum locum quinq; millia paſſuum &* COS. *Cornelius eidem flumini caſtra applicuit. inde mittendo in uicos Cenomanorum Brixiamq́;, quæ caput gentis erat, ut ſatis comperit, non ex autoritate ſeniorum iuuentutẽ in armis eſſe: nec publico cõſilio Inſubrium defectioni Cenomanos ſe adiũxiſſe: excitis ad ſe principibus, id agere ac moliri cœpit, ut deſciſcerẽt ab Inſubribus Cenomani, & ſignis ſublatis aut domos redirent aut ad Romanos tranſirent. & id quidem impetrari nequijt. in id data fides* COS. *eſt, ut in acie aut quieſcerent, aut ſi qua etiã occaſio fuiſſet, adiuuarent Romanos. Hæc ita conueniſſe Inſubres ignorabant: ſuberat tamen quædam ſuſpicio animis, labare fidem ſociorum. itaq; cum in aciem eduxiſſent, neutrum ijs cornu committere auſi, ne ſi dolo ceßiſſent, rem totam inclinarent: poſt ſigna in ſubſidijs eos locauerunt.* COS. *principio pugnæ uouit ædem Soſpitæ Iunoni, ſi eo die hoſtes fuſi fugatiq́; eſſent: à militibus clamor ſublatus, compotem uoti* C O S. *ſe facturos: & impetus*

in

in hostes est factus. nõ tulerunt Insubres primum concursum. Quidam & à Cenomanis terga repente in ipso certamine aggressis tumultum ancipitẽ iniectũ autores sunt: cæsaq; in medio quinq; & XXX. millia hostium, quinq; millia & DCC. uiuos captos: in ijs Amilcarem Pœnorum imperatorẽ, qui belli causa fuisset: signa militaria CXXX. & carpenta supra CC. Oppida, quæ defectionem secuta erant, dediderunt se Romanis. Minutius COS. primo effusis populationibus peragrauerat fines Boiorum: deinde ut relictis Insubribus ad sua tuenda receperant sese, castris se tenuit, acie dimicandum cum hoste ratus. Nec Boij detrectassent pugnam, ni fama uictos Insubres allata, animos fregisset. itaque relicto duce castrisq;, dissipati per uicos, sua ut quisq; defenderent, rationem gerendi belli hosti mutarunt. omissa enim spe per unam dimicationẽ rei decernendæ, rursus populari agros, & urere tecta, uicosq; expugnare cœpit. Per eosdem dies Clastidium incensum. Inde in Ligustinos Iluates, qui soli non parebãt, legiones ductæ. Ea quoq; gens, ut Insubres acie uictos, Boios, ita ut tentare spem certaminis non auderent, territos audiuit, in deditionem uenit. Literæ consulum à Gallia de gestis prospere sub idem tempus Romam allatæ. M. Sergius Pr. urb. in senatu eas, deinde ex autoritate patrum ad populum recitauit. supplicatio in quatriduũ decreta. Hyems iam eo tempore erat. Cum T. Quintius capta Elatia, in Phocide ac Locride hyberna disposita haberet, Opunte seditio orta est. Factio una Aetolos, qui propiores erant, altera Romanos accersebat. Aetoli priores uenerunt. sed opulentior factio exclusis Aetolis, missoq; ad imperatorem Romanum nuncio, usque ad aduentum eius tenuit urbem. arcem regium tenebat præsidium, neq;

ut discederent inde, aut Opuntiorum minis, aut autoritate imperantis C O S. *Romani perpelli potuerunt. Mora cur non extẽplo oppugnarentur, ea fuit, quod caduceator ab rege uenerat, locũ ac tempus petens colloquio. id grauate concessum regi est. non quin cuperet Quintius per se partim armis, partim cõditionibus confectum uideri bellum. necdum enim sciebat, utrum successor sibi alter ex nouis consulibus mitteretur: an, quod summa ui ut tenderent, amicis & propinquis mandauerat, imperiũ prorogaretur. aptum autem fore colloquium credebat, ut sibi liberum esset, uel bellum manenti, uel ad pacem decedẽti rem inclinare. In sinu Maliaco prope Niceam littus elegere. eò rex ab Demetriade cum quinq; lembis, & una naue rostrata uenit. Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exul uir insignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Amunander erat, & Dionysodorus Attali legatus, & Agesimbrotus præfectus Rhodiæ clasis, & Phaneas princeps Aetolorum, & Achæi duo, Aristhenus & Xenophon. Inter hos Romanus ad extremum littus progressus, cum rex in proram nauis in anchoris stantis processisset: commodius, inquit, si in terram egrediaris ex propinquo dicamus inuicem, audiamusq;. Cum rex facturum se id negaret, quem tandem, inquit Quintius, times? Ad hoc ille superbo & regio animo. Neminem equidem timeo, præter deos immortales: non omnium autem credo fidei, quos circa te uideo, atque omnium minime Aetolis. Istud quidem, ait Romanus, par omnibus periculum est, qui cum hoste ad colloquium congrediuntur, ut nulla fides sit. Non tamen, inquit rex, T. Quinti par perfidiæ præmium est, si fraude agatur, Philippus & Phaneas. neq; enim æque difficulter Aetoli prætorem alium, ac Ma*

ac Macedones regem in meum locum substituant. Secundum hæc silentium fuit. Cum Romanus eum æquum censeret priorem dicere, qui petisset colloquium: rex, eius esse priorem orationẽ, qui daret pacis leges, nõ qui acciperet. tum Romanus: simplicem suam orationem esse, ea enim se dicturum, quæ ni fiant, nulla sit pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus regi præsidia esse: captiuos & transfugas socijs populi Romani reddendos, restituenda Romanis ea Illyrici loca, quæ post pacem in Epiro factam occupasset. Ptolemæo regi Aegypti reddendas urbes, quas post Philopatoris Ptolemæi mortem occupasset. Suas populiq; Romani conditiones has esse: cæterum & sociorum audiri postulata uerum esse. Attali regis legatus naues captiuosq;, quæ ad Chium nauali prælio capta essent, & Nicephorium, Venerisq; templum, quæ spoliasset euastassetq;, pro incorruptis restitui: Rhodij Peræam (regio est continentis aduersus insulam, uetustæ eorum ditionis) repetebãt, postulabantq; præsidia deduci ab Iasso, & Bargyllis, & Euromensium urbe, & in Hellesponto Sesto atq; Abydo, & Panopolin Byzantijs in antiqui formulam iuris restitui, & liberari omnia Asiæ emporia portusq;. Achæi Corinthũ & Argos repetebant. Prætor Aetolorum Phaneas cum eadem ferè quæ Romani, ut Græcia decederetur, postulasset: redderenturq; Aetolis urbes, quæ quondam iuris aut ditionis eorum fuissent: excepit orationem eius princeps Aetolorum Alexander, uir (ut inter Aetolos) facundus. Iamdudum se reticere, ait: non quo quicquam agi putet eo colloquio, sed ne quem sociorum dicentem interpellet. Neq; de pace cum fide Philippum agere, neque bella uera uirtute unquam gessisse. in colloquijs insidiari & captare

ptare: in bello non congredi æquo campo, neque collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & uincentium præmia uictum corrumpere. At non antiquos Macedonum reges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere, quantum possent, quo opulentius imperium haberent. Nam de quorū possessione dimicetur tollentem, nihil sibi præter bellum relinquere, quod consiliū esse? Plures priore anno sociorū urbes in Thessalia euastasse Philippum, quàm omnes qui unquā hostes Thessaliæ fuerint. ipsis quoq; Aetolis cum plura socium, quàm hostem ademisse. Lysimachiam pulso Prætore & præsidio Aetolorum occupasse eum. Chium item suæ ditionis urbem funditus euertisse, ac delesse. eadem fraude habere eum Thebas, Phthias, Echinum, Larissam et Pharsalum. Motus oratione Alexandri Philippus, nauem, ut exaudiretur, propius terram applicuit. Orsum eum dicere in Aetolos maxime uiolenter, Phaneas interfatus, non in uerbis rem uerti, ait, aut bello uincendum, aut melioribus parendum esse. Apparet id quidem, inquit Philippus, etiam cæco: iocatus in ualetudinem oculorum Phaneæ. & erat dicacior natura, quàm regem decet, & ne inter seria quidem risu satis temperans. Indignari inde cœpit: Aetolos tanquam Romanos decedi Græcia iubere: qui, quibus finibus Græcia sit, dicere non poßint. ipsius enim Aetoliæ Agræos Apodeotasq; & Amphilochos, quæ permagna eorum pars sit, Græciam non esse. An quòd à socijs eorū non abstinuerim, iustam querelam habent? cum ipsi pro lege hunc morem antiquitus seruēt, ut aduersus socios ipsi suos publica tantum autoritate dempta iuuentutem suam militare sinant, & contrariæ persæpe acies in utraq; parte Aetolica auxilia habeant? Neq; ego Chium expugnaui, sed

ui, sed Prusiam socium & amicum oppugnãtem adiuui, & Lysimachiam ab Thracibus uindicaui: sed quia me ne cessitas ad hoc bellũ à custodia eius auertit, Thraces habent. Et Aetolis hæc. Attalo autem Rhodijsq; nihil iure debeo. non enim à me, sed ab illis principium belli ortum est. Romanorum autem honoris causa Peræam Rhodijs, & naues Attalo cum captiuis, qui comparebunt, restituã. nam quod ad Nicephorium Venerisq; tẽpli restitutionẽ attinet, quid ea restitui postulantibus respondeã? nisi quo uno modo luci syluæq; cæsæ restitui possunt, curã impensamq; sationis me præstaturum: quoniam hæc inter se reges postulare & respondere placet. Extrema eius oratio aduersus Achæos fuit: in qua orsus ab Antigonia primum, suis deinde erga eam gentem meritis, recitari decreta eorum iussit, omneis diuinos humanosq; honores complexa. atque ad ea adiecit recens de exercitu, quòd ab se desciuisset. inuectus grauiter in perfidiam eorum, Argos tamen se redditurum eis dixit. de Corintho cum imperatore Romano deliberaturũ esse, quæsiturumq; simul ab eo, utrum, ijs'ne urbibus decedere se æquum censeat, quas à seipso captas iure belli habeat? an ijs etiam, quas à maioribus suis accepisset? Parantibus Achæis Aetolisq; ad ea respondere, cum prope occasum sol esset: dilato in posterum diem colloquio, Philippus in stationem, ex qua profectus erat, Romani socij'que in castra redierunt. Quintius postero die ad Niceam (is enim locus placuerat) ad constitutum tempus uenit. Philippi nullus usquam nec nuncius ab eo per aliquot horas ueniebat, & iam desperantibus uenturum repente apparuerunt naues: atq; ipse quidem, cum tam grauia & indigna imperarentur, inopem consilij diem se consumpsisse deliberando aiebat. Vulgo

credeba

credebatur de industria rem in serum tractam, ne tempus dari posset Achæis Aetolisq; ad respondendum. & eam opinionem ipse affirmauit, petendo, ut summotis alijs, ne tempus altercando tereretur, & aliquis finis rei imponi posset: cũ ipso imperatore Romano liceret sibi colloqui. Id primo non acceptum, ne excludi colloquio uiderentur socij. deinde cum haud absisteret petere, ex omnium consilio Romanus imperator cum Ap. Claudio Tr. mil. cæteris summotis, ad extremum littus processit. Rex cum duobus, quos pridie adhibuerat, in terram est egressus. Ibi cum aliquandiu secreto locuti essent: quæ acta ad suos Philippus retulerit, minus compertum est. Quintius hæc retulit ad socios. Romanis eum cedere tota Illyrici ora, perfugas remittere, ac si qui essent captiui. Attalo naues, & cum ijs captos nauales socios: Rhodijs regionem, quã Peræam uocant, reddere: Iasso & Bargyllis non cessurũ. Aetolis Pharsalum Larissamq; reddere, Thebas non reddere. Achæis non Argis modo, sed etiam Corintho cessurum. Nulli omnium placere partium, quibus cessurus, aut non cessurus esset, destinatio. plus enim amitti in ijs, quàm acquiri, nec unquam, nisi tota deduxisset Græcia præsidia, causas certaminum deponere. Cum hæc toto ex concilio certatim omnes uociferarentur, ad Philippum quoq; procul stantem uox est perlata. Itaq; à Quintio petit, ut rem totam in posterum diem differret. profecto aut persuasurum se, aut persuaderi sibi passurum. littus ad Thronium colloquio destinatur. eò mature conuentum est. Ibi Philippus primo & Quintiũ, & omnes, qui aderant, rogare, ne spem pacis turbare uellent. postremo petere tempus: quo legatos Romam ad senatũ mittere posset. aut his conditionibus se pacẽ impetraturum, aut quascunq;

cunq; ſenatus dediſſet, leges pacis accepturum. Id cæteris haudquaquam placebat. nec enim aliud, quàm moram & dilationem ad colligendas uires quæri. Quintius uerum id futurum fuiſſe, dicere, ſi æſtas, & tempus rerum gerendarum eſſet. nunc hyeme inſtante nihil amitti dato ſpacio ad legatos mittendos. nam neq; ſine autoritate ſenatus quicquam eorum ratum fore, quæ cum rege ipſi pepigiſſent: & explorari, dum bello neceſſariam quietem ipſa hyems daret, ſenatus autoritatem poſſe. In hanc ſententiam & cæteri ſociorum principes conceſſerunt, induciјsq; datis in duos menſes, & ipſos mittere ſingulos legatos ad edocendum ſenatum, ne fraude regis caperetur, placuit. additum induciarum pacto, ut regia præſidia Phocide ac Locride extemplo deducerentur. Et ipſe Quintius cum ſociorum legatis Aminandrũ Athamanum regem, utq; ſpeciem legationis adiјceret, Q. Fabium (uxoris Quintiј ſororis filius erat) & Q. Fuluium, & P. Claudium miſit. Vt uentum Romam eſt, prius ſociorum legati, quàm regis auditi ſunt. cætera eorum oratio cõuiciјs regis cõſumpta eſt. mouerunt eo maxime ſenatum, demonſtrando maris terrarumq; regionis eius ſitum, ut omnibus appareret, ſi Demetriadẽ in Theſſalia, Chalcidẽ in Eubœa, Corinthũ in Achaia rex teneret, nõ poſſe liberam Græciam eſſe, & ipſum Philippum non cõtumelioſius, quàm uerius compedes eas Græciæ appellare. Legati deinde regis intromiſsi. quibus longiorem exorſis orationẽ breuis interrogatio, ceſſurus'ne iјs tribus urbibus eſſet, ſermonem incidit: cum mandatũ ſibi de iјs nominatim negarẽt quicquam. Sic infecta pace regiј dimiſsi. Quintio liberum arbitrium pacis ac belli permiſſum. Quod ut ſatis apparuit, non tædere belli ſenatum: & ipſe uictoriæ quàm pacis auidior, neq;

colloquium

colloquium postea Philippo dedit, neq; legationẽ aliam, quàm quae omni Graecia decedi nunciaret, admissurum dixit. Philippus cum acie decernendũ uideret, & undiq; ad se contrahendas uires, maxime de Achaiae urbibus, regionis ab se diuersae, & magis tamẽ de Argis, quàm de Corintho solicitus, optimum ratus Nabidi eam Lacedaemoniorum tyrãno uelut fiduciariã dare, ut uictori sibi restitueret: si quid aduersi accidisset, ipse haberet: Philocli, qui Corintho Argisq; praeerat, scribit, ut tyrannum ipse conueniret. Philocles praeterquam quòd iam ueniebat cum munere: adijcit ad pignus futurae regi cum tyranno amicitiae, filias suas regem Nabidis filijs matrimonio coniungere uelle. Tyrannus primo negare aliter urbem eam se accepturum, nisi Argiuorum ipsorum decreto accersitus ad auxilium urbis esset. deinde, ut frequenti concione non aspernatos modo, sed abominatos etiam nomen tyranni audiuit: causam se spoliandi eos nactum ratus, tradere ubi uellet urbẽ, Philoclem iussit. Nocte ignaris omnibus acceptus in urbem est tyrannus. prima luce occupat superiora omnia loca, portaeq; clausae, paucis principum tumultum inter primum elapsis. eorum absentium direptae fortunae, praesentibus aurum atq; argentum ablatum: pecuniae imperatae ingentes. qui non cunctanter contulere, sine contumelia & laceratione corporum sunt dimissi: quos occulere aut retrahere aliquid suspicio fuit, in seruilem modum lacerati atq; extorti. Concione inde aduocata, rogationem promulgauit: unam de tabulis nouis, alteram de agro uiritim diuidendo, duas faces nouantibus res ad plebem in optimates accendendam. Posteaquam in potestate Argiuorum ciuitas erat, nihil eius memor tyrannus, à quo eam ciuitatem, & quam in conditionem accepisset,

legatos

legatos Elatiam ad Quintium & Attalū Aeginæ hybernantem mittit, qui nuntiarent, Argos in potestate sua esse: eò si ueniret Quintius ad colloquium, non diffidere sibi omnia cum eo conuentura. Quintius, ut eo quoq; præsidio Philippum nudaret: cum annuisset se uenturū, mittit ad Attalum, ut ab Aegina Sicyonem sibi occurreret. ipse ab Anticyra decem quinqueremibus: quas ijs forte ipsis diebus L. Quintius frater eius adduxerat ex hybernis Corcyræ, Sicyonem transmisit. Iam ibi Attalus erat. qui cum tyranno ad Romanum imperatorem, non Romano ad tyrannū eundum diceret: in sententiā suam Quintium traduxit: ne in urbem ipsam Argos iret. Haud procul urbe Mycenica uocatur. in eo loco ut cōgrederentur, conuenit. Quintius cum fratre & Tr. mil. paucis, Attalus cum regio comitatu, Nicostratus Achæorum Pr. cum auxiliaribus paucis uenit. tyrannum ibi cum omnibus copijs opperientem inuenerunt. progressus armatus cum satellitibus armatis est in medium ferè interiacentis campi: inermis Quintius cum fratre & duobus Tr. militum, inermes item regi Pr. Achæorum, & unus ex purpuratis latus cingebant. Initium sermonis ab excusatione tyranni ortum: quòd armatus ipse armatisq; septus, cum inermes Romanum imperatorē regemq; cerneret, in colloquiū uenisset. neq; enim se illos timere dixit: sed exules Argiuorum. Inde ubi de conditionibus amicitiæ cœptū agi est: Romanus duas postulare res: unam, ut bellū cum Achæis finiret: alteram, ut aduersus Philippum mitteret secum auxilia. Auxilia se missurum dixit. pro pace cum Achæis induciæ impetratæ, donec bellum cum Philippo finiretur. De Argis quoq; disceptatio ab Attalo rege est nata: cū fraude Philoclis proditam urbem ui ab eo teneri argueret: ille, ab ipsis

* *

ijs partibus cohærens Acarnaniæ. quingentos ferme passus longæ fauces erant: latæ haud amplius centum & uiginti. in his angustijs Leucas posita est, colli applicata uerso in orientem, & Acarnaniam. ima urbis plana sunt, iacentia ad mare: quo Leucadia ab Acarnia diuiditur. inde terra mariq; expugnabilis est. nam & uada sunt stagno similiora, quàm mari: & campus terrenus omnis operiq; facilis. itaq; multis simul locis aut subruti, aut ariete decußi ruebãt muri. Sed q̃ urbs ipsa opportuna oppugnãtibus erat, tã inexpugnabiles hostium animi. die ac nocte intenti reficere quassata muri: obstruere quæ patefacta ruinis erant: prælia impigre inire: & armis magis muros, quàm seipsos mœnibus tutari. diutiusq; spe Romanorum obsidionem eam extraxissent: ni exules quidam Italici generis Leucade habitantes ab arce milites accepissent. eos tamen ex superiore loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro instructa iusto prælio aliquandiu Leucadij sustinuerunt. interim & scalis capta multis locis mœnia: & per stragem lapidum ac ruinas transcensum in urbem. iamq; ipse legatus magno agmine circũuenerat pugnantes. pars in medio cæsi. pars armis abiectis dediderunt sese uictori. Et post dies paucos audito prælio, quod ad Cynoscephalas pugnatum erat: omnes populi Acarnaniæ in deditionem legati uenerunt. Iisdem diebus, omnia simul inclinante fortuna, Rhodij quoque ad uindicandam à Philippo continentem re=

gionem (*Peræam uocant*) *possessam à maioribus suis, Pausistratum prætorem cum octingentis Achæis peditibus, mille & noningentis ferè armatis ex uario genere auxiliorum collectis, miserunt. Galli, & Nisuetæ, & Pisuetæ, & Tamiani, & Arei ex Africa, & Laodiceni ex Asia erant. cum his copijs Pausistratus tendebat in Stratonicensi agro. locum peropportunum, ignaris regijs qui tenuerant, occupauit. In tempore & ad idipsum excitum auxilium mille Achæi pedites cum centum equitibus superuenerunt. Theoxenus ijs præerat. Dinocrates regius præfectus recuperandi castelli causa primo castra ad ipsa tendebat. mouit inde ad alterum castellum, item Stratonicensis agri, Astragon uocant. omnibusq; ex præsidijs, quæ multifariam disiecta erãt, deuocatis, & ab ipsa Stratonicea Thessalorum auxiliaribus, Alabanda, ubi hostes erant, ducere pergit. Nec Rhodij pugnam detrectauerunt. atque castris in propinquum collatis, extemplo in aciem descensum est. Dinocrates quingentos Macedonas dextro cornu, læuo Agrianos locat: in medium accipit cõtractos ex castellorum (Cares maxime erant) præsidijs, equites cornibus circundat. Cretensium auxiliares Thracumq; Rhodia cohors dextro cornu, sinistro mercenarios milites, lectam peditum manum habuere: medios mista ex pluribus gentibus auxilia. equites leuisq; armaturæ quod erat, cornibus circumiectum. Eo die steterũt tantum acies utræq; super ripam, qui tenui aqua interfluebat torrẽtis: paucisq; telis emißis, in castra receperunt sese. Postero die eodem ordine instructi maius aliquanto prœliũ quàm pro numero edidere pugnantium. nec enim plus terna millia peditum fuere: & centeni ferme equites. cæterum non numero tantum, nec armorum genere, sed animis quoq; pa*-

ribus

ribus, & æqua spe pugnarunt. Achæi primi torrente superato in Agrianos impetum fecere. deinde tota propè cursu transgressa amnē acies est. diu anceps pugna stetit. numero Achæi mille & ipsi quadringentos loco expulere. inclinat dein dextrum omne cornu. Macedones, usq; dum ordine & uelut stipata phalanx cōsistebat, moueri nequiuerunt. postquam læuo latere nudato circuniacere hastas in uenientem ex trāsuerso hostem conati sunt: turbati extemplo tumultum primo inter se fecerūt: terga deinde uertunt: postremo abiectis armis, in præcipitem fugam effusi, Bargyllas petētes fugerunt. Eôdem & Dinocrates perfugit. Rhodij quantū diei superfuit secuti, receperunt sese ad castra. Satis constat: si confestim uictores Stratoniceā petissent, recipi eam urbem sine certamine potuisse. Prætermissa eius rei occasio est: dum in castellis uicisq; Peraæ recipiendis tempus teritur. interim animi eorum, qui Stratoniceam præsidio obtinebant, confirmati sunt. mox & Dinocrates cum ijs, quæ prælio supererant, copijs intrauit muros. nequicquā inde obsessa oppugnataq; urbs est. recipi nisi aliquanto pôst per Antiochum nō potuit. Hæc in Thessalia, hæc in Achaia, hæc in Asia per eosdem dies ferme gesta. Philippus cum audisset Dardanos transgressos fines regni, superiora Macedoniæ euastare: quamuis toto propè orbe terrarum undiq; se suosq; profligāte fortuna urgebatur: tamen morte tristius ratus Macedoniæ etiam possessione pelli, delectu raptim per urbes Macedonum habito, cum sex millibus peditum & quingentis equitibus circa Stobos Pœoniæ īprouiso hosteis oppressit. Magna multitudo hominum in prælio, maior prædandi cupidine palata per agros cæsa est. quibus fuga expeditior fuit, ne tētato quidem casu pugnæ, in fines suos redierunt.

Ea una expeditione non pro reliquo statu fortunæ facta, refectis suorum animis, Thessalonicam sese recepit. Non tam in tempore Punicum bellum terminatũ erat: ne simul & cum Philippo foret bellandũ: quàm opportune, iã Antiocho in Syria moliente bellum, Philippus est superatus. nam præterquám quòd facilius cũ singulis quàm si in unũ ambo simul contulissent uires, bellatũ est: Hispania quoq; sub idem tempus magno tumultu ab bellum consurrexit. Antiochus cũ priore æstate omnibus, quæ in Cœle Syria sunt, ciuitatibus Ptolemæi in suã potestatem redactis, in hyberna Antiochiam cõcessisset: nihilo quietiores postea res habuit. omnibus enim regni uiribus connixus cum ingentes copias terrestres maritimasq; comparasset: principio ueris præmissis terra cũ exercitu filijs duobus, Ardue ac Mithridate, iussisq; Sardibus se opperiri, ipse cũ classe centũ tectarum nauium, ad hoc leuioribus nauigijs cercurisq; ac lembis ducentis proficiscitur: simul per omnem oram Ciliciæq; & Cariæ tentaturus urbes, quæ in ditione Ptolemæi essent: simul Philippum (necdum enim debellatum erat) exercitu nauibusq; adiuturus. Multa egregia Rhodij pro fide erga P.R. proq; uniuerso nomine Græcorum terra mariq; ausi sunt, nihil magnificentius quàm quòd ea tempestate non territi tanta mole imminentis belli legatos ad regem miserunt: ne Helicinas (promontoriũ Ciliciæ est, inclytum fœdere antiquo Atheniensium) superaret. si eo non contineret copias suas, se obuiam ituros: non ab odio ullo, sed ne coniungi cum Philippo paterentur, & impedimẽto esse Romanis liberantibus Græciam. Coracesium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat: Zephyrio, & Solis, & Aphrodisiade, & Coryco, & superato Anemurio (promontorium id quoq; Ciliciæ est) Selinunte

Selinunte recepto. omnibus his alijsq; eius oræ castellis aut metu, aut uoluntate sine certamine in deditionem acceptis, Coracesium præter spem clausis portis tenebat eum. ibi legati Rhodiorum auditi. & quanquam ea legatio erat, quæ accendere regium animum posset, temperauit iræ: & legatos se Rhodum missurum respondit: ijsq; mandaturum, ut renouarent uetusta iura cum ea ciuitate sua maiorumq; suorum: & uetarent eos aduentum pertimescere regis, nihil his aut socijs eorum noxæ futurum fraudi'ue. nam Romanorum amicitiam se non uiolaturum, argumento & suam recentem ad eos legationem esse, & senatus honorifica in se decreta responsaq;. tum forte legati redierant ab Roma, comiter auditi dimißiq;: ut tempus postulabat, incerto adhuc aduersus Philippum euentu belli. Cum hæc legati regis in concione Rhodiorum agerent, nuntius uenit, debellatum ad Cynoscephalas esse. Hoc nuntio accepto Rhodijs, dempto metu à Philippo omni, erat consilium obuiam eundi classe Antiocho. illam alteram curam non omiserunt tuendæ libertatis ciuitatum sociarum Ptolemæi: quibus bellum ab Antiocho imminebat. nam alias auxilijs iuuerunt: alias prouidendo ac præmonendo conatus hostis: causaq; libertatis fuerunt Caunijs, Myndijs, Halicarnassensibus, Samijsq;. Non operæ est persequi ut quæq; acta in his locis sint, cum ad ea, quæ proprie Romani belli sunt, uix sufficiam. Eodē tēpore & Attalus rex æger Thebis Pergamū aduectus moritur, altero & septuagesimo anno: cum quatuor & XL. annos regnasset. Huic uiro præter diuitias nihil ad spem regni fortuna dederat. his simul prudenter, simul magnifice utēdo effecit: primū ut sibi, deinde ut alijs non indignus uideretur regno. uictis deinde prælio uno Gallis,

 quæ tum

quæ tũ gens recẽti aduẽtu terribilior Asiæ erat, regiũ asciuit nomen: cuius magnitudini semper animũ æquauit. summa iustitia suos rexit: unicã fidẽ socijs præstitit. uxorẽ, ac liberos duos superstites habuit. mitis ac munificus amicus fuit. regnum adeo stabile ac firmum reliquit, ut ad tertiam stirpem possessio eius descenderit. Cum is status rerum in Asia Græciaq; & Macedonia esset, uixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingẽs in Hispania ulteriore coortum est bellum. M. Heluius eam prouinciam obtinebat. is literis senatũ certiorem fecit: Culcam & Luscinum regulos in armis eße: cũ Culca decem & septem oppida, cum Luscino ualidas urbes, Cardonem & Bardonem: & maritimam oram omnẽ, quæ nõdum animos nudauerat, ad finitimorum motus consurrecturam. His literis à M. Sergio Pr. cuius iurisdictio inter ciues & peregrinos erat, recitatis, decreuerunt patres: ut comitijs prætorum perfectis, cui prætori prouincia Hispania obuenisset, is primo quoq; tempore de bello Hispaniæ ad senatum referret. Sub idem tempus COSS. *Romam uenerunt. quibus in æde Bellonæ senatum habentibus postulantibusq; triumphum ob res prospere bello gestas, C. Atinius Labeo, & C. Vrsanius Tr. pl. ut separatim de triumpho agerent* COSS. *postularunt. communem se relationem de ea re fieri non paßuros: ne par honos in dispari merito esset. Cumq; Minucius utrique prouinciam Italiam obtigisse diceret, communi animo cõsilioq; se & collegam res geßisse, Cornelius adijceret: Boios aduersus se transgredientes Padum, ut Insubribus Cenomanisq; auxilio essent, depopulante uicos eorum atque agros collega, ad sua tuenda auersos esse: tribuni res tantas bello gessisse Cornelium fateri, ut non magis de triumpho eius*

quàm

quàm de honore dijs immortalibus habendo dubitari posset. non tamen nec illum, nec quenquam alium ciuem, tantum gratia atque opibus ualuisse: ut cum sibimet triumphum impetrasset, collegæ eundem honorem impudenter petenti daret. Q. Minucium in Liguribus leuia prælia, uix digna dictu fecisse, in Gallia magnum numerum militum amisisse. nominabant etiam tribunos militum T. Iuuentium, & Cneum Labeonis fratrē: qui aduersa pugna cum multis alijs uiris fortibus, ciuibus ac socijs cecidissēt. oppidorum paucorum ac uicorum falsas, & in tempus simulatas, sine ullo pignore deditiones factas esse. Hæ inter consules tribunosq; altercationes biduum tenuerunt, uictiq; perseuerantia tribunorum consules separatim retulerunt. Cn. Cornelio omnium consensu decretus triumphus. & Placentini Cremonensesq; addiderunt fauorem consuli, gratias agentes commemorantesq;, obsidione se esse ab eo liberatos, plerosque etiam, cum apud hostes essent, seruitute exceptos. Q. Minucius tentata tantum relatione, cum aduersum omnem senatum uideret: in monte Albano se triumphaturum & iure imperij consularis, & multorum clarorum uirorum exemplo dixit. Cn. Cornelius de Insubribus Cenomanisq; in magistratu triumphauit. multa signa militaria tulit: multa Gallica spolia captiuis carpentis transuexit. multi nobiles Galli ante currum traducti. inter quos quidam Amilcarem ducem Pœnorum fuisse autores sunt. cæterum magis in se conuertit oculos Cremonensium Placentinorum'que colonorum turba pileatorum currum sequentium. Tulit in triumpho ducenta triginta septem millia quingentos, argenti bigati septuaginta nouem millia. septuagenos æris militibus diuisit: duplex equiti, triplex centurioni. Q. Minutius COS. de Li-

guribus, Boijsq; Gallis in monte Albano triumphauit. is triumphus ut loco, & fama rerum gestarum, & quòd sumptum non erogatum ex ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit: ita signis carpentisq;, & spolijs ferme æquabat. pecuniæ etiam propè par summa fuit. æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argenti bigati quinquaginta tria millia, & ducēti. militibus centurionibusq; & equitibus item in singulos datum, quod dederat collega. Secundum triumphum consularia comitia habita. creati C O S S. L. Furius Purpurio, & M. Claudius Marcellus. Prr. postero die facti Q. Fabius Buteo, T. Sempronius Longus, Q. Minucius Thermus, M. Acilius Glabrio, L. Apustius Fullo, C. Lælius. Exitu eius anni literæ à T. Quintio uenerunt: se signis collatis cum rege Philippo in Thessalia pugnasse: hostium exercitum fusum fugatumq;. Hæ literæ prius in senatu à Sergio Pr. deinde ex autoritate patrum in concione sunt recitatæ. Ob res prospere gestas in dies quinq; supplicationes decretæ. Breui pòst legati & à T. Quintio, & ab rege uenerunt. Macedones deducti extra urbem in uillam publicam: ibiq; ijs locus, & lautia præbita: & ad ædem Bellonæ senatus est habitus. haud multa uerba facta: cum Macedones quæcunq; senatus censuisset, id regem facturum esse dicerent. Decem legati more maiorum, quorum ex consilio T. Quintius imperator leges pacis Philippo daret, decreti: adiectumq;, ut in eo numero legatorum P. Sulpitius, & P. Villius essent: qui C O S S. prouinciam Macedoniam obtinuissent. Cosanis eo die postulantibus ut sibi colonorũ numerus augeretur, mille ascribi iussi: dum ne quis in eorum numero esset, qui post L. Cornelium & T. Sempronium C O S S. hostis fuisset. Ludi Romani

eo anno

eo anno in circo scenaq́; ab ædilibus curulibus Cornelio Scipione,& Cn. Manlio Volsone, & magnificentius q̃ aliàs facti,& letius propter res bello bene gestas specta=ti,totiq́; ter instaurati.Plebeij septies instaurati. Acilius Glabrio, C.Lælius eos ludos fecerunt.ex argento mulcta=titio tria signa ænea, Cereri Liberoq́; & Liberæ posue=rũt. L.Furius,& M.Claudius Marcellus cõsulatu inito, cum de prouincijs ageretur: & Italiam utriq́; prouinciã senatus decerneret:ut Macedoniam cum Italia sortirẽtur, petebant. Marcellus prouinciæ cupidior, pacem simula=tam ac fallacem dicendo,& rebellaturum, si exercitus in=de deportatus esset, regem, dubios sententia patres fece=rat.& forsitan obtinuissent COSS.ni Q.Martius Rex, & C.Atinius Labeo Trr.pl.se intercessuros dixissent: ni prius ipsi ad plebem tulissent, uellent, iuberent'ne cum rege Philippo pacem esse?Ea rogatio in Capitolio ad ple bem lata est. omnes quinq; & triginta tribus uti rogatæ iusserunt. Et quo magis pacem ratam esse in Macedonia uulgo lætarentur, tristis ex Hispania nuntius allatus effe=cit,uulgatæq́; literæ:C.Sempronium Tuditanum procos. in citeriore Hispania prælio uictum, exercitum eius fu=sum fugatumq́;:& illustres uiros in acie cecidisse. Tudita nũ cũ graui uulnere latũ ex prælio haud ita multopost ex pirasse. COSS. ambobus Italia prouincia cũ his legio=nibus,quas superiores COSS.habuissent,decreta, & ut quatuor legiones nouas scriberẽt: duas quæ quò senatus censuisset,mitterentur.& T.Quintius Flaminius cũ dua=bus legionibus prouinciam eodẽ exercitu obtinere iussus, imperiũ ei prorogatũ. Prr.deinde prouincias sortiti: L. Apustius Fullo urbanã iurisdictionẽ, M. Acilius Glabrio inter ciues & peregrinos:Q.Fabius Buteo Hispaniã ulte

riorem,

riorē, Q. Minucius Thermus citeriorē, C. Lælius Siciliā, T. Sēpronius Lōgus Sardiniā. Q. Fabio Buteoni, & Q. Minucio, quibus Hispaniæ prouinciæ euenerāt: COS. legiones singulas ex quatuor ab se scriptis quas uiderentur uti darēt, decretū est: sociū ac nominis Latini quaterna millia peditū, trecenos equites. hiq; primo quoque tēpore in prouincias ire iussi. Bellum in Hispania quinto pòst anno exortum est, quàm simul cum Punico bello fuerat finitum. Priusquam hi prætores ad bellum propè nouum, quia tum primum suo nomine, nullo Punico exercitu aut duce ad arma ierant, proficiscerentur: aut ipsi COSS. ab urbe mouerent, procurare, ut assolet, prodigia, quæ nūtiabantur, iussi. L. Iulius equestris in Sabinos proficiscens fulmine ipse equusq; exanimati fuerant. ædes Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat. ad Monetæ duarum hastarū spicula arserant. lupus Esquilina porta ingressus frequētissima parte urbis cum in forum decurrisset, Tusco uico atque inde Melio per portam Capenam propè intactus euaserat. Hæc prodigia maioribus hostijs sunt procurata. Iisdem diebus Cn. Cornelius Lentulus, qui ante Sempronium Tuditanum citeriorem Hispaniam obtinuerat: cum ex S. C. urbē esset ingressus, tulit præ se auri mille & quingenta pondo quindecim, argenti uiginti millia, signati denarios triginta quatuor millia, & quingētos quinquaginta. L. Stertinius ex ulteriore Hispania, ne tentata quidem triumphi spe, quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit: & de manubijs duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem, & matris Matutæ, unum in maximo circo fecit: & his fornicibus signa aurata imposuit. Hæc per hyemē ferme acta. Hybernabat eo tempore Athenis Quintius. à quo cū multa socij peterent, Bœoti petierunt

impetra

impetrauerũtq; ut hi, qui suæ gentis militassent apud Philippum, sibi restituerentur. id à Quintio facile impetratũ: non quia satis dignos eos credebat: sed quia Antiocho rege iam suspecto fauor conciliandus nomini Romano apud ciuitates erat. Restitutis, confestim apparuit, quàm nulla inita apud Bœotos gratia esset. nam & ad Philippũ gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atque id ipsi à Quintio & Romanis datum esset, miserunt: & comitijs proximis Bœotarchen nullam aliam ob causam Barcillam quendam, quàm quòd præfectus Bœotorum apud regem militantium fuisset, fecerunt, præteritis Zeusippo & Pisistrato, alijsq; qui Romanæ societatis autores fuerunt. Id ægre & in præsentia hi passi, & in futurum etiam metum ceperunt: cum ad portas propè sedente exercitu Romano ea fierent: quidnam se futurum esset profectis in Italiam Romanis, Philippo ex propinquo socios adiuuãte, & infesto his, qui partis aduersæ fuissent. Dum Romana arma propinqua habebant: tollere Barcillam principem fautorum regis statuerunt. & tempore ad eam rem capto, cum in publico epulatus reuerteretur domum temulẽtus, prosequentibus mollibus uiris, qui ioci causa conuiuio celebri interfuerãt: ab sex armatis, quorũ tres Italici, tres Aetoli erãt, circũuẽtus occiditur. Fuga comitũ, & quiritatio facta: & tumultus tota urbe discurrentium cum luminibus. percussores proxima porta euaserunt. Luce prima concio frequens, uelut extante indicio, ad uocem præconis conuocata in theatro erat. palàm ab suo comitatu, & obscœnis illis uiris fremebant interfectum: animis autem Zeusippum autorem destinabant cædis. in præsentia placuit comprehendi eos, qui simul fuissent, quæstionem'que ex his haberi. Qui dum quæruntur, Zeusippus consimili animo

auertendi

auertendi ab se criminis causa in concionem progressus, errare ait homines, qui tam atrocem cædem pertinere ad illos semiuiros crederent. multaq; in eam partem probabi liter argumentatus: quibus fidem apud quosdam fecit, nunquam, si conscius esset, oblaturum se multitudini, men tionem'ue cædis nullo lacessente facturum fuisse. alij non dubitare, obuiam eundo impudenter criminis suspicionem auerti. Torti pòst paulo insontes, cum scirent ipsi opinio nem omnium: ea pro indicio usi Zeusippum & Pisistra= tum nominauerunt, nullo adiecto, cur scire quicquam ui= derentur, argumento. Zeusippus tamen cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, suam magis conscien= tiam, quàm indicium hominum nullius rei consciorum me tuens. Pisistratus spretis indicibus Thebis mansit. Seruus erat Zeusippo, totius internuntius & minister rei. quem indicem Pisistratus timens, eo ipso timore ad indicium protraxit. literas ad Zeusippum mittit: seruum conscium tolleret. non tam idoneum ad celandam rem eum uideri si bi, quàm ad agendam fuerit. Has qui tulit literas, iußit Zeusippo dare quàmprimum. is, quia non sibi conuenien di eius copia fuit: ipsi illi seruo, quem ex omnibus domino fidißimum credebat, tradidit: & adiecit, à Pisistrato de re magnopere pertinente ad Zeusippum esse. Conscientia ictus, cum extemplo traditurum eas affirmasset, aperit, per lectis literis pauidus Thebas refugit. Et Zeusippus qui= dem fuga serui motus Athenas, tutiorem exilio locum ra= tus, conceßit. De Pisistrato aliquæ quæstiones tormentis habitæ: & sumptum supplicium est. Efferauit ea cædes Thebanos Bœotosq; omnes ad execrabile odium Roma= norum: Zeusippum principem gentis id facinus conscis= se. ad rebellandum neq; uires, neq; ducem habebant. pro=

ximum

ximum bello quod erat: in latrocinium uersi, alios hospites, alios uagos per hyberna milites ad uarios commeantes usus excipiebant. quidam in ipsis itineribus ad notas latebras insidiantibus, pars in deserta per fraudem diuersoria deuecti deductiq; opprimebantur. postremo non tantum odio, sed etiam auiditate prædæ ea facinora faciebant: quia negotiandi ferme causa argentum in zonis habentes in commeatibus erant. Cum primo pauci, deinde in dies plures desiderarentur, infamis esse Bœotia omnis cœpit: & timidius quàm in hostico egredi castris miles. tum Quintius legatos ad querendum de latrocinijs per ciuitates mittit. Plurimi pedites circa Copaidem paludem inuenti. ibi ex limo eruta, extractaq; ex stagno cadauera, saxis aut amphoris, ut pondere traherentur in profundum, adnexa. multa facinora Acræphiæ, & Coroneæ facta inueniebantur. Quintius primo noxios tradi sibi iussit: & pro quingentis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Bœotos conferre. quorum neutrum cum fieret, uerbis tantum ciuitates excusarent: nihil publico consilio factum esse: mißis Athenas, & in Achaiam legatis, qui testarentur socijs, iusto pioq; bello se persecuturum Bœotos: & cum parte copiarum P. Claudio Acræphiam ire iusso, cum parte Coroneam circumsedit: euastatis prius agris, quà ab Elatia duo diuersa agmina iere. Hac perculsi clade Bœoti, cum omnia terrore ac fuga cōplessent, legatos mittūt. qui cū in castra nō admitterētur, Achæi Atheniēsesq; superuenerūt. Plus autoritatis Achæi habuerūt deprecātes. ac ni impetrassent pacē Bœotis, bellū simul gerere decreuerūt. Per Achæos & Bœotis copia adeundi alloquendi'que Romanum facta est. iußisq; tradere noxios, & mulctæ nomine triginta talenta

conferre,

conferre, pax data: & ab oppugnatione recessum. Post paucos dies decem legati ab Roma uenerunt. quorum ex consilio pax data Philippo in has leges est. Omnes Græcorum ciuitates, quæ in Europa, quæq; in Asia essent, libertatē, ac suas leges haberent. quæ earum sub ditione Philippi fuissent: præsidia ex his Philippus deduceret: his quæ in Asia essent, Euromo Pedasisq; & Bargyllis, & Iasso, & Myrina, & Abydo, & Thaso, & Perintho. eas quoq; enim placere liberas esse Decianorū libertate. Quintius Prusiæ Bithyniorū regi scriberet: quid senatui & decē legatis placuisset. captiuos, transfugasq; reddere Philippū Romanis, & naues omnes tectas tradere: quin & regiam unam inhabilis propè magnitudinis, quā sexdecim uersus remorum agebant. ne plus quingentis armatorum haberet: ne'ue elephantum ullum. bellum extra Macedoniæ fines ne iniussu senatus gereret. mille talētûm daret populo Romano: dimidium præsens: dimidium pensionibus decem annorū. Valerius Antiâs quaternûm millium pondo argenti uectigal in decē annos, triginta quaterna millia pondo, & ducenta, præsens uiginti millia pōdo: idem nominatim adiectum scribit, ne cū Eumene Attali filio (nouus is tum rex erat) bellum gereret. In hæc obsides accepti: inter quos Demetrius Philippi filius. Adijcit Valerius Antiâs: Attalo absenti Aeginam insulam elephantosq; dono datos: & Rhodijs Stratoniceam Cariæ, atque alias urbes, quas Philippus tenuisset: Athenienfibus insulas datas, Parou, Imbrum, Delum, Scyrum. Omnibus Græciæ ciuitatibus hanc pacem approbantibus, soli Aetoli id decretum decem legatorum clam mussantes carpebant. literas inanes uana specie libertatis adumbratas esse. cur enim alias Romanis tradi urbes: nec nominari

eas?

eas? alias nominari, & sine traditione iubere liberas esse? nisi ut quæ in Asia sint, liberentur longinquitate ipsa tutiores: quæ in Græcia sint, ne nominatæ intercipiantur, Corinthus, & Chalcis, & Oreum, cum Eretria & Demetriade. Nec tota ex uano criminatio erat. dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade, quia in S. C. quo missi decem legati ab urbe erant: cæteræ Græciæ, atq; Asiæ haud dubie liberabantur: de his tribus urbibus legati, quod tempora reipub. postulassent, id è repub. fideq; sua facere statuere iussi erant. Antiochus rex erat: quem trãsgressurum in Europam, cum primum ei res suæ placuissent, non dubitabant. ei tam opportunas ad occupandum patere urbes nolebant. Ab Elatia Anticyrã cum decem legatis, inde Corinthum traiecit. ibi cõsilia decem legatorum tractabantur. Identidem Quintius: liberandã omnem Græciam, si Aetolorum linguas retundere: si ueram caritatem, maiestatem apud omnes nominis Romani uellent esse: si fidem facere, ad liberandam Græciam, nõ ad transferendum à Philippo ad se imperium se mare traiecisse. Nihil contra ea de libertate urbium alij dicebant. ceterũ ipsis tutius esse, manere paulisper sub tutela præsidij Romani, quàm pro Philippo Antiochum dominum accipi. Postremo ita decretum est: Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec cura de Antiocho decessisset. Isthmiorum statum ludicrum aderat, semper quidem & aliàs frequens, cum propter spectaculi studiũ insitum genti, quo certamina omnis generis artium, uiriumq; ac pernicitatis uisuntur: tum quia propter opportunitatem loci per duo diuersa maria omniũ Græcorum undique conuentus erat. Sed expectatione erecti, qui deinde

status futurus Graeciae, quae sua fortuna esset: alij non taciti solum opinabantur, sed sermonibus etiam serebant. Romani *ad spectaculum consederunt. & praeco cum tubicine, ut mos est, in mediam arenam, unde solenni carmine ludicrū indici solet, processit: & tuba silentio facto ita pronunciat:* Senatus Romanus, & T. Quintius *imperator, Philippo rege, Macedonibusq; deuictis, liberos, immunes suis legibus esse iubet* Corinthios, Phocenses, Locrensesq; *omnes, & insulam* Eubœam: & Magnetas, Thessalos, Perraebios, Achaeos Phthiotas. *Percensuerat omnes gentes, quae sub ditione Philippi regis fuerant. Audita uoce praeconis, maius gaudium fuit, quàm quod uniuersum homines caperēt. uix satis credere se quisq; audisse: alij alios intueri mirabundi, uelut somnij uanam speciem: quod ad quenq; pertineret, suarum aurium fidei minimum credentes proximos interrogabāt. Reuocatus praeco: cum unusquisq; non audire, sed uidere libertatis suae nuntium auerret: iterum pronunciaret eadem: tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plausus est ortus, toties q; repetitus, ut facile appareret: nihil omnium bonorum multitudini gratius, quàm libertatem esse. Ludicrum deinde ita raptim peractum est, ut nullius nec animi, nec oculi spectaculo intenti essent. adeo unum gaudium praeoccupauerat omniū aliarum sensum uoluptatum. Ludis uerò dimißis, cursu prope omnes tendere ad imperatorem* Romanum: *ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniscosq; iacientium, haud procul periculo fuerit. sed erat trium fermè & triginta annorum: & cum robur iuuentae, tum gaudium ex tam insigni gloriae fructu uires suppeditabant. nec praesens omnium modo effusa laetitia est, sed per multos dies gratis & cogitationibus &*

sermo

sermonibus reuocata. Esse aliquam in terris gentem, quæ sua impẽsa, suo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorũ. nec hoc finitimis, aut propinquæ uicinitatis hominibus, aut terris continenti iunctis præstet. maria traijciat: ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit: & ubiq; ius, fas, lex potẽtißima sint. una uoce præconis liberatas omnes Græciæ atq; Asiæ urbes. hoc spe concipi audacis animi fuisse: ad effectum adducere uirtutis & fortunæ gentis. Secundũ ista iam Quintius, & decem legati legationes regum, gentium, ciuitatumq; audiuere. Primi omnium regis Antiochi uocati legati sunt. his eadem quæ ferè Romæ erant uerba sine fide rerum iactantibus, nihil iam perplexe, ut antè, cum dubiæ res incolumi Philippo erant: sed aperte pronuntiatum, ut excederet Asiæ urbibus: quæ aut Philippi, aut Ptolemæi regum fuissent. abstineret liberas, omnesq; Græcas. ante omnia denũtiatum, ne in Europam aut ipse transiret, aut copias traijceret. Dimißis regis legatis, conuẽtus gentium ciuitatumq; est haberi cœptus. eoq; maturius peragebatur, quòd decreta decem legatorum ciuitates nominatim pronuntiabant. Orestis (Macedonum ea gens est) quòd primi ab rege defecissent, suæ leges redditæ. Magnetes, & Perræbi, & Dolopes liberi quoque pronũtiati. Thessalorũ gẽti præter libertatẽ cõcessam Achæi Phthiotæ dati, Thebis Phthioticis & Pharsalo excepto. Aetolos de Pharsalo & Leucade postulãtes, ut ex fœdere sibi restituerẽtur, ad senatũ reiecerũt, Phocẽses, Locrẽses. et quæ sicut antè fuerãt adiecta decreti autoritate his cõtribuerũt. Corinthus & Thriphylia & Herea (Peloponnesi & ipsa urbs est) reddita Achæis. Oreũ & Eretriã decẽ legati Eumeni regi Attali filio dabãt: dissentiẽte Quintio uenit res in ar-

bitrium senatus: senatus libertatem his ciuitatibus dedit, Caristo adiecto. Pleurato Lingus & Partheni dati. Illyriorum utraq; gens sub ditione Philippi fuerat. Animandrum tenere iusserunt castella, quae per belli tempus Philippo capta ademisset. Dimisso conuentu decē legati partiti munia inter se, ad liberandas suae quisq; regionis ciuitates discesserunt, P. Lentulus Bargyllas, L. Stertinius Hephaestiam & Thasum & Thraciae urbes: P. Villius & L. Terentius ad regem Antiochum, Cn. Cornelius ad Philippum. Cui de minoribus rebus editis mandatis, percunctatus si consilium non utile solum, sed etiam salutare admittere auribus posset: cum rex gratias quoq; se acturum diceret, si quid quod in rem suam esset, exprometet: magnopere ei suasit, quoniam pacem impetrasset, ad societatem amicitiamq; petendam mitteret Romā legatos: ne si quid Antiochus moueret, expectasse, & temporum opportunitates captasse ad bellandū uideri posset. Ad Tempe Thessalica Philippus est conuentus. qui cum se missurum extēplo legatos respondisset: Cornelius Thermopylas, ubi frequens Graeciae statis diebus esse solet cōuentus (Pylaicum appellant) uenit. Aetolos praecipue monuit, ut constanter & fideliter in amicitia populi Romani permanerent. Aetolorum principes alij interquesti sunt, quod non idem erga suā gentem Romanorum animus esset post uictoriā, qui in bello fuisset: alij ferocius incusarūt, exprobrarūtq;: non modo uinci sine Aetolis Philippum, sed ne transire quidem in Graeciam Romanos potuisse. Aduersus ea respondere, ne altercationem excederet res, cum supersedisset Romanus: omnia eos aequa impetraturos, si Romam misissent, dixit. itaq; ex autoritate eius decreti legati sunt. Hunc finem bellum cum Philippo habuit. Cum haec in

Graecia

Græcia Macedoniaq́; & Asia gererentur: Hetruriam infestam propè coniuratio seruorum fecit. Ad quærendam opprimẽdamq́; eam M. Acilius prætor: cui inter ciues peregrinosq́; iurisdictio obtigerat: cum una ex duabus legione urbana missus, alios iam congregatos pugnando uicit. ex his multi occisi, multi capti. alios uerberatos crucibus affixit, qui principes coniurationis fuerant. alios dominis restituit. Consules in prouincias profecti sunt. Marcellum Boiorum ingressum fines, fatigato per diem totum milite uia facienda, castra in tumulo quodam ponentem Corolamus regulus Boiorum cum magna manu adortus, ad tria millia hominũ occidit. & illustres uiri aliquot in illo tumultuario prælio ceciderũt. inter quos præfecti sociũm T. Sempronius Gracchus, M. Iunius Syllanus, & tribuni militum de legione secunda A. Ogulnius & P. Claudius. castra tamen ab Romanis impigre permunita retentaq́;, cum hostes à prospera pugna nequicquam oppugnassent. Statiuis deinde eisdem per dies aliquot sese tenuit, dum & saucios curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boij, ut est gens minime ad moræ tædium patiens, in castella sua uicosq́; dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim traiecto in agrum Comensem, ubi Insubres Comẽsibus ad arma excitis castra habebant, ducit. legiones in ipso itinere prælium cõmittunt. & primo adeo acriter inuaserũt, ut antesignanos impulerint. quod ubi animaduertit: ueritus ne moti semel pellerentur, cohortem Marsorum opposuit: & equitum Latinorum omnes turmas in hostem emisit. quorum cum primus secundusq́; impetus retudisset inferentem se ferociter hostem, confirmata & reliqua acies Romana restitit primo, deinde signa acriter intulit. nec ultra sustinuerunt certamen Galli,

quin terga uerterēt,atq; effuse fugerent. In eo *prælio su pra quadraginta millia hominū cæsa* Valerius Antiâs *scri bit:& quingenta septē signa militaria capta,& carpēta quadringēta triginta duo,& aureos torques multos.ex quibus unum magni ponderis* Claudius *in* Capitolio Ioui *donū in æde positum scribit. Castra eo die* Gallorum *ex-pugnata direptaq;.&* Comum *oppidū intra dies paucos captum. castella inde duodetriginta ad cōsulē defecerūt.* Id *quoq; inter scriptores ambigitur utrū in* Boios *prius, an* Insubres *cōsul exercitum induxerit:aduersamq; pro-spera pugna obliterauerit,an uictoria ad* Comum *parata deformata clade in Boijs accepta sit. Sub hæc tam uaria fortuna gesta,*L. Furius Purpurio *alter consul per tribum* Sappiniā *in* Boios *uenit.Iam castro* Mutilo *appropin-quabat,cū ueritus ne intercluderetur simul à* Boijs Ligu*ribusq;,eadem uia qua adduxerat,reduxit:& magno cir cuitu per aperta,eaq; tuta loca ad collegā peruenit.*Dein *iunctis exercitibus primum* Boiorum *agrum usq; ad* Fel-*sinam oppidum populantes peragrauerūt.*Ea *urbs cæte-raq; castella &* Boij *ferè omnes,præter iuuentutem,quæ prædandi causa in armis erat(tunc in deuias syluas recessserat)in deditionē uenerūt.*In Ligures *deinde traductus exercitus.*Boij *negligentius coactum agmen* Romanorū, *quia ipsi procul abesse uiderētur,improuiso aggressuros se rati,per occultos saltus secuti sunt.quos nō adepti* Pa*do repēte nauibus traiecto* Leuos Libuosq; *cū peruastassent:redeūtes inde*Ligurū *extremo fine cū agrestri præda in agmen incidūt* Romanum.Celerius *prælium acriusq; cōmissū,quàm si tēpore locoq; ad certamē destinatis,præ paratis animis cōcurrissent.*Ibi *quantam uim ad stimulā dos animos ira haberet,apparuit.nam ita cædis magis q̄ uictoriæ*

uictoriæ auidi pugnarunt Romani: ut uix nuntium cladis hosti relinquerent. Ob eas res gestas, consulum literis Romam allatis, supplicatio in triduũ decreta est. Breui pòst Marcellus Romam uenit, triumphusq; ei magno cõsensu patrum est decretus. Triumphauit in magistratu de Insubribus Comensibusq;. Boiorum triumphi spem collegæ reliquit: quia ipsi proprie aduersa pugna in ea gente euenerat, collegæ secũda. Multa spolia hostium captiuis carpentis traducta: multa militaria signa lata: æris treceñta uiginti millia: argenti bigati ducenta triginta quatuor millia. in pedites singulos dati octingenti æris: triplex equiti centurioniq;. Eodem anno Antiochus rex cum hybernasset Ephesi, omnes Asiæ ciuitates in antiquam imperij formulam redigere est conatus: reliquas quidem, aut quia locis planis positæ erant: aut quia parum mœnibus armisq; ac iuuentuti fidebãt, haud difficulter iugum accepturas. Smyrna & Lampsacus libertatem usurpabant. periculumq; erat, ne si concessum his foret quos metuebat, Smyrnam in Aeolide Ioniaq;, Lampsacum in Hellesponto, aliæ urbes sequerentur. Igitur & ipse ab Epheso ad Smyrnam obsidendam misit: & quæ Abydi copiæ erant, præsidio tantum modico relicto, duci ad Lãpsacum oppugnandum iussit. nec ui tantum terrebat: sed per legatos leniter alloquendo, castigandoq; temeritatem & pertinaciam, spem conabatur facere, breui quæ peterent habituros. & tum satis & ipsis, & omnibus alijs apparere, ab rege impetratã eos libertatẽ, non per occasionem raptam habere. Aduersus quæ respõdebant, nihil neq; mirari, neq; succensere Antiochum debere: si spẽ libertatis differri nõ satis æquo animo paterẽtur. Ipse initio ueris nauibus ab Epheso profectus Helle-

spontum petit. terrestreis copias ab Abydo traijcit Chersonesi urbem. terrestri naualem exercitum iunxit. & quia clauserant portas, circundedit mœnia armatis. & iam opera admouenti deditio est facta. Idem metus tum incolētes alias Chersonesi urbes in deditionem dedit. Lysimachiam inde omnibus simul naualibus terrestribusq; copijs uenit. quàm cum desertam ac stratam propè ruinis inuenisset (ceperant autem, direptamq; incenderāt Thraces paucis ante annis) cupido eum restituendi nobilem urbem, & loco sitam opportuno, cepit. itaq; omni cura simul est aggressus & tecta, murosq; restituere: & partim redimere seruientes Lysimachienses, partim fuga sparsos per Hellespontum Chersonesumq; conquirere contrahereq;: partim nouos colonos, spe commodorum proposita, ascribere: & omni modo frequentare. simul ut Thracum summoueretur metus: ipse parte dimidia terrestrium copiarum ad depopulandum proxima Thraciæ est profectus: partem, naualesq; socios omnes reliquit in operibus reficiendæ urbis. Sub hoc tempus & L. Cornelius, missus ab senatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemæumq; reges certamina, Selymbriæ substitit: & decem legatorum P. Lentulus à Bargyllis, P. Villius & L. Terentius à Thasso Lysimachiam petierunt. eodem & à Selymbria L. Cornelius, & ex Thracia post paucos dies Antiochus conuenerunt. Primus cōgressus cum legatis, & deinceps inuitatio benigna & hospitalis fuit. ut de mandatis statuq; præsenti Asiæ agi cœptum est: animi exasperati sunt. Romani omnia acta eius, ex quo tempore è Syria classe soluisset: displicere senatui non dissimulabant, restituiq; Ptolemæo ciuitates omnes, quæ ditionis eius fuissent, æquum censebant. nam quod ad eas ciuitates attineret, quas à Philippo possessas

Antiochus per occasionem, auerso Philippo in Romanum bellum intercepisset: id uero ferendum non esse, Romanos per tot annos terra mariq; tanta pericula ac labores exhausisse: Antiochum belli præmia habere. Sed ut in Asiam aduentus eius dissimulari ab Romanis, tanquam nihil ad eos pertinens, potuerit: quod iam etiam in Europam omnibus naualibus terrestribusq; copijs transierit, quantum à bello aperto Romanis abesse? illum quidem etiam si in Italiam traijciat negaturū. Ad ea rex: Satis iam antè uidere se, Romanos inquirere quid regi Antiocho faciendum, at quousq; terra mariq; progrediendum fuerit ipsis, non cogitare. Asiam nihil ad populum Romanum pertinere: nec magis illis inquirendum esse, quid Antiochus in Asia, quàm Antiocho, quid in Italia populus Romanus faciat. Quod ad Ptolemæum attineat: cui ademptas ciuitates querantur: sibi cum Ptolemæo & amicitiam esse: & id agere se, ut breui etiam affinitas iungatur. Nec ex Philippi quidem aduersa fortuna spolia ulla se petisse: aut aduersus Romanos in Europam traiecisse. fuerit, quo uicto omnia, quæ illius fuissent, iure belli Seleuci facta sint: existimare suæ ditionis esse. occupatis maioribus suis rerum aliarum alia cura, primo quædam ex his Ptolemæum, deinde & Philippum usurpando aliena possedisse: sicut quædam ex proxima Thracia, quæ indubitate Lysimachi fuerint. ad ea faciēda in antiquū uenisse: & Lysimachiā deletam Thracum impetu deintegro condere: ut Seleucus filius eam sedem regni habeat. His disceptationibus per dies aliquot habitus, rumor sine ullo satis certo autore allatus de morte Ptolemæi regis: ut nullus exitus imponeretur sermonibus. nam dissimulabat pars utraque se audisse. & L. Cornelius, cui legatio ad duos reges,

Antiochum Ptolemæumq; mandata erat: spatium modici temporis ad conueniendum Ptolemæum petebat: ut priusquam moueretur aliquid in noua possessione regni, perueniret in Aegyptum. & Antiochus suam fore Aegyptum, si tum occasio esset, censebat. itaq; dimissis Romanis, relictoq; Seleuco filio cum terrestribus copijs ad restituendam, ut instituerat, Lysimachiam: ipse omni classe nauigans Ephesum, legatis ad Quintiũ missis, qui ad fidem de societate agerent: oram Asiæ legens peruenit in Lyciam. Patarisq; cognito uiuere Ptolemæum, nauigandi quidem in Aegyptum omissum cõsilium est. Cyprum nihilo minus tendens cum Chelidonium promontorium superasset, paulisper seditione remigum est retentus in Pamphylia circa Eurymedontem amnem. Inde profectum eum ad capita (quæ uocant) Sari fluminis fœda tempestas oborta propè cum omni classe demersit. multæ naves eiectæ: multæ ita haustæ mari, ut nemo in terram enauerit. magna uis hominum ibi interijt, non remigum tantum, militumq; ignotorum, sed etiam insignium amicorũ. Collectis reliquijs naufragij, cum res non in eo esset ut Cyprum tentaret, minus opulento agmine quàm profectus erat, Seleuciam redit. ibi subduci nauibus iussis (iam enim hyems instabat) ipse in hyberna Antiochiam processit. In hoc statu regum erant res. Romæ eo primũ anno triumuiri epulones facti, C. Licinius Lucullus, T. Romuleius qui legem de creandis his tulerat: & P. Porcius Lecca. His triũuiris item ut pontifici lege datum togæ prætextæ habẽdæ ius. Sed magnũ certamen cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit quæstoribus urbanis, Q. Fabio Labeoni & L. Aurelio. Pecunia opus erat: quòd ultimam pensionem pecuniæ in bellum collatæ persoluere placuerat priuatis. quæstores ab auguribus,

tribus, pontificibus, quòd stipendiũ per bellum non contulissent, petebant. ab sacerdotibus tribuni nequicquã appellati: omniumq́; annorum, per quos non dederant, exactum est. Eodem anno duo mortui pontifices: nouiq́; in eorum locum suffecti: M. Marcellus consul in locum T. Sempronij Tuditani, qui prætor in Hispania decesserat: & L. Valerius in locum M. Cornelij Cethegi. Et Qu. Fabius Maximus augur mortuus est, admodum adolescẽs, priusquam ullum magistratũ caperet: nec eo anno augur in eius locũ est suffectus. Comitia inde consularia habita à M. Marcello consule. creati COSS. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prætores inde facti C. Fabricius Luscinus, C. Atinius Labeo, C. Manlius Volso, Ap. Claudius Nero, P. Manlius, P. Porcius Lecca. Aediles curules, M. Fuluius Nobilior & C. Flaminius, tritici decies centum millia binis æris populo diuiserunt. id C. Flaminij honoris causa, ipsius patrisq́;, aduexerant Siculi Romam. Flaminius gratiam eius communicauerat cum collega. Ludi Romani & apparati magnifice sunt, & ter toti instaurati. Aediles pl. Cn. Domitius Aenobarbus, & C. Scribonius Curio maximus multos pecuarios ad populi iudicium adduxerunt, tres ex his condemnati sunt. ex eorum mulctatitia pecunia ædem in insula Fauni fecerunt. Ludi plebeij per biduũ instaurati: & epulum fuit ludorũ causa. L. Valerius Flaccus, & M. Porcius quo die magistratum inierunt, de prouincijs cum ad senatũ retulissent: patres censuerunt cum in Hispania tantũ glisceret bellũ, ut iam consulari & duce et exercitu opus esset: placere, cõsules Hispaniã citeriorem & Italiã prouincias aut comparare inter se, aut sortiri. utri Hispania prouincia euenisset, cũ duas legiones & quinq; millia sociũm Latini nominis, et quingẽtos equites

secum

ſecum portare: & naues longas uiginti ducere. alter COS. *duas legiones ſcriberet. his Galliam prouinciam obtineri ſatis eſſe, fractis proximo anno Inſubrium & Boiorum animis. Cato Hiſpaniam, Valerius Italiam eſt ſortitus. Prætores deinde prouincias ſortiti: C. Fabricius Luſcinus urbanam: C. Atinius Labeo peregrinam: C. Manlius Volſo Siciliam: Ap. Claudius Nero Hiſpaniam ulteriorē: P. Porcius Lecca Piſas, ut ab tergo Liguribus eſſet: P. Manlius in Hiſpaniam citeriorem adiutor conſuli datur. T. Quintio, ſuſpectis non ſolum Antiocho & Aetolis, ſed etiam Nabide Lacedæmoniorum tyranno, prorogatum in annum imperium eſt: duas legiones ut haberet. in eas ſi quid ſupplementi opus eſſet: conſules ſcribere, & mittere in Macedoniam iußi. Ap. Claudio præter legionem, quam Q. Fabius habuerat, duo millia peditum & ducentos equites nouos conſcribere permiſſum. Par numerus peditum equitumq; nouorum P. Manlio in citeriorem Hiſpaniam decretus: & legio eadem, quæ fuerat ſub Minucio prætore, data. Et P. Porcio Leccæ ad Hetruriam circa Piſas ducenti peditū, & quingenti equites ex Gallico exercitu decreti. In Sardinia prorogatum imperium Sempronio Longo. Prouincijs ita diſtributis, conſules priuſquam ab urbe proficiſcerentur: uer ſacrum ex pontificum iuſſu fecere: quod C. Cornelius Mammula prætor uouerat de ſenatus ſententia, populiq; iuſſu Cn. Seruilio, C. Flaminio* COSS. *annis poſt uno & uiginti factum eſt, quàm uotum. Per eoſdem dies C. Claudius, Appij filius, Pulcher augur in Q. Fabij Maximi locum, qui priore anno mortuus erat: lectus, inauguratusq; eſt. Mirantibus iam uulgo hominibus quod Hiſpania mouiſſet bellum negligi: literæ à Q. Minucio allatæ ſunt, ſe ad Turbam oppidum*

cum

cum Budare & Besaside imperatoribus Hispanis signis collatis prospere pugnasse: duodecim millia hostium cæsa: Budarem imperatorem captum: cæteros fusos fugatosq;. His literis lectis minus terroris ab Hispanis erat: unde ingens bellum expectatum fuerat. Omnes curæ post aduentum utique decem legatorum in Antiochum regem conuersæ. Hi expositis prius quæ cum Philippo acta essent: & quibus legibus data pax: non minorem belli molem restare ab Antiocho docuerunt. Ingenti classe, egregio terrestri exercitu in Europam eum traiecisse. nisi auertisset uana spes ex uaniore rumore orta Aegypti inuadendæ, mox bello Græciam arsuram fuisse. neque enim ne Aetolos quidem quieturos, cum ingenio inquietam, tum iratam Romanis gentem. hærere & aliud in uisceribus Græciæ ingens malum, Nabin nunc Lacedæmoniorum, mox si liceat, uniuersæ Græciæ futurum tyrannum, auaritia & crudelitate omneis fama celebratos tyrannos æquantem. cui si Argos uelut arcem Peloponneso impositam tenere liceat: deportatis in Italiam Romanis exercitibus, nequicquam liberatam à Philippo Græciam fore: pro rege, si nihil aliud, longinquo uicinum tyrannum dominum habituram. Hæc cum iam ab grauibus autoribus, tum qui omnia per se ipsos explorata referrent, audirent maiores, quod ad Antiochum attineret: maturanda his, cum rex quacunque de causa in Syriam concessisset, de tyranno consultatio uisa est. Cum diu disceptatum esset, utrum iam causæ satis uideretur, cur decernerētur: an permitterent T. Quintio quod ad Nabin Lacedæmonium attineret, faceret quæ è repub. censeret esse, permiserunt: eam rem esse rati, quæ maturata dilata'ue non tam magni momenti ad summam rem populi Romani esset: magis id animaduertendum

uertendum esse, quid Annibal & Carthaginienses, si cum Antiocho ortum foret bellum, acturi essent. Aduersæ Annibali factionis homines principibus Romanis, amicis quisque suis, identidem scribebant: nuntios literasq; ab Annibale ad Antiochum missas: & ab rege ad eum clàm legatos uenisse. ut feras quasdam nunquam mitescere: sic immitem, implacabilem eius uiri animum esse. marcescere otio situq; ciuitatem, queri eum, & inertia operis, nec sine armorum sonitu excitari posse. Hæc probabilia memoria prioris belli per unum illum non magis gesti quàm moti faciebat. Irritauerat etiam recenti facto multorum potentium animos. Iudicum ordo Carthagine ea tempestate dominabatur eo maxime, quòd ijdem perpetui iudices erant. res, fama, uitaq; omnium in illorum potestate erat, qui unum eius ordinis, & omneis aduersos habebat. nec accusator apud iudices infensos deerat. Horũ in tam impotenti regno (neq; enim ciuiliter nimijs opibus utebãtur) prætor factus Annibal uocare ad se quæstorem. Idem pro nihilo habuit. nam & aduersæ factionis erat: & quia ex quæstura in iudices, potentissimum ordinem referebantur: iam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimuero indignum id ratus Annibal uiatorem ad prehendendũ quæstorem misit: subductumq; in concionem non ipsum magis quàm ordinẽ iudicum, præ quorum superbia atq; opibus nec leges quicquam essent nec magistratus, accusauit. & ut secundis auribus accipi orationem animaduertit: & infimorum quoq; libertati grauem esse superbiam eorum: legem extemplo promulgauit pertulitq;: ut in singulos annos iudices legerentur, ne quis biennium continuum iudex esset. Cæterum quantam eo facto ad plebem inierat gratiam: tãtum magnæ partis principum offendebat

bat

bat animos. Adiecit aliud, quod bono publico sibi pro-prias simultates iritauit. Vectigalia publica partim ne-gligentia dilabebantur: partim prædæ ac diuisui princi-pum quibusdam & magistratibus erāt. quin & pecunia, quæ in stipendium Romanis suo quoq; anno penderetur, deerat: tributumq; graue priuatis imminere uidebatur. Annibal postquam uectigalia quāta terrestria maritimáq; essent, & in quas res erogarentur, animaduertit: & quid eorum ordinarij reipub. usus consumerent, quantum pecu latus auerteret: omnibus residuis pecunijs exactis, tributo priuatis remisso, satis locupletem rempub. fore ad uecti-gal præstandum Romanis, pronuntiauit in concione, & præstitit promissum. Tum uero isti, quos pauerat per ali-quot annos publicus peculatus, uelut bonis ereptis, non furto eorum manibus extorto, infensi & irati Romanos in Annibalē, & ipsos causam odij quærentes, instigabant. Itaq; diu repugnante Scipione Africano, quia parum ex dignitate sua ducebat subscribere odijs accusationibusq; Annibalis, & factionibus Carthaginiēsium inserere publi cam autoritatem: nec satis habere bello uicisse Annibalem, nisi uelut accusatores calumniam in eum iurarent, ac no-men deferrent: tandem peruicerunt, ut legati Carthaginē mitterentur: qui apud senatum eorum arguerent Anniba-lem cum Antiocho rege consilia belli faciendi inire. Lega ti tres missi, C. Seruilius, M. Claudius Marcellus, Q. Te-rentius Culleo. qui cum uenissent, ex consilio inimicorum Annibalis, quærentibus causam aduentus dici iusserunt: ue nisse ad controuersias, quæ cum Masanissa rege Numi-darum Carthaginiensibus essent, dirimendas. id creditum uulgo. Annibalem unum se peti ab Romanis non fallebat: & ita pacem Carthaginiensibus datam esse, ut inexpia-

bile

ferebant: uariosq; uultus cerneres, ut in ciuitate aliorum alias partes fouentium factionibus. uisum deinde Cercinæ eum tandem allatum est. Romani legati cũ in senatu exposuissent, compertum patribus Romanis esse, & Philippum regem antè ab Annibale maxime accensum, bellũ populo Romano fecisse: & nunc literas nuntiosq; ab eo ad Antiochum regem profectos, haud quieturum antè quàm bellum toto orbe terrarum concisset: nec his debere impune esse, si satisfacere Carthaginienses populo Romano uellent: nihil eorum sua uoluntate, nec publico consilio factũ esse, Carthaginienses responderunt. quicquid æquum censuissent Romani, facturos esse. Annibal prospero cursu Tyrum peruenit: exceptusq; à conditoribus Carthaginis ut alia patria uir tam clarus omni genere honorum, paucos moratus dies Antiochiam nauigat. ibi profectum iam regem cum audisset: filium eius solenne ludorum ad Daphnen celebrantem conuenisset: comiter ab eo exceptus, nullam moram nauigandi fecit. Ephesi regem est consecutus, fluctuantem adhuc animo, incertũq; de Romano bello. sed haud paruum momentum animo eius ad moliendum aduentus Annibalis fecit. Aetolorum quoq; eodem tempore alienati ab societate Romana animi sunt: quorum legatos Pharsalum & Leucadem, & quasdam alias ciuitates ex primo fœdere petentes senatus ad Quintium reiecit.

DECADIS IIII.
LIBER IIII.

INTER bellorũ magnorũ, aut uixdum finitorum, aut immunentiũ curas interceſsit res parua dictu: ſed quæ ſtudijs in magnum certamen exceſſerit. M. Fũdanius, & L. Valerius tribuni plebis ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Opius tribunus plebis, Q. Fabio, T. Sempronio coss. in medio ardore Punici belli: ne qua mulier plus ſemuncia auri haberet: neu ueſtimento uerſicolori uteretur: neu iuncto uehiculo in urbe oppido'ue, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa ueheretur. M. & P. Iunij Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur: nec eam ſe abrogari paſſuros aiebant. Ad ſuadendum diſſuadendumq́; multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauentiũ aduerſantiũq; legi cõplebatur. matronæ nulla nec autoritate, nec uerecundia, nec imperio uirorum contineri limine poterant: omnes uias urbis, aditusq́; in forum obſidebant, uiros deſcendentes ad forum orantes, ut florente republica, creſcente in dies priuata omniũ fortuna, matronis quoq; priſtinum ornatum reddi paterentur. augebatur hæc frequẽtia mulierum in dies: nam etiam ex oppidis conciliabulisq́; conueniebant. iã & conſules prætoresq́;, & alios magiſtratus adire & rogare audebant. cæterum minime exorabilem alterum utiq; conſulem M. Porciũ Catonem habebant. qui pro lege quæ abrogabatur, ita diſſeruit. Si in ſua quiſq; noſtrum matreſfamiliãs Quirites ius & maieſtatẽ uiri retinere inſtituiſſet, minus cum uniuerſis fœminis negotij haberemus. nũc domi uicta

libertas

libertas nostra impotētia muliebri, hic quoq; in foro obteritur & calcatur: & quia singulas sustinere non potuimus, uniuersas horremus. E quidē fabulam & fictam rē ducebam esse, uirorum omne genus in aliqua insula coniuratione muliebri à stirpe sublatū esse. Ab nullo genere non summū periculum est, si coetus & concilia, & secretas cōsultationes esse sinas. Atq; ego uix statuere apud animum meum possum: utrum peior ipsa res, an peiore exemplo agatur. quorum alterum ad nos COSS. *reliquosq́; magistratus, alterū ad uos Quirites magis pertinet. nam utrū è repub. sit, nec'ne, id quod ad uos fertur: uestra existimatio est, qui in suffragiū ituri estis. Hæc cōsternatio muliebris, siue sua sponte, siue autoribus uobis* M. *Fundani &* L. *Valeri facta est, haud dubie ad culpam magistratuum pertinens, nescio uobis tribuni, an* COSS. *magis sit deformis. uobis, si fœminas ad cōcitandas tribunitias seditiones iam adduxistis: nobis, si ut plebis quondam, sic nunc mulierū secessione leges accipiendæ sunt.* E *quidem non sine rubore quodam paulo antè per medium agmen mulierum in forum perueni. quòd nisi me uerecundia singularum magis maiestatis & pudoris, quàm uniuersarum tenuisset: ne cōpellatæ à consule uiderentur: dixissem, Qui hic mos est in publicum procurrendi & obsidēdi uias, & uiros alienos appellandi? istud ipsum suos quæq; domi rogare non potuistis? an blādiores in publico quàm in priuato, et alienis quàm uestris estis? quāquā ne domi quidē uos, si sui iuris finibus matronas cōtineret pudor: quæ leges hic rogarentur abrogarētur'ue, curare decuit.* M*aiores nostri nullā ne priuatā quidē rē agere fœminas sine autore uoluerunt: in manu esse parētū, fratrū, uirorū. nos (si dijs placet) iā etiā rēp. capessere eas patimur: et foro propè et cōcionibus &*

comitijs immiſceri. quid enim nũc aliud per uias & cõpita faciũt, quàm quod aliæ rogationes tribunorũ plebis ſuadent: aliæ legẽ abrogandã cenſent? Date frænos impotẽti naturæ, & indomito animali: & ſperate ipſas modum licentiæ facturas, niſi uos faciatis. Minimum hoc eorũ eſt, quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus aut legibus iniunctum patiuntur. omnium rerũ libertatem, imò licentiam, ſi uera dicere uolumus, deſyderant. quid enim, ſi hoc expugnauerint, non tentabunt? Recenſete omnia muliebria iura, quibus licentiam earũ alligauerint maiores noſtri: per quæq; ſubiecerint uiris: quibus omnibus conſtrictas uix tamen continere poteſtis. quid ſi carpere ſingula & extorquere, & exæquari ad extremum uiris patiemini: tolerabiles uobis eas fore creditis? extemplo ſimul pares eſſe cœperint, ſuperiores erunt. At Hercule ne quid nouum in eas rogetur, recuſant: non ius, ſed iniuriam deprecantur. imò ut quam accepiſtis, iuſſiſtis ſuffragijs ueſtris legem, quam uſu tot annorum & experiendo comprobaſtis, hanc ut abrogetis: id eſt, ut unam tollendo legem cæteras infirmetis. Nulla lex ſatis cõmoda omnibus eſt. id modo quæritur: ſi maiori parti, & in ſummã prodeſt. ſi quod cuiquam priuatim officiet ius, id deſtruet ac demolietur: quid attinebit uniuerſos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ ſunt, poſſint? Volo tamen audire quid ſit, propter quod matronæ conſternatæ procurrant in publicum: ac uix foro ſe & concione abſtineant. ut captiui ab Annibale redimantur, parẽtes, uiri, liberi, fratres earum? procul abeſt, abſitq; ſemper talis fortuna reipub. ſed tamẽ cum fuit, negaſtis hoc pijs precibus earum. At non pietas, nec ſolicitudo pro ſuis, ſed religio congregauit eas. matrẽ Idæam Peſinunte ex Phrygia uenientem accepturæ ſunt.

Quid

Quid honestum dictu saltē seditioni prætenditur muliebri? ut auro & purpura fulgeamus, inquiunt: ut carpentis profestis quoq; diebus, uelut triumphantes de lege uicta & abrogata, & captis & ereptis suffragijs uestris per urbem uectemur: ne ullus modus sumptibus, nec luxuriæ sit. Sæpe me querentem de fœminarum, sæpe de uirorum, nec de priuatorū modo, sed etiam magistratuū sumptibus audistis: diuersisq; duobus uitijs, auaritia & luxuria ciui tatem laborare: quæ pestes omnia magna imperia euerterunt. Hæc ego quo melior lætiorq; in dies fortuna reipub. est, quo magis imperiū crescit: & iam in Græciā Asiamq; transcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas: & regias etiam attrectamus gazas: eo plus horreo ne illæ ma gis res nos ceperint, quàm nos illas. Infesta, mihi credite, signa ab Syracusis illata sunt huic urbi. iam nimis multos audio Corinthi & Athenarū ornamēta laudanteis miran teisq;, & ante fixa fictilia deorum Romanorum ridēteis. ego hos malo propitios deos, et ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. Patrum nostrorū memoria per legatū Cyneā Pyrrhus nō uirorū modo, sed etiā mulierū animos donis tentauit. nondū lex Oppia ad coërcendā lu xuriā muliebrē lata erat: tamē nulla accepit. quam causam fuisse censetis? eadem fuit, quæ maioribus nostris nihil de hac re lege sanciendi. nulla erat luxuria quæ coërceretur. Sicut antè morbos necesse est cognitos esse, quàm remedia eorū: sic cupiditates prius natæ sunt quàm leges, quæ ijs modū facerent. Quid legem Liciniā excitauit de quingētis iugeribus: nisi ingēs cupido agros cōtinuandi? quid legem Cinciā de donis & muneribus, nisi quia uectigalis iam & stipendiaria plebs esse senatui cœperat? Itaq; minime mirum est: nec Oppiam, nec aliam ullam tum legem

desyderatam esse: quæ modũ sumptibus mulierũ faceret: cum aurum & purpuram data & oblata ultro non accipiebant. Si nũc cum illis donis Cyneas urbem circumiret: stantes in publico inuenisset quæ acciperet. Atq; *ego nõnullarum cupiditatũ ne causam quidem, aut rationẽ inire possum. nam ut quod alij liceat, tibi non licere, aliquid fortasse naturalis aut pudoris, aut indignationis habeat: sic æquato omnium cultu, quid unaquæq; uestrum ueretur, ne in se conspiciatur? Pessimus quidem pudor est uel parsimoniæ uel paupertatis, sed utrũq; lex uobis demit: cum id quod habere non licet, non habetis.* Hanc, inquit, *ipsam exæquationem nõ fero, illa locuples. cur non insignis auro & purpura conspicior? cur paupertas aliarum sub hac legis specie latet? ut quod habere non possunt: habituræ, si liceret, fuisse uideantur. Vultis hoc certamen uxoribus uestris inijcere Quirites: ut diuites id habere uelint, quod nulla alia posit? pauperes, ne ob hoc ipsum contemnantur, supra uires se extendant?* Næ *simul pudere, quod nõ oportet, cœperit: quod oportet, non pudebit. quæ de suo poterit, parabit: quæ non poterit, uirum rogabit.* Miserũ *illum uirum, & qui exoratus, & qui non exoratus erit: cum quod ipse non dederit, datum ab alio uidebit.* Nunc *uulgo alienos uiros rogant, & quod maius est, legem & suffragia rogant: & à quibusdam impetrant aduersus te, & rem tuam, & liberos tuos inexorabiles. simul lex modum sumptibus uxoris tuæ facere desierit: tu nunquam facies.* Nolite eodem loco existimare Quirites *futurã rem, quo fuit, antequã lex de hoc ferretur. & hominẽ improbũ non accusari tutius est quàm absolui: & luxuria non mota tolerabilior esset, quàm erit nunc ipsis uinculis, sicut fera bestia iritata, deinde emissa.* Ego *nullo modo abrogandã legem*

legem Oppiā censeo. uos quod faxitis, deos omnes fortunare uelim. Post hæc tribuni quoq; plebis, qui se intercessuros professi erant, cum pauca in eandem sententiam adiecissent: tum L. *Valerius pro rogatione ab se promulgata ita disseruit. Si priuati tantummodo ad suadendum dissuadendūq; id, quod à nobis rogatur, processissent: ego quoq; cū satis dictū pro utraq; parte existimarem: tacitus suffragia uestra expectassem. nunc cum uir grauissimus* C O S. M. *Porcius non autoritate solū, quæ tacita satis momēti habuisset: sed oratione etiā longa, & accurata insectatus sit rogationem nostrā, necesse est paucis respōdere. qui tamē plura uerba in castigādis matronis, quàm in rogatione nostra dissuadenda consumpsit. & quidem ut in dubio poneret: utrū id quod reprehēderet, matronæ sua sponte, an nobis autoribus fecissent.* Rē *defendā, non nos: in quos iecit magis hoc* C O S. *uerbotenus, quàm ut re insimularet.* Cœ*tū & seditiones, & interdū secessionē muliebrē appellauit: quòd matronæ in publico uos rogassent, ut legem in se latam per bellū tēporibus duris, in pace & florēte ac beata rep. abrogaretis. Verba magna, quæ rei augēdæ causa conquirantur, & hæc & alia esse scio: &* M. *Catonē oratorē nō solum grauē, sed interdum etiā trucem esse scimus omnes: cū ingenio sit mitis.* Nā *quid tandē noui matronæ fecerunt, quòd frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? nunquam ante hoc tempus in publico apparuerunt? tuas aduersus te origines reuoluam. accipe quoties id fecerint, & quidem semper bono publico.* Iam *à principio regnante* Romulo, *cum Capitolio ab Sabinis capto medio in foro signis collatis dimicaretur: non'ne intercursu matronarum, inter acies duas, prælium sedatum est?* Quid *regibus exactis, cum Coriolano*

Martio duce legiones Volſcorum caſtra ad quintum lapidem poſuiſſent? non'ne id agmen, quo obruta hæc urbs eſſet, matronæ auerterunt? Iam urbe capta à Gallis aurũ, quo urbs redempta eſt, nempe matronæ conſenſu omnium in publicum contulerunt. Proximo bello (ne antiqua repetam) non'ne & cum pecunia opus fuit, uiduarum pecuniæ adiuuerũt ærarium? & cũ dij quoq; noui ad opem ferendam dubijs rebus accerſerẽtur: matronæ uniuerſæ ad mare profectæ ſunt ad matrem Idæam accipiendam. Diſsimiles, inquit, cauſæ ſunt. nec mihi cauſas æquare propoſitũ eſt. nihil noui factum purgare ſatis eſt. Cæterum quod in rebus ad omnes pariter uiros fœminasq; pertinẽtibus fecisse eas nemo miratus eſt: in cauſa proprie ad ipſas pertinente miramur feciſſe? quid autem fecerunt? ſuperbas mediusfidius aures habemus: ſi cum domini ſeruorum non faſtidiãt preces, nos rogari ab honeſtis fœminis indignamur. Venio nunc ad id de quo agitur: in quo duplex conſulis oratio fuit. nam & legẽ ullam omnino abrogari eſt indignatus: & eam præcipue legem, quæ luxuriæ muliebris coërcẽdæ cauſa lata eſſet. & illa cõmunis pro legibus uiſa conſularis oratio eſt: & hæc aduerſus luxuriã ſeueriſsimis moribus conueniebat. Itaq; periculum eſt, niſi quid in utraq; uani ſit docuerimus, ne quis error uobis offundatur. Ego enim quemadmodum ex his legibus, quæ non in tempus aliquod, ſed perpetuæ utilitatis cauſa in æternum latæ ſunt: nullam abrogari debere fateor, niſi quam aut uſus coarguit, aut ſtatus aliquis reipublicæ inutilem fecit: ſic quas tempora aliqua deſyderarunt leges, mortales (ut ita dicam) & temporibus ipſis mutabiles eſſe uideo. quæ in pace latæ ſunt, plerunq; bellũ abrogat: quæ in bello, pax: ut in nauis adminiſtratione alia in ſecũda, alia in aduerſa

tempeſtate

tempestate usui sunt. Hæc cum ita natura distincta sint, ex utro tandẽ genere ea lex esse uidetur, quam abrogamus? quid, uetus regia lex, simul cum ipsa urbe nata? aut (quod secũdũ est) a decemuiris ad cõdenda iura creatis in XII. tabulis scripta? sine qua cũ maiores nostri non existimarint matronale decus seruari posse: nobis quoq; uerẽdum sit, ne cum ea pudorẽ sanctitatemq; fœminarum abrogemus? Quis igitur nescit, nouam istam legẽ esse, Q. Fabio, T. Sempronio cõsulibus XX. annis antè latam? sine qua cũ per tot annos matronæ optimis moribus uixerint, quod tandẽ, ne abrogata ea effundantur ad luxuriam, periculũ est? nam si ista lex ideo lata esset, ut finiret libidinẽ muliebrem, uerendum foret ne abrogata incitaret: cur sit autem lata, ipsum indicauit tempus. Annibal in Italia erat uictor ad Cannas: iam Tarentũ, iam Arpos, iam Capuam habebat, ad urbem Romam admoturus exercitũ uidebatur: defecerant socij, nõ milites in supplementũ, non socios naualles ad classem tuendam, nõ pecuniã in ærario habebamus: serui, quibus arma darentur, ita ut pretium pro ijs bello perfecto dominis solueretur, emebantur: in eandem diem frumentũ & cætera quæ belli usus postulabant, præbenda publicani se conducturos professi erant, seruos ad remum, numero ex censu constituto, cum stipendio nostro dabamus: aurum & argentum omne, à senatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus: uiduæ & pupilli pecunias suas in ærarium deferebant: cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus signati argenti & æris domi haberemus. Tali tempore in luxuria & ornatu matronæ occupatæ erant, ut ad eam coërcendam lex Oppia desiderata sit: cum, quia Cereris sacrificium lugentibus omnibus matronis intermissum erat, se-

natus finiri luctum triginta diebus iußit. Cui nō apparet, inopiam & miseriam ciuitatis, quia omnium priuatorum pecuniæ in usum publicū conuertendæ erant: istam legem scripsisse tandiu mansurā, quandiu causa scribendæ legis mansisset? nam si quæ tunc tēporis causa aut decreuit senatus, aut populus iußit, in perpetuū seruari oportet, cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præsenti pecunia locamus? cur serui, qui militent, non emuntur? cur priuati non damus remiges, sicut tunc dedimus? Omnes alij ordines, omnes homines mutationem in meliorē statum Reip. sentient, ad cōiuges tantū nostras pacis & tranquillitatis publicæ fructus nō perueniet? Purpura uiri utemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotijs: liberi nostri prætextis pupura togis utētur: magistratibus in colonijs municipijsq́, hic Romæ infimo genere magistris uicorū, togæ prætextæ habēdæ ius permittemus: nec id ut uiui solū habeant tantū insigne, sed etiam ut cum eo cremētur mortui: fœminis duntaxat purpuræ usu interdicemus? & cum tibi uiro liceat purpura in ueste stragula uti, matrēfamiliâs tuā purpureum amiculum habere nō sines? & equus tuus speciosius instratus erit, quàm uxor uestita? Sed in purpura, quæ teritur, absumitur, iniustā quidē, sed aliquā tamen causam tenacitatis uideo: in auro uerò, in quo præter manus pretium nihil intertrimēti fit, quæ malignitas est? præsidiū potius in eo est & ad publicos, & ad priuatos usus, sicuti experti estis. Nullam æmulationē inter se singularum, quando nulla haberet, esse aiebat. At hercule uniuersis dolor & indignatio est, cum sociorū Latini nominis uxoribus uidēt ea cōcessa ornamēta, quæ sibi adempta sint: cum insignes eas esse auro & purpura, cum illas uehi per urbem, se pedibus sequi: tanquā in illarū ciuitatibus, non

bus,non in sua imperium sit. Virorum hoc animos uulnerare posset: quid muliercularũ censetis, quas etiam parua mouēt? Nõ magistratus, nec sacerdotia, nec triumphi, nec insignia, nec dona aut spolia bellica his contingere possunt, munditiæ & ornatus, & cultus, hæc fœminarũ insignia sunt, his gaudent & gloriantur, hunc mundũ muliebrē appellarũt maiores nostri. Quid aliud in luctu, quàm purpurā atq; aurũ deponunt: quid cũ eluxerũt, sumunt? quid in gratulationibus supplicationibusq;, nisi excellentiorē ornatũ adijciunt? Scilicet si legē Oppiam abrogaueritis: non uestri arbitrij erit, siquid eius uetare uolueritis, quod nunc lex uetat. minus filiæ, uxores, sorores etiā quibusdā in manu erunt. Nunquā saluis suis exuitur seruitus muliebris. & ipsæ libertatē quam uiduitas & orbitas facit, detestantur. In uestro arbitrio suum ornatũ, quàm in legis malunt esse. & uos in manu & tutela, nõ in seruitio debetis habere eas, & malle patres uos aut uiros, quàm dominos dici. Inuidiosis nominibus utebatur modo COS. *seditionē muliebrē & secessionē appellando. id enim periculum est, ne Sacrum montē, sicut quondā irata plebs, aut Auentinũ capiant. Patiendũ huic infirmitati est quodcunq; uos censueritis. quo plus potestis, eo moderatius imperio uti debetis. Hæc cum cõtra legem, proq; lege dicta essent: aliquanto maior frequentia mulierũ postero die sese in publicũ effudit: unoq; agmine omnes Brutorũ ianuas obsederunt, qui collegarũ rogationi intercedebant: nec antè abstiterunt, quàm remissa intercessio à tribunis est. nulla deinde dubitatio fuit, quin omnes tribus legē abrogarent. annis* XX. *pòst abrogata est, quàm lata.* M. *Porcius* COS. *posteaquam abrogata est Oppia lex, extemplo* XXV. *nauibus longis, quarum quinq; sociorum erãt,*

ad Lunæ

ad Lunæ portum profectus: eodem exercitu cõuenire iuſſo, & edicto per oram maritimã miſſo, nauibus omnis generis contractis, à Luna proficiſcens edixit, ut ad portũ Pyrenei ſequerẽtur: inde ſe frequenti claſſe ad hoſtes iturum. Præteruecti Liguſtinos montes, ſinumq; Gallicum, ad diem quam edixerat, conuenerunt. inde Rhodam uentum, & præſidiũ Hiſpanorũ, quod in caſtello erat, ui deiectum. ab Rhoda ſecundo uento Emporias peruentum. ibi copiæ omnes, præter ſocios nauales, in terrã expoſitæ. Iam tunc Emporiæ duo oppida erant muro diuiſa. unum Græci habebant à Phocea, unde & Maßilienſes, oriundi, alterum Hiſpani. ſed Græcum oppidum in mare expoſitum totum orbem muri minus quadringentos paſſus patentẽ habebat: Hiſpanis retractior à mari trium millium paſſuum in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab diuo Cæſare poſt deuictos Põpeij liberos adiecti. nũc in corpus unum cõfuſi omnes: Hiſpanis prius, poſtremo & Græcis in ciuitatem Romanam aſcitis. Miraretur quis, cum cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hiſpanis, tam feræ & bellicoſæ genti obiectos, quæ res eos tutaretur. diſciplina erat cuſtos infirmitatis, quam inter ualidiores optime timor continet. Partẽ muri uerſam in agros egregie munitam habebant, una tantũ in eam regionem porta impoſita: cuius aßiduus cuſtos ſemper aliquis ex magiſtratibus erat. nocte pars tertia ciuiũ in muris excubabat: neque moris tantum, aut legis cauſa: ſed quanta ſi hoſtis ad portas eſſet, obſeruabant uigilias & circumibant cura. Hiſpanum neminem in urbem recipiebant, ne ipſi quidem temere urbe excedebant. ad mare patebat omnibus exitus. porta ad Hiſpanorum oppidum uerſa nunquam niſi frequẽtes, pars tertia ferè, cuius proxima

xima nocte uigiliæ in muris fuerant, egrediebãtur. causa exeundi hæc erat. commercio eorum Hispani imprudentes maris gaudebant, mercariq; & ipsa ea, quæ externa nauibus inueherentur, & agrorum exhibere fructus uolebant. huius mutui usus desiderium ut Hispana urbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiã eo tutiores, quòd sub umbra Romanæ amicitiæ latebant, quam sicut minoribus uiribus, quàm Maßilienses, ita pari colebant fide. tunc quoque consulẽ exercitumq; comiter ac benigne acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi & quantæ hostium copiæ essent, ut ne mora quidem segnis esset: omne id tempus exercendis militibus consumpsit. Id erat forte tempus anni, ut frumentũ in areis Hispani haberent. itaq; redemptoribus uetitis frumentũ parare, ac Romã dimißis, Bellũ, inquit, seipsum alet. profectus ab Emporijs agros hostium urit, uastatq;: omnia fuga & terrore complet. Eodem tempore M. Heluio decedenti ex ulteriore Hispania cum præsidio sex millium dato ab Ap. Claudio prætore Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Iliturgi occurrerunt. Viginti millia armatorum fuisse Valerius scribit, duodecim millia ex ijs cæsa: oppidũ Iliturgi receptum, & puberes omneis interfectos. Inde ad castra Catonis Heluius peruenit, & quia tuta iam ab hostibus regio erat, præsidio in ulteriorem Hispaniam remisso, Romam est profectus, & ob rem feliciter gestam ouans urbẽ est ingressus. Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia pondo septingenta triginta duo, & signati bigatorum XVII. millia XXIII. & Oscensis argenti CXX. millia CCCCXXXVIII. Causa triumphi negandi senatui fuit, quòd alieno auspicio, et in aliena prouincia pugnasset. Cæterum biennio pòst redierat, cum prouinciã successori

ſori Q. Minucio tradita, annum inſequentem retētus ibi longo & graui morbo fuiſſet. itaq; duobus modo menſibus antè Heluius ouans urbem eſt ingreſſus, quàm ſucceſſor eius Q. Minucius triūpharet. Hic quoq; tulit argenti pondo triginta quatuor millia octingenta: bigatorum LXXVIII. millia, et Oſcenſis argenti CCLXXVIII. millia. In Hiſpania interim conſul haud procul Emporijs caſtra habebat. eò legati tres ab Ilergetū regulo Biliſtage, in quibus unus filius erat, uenerunt, querentes caſtella ſua oppugnari: nec ſpem ullam eſſe reſiſtēdi, niſi præſidio Romanus miles eſſet. quinq; millia militum ſatis eſſe, nec hoſtes, ſi tanta manus ueniſſet, manſuros. Ad ea conſul, moueri quidem ſe uel periculo eorum, uel metu dicere, ſed ſibi nequaquam tantū copiarum eſſe, ut cum magna uis hoſtium haud procul abſit, cū qua mox ſignis collatis dimicandū ſibi in dies expectet, diuidendo exercitū, minuere tuto uires poſſet. Legati ubi hæc audiuerūt, flentes ad genua conſulis prouoluuntur. Orant, ne ſe in rebus tam trepidis deſerat. quò enim ſe repulſos ab Romanis ituros? nullos ſe ſocios, nihil uſquam in terris aliud ſpei habere. potuiſſe ſe extra id periculū eſſe, ſi decedere fide, ſi coniurare cū cæteris uoluiſſent. nullis minis, nullis terriculis ſe motos, ſperātes ſatis opis & auxilij ſibi in Romanis eſſe. id ſi nullum ſit, ſi ſibi à conſule negetur, deos hominesq; ſe teſtes facere, inuitos & coactos ſe, ne eadem quæ Saguntini paſſi ſunt patiantur, defecturos, & cum cæteris potius Hiſpanis, quàm ſolos perituros eſſe. Et illo quidē die ſic ſine reſponſo dimiſſi. Cōſulem nocte quæ inſecuta eſt, anceps cura agitare. nolle deſerere ſocios, nolle minuere exercitum, quod aut moram ſibi ad dimicandum, aut in dimicando periculum afferre poſſet. ſtat ſententia non

minuere

minuere copias, ne quid interim hostes inferant ignominiæ, socijs spem pro re ostentandã censet. Sæpe uana pro ueris, maxime in bello ualuisse, & credentẽ se aliquid auxilij habere, perinde atq; haberet, ipsa fiducia et sperãdo atq; audendo seruatũ. Postero die legatis respondit, quanquã uereatur ne suas uires, alijs eas cõmodando minuat, tamen illorum se temporis ac periculi magis quàm sui rationem habere. denunciari militũ parti tertiæ ex omnibus cohortibus iubet, ut cibum quem in naues imponãt, mature coquant: nauesq́; in diem tertium expediri iußit. duos ex legatis Bilistagi, atq; Ilergetibus nunciare ea iubet, filium reguli comiter habendo, & muneribus apud se retinet. Legati nõ antè profecti, quàm impositos in naues milites uiderunt: id pro haud dubio iam nunciantes, nõ suos modo, sed etiam hostes fama Romani auxilij aduentantis impleuerunt. Consul ubi satis quod in speciem fuit, ostentatum est, reuocari ex nauibus milites iubet. ipse cum iam id tẽpus anni appeteret, quo geri res possent, castra hyberna mille passuũ ab Emporijs posuit. inde per occasiones nunc hac parte, nunc illa, modico præsidio castris relicto, prædatũ milites in hostium agro educebat. Nocte ferme proficiscebantur, ut & quamlongißime à castris procederent, & inopinãtes opprimerẽt. & exercebat ea res nouos milites, & hostium magna uis excipiebatur: nec iam egredi extra munimenta castellorum audebant. Vbi satis admodum & suorum & hostium animos est expertus: conuocari tribunos præfectosq́;, & equites omnes, & cẽturionesiußit. Tempus, inquit, quod sæpe optastis, uenit: quo uobis potestas fieret uirtutẽ uestrã ostendendi. adhuc prædonum magis quàm bellantium militastis more, nunc iusta pugna hostes cum hostibus conferetis manus. non

nus. non agros inde populari, sed urbium opes haurire licebit. Patres nostri cum Hispania Carthaginiensium & imperatores ibi & exercitus essent: ipsi nullum imperatorem, nullos in ea milites haberent: tamē addere hoc in fœdere uoluerunt, ut imperij sui Iberus fluuius esset finis. nunc cū duo prætores, cum cos. cum tres exercitus Romani Hispaniam obtineant: Carthaginiensium iam propè decem annis nemo in his prouincijs sit: imperiū nobis citra Iberum amissum est. hoc armis & uirtute recuperetis oportet, & nationem rebellantem magis temere, quàm constanter bellantem, iugum quo se exuit, accipere rursus cogatis. In hunc modum maxime adhortatus pronunciat, se nocte ad castra hostium ducturum. ita ad corpora curanda dimissi. Nocte media cum auspicio operam dedisset, profectus, ut locum quem uellet, priusquam hostes sentirent, caperet: præter castra hostium circunducit, & prima luce acie instructa sub ipsum uallum tres cohortes mittit. Mirantes barbari à tergo apparuisse Romanum, discurrere ipsi ad arma. interim consul apud suos, Nusquam, nisi in uirtute spes est milites, inquit, & ego sedulo, ne esset, feci. inter castra nostra & nos, medij hostes: ab tergo hostium ager est. quod pulcherrimum, idem tutissimum est, in uirtute spem positam habere. Sub hæc cohortes recipi iubet, ut barbaros simulatione fugæ eliceret. Id quod crediderat, euenit. pertimuisse & cedere rati Romanos, porta erumpunt, & quantū inter castra sua & hostium aciem relictū erat loci, armatis cōplent. Dum trepidāt acie instruēda, consul iam paratis ordinatisq; omnibus, incompositos aggreditur. equites primos ab utroq; cornu in pugnam induxit. sed in dextro extemplo pulsi, cedentesq; trepidi etiam pediti terrorem intulere.

Quod

Quod ubi uidit COS. duas cohortes delectas ab dextro latere hostium circunduci iubet: & ab tergo se ostendere: prius quàm concurrerent peditum acies. Is terror obiectus hosti rem metu Romanorum equitum inclinatam aequauit. tamen adeo turbati erant dexterae alae equites peditesq́; ut quosdam COS. manu ipse reprehenderit, & aduersos in hostem uerterit. ita & quandiu mißilibus pugnatum est, anceps pugna erat: & iam ab dextera parte, unde terror & fuga coeperat, aegre Romanus resistebat. à sinistro cornu, & ab fronte urgebantur barbari: & cohortes ab tergo instantes pauidi respiciebāt. Vt emißis soliferreis falaricisq́; gladios strinxerunt, tum uelut redintegrata est pugna. non caecis ictibus procul ex improuiso uulnerabantur: sed pede collato, tota in uirtute ac uiribus spes erat. Fessos iam suos COS. ex secunda acie subsidiarijs cohortibus in pugnam inductis, accendit: noua acies facta, integri recentibus telis fatigatos adorti hostes primum acri impetu uelut cuneo perculerunt: deinde dißipatos in fugam auerterunt: effusoq́; per agros cursu castra repetebantur. Vbi omnia fuga completa uidit Cato, ipse ad secundam legionem, quae in subsidio posita erat, equo reuehitur: & signa prae se ferri, plenoq́; gradu ad castra hostiū oppugnanda succedere iubet. siquis extra ordinem auidius procurrit, & ipse interequitans sparo percutit, et tribunos centurionesq́ue castigare iubet. Iam castra hostium oppugnabantur: saxisq́; & sudibus & omni genere telorū summouebantur à uallo Romani. ubi recens admota legio est, tum & oppugnātibus animus creuit, et infensius hostes pro uallo pugnabant. COS. omnia oculis perlustrat: ut qua minima ui resistatur, ea parte irrūpat. ad sinistrā portam infrequētes uidet: eò secūdae legionis prin

cipes hastatosq; inducit. Non sustinuit impetum eorũ statio quae portae apposita erat. & caeteri posteaquam intra uallum hostes uident, ipsis castris exuti signa armaq; abijciunt. caeduntur in portis suometipsi agmine in arcto haerentes. secundani terga hostium caedunt, caeteri castra diripiunt. Valerius Antiâs supra XL. millia hostium caesa eo die scribit. Cato ipse haud sane detrectator laudũ suarum multos caesos ait, numerum non scribit. Tria eo die laudabilia fecisse putatur. unum, quòd circunducto exercitu, procul nauibus suis castrisq;, ubi spem nisi in uirtute haberent, inter medios hosteis praelium commisit. alterum, quòd cohortes ab tergo hostibus obiecit. tertium, quòd secundam legionem, caeteris omnibus effusis ad sequendos hosteis, pleno gradu sub signis compositam instructamq; subire ad portam castrorum iussit. Nihil deinde à uictoria cessatum: cum receptui signo dato suos spolijs onustos in castra reduxisset, paucis horis noctis ad quietem datis, ad praedandum in agros duxit. effusius, ut sparsis hostibus fuga, praedati sunt. quae res non minus, quàm pugna pridie aduersa Emporitanos, Hispanos accolasq; eorũ in deditionem compulit. multi & aliarum ciuitatum, qui Emporias perfugerant, dediderunt se. quos omneis appellatos benigne, uinoq; & cibo curatos, domos dimisit. Cõfestim inde castra mouit. & quacunque incedebat agmen, legati dedentium ciuitates suas occurrebant. & cum Tarraconem uenit, iam omnis cis Iberũ, Hispania perdomita erat, captiuiq; & Romani & sociûm ac Latini nominis uarijs casibus in Hispania oppressi, donũ COS. à barbaris reducebantur. Fama deinde uulgatur, COS. in Turdetaniam exercitum ducturum. & ad deuios montanos profectũrũ etiã falsò perlatum est. Ad hũc uanum, et sine autore ullo

rumo

rumorem Bergiſtanorum ciuitatis ſeptem caſtella defece-runt.eos deducto exercitu c o s. ſine memorando prælio in poteſtatem redegit.Haud ita multo pòſt ijdem,regreſſo Tarraconem c o s. priuſquam inde quoquam procede-ret,defecerunt.Iterum ſubacti.ſed non eadem uenia uictis fuit.ſub corona ueniere omnes, ne ſæpius pacem ſolicita-rent. Interim P. Manlius Pr.exercitu uetere à Q. Minu cio,cui ſucceſſerat,accepto,adiuncto & Ap.Claudij Ne-ronis ex ulteriore Hiſpania uetere item exercitu, in Tur-detaniam proficiſcitur.Omnium Hiſpanorum maxime im belles habentur Turdetani.freti tamẽ multitudine ſua ob-uiam ierũt agmini Romano. Eques immiſſus turbauit ex-templo aciem eorum. pedeſtre prælium nullius ferme cer-taminis fuit.milites ueteres periti hoſtium belliq; haud du biam pugnam fecerunt. Nec tamen ea pugna debellatum eſt.x.millia Celtiberũm mercede Turduli conducunt, alie nis'que armis parabant bellum. c o s. interim rebellione Bergiſtanorum ictus,cæteras quoq; ciuitates ratus per oc caſionem idem facturas,arma omnibus cis Iberum Hiſpa-nis ademit.quam rem adeo ægre paßi,ut multi mortem ſi-bimetipſi conſciſcerent:ferox gens nullam uitam rati ſine armis eſſe. Quod ubi c o s. renuntiatum eſt,ſenatores o-mnium ciuitatum ad ſe uocari iußit.atq; ijs, Non noſtra, inquit,magis,quàm ueſtra refert,uos non rebellare.ſiqui-dem id maiore Hiſpanorum malo,quàm exercitus Roma-ni labore ſemper adhuc factum eſt. id ut ne fiat, uno mo-do arbitror caueri poſſe,ſi effectum erit ne poßitis rebel-lare,uolo id quàmmollißima uia conſequi. uos quoque in ea re conſilio me adiuuate. nullum libentius ſequar,quàm quod uoſmetipſi attuleritis. Tacentibus ſpatium ſe ad deliberãdum dierum paucorum dare dixit.cũ reuocati ſe-

cundo quoque concilio tacuissent: uno die muris omnium dirutis, ad eos, qui nondũ parebant, profectus, ut in quãq; regionem uenerat: omnes, qui circà incolebant, populos in deditionem accepit. Segesticam tantum grauem atque opulentam ciuitatem uineis & pluteis cepit. Eo maiorem habebat difficultatẽ in subigendis hostibus, quàm qui primi uenerant in Hispaniã: quòd ad illos tædio imperij Carthaginiensium Hispani deficiebant: huic ex usurpata libertate in seruitutem uelut asserendi erant. & ita mota omnia accepit, ut alij in armis essent, alij obsidione ad defectionem cogerẽtur: nec, nisi in tempore subuentum foret, ultrà sustentaturi fuerint. Sed in COS. ea uis animi atque ingenij fuit, ut omnia maxima minimaq; per se adiret atq; ageret: nec cogitaret modo imperaretq;, quæ in rẽ essent, sed pleraque ipse per se transigeret: nec in quenquam omnium grauius seueriusq;, quàm in semetipsum imperium exerceret: parsimonia & uigilijs & labore cum ultimis militum certaret: nec quicquam in exercitu suo præcipui, præter honorem atque imperium haberet. Difficilius bellum in Turdetania prætori P. Manlio Celtiberi mercede exciti ab hostibus, sicut antè dictum est, faciebant. itaque eò COS. accersitus literis prætoris legiones duxit. Vbi eò uenit (castra separatim Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turdetanis extemplo leuia prælia incursantes in stationes eorum, Romani facere: semperq; uictores ex quàmuis temere cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire COS, atq; ijs trium conditionum electionẽ ferre iubet. primam, si transire ad Romanos uelint, & duplex stipendium accipere, quàm quantum à Turdetanis pepigissent. alteram, si domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram, quòd hostibus

ſtibus ſe Romanorum iunxiſſent. tertiam, ſi utique bellum placeat, diem locumq; conſtituant, ubi ſecum armis decernant. A Celtiberis dies ad conſultandum petita. concilium immuſtis Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quicquam potuit. Cum incertũ bellum an pax cum Celtiberis eſſet, commeatus tamẽ haud ſecus quàm in pace, ex agris caſtelliſq; hoſtium Romani portabant: dein ſæpe munimenta eorum, uelut communi pacto commercio priuatis inducijs ingredientes. COS. ubi hoſtes ad pugnã elicere nequit: primum prædatum ſub ſignis aliquot expeditas cohortes in agrum integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntiæ Celtiberũm omneis ſarcinas impedimẽtaq; relicta, eò pergit ducere ad oppugnandum. Poſteaquam nulla mouentur re, perſoluto ſtipendio non ſuis modo, ſed etiam prætoris militibus, relictoq; omni exercitu in caſtris prætorianis, ipſe cum ſeptem cohortibus ad Iberum eſt regreſſus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. defecere ad eum Sedetani, Auſetani, Sueſſetani. Lacetanos, deuiã & ſylueſtrem gentem, cum inſita feritas continebat in armis: tum conſcientia, dum COS. exercituſq; Turdulo bello eſt occupatus, depopulatorum ſubitis incurſionibus ſociorum. Igitur ad oppidum eorum oppugnandum COS. ducit non Romanas modo cohortes, ſed iuuentutem etiam merito infenſorum ijs ſociorum. Oppidum longum in latitudinẽ haudquaquam tantundem patens habebant. quadringentos inde ferme paſſus conſtituit ſigna. ibi delectarum cohortium ſtationem relinquens, præcepit eis, ne ſe ex eo loco antè mouerent, quàm ipſe ad eos ueniſſet. cæteras copias ad ulteriorem partem urbis circunducit. maximum ex omnibus auxilijs numerum Sueſſetanæ iuuentutis habebat. eos ad murum oppugnandum

ſubire iubet. Quorum ubi arma ſignaq; Lacetani cogno=
uere:memores,quàm ſæpe in agro eorum impune perſul=
taſſent: quoties ipſos ſignis collatis fudiſſent fugaſſentq;:
patefacta repēte porta uniuerſi in eos erumpunt. Vix cla=
morē eorum,nedum impetum Sueſſetani tulere. quòd poſt=
eaquam ſicut futurum ratus erat, C O S. fieri etiam uidit,
equo citato ſubter murum hoſtiū ad cohortes aduehitur:
atque eas arreptas,effuſis omnibus ad ſequendos Sueſſeta
nos,quà ſilētium ac ſolitudo erat,in urbē inducit: priuſq;
omnia cepit,quàm ſe reciperent Lacetani. mox ipſos nihil
præter arma habentes in deditionem accepit. Confeſtim
inde uictor ad Vergium caſtrum ducit. Receptaculum id
maxime prædonum erat:& inde incurſiones in agros pa
catos prouinciæ eius fiebant. Transfugit inde ad C O S.
princeps Vergeſtanus:et purgare ſe ac populares cœpit,
non eſſe in manu ipſis rēpublicam: prædones receptos to
tum ſuæ poteſtatis id caſtrum feciſſe. C O S. eum domum
redire, conficta aliqua probabili cur abfuiſſet cauſa, iuſ=
ſit. cum ſe muros ſubiſſe cerneret,intentosq; prædones ad
tuenda mœnia eſſe: tum uti cum ſuæ factionis hominibus
meminiſſet arcem occupare. Id uti præceperat,factum. re=
pente anceps terror,hinc muros aſcendentibus Romanis,
illinc arce capta,barbaros circumuaſit. Huius potitus lo=
ci C O S. eos, qui arcem tenuerant,liberos eſſe cum cogna
tis, ſuaq; habere iuſsit: Vergeſtanos cæteros quæſtori ut
uenderet imperauit: de prædonibus ſupplicium ſumpſit.
Pacata prouincia, uectigalia magna inſtituit ex ferrarijs
argentarijs'que, quibus tum inſtitutis locupletior in dies
prouincia fuit. Ob has res geſtas in Hiſpania ſupplica=
tionem in triduum patres decreuerunt. Eadem æſtate
alter C O S. L. Valerius Flaccus in Gallia cum Boiorum
exer

exercitu propter Litanam ſyluam ſignis collatis ſecundo prælio conflixit. Octo millia Gallorum cæſa tradũtur. cæteri omiſſo bello in uicos ſuos atque agros dilapſi. COS. reliquum æſtatis circa Padũ Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, reſtituitq́; quæ in ijs oppidis bello diruta fuerant. Cum hic ſtatus rerum in Italia Hiſpaniaq́; eſſet, T. Quintio, in Græcia ita hybernis actis, ut exceptis Aetolis, quibus nec pro ſpe uictoriæ præmia contigerãt, nec diu quies placere poterat, uniuerſa Græcia ſimul pacis libertatisq́; perfruens bonis, egregie ſtatu ſuo gauderet: nec magis in bello uirtutem Romani ducis, quàm in uictoria temperantiam iuſtitiamq́; & moderationem miraretur: ſenatuſconſultum, quo bellum aduerſus Nabin Lacedæmonium decretum erat, affertur. quo lecto Quintius, conuentu Corinthum omnium ſociarum ciuitatum legationibus in diem certam edicto, ubi frequentes undique principes conuenerunt, ita ut ne Aetoli quidem abeſſent, tali oratione eſt uſus. Bellum aduerſus Philippum non magis communi animo conſilioq́; Romani & Græci geſſerunt, quàm utriq; ſuas cauſas belli habuerunt. nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginienſes hoſtes eorum iuuando, nunc hic ſocijs noſtris oppugnandis uiolauerat: et in uos talis fuit, ut nobis, etiam ſi noſtrarum obliuiſceremur iniuriarum, ueſtræ iniuriæ ſatis digna cauſa belli fuerint. Hodierna conſultatio tota ex uobis pendet. refero enim ad uos, utrum Argos, ſicut ſcitis ipſi, ab Nabide occupatos pati uelitis ſub ditione eius eſſe: an æquum cenſeatis nobiliſſimam uetuſtiſſimamq́; ciuitatem in media Græcia ſitam repeti in libertatem: & eodem ſtatu, quo cæteras urbes Peloponneſi & Græciæ eſſe. Hæc conſultatio, ut uidetis, tota de re pertinente ad uos eſt: Romanos nihil

cõtingit, nisi quatenus liberatæ Græciæ unius ciuitatis seruitus non plenam nec integram gloriam esse sinit. Cæterũ si uos nec cura eius ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, ne serpat latius cõtagio eius mali: nos æqui boniq; facimus. de hac re uos consulo, staturus eo, quod plures cẽ fueritis. Post orationem Romani imperatoris percenseri aliorum sententiæ cœptæ sunt. Cum legatus Atheniẽsium quantum poterat gratijs agẽdis Romanorum in Græciã merita extulissẽt, imploratos auxilium aduersus Philippũ tulisse opem: non rogatos ultro aduersus tyrannum Nabin offerre auxilium: indignatusq; esset hæc tanta merita sermonibus tamen aliquorum carpi futura calumniantiũ, cum fateri potius præteritorum gratiam deberent, apparebat incessi Aetolos. Igitur Alexander princeps gentis inuectus primum in Athenienses, qui libertatis quondam duces & autores, assentationis propriæ gratia communẽ causam proderent: questus deinde Achæos Philippi quondam milites, postremum ab inclinata eius fortuna transfugas, & Corinthum recepisse, & id agere, ut Argos habeant: Aetolos primos hostes Philippi, semper socios Romanorum, pactos in fœdere suas urbes agrosq; fore deuicto Philippo, fraudari Echino & Pharsalo: insimulauit fraudis Romanos, quòd uano titulo libertatis ostentato, Chalcidem & Demetriadem præsidijs tenerent: qui Philippo cunctanti deducere inde præsidia obijcere semper soliti sunt: nunquam, donec Demetrias Chalcisq; & Corinthus tenerentur, liberam Græciam fore: postremo, manendi in Græcia, retinendiq; exercitus Argos & Nabin causam facerent. Deportarent legiones in Italiam: Aetolos polliceri, aut conditionibus & uoluntate sua Nabin præsidium Argis deducturum, aut ui atque armis coacturos

ros in potestate consentientis Græciæ esse. Hac uaniloquentia primum Aristænum prætorem Achæorum excitauit. Ne isthuc, inquit, Iupiter Opt. Max. siuerit Iunoq; regina, cuius in tutela Argi sunt, ut illa ciuitas inter tyrannum Lacedæmonium & latrones Aetolos præmium sit posita in eo discrimine, ut miserius à nobis recipiatur, quàm ab illo capta est. Mare interiectum ab istis prædonibus non tuetur nos T. Quinti. quid, si in media Peloponneso arcem sibi fecerint, futurum nobis est? Linguam tantum Græcorum habent, sicut speciem hominum, moribus ritibusq; efferacioribus quàm ulli barbari, imò quàm rapaciss. belluæ utuntur. Itaq; uos rogamus Romani, ut & ab Nabide Argos recuperetis: & ita res Græciæ constituatis, ut à latrocinio quoq; Aetolorum satis pacata hæc relinquatis. Romanus cunctis undiq; increpantibus Aetolos, responsurum se fuisse ijs dixit, nisi ita infensos omneis in eos uideret, ut sedandi potius, quàm irritandi essent. cõtentum itaq; opinione ea, quæ de Romanis Aetolisq; esset, referre se dixit: quid de Nabidis bello placeret, nisi redderet Achæis Argos. Cum omnes bellum decressent, auxilia ut pro uiribus suis quæq; ciuitates mitterent, est hortatus. Ad Aetolos legatum etiam misit, magis ut nudaret animos, id quod euenit, quàm spe impetrari posse. Tribunis militum ut exercitũ ab Elatia accerserẽt, imperauit. Per eosdem dies & Antiochi legatis de societate agẽtibus respondit, nihil se absentibus decem legatis sententiæ habere, Romam eundum ad senatum ijs esse. Ipse copias eductas ab Elatia ducere Argos pergit. atq; ei circa Cleonas Aristænus Pr. cum x. millibus Achæorum, equitibus mille occurrit. & haud procul inde iunctis exercitibus posuerunt castra. Postero die in campum Argiuorum descenderunt:

 runt:

runt: & quatuor ferè millia ab Argis locũ castris capiunt. Præfectus præsidio Laconum erat Pythagoras, gener idẽ tyranni, & uxoris eius frater. qui sub aduentum Romanorum, & utrasque arces (nam duas habent Argi) & loca alia, quæ aut opportuna, aut suspecta erant, ualidis præsidijs firmauit. sed inter agenda hæc pauorem iniectũ aduentu Romanorum dißimulare haudquaquam poterat: & ad externum terrorem intestina etiam seditio acceßit. Damocles erat Argiuus, adolescens maioris animi, quàm consilij: qui primo, iureiurãdo interposito, de præsidio expellendo cum idoneis collocutus, dum uires adijcere coniurationi studet, incautior fidei æstimator fuit. colloquentem eum cum suis satelles à præfecto missus cũ accerseret, sensit proditum consilium esse: hortatusq; coniuratos qui aderant, ut potius quàm extorti morerentur, arma secum caperent: atq; ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans, ut qui saluam rempublicam uellent, autorẽ & ducem se libertatis sequerentur. Haud sanè mouit quẽquam, quia nihil usquam spei propinquæ, nedum satis firmi præsidij cernebant. Hæc uociferantem eum Lacedæmonij circumuentum cum suis interfecerunt. cõprehensi deinde quidam & alij: ex ijs occisi plures, pauci in custodiã coniecti. multi proxima nocte funibus per murum demißi ad Romanos transfugerunt. Quintius affirmantibus ijs, si ad portas Romanus exercitus fuisset, non sine effectu futurum eum motum fuisse: & si propius castra admouerentur, non quieturos Argiuos: misit expeditos pedites equitesq;, qui circa Cylarabin (gymnasium id est minus trecentos passus ab urbe) cum erumpentibus à porta Lacedæmonijs prælium commiserunt, atque eos haud magno certamine compulerunt in urbem. & castra eo ipso loco,

ubi

ubi pugnatum erat, imperator Romanus posuit. Diem inde unũ in speculis fuit, si quid noui motus oriretur. posteaquam oppressam metu ciuitatem uidit, aduocat concilium de oppugnandis Argis. Omnium principum Graeciæ, præter Aristænum, eadem sententia erat, cum causa belli non alia esset, inde potißimum ordiendum bellum. Quintio id nequaquam placebat, sed Aristænum contra omnium consensum differentem cum haud dubia approbatione audiuit. & ipse adiecit: cum pro Argiuis aduersus tyrannum bellum susceptum sit, quid minus conueniens esse, quàm omisso hoste Argos oppugnari? se uero caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum. Et dimisso concilio, frumentatum expeditas cohortes misit. quod maturi erat circà, demessum & conuectum est. uiride, ne hostes mox haberent, protritum & corruptum. castra deinde mouit, & Parthenio monte superato, præter Tegeam tertio die ad Caryas posuit castra. ibi, priusquam hostium intraret agrum, sociorum auxilia expectauit. Venerunt Macedones à Philippo mille quingenti, & Thessalorum equites quadringenti. nec iam auxilia, quorum affatim erat, sed commeatus finitimis urbibus imperati morabantur Romanum. Nauales quoq; magnæ copiæ conueniebant. iam ab Leucade L. Quintius cum x L. nauibus uenerat: iam Rhodiæ x. & octo tectæ naues: iam Eumenes rex circa Cycladas insulas erat cum x. tectis nauibus, triginta lembis, mistisq; alijs minoris formæ nauigijs. ipsorum quoque Lacedæmoniorum exules permulti tyrannorum iniuria pulsi, spe recuperandæ patriæ in castra Romana conuenerant. Multi autẽ erant iam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebãt Lacedæmonem, alij ab alijs pulsi. princeps erat exulum Agesipolis, cuius iure gentis regnum Lacedæmo

dæmone erat: pulsus infans ab Lycurgo tyräno post mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit. Cum terra mariq; tantum belli circunstaret tyrannum, et propè nulla spes esset uires suas hostiumq; æstimanti, non tamen omisit bellum. sed & à Creta mille delectos iuuentutis eorũ exciuit, cum mille iam haberet: & tria millia mercenariorum militum, x. millia popularium cum castellanis agrestibus in armis habuit: & fossa valloq; urbem communiuit. & nequid intestini motus oriretur, metu & acerbitate pœnarum tenebat animos. Quoniam ut saluum uellent tyrannum, sperare non poterat, cum suspectos quosdam ciuium haberet: eductis in campum omnibus copijs (Dromon ipsi uocant) positis armis ad concionem uocari iußit Lacedæmonios, atque eorum concioni satellites armatos circundedit. & pauca præfatus cur sibi omnia timenti cauenti'que ignoscendum in tali tempore foret: & ipsorum referre, si quos suspectos status præsens rerum faceret, prohiberi potius nequid moliri poßint, quàm puniri molientes. itaque quosdam se in custodia habiturum, donec ea quæ instet tempestas prætereat. hostibus repulsis, à quibus, si modo proditio intestina satis caueatur, minus periculi esse, extemplo eos emissurum. Sub hæc citari nomina octoginta ferme principum iuuentutis iußit: atque eos, ut quisq; ad nomen responderat, in custodiam tradidit: et nocte insequenti omnes interfecit. Ilotarum deinde quidam (hi sunt iã inde antiquitus castellani, agreste genus) transfugere uoluisse insimulati, per omnes uicos sub uerberibus acti necantur. Hoc terrore obstupuerant multitudinis animi ab omni conatu nouorum consiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec parem se ratus, si dimicare acie uellet: & urbem relinquere tam suspensis & incertis

omni

omnium animis metuens. Quintius satis iam omnibus pa ratis profectus ab statiuis, die altero ad Sellasiam super Oenunta fluuium peruenit: quo in loco Antigonus Mace donum rex cum Cleomene Lacedæmoniorum tyranno si-gnis collatis dimicasse dicebatur. inde, cum audisset ascen-sum difficilis & arctæ uiæ esse, breui per monteis circuitu præmißis, qui munirent uiam: lato satis & patenti limite ad Eurotam amnem sub ipsis prope fluentem mœnibus, peruenit. ubi castra metantes Romanos, Quintiumq; ipsum cum equitibus atq; expeditis prægressum auxiliares ty-ranni adorti, in terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantes: quia nemo his obuius toto itinere fuerat, ac ueluti pacato agro transierant. Aliquandiu, peditibus equites, equitibus pedites uocantibus, cum in se cuiq; mi-nimum fiduciæ esset, trepidatum est. tandem signa legio-num superuenerunt: & cum primi agminis cohortes indu ctæ in prælium essent, qui modo terrori fuerant, trepidan tes in urbem compulsi sunt. Romani cum tantum à muro receßissent, ut extra ictum teli eßet, acie directa paulisper steterunt. posteaquam nemo hostium contrà exibat, redie-runt in castra. Postero die Quintius prope flumen præter urbem sub ipsas Mænali montis radices ducere copias in-structas pergit. primæ legionariæ cohortes ibant: leuis armatura & equites agmen cogebant. Nabis intra mu-rum instructos paratos'que sub signis habebat mercena-rios milites, in quibus omnis fiducia erat, ut ab tergo ho-stem aggrederetur. posteaquam extremum agmen præ-terijt, tum ab oppido eodem, quo pridie eruperāt, tumul-tu pluribus simul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen co gebat: qui ad id quod futurum erat, ne inopinatum ac-cideret, præparatis suorum animis, signa extemplo con-uertit,

uertit, totumq́; in hostem agmen circumegit. itaque uelut rectæ acies concurrissent, iustum aliquādiu prælium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. quæ minus infida ac trepida fuisset, ni Achæi locorum prudentes institissent. hi & cædem ingentem ediderunt, & dispersos paßim fuga plerosque armis exuerunt. Quintius prope Amyclas posuit castra. inde cum perpopulatus omnia circumiecta urbi frequentis & amœni agri loca esset, nullo iam hostium porta excedente, mouit castra ad flumen Eurotam. inde uallem Taygeto subiectam, agrosq́; ad mare pertinentes euastat. Eodem fere tempore L. Quintius maritimæ oræ oppida partim uoluntate, partim metu aut ui recepit. certior deinde factus, Gyttheum oppidum omniū maritimarum rerum Lacedæmonijs receptaculum esse, nec procul à mari castra Romana abesse, omnibus id copijs aggredi constituit. Erat eo tempore ualida urbs & multitudine ciuium incolarumq́;, & omni bellico apparatu instructa. In tempore Quintio rem haud facilem aggredienti rex Eumenes & claßis Rhodiorum superuenerūt, ingens multitudo naualium sociorum è tribus contractā claßibus intra paucos dies omnia, quæ ad oppugnationē urbis terra mariq́; munitæ facienda opera erant, effecit. Iam testudinibus admotis murus subruebatur: iam arietibus quatiebatur. itaque una crebris ictibus euersa est turris: quodq́; circà muri erat, casu eius prostratum. & Romani simul à portu, unde aditus planior erat, ut distenderent ab apertiore loco hostes: simul per patefactum ruina iter irrumpere conabantur. nec multum abfuit, quin quà intenderant, penetrarent. sed tardauit impetum eorum spes obiecta dedendæ urbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gorgopas pari imperio præerāt

urbi.

urbi. Dexagoridas miserat nuntium ad legatum Romanum, traditurum se urbem. & cum ad eam rem tempus & ratio conuenisset: à Gorgopa proditor interficitur. intentiusq; ab uno urbs defendebatur: & difficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cũ quatuor millibus delectorum militum superuenisset. Is cum supercilio haud procul distantis tumuli ab urbe instructam aciem ostendisset: & ex altera parte L. Quintius ab operibus suis terra mariq; instaret: tum uera desperatio Gorgopam quoque coëgit id consilij, quod in altero morte uindicauerat, capere. & pactus ut abducere inde milites, quos præsidij causa habebat, liceret, tradidit Quintio urbem. Priusqam Gyttheũ traderetur, Pythagoras præfectus Argis relictus, tradita custodia urbis Timocrati Pellenensi, cum mille mercenarijs militibus, & duobus millibus Argiuorum Lacedæmonem ad Nabin uenit. Nabis sicut primo aduentu Romanæ classis, & traditione oppidorum maritimæ oræ cõterritus erat: sic parua spe cum acquieuisset, Gyttheo ab suis retento: posteaquam id quoque traditum Romanis audiuit esse: cũ ab terra omnibus circà hostibus, nihil spei esset: à mari quoque toto se interclusum: cedendum fortunæ ratus, caduceatorem primum in castra misit ad explorandum: si paterentur legatos ad se mitti. qua impetrata re, Pythagoras ad imperatorem uenit nullis cum alijs mãdatis, quàm ut tyranno colloqui cum imperatore liceret. Concilio aduocato, cum omnes dandum colloquium censuissent: dies locus'que constituitur. In mediæ regionis tumulos modicis copijs sequentibus cum uenissent: relictis ibi in statione conspecta utrinque cohortibus, Nabis cum delectis custodibus corporis, Quintius cum fratre & Eumene rege, & Sosilao Rhodio, & Aristæno Achæorum

rum prætore tribunisq́; militum paucis descēdit. Ibi permisso ut seu dicere prius, seu audire mallet, ita cœpit tyrannus. Si ipse per me T. Quinti uosq́; qui adestis, causam excogitare, cur mihi aut indixissetis bellum, aut inferretis, possem: tacitus euentum fortunæ meæ expectassem: nūc imperare animo nequiui, quin priusquam perirem, cur periturus essem scirem. & Hercule si tales essetis, quales esse Carthaginienses fama est: apud quos nihil societatis fides sancti haberet: in me quoq; uobis quid faceretis minus pēsi esse, non mirarer. nunc cum uos intueor, Romanos esse uideo, qui rerum diuinarum fœdera, humanarum fidem socialem sanctissimam habeatis: cum me ipse respexi, eum esse spero: cui & publice, sicut cæteris Lacedæmonijs, uobiscum uetustissimum fœdus sit: & meo nomine priuatim amicitia ac societas nuper Philippi bello renouata. At enim ego eam uiolaui & euerti, quòd Argiuorum ciuitatem teneo. Quo modo hoc tuear? re, an tempore? Res mihi duplicem defensionem præbet. nam & ipsis uocātibus ac tradentibus urbem eam accepi, non occupaui: & accepi, cum Philippi partium, non in uestra societate esset. Tempus autem eo me liberat, quod cum iam Argos haberem, societas mihi uobiscum conuēnit: & ut uobis mitterem ad bellum auxilia, non ut Argis præsidium deducerem, pepigistis. At Hercle in ea controuersia, quæ de Argis est, superior sum, & æquitate rei: quòd non uestram urbem, sed hostium, quòd uolentem, non ui coactam accepi: & uestra confessione, quód in conditionibus societatis mihi Argos reliquistis. Cæterum nomen tyranni, & facta me premunt, quòd seruos ad libertatem uoco, quòd in agros inopem plebem deduco. De nomine hoc respondere possum: me, qualiscunque sum, eundem esse, qui fui

cum

cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti. tũ me regem appellari à uobis memini: nunc tyrannum uocari uideo. itaq; si ego nomen imperij mutassem, mihi meæ inconstantiæ, cum uos mutetis, uobis uestræ reddenda ratio est. Quod ad multitudinẽ seruis liberatis auctam, & egẽtibus diuisum agrum attinet: possum quidem & in hoc me iure temporis tutari. iam feceram hæc, qualiacũq; sunt cũ societatem mecũ pepigistis, & auxilia in bello aduersum Philippum accepistis. sed si nunc ea fecissem, nõ dico, quid in eo uos læsissem, aut uestram amicitiam uiolassem: sed illud, me more atq; instituto maiorum fecisse. Nolite ad uestras leges atque instituta exigere ea quæ Lacedæmone fiunt. nihil cõparare singula necesse est. uos à censu equitem, à censu peditem legitis: & paucos excellere opibus, plebem subiectam esse illis uultis. noster legum lator nõ in paucorum manu Remp. esse uoluit: quem uos senatũ appellatis: nec excellere unum aut alterum ordinem in ciuitate: sed per æquationem fortunæ ac dignitatis fore credidit, ut multi essent, qui arma pro patria ferrent. Pluribus me ipse egisse, quàm pro patriæ sermone breuitatis, fateor. & breuiter peroratum esse potuit: nihil me postea quam uobiscum amicitiã institui, cur eius uos pœniteret, commisisse. Ad hæc imperator Romanus, Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum iusto ac legitimo facta est. cuius ius tyranni quoque, qui postea per uim tenuerunt Lacedæmone imperium: quia nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex alijs occupauerant, usurparunt, sicut tu quoq; hoc Macedonico bello fecisti. nam quid minus conueniret, quàm nos qui pro libertate Græciæ aduersus Philippum gereremus bellum, cum tyranno instituere amicitiam? & eo

tyranno, quàm qui unquam fuit, sæuißimo & uiolentißimo in suos? Nobis uero, etiam si Argos nec cepisses per fraudem, nec teneres, liberātibus omnem Græciam Lacedæmon quoq; uindicanda in antiquam libertatē erat, atq; in leges suas: quarum modo, tanquam æmulus Lycurgi, mentionem fecisti. An ut ab Iasso & Bargyllis præsidia Philippi deducantur, curæ erit nobis: Argos & Lacedæmonem, duas clarißimas urbes, lumina quondam Græciæ, sub pedibus tuis relinquemus: quæ titulum nobis liberatæ Græciæ seruientes deforment? At enim cum Philippo Argiui senserunt. Remittimus hoc tibi, ne nostram uicē irascaris. satis compertum habemus, duorum, aut summum trium in ea re non ciuitatis culpam esse: tam Hercle, quàm in te tuoq; præsidio accersendo accipiēdoq; in arcē, nihil sit publico consilio actum. Thessalos & Phocenses & Locrenses consensu omnium scimus partium Philippi fuisse. tamen cum cæteram liberauerimus Græciā: quid tandē censes in Argiuis, qui insontes publici consilij sint, facturos? Seruorum ad libertatem uocatorum, & egentibus hominibus agri diuisi crimina tibi obijci dicebas: nō quidem nec ipsa mediocria. sed quid ista sunt præ ijs, quæ à te, tuisq; quotidie alia super alia facinora eduntur? exhibe liberam cōcionem uel Argis, uel Lacedæmone: si audire iuuat uera dominationis impotentißimæ crimina. Vt omnia alia uetustiora omittam, quam cædem Argis Pythagoras iste gener tuus penè in oculis meis edidit: quam tu ipse, cum iam propè in finibus Lacedæmoniorum essem? Agedum, quos in concione comprehensos, omnibus audientibus ciuibus tuis, in custodia te habiturum esse pronuntiasti: iube uinctos produci, ut miseri parentes, quos falsò lugent, uiuere sciant. At enim ut iā ita sint hæc, quid ad uos Romani

mani? hoc tu dicas liberantibus Græciam? hoc ijs, qui ut liberare possent, mare traiecerunt, terra mariq; gesserunt bellum? Vos tamen, inquis, uestramq; amicitiam ac societatem proprie non uiolaui. Quoties uis te id arguam fecisse? sed nolo pluribus: summam rem complectar. Quibus igitur rebus amicitia uiolatur? nēpe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si cum hostibus te cōiungas. Vtrunq; à te factum est: nā & Messenen uno atq; eodem iure fœderis, quo & Lacedæmonem, in amicitiam nostram acceptam socius ipse sociam nobis urbem ui atq; armis cepisti: & cum Philippo hoste nostro non societatem solum, sed, si dijs placet, affinitatem etiam per Philoclem præfectum eius pepigisti: & bellū aduersum nos gerens mare circa Maleam infestum nauibus piraticis fecisti: & plures propè ciues Romanos, quàm Philippus, cepisti atq; occidisti: tutiorq; Macedoniæ ora, quàm promōtorium Maleæ commeatus ad exercitus nostros portantibus nauibus fuit. Proinde parce sic fidem ac iura societatis iactare: & omissa populari oratione, tanquam tyrannus & hostis loquere. Sub hæc Aristænus nunc monere Nabin, nunc etiam orare: ut dum liceret, dū occasio esset, sibi, ac fortunis suis consuleret. referre deinde nominatim tyrannos ciuitatum finitimarum cœpit: qui deposito imperio, restitutaq; libertate suis, non tutam modo, sed etiam honoratam inter ciues senectutem egissent. His dictis inuicem, auditisq;, nox propè diremit colloquium. posterò die Nabis Argis se cedere ac deducere præsidiū, quando ita Romanis placeret: & captiuos & perfugas redditurū dixit. aliud si quid postularent, scriptum ut ederent petijt: ut deliberare cū amicis posset. Ita & tyranno ad consultandum tempus datū est: & Quintius sociorum etiam

principibus adhibitis, habuit consilium. Maximæ partis sententia erat, perseuerandum in bello esse, & tollendum tyrannum: nunquam aliter tutam libertatem Græciæ fore. satius multo fuisse non moueri bellũ aduersus eum, quàm omitti motũ. & ipsum uelut comprobata dominatione firmiorem futurum, autore iniusti imperij assumpto P.R. & exemplo multos in alijs ciuitatibus ad insidiandum libertati ciuium suorum incitaturũ. Ipsius imperatoris animus ad pacem inclinatior erat, uidebat enim, compulso intra mœnia hoste, nihil præter obsidionem restare: eam autem fore diuturnã. non enim Gytheum, quod ipsum tamen traditum, non expugnatum esset: sed Lacedæmonẽ ualidissimam urbem uiris armisq; oppugnaturos. unã spem fuisse, si qua admouentibus exercitũ dissensio inter ipsos ac seditio excitari posset; cum signa portis propè inferri cernerent, neminem se mouisse. Adijciebat & cum Antiocho infidam pacem Villium legatum inde redeuntem nuntiare, multo maioribus, quàm antè, terrestribus naualibusq; copijs in Europam eum transisse. si occupasset obsidio Lacedæmonis exercitum, quibus alijs copijs aduersus regẽ tam ualidum ac potẽtem bellum gesturos? Hæc propalam dicebat, illa tacita suberat cura, ne nouus COS. Græciã prouinciam sortiretur; & inchoati belli uictoria successori tradenda esset. Cum aduersus tendendo nihil moueret socios; simulando se transire in eorum sententiam, omnes in assensum consilij sui traduxit. Bene uertat, inquit, obsideamus Lacedæmonem, quando ita placet. cæterum cum res tam lenta, quàm ipsi scitis, oppugnatio urbium sit: & obsidentibus prius sæpe, quàm obsessis tædiũ afferat: iam nũc hoc ita proponere uos animis oportet: hybernãdum circa Lacedæmonis mœnia esse. quæ mora si laborem tantum, ac peric

ac periculum haberet, ut & animis & corporibus ad sustinenda ea parati essetis, hortarer uos. nūc impēsa quoq; magna eget in opera, in machinationes & tormenta, quibus tanta urbs oppugnanda est: in commeatus uobis nobisq; in hyemem expediendos. Itaq; ne aut repente trepidetis, aut rem inchoatam turpiter destituatis, scribendum antè uestris ciuitatibus censeo, explorandūq;, quid quæq; animi, quid uirium habeat. Auxiliorum satis superq; habeo. sed quo plures sumus, pluribus rebus egebimus. nihil iam præter nudū solum ager hostiū habet: ad hoc hyems accedit, ad comportandū ex longinquo difficilis. Hæc oratio primum animos omniū ad respicienda cuiq; domestica mala conuertit: segnitiam, inuidiam & obtrectationē domi manētium aduersus militantes: libertatem difficilem ad consensum, inopiam publicam, malignitatem cōferendi ex priuato. uersis itaque subito uoluntatibus, facere quod è Rep. populi Romani, sociorumq; esse crederet, imperatori permiserunt. Inde Quintius adhibitis legatis tantū, tribunisq; militum, conditiones, in quas cū tyranno pax fieret, has conscripsit. Sex mensium induciæ ut esset Nabidi, Romanisq;, & Eumeni regi, et Rhodijs. Legatos extemplo mitterent Romam T. Quintius, & Nabis, ut pax ex autoritate senatus confirmaretur. Ex qua die scriptæ conditiones pacis editæ Nabidi forēt: ea dies ut induciarum principium esset: & ut ex ea die intra decimum diem ab Argis cæterisq; oppidis, quæ in Argiuorum agris essent, præsidia omnia deducerentur: uacuaq; & libera traderentur Romanis: & ne quod inde mancipiū regium publicum'ue aut priuatum educeretur: & si qua antè educta forent, dominis rectè restituerentur. Naues, quas ciuitatibus maritimis ademisset, redderet: ne'ue ipse nauem ullam,

præter duos lembos, qui non plus quàm sexdecim remis agerentur, haberet. Perfugas & captiuos omnibus socijs populi Romani ciuitatibus redderet. & Messenijs omnia, quæ comparerent, quæq; domini cognoscerent. Exulibus quoq; Lacedæmonijs liberos, & cõiuges restitueret: quæ earum uiros sequi uoluissent. inuita ne qua exulis comes esset. Mercenariorum militum Nabidis, qui aut in ciuitates suas, aut ad Romanos transissent, ijs res suæ omnes recte redderentur. In Creta insula ne quam urbem haberet: quas habuisset, redderet Romanis. ne quam societatem cũ ullo Cretensium, aut quoquam alio institueret, neu bellum gereret. Ciuitatibus omnibus, quas ipse restituisset: quæq; se suaq; in fidem ac ditionẽ populi Romani tradidissent, omnia præsidia deduceret: seq; ipse suosq; ab his abstineret. Ne quod oppidũ, ne quod castellum in suo alieno'ue agro conderet. Obsides ea ita futura, daret quinq;, quos imperatori Romano placuisset: filium in his suum: & talenta centum argenti in præsenti, & quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo. Hæc cõscripta castris propius urbem motis Lacedæmonem mittuntur. nec sanè quicquam eorum satis placebat tyranno: nisi quòd præter spem reducendorum exulum mentio nulla facta erat. maxime autem omnium ea res offendebat: quòd & naues & maritimæ ciuitates ademptæ erant. fuerat autem ei magno fructui mare, omnem oram à Malea prædatorijs nauibus infestam habenti. iuuentutem præterea ciuitatum earum ad supplementum longe optimi generis militũ habebat. Has conditiones, quanquam ipse in secreto uolutauerat cum amicis: uulgo tamen omnes fama ferebant: uanis, ut ad cæteram fidem, sic ad secreta tegenda satellitum regiorum ingenijs. Non tam omnia uniuersi, quàm ea,

quæ

quæ ad quenq; pertinerent, singuli carpebãt. qui exulum coniuges in matrimonio habebant, aut ex bonis eorum aliquid possederant, tanquam amissuri, non reddituri, indignabantur. seruis liberatis à tyranno non irrita modo futura libertas, sed multo fœdior quàm fuisset antè, seruitus, redeuntibus in iratorum dominorum potestatem, ante oculos obuersabatur. mercenarij milites & pretia militiæ casura in pace ægre ferebant, & reditum sibi nullum esse in ciuitates uidebant, infensas non tyrannis magis, quàm satellitibus eorum. Hæc inter se primo in circulis ferentes fremere: deinde ad arma subito discurrerunt, quo tumultu cum per se satis iritatam multitudinem cerneret tyrannus, concionem aduocari iußit. ibi cum ea quæ imperarentur à Romanis, exposuisset: & grauiora atque indigniora quædam falso affinxisset: & ad singula nunc ab uniuersis, nunc à partibus concionis acclamaretur, interrogauit: quid se respondere ad ea, aut quid facere uellent? propè una uoce omnes nihil respondere, bellum geri iusserunt: & pro se quisque, qualia multitudo solet, bonum animum habere, & bene sperare iubentes; fortes fortunam adiuuare aiebant. His uocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Aetolosq; adiuturos pronuntiat: & sibi ad obsidionem sustinendam copiarum affatim esse. Exciderat pacis mentio ex omnium animis, & in stationes non ultrà quieturi discurrunt. Paucorum lacessentium excursio, & emissa iacula extemplo Romanis dubitationẽ, quin bellandum esset, exemerunt. leuia inde prælia per quatriduum primum sine ullo satis certo euentu commissa. quinto die propè iusta pugna adeo pauentes in oppidum Lacedæmonij compulsi sunt, ut quidem milites Romani terga fugientium cædentes per intermissa, ut tunc erant,

mœnia urbem intrarint. Et tunc quidē Quintius satis eo terrore coërcitis excursionibus hostiũ, nihil præter ipsius oppugnationem urbis superesse ratus: mißis qui omnes na uales socios à Gytheo accerserent, ipse interim cum tribu nis militum ad uisendum urbis situm mœnia circumuehi- tur. Fuerat quondam sine muro Sparta. tyranni nuper lo- cis patentibus planisq; obiecerant murum: altiora loca, & difficiliora aditu stationibus armatorum pro munimē- to obiectis tutabantur. Vbi satis omnia inspexit, corona oppugnandum ratus, omnibus copijs (erant autem Roma norum sociorumq;, simul peditum equitumq;, simul terre striumq; ac naualium copiarũ ad quinquaginta millia ho minum) urbē cinxit. Alij scalas, alij ignem, alij alia quibus non oppugnarent modo, sed etiam terrerent, portabant. iußi clamore sublato subire undiq; omnes, ut quà primum occurrerent, quàue opem ferrent, ad omnia simul pauen- tes Lacedæmonij ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam diuisum, parte una à Phœbeo, altera à Di- ctynneo, tertia ab eo loco, quem Heptagonias appellant: (omnia autem hæc aperta sine muro loca sunt) aggredi iu bet. Cum tantus undiq; terror urbem circunuasisset: pri- mo tyrannus & ad clamores repentinos, & ad nuntios trepidos motus, ut quisque maxime laboraret locus, aut ipse occurrebat, aut aliquos mittebat. deinde circumfu- so undiq; pauore ita obtorpuit, ut nec dicere quod in rem esset, nec audire posset: nec inops modo consilij, sed uix mentis compos esset. Romanos primo sustinebant in an- gustijs Lacedæmonij, ternæque acies tempore uno locis diuersis pugnabant. deinde crescente certamine nequa- quam erat prælium par. mißilibus enim Lacedæmonij pu gnabãt, à quibus se et magnitudine scuti perfacile Roma-

nus

nus tuebatur miles, & quòd alij uani, alij leues admodum ictus erant. nam propter anguſtias loci, confertamq; turbam non modo ad emittenda cum procurſu, quo plurimũ concitantur tela, ſpatium habebant: ſed ne ut de gradu quidem libero ac ſtabili conarẽtur. itaq; ex aduerſo miſſa tela nulla in corporibus, rara in ſcutis hærebant, à circunſtantibus ex ſuperioribus locis quidã uulnerati ſunt: mox progreſſos iam etiam ex tectis non tela modo, ſed tegulæ quoq; inopinantes perculerunt. ſublatis deinde ſupra capita ſcutis, continuatiſq; ita inter ſe, ut nõ modo ad cæcos ictus, ſed ne ad inſerendum quidem ex propinquo telum loci quicquam eſſet, teſtudine facta ſubibant. & primo anguſtiæ pauliſper ſua hoſtiumq; refertæ turba tenuerunt. poſteaquam in patẽtiorem uiam urbis paulatim urgentes hoſtem proceſſere: non ultrà uis eorum atq; impetus ſuſtineri poterant. Cũ terga uertiſſent Lacedæmonij, & effuſa fuga ſuperiora peterent loca: Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quà nam ipſe euaderet, circunſpectabat. Pythagoras cum cætera animo officioq; ducis fungebatur: tum uerò unus ne caperetur urbs, cauſa fuit. ſuccendi enim ædificia proxima muro iuſſit: quæ cũ momento temporis arſiſſent, ut adiuuantibus ignem, qui aliâs ad extinguẽdum opem ferre ſolent, ruere in Romanos tecta, nec tegularum modo fragmenta, ſed etiam ambuſta tigna ad armatos peruenire, & flamma late fundi, fumus terrorem etiam maiorem quàm periculum facere. Itaq; & qui extra urbem erant Romanorum, tum maxime impetus facientes receſſere à muro: & qui iam intrauerant, ne incendio à tergo oriente, intercluderentur à ſuis, receperunt ſeſe. & Quintius poſteaquam quid rei eſſet, uidit, receptui canere iuſſit. ita iam à capta propè urbe reuocati

redierunt in castra. Quintius plus ex timore hostium, quàm ex re ipsa spei nactus, per triduum insequens territauit eos, nunc prælijs lacessendo, nunc operibus intersepiendo quædam, ne exitus ad fugam esset. His cōminationibus compulsus tyrannus Pythagoram rursus oratorem misit. quem Quintius primo aspernatus excedere castris iußit: deinde suppliciter orantem, aduolutumq; genibus tandē audiuit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum. dein cum ea uelut uana & sine effectu nihil proficerent, eò deducta res est, ut his conditionibus quæ ex scripto paucis antè diebus editæ erant, induciæ fierent, pecuniaq; & obsides accepti. Dum oppugnatur tyrannus, Argiui nuncijs alijs propè super alios afferentibus, tantum non iam captam Lacedæmonē esse, erecti & ipsi, simul eo quòd Pythagoras cū parte ualidißima præsidij excesserat, contempta paucitate eorum, qui in arce erant, duce Archippo quodam præsidium expulerunt. Timocratem Pellenensem, quia clementer præfuerat, uiuum fide data emiserunt. Huic lætitiæ Quintius superuenit, pace data tyranno, dimißisq; ab Lacedæmone Eumene & Rhodijs, & L. Quintio fratre ad classem. Læta ciuitas celeberrimum festorum dierū ac nobile ludicrum Nemeorum, die stata propter belli mala prætermissum, in aduentum Romani exercitus ducisq; indixerunt, præfeceruntq; ludis ipsum imperatorem. Multa erant, quæ gaudium cumularent. reducti ciues ab Lacedæmone erāt, quos nuper Pythagoras, quosq; antè Nabis abduxerant. redierant, qui post compertam à Pythagora coniurationem, & cæde iam cœpta effugerant. libertatem ex longo interuallo, libertatisq; autores Romanos, quibus causa bellandi cum tyranno ipsi fuissent, cernebāt. testata quoq; ipso Nemeorum die

rum die uoce præconis libertas est Argiuorum. Achæis quantum restituti Argi in cõmune Achaiæ concilium lætitiæ afferebant: tantũ serua Lacedæmon relicta, & lateri adhærens tyrannus, non syncerum gaudium præbebant. Aetoli uerò eam rem omnibus concilijs lacerare. Cum Philippo non antè desitum bellari, quàm omnibus excederet Græciæ urbibus. tyranno relictam Lacedæmonem: regem autẽ legitimum, qui in Romanis fuerat castris, cæterosq; nobilißimos ciues in exilio uicturos. Nabidis dominantis satellitem factum populum Ro. Quintius ab Argis Elatiam, unde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit. Sunt, qui non ex oppido proficiscentẽ bellum gessisse tyrannum tradant: sed castris aduersus Romana castra positis, diuq; cunctatum, cum Aetolorum auxilia expectasset, coactum ad extremum acie cõfligere, impetu in pabulatores suos ab Romanis facto. eo prælio uictum, castrisq; exutum pacem petisse, cum cecidissent quindecim millia militũ, capta plus quatuor millia essent. Eodẽ ferè tempore & à T. Quintio de rebus ad Lacedæmonem gestis, et ab M. Porcio cos. ex Hispania literæ allatæ. utriusque nomine ternos in dies supplicatio à senatu decreta est. L. Valerius cos. cum post fusos circa Litanam syluam Boios quietam prouinciam habuisset, comitiorũ causa Romam redijt, & creauit coss. P. Cornelium Scipionem Africanum iterum, & T. Sempronium Longum. Horum patres primo anno secundi Punici belli coss. fuerant. Prætoria inde comitia habita. creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelij, Merenda & Blasio, & Cn. Domitius Aenobarbus, et Sex. Digitius, & T. Iuuẽtius Talua. Comitijs perfectis cos. in prouinciam redijt. Nouum ius eo anno à Ferentinatibus tẽtatum, ut Latini qui in coloniam

loniam Romanam *nomina dedissent,ciues* Romani *essent.* Puteolos *Salernumq́; & Buxentum ascripti coloni qui nomina dederant, cum ob id se pro ciuibus* Romanis *ferrent,senatus iudicauit non esse eos ciues Romanos.* Principio *anni,quo* P.Scipio *Africanus iterum.&* T.Sempronius Longus COSS.*fuerunt,legati* Nabidis *tyranni* Romam *uenerunt. his extra urbem in æde* Apollinis *senatus datus est. pax, quæ cum* T. Quintio *conuenisset, ut rata esset, petierunt impetraueruntq́;.* De *prouincijs cum relatum esset, senatus frequens in eam sententiam ibat : ut, quoniã in Hispania & Macedonia debellatũ foret,consulibus ambobus* Italia *prouincia esset.Scipio satis esse* I*taliæ unum consulẽ censebat:alteri decernendã Macedoniã esse.* Bellum *graue ab Antiocho imminere. iam ipsum sua sponte in* Europam *transgressum, quid deinde facturum censerent?cum hinc Aetoli haud dubie hostes uocarẽt ad bellum, illinc Annibal* Romanis *cladibus insignis imperator stimularet?*Dum *de prouincijs consulum disceptatur, prætores sortiti sunt.* Cn.Domitio *urbana iurisdictio,*T. Iuuẽtio *peregrina euenit,* P.Cornelio *Hispania ulterior,* Sex. Digitio *citerior: duobus* Cn.Cornelijs, *Blasioni Sicilia,*Merendæ *Sardinia.* In *Macedoniam nouum exercitum transportari non placuit: eum,qui esset ibi,reduci in* I*taliam à Quintio, ac dimitti.item eum exercitũ dimitti, qui cum* M. Porcio *Catone in Hispania esset. consulibus ambobus* I*taliam prouinciam esse,& duas urbanas eò legiones scribere: ut dimißis,quos senatus censuisset exercitibus,* VIII. *omnino Romanæ legiones essent.*Ver *sacrũ factũ erat priore anno,*M.Porcio, & L.Valerio COSS. *id cum* P.Licinius *pontifex non esse recte factum collegio primũ,deinde ex autoritate collegij patribus renũciasset,*

deintegro

deintegro faciendum arbitratu pontificum censuerunt:ludosq; magnos, qui unà uoti essent, tanta pecunia, quanta assoleret, faciendos. Ver sacrum uideri pecus, quod natũ esset inter Cal. Martias, et pridie Cal. Maias, P. Cornelio Scipione, *&* T. *Sempronio* Longo COSS. *Censorũ inde comitia habita sunt. creati cẽsores Sex. Aelius* Pætus, *et* C. Cornelius *Cethegus, principẽ Senatus* P. *Scipionẽ* COS. *quem & priores censores legerant, legerũt. treis omnino senatores neminẽ curuli honore usum, prӕterierunt. gratiam quoq; ingentem apud eum ordinẽ pepererunt, quòd ludis* Romanis *ædilibus curulibus imperarunt, ut loca senatoria secernerent à populo. nam antea in promiscuo spectabant. equitibus quoq; perpaucis adempti equi, nec in ullum ordinem sæuitum. atrium* Libertatis, *& uilla publica ab eisdem refecta, amplificataq;.* Ver *sacrum, ludiq; uotiui, quos uouerat Ser. Sulpitius* Galba COS. *facti. Cum spectaculo eorum occupati animi omnium essent,* Q. Plcminius, *propter multa in deos hominesq; scelera* Locris *admissa in carcerem coniectus fuerat, comparauerat homines, qui pluribus simul locis urbis nocte incendia facerent, ut in consternata nocturno tumultu ciuitate refringi carcer posset. ea res indicio consciorum palàm facta delataq; ad senatum est.* Pleminius *in inferiorem demissus carcerem est necatusq;.* Coloniæ *ciuium* Romanorum *eo anno deductæ sunt* Puteolos, Vulturnum, Liternum, *treceni homines in singulas.* Item Salernum, Buxentum'que *coloniæ ciuium* Rom. *deductæ sunt. deduxere triumuiri,* T. *Sempronius* Longus, *qui tum* COS. *erat,* M. *Seruilius,* Q. *Minutius* Thermus. *Ager diuisus est, qui* Campanorum *fuerat. Sipontum item, in agrum qui* Arpinorum *fuerat, coloniam ciuium* Romanorũ *alij triumuiri,* D. *Iunius*

Brutus

Brutus, M. Bæbius Pamphilus, M. Heluius deduxerunt. Tempsam item, & Crotonem ciuium Romanorum coloniæ deductæ. Tempsanus ager de Brutijs captus erat. Brutij Græcos expulerant. Crotonem Græci habebant. Triumuiri, Cn. Octauius, L. Aemilius Paulus, C. Pletorius Cro* tonem: Tempsam L. Cornelius Merula, & C. Salonius deduxerunt. Prodigia quoque alia uisa eo anno Romæ sunt, alia nunciata. in foro & comitio & Capitolio sanguinis guttæ uisæ sunt. & terra aliquoties pluuit. & caput Vulcani arsit. nunciatum est, Interamnæ lac fluxisse, pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso, & in Piceno agro non manus, non pedes habentem natum. Ea prodigia ex pontificum decreto procurata, & sacrificium nouendiale factum, quòd Adriani nunciauerant, in agro suo lapidibus pluuisse. In Gallia L. Valerius Flaccus procos. circa Mediolanum cum Gallis, Insubribus & Boijs, qui Dorulaco duce ad cōcitandos Insubres Padum transgreßi erant, signis collatis depugnauit. decem millia hostium sunt cæsa. Per eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hispania triumphauit. tulit in eo triumpho argenti infecti XXV. millia pondo, bigati centū uiginti tria millia, Oscensis quingēta quadraginta: auri pondo mille quadringenta. militibus ex præda diuisit, in singulos ducenos septuagenos æris, triplex equiti. T. Sempronius COS. in prouinciam profectus, in Boiorū primum agrum legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum cum duobus fratribus tota gente concitata ad rebellandum, castra locis idoneis posuit: ut appareret dimicaturos, si hostis fines intrasset. COS. ubi quantæ copiæ, quanta fiducia esset hosti, sensit, nuncium ad collegam mittit, ut si uideretur ei, maturaret uenire, se tergiuersando in aduētum eius rem extracturum

tractarum. Quæ causa cos. cunctandi, eadē Gallis, præterquam quòd cunctatio hostium animos faciebat, rei maturandæ erat, ut priusquam coniungerentur consulum copiæ, rem transigerent. per biduum tamē nihil aliud, quàm steterunt parati ad pugnā, siquis contrà egrederetur. tertio subiere ad uallum, castraq; ab omni simul parte aggreßi sunt. cos. extemplo arma capere milites iußit. armatos paulisper continuit, ut & stolidam fiduciam hosti augeret, & disponeret copias, quibus quæq; portis erumperent. duæ legiones duabus principalibus portis signa efferre iussæ. sed in ipso exitu ita conferti obstitere Galli, ut clauderent uiam. Diu in angustijs pugnatum est: nec dextris magis gladijsq; gerebatur res, quàm scutis corporibusq; ipsis obnixi urgebāt: Romani, ut signa foras efferrent: Galli, ut aut ipsi in castra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent. nec antè in hanc aut illam partē moueri acies potuerunt, quàm Q. Victorius primi pili centurio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille secūdæ legionis (rem in asperis prælijs sæpe tentatam) signa adempta signiferis in hostes iniecerūt. dum repetunt enixe signum, priores secundani se porta eiecere. Iam hi extra uallū pugnabant, quarta legione in porta hærente, cum alius tumultus ab auersa parte castrorum est exortus. in portam quæstoriā irruperant Galli: resistentesq; pertinacius occiderant L. Posthumiū quæstorē, cui Tympano fuit cognomen, & M. Attiniū, & P. Semproniū præfectos sociūm, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra erāt, donec cohors extraordinaria missa à cos. ad tuendam quæstoriā portam, & eos, qui intra uallum erant, partim occidit, partim expulit castris, & irrumpentibus obstitit. Eodē ferè tēpore & quarta legio cū duabus extraordina

rijs co

rijs cohortibus porta erupit. ita simul tria prælia circa castra locis distantibus erant: clamoresq́; dissoni ad incertos suorum euentus à præsenti certamine animos pugnantiũ auertebãt. Vsq; ad meridiem æquis uiribus, ac propè pari spe pugnatũ est. labor & æstus mollia & fluida corpora Gallorum, & minime patientia sitis, cum decedere pugna coëgisset: in paucos restantes impetum Romani fecerunt, fusosq́; cõpulerunt in castra. Signũ inde receptui à COS. *datum est. ad quod pars maior receperũt sese, pars certaminis studio, & spe potiundi castris hostium perstitit ad uallum. eorum paucitate contempta Galli uniuersi ex castris erumpunt. fusi inde Romani, quæ imperio* COS. *noluerant, suo pauore ac terrore castra repetunt. ita uaria hinc atq; illinc nunc uictoria, nunc fuga fuit. Gallorũ tamen ad* XI. *millia, Romanorũ* V. *millia sunt occisa. Galli recepere in intima finium sese. Consul Placentiã legiones duxit. Scipionẽ alij coniuncto exercitu cũ collega, Boiorum Ligurumq́; agros populatũ isse, quoad progredi syluæ paludesq́; passæ sint, scribunt: alij, nulla memorabili re gesta comitiorũ causa redijsse Romam. Eodem hoc anno T. Quintius Elatiæ, quò in hyberna reduxerat copias, totum hyemis tempus iure dicundo consumpsit: mutandisq́; ijs quæ aut ipsius Philippi, aut præfectorum eius licentia in ciuitatibus facta erant, cum suæ factionis hominũ uires augendo, ius ac libertatem aliorum deprimeret. Veris initio Corinthum, conuentu edicto, uenit. ibi omnium ciuitatum legationes in concionis modum circunfusas est allocutus, orsus ab inita primum Romanis amicitia cum Græcorum gente, & imperatorum qui ante se in Macedonia fuissent, suis'que rebus gestis. Omnia cum approbatione ingenti sunt audita, præterquam cum ad mẽtionem*

Nabidis

Nabidis uentum esset, id minime conueniens liberati Græciam uidebatur, tyrannum reliquisse, nō suæ solum patriæ grauem, sed omnibus circà ciuitatibus metuendum, hærentem uisceribus nobilis ciuitatis. Nec ignarus huius habitus animorū Quintius, si sine excidio Lacedæmonis fieri potuisset, fatebatur pacis cum tyranno mentionem admittendam auribus non fuisse: nunc cum aliter quàm ruina grauißima ciuitatis opprimi non posset, satius uisum esse, tyrannum debilitatum, ac totis propè uiribus ad nocendum cuiquam ademptis, relinqui, quàm intermori uehementioribus, quàm quæ pati posset, remedijs ciuitatem sinere, in ipsa uindicta libertatis perituram. Præteritorum commemorationi subiecit: proficisci sibi in Italiam atq; omnem exercitum deportare in animo esse. Demetriadis Chalcidisq; præsidia intra decimū diem audituros deducta: Acrocorinthum ipsis extemplo uidentibus uacuam Achæis traditurum: ut omnes scirent, utrū Romanis an Aetolis mentiri mos esset: qui male commissam libertatem populo Romano sermonibus distulerint: & mutatos pro Macedonibus Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerent, nec quid facerent, quicquam unquam pensi fuisse. Reliquas ciuitates monere, ut ex factis nō ex dictis amicos pēsent: intelligantq; quibus credendū, & à quibus cauendum sit. libertate modice utantur. temperatam eam salubrem & singulis & ciuitatibus esse: nimiā & alijs grauē, & ipsis qui habeant effrænatam & præcipitem esse. concordiæ in ciuitatibus principes, & ordines inter se, & in commune omnes ciuitates consulerent. aduersus consentientes nec regem quenquam satis ualidum, nec tyrannum fore. discordiā & seditionē omnia opportuna insidiātibus facere: cū pars quæ domestico certamine inferior sit, externo potius

se applicet, quàm ciui cedat. alienis armis partam, externa fide redditam libertatē, sua cura custodirent seruarentq́: ut populus Romanus *dignis datam libertatem, ac munus suum bene positum sciret.* *Has uelut parentis uoces cum audirēt, manare omnibus gaudio lacrymæ: adeo ut ipsum quoq; confunderent dicentem.* Pau*lisper fremitus approbantium dicta fuit: monentiumq́; aliorum alios, ut eas uoces uelut oraculo missas in pectora animosq́; dimitterent. silentio deinde facto petijt ab ijs, ut ciues* Romanos, *si qui apud eos in seruitute essent: conquisitos intra duos menses mitterent ad se in* T*hessaliam. ne ipsis quidem honestum esse, in liberata terra liberatores eius seruire.* O*mnes acclamarunt: gratias se inter cætera etiam ob hoc agere, quòd admoniti essent, ut tam pio ac necessario officio fungerentur.* Ingens *numerus erat bello* Punico *captorum: quos* Annibal, *cum à suis non redimerentur, uenundederat.* Multitudinis *eorum argumentum est, quòd* Polybius *scribit centum talentis eam rem* Achæis *stetisse: cum quingenos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis, statuissent. mille enim ducentos ea ratione* Achaia *habuit. adijce nunc pro portione quot uerisimile sit totam* Græciam *habuisse.* Nondum *conuentus dimissus erat, cum respiciunt præsidium ab* Acrocorintho *descendens protinus ad portam duci atq; abire.* Quorum *agmen imperator secutus, prosequentibus cunctis, seruatorem liberatoremq́; acclamantibus, salutatis dimißisq́; eis, eadem qua uenerat uia* Elatiam *redijt. inde cum omnibus copijs* Ap. Claudium *legatum dimittit. per* Thessaliam *atq;* Epirum *ducere* Oricum *iubet: atq; ibi se opperiri. inde nanq; in animo esse exercitum in* Italiam *traijcere. &* L. Quintio *fratri legato & præfecto claßis scribit: ut onerarias*

ex

ex omni Græciæ ora eodem contraheret. Ipse Chalcidem profectus, deductis nõ à Chalcide solum, sed etiã ab Oreo atq; Eretria præsidijs, conuentũ ibi Euboicarũ ciuitatum habuit: commonitosq; in quo statu rerum accepisset eos, & in quo relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscitur: deductoq; præsidio, prosequentibus cunctis, sicut Corinthi & Chalcide, pergit ire in Thessaliam: ubi non liberandæ modo ciuitates erãt: sed ex omni colluuione & confusione in aliquam tolerabilem formã redigendæ. Nec enim temporũ modo uitijs, ac uiolentia, & licentia regia turbati erant: sed inquieto etiam ingenio gentis: nec comitia, nec conuentum, nec conciliũ ullũ, non per seditionẽ ac tumultum, iam inde à principio ad nostram usq; ætatẽ traducentes. A' censu maxime & senatum & iudices legit: potentioremq; eam partem ciuitatum fecit: cui salua tranquillaq; omnia magis esse expediebat. Ita cum percẽsuisset Thessaliam, per Epirum in Oricum, unde erat traiecturus, uenit. Ab Orico copiæ omnes Brundisium transportatæ, inde per totam Italiam ad urbem propè triumphantes non minore agmine rerum captarum, quàm suo præ se acto uenerunt. Posteaquam Romam uẽtum est, senatus extra urbem Quintio ad res gestas edisserendas datus est: triumphusq; meritus ab lubentibus decretus. Triduum triumphauit. die primo arma, tela, signaq; ærea & marmorea transtulit, plura Philippo adempta quàm quæ ex ciuitatibus ceperat. secundo die aurum argentumq;, factum infectumq; & signatum. infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & ducenta LXX. facti uasa multa omnis generis. cælata pleraq;, quædam eximiæ artis: & ex ære multa fabre facta: ad hoc clypea argentea X. signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum. tetra-

drachmam uocant. trium ferè denariorum in singulis argenti est pondus. auri pondo fuit tria millia septingenta quatuordecim, & clypeum unum ex auro totum: & Philippei *nũmi aurei quatuordecim millia, quingenti* XIIII. *tertio die coronæ aureæ, dona ciuitatũ, trãslatæ* CXIIII. *& hostiæ ductæ, & ante currum multi nobiles captiui obsidesq́;, inter quos* Demetrius *regis* Philippi *filius fuit: &* Armenes Nabidis *tyranni filius,* Lacedæmonius. *ipse deinde* Quintius *in urbem est inuectus. milites secuti currum frequentes, ut omni ex prouincia exercitu deportato. his duceni quinquageni æris in pedites diuisi: duplex centurioni, triplex equiti. præbuerunt speciem triumpho capitibus rasis secuti, qui seruitute exempti fuerant.* Exitu *huius anni* Q. Aelius Tubero *trib. pleb.* S. C. *tulit ad plebem, plebesq́; sciuit: ut* Latinæ *duæ coloniæ, una in* Brutios, *altera in* Thurinum *agrum deduceretur. his deducendis triumuiri creati, quibus in triennium imperium esset: in* Brutios Q. Næuius, M. Minucius Rufus, M. Furius Craßipes: *in* Thurinum *agrum* A. Manlius, P. Aelius, L. Apustius. *ea bina comitia* Cn. Domitius *prætor urbanus in* Capitolio *habuit.* Aedes *eo anno aliquot dedicatæ sunt. una* Iunonis Matutæ *in foro olitorio, uota locataq́; quadriennio antè à* C. Cornelio *consule* Gallico *bello. censor idem dedicauit. altera* Fauni. *ædiles eam biennio antè ex mulctatitio argento faciendam locarant,* C. Scribonius, *&* Cn. Domitius; *qui prætor urbanus eam dedicauit. & ædem* Fortunæ Primigeniæ *in colle* Quirinali *dedicauit* Q. Martius Ralla, *duumuir ad idipsum creatus. uouerat eam decẽ annis antè* Punico *bello* P. Sempronius Sophus: *locauerat idem censor. & in insula* Iouis *ædem* C. Seruilius *duumuir dedicauit. uota erat sex annis antè* Gallico *bello*

bello ab L. Furio Purpurione prætore: ab eodem postea consule locata. Hæc eo anno acta. P. Scipio ex prouincia Gallia ad consules subrogandos rediit. Comitia consulum fuere.quibus creati sunt L. Cornelius Merula,& Q. Minucius Thermus. Postero die creati sunt prætores L. Cornelius Scipio,M.Fuluius Nobilior,C.Scribonius,M. Valerius Messala, L. Porcius Licinius, & C. Flaminius. Megalesia,ludos scenicos,C.Attilius Seranus,L. Scribonius Libo ædiles curules primi fecerunt. Horum ædilium ludos Romanos primum senatus à populo secretus spectauit: præbuitq; sermones (sicut omnis nouitas solet) aliis tandem quod multo antè debuerit, tributum censentibus amplissimo ordini:aliis demptũ ex dignitate populi quicquid maiestati patrum adiectum esset interpretantibus: & omnia discrimina talia, quibus ordines discernerẽtur, & concordiæ & libertati æque minuendæ esse. Ad quingentesimum octauum annum in promiscuo spectatũ esse. quid repente factũ:cur immisceri sibi in cauea patres plebem nollent? cur diues pauperem consessorem fastidiret? nouam & superbam libidinem ab nullius antè gentis senatu neq; desyderatam neq; institutam. Postremo ipsum quoque Africanum, quòd cõsul autor eius rei fuisset,pœnituisse ferunt.Adeo nihil motũ ex antiquo probabile est. ueteribus, nisi quæ usus euidenter arguit, stari malunt. Principio anni,quo L. Cornelius,Q. Minucius COSS. fuerunt: terræ motus ita crebri nuntiabantur, ut non rei tantum ipsius,sed feriarum quoq; ob id indictarum homines tæderet.nã neq; senatus haberi,neq; respublica administrari poterat, sacrificando expiandoq; occupatis consulibus.postremo decemuiris adire libros iussis,ex responso eorum supplicatio per triduum fuit.coronati ad omnia

puluinaria ſupplicauerunt. edictumq́; eſt, ut omnes qui ex una familia eſſent, pariter ſupplicarent. item ex autoritate ſenatus cōſules edixerūt: ne quis, quo die terræ motu nuntiato feriæ indictæ eſſent, eo die alium terræ motum nuntiaret. Prouincias deinde conſules prius tum prætores ſortiti. Cornelius Galliam, Minucius Ligures, ſortiti ſunt. C. Scribonius urbanam, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniā, C. Flaminius Hiſpaniā citeriorem, M. Fuluius Hiſpaniam ulteriorem. Nihil belli eo anno expectantibus conſulibus literæ M. Cincij (præfectus is Piſis erat) allatæ: Ligurum xx. millia armatorū, coniuratione per omnia conciliabula uniuerſæ gentis facta, Lunenſem primū agrum depopulatos, Piſanū deinde finem tranſgreſſos, omnem oram maris peragraſſe. Itaque Minucius cos. cui Ligures prouincia euenerat, ex autoritate patrum in roſtra aſcēdit: & edixit, ut legiones duæ urbanæ, quæ ſuperiore anno conſcriptæ eſſent, poſt diem decimum Arretij adeſſent. in earum locum ſe duas legiones urbanas ſcripturum. item ſocijs & Latini nominis magiſtratibus, legatisq́; eorū qui milites dare debebant, edixit: ut in Capitolio ſe adirent, ex ijs xv. millia peditum, & quingentos equites pro numero cuiuſq́; iuniorum deſcripſit: & inde è Capitolio protinus ire ad portam, & ut maturaretur res, proficiſci ad delectū iuſsit. Fuluio Flaminioq́; terna millia Romanorum peditum, & centeni equites in ſupplementum, & quina millia ſociûm Latini nominis, & duceni equites decreti: mandatūq́; prætoribus, ut ueteres dimitterent milites, cum in prouinciam ueniſſent. Cum milites qui in legionibus urbanis erant: frequētes tribunos plebeios adiſſent: uti cauſas cognoſcerēt eorum, quibus aut emerita ſtipendia, aut morbus cauſæ eſſent

essent, quo minus militarent: eam rem literæ T. Sempronij discusserunt, in quibus scriptum erat: Ligurum x. millia in agrũ Placentinum uenisse: & eum usq; ad ipsa coloniæ mœnia, & Padi ripas cum cædibus & incendijs perpopulatos esse. Boiorum quoq; gentem ad rebellionem spectare: ob eas res tumultũ esse. Decreuit senatus, tribunos plebeij nõ placere causas militares cognoscere, quo minus ad edictum conueniretur. adiecerunt etiam: ut socij nominis Latini, qui in exercitu P. Cornelij, T. Sempronij fuissent: & dimißi ab ijs consulibus essent, ad quam diem L. Cornelius COS. *edixisset, & in quem locum edixisset Hetruriæ, conuenirent: & ut L. Cornelius* COS. *in prouinciam proficiscens in oppidis agrisq;, quà iturus esset: si quos ei uideretur, milites scriberet armaretq;, & duceret secum: dimittendiq; ei, quos eorũ, quandoq; uellet, ius esset. Posteaquam consules delectu habito profecti sunt in prouincias: tum T. Quintius postulauit: ut de his quæ cum decem legatis ipse statuisset, senatus audiret: eaq; si uideretur, autoritate sua cõfirmaret. id eos facilius facturos, si legatorũ uerba, qui ex uniuersa Græcia et magna parte Asiæ, quiq; ab regibus uenissent, audissent. Hæ legationes à C. Scribonio Pr. urbano in senatũ introductæ sunt: benignéque omnibus responsum. Cũ Antiocho quia longior disceptatio erat: decẽ legatis, quorũ pars in Asia, aut Lysimachiæ apud regẽ fuerant, delegata est. Quintio mandatũ, ut adhibitis ijs legatorum regis uerba audiret: responderetq; ijs, quæ ex dignitate atq; utilitate populi Romani respõderi possent. Menippus et Hegesianax principes regiæ legationis erãt, ex ijs Menippus ignorare se dixit: quidnã perplexi sua legatio haberet: cũ simpliciter ad amicitiã petẽdam, iungendamq; societatem uenissent. esse autẽ tria ge-*

nera fœderum, quibus integre paciſcerentur amicitias ciuitates regesq́;. unum, cum bello uictis dicerētur leges. ubi enim omnia ei, qui armis plus poſſet, dedita eſſent: quæ ex ijs habere uictos, quibus mulctari eos uelit, ipſius ius atq; arbitrium eſſe. alterum, cū pares bello æquo fœdere in pacem atq; amicitiam uenirent. tūc enim repeti, reddiq́; per conuentionem res: & ſi quarū turbata bello poſſeſsio ſit, eas aut ex formula iuris antiqui, aut ex partis utriuſq; cō modo componi. tertium eſſe genus, cū qui hoſtes nunquā fuerint, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe iungendam coēant. eos neq; dicere, neq; accipere leges. id enim uictoris & uicti eſſe. ex eo genere cum Antiochus eſſet: mirari ſe, quòd Romani æquū cēſeant ei leges dicere, quas Aſiæ urbium liberas & immunes, quas ſtipēdiarias eſſe uelint: quas intrare præſidia regia regemq́; uetent. cum Philippo enim hoſte pacem, non cum Antiocho amico ſocietatis fœdus ita ſanciendum eſſe. Ad ea Quintius: Quoniam uobis diſtincte agere libet, & genera iungendarum amicitiarum enumerare: ego quoq; duas conditiones ponam, extra quas nullam eſſe regi nuntietis amicitiæ cum populo Romano iungendæ. unam, ſi nos nihil, quod ad urbes Aſiæ attinet, curare uelit, ut & ipſe omni Europa abſtineat. alteram, ſi ſe ille Aſiæ finibus non contineat, & in Europam tranſcendat: ut & Romanis ius ſit Aſiæ ciuitatum amicitias & tueri quas habeant, & nouas complecti. Enimuero id auditu etiam dicere indignum eſſe Hegeſianax, Thraciæ & Cherſoneſi urbibus arceri Antiochum, quæ Seleucus proauus eius, Lyſimacho rege bello uicto & in acie cæſo, per ſummum decus parta liquerit: pari cum laude eadē ab Thracibus poſſeſſa, partim armis receperit Antiochus: partim deſerta, ſicut ipſam Lyſimachiam

chiam, & reuocatis cultoribus frequẽtauerit: & quæ strata ruinis atq; incendijs erant, ingentibus impensis ædificauerit. Quid igitur simile esse, ex ea possessione ita parta, ita recuperata deduci Antiochum, & Romanos abstinere Asia, quæ nunquã eorum fuerit? Amicitiam Romanorũ expetere Antiochum: sed quæ impetrata gloriæ sibi, nõ pudori sit. Ad hæc Quintius, Quandoquidẽ, inquit, honesta pẽsamus: sic, ut aut sola, aut prima certe pensari decet principi orbis terrarum populo & tanto regi: utrum tandẽ uidetur honestius, liberas uelle omneis, quæ ubiq; sunt Græciæ urbes: an seruas & uectigales facere? Si sibi Antiochus pulchrũ esse censet, quas urbes proauus belli iure habuerit, auus paterq; nunquam usurpauerint, pro suis eas repetere in seruitutem: & populus Ro. susceptum patrociniũ libertatis Græcorum non deserere, fidei cõstantiæq; suæ ducit esse. sicut à Philippo Græciã liberauit: ita ab Antiocho Asiæ urbes, quæ Graij nominis sint, liberare in animo habet. neq; enim in Aeolidẽ Ioniamq; coloniæ in seruitutẽ regiam missæ sunt: sed stirpis augendæ causa, gentisq; uetustißimæ per orbem terrarũ propagandæ. Cum hæsitaret Hegesianax, nec inficiari posset, honestiorẽ causam libertatis q̃ seruitutis prætexi titulo: Quin mittimus ambages, inquit P. Sulpitius, qui maximus natu ex decem legatis erat. alteram ex duabus cõditionibus quæ modo diserte à Quintio datæ sunt, legite: aut supersedete de amicitia agere. Nos uerò, inquit Menippus, nec uolumus, nec possumus pacisci quicquam, quo regnũ Antiochi minuatur. Postero die Quintius legationes uniuersas Græciæ Asiæq; cum in senatum introduxisset, ut sciret quali animo populus Romanus, qualiq; Antiochus erga ciuitates Græciæ essent, postulata & sua & regis

exposuit. Renunciarent ciuitatibus suis, populum Ro. qua uirtute quaq; fide libertatē eorum à Philippo uindicauerit, eadem ab Antiocho, nisi decedat Europa uindicaturum. Tum Menippus deprecari & Quintiū & patres institit, ne festinarēt decernere: quo decreto turbaturi orbem terrarum essent. tempus & sibi sumerent, & regi ad cogitandum darent. cogitaturum cum renuntiatæ conditiones essent. et impetraturū aliquid, aut pacis causa consensurum. Ita integra dilata res est. legatos mitti ad regē eosdem, qui Lysimachiæ apud eum fuerāt, placuit: P. Sulpitium, P. Villium, P. Aelium. Vixdum ij profecti erant, cū à Carthagine legati bellum haud dubie parare Antiochum Annibale ministro attulerunt, inieceruntq; curam, ne simul & Punicū bellum excitaretur. Annibal patria profugus peruenerat ad Antiochum, sicut antè dictū est, & erat apud regem in magno bonore, nulla alia arte, nisi quòd uolutanti diu cōsilia de Romano bello nemo aptior super tali re particeps sermonis esse poterat. Sentētia eius una atque eadem semper erat, ut in Italia bellum gereretur. Italiam & commeatus & militem præbituram externo hosti. si nihil ibi moueatur: liceatq; populo Ro. uiribus & copijs Italiæ extra Italiam bellum gerere: neq; regem neq; gentem ullam parem Romanis esse. Sibi centū tectas naues, XVI. millia peditum, mille equites deposcebat. ea se classe primum Africam petiturum. magnopere confidere & Carthaginienses ad rebellādum ab se compelli posse. si illi cunctentur, se aliqua parte Italiæ bellum excitaturum Romanis. Regem cum cæteris omnibus transire in Europā debere, & in aliqua parte Græciæ copias continere: neque traijcientem, & quod in speciem famam'que belli satis sit, paratum traijcere. In hanc sententiam cum

addu

adduxisset regem, præparandos sibi ad id popularium animos ratus, literas, ne quo casu interceptæ palàm facerent conata, scribere non est ausus. Aristonem quendã Tyrium nactus Ephesi, expertusq; solertiam leuioribus ministerijs, partim donis, partim spe præmiorũ oneratum, quibus etiam ipse rex annuerat, Carthaginem cum mandatis mittit. edit nomina eorum, quibus conuentis opus esset. instruit etiam secretis notis, per quas haud dubie agnoscerent sua mandata esse. Hunc Aristonẽ Carthagine obuersantẽ nõ prius amici quàm inimici Annibalis, qua de causa uenisset, cognouerũt. & primo in circulis cõuiuijsq; celebrata sermonibus res est. deinde in senatu quidam nihil actum esse dicere exilio Annibalis: si absens quoq; nouas moliri res, solicitandoq; animos hominum turbare statum ciuitatis posset. Aristonem quendam Tyrium aduenam, instructum mandatis ab Annibale & ab Antiocho rege, uenisse: certos homines quotidie cũ eo secreta colloquia serere, & in occulto colloqui, quod mox in omnium perniciem erupturum esset. Conclamauere omnes, uocari Aristonem debere, & quæri quid uenisset, & nisi expromeret, cum legatis Romã mitti. satis pro temeritate unius hominis suppliciorum pensum esse. priuatos suo periculo peccaturos. rempublicam non extra noxam modo, sed etiam extra famam noxæ conseruandam esse. Vocatus Ariston purgare sese, & firmißimo propugnaculo uti, quòd nihil literarum ad quenquam attulisset. cæterum nec causam aduentus satis expediebat, & in eo maxime hæsitabat: quòd cum Barchinæ solum factionis hominibus collocutum eum arguebant. Orta deinde altercatio est, alijs pro speculatore comprehendi iam & custodiri iubentibũ, alijs negantibus tumultuandi causam esse. mali rem

exempli

exempli esse, de nihilo hospites corripi, idem Carthaginiensibus & Tyri, & in alijs emporijs in quæ frequenter commeent, euenturum. Dilata eo die res est. Ariston Punico *ingenio inter* Pœnos *usus, tabellas cõscriptas celeberrimo loco supra sedem quotidianam magistratus prima uespera suspendit. ipse de tertia uigilia nauem conscendit & profugit. postero die cum suffetes ad ius dicendum consedissent, conspectæ tabellæ, demptæq; & lectæ, scriptum erat, Aristonem priuatim ad neminem, publice ad seniores (ita senatum uocabant) mandata habuisse. Publicato crimine minus intenta de paucis quæstio erat. mitti tamen legatos* Romam, *qui rem ad* COSS. *& senatum deferrent, placuit: simul qui de iniurijs* Masanissæ *quererentur.* Masanissa *posteaquã & infames Carthaginienses, & inter seipsos discordes sensit, principibus propter colloquia Aristonis senatui, senatu propter indiciũ eiusdem Aristonis populo suspecto, locum iniuriæ esse ratus, agrum maritimũ eorũ & depopulatus est, & quasdã urbes uectigales* Carthaginiensium *sibi coëgit stipendium pendere.* Emporia *uocant eam regionem. ora est minoris* Syrtis *& agri uberis. una ciuitas eius* Leptis*: ea singula in dies talẽta uectigal* Carthaginiensibus *dedit.* Hanc *tum regionẽ & totam infestam* Masanissa, *& ex quadã parte dubiæ possessionis, sui regni an* Carthaginiẽsiũ *esset, effecerat. & quia simul ad purganda crimina, & questum de se* Romam *eos ituros comperit, qui & illa onerarent suspitionibus, & de iure uectigalium disceptarent, legatos & ipse* Romam *misit. Auditi de* Tyrio *aduena primum* Carthaginiẽses *curam iniecere patribus, ne cũ* Antiocho *simul &* Pœnis *bellandũ esset. maxime ea suspitio crimẽ urgebat, quòd quem cõprehẽsum* Romã *mitti placuisset,*

nec

nec ipsum nec nauem eius custodissent. De agro deinde cũ regis legatis disceptari cœptũ. Carthaginienses iure finiũ causam tutabantur, quòd intra eos terminos esset, quibus P. Scipio uictor agrũ, qui iuris esset Carthaginiẽsiũ finisset: & cõfeßione regis, qui cũ Aphirem profugum ex regno suo cũ parte Numidarũ uagantẽ circa Cyrenas persequeretur: precario ab se iter per eũ ipsum agrũ, tanquã haud dubie Carthaginiensiũ iuris, petisset. Numidæ & de terminatione Scipionis mẽtiri eos arguebãt: & si quis ueram originẽ iuris exigere uellet, quẽ proprium agrum Carthaginiensium in Africa esse? aduenis, quantum secto bouis tergo amplecti loci potuerint, tantũ ad urbem communiendã precario datũ. quicquid Byrsam sedem suam excesserint, ui atq; iniuria partum habere. Neq; enim de quo agatur, probare eos posse, non modo semper, ex quo cœperint, sed ne diu quidẽ eos possedisse. per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse ius: semperq; penes eũ poßeßionẽ fuisse, qui plus armis potuisset. Cuius conditionis res fuerit, priusquam hostes Romanis Carthaginienses, socius atq; amicus rex Numidarũ esset, eius finerent esse: nec se interponerẽt, quo minus qui possent, tenerent. Respõderi legatis utriusq; partis placuit, missuros se in Africam, qui inter populum Carthaginiensem, & regem in re præsenti disceptarent. Mißi P. Scipio Africanus & C. Cornelius Cethegus & M. Minucius Rufus, audita inspectaq; re suspensa omnia, neutrò inclinatis sententijs, reliquere. Id utrũ sua sponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam certũ est, quàm uidetur tempori aptum fuisse, integro certamine eos relinqui. nam ni ita esset, unus Scipio uel notitia rei, uel autoritate ita de utrisq; meritus, finire nutu disceptationem potuisset.

DEC

DECADIS IIII.
LIBER V.

PRINCIPIO *anni, quo hæc gesta sunt, Sex. Digitius prætor in Hispania ci*
teriore cum ciuitatibus ijs, quæ post pro=
fectionem M. Catonis permultæ rebella=
uerant: crebra magis quàm digna dictu
prælia fecit, & adeo pleraq; aduersa, ut uix dimidium mi
litum quàm quod acceperat, successori tradiderit. nec du=
bium est, quin omnis Hispania sublatura animos fuerit: ni
alter prætor P. Cornelius Cn. F. Scipio, trans Iberũ mul=
ta secunda prælia fecisset: quo terrore non minus quinqua
ginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc gesserat Sci
pio. Idem proprætor Lusitanos peruastata ulteriori pro=
uincia cum ingenti præda domum redeuntes in ipso itine
re aggressus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euen
tu pugnauit, numero militũ impar, superior alijs. nam &
acie frequenti armatis aduersus longum & impeditũ tur
ba pecorum agmen, & recenti milite aduersus fessos lon=
go itinere cõcurrerat. tertia nanq; uigilia exierãt hostes:
huic nocturno itineri tres diurnæ horæ accesserant, nec
ulla quiete data, laborẽ uiæ prælium exceperat. itaq; prin
cipio pugnæ uigoris aliquid in corporibus animisq; fuit.
& turbauerãt primo Romanos. deinde æquata paulisper
pugna est. in hoc discrimine ludos Ioui, si ui fudisset ceci=
dissetq; hostes, proprætor uouit. tandem gradum acrius
intulere Romani: cessitq; Lusitanus: deinde prorsus terga
dedit. & cum institissent fugientibus uictores, ad XII. mil
lia hostium sunt cæsa, capti quingenti quadraginta, o=
mnes ferme equites, & signa militaria capta centum tri=

ginta

ginta quatuor. De exercitu Romano septuaginta & tres amißi. Pugnatum inde haud procul Ilipa urbe est. eò uictorem opulentum præda exercitũ P. Cornelius reduxit, ea omnis ante urbem exposita est, potestasq; dominis suas res cognoscẽdi facta, cætera uẽdenda quæstori data: quod inde effectum est, militi diuisum. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor, cum hæc in Hispania gerebantur. itaq; tam aduersæ quàm secundæ res per ipsum amicosq; eius magnis sermonibus celebrabãtur. & tẽtauerat, quoniã bellum ingens in prouincia exarsisset, & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atque eas ipsas plenas pauoris ac fugæ accepturus esset, ut unam sibi ex urbanis legionibus decernerent: ad quam cum militem ab se ipso scriptum ex senatus consulto adiecisset, eligeret ex omni numero sex millia & quingentos pedites, & equites trecentos. ea se legione (nam in Sex. Digitij exercitu haud multum spei esse) rem gesturum. Seniores negare: ad rumores à priuatis temere in gratiam magistratuũ confictos senatuscõsulta facienda esse. nisi quòd aut prætores ex prouincijs scriberent, aut legati renunciarent, nihil ratum haberi debere. si tumultus in Hispania esset, placere, tumultuarios milites extra Italiam scribi à prætore. Mens ea senatus fuit, ut in Hispania tumultuarij milites legerentur. Valerius Antias & in Siciliã nauigasse delectus causa C. Flaminiũ scribit, & ex Sicilia Hispaniã petentem tempestate in Africam delatum, uagos milites de exercitu P. Africani sacramento rogasse, his duarum prouinciarum delectibus tertium in Hispania adiecisse. Nec in Italia segnius Ligurum bellum crescebat. Pisas iam quadraginta millibus hominum, affluente quotidie multitudine ad famã belli spemq; prædæ, circunsedebant.

Minucius

Minucius COS. *Arretium die, quem edixerat ad conueniendum militibus, uenit. inde quadrato agmine ad* Pi*sas duxit. & cũ hostes mille passuũ ab oppido trans fluuium mouissent castra, cõsul urbem haud dubie seruatam aduentu suo est ingressus.* Po*stero die & ipse trans fluuiũ quingẽtos fere passus ab hoste posuit castra. inde leuibus prælijs à populationibus agrum sociorũ tutabatur. in aciem exire nõ audebat, nouo milite & ex multis generibus hominũ collecto, necdũ noto satis inter se, ut fidere alij alijs possent.* Ligures *multitudine freti & in aciem exibant, parati de summa rerũ decernere: & abundãtes militũ numero paßim multas manus per extrema finiũ ad prædandum emittebãt: & cũ coacta uis magna pecorũ prædæq; esset, paratũ erat præsidium, per quod in castella eorũ uicosq; ageretur.* Cum *bellum* Ligu*stinũ ad* Pi*sas constitisset, consul alter* L. Cornelius *Merula per extremos* Li*gurum fines exercitũ in agrum* Boiorum *induxit. ubi longe alia belli ratio quàm cum* Liguribus *erat. consul in aciem exibat: hostes pugnã detrectabant: prædatumq; ubi nemo obuiam exiret, discurrebant* Romani: Boij *diripi sua impune quàm tuendo ea conserere certamen malebãt.* Po*steaquam omnia ferro igniq; satis euastata erant, consul agro hostium exceßit, & ad* Mutinã *agmine incauto, ut inter pacatos ducebat.* Boij *ubi egressum è finibus suis hostem sensere: sequebantur silenti agmine, locum insidijs quærentes. nocte prætergreßi castra* Romana *saltum, quà transeundum erat* Romanis, *insederunt.* Id *cum parum occulte fecissent, consul qui multa nocte solitus erat mouere castra, ne nox terrorem in tumultuario prælio augeret, lucem expectauit. & cum luce moueret, tamen turmam equitum exploratũ misit.* Po*steaquã relatũ*

est

est, quantæ copiæ & in quo loco essent, totius agminis sarcinas in medium conijci iußit: & triarios uallum circũijcere: cætero exercitu instructo ad hostem accesit. Idem & Galli fecerunt, posteaquam apertas esse insidias, & recto ac iusto prælio, ubi uera uirtus uinceret, dimicandum uiderunt. Hora secunda ferme concursum est. sinistra sociorum equitum ala, & extraordinarij prima in acie pugnabant. præerant duo consulares legati, M. Marcellus et T. Sẽpronius prioris anni consul. Nouus COS. nunc ad prima signa erat: nunc legiones continebat in subsidijs, ne certaminis studio prius procurrerent, quàm datum signũ esset. equites earum extra aciem in locum patentem Q. et P. Minutios tribunos militum educere iußit: inde cum signum dedisset, inpetum ex aperto facerent. Hæc agenti nuntius uenit à T. Sempronio Longo, nõ sustinere extraordinarios impetum Gallorum: & cæsos permultos esse: & qui supersint, partim labore, partim metu remisisse ardorem pugnæ. legionem alteram ex duabus, si uideretur, summitteret, priusquam ignominia acciperetur. Secunda legio missa est, & extraordinarij recepti. tum redintegrata est pugna: cum & recens miles & frequens ordinibus legio succeßisset: & sinistra ala ex prælio subducta est, dextera in primam aciem subijt. Sol ingenti ardore torrebat minime patientia æstus corpora Gallorum. densis tamẽ ordinibus nũc alij in alios, nũc in scuta incũbentes sustinebant impetus Romanorũ. Quod ubi animaduertit COS. ad perturbãdos ordines eorum C. Liuium Salinatorẽ, qui præerat alarijs equitibus: quãconcitatißimos equos immittere iubet: & legionarios equites in subsidijs esse. Hæc procella equestris primo cõfudit & turbauit, deinde dißipauit aciem Gallorũ, non tamẽ ut terga darent. obstabant

duces, hastilibus cædētes terga trepidātium, & redire in ordines cogētes: sed interequitantes alarij nō patiebātur. Consul obtestabatur milites, ut paululū adniterentur. uictoriam in manibus esse. dū perturbatos & trepidātes uiderent, instarent. si restitui ordines siuissent, integro rursus eos prælio & dubio dimicaturos. Inferre uexillarios iußit signa. omnes cōnixi tandem auerterūt hostem. postquam terga dabāt & in fugā paßim effundebātur, tum ad persequēdos eos legionarij equites immußi. Quatuordecim millia Boiorū eo die cæsa sunt: uiui capti mille nonaginta duo: equites ducēti uigintiunus: tres duces eorū, signa militaria ducēta XII. carpēta LXIII. Nec Romanis incruenta uictoria fuit. supra quinq; millia militū ipsorum, aut sociorū sunt amissa: cēturiones tres et XX. præfecti sociûm quatuor, & M. Genucius & M. Martius trib. militum secūdæ legionis. Eodē ferè tēpore duorū consulū literæ allatæ sunt: L. Cornelij de prælio ad Mutinam cum Boijs facto & Q. Minutij à Pisis. Comitia suæ sortis esse. cæterum adeo suspēsa omnia in Liguribus se habere, ut abscedi inde sine pernicie sociorū & damno reip. nō posset. si ita uideretur patribus, mitterēt ad collegam: ut is qui profligatū bellum haberet, ad comitia Romā rediret. si id facere grauaretur, quòd non suæ sortis id negotiū esset: se quidē facturum, quodcūq; senatus cēsuisset. sed etiā atque etiā uiderēt: si magis è rep. esset interregnū iniri, quàm ab se in eo statu relinqui prouinciam. Senatus C. Scribonio negotiū dedit, ut duos legatos ex ordine senatorio mitteret ad L. Corneliū consulē, qui literas collegæ ad senatum missas deferrēt ad eum: & nuntiarēt, senatū, ni is ad magistratus subrogādos Romā ueniret, potius quàm Q. Minutius à bello integro auocaretur, interregnū iniri passurū.

Mißi

*Missi legati renũtiarunt, L. Corneliũ ad magistratus sub=
rogãdos Romã uenturũ. De literis L. Cornelij, quas scri=
pserat secũdum prælium cũ Boijs factũ: disceptatio in se=
natu fuit, quia priuatim plerisq; senatoribus legatus M.
Claudius scripserat: fortunæ populi Ro. & militũ uirtuti
gratiã habendam, quòd res bene gesta esset. cõsulis opera
& militũ aliquantũ amissum: & hostiũ exercitũ, cuius de=
lẽdi oblata fortuna fuerat, non deletũ. milites eò plures pe
risse, quòd tardius ex subsidijs qui laborãtibus opem fer=
rẽt, successissent. hostes è manibus emissos, quòd equitibus
legionarijs & tardius datũ signum esset, & persequi fu=
giẽtes nõ licuisset. De ea re nihil temere decerni placuit:
ad frequẽtiores cõsultatio delata est. instabat enim cura a=
lia, quòd ciuitas fœnore laborabat: & cũ multis fœnebri=
bus legibus constricta auaritia esset, uia fraudis inita erat,
ut in socios qui nõ tenerentur ijs legibus, nomina trãscri=
berẽt. ita libero fœnore obruebãt debitores. cuius coërcen
di cũ ratio quæreretur, diẽ finiri placuit, Feralia quæ pro=
xime fuissent: ut qui post eã diẽ socij ciuibus Romanis cre=
didissent pecunias, profiterẽtur: & ex ea die pecuniæ cre=
ditæ, quibus debitor uellet legibus, ius creditori diceretur.
Deinde posteaquàm professionibus detecta est magnitudo
æris alieni per hãc fraudẽ cõtracti: M. Sẽpronius tribunus
ple. ex autoritate patrũ plebem rogauit: plebesq; sciuit, ut
cũ socijs ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idẽ, quod
cum ciuibus Romanis, esset. Hæc in Italia domi militiæq;
acta. In Hispania nequaquam tantũ belli fuit, quantũ au=
xerat fama. C. Flaminius in citeriori Hispania oppidũ Ilu
ciã in Oretanis cepit: deinde in hyberna milites deduxit,
& per hyemem prælia aliquot nulla memoria digna ad=
uersus latronum magis quàm hostium excursiones, ua=*

rio tamẽ euentu, nec ſine militum iactura ſunt facta. Maiores res geſtæ à M. Fuluio. Is apud Toletũ oppidum cũ Vacceis Vectonibusq; & Celtiberis ſignis collatis dimicauit: exercitum earum gentium fudit fugauitq;: regem Hilermum uiuum cepit. Dum hæc in Hiſpania gerebantur, comitiorũ iam appetebat dies. itaq; L. Cornelius COS. relicto ad exercitum M. Claudio legato, Romam uenit. Is in ſenatu cum de rebus à ſe geſtis diſſeruiſſet: quoq; in ſtatu prouincia eſſet: queſtus eſt cũ patribus cõſcriptis, quòd tãto bello una ſecũda pugna tam feliciter perfecto, nõ eſſet habitus dijs immortalibus honos. poſtulauit deinde, ut ſupplicationem ſimul triũphumq; decernerent. Prius tamen quàm relatio fieret, Q. Metellus, qui cõſul dictatorq; fuerat, literas eodem tempore dixit & cõſulis L. Cornelij ad ſenatum, & M. Marcelli ad magnam partem ſenatorũ allatas eſſe inter ſe pugnantes: eoq; dilatam eſſe cõſultationem, ut præſentibus autoribus earũ literarum diſceptaretur. itaque expectaſſe ſeſe, ut cõſul qui ſciret ab legato ſuo aduerſus ſe ſcriptum aliquid, cũ ipſi ueniendum eſſet, duceret eum ſecum Romam: cum etiam uerius eſſet, T. Sempronio imperium habenti tradi exercitum, quàm legato. nunc uideri eſſe amotum de induſtria, ne ea quæ ſcripſiſſet, præſens diceret, aut argueret coràm: & ſi quid uani afferret, argui poſſet, donec ad liquidum ueritas explorata eſſet. itaque nihil eorum quæ poſtularet COS. decernẽdum in præſentia cenſere. Cum pergeret nihilo ſegnius referre, ut ſupplicatio decerneretur: triumphantiq; ſibi in urbem inuehi liceret: M. et C. Titinij tribuni plebis ſe interceſſuros, ſi de ea re fieret ſenatus conſultum, dixerunt. Cenſores erant priore anno creati Sex. Aelius Pætus, & C. Cornelius Cethegus: Cornelius luſtrum condidit. cenſa ſunt

sa sunt ciuium capita C X L I I I. *millia septingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno fuerunt: & Tyberis loca plana urbis inundauit. circà portam Flumentanam etiam collapsa quædam ruinis sunt. & porta Cœlimontana fulmine icta est, murusq; circà multis locis de cœlo tactus. & Aritiæ & Lanuuij & in Auentino lapidibus pluuit. & à Capua nuntiatum est: examen uesparum ingens in forum aduolasse, & in Martis æde consedisse. eas collectas cum cura, & igni crematas esse. Horum prodigiorū causa decemuiri libros adire iußi, & nouendiale sacrum factū, & supplicatio indicta est atque urbs lustrata. Iisdem diebus ædiculam Victoriæ uirginis prope ædē Victoriæ M. Porcius Cato dedicauit, biennio postquam uouit. Eodē anno coloniā Latinam in castrum Ferentinū triumuiri deduxerunt, A. Manlius Volso, L. Apustius Fullo, P. Aelius Tubero, cuius lege deducebantur tria millia peditum ferè,* C C C. *equites: numerus exiguus pro copia agri. Dari potuere quadragena iugera in pedites, sexagena in equites. Apustio autore tertia pars agri dempta est: quò postea si uellent, nouos colonos ascribere possent. uicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt. In exitu iam annus erat, & ambitio magis quam unquam aliâs exarserat consularibus comitijs. multi & potentes petebant patritij plebeijq;: P. Cornelius, Cn. filius, Scipio, qui ex Hispania prouincia nuper decesserat magnis rebus gestis: & L. Quintius Flamininus, qui classi in Græcia præfuerat: & Cn. Manlius Volso: hi patritij. plebeij autem, C. Lælius, Cn. Domitius, C. Liuius Salinator, M. Acilius. sed omnium oculi in Quintium Corneliumq; coniecti. nam & in unum locum petebant ambo patricij, & rei militaris gloria recens utrunque commendabat. Cæterum ante*

omnia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clarißimi ætatis suæ imperatores. maior gloria Scipionis, & quo maior, eo propior inuidiæ: Quintij recentior, ut qui eo anno triumphasset. Accedebat quòd alter decimũ iam propè annum aßiduus in oculis hominum fuerat: quæ res minus uerēdos magnos homines ipsa satietate facit: cō sul iterum post deuictum Annibalem censor'que fuerat. in Quintio noua & recentia omnia ad gratiam erant. nihil nec petierat à populo post triumphum, nec adeptus erat. Pro fratre germano, non patruele se petere aiebat: pro le gato & participe administrandi belli. se terra, fratrē ma= ri rem geßisse. Is obtinuit, ut præferretur candidato, quem Africanus frater ducebat: quem Cornelia gens, Cornelio consule comitia habente: quem tantum præiudicium sena= tus uirum è ciuitate optimum iudicatũ, qui matrem Idæã Peßinunte uenientem in urbem acciperet. L. Quintius et Cn. Domitius Aenobarbus C O S S. *facti. adeo ne in ple= beio quidem consule, cum pro C. Lælio niteretur, Africa= nus ualuit. Postero die prætores creati L. Scribonius Li= bo, M. Fuluius Centimalus, A. Attilius Serranus, M. Be= bius Pamphilus, L. Valerius Tappus, Q. Salonius Sarra. Aedilitas insignis eo anno fuit M. Aemylij Lepidi & L. Aemylij Pauli. Multos pecuarios damnarunt: ex ea pecu= nia clypea inaurata in fastigio Iouis ædis posuerunt. por= ticum unam extra portam Trigeminam, emporio ad Ty= berim adiecto: alteram à porta Fontinali ad Martis arã, quà in campũ iter esset, perduxerũt. Diu nihil in Ligu= ribus dignũ memoria gestũ erat. extremo eius anni bis in magnum periculũ res adducta est. nã & castra cōsulis op pugnata ægre sunt defensa: & nō ita multo pòst per saltũ angustũ cum duceretur agmē Romanũ, ipsas fauces exer=*

citus

citus Ligurum insedit. quà cum exitus nõ pateret, conuerso agmine redire instituit cõsul. & à tergo fauces saltus occupatæ à parte hostiũ erãt: Caudinæq; cladis memoria nõ animis modo, sed propè oculis obuersabatur. Numidas octingentos ferme equites inter auxilia habebat. Eorum præfectus consuli pollicetur, se parte utra uellet cum suis erupturum. tantum uti diceret, utra pars frequentior uicis esset: in eos se impetũ facturum: & nihil prius quàm flammam tectis iniecturum, ut is pauor cogeret Ligures excedere saltu, quem obsiderent: & discurrere ad opem ferendam suis. Collaudatum eum consul spe præmiorum onerat. Numidæ equos conscendunt, & obequitare stationibus hostiũ nemine lacessentes cœperunt. Nihil primo aspectu contemptius, equi hominesq; paululi & graciles: discinctus & inermis eques, præterquam quòd iacula secum portat: equi sine frænis, deformis ipse cursus rigida ceruice & extento capite currentium. Hunc contemptum de industria augentes labi ex equis, & per ludibrium spectaculo esse. Itaq; qui primo intenti paratiq;, si lacesserentur, in stationibus fuerant: iam inermes, sedentesq; pars maxima spectabãt. Numidæ adequitare, dein refugere: sed propius saltũ paulatim euehi: uelut quos impotentes regendi equi inuitos efferrent. postremo subditis calcaribus per medias stationes hostium erupere, & in agrum latiorem euecti omnia propinqua uiæ tecta incendunt: proximo deinde uico inferunt ignem: ferro flammaq; omnia peruastant. Fumus primo cõspectus, deinde clamor trepidãtium in uicis auditus, postremo seniores puerìq; refugiẽtes tumultũ in castris fecerũt. itaq; sine cõsilio, sine imperio pro se quisq; currere ad sua tutanda: mom ẽtoq; temporis castra relicta erãt, et obsidione liberatus COS. quò intẽderat, peruẽnit.

Sed neque Boij,*neque Hiſpani, cum quibus eo anno bel-latū erat,tam inimici infeſtiq́; erant Romanis, quàm* Aeto*lorum gẽs.* Ii *poſt deportatos ex Græcia exercitus primo in ſpe fuerant,&* Antiochum *in uacuam Europæ poſſeſ-ſionem uenturum:nec Philippum aut* Nabin *quieturos: ubi nihil uſquam moueri uiderunt,agitandum aliquid mi-ſcendumq́; rati,ne cunctando ſeneſcerent conſilia, conci-lium* Naupa*ctum indixerunt.*Ibi Thoas *prætor eorũ con queſtus iniurias* Romanorũ *ſtatumq́;* Aetoliæ,*quòd omniũ Græciæ gentium ciuitatumq́; inhonoratiſſimi poſt eam ui ctoriam eſſent,cuius cauſa ipſi fuiſſent:legatos cenſuit cir ca reges mittẽdos:qui non ſolum tentarent animos eorũ, ſed ſuis quenque ſtimulis mouerent ad* Romanum *bellum.* Damocritus *ad* Nabin, Nicander *ad* Philippum,Dicæar*chus frater prætoris ad* Antiochum *eſt miſſus.* Tyrãno La*cedæmonio* Damocritus *adẽptis maritimis ciuitatibus ener uatam tyrannidem dicere:inde militem,inde naues, naua-lesq́; ſocios habuiſſe : incluſum ſuis propè muris* Achæos *uidere dominantes in* Peloponneſo, *nũquam habiturũ re-cuperandi ſua occaſionem,ſi eam quæ tum eſſet, præter-miſiſſet. nullum exercitum* Romanum *in* Græcia *eſſe: nec propter* Gytheum, *aut maritimos alios* Laconas *dignam cauſam exiſtimaturos* Romanos, *cur legiones in* Græciã *rurſum tranſmittant.* Hæc *ad incitandum animũ tyranni dicebantur:ut cum in* Græciam Antiochus *traieciſſet,con ſcientia uiolatæ per ſociorum iniurias* Romanæ *amicitiæ coniungeret ſe cum* Antiocho. Et Philippum Nicander *haud diſſimuli oratione incitabat. erat etiã maior orationi materia, quo ex altiore faſtigio rex, quàm tyrannus de-tractus erat:quoq́; plures ademptæ res. ad hoc uetuſta re-gum* Macedoniæ *fama, peragratusq́; orbis terrarum ui-ctorijs*

ctorijs eius gentis referebatur. Et tutum uel incepto, uel euentu se consilium afferre. nam neque ut antè se moueat Philippus, quàm Antiochus cũ exercitu transierit in Græciam, suadere: & qui sine Antiocho aduersus Romanos Aetolosq; tandiu sustinuerit bellum, ei adiũcto Antiocho, socijs Aetolis, qui tũ grauiores hostes quàm Romani fuerint, quibus tandem uiribus resistere Romanos posse? Adijciebat de duce Annibale, nato aduersus Romanos hoste, qui plures & duces & milites eorum occidisset, quàm quot superessent. Hæc Philippo Nicander. Alia Dicæarchus Antiocho, & omnium primum prædam de Philippo Romanorum esse dicere, uictoriam Aetolorum. & aditum in Græciam Romanis nullos alios, quàm Aetolos dedisse: & ad uincendũ uires eosdem præbuisse. deinde quantas peditum equitumq; copias præbituri Antiocho ad bellum essent: quæ loca terrestribus copijs, quos portus maritimis. Tum de Philippo & Nabide libero mendacio abutebatur: paratum utrunq; ad rebellandum esse: & primã quanq; occasionem recuperandi ea quæ bello amisissent, arrepturos. Ita per totum simul orbem terrarum Aetoli Romanis concitabant bellum. reges tamen aut non moti, aut tardius moti sunt. Nabis extemplo circa omneis uicos maritimos dimisit ad seditiones in ijs miscendas: & alios principum donis ad suam causam perduxit: alios pertinaciter in societate Romana manentes occidit. Achæis omnium maritimorum Laconum tuendorum à T. Quintio cura mandata erat. itaque extemplo & ad tyrannum legatos miserunt, qui admonerent fœderis eum Romani, denuntiarentq; ne pacem, quam tantopere petisset, turbaret: & auxilia ad Gytheum, quod iam oppugnabatur à tyranno: & Romam qui ea nuntiarent, legatos miserunt.

runt. Antiochus rex ea hyeme Raphiæ in Phœnice Ptolemæo regi Aegypti filia in matrimoniũ data, cum Antiochiã se recepisset: per Ciliciam Tauro mõte superato, extremo iam hyemis Ephesum peruenit. inde principio ueris, Antiocho filio misso in Syriã ad custodiam ultimarum partium regni, ne quid absente se à tergo moueretur: ipse cũ omnibus terrestribus copijs ad Pisidas, qui circa Selgã incolũt, oppugnãdos est profectus. Eo tẽpore legati Romani P. Sulpitius, & P. Villius, qui ad Antiochũ (sicut antè dictum est) mißi erãt, iußi prius Eumenẽ adire, Elæam uenere: inde Pergamum (ibi regia Eumenis fuit) ascenderũt. Cupidus belli aduersus Antiochũ Eumenes erat: grauem si pax esset, accolam tãto potentiorem regẽ credens: eũdem si motũ bellum esset, nõ magis parẽ Romanis fore, quàm Philippus fuisset: & aut funditus sublatũ iri: aut si pax uicto daretur, multa illi detracta sibi accessura: ut facile deinde se ab eo sine ullo Romano auxilio tueri posset. etiã si quid aduersi casurum foret: satius esse Romanis socijs quãcunq; fortunam subire, quàm solum aut imperium pati Antiochi, aut abnuentem ui atq; armis cogi. Ob hæc quantum autoritate, quantum consilio ualebat, incitabat Romanos ad bellum. Sulpitius æger Pergami substitit. Villius cum Pisidiæ bello occupatum esse regem audisset: Ephesum profectus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam, ut cum Annibale, qui tum ibi forte erat, sæpe congrederetur: ut animum eius & tentaret, si qua posset, & metum demeret periculi ei quicquam ab Romanis esse. His colloquijs aliud quidem actum nihil est: secutũ tamen sua sponte est, uelut cõsilio petitum esset: ut uilior ob ea regi Annibal & suspectior ad omnia fieret. Claudius secutus Græcos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuisse leg

se legatione tradit: eumq́; Ephesi collocutum cum Annibale. & sermonem etiam unum refert: quo quærenti Africano quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet, respondisse Alexandrum Macedonum regem: quòd parua manu innumerabiles exercitus fudisset: quodq́; ultimas oras, quas uisere supra spem humanam esset, peragrasset. quærenti deinde quem secundum poneret, Pyrrhũ dixisse. castra metari primum docuisse: ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse: artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse, ut Italicæ gentes regis externi, quàm populi Romani tandiu principis in ea terra imperium esse mallent. exequenti quem tertium duceret, haud dubie semetipsum dixisse. tum risum obortũ Scipioni, et subiecisse, Quidnam tu diceres, si me uicisses? Tũ me uero, inquit, & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios imperatores esse. & perplexum Punico astu responsum & assentationis genus Scipionẽ mouisse: quòd è grege se imperatorum uelut inæstimabilem secreuisset. Villius ab Epheso Apameam processit. eò & Antiochus audito Romanorum legatorũ aduentu occurrit. Apameæ congressus disceptatio eadem ferme fuit: quæ Romæ inter Quintium, & legatos regis fuerat. mors nuntiata Antiochi filij regis, quem missum paulò antè dixerã in Syriam, diremit colloquia. Magnus luctus in regia fuit, magnumq́; eius iuuenis desiderium. id enim iam specimen sui dederat, ut si uita longior cõtigisset, magni iustiq́; regis in eo indolẽ fuisse appareret. Quo charior acceptiorq́; omnibus erat: eo mors eius suspectior fuit. grauem successorem eum instare senectuti suæ patrem credentem, per spadones quosdam, talium ministerijs facinorum acceptos regibus, ueneno sustulisse. Eam quoque causam clandestino fac

no facinori adijciebant, quòd cum Seleuco filio Lysimachiam dedisset, Antiocho quam similem daret sedē, ut procul ab se per honorem eum quoque ablegaret, non habuisset. Magni tamen luctus species per aliquot dies regiam tenuit: legatusq; Romanus, ne alieno tempore incommodus obuersaretur, Pergamum cōcessit. rex Ephesum omisso quod inchoauerat bello, redijt. ibi per luctū regia clausa cum Minione quodam, qui princeps amicorū eius erat: secreta cōsilia agitauit. Minio ignarus omnium externorum, uiresq; æstimans regis ex rebus in Syria aut Asia gestis, non causa modo superiorem esse Antiochum, quòd nihil æqui postularent Romani, sed bello quoq; superaturū credebat. Fugienti regi disceptationem cū legatis, seu iam experto eam minus prosperam, seu mœrore recenti confuso, professus Minio, se quæ pro causa esset dicturum, persuasit: ut à Pergamo accerserentur legati. Iam conualuerat Sulpitius. itaq; ambo Ephesum uenerunt. rex à Minio ne excusatus: & absente eo res agi cœpta est. Ibi præparata oratione Minio: Specioso titulo, inquit, uti uos Romani Græcarum ciuitatum liberandarum uideo. sed facta uestra orationi non conueniunt: & aliud Antiocho iuris statuistis, alio ipsi utimini. Quî enim magis Smyrnæi Lampsaceniq; Græci sunt, quàm Neapolitani & Rhegini & Tarentini, à quibus stipendium, à quibus naues ex fœdere exigitis? Cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & uirgis & securibus mittitis? nihil aliud profectò dicatis, quàm armis superatis uos ijs has leges imposuisse. Eandem de Smyrna & Lampsaco, ciuitatibusq; quæ Ioniæ aut Aeolidis sunt, causam ab Antiocho accipite. bello superatas à maioribus, & stipendiarias ac uectigales factas, in antiquum ius

repe

repetit. itaque ad hæc ei responderi uelim, si ex æquo disce ptatur, & non belli causa quæritur. Ad ea Sulpitius, Fecit uerecunde, inquit, Antiochus, qui si alia pro causa eius non erant quæ dicerentur, quemlibet ista quàm se dicere maluit. Quid enim simile habet ciuitatum earum quas cõparasti causa? Ab Rheginis & Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in nostram uenerunt potestatem, uno & perpetuo tenore iuris semper usurpato, nunquam intermisso, quæ ex fœdere debent, exigimus. Potes'ne tandem dicere, ut ij populi non per se, non per alium quenquã fœdus mutauerint: sic Asiæ ciuitates, ut semel uenerunt in maiorum Antiochi potestatem, in perpetua possessione regni uestri permansisse? & non alias earum in Philippi, alias in Ptolemæi fuisse potestate? alias per multos annos nullo ambigente libertatem usurpasse? Nam si, quòd aliquando seruierunt temporum iniquitate presi: ius post tot secula asserendi eos in seruitutem faciet: quid abest quin actum nobis nihil sit, quòd à Philippo liberauimus Græciã? & repetant posteri eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem, & Thessalorum totam gentem? Sed quid ego causam ciuitatum ago: quam ipsis agentibus & nos, & regẽ ipsum cognoscere æquius est? Vocari deinde ciuitatum legationes iußit, præparatas iam antè & instructas ab Eumene: qui quantũcunque uirium Antiocho decessisset, suo id accessurum regno ducebat. Admißi plures, dum suas quisque nunc querelas, nunc postulationes inserit, æqua iniquis miscentes, è disceptatione altercationem fecerũt. itaq; neque remissa ulla re, neque impetrata, æque ac uenerant, omnium incerti legati Romam redierunt. Rex dimißis ijs consilium de bello Romano habuit. Ibi alius alio ferocius: quia quo quisque asperius aduersus Romanos locutum

tus esset, eo spes gratiæ maior erat. alius superbiam postulatorum increpare, tanquam Nabidi uicto, sic Antiocho, maximo Asiæ regum, imponentium leges. quanquam Nabidi tamen dominationem in patriam suam, & patriã Lacedæmonem remissam: Antiocho si Smyrna & Lampsacus imperata faciant, indignum uideri. alij paruas, & uix dictu dignas belli causas tanto regi eas ciuitates esse. sed initium semper per ius iniusta imperandi fieri. nisi crederent, Persas cum aquam terramq; ab Lacedæmonijs petierunt, gleba terræ & haustu aquæ eguisse. per similem tentationem Romanis de duabus ciuitatibus agi. & alias ciuitates, simul duas iugum exuisse uidissent, ad liberatorẽ populum defecturas. si non libertas seruitute potior sit: tamẽ omni præsenti statu spem cuique nouandi res suas blãdiorem esse. Alexander Acarnán in concilio erat, Philippi quondam amicus, nuper relicto eo secutus opulentiorẽ regiam Antiochi: & tanquam peritus Græciæ, nec ignarus Romanorum, in eum gradum amicitiæ regis, ut consilijs quoque arcanis interesset, acceptus erat. Is tanquam non utrum bellandum esset, nec'ne, consuleretur: sed ubi, et qua ratione bellum gereretur, uictoriam se haud dubiam proponere animo affirmabat: si in Europam transisset rex, & in aliqua Græciæ parte sedem bello cepisset. Iam primum Aetolos, qui umbilicum Græciæ incolerent in armis eum inuenturum, antesignanos, ad asperrima quæq; belli paratos. in duobus uelut cornibus Græciæ, Nabin à Pelopõneso concitaturum omnia, repetentem Argiuorum urbem, repetentem maritimas ciuitates: quibus eum depulsum Romani Lacedæmonis muris inclusissent: à Macedonia Philippum, ubi primum bellicum cani audisset, arma capturum. nosse se spiritus eius, nosse animum: scire ferarum modo,

do, quæ claustris aut uinculis teneantur, ingenteis iamdiu iras eum in pectore uoluere. meminisse etiam se, quoties in bello precari omnes deos solitus sit, ut Antiochum sibi darent adiutorem. cuius uoti si compos nunc fiat, nullam moram rebellandi facturum. tantum non cunctandum neque cessandum esse. in eo enim uictoriam uerti, si & loca opportuna, & socij præoccuparentur. Annibalem quoq; sine mora mittendum in Africam esse ad distringendos Romanos. Annibal non adhibitus est in consilium, propter colloquia cum Villio suspectus regi, & in nullo postea honore habitus. Primo eam contumeliam tacitus tulit: deinde melius esse ratus, & percunctari causam repentinæ alienationis, & purgare se tempore apto, quæsita simpliciter iracundiæ causa, auditaq;, Pater Amilcar, inquit, Antioche paruum admodum me, cum sacrificaret, altaribus admotum iureiurando adegit: nunquam amicum fore populi Romani. sub hoc sacramento sex & x x x. annos militaui: hoc me in pace patria mea expulit: hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit: hoc duce, si tu spem meã destitueris, ubicunque uires, ubi arma esse sciam, inueniam toto orbe terrarum quærens aliquos Romanis hostes. itaque si quibus tuorum meis criminibus apud te crescere libet, aliam materiam crescendi ex me quærant. odi odioq; sum Romanis: id me uerum dicere pater Amilcar, & dij testes sunt. proinde cum de bello Romano cogitabis, inter primos amicos Annibalem habeto. si qua res te ad pacem compellet, in id consilium alium cum quo deliberes quærito. Non mouit modo talis oratio regem, sed etiam reconciliauit Annibali. Ex consilio ita discessum est, ut bellum gereretur. Romæ destinabant quidem sermonibus hostem Antiochum, sed nihildum ad id bellum

lum præter animos parabant. Consulibus ambobus Italia prouincia decreta est: ita ut inter se compararent, sortirentur'ue, uter comitijs eius anni præesset: ad utrum ea non pertineret cura, ut paratus esset, si quò eum extra Italiam opus esset ducere legiones. Huic cōsuli permissum, ut duas legiones scriberet nouas, et sociûm ac Latini nominis XX. millia, et equites DCCC. Alteri COS. duæ legiones decretæ, quas L. Cornelius COS. superioris anni habuisset: & sociûm ac Latini nominis ex eodem exercitu pedites XV. millia, & equites quingenti. Q. Minutio cum exercitu, quem in Liguribus habebat: prorogatum imperiū. additum, in supplementum ut IIII. millia peditum Romanorum scriberentur, & CL. equites: & socijs eôdem V. millia peditum imperarentur, CCL. equites. Cn. Domitio extra Italiam, quò senatus censuisset, prouincia euênit, L. Quintio Gallia & comitia habēda. Prætores deinde prouincias sortiti: M. Fuluius Centimalus urbanam, L. Scribonius Libo peregrinam: L. Valerius Tappus Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam: M. Bebius Pamphilus Hispaniam citeriorem, A. Attilius Serranus ulteriorem. Sed his duobus primum S. C. deinde plebis etiam scito permutatæ prouinciæ sunt. Attilio claßis & Macedonia: Bebio Brutij decreti. Flaminio Fuluioq; in Hispanijs prorogatū imperium. Bebio Pamphilo in Brutios duæ legiones decretæ: quæ priore anno urbanæ fuissent: ut & socijs eôdē millia peditum XV. imperarentur, & quingenti equites. A. Attilius triginta naues quinqueremes facere iussus: & ex naualibus ueteres deducere: si quæ utiles essent, & scribere nauales socios. Et consulibus imperatum: ut ei duo millia sociûm ac Latini nominis, & mille pedites darent Romanos. Hi duo Prr. & duo exercitus, terrestris naualisq;

lis'q;, aduersus Nabin aperte iam oppugnantē socios P.R. dicebantur parari. cæterum legati ad Antiochū missi expectabantur: & priusquam ij rediissent, uetuerat Cn. Domitium c o s. senatus ab urbe discedere. Prr. Fuluio & Scribonio, quibus ut ius dicerent Romæ prouincia erat: negotium datum: ut præter eam classem, cui Attilius præfuturus erat, cētum quinqueremes pararent. Priusquam c o s. pretoresq; in prouincias proficiscerentur, supplicatio fuit prodigiorum causa. Capram sex hœdos uno fœtu edidisse, ex Piceno nuntiatū est: & Arretij puerum natum unimanum: Amiterni terra pluuisse: Formijs portam murumq; de cœlo tacta: & (quod maxime terrebat c o s. Cn. Domitium) bouem locutum: Roma caue tibi. Cæterorum prodigiorum causa supplicatum est: bouem cum cura seruari ali'que aruspices iusserunt. Tyberis infestiore, quàm priore impetu illatus urbi duos pōtes, ædificia multa, maxime circa portam Flumentanam euertit. saxum ingens, siue imbribus, siue motu terræ leniore quàm ut alioqui sentiretur, labefactatum, in uicum Iugarium ex Capitolio procidit, & multos oppressit. in agris passim inundatis pecua ablata: uillarum strages facta est. Priusquam L. Quintius c o s. in prouinciam perueniret: Q. Minutius in agro Pisano cum Liguribus signis collatis pugnauit: nouem millia hostium occidit: cæteros fusos fugatosq; in castra compulit. ea usque in noctem magno certamine oppugnata defensaq; sunt. nocte clàm profecti Ligures: prima luce Romanus uacua castra inuasit. prædæ minus inuentum est, quòd subinde spolia agrorum capta domos mittebant. Minutius nihil deinde laxamenti hostibus dedit. ex agro Pisano in Ligures profectus, castella uicosq; eorum igni ferroq; peruastauit. ibi præda Hetrusca, quæ

missa à populatoribus fuerat:repletus est miles Romanus. Sub idem tempus legati ab regibus Romam reuerterunt, qui cum nihil, quod satis maturam causam belli haberet, nisi aduersus Lacedæmonium tyrannum attulissent: quē & Achæi legati nuntiabant contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare: Attilius Pr. cum classe missus est in Græciam ad socios tuendos. COSS. quando nihil ab Antiocho instaret: proficisci ambo in prouincias placuit. Domitius ab Arimino, quà proximum fuit: Quintius per Ligures in Boios uenit. Duo consulum agmina diuersa late agrum hostium peruastarunt. Primo equites eorum pauci cum præfectis, deinde uniuersus senatus, postremo, in quibus aut fortuna aliqua, aut dignitas erat: ad mille quingenti ad COSS. trāsfugerunt. Et in utraq; Hispania eo anno res prospere gestæ. nam & C. Flaminius oppidum Litabrum munitum opulentumq; uineis expugnauit, & nobilem regulum Corribilonem uiuū cepit: & M. Fuluius procos. cum duobus exercitibus hostium duo secūda prælia fecit: oppida duo Hispanorum, Vesceliam Holonemq; & castella multa expugnauit. alia uoluntate ad eū defecerunt. tum in Oretanos progressus, & ibi duobus potitus oppidis, Noliba & Cusibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi parua urbs erat: sed loco munita. eam cum oppugnaret: Vectonum magnus exercitus Toletanis subsidio uenit. cum his signis collatis prospere pugnauit: & fusis Vectonibus, operibus Toletum cepit. Cæterum eo tempore minus ea bella quæ gerebantur, curæ patribus erant, quàm expectatio nondum cœpti cum Antiocho belli. nam etsi per legatos identidem omnia explorabantur: tamen rumores temere sine ullis autoribus orti multa falsa ueris miscebant. inter quæ allatum erat: cum

in

in Aetoliam uenisset Antiochus, extemplo classem eum in Siciliam missurum. Itaque senatus etsi Pr. Attilium cũ classem miserat in Graeciã: tamen quia non copijs modo, sed etiã autoritate opus erat ad tuendos sociorum animos, T. Quintium & Cn. Octauium & Cn. Seruilium & P. Villium legatos in Graeciã misit: & ut M. Bebius ex Brutijs ad Tarentum & Brundisium promoueret legiones, decreuit: ut inde, si res posceret, in Macedoniam traijceret: & ut M. Fuluius Pr. classem nauium triginta mitteret ad tuendam Siciliae oram: & ut cum imperio esset, qui classem eam duceret (duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno aedilis plebis fuerat) & ut idem Pr. L. Valerio collegae scriberet, periculum esse ne classis regis Antiochi ex Aetolia in Siciliam traijceret. itaque placere senatui, ad eum exercitum quem haberet, tumultuariorum militum ad XII. millia pedites, & quadringentos equites scribere eum: quibus oram maritimam prouinciae, quà uergeret in Graeciam, tueri posset. Eum delectum Pr. non ex Sicilia ipsa tantum, sed etiam ex circuniacentibus insulis habuit: oppida'que omnia maritima, quae in Graeciam uersa erant, praesidijs firmauit. Addidit alimẽta rumoribus aduentus Attali, Eumenis fratris, qui nuntiauit: Antiochum regem Hellespontum cum exercitu transisse: Aetolos ita se parare, ut sub aduentum eius in armis essent. Et Eumeni absenti, & praesenti Attalo gratiae actae: & aedes liberae Attalo ac lautia decreta, & munera data, equi duo, bina equestria arma, & uasa argentea centũ pondo, & aurea uiginti põdo. Cum alij atq; alij nũtij bellum instare afferrẽt, ad rem pertinere uisum est, COSS. primo quoq; tẽpore creari. itaq; S. C. factũ est: ut M. Fuluius Pr. literas extẽplo ad COS. mitteret, quibus certior fieret senatui pla

cere:prouincia exercituq; tradito legatis, Romam reuerti eũ:& ex itinere præmittere edictũ, quo comitia coss. creãdis ediceret. Paruit his literis cos. & præmisso edicto, Romam uenit. Eo quoque anno magna ambitio fuit: quòd patritij tres in unum locum petierunt: P. Cornelius Cn. F. Scipio, qui priore anno repulsam tulerat:& L. Cornelius Scipio,& Cn. Manlius Volso. P. Scipioni, ut dilatum uiro tali, non negatum honorem appareret, consulatus datus est, additus ei de plebe collega, M. Acilius Glabrio. Postero die Prr. creati L. Aemylius Paulus, M. Aemylius Lepidus, M. Iunius Brutus, A. Cornelius Mammula, C. Liuius,& L. Oppius. utrique eorum Salinator cognomen erat. Oppius is erat, qui classem triginta nauiũ in Siciliam duxerat. Interim dum noui magistratus sortirẽtur prouincias, M. Bebius à Brundisio cum omnibus copijs transire in Epirum est iussus,& circa Apolloniam copias continere: & M. Fuluio prætori urbano negotium datũ est, ut quinqueremes nouas quinquaginta faceret. Et populus quidem Romanus ita se ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis iam non differebat bellum, sed summa ui Gytheum oppugnabat:& infestus Achæis, quòd misissent obsessis præsidium, agros eorum uastabat. Achæi non antea ausi capessere bellum, quàm ab Roma reuertissent legati: ut quid senatui placeret, scirent: post reditũ legatorum, & Sicyonem concilium edixerunt, & legatos ad T. Quintium miserunt, qui consilium ab eo peterent. In concilio omnium ad bellum extemplo capessendũ inclinatæ sententiæ erant: literæ T. Quintij cunctationem iniecerunt: quibus autor erat prætorem classemq; Romanam expectandi. Cum principum alij in sententia permanerent: alij utendum eius, quem ipsi cõsuluißent, consilio cẽserent:

ſerent: multitudo Philopœmenis ſententiam expectabat. Pr. is tum erat, & omnes eo tempore & prudentia & autoritate anteibat. Is præfatus, bene comparatū apud Aetolos eſſe, ne Pr. cum de bello conſuluiſſet, ipſe ſententiam diceret: ſtatuere quàmprimum ipſos quid uellent, iußit. prætorem decreta eorum cum fide & cura executurum: anniſurumq́; , ut quantum in conſilio humano poſitum eſſet: nec pacis eos pœniteret, nec belli. Plus ea oratio momenti ad incitandos ad bellū habuit: quàm ſi aperte ſuadēdo cupiditatem res gerendi oſtēdiſſet. itaq; ingenti conſenſu bellum decretū eſt: tempus & ratio adminiſtrandi eius libera prætori permißa ſunt. Philopœmen præterquam quòd ita Quintio placeret, & ipſe exiſtimabat claſſem Romanam expectandam, quæ à mari Gytheum tueri poßet. ſed metuens, ne dilationē res non pateretur, & nō Gytheum ſolum, ſed præſidium quoq; mißum ad tuēdam urbem amitteretur: naues Achæorum deduxit. Comparauerat & tyrannus modicam claſſem ad prohibēda, ſi qua obſeßis mari ſummitterentur, præſidia, tres tectas naues, & lembos priſteisq́;, tradita uetere claße ex fœdere Romanis. harum nouarum nauium agilitatē ut experiretur: ſimul ut omnia ſatis apta ad certamen eſſent, prouectos in altum quotidie remigem militemq́; ſimulachris naualis pugnæ exercebat: in eo ratus uerti ſpem obſidionis, ſi præſidia maritima interclusiſſet. Prætor Achæorum ſicut terreſtrium certaminum arte quemuis clarorum imperatorum uel uſu uel ingenio æquabat: ita rudis in re nauali erat: Arcas, mediterraneus homo, externorum etiam omnium, niſi quòd in Creta præfectus auxiliorum militauerat, ignarus. Nauis erat quadriremis uetus, capta annis octoginta antè: cum Crateri uxorem Nicæam à Naupacto Corinthum uehe-

ret. huius fama motus (fuerat enim nobile in classe regia quondam nauigium) deduci ab Aegio putrem eam admodum, & uetustate dilabentem iußit. Hac tum prætoria naue præcedente classem, cum in ea Patrensis Tiso præfectus claßis ueheretur, occurrerunt à Gytheo Laconũ naues: & primo statim incursu ad nouam & firmam nauem uetus, quæ per se ipsa omnibus compagibus aquam acciperet, diuulsa est: captiq; omnes, qui in naui erãt cætera classis prætoria naue amissa, quantum quæq; remis ualuit, fugerunt. ipse Philopœmẽ in leui speculatoria naue fuit: nec antè fugæ finem, quàm Patras uentum sit, fecit. Nihil ea res animum militaris uiri, & multos experti casus imminuit: quin contrà, si in re nauali, cuius esset ignarus, offendisset: eo plus in ea, quorum usu calleret, spei nactus, breue id tyranno gaudium se effecturum affirmabat. Nabis cùm prospera elatus re, tum spem etiam haud dubiam nactus, nihil iã à mari periculi fore, & terrestres aditus claudere opportune positis præsidijs uoluit. tertia parte copiarum ab obsidione Gythei abducta, ad Pleias posuit castra. Imminet is locus & Leucis & Acris: quâ uidebantur hostes exercitum admoturi. Cum ibi statiua essent: & pauci tabernacula haberent: multitudo alia casas ex arundinibus textas fronde, quæ umbram modo præberet, texissent: priusquam in conspectum hostium ueniret Philopœmen, nec opinantem eum improuiso genere belli aggredi statuit. Nauigia parua in stationem occultam agri Argiui contraxit: in ea expeditos milites, cetratos plerosq; cũ fundis & iaculis & alio leui genere armaturæ imposuit. inde littora legens cum ad propinquum castris hostium promõtorium uenisset: egressus callibus notis nocte Pleias peruenit: & sopitis uigilibus, ut in nullo propinquo me-

tu,

tu, ignem casis ab omni parte castrorũ iniecit. Multi prius incendio absumpti sunt, quàm hostium aduentum sentirent: & qui senserant, nullam opem ferre potuerũt. ferro flammaq; omnia absumpta. perpauci tamen ex tam ancipiti peste ad Gytheum in maiora castra perfugerunt. Ita perculsis hostibus Philopœmen protinus ad depopulandã Tripolim Laconici agri, qui proximus finem Megalopolitarum est, duxit: & magna ui pecorum hominumq; inde abrepta, priusquam à Gytheo tyrannus præsidium agris mitteret, discessit. Idem Tegeam exercitu contracto, concilioq; eôdem & Achæis & socijs indicto, in quo & Epirotarum & Acarnânum fuere principes: statuit, quoniam satis & suorum à pudore maritimæ ignominiæ restituti animi, & hostium cõterriti essent, ad Lacedæmonem ducere: eo modo uno ratus ab obsidione Gythei hostem abduci posse. Ad Charias primum in hostium terra posuit castra. Eo ipso die Gytheum expugnatum est. cuius rei ignarus Philopœmen castra ad Barbosthenem (mons est decẽ millia passuum ab Lacedæmone) promouit. Et Nabis recepto Gytheo, cum expedito exercitu inde profectus, cum præter Lacedæmonem raptim duxisset: Pyrrhi (quæ uocant) castra occupauit: quẽ peti locum ab Achæis non dubitabat. inde hostibus occurrit. Obtinebant autem longo agmine propter angustias uiæ propè quinque millia passuum: cogebatur agmen ab equitibus, & maxime à parte auxiliorum: quòd existimabat Philopœmen tyrannum mercenarijs militibus, quibus plurimum fideret, à tergo suos aggressurum. Duæ res simul inopinatæ perculerunt eum: una, præoccupatus quem petebat locus: altera, quòd primo agmini occurrisse hostem cernebat: ubi cum per loca confragosa iter esset, sine leuis armaturæ præsidio

signa ferri non uidebat posse. Erat autem Philopœmen præcipuæ in ducẽdo agmine locisq; capiendis solertiæ atque usus: nec belli tantum temporibus, sed etiam in pace ad id maxime animum exercuerat. Vbi iter quopiam faceret, & ad difficilem transitu saltum uenisset, contemplatus ab omni parte loci naturam, cum solus iret, secum ipse agitabat animo: cum comites haberet, ab ijs quærebat: si hostis eo loco apparuisset: quid, si à fronte, quid, si ab latere hoc, aut illo, quid si à tergo adoriretur, capiendum consilij foret? posse instructos recta acie, posse inconditum agmẽ, & tantummodo aptum uiæ, occurrere. quem locum ipse capturus esset, cogitando aut quærendo exequebatur: aut quot armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim interesse) usurus: quò impedimenta, quò sarcinas, quò turbam inermem reijceret, quanto ea, aut quali præsidio custodiret: et utrum pergere qua cœpisset ire, uia, an eã qua uenisset, repetere melius esset: castris quoq; quem locum caperet, quantũ munimento amplecteretur loci, quà opportuna aquatio, quà pabuli lignorumq; copia esset: quà postero die castra mouenti tutũ maxime iter, quæ forma agminis foret. His curis cogitationibusq; ita ab ineũte ætate animum agitauerat, ut nulla ei noua in tali re cogitatio esset. Et tum omnium primum agmen constituit: dein Cretẽses auxiliares, & quos Tarentinos uocabant, equites binos secũ trahentes equos ad prima signa misit: & iußis equitibus subsequi, super torrentem, unde aquari possent, rupem occupauit: eò impedimenta omnia, & calonum turbam collectam armatis circundedit: & pro natura loci castra communiuit. tabernacula statuere in asperis, & inæquabili solo difficile erat. Hostes quingentos passus aberant. ex eodem riuo utrinque cum præsidio leuis armaturæ aqua

ræ aquati sunt: & priusquam, qualia in propinquis castris solent, contraheretur certamē, nox interuenit. postero die apparebat pugnandum pro aquatoribus circa riuum esse. nocte in ualle à conspectu hostium auersa, quātam multitudinem locus occulere poterat, condidit cetratorū. Luce orta Cretensium leuis armatura & Tarentini equites super torrentem prælium commiserunt. Letemnastus Cretensis popularibus suis, equitibus Lycortas Megalopolitanus præerat. Cretenses & hostium auxiliares, equitūq; idem genus Tarētini præsidio aquatoribus erant. aliquandiu dubium prælium fuit: ut eodem ex parte utraq; hominum genere, & armis paribus. procedente certamine, & numero uicere tyranni auxiliares: & quia ita præceptum à Philopœmene præfectis erat: ut modico edito prælio in fugam inclinarent, hostemq; ad insidiarum locum pertraherent. effuse secuti fugientes per conuallem plerique & uulnerati, & interfecti sunt, priusquam occultum hostem uiderent. Cetrati ita, quantum latitudo uallis patiebatur, instructi sederant: ut facile per interualla ordinum fugientes suos acciperent. consurgunt deinde ipsi integri, recentes, instructi: & in hostes inordinatos, effusos, labore etiā & uulneribus fessos impetum faciunt. nec dubia uictoria fuit: extemplo terga dedit tyranni miles: & haud paulo concitatiore cursu, quàm secutus erat, fugiens in castra est compulsus. multi cæsi captiq; in ea fuga sunt. & in castris quoq; foret trepidatum: ni Philopœmen receptui cani iussisset: loca magis confragosa, et quacūq; temere processisset, iniqua, quàm hostem metuens. Inde & ex fortuna pugnæ & ex ingenio ducis cōiectans, in quo tū is pauore esset, unū de auxiliaribus specie transfugæ mittit ad eum: qui pro cōperto afferret: Achæos statuisse postero die ad

Eurotam amnem,qui propè ipsis affluit mœnibus, progre di:ut intercluderent iter:ne aut tyrannus cum uellet, rece ptum ad urbem haberet:aut commeatus ab urbe in castra portarētur:simul etiā tentaturos,si quorum animi solicita ri ad defectionē à tyranno possent. Non tam fidem dictis perfuga fecit,quàm perculso metu relinquendi castra cau sam probabilem præbuit. Postero die Pythagoram cū au= xiliaribus et equitatu stationem agere pro uallo iussit.ipse tanquā in aciem cū robore exercitus egressus,signa ocyus ferri ad urbem iussit. Philopœmen posteaquam citatum agmen per angustam & procliuem uiam duci raptim ui= dit:equitatum omnem & Cretensium auxiliares in statio nem hostium,quæ pro castris erat, emittit. Illi ubi hostes adesse,& à suis se desertos uiderunt,primo in castra reci= pere se conati sunt:deinde posteaquam instructa acies to= ta Achæorum admouebatur: metu ne cum ipsis castris ca= perentur.sequi suorū agmen aliquantum prægressum insti stunt.Extemplo cetrati Achæorum in castra impetum fa= ciunt, & diripiunt: cæteri ad persequēdos hostes ire per= gunt. Erat iter tale,per quod uix tranquillum ab hostili metu agmen expediri posset. Vt uero ad postremos præ= lium ortum est, clamorq́; terribilis à tergo pauentium ad prima signa est perlatus: pro se quisque armis abiectis in circumiectas itineri syluas diffugiunt: momentoq́; tempo ris strage armorum septa uia est: maxime hastis: quæ ple= ræq; aduersæ cadētes,uelut uallo obiecto iter impediebāt. Philopœmen utcunq; possent,instare & persequi auxilia ribus iussis (utiq; enim equitibus haud facilem futuram fu gam) ipse grauius agmen uia patētiore ad Eurotam amnē deduxit.ibi castris sub occasum solis positis, leuem arma= turam, quam ad persequendum reliquerat hostem: oppe= rieba

riebatur. qui ubi prima uigilia uenerunt, nuntiantes: tyrannum cum paucis ad urbem penetrasse, cæteram multitudinem inermem toto sparsam uagari saltu: corpora curare eos iubet. ipse ex cætera copia militũ, qui, quia priores in castra uenerant, refecti & cibo sumpto & modica quiete erant: delectos, nihil præter gladios secum ferentes extemplo educit: & duarum portarũ itineribus, quæ Pheras, quæq; Barbosthenem ferunt, eos instruxit: quà ex fuga recepturos sese hostes credebat. Nec eum opinio fefellit. Nam Lacedæmonij quoad lucis superfuit quicquam, deuijs callibus medio saltu se recipiebant. primo uespere ut lumina in castris hostium conspexere: è regione eorum occultis semitis se tenuerunt. ubi prætergreßi ea sunt: iam tutum rati, in patenteis uias descenderunt. ibi excepti ab insidente hoste paßim ita multi cæsi captiq; sunt: ut uix quarta pars de toto exercitu euaserit. Philopœmen incluso tyranno in urbem, insequentes dies propè triginta uastandis agris Laconum absumpsit: debilitatis'que ac propè fractis tyranni uiribus, domum redijt: æquantibus eum gloria rerum Achæis imperatori Romano, & quod ad Laconicum bellum attineret, præferentibus etiam. Dum inter Achæos & tyrannum bellum erat: legati Romanorum circumire sociorũ urbes soliciti, ne Aetoli partis alicuius animos ad Antiochum auertissent. minimum operæ in Achæis adeundis cõsumpserunt: quos, quia Nabidi infesti erãt: ad cætera quoq; satis fidos censebant esse. Athenas primum, inde Chalcidem, inde in Thessaliam iere: allocutiq; concilio frequenti Thessalos, Demetriadem iter flexere. eò Magnetum concilium indictum est. Accuratior ibi habenda oratio fuit: quòd pars principum alienati à Romanis, toti'que Antiochi & Aetolorum erant:

quia

quia cum reddi filium obsidem Philippo allatum esset: stipendiumq; impositum remitti: inter cætera uana allatum erat: Demetriadem quoque ei redditurosRomanos esse. id ne fieret, Eurylochus princeps Magnetum, factionis'que eius quidam omnia nouari Aetolorum Antiochiq; aduentu malebant. Aduersus eos ita differendum erat: ne timorē uanum ijs demendo spes incisa Philippum abalienaret: in quo plus ad omnia momenti, quàm in Magnetibus esset. Illa tantum commemorata: cū totam Græciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis esse: tum eam ciuitatem precipue. ibi enim non præsidium modo Macedonū fuisse, sed regiā exædificatam: ut præsens semper in oculis habendus esset dominus. cæterum nequicquā ea facta, si Aetoli Antiochum in Philippi regiam adducerent: & nouus et incognitus pro uetere & experto habendus rex esset. Magnetarchen summum magistratum uocant. is tum Eurylochus erat: ac potestate ea fretus negauit dißimulandū sibi & Magnetibus esse, quæ fama uulgata de reddenda Demetriade Philippo foret. id ne fieret, omnia & conanda et audenda Magnetibus esse. & inter dicendi contentionem inconsultius euectus proiecit: tum quoque specie liberam Demetriadem esse: re uera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sub hanc uocem fremitus uariantis multitudinis fuit, partim assentientium, partim indignantium dicere id ausum eum. Quintius quidem adeo exarsit ira, ut manus ad cœlum tendens deos testes ingrati ac perfidi animi Magnetum inuocaret. Hac uoce perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus, magnæ cum ob eleganter actam uitam autoritatis, tum quòd semper Romanorum haud dubie partis fuerat: ab Quintio legatis'que alijs flens petijt, ne unius amentiam ciuitati aßignarent. suo quenq;

per

periculo furere. Magnetas non libertatẽ modo, sed omnia quæ hominibus sancta charaq; sint, T. Quintio & populo Romano debere. nihil quenquam à dijs immortalibus precari posse, quod non Magnetes ab illis haberent: & in corpora sua citius per furorem sæuituros, quàm ut Romanam amicitiam uiolarent. Huius orationem subsecutæ multitudinis preces sunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam, atque inde protinus in Aetoliam profugit. Iam enim, & id magis in dies, Aetoli defectionem nudabant: eoq; ipso forte tempore Thoas princeps gentis, quem miserant ad Antiochum, redierat: indéque Menippum secum adduxerat, regis legatum. qui, priusquam concilium ijs daretur: impleuerant omnium aures, terrestres naualesq; copias commemorando: ingentẽ uim peditum equitumq; uenire: ex India elephantos accitos: ante omnia, quo maxime moueri credebant, multitudinis animos: tantum aduehi auri, ut ipsos emere Romanos posſit. Apparebat, quid ea oratio in concilio motura esſet: nam & uenisse eos, & quæ agerent, omnia Romanis legatis deferebantur. & quanquam propè abscisa res erat, tamen non ab re esse Quintio uisum est, sociorum aliquos legatos interesse ei concilio, qui admonerent Romanæ societatis Aetolos, qui uocem liberam mittere aduersus regis legatum auderent. Athenienses maxime in eam rem idonei uisi sunt, propter & ciuitatis dignitatem, & uetustam societatem cum Aetolis. ab ijs Quintius petijt, ut legatos ad Panætolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renuntiauit legationem. Menippus post eum intromissus, Optimũ fuisse omnibus qui Græciã Asiamq; incolerent, ait, integris rebus Philippi potuisse interuenire Antiochum. sua quenque habiturum fuisse: neque

omnia ſub nutum ditionem'que Romanam *peruentûra,* Nunc *quoque,inquit,ſi modo uos quæ inchoaſtis, cõſilia conſtanter perducitis ad exitum: poterit dijs iuuantibus, &* Aetolis *ſocijs*, Antiochus *quamuis inclinatas* Græciæ *res reſtituere in priſtinam dignitatem.ea autem in libertate poſita eſt: quæ ſuis ſtat uiribus, non ex alieno arbitrio pendet.* Athenienſes *quibus primis poſt regiam legationem dicendi quæ uellent poteſtas facta eſt:mentione omni regis prætermiſſa,* Romanæ *ſocietatis* Aetolos, *meritorumq; in uniuerſam* Græciam T. Quintij *admonuerunt: ne temere eam celeritate nimia conſiliorum euerterent.* Conſilia *callida & audacia prima ſpecie læta,tractatu dura,euentu triſtia eſſe.legatos* Romanos,*& in ijs* T. Quintium *haud procul inde abeſſe. dum integra omnia eſſent, uerbis potius de ijs quæ ambigerentur diſceptarent,quàm* Aſiam Europamq; *ad funeſtum armarent bellum.* Multitudo *auida nouandi res,* Antiochi *tota erat: & ne admittendos quidem in concilium* Romanos *cenſebant. principum maxime ſeniores autoritate obtinuere, ut daretur ijs concilium.*Hoc *decretum* Athenienſes *cum retuliſſent,eũdum in* Aetoliam Quintio *uiſum eſt. aut enim moturũ aliquid,aut omneis homines teſtes fore:penes* Aetolos *belli culpam eſſe:*Romanos *iuſta ac propè neceſſaria ſumpturos arma.* Poſteaquam *uentum eſt eò:* Quintius *in concilio orſus à principio ſocietatis* Aetolorum *cum* Romanis, *& quoties ab ijs fides mota fœderis eſſet, pauca de iure ciuitatum,de quibus ambigeretur, diſſeruit. Si quid tamen æqui ſe habere arbitrarentur:quanto eſſe ſatius,* Romam *mittere legatos,ſeu diſceptare, ſeu rogare ſenatum mallent, quàm populum* Romanum *cum* Antiocho *laniſtis* Aetolis, *non ſine motu magno generis humani & pernicie*

cie Græciæ, dimicare? nec ullos prius cladem eius belli sen suros, quàm qui mouissent. Hæc nequicquam uelut uaticinatus Romanus. *Thoas deinde cæteriq; factionis eiusdẽ cum assensu omnium auditi peruicerunt: ut ne dilato quidem cõcilio, & absentibus* Romanis *decretum fieret: quo accerseretur* Antiochus *ad liberandã* Græciam, *disceptandumq; inter* Aetolos *&* Romanos. *Huic tam superbo decreto addidit propriam contumeliam* Damocritus Pr. *eorum. nam cum idipsum decretum posceret eum* Quintius: *nõ ueritus maiestatem uiri, aliud in præsentia, quod magis instaret, præuertendum sibi esse dixit: decretum responsumq; breui in* Italia, *castris super ripam* Tyberis *positis, daturum. tantus furor illo tempore gentem* Aetolorũ, *tantusq; magistratus eorum cepit.* Quintius *legatiq;* Corinthum *redierunt.* Inde, *ut quæq; de* Antiocho *nihil per se ipsi moti, & sedentes expectare aduentum uiderentur regis: concilium quidem uniuersæ gentis post dimissos* Romanos *non habuerunt: per apodetos autem (ita uocant sanctius concilium: ex delectis constat uiris) id agitabant, quo nam modo res in* Græcia *nouarentur.* Inter *omneis constabat, in ciuitatibus principes, & optimum quenque* Romanæ *societatis esse, & præsenti statu gaudere: multitudinem, & quorum res non ex sententia ipsorum essent, omnia nouare uelle.* Aetoli *consilium uno die spei quoque nõ audacis modo, sed etiam impudentis ceperunt:* Demetriadem, Chalcidẽ, & Lacedæmonem *occupandi. Singuli in singulas missi sunt principes:* Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonem, Diocles Demetriadem. *Hunc exul* Eurylochus, *de cuius fuga causaq; fugæ antè dictum est, quia reditus in patriam nulla spes alia erat, adiuuit.* Literis Eurylochi *admoniti propinqui amiciq;, & qui eiusdem*

dem factionis erant, liberos & coniugem eius cum sordida ueste tenentes uelamenta supplicum cōcionem frequentem adire iubent, singulos uniuersosq; obtestantes: ne insontem, indemnatum consenescere in exilio sinerēt. Et simplices homines misericordia, & improbos seditiososq; immiscendi res tumultu Aetolico spes mouit. pro se quisque reuocare iubebant. His præparatis Diocles cū omni equitatu (& erat tūc præfectus equitū) specie reducentis exulem hospitem profectus, die ac nocte ingens iter emēsus, cū millia sex ab urbe abesset: luce prima tribus electis turmis, cætera multitudine equitum subsequi iussa, præcessit. posteaquam portæ appropinquabat, desilire omnes ex equis iussit, et loris ducere equos, itineris maxime modo solutis ordinibus: ut comitatus magis præfecti uideretur, quàm præsidium. Ibi una ex turmis ad portam relicta, ne excludi subsequens equitatus posset: media urbe ac per forum manu Eurylochum tenens, multis occurrentibus gratulātibusq;, domum deduxit. mox equitū plena urbs erat, & loca opportuna occupabātur. tum in domos missi, qui principes aduersæ factionis interficerent. Ita Demetrias Aetolorum facta est. Lacedæmone non urbi uis afferēda, sed tyrannus dolo capiēdus erat: quem spoliatum maritimis oppidis à Romanis, tunc intra mœnia etiam Lacedæmonis ab Achæis compulsum, qui occupasset occidere, eū totius gratiam rei apud Lacedæmonios laturum. Causam mittendi ad eum habuerunt: quòd fatigabat precibus, ut auxilia sibi, cum illis autoribus rebellasset, mitterentur. Mille pedites Alexameno dati sunt, & triginta delecti ex iuuentute equites. Iis à Pr. Damocrito in concilio arcano gentis, de quo antè dictum est, denuntiatum: ne se ad bellum Achaicum, aut rem ullam, quam sua quisque

opin

opinione præcipere posset: crederent missos esse. quicquid Alexamenũ res mouisset subiti cõsilij capere: ad id quamuis opinatum, temerarium, audax, obedienter exequẽdum parati essent: ac pro eo acciperent, tanquam ad id unum agendum missos à domo se scirent. Cum his ita præparatis Alexamenus ad tyrannum uenit, quem adueniens extemplo spei impleuit. Antiochum iam in Europam transisse: mox in Græcia fore, terras, maria armis, uiris completurũ, non cum Philippo rem esse credituros Romanos. numerum iniri peditum equitumq́; , ac nauium non posse: elephantorum aciem conspectu ipso debellaturam. Aetolos toto suo exercitu paratos esse uenire Lacedæmonem, cum res poscat: sed frequentes armatos ostendere aduenienti regi uoluisse. Nabidi quoque & ipsi faciendũ esse, ut quas haberet copias, non sineret sub tectis marcescere ocio, sed educeret, & in armis decurrere cogeret, simul animos acueret, & corpora exerceret. consuetudine leuiorem laborem fore, & comitate ac benignitate ducis etiam nõ iniucundum fieri posse. Educi inde frequenter ante urbem in campum ad Eurotam amnem cœpere. Satellites tyranni media ferè in acie consistebant. tyrannus cum tribus summum equitibus, inter quos plerũq; Alexamenus erat, ante signa uectabatur cornua extrema inuisens. in dextero cornu Aetoli erant: & qui antè auxiliares tyranni fuerant: & qui uenerant mille cum Alexameno. Fecerat sibi morem Alexamenus, nunc cum tyranno inter paucos ordines circumeundi, monendiq́; eum quæ in rem esse uidebantur: nunc in dextrum cornu ad suos adæquitandi: mox inde, uelut imperato quod res poposcisset, recipiendi se ad tyrannum. Sed quem diem patrando facinori statuerat, eo paulisper cum tyranno uectatus, cum ad suos concessisset:

ſet:tum equitibus à domo ſecum miſsis, Agenda, inquit, res eſt iuuenes, audendaq́;, quam me duce impigre exequi iuſsi eſtis. parate animos dextrasq́;: nequis in eo, quod me uiderit facientem, ceſſet. qui cunctatus fuerit, & ſuum con ſilium meo interponet, ſciat ſibi reditum ad penates non eſſe. Horror cunctos cepit: & meminerant, cum quibus mandatis exiſſent. Tyrannus ab læuo cornu ueniebat. Po= nere haſtas equites Alexamenus iubet, & ſe intueri. colli= git & ipſe animū confuſum tantæ cogitatione rei. poſtea= quam appropinquabat, impetum facit: & tranſfixo equo tyrannum deturbat. iacentem equites confodiunt: multis fruſtra in loricam ictibus datis, tandem in nudum corpus uulnera peruenerunt: & priuſquam à media acie ſuccur= reretur, expirauit. Alexamenus cum omnibus Aetolis cita= to gradu ad regiam occupandam pergit. Corporis cuſto= des, cum res in oculis gereretur, pauor primo cepit: dein= de poſteaquam abire Aetolorum agmen uidere, concur= runt ad relictum tyranni corpus: & ſpectatorum turba ex cuſtodibus uitæ mortisq́; ultoribus eſt facta. nec mouiſ= ſet ſe quiſquam, ſi extemplo poſitis armis uocata in con= cionem multitudo fuiſſet, & oratio habita tempori conue niens. Frequētes inde retenti in armis Aetoli, ſine iniuria cuiuſquam. ſed, ut oportuit in conſilio fraude cœpto, o= mnia in maturandam perniciem eorum, qui fecerant, ſunt acta. Dux regia incluſus diem ac noctem in ſcrutandis the ſauris tyranni conſumpſit: Aetoli uelut capta urbe, quam liberaſſe uideri uolebant, in prædam uerſi. Simul indigni= tas rei, ſimul cōtemptus, animos Lacedæmonijs ad coëun dum fecit. alij dicere: exturbandos Aetolos, & libertatem, cum reſtitui uideretur, interceptam repetendam. alij: ut ca put agendæ rei eſſet, regij generis aliquem in ſpeciem aſſu mend

mendum. Laconicus eius stirpis erat puer admodum, edu-catus cum liberis tyranni. eum in equum imponunt, & ar mis arreptis Aetolos uagos per urbem cædunt: tum regiã inuadunt: ibi Alexamenum cum paucis resistentem obtrũ cant. Aetoli circa Chalciœcon (Mineruæ est templum æreum) congregati cæduntur. pauci armis abiectis, pars Tegeam, pars Megalopolin perfugiunt. ibi comprehensi à magistratibus sub corona uenierunt. Philopœmen audi ta cæde tyranni profectus Lacedæmonem, cum omnia tur bata metu inuenisset: euocatis principibus, & oratione ha bita, qualis habẽda ab Alexameno fuerat: societati Achæo rum Lacedæmonios adiunxit: eo etiam facilius, quòd ad idem forte tẽpus A. Attilius cum quatuor & uiginti quin-quereniibus ad Gytheum accessit. Iisdem diebus circa Chalcidem Thoas per Euthymidam principem pulsum opibus eorũ, qui Romanæ societatis erant, post T. Quintij legatorumq; aduentum, & Herodorũ Cianum mercato-rem, sed potentẽ Chalcide propter diuitias, præparatis ad proditionẽ ijs, qui Euthymidæ factionis erãt: nequaquam eandem fortunã, qua Demetrias per Eurylochũ occupata erat, habuit. Euthymidas ab Athenis (eum domicilio dele gerat locum) Thebas primum, hinc Salganea processit. Herodorus ad Thronium inde haud procul in Maliaco sinu duo millia peditum, & Thoas ducentos equites, one-rarias leues ad triginta habebat. eas cum sexcentis pediti-bus Herodorus traijcere in insulam Atalantam iussus: ut inde, cum pedestres copias appropinquare iam Aulidi at que Euripo sensisset, Chalcidem traijceret. ipsi cæteras co pias nocturnis maxime itineribus quanta poterant celeri-tate, Chalcidem ducebant. Mictio & Xenoclides, pe-nes quos tum summa rerum pulso Enthymida, Chalcide

erat:seu ipsi per se suspicati,seu indicata re, primo pauidi nihil usquã spei,nisi in fuga ponebant: deinde posteaquã resedit terror, & prodi & deseri non patriam modo, sed etiam Romanorum societatem cernebãt, consilio tali animum adiecerunt. Sacrum anniuersarium eo forte tempore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat: quod non populariũ modo, sed Carystiorum etiam cœtu celebratur. Eò miserunt qui orarent Eretrienses Carystiosq́; : ut & suarum fortunarum in eadem insula geniti misererentur: & Romanam societatẽ respicerent: ne sinerent Aetolorum Chalcidem fieri. Euboeam habituros, si Chalcidem habuissent. graues fuisse Macedonas dominos, multo minus tolerabiles futuros Aetolos. Romanorum maxime respectus ciuitates mouit, & uirtutem nuper in bello, & in uictoria iustitiam benignitatemq́; expertas. itaq; quod roboris in iuuentute erat, utraq; ciuitas armauit, misitq́;. His tuenda mœnia Chalcidis oppidani cum tradidissent: ipsi omnibus copijs transgreßi Euripum ad Salganea posuerũt castra. inde caduceator primum, deinde legati ad Aetolos mißi percũctatum: quo suo dicto facto'ue, socij atq; amici ad se oppugnãdos uenirent. Respõdit Thoas dux Aetolorum: non ad oppugnandos, sed ad liberãdos ab Romanis uenire sese. splendidiore nunc eos catena, sed multo grauiore uinctos esse, quàm cum præsidiũ Macedonum in arce habuissent. Se uero negare Chalcidenses aut seruire ulli, aut præsidio cuiusquam egere. Ita digreßi ex colloquio legati ad suos. Thoas & Aetoli, ut qui spem omnem in eo, ut improuiso opprimerent, habuissent: ad iustum bellum oppugnationemq́; urbis mari ac terra munitæ haudquaquã pares, domũ rediere. Euthymidas posteaquã castra populariũ ad Salganea esse, profectosq́; Aetolos audiuit: & ipse

à The

à Thebis Athenas rediјt. Et Herodorus cum per aliquot dies intentus ab Atalāta signum nequicquam expectasset: missa speculatoria naue, ut quid moræ esset, sciret: posteaquam rem omissam à socijs uidit: Throniū, unde uenerat, repetit. Quintius quoq; his auditis à Corintho ueniens nauibus, in Chalcidis Euripo Eumeni regi occurrit. placuit, quingentos milites præsidij causa relinqui Chalcide ab Eumene rege: ipsum Athenas ire. Quintius quò profectus erat, Demetriadem contendit, ratus Chalcidem liberatam momenti aliquid apud Magnetas ad repetēdam societatem Romanam facturam. & ut præsidij aliquid esset suæ partis hominibus, Eunomo Pr. Thessalorum scripsit, ut armaret iuuentutem. & Villium ad Demetriadem præmisit ad tentandos animos, non aliter, nisi pars aliqua inclinaret ad respectum pristinæ societatis, rem aggressurus. Villius quinqueremi naue ostium portus est inuectus. Eò multitudo Magnetum omnis cum se effudisset: quæsiuit Villius, utrum ad amicos, an ad hostes sese uenisse mallēt? Respondit Magnetarches Eurylochus: ad amicos uenisse eum, sed abstineret portu, & sineret Magnetas in concordia & libertate esse: nec per colloquij speciem multitudinem solicitaret. Altercatio inde, non sermo fuit: cum Romanus ut ingratos increparet Magnetas, imminentes'que prædiceret clades: multitudo obstreperet, nunc senatum, nunc Quintium accusando. Ita irrito incepto Villius ad Quintium sese recepit. At Quintius nuntio ad Pr. misso, ut reduceret domū copias: ipse nauibus Corinthum rediјt.

Abstulerunt me uelut de spatio, Græciæ res immistæ Romanis: non quia ipsas operæpretium esset perscribere: sed quia causæ fuerūt cum Antiocho belli. COSS. designatis (inde nanque diuerteram) L. Quintius, & Cn. Domitius

COS.in prouincias profecti sunt: Quintius in Ligures: Domitius aduersus Boios. Boij quieuerunt: atque etiã senatus eorum cum liberis, & praefecti cum equitatu (summa omnium mille & quingenti) COS. dediderunt sese. Ab altero COS. ager Ligurum late est uastatus, castellaq́; aliquot capta: unde non praeda modo omnis generis cum captiuis parta: sed recepti quoque aliquot ciues socijq́;, qui in hostium potestate fuerant. Eôdem hoc anno Vibonem colonia deducta est ex S. C. plebis'que scito. tria millia & septingenti pedites ierunt, trecenti equites, triumuiri deduxerunt eos, Q. Naeuius, M. Minutius, M. Furius Craßipes. quinadena iugera agri data in singulos pedites sunt: duplex equitibus. Brutiorum proxime fuerat ager: Brutij ceperant de Graecis. Romae per idem tempus duo maximi fuerunt terrores, diutinus alter, sed segnior. terra dies duodequadraginta mouit. per totidem dies feriae in solicitudine ac metu fuere: in triduum eius rei causa supplicatio habita est. alter non pauor uanus, sed uera multorum clades fuit. incẽdio à foro Boario orto diem noctemq́; aedificia in Tyberim uersa arsere: tabernaeq́; omnes cum magni pretij mercibus conflagrauerunt. Iam ferè in exitu annus erat: et in dies magis fama de Antiochi bello, & cura patribus crescebat. itaque de prouincijs magistratuum designatorum, quo intentiores essent omnes, agitari coeptum est. Decreuere, ut COS. Italia, & quò senatus censuisset (iam esse bellum aduersus Antiochum regẽ omnes sciebant) prouinciae essent. cuius ea sors esset, quatuor millia peditum ciuiũ Romanorũ & trecẽti equites, sex millia sociûm Latini nominis cũ quadringẽtis equitibus sunt decreta. eorum delectum habere L. Quintius COS. iussus: ne quid moraretur, quo minus COS. nouus

quò

quò senatus censuisset, extemplo proficisci posset. Item de *prouincijs prætorum decretum est: prima ut sors duæ, urbanaq; & inter ciues ac peregrinos iurisdictio esset: secūda Brutij: tertia claßis, ut nauigaret, quò senatus censuisset: quarta Sicilia: quinta Sardinia: sexta Hispania ulterior. Imperatū præterea L. Quintio* C O S. *est, ut duas legiones ciuium Romanorū nouas conscriberet: & sociûm ac Latini nominis uiginti millia peditum, & octingentos equites. cum exercitum prætori, cui Brutij prouincia euenisset, decreuerunt.* Aedes duæ Ioui eo anno in Capitolio *dedicatæ sunt. Vouerat L. Furius Purpurio prætor Gallico bello unam, alteram* C O S. *Dedicauit Q. Martius Ralla duumuir. Iudicia in fœneratores eo anno multa seuere sunt facta, accusantibus priuatos ædilibus curulibus, M. Tuccio, & P. Iunio Bruto. de mulcta damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ in cella Iouis supra fastigium ædiculæ, &* XII. *clypea inaurata. & ijdē porticum extra portam Trigeminam inter lignarios fecerūt.* Intentis in apparatum noui belli Romanis, ne ab Antiocho quidem cessabatur. Tres cum ciuitates tenebāt, Smyrna, & Alexandria Troas, et Lampsacus: quas neq; ui expugnare ad eam diem poterat: neq; conditionibus in amicitiam perlicere: neque à tergo relinquere traijciens ipse in Europam uolebat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio: & primo naues apertæ, quas cū eo missurus in Africam fuerat, moratæ sunt: deinde an omnino mittēdus esset, consultatio mota est: maxime à Thoāte Aetolo. qui omnibus in Græcia tumultu completis, Demetriadem afferebat in potestate esse: & quibus mēdacijs de rege, multiplicando uerbis copias eius, erexerat multorum in Græcia animos: ijsdem & regis spem inflabat. omnium uotis

cum accersiri. cōcursum ad littora futurum, unde classem regiam prospexissent. Hic idem ausus de Annibale est mouere sententiam propè iam certam regis. nam neq; dimittendam partem nauium à classe regia censebat: neq; si mittendæ naues forent, minus quempiam ei classi, quàm Annibalem præficiendum. Exulem illum, & Pœnum esse: cui mille in dies noua consilia uel fortuna sua, uel ingeniū posset facere. & ipsam eam gloriam belli, qua uelut dote Annibal concilietur, nimiam in præfecto regio esse. regem cōspici, regem unum ducem, unum imperatorem uideri debere. Si classem, si exercitum amittat Annibal: idem damni fore, ac si per alium ducem amittantur. si quid prospere eueniat: Annibalis eam, non Antiochi gloriam fore. Si uero uniuerso bello uincēdi Romanos fortuna detur, quā spem esse, sub rege uicturum Annibalem uni subiectum, qui patriam propè non tulerit? non ita se à iuuenta eum gessisse, spe animoq; complexum orbis terrarum imperium, ut in senectute dominum laturus uideatur. Nihil opus esse regi Annibale duce, comite & consiliario eodem ad bellum uti posse. modicum fructum ex ingenio tali neq; grauem neq; inutilem fore. si summa petantur, & dantem & accipientem prægrauatura. Nulla ingenia tam prona ad inuidiā sunt, quàm eorum qui genus ac fortunam suam animis nō æquant: quia uirtutem & bonum alienum oderunt. Extēplo consilium mittendi Annibalis, quod unū in principio belli utiliter cogitatum erat, abiectum est. Demetriadis maxime defectione ab Romanis ad Aetolos elatus, non ultrà differre profectionem in Græciam constituit. Priusquam solueret naues, Ilium à mari ascendit, ut Mineruæ sacrificaret. Inde ad classem regressus, proficiscitur X L. tectis nauibus, apertis L X. & ducentæ onerariæ cum omnis

mnis generis commeatu, bellicoq; alio apparatu sequebantur. Imbrum primo insulam tenuit: inde Scyathum traiecit. ubi collectis in alto quæ dißipatæ erant nauibus, ad Pteleum primum continētis uenit. Ibi Eurylochus ei Magnetarches, principesq; Magnetum ab Demetriade occurrerunt. quorum frequentia lætus diē postero in urbis portū nauibus est inuectus. Copias haud procul inde exposuit. x. millia peditum fuere, & quingenti equites, sex elephanti: uix ad Græciam nudam occupandam satis copiarum, nedum ad sustinendum Romanum bellum. Aetoli posteaquam Demetriadem uenisse Antiochum allatum est: concilio indicto decretum, quo accerserent eum, fecerunt. Iam profectus ab Demetriade rex, quia ita decreturos sciebat: Phalaram in sinum Maliacum processerat. inde decreto accepto Lamiam uenit, exceptus ingenti fauore multitudinis cum plausibus clamoribus'que, & quibus alijs lætitia effusa uulgi significatur. In concilium ut uentum est: à Phanea prætore principibus'que alijs introductus, facto silentio rex dicere orsus. Prima eius oratio fuit excusantis, quòd tanto minoribus spe atque opinione omnium copijs uenisset. Id suæ impensæ erga eos uoluntatis maximum debere indicium esse: quòd nec paratus satis ulla re, & tempore ad nauigandum immaturo, uocantibus legatis eorum haud grauate obsecutus esset: credidisset'que, cum se uidissent Aetoli, omnia uel in se uno posita præsidia existimaturos esse. Cæterum eorum quoque se, quorum expectatio destituta in præsentia uideatur, spem abunde expleturum. nam simul primum anni tempus nauigabile præbuisset mare, omnem se Græciam armis, uiris, equis, omnem oram maritimam claßibus completurum, nec impensæ, nec labori, nec periculo

parſurum: donec depulſo ceruicibus eorum imperio Romano, liberam uere Græciam, atque in ea principes Aetolos feciſſet. cum exercitibus commeatus quoque omnis generis ex Aſia uenturos. in præſentia curæ eſſe Aetolis debere, ut copia frumenti ſuis, & annona tolerabilis rerum aliarum ſuppeditetur. In hanc ſententiam rex cum magno omnium aſſenſu locutus diſceſsit. Poſt diſceſſum regis inter duos principes Aetolorum, Phaneam & Thoantē, contentio fuit. Phaneas reconciliatore pacis, & diſceptatore de ijs, quæ in controuerſia cum populo Romano eſſent: utendum potius Antiocho cenſebat, quàm duce belli. Aduentum eius & maieſtatem ad uerecundiam faciendam Romanis uim maiorem habituram, quàm arma. Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, uoluntate remittere: quæ bello & armis cogi non poſsint. Thoas negare, paci ſtudere Phaneam: ſed diſcutere apparatum belli uelle: ut tædio & impetus relangueſcat regis, & Romani tempus ad comparandum habeant. Nihil enim æqui ab Romanis impetrari poſſe, toties legationibus mißis Romam, toties cum ipſo Quintio diſceptando, ſatis expertum eſſe. nec niſi abſciſa omni ſpe, auxilium Antiochi imploraturos fuiſſe. quo celerius ſpe omnium oblato, non eſſe elangueſcendum: ſed orandum potius regem: ut quoniam, quod maximum fuerit, ipſe uindex Græciæ uenerit: copias quoque terreſtres naualesq; accerſat. armatum regem aliquid impetraturū: inermem non pro Aetolis modo, ſed ne pro ſe quidem ipſo momenti ullius futurum apud Romanos. Hæc uicit ſententia: imperatorem'que regem appellandum cenſuerunt: & XXX. principes, cum quibus, ſi qua uellet, conſultaret, delegerunt. Ita dimiſſo concilio, multitudo omnis in ſuas ciuitates dilapſa eſt. Rex poſtero die cum apocle-

tis

tis eorum unde bellum ordiretur, consultabat. optimum uisum est, Chalcidem frustra nuper ab Aetolis tentatam primum aggredi: & celeritate in eam rem magis, quàm magno conatu & apparatu opus esse. Itaque cum mille peditibus rex, qui ab Demetriade secuti erant, profectus per Phocidem est. & alio itinere principes Aetoli, iuniorum paucis euocatis, ad Chæroniam occurrerunt: & x. constratis nauibus secuti sunt. Rex ad Salganea castris positis, nauibus ipse cum principibus Aetolorū Euripum traiecit. & cum haud procul portu egressus esset, magistratus quoque Chalcidensium, & principes ante portam processerunt. pauci utrinque ad colloquium congreßi sunt. Aetoli magnopere suadere, ut salua Romanorum amicitia regem quoque assumerent socium atque amicum. Neque enim eum inferendi belli, sed liberandæ Græciæ causa in Europam traiecisse, & re liberandæ, non uerbis & simulatione, quod fecissent Romani. Nihil autem utilius Græciæ ciuitatibus esse, quàm utranque complecti amicitiam. ita enim ab utriusque iniuria tutam alterius semper præsidio & fiducia fore. nam si non recepissent regem, uiderent quid patiendum ijs extemplo foret: cum Romanorum procul auxilium, hostis Antiochus, cui resistere uiribus suis non possent, ante portas esset. Ad hæc Mictio unus ex principibus, mirari se dixit, ad quos liberandos Antiochus relicto regno suo in Europam traiecisset, nullam enim ciuitatem se in Græcia nosse: quæ aut præsidium habeat, aut stipendium Romanis pendat: aut fœdere iniquo alligata, quas nolit, leges patiatur. itaq; Chalcidēses neq; uindice libertatis ullo indigere, cum liberi sint: neq; præsidio, cum pacem eiusdem P. R. beneficio & libertatem habeāt. Amicitiā regis nō aspernari, neq; ipsorū

Aeto

Aetolorum. id primum eos pro amicis facturos: si insula excedant, atque abeant. nam ipsis certum esse, non modo non recipere mœnibus: sed ne societatem quidem ullam pacisci, nisi ex autoritate Romanorum. Hæc renuntiata regi ad naues, ubi restiterat, cum essent: in præsentia (neque enim ijs uenerat copijs, ut ui agere quicquam posset) reuerti Demetriadem placuit. ibi, quoniam primum inane inceptum euasisset, consultare cum Aetolis rex quid deinde fieret. Placuit, Achæos & Aminandrum regem Athamanum tentare. Bœotiorum gentem auersam ab Romanis iam inde a Barcyllæ morte, & quæ secutæ eam fuerant, censebant. Achæorum Philopœmenem principem æmulatione gloriæ in bello Laconum, infestum inuisum'que esse Quintio credebant. Aminander uxorem Apamiam, filiã Alexandri cuiusdã Megalopolitani, habebat: qui se oriundum à Magno Alexandro ferens, filijs duobus Philippum atq; Alexandrum, & filiæ Apamiam nomina imposuerat: quam regijs inclytam nuptijs maior ex fratribus Philippus secutus in Athamaniam fuerat. Hunc forte ingenio uanum Aetoli & Antiochus impulerãt in spem, quòd is uere regum stirpis esset, regni Macedoniæ: si Aminandrũ Athamanesq; Antiocho coniunxisset. & ea uanitas promissorum non apud Philippum modo, sed etiam apud Aminandrum ualuit. In Achaia legatis Antiochi Aetolorumq; coràm T. Quintio Aegij datum est concilium. Antiochi legatus prior, quàm Aetoli est auditus. Is, ut pleriq; quos opes regiæ alunt, uaniloquus maria, terras inani sonitu uerborum compleuit. Equitum innumerabilem uim traijci Hellesponto in Europam: partim loricatos, quos cataphractos uocãt: partim sagittis ex equo utentes, & à quo nihil satis tecti sit, auersos refugiente equo certius figentes.

tes. His equestribus copijs quanquam uel totius Europæ exercitus in unum coacti obrui possent, adijciebat multiplices copias peditum: & nominibus quoq; gentium uix fando auditis terrebat: Dahas, Medos, Elimæosq; & Cadusios appellans. Naualiũ uero copiarum, quas nulli portus caperc in Græcia possent: dextrum cornu Sidonios et Tyrios, sinistrum Aradios & ex Pamphylia Sidetas tenere: quas gentes nullæ unquam nec arte, nec uirtute nauali æquassent. Iam pecuniã, iam alios belli apparatus referre superuacaneũ esse. scire ipsos, abũdasse semper auro regna Asiæ. Itaque non cum Philippo, nec Annibale rem futurã Romanis: principe altero ciuitatis: altero Macedoniæ tantum regni finibus incluso: sed cum magno Asiæ totius, partisq; Europæ rege. Eum tamen, quanquam ab ultimis Oriẽtis terminis ad liberandam Græciam ueniat: nihil postulare ab Achæis, in quo fides eorum aduersus Romanos, priores socios atque amicos lædatur. non enim ut secum aduersus eos arma capiant: sed ut neutri parti sese coniungant, petere: pacem utriq; parti, quod medios deceat amicos, optent: bello se non interponant. Idẽ ferme & Aetolorum legatus Archidamus petijt: ut quæ facilima & tutissima esset, quietem præstarent: spectatoresq; belli fortunarum alienarum euentum sine ullo discrimine rerum suarũ opperirentur. Prouectus deinde est intemperantia linguæ in maledicta, nunc communiter Romanorum, nunc proprie ipsius Quintij: ingratos appellans, et exprobrans nõ uictoriam modo de Philippo uirtute Aetolorum partam, sed etiam salutem: ipsum'que, & exercitum sua opera seruatos. Quo enim illum unquam imperatoris functum officio esse? auspicantem immolantem'que, & uota nuncupantem sacrificuli uatis modo in acie uidisse, cum ipse

corpus

corpus suum pro eo telis hostiũ obijceret. Ad ea Quintius, Coram quibus magis, quàm apud quos uerba faceret, dicere Archidamum rationẽ habuisse. Achæos enim probe scire, Aetolorum omnem ferociam in uerbis, non in factis esse: & in concilijs magis concionibusq́;, quàm in acie apparere. itaque parui Achæorum existimationem, quibus notos esse se scirent, fecisse: legatis regis, & per eos absenti regi eum se iactasse. Quod si quis antea ignorasset, quæ res Antiochum & Aetolos coniunxisset: ex legatorũ sermone potuisset apparere. mentiendo inuicem, iactandoq́; uires, quas non haberent, inflasse uana spe, atque inflatos esse: dum ij ab se Philippum uictum, sua uirtute protectos Romanos, & quæ modo audiebatis, narrant: uos, cæterasq́; ciuitates & gẽtes, suam sectam esse secuturos: rex contrà peditum equitumq́; nubes iactat, & consternit maria suis classibus. Est autem res simillima cœnæ Chalcidensis hospitis mei, hominis & boni & sciti conuiuatoris, apud quem solstitiali tempore comiter accepti cum miraremur, unde illi eo tempore anni tam multa & uaria uenatio: homo non quàm isti sunt gloriosus, renidens condimentis, ait uarietatem illam, & speciem ferinæ carnis ex mansueto sue factam. Hoc dici apte in copias regis, quæ pauloante iactatæ sint, posse. uaria enim genera armorum, & multa nomina gentium inauditarum, Dahas, & Medos, & Cadusios, & Elimæos, Syros omnes esse: haud paulo mancipiorum melius, propter seruilia ingenia, quàm militum genus. Et utinam subijcere oculis uestris Achæi possem concursationem regis magni ab Demetriade nunc Lamiam in concilium Aetolorum, nunc Chalcidem. uideretis uix duarum male plenarum legiuncularum instar in castris regis. uideretis regem nunc mendica

dicantem propè frumentum ab Aetolis, quod militi admetiatur: nunc mutuas pecunias fœnore in stipendium quærentem: nunc ad portas Chalcidis stantem: & mox inde exclusum, nihil aliud quàm Aulide atq; Euripo spectatis, in Aetoliam redeuntem. Male crediderunt & Antiochus Aetolis, & Aetoli regiæ uanitati. quo minus uos decipi debetis, sed expertæ potius spectatæ'que Romanorum fidei credere. Nam quod optimum esse dicant: non interponi uos bello: nihil imò tam alienum rebus uestris est. quippe sine gratia, sine dignitate præmium uictoris eritis. Nec absurde aduersus utrosque respondisse uisus est: & facile erat orationem apud fauentes æquis auribus accipi. nulla enim nec disceptatio, nec dubitatio fuit: quin omnes, eosdem genti Achæorũ hosteis & amicos, quos populus Romanus censuisset, iudicarent: bellum'que & Antiocho & Aetolis nuntiari iuberent. Auxilia etiam quò cẽsuit Quintius, quingentorum militum Chalcidem, quingentorũ Piræeum extemplo miserunt. Erat enim haud procul seditione Athenis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitionum uenalem pretio multitudinem, donec ab ijs qui Romanæ partis erant, Quintius est accitus, & accusante Leonte quodam Apollodorus autor defectionis dãnatus, atque in exilium est eiectus. Et ab Achæis quidem cum tristi responso legatio ad regem redijt. Bœoti nihil certi responderunt. Cum Antiochus in Bœotiam uenisset, tum quid sibi faciundum esset, se deliberaturos esse. Antiochus cum ad Chalcidis præsidium & Achæos & Eumenem regem misisse audisset: maturandum ratus, ut & præuenirent sui: & uenientes si possent, exciperent: Menippum cum tribus ferme millibus militum, & cum omni classe Polyxenidam mittit. ipse pau-

cos

cos post dies sex millia suorum militũ, & ex ea copia quæ Lamiæ repente colligi potuit, non ita multos Aetolos ducit. Achæi quingenti, ab Eumene rege modicum auxiliũ missum, duce Xenoclide Chalcidensi nondum obsessis itineribus tuto transgreßi Euripũ, Chalcidem peruenerunt. Romani milites quingenti ferme & ipsi, cum iam Menippus castra ante Salganea ad Hermeum, quà transitus ex Bœotia in Eubœam insulam est, haberet, uenerunt. *Mictio erat cum ijs legatus à Chalcide ad Quintium ad id ipsum præsidium petendum missus. qui posteaquam obsessas ab hostibus fauces uidit: omisso ad Aulidem itinere, Delium conuertit, ut inde in Eubœam transmissurus. Tẽplum est Apollinis Delium imminens mari: quinque millia passuum à Tanagra abest. minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ est mari traiectus. Vbi et in fano lucoq;, ea religione & eo iure sancto quo sunt templa, quæ asyla Græci appellãt: & nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gladios, aut sanguinem usquam factũ audissent: cum per magnum ocium milites, alij ad spectaculum templi luciq; uersi, alij in litore inermes uagarentur: magna pars per agros lignatum pabulatumq; dilapsa esset: repente Menippus palatos paßim aggressus eos cecidit, ad quinquaginta uiuos cepit. perpauci effugerunt, in quibus Mictio parua oneraria naue exceptus. Ea res Quintio Romanisq; sicut iactura militum molesta, ita ad ius inferẽdi Antiocho belli adiecisse aliquãtum uidebatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, cum rursus oratores partim ex suis, partim Aetolos Chalcidem misisset: qui eadẽ illa quæ nuper cũ minis grauioribus agerent: nequicquam contrà Mictione & Xenoclide tendentibus, facile tenuit, ut portæ sibi aperirẽtur. Qui Romanæ partis erant,

*Micilo

erant, sub aduentum regis urbe excesserunt. Achæorũ & Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo castellum Romani milites pauci custodiæ causa loci communiebant. Salganea Menippus, rex ipse castellum Euripi oppugnare est adortus. Priores Achæi & Eumenis milites pacti ut sine fraude liceret abire, præsidio excesserunt, pertinacius Romani Euripum tuebantur. Hi quoq; tamen cum terra mariq; obsiderentur, & iam machinas tormentaq; comportari uiderent, non tulere obsidionem. Cum id quod caput erat Eubœæ, teneret rex, ne cæteræ quidem eius insulæ urbes imperium abnuerunt. magnoq; principio sibi orsus bellum uidebatur, quòd tanta insula & tot opportunæ urbes in suam ditionem uenissent.

DECADIS IIII.

LIBER VI.

PVBLIVM Cornelium Cn. F. Scipionem & M. Acilium Glabrionem consules inito magistratu, patres priusquã de prouincijs agerent, res diuinas facere maioribus hostijs iusserunt in omnibus fanis, in quibus lectisternium maiore parte anni fieri solet: precariq; , quòd senatus de nouo bello in animo haberet, ut ea res senatui populoq; Romano bene atque feliciter eueniret. Ea omnia sacrificia læta fuerunt: primisq; hostijs perlitatum est: & ita aruspices responderunt: eo bello terminos populi Romani propagari, uictoriam ac triumphum ostendi. Hæc cum renuntiata essent, solutis religione animis, patres rogationem ad populum ferri iusserũt: uellent iuberent'ne cum Antiocho rege, quiq; sectam eius secuti

essent, bellū iniri? si ea rogatio perlata esset, tum, si ita uideretur consulibus, rem integrā ad senatū referrēt. P. Cornelius eam rogationē pertulit. tum senatus decreuit, ut cōsules Italiā et Graeciam prouincias sortirētur: cui Graecia euenisset, ut praeter eū numerum militū, quem L. Quintius in eam prouinciā ex autoritate senatus scripsisset imperasset'ue, eū exercitum acciperet, quē M. Bebius praetor anno priore ex S. C. in Macedoniā traiecisset. & extra Italiam permissum, ut si res postulasset, auxilia ab socijs ne supra quinq; millium numerum acciperet. L. Quintium superioris anni consulem legari ad id bellum placuit. Alter COS. cui Italia prouincia euenisset, cum Boijs iussus bellum gerere utro exercitu mallet ex duobus, quos superiores COSS. habuissent: alterum ut mitteret Romam: eaéq; urbanae legiones essent paratae, quò senatus cēsuisset. His ita in senatu ad id, quae cuius prouincia foret, decretis, tum demum sortiri consules placuit. Acilio Graecia, Cornelio Italia euēnit. Certa deinde sorte senatuscōsultum factum est: quod populus Romanus eo tēpore duellum iußisset cū rege Antiocho esse, quiq; sub imperio eius essent, ut eius rei causa supplicationem imperarent consules: utiq; M. Acilius COS. ludos magnos Ioui uoueret, & dona ad omnia puluinaria. Id uotum in haec uerba praeeunte P. Licinio pōtifice maximo cōsul nuncupauit. Si duellum, quod cū Antiocho rege sumi populus iußit: id ex sententia senatus populiq; Romani cōfectum erit: tum tibi Iupiter populus Romanus ludos magnos dies X. cōtinuos faciet: donaq; ad omnia puluinaria dabūtur de pecunia, quantā senatus decreuerit. quisquis magistratus eos ludos quando ubiq; faxit, hi ludi recte facti, dona'que data recte sunto. Supplicatio inde ab duobus COSS. edicta per biduum fuit.

fuit. Consulibus sortitis prouincias, extēplo & prætores sortiti sunt. M. Iunio Bruto iurisdictio utraq; euēnit: A. Cornelio Mãmulæ Brutij, M. Aemylio Lepido Sicilia, L. Oppio Salinatori Sardinia, C. Liuio Salinatori classis, L. Aemylio Paulo Hispania ulterior. His ita exercitus decreti. A. Cornelio noui milites, conscripti priore anno ex S.C. à L. Quintio consule dati sunt: iussusq; tueri omnem orã circa Tarentũ Brundisiũq;. L. Aemylio Paulo in ulteriorẽ Hispaniam præter eum exercitum, quẽ à M. Fuluio proprætore accepturus esset, decretũ, ut nouorum militũ tria millia duceret, et trecẽtos equites: ita ut in ijs duæ partes sociũm Latini nominis, tertia ciuium Romanorũ esset. Idem supplemẽti ad C. Flaminiũ, cui imperium prorogabatur, in Hispaniã citeriorem est missum. M. Aemylius Lepidus à L. Valerio, cui successurus esset, simul prouinciam exercitumq; accipere iussus: L. Valerium, si ita uideretur, proprætorẽ in prouincia retinere: & prouinciã ita diuidere, ut una ab Agrigẽto ad Pachynũ esset: altera à Pachyno Tyndarium. eã maritimam oram L. Valerius xx. nauibus longis custodiret. Eidem prætori mandatũ, ut duas decimas frumenti exigeret: id ad mare comportandũ deuehendumq; in Græciam curaret. Idem L. Oppio de alteris decimis exigẽdis in Sardinia imperatũ. cæterũ nõ in Græciã, sed Romã id frumẽtum portari placere. C. Liuius prætor, cui classis euenerat, cũ xxx. nauibus paratis traijcere in Græciã primo quoq; tẽpore iussus, & ab Attilio naues accipere. ueteres naues quæ in naualibus erãt, ut reficeret & armaret, M. Iunio prætori negotiũ datũ est, & in eam classem socios nauales libertinos legeret. Legati terni in Africam, ad Carthaginienses & in Numidiã, ad frumentum rogandũ, quod in Græciam portaretur, missi: pro quo

pretium solueret populus Ro. *Adeoq; in apparatũ curaq; eius belli ciuitas intenta fuit,ut* P. *Cornelius* COS. *edice= ret,qui senatores essent, quibusq; in senatu sententiam di cere liceret:quiq; minores magistratus essent:ne quis eorũ lõgius ab urbe* Roma *abiret,quàm unde eo die redire pos set:ne'ue uno tẽpore quinq; senatores ab urbe* Roma *ab= essent.*In *comparanda impigrè classe* C.*Liuium prætorem contentio orta cum colonis maritimis paulisper tenuit. nã cum cogerentur in classem,tribunos plebis appellarũt. ab ijs ad senatum reiecti sunt.senatus ita, ut ad unum omnes consentirent,decreuit: uacationem rei naualis his colonis non esse.*Hostia,*&* Fregena,*&* Castrum *nouum,&* Pyr gi,*&* Antium,*&* Tarracina,*&*. Minturnæ, *&* Sinuessa *fuerunt,quæ cum prætore de uacatione certauerunt.con= sul deinde* M.*Acilius ex* S.C. *ad collegium fœcialium re= tulit:ipsi'ne utique regi* Antiocho *indiceretur bellum? an satis esset ad præsidium aliquod eius nuntiare? & nũ* Ae= tolis *quoque separatim indici iuberent bellum? & num prius societas eis & amicitia renuntiandá esset quàm bel= lum indicendum?* Fœciales *responderunt:iam antè sese,cũ de* Philippo *consulerentur,decreuisse:nihil referre,ipsi co ràm,an ad præsidium nuntiaretur. amicitiam renũtiatam uideri,cum legatis toties repetentibus res nec reddi nec sa tisfieri æquum censuissent.* Aetolos *ultro sibi bellum indi= xisse,cum* Demetriadem *sociorum urbem per uim occupas sent:*Chalcidem *terra mariq; oppugnatum issent: regem* Antiochum *in* Europam *ad bellum populo* Romano *infe rendum traduxissent.* Omnibus *iam satis comparatis,* M. Acilius COS.*edixit:ut quos* L. Quintius *milites conscri= psissent,& quos socijs nominí'que* Latino *imperasset,quos secum in prouinciam ire oporteret, & tribuni militum le gionis primæ & tertiæ,uti omnes* Brundisiũ *idibus* Maijs

cōuenirent. ipse ad quintum nonas maias paludatus urbe egressus est. Per eosdem dies & prætores in prouincias profecti sunt. Sub idem tempus legati ab duobus regibus, Philippo & Ptolemæo Aegypti rege, Romam uenerunt, pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniam & frumentū. ab Ptolemæo etiam mille pondo auri, x x. millia pōdo argenti allata. Nihil est acceptum, gratiæ regibus actæ. & cum uterque se cum omnibus copijs in Aetoliam uenturū belloq́; interfuturum polliceretur, Ptolemæo id remissum. Philippi legatis responsum: gratū eum senatui populoq́; Romano facturum, si M. Acilio consuli nō defuisset. Item ab Carthaginiensibus & Masanissa rege legati uenerūt. Carthaginienses tritici modiûm mille, hordei quingenta millia ad exercitum, dimidium eius Romam apportaturos polliciti sunt: id ut ab se munus Romani acciperēt, petere se: & classem suorum suo sumptu comparaturos: & stipēdium quod pluribus pēsionibus in multos annos deberēt, præsens omne daturos. Masanissæ legati quingenta millia modiûm tritici, trecēta hordei ad exercitum in Græciam: Romam trecenta millia modiûm tritici, c c. quinquaginta hordei: equites quingentos, elephantos x x. regem ad M. Acilium consulem missurum. De frumento utrisque respōsum: ita usurum eo populum Romanum, si pretium accipe rent. De classe Carthaginiensibus remissum: præterquam si quid nauium ex fœdere deberent. de pecunia ita respon sum: nullam ante diem accepturos. Cum hæc Romæ agebantur: Chalcide Antiochus ne cessaret per hybernorum tempus: partim ipse solicitabat ciuitatum animos mittendis legatis: partim ultro ad eum ueniebant: sicut Epirotæ communi gentis consensu, & Elei è Peloponneso uenerunt. Elei auxilium aduersus Achæos petebant, quos

post bellum nõ ex sua sententia indictum Antiocho, primũ ciuitati suæ arma illaturos credebant. Mille ijs pedites cũ duce Cretensi Euphane sunt missi. Epirotarũ legatio erat minime in partẽ ullam liberi aut simplicis animi. apud regem gratiam initam uolebant, cum eo ut cauerẽt ne quid offenderent Romanos. petebant enim ne se temere in causam deduceret, expositos aduersus Italiam pro omni Græcia, & primos impetus Romanorũ excepturos. sed si ipse posset terrestribus naualibusq; copijs præsidere Epiro: cupide eum omnes Epirotas et urbibus & portubus suis accepturos. si id non posset, deprecari, ne se nudos atq; inermes Romano bello obijceret. Hac legatione id agi apparebat: ut siue (quod magis credebãt) abstinuisset Epiro, integra sibi omnia apud exercitus Romanos essent, cõciliata satis apud regem gratia, quòd accepturi fuissent uenientem: siue uenisset, sic quoq; spes ueniæ ab Romanis foret, quòd non expectato longinquo auxilio ab se, præsentis uiribus succubuissent. Huic tam perplexæ legationi quia nõ satis in promptu erat quid responderet: legatos se missurum ad eos dixit, qui de ijs quæ ad illos seq; communiter pertinerent, loquerentur. In Bœotiam ipse profectus est, causas in speciem iræ aduersus Romanos eas, quas antè dixi, habẽtem, Barcillæ necem & bellum à Quintio Coroneæ propter Romanorum militum cædes illatum: re uera per multa iam secula publice priuatim'que labente egregia quondam disciplina gentis, & multorum eo statu, qui diuturnus esse sine mutatione rerum non posset. Obuiam effusis undique Bœotiæ principibus, Thebas uenit. Ibi in concilio gentis, quanquam & ad Delium impetu in præsidium Romanum facto, & ad Chalcidem commiserat nec à paruis nec dubijs principijs bellum: tamen ean

dem

dem orationem exorsus, qua in colloquio primo ad Chalcidem, quaq; per legatos in cõcilio Achæorum usus erat, ut amicitiam secum institui, non bellum indici Romanis postularet, nenunem quid ageretur, fallebat. decretum tamen sub leui uerborum prætextu pro rege aduersus Romanos factum est. Hac quoque gente adiuncta Chalcidem regressus, præmissis inde literis, ut Demetriadem conuenirent principes Aetolorum, cum quibus de summa rerum deliberaret: nauibus eò ad diem indictam concilio uenit. Et Amynander accitus ad consultandum ex Athamania, & Annibal Pœnus iamdiu non adhibitus, interfuit ei consilio. Consultatum de Thessalorum gente est, quorum omnibus qui aderant, uoluntas tẽtanda uidebatur. in eo modo diuersæ sententiæ erant: quòd alij extemplo agendum, alij ex hyeme, quæ tunc ferme media erat, differendum in ueris principium: & alij legatos tantummodo mittendos, alij cum omnibus copijs eundum censebant: terrendosq; metu, si cunctarentur. Cum circa hanc ferè consultationẽ disceptatio omnis uerteretur: Annibal nominatim interrogatus sententiam, in uniuersi belli cogitationem regẽ, atque eos qui aderant, tali oratione auertit. Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus essem in consilium, cum de Eubœa, de Achæis, de Bœotia agebatur, eandem sententiã dixissem, quam hodie cum de Thessalis agitur, dicam. Ante omnia Philippum & Macedonas in societatem belli quacunque ratione censeo deducendos esse. nam quod ad Eubœam Bœotosq; & Thessalos attinet, cui dubium est, quin ut quibus nullæ suæ uires sint, præsentibus adulando semper quem metum in concilio habeant, eodem ad impetrandam ueniam utantur? simul ac Romanum exercitum in Græcia uiderint, ad consuetum imperium se

auertant? nec ijs noxæ futurũ sit: quod cum Romani procul abeßent, uim tuam præsentis, exercitusq; tui experiri noluerint? Quanto igitur prius potiusq; est Philippũ nobis coniungere quàm hos: cui si semel in causam descenderit, nihil integri futurum sit: quiq; eas uires afferat, quæ non acceßio tantum ad Romanum esse bellum: sed per se ipsæ nuper sustinere potuerint Romanos. Hoc ego adiuncto (absit uerbo inuidia) quî dubitare de euentu poßim? cũ quibus aduersus Philippum ualuerint Romani, ijs nũc fore uideam ut ipsi oppugnentur. Aetoli qui Philippum (quod inter omnes constat) uicerunt: cũ Philippo aduersus Rom. pugnabunt. Aminander atq; Athamânum gens, quorum secundum Aetolos plurima fuit opera in eo bello, nobiscum stabunt. Philippus tum te quieto totam molẽ sustinebat belli: nũc duo maximi reges, Asiæ Europæq; uiribus aduersus unum populum, ut meam utranq; fortunã taceam, patrum certe ætate ne uni quidem Epirotarum regi parem, quicquid tandem erit uobiscum comparatus: geretis bellum. Quæ igitur res mihi fiduciam præbet coniungi nobis Philippum posse? una communis utilitas, quæ societatis maximum uinculum est: altera autores uos Aetoli. uester enim legatus hic Thoas inter cætera, quæ ad exciẽdum in Græciam Antiochũ dicere est solitus: ante omnia hoc semper affirmauit: fremere Philippum; & ægre pati sub specie pacis leges seruitutis sibi impositas. ille quidem feræ bestiæ uinctæ aut clausæ, & refringere claustra cupienti, regis iram uerbis æquabat. cuius si talis animus est, soluamus nos eius uincula et claustra refringamus: ut erũpere diu coërcita ira in hostes communes poßit. Quòd si nihil eum legatio nostra mouerit: at nos, quoniam nobis eum adiungere non possumus: ne hostibus nostris ille ad-

iungi

iungi poßit, caueamus. Seleucus filius tuus Lysimachiæ est: qui si eo exercitu quem secũ habet, per Thraciam proxima Macedoniæ cœperit depopulari: facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad sua potißimũ tuenda auertet. De Philippo meam sententiam habes. De ratione uniuersi belli quid sentirẽ, iam ab initio non ignorasti. quòd si tum auditus forem: non in Eubœa Chalcidem captam et castellum Euripi expugnatum Romani, sed Hetruriã Ligurumq; & Galliæ Cisalpinæ oram bello ardere, & qui maximus ijs terror est, Annibalem in Italia esse audirent. Nunc quoq; accersas cẽseo omneis nauales terrestres'que copias: sequantur classem onerariæ cum commeatibus. nã hic sicut ad belli munera pauci sumus: sic nimis multi pro inopia commeatuum. Cum omneis tuas contraxeris uires: diuisa classe partem Corcyræ in statione habebis, ne transitus Romanis liber ac tutus pateat: partem ad littus Italiæ, quod Sardiniam Africamq; spectat, traijcies: ipse cum omnibus terrestribus copijs in Byllinum agrum procedes: inde Græciæ præsidebis, & speciem Romanis traiecturũ te præbens, & si res poposcerit, traiecturus. Hæc suadeo, qui ut non omnis peritißimus sim belli: cum Romanis certe bellare bonis malisq; meis didici. In quæ consilium dedi, in eadem nec infidelem, nec segnem operam polliceor. Dij approbẽt eam sentẽtiam, quæ tibi optima uisa fuerit. Hæc ferme Annibalis oratio fuit, quam laudarunt magis in præsentia, qui aderant, quàm rebus ipsis executi sunt. nihil enim eorum est factum, nisi quòd ad classem copias'que accersendas ex Asia Polyxenidam misit. Legati Larissam ad concilium Thessalorum sunt mißi. & Aetolis Amynandroq; dies ad conueniendum exercitui Pheras est indictus: eòdem & rex cum suis copijs confestim uenit.

Ibi dum opperiretur Aminandrum atq; Aetolos: Philippum Megalopolitanum cum duobus millibus hominũ ad legẽda ossa Macedonum circa Cynoscephalas, ubi debellatum erat cum Philippo, misit: siue ab ipso quærente sibi commendationem ad Macedonum gentem & inuidiam regi, quòd insepultos milites reliquisset, monitus: siue ab insita regibus uanitate, ad consiliũ specie amplum, re inane, animo adiecto. Tumulus est in unum oßibus, quæ passim strata erant, coaceruatis factus: qui nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philippum mouit. Itaq; qui ad id tempus fortunam esset in consilio habiturus, is extẽplo ad M. Bebium proprætorem misit: Antiochũ in Thessaliam impetum fecisse. si uideretur ei, moueret ex hybernis. se obuiam processurum, ut quid agendum esset, consultarent. Antiocho ad Pheras iam castra habenti, ubi coniunxerant ei se Aetoli & Amunãder: legati ab Larissa uenerunt, quærentes, quod ob factum dictum'ue Thessalorũ bello lacesseret eos: simul orantes, ut remoto exercitu per legatos, si quid ei uideretur, secum disceptaret. Eôdem tẽpore quingẽtos armatos duce Hippolocho Pheras in præsidium miserunt. hi exclusi aditu, iam omnia itinera obsidentibus regijs, Scotussam se receperunt. Legatis Larissæorum rex clementer respondit: nõ belli faciendi, sed tuẽdæ & stabiliendæ libertatis Thessalorum causa se Thessaliam intrasse. Similia his qui cum Pheræis ageret, missus. cui nullo dato responso, Pheræi ipsi suum legatum ad regem, principem ciuitatis Pausaniam miserunt. Qui cum haud dißimilia his, ut in causa pari, quæ pro Chalcidẽsibus in colloquio ad Euripi fretum dicta erant, quædam etiam ferocius egisset: rex etiam atque etiam deliberare eos iussos, ne id consilij caperent: cuius dum in futurum

rum nimis cauti & prouidi essent, extemplo pœniteret, dimisit. Hæc renuntiata Pheras legatio cum esset, ne paulum quidem dubitarūt, quin pro fide erga Romanos quicquid sors belli tulisset, paterentur. Itaq; & hi summa ope parabant se ad urbem defendendam: & rex ab omni parte simul oppugnare mœnia est aggressus: & ut qui satis intelligeret (neque enim dubium erat) in euentu eius urbis positum esse, quam primam aggressus esset: aut sperni deinde ab uniuersa gente Thessalorum, aut timeri se: omnem undique terrorem obsessis iniecit. Primum impetum oppugnationis satis constanter sustinuerunt: deinde cum multi propugnantes caderent aut uulnerarentur, labare animi cœpere. reuocati deinde castigationibus principū ad perseuerandum in proposito, relicto exteriore circulo muri, deficientibus iam copijs, in interiorem partem urbis concesserunt: cui breuior orbis munitionis circumiectus erat, postremo uicti malis cum timerent, ne ui captis nulla apud uictorem uenia esset, dediderunt sese. Nihil inde moratus rex, IIII. millia armatorum, dum recens terror esset, Scotussam misit. Nec ibi mora deditionis est facta, cernentibus Pheræorum recens exemplum: qui quod pertinaciter primo abnuerant, malo domiti tandem fecissent. cum ipsa urbe Hippolochus Larissæorumq; deditum est præsidium. Dimissi ab rege inuiolati omnes, quòd eam rem magni momenti futuram rex ad conciliandos Larissæorum animos credebat. Intra decimum diem quàm Pheras uenerat, his perfectis, Cranonem profectus cū toto exercitu primo aduentu cepit. inde Cyrum & Metropolin, & ijs circumiecta castella recepit. omniáque iam regionis eius, præter Atracē et Gyrtonē, in potestate erāt. Tum aggredi Larissam cōstituit: ratus uel terrore cæterarū expugnatarū, uel

bene

beneficio præsidij dimißi, uel exemplo tot ciuitatũ dedentium sese, nõ ultrà in pertinacia mansuros. Elephãtis agi ante signa terroris causa iußis, quadrato agmine ad urbẽ inceßit: ut incerti fluctuarẽtur animi magnæ partis Larissæorum inter metum præsentem hostium, & uerecundiam absentiũ sociorum. Per eosdem dies Amynander cũ Athamãnum iuuẽtute occupat Pelinneũ: & Menippus cũ tribus millibus peditũ Aetolorũ, et ducentis equitibus in Perrhæbiam profectus, Mallœã & Cyretias ui cepit: depopulatusq; est agrum Tripolitanũ. His raptim peractis Larissam ad regẽ redeunt. cõsultanti quidnam agendũ esset de Larissa, superuenerũt. Ibi in diuersum sentẽtiæ tendebãt: alijs uim adhibendã & non differendũ censentibus, quin operibus ac machinis simul undiq; mœnia aggrederentur urbis, sitæ in plano, à parte campestri undiq; facilis aditu: alijs nũc uires urbis nequaquã Pheris cõferẽdæ memorãtibus: nũc hyemẽ et tẽpus anni nulli bellicæ rei, minime obsidioni atq; oppugnationi urbiũ aptum. Incerto regi inter spem metumq; legati à Pharsalo, qui ad dedendam urbem suã forte uenerãt: animos auxerũt. M. Bebius interim cum Philippo in Dassaretijs cõgreßus Ap. Claudiũ ex cõmuni cõsilio ad præsidiũ Larissæ misit. qui per Macedoniã magnis itineribus in iugum montiũ, quod super Gonnos est, peruenit. Oppidũ Gonni x x. millia ab Larissa abest, in ipsis faucibus saltus, quæ Tẽpe appellãtur, sitũ. Ibi castra metatus latius quàm pro copijs, & plureis quàm quòd satis in usum erãt, ignes cũ accendisset, speciẽ quam quæsierat, hosti fecit: omnẽ ibi Ro. exercitũ cum rege Philippo esse. Itaq; hyemẽ instare apud suos causatus rex, unũ tantum moratus diẽ ab Larissa receßit, & Demetriadẽ redijt. Aetoliq; & Athamãnes in suos receperunt se fines. Appius

etsi,

etsi, cuius rei causa missus erat, solutã cernebat obsidionẽ: tamen Larissam ad cõfirmandos in reliquum sociorũ animos descendit: duplexq; lætitia erat, quòd & hostes excessẽrãt finibus, & intra mœnia præsidium Ro. cernebant. Rex Chalcidẽ à Demetriade profectus, amore captus uirginis Chalcidensis Cleoptolemi filiæ: cũ patrẽ, primo adlegando, deinde coràm ipse rogãdo fatigasset, inuitũ se grauioris fortunæ cõditioni illigantẽ: tandẽ impetrata re, tanquam in media pace nuptias celebrat: & reliquũ hyemis, oblitus quantas simul duas res suscepisset, bellum Rom. et Græciã liberandã, omissa omniũ rerum cura, in cõuiuijs et uinũ sequẽtibus uoluptatibus, ac deinde ex fatigatione magis quàm satietate earum in somno traduxit. Eadẽ omnes præfectos regios, qui ubiq; ad Bœotiã maxime præpositi hybernis erant, cepit luxuria. in eandem & milites effusi sunt: nec quisquã eorum aut arma induit, aut stationẽ aut uigilias seruauit: aut quicquam quod militaris operis aut muneris esset, fecit. Itaq; principio ueris cũ per Phocidem Chæroneã, quò cõuenire omnem undiq; exercitũ iusserat, uenisset: facile animaduertit nihilo seueriore disciplina milites quàm ducẽ hybernasse. Alexandrũ inde Acarnãnem & Menippum Macedonẽ Stratum Aetoliæ copias ducere iussit. ipse Delphis sacrificio Apollini facto, Naupactũ processit. cõcilio principũ Aetoliæ habito, uia quæ præter Calidonẽ & Lysimachiã fert ad Stratũ, suis qui per Maliacũ sinum ueniebãt, occurrit. Ibi Mnesilochus princeps Acarnãnum multis emptus donis, nõ ipse solum gentẽ regi conciliabat, sed Clytum etiã pretorẽ, penes quem tum summa potestas erat, in suã sententiã adduxerat. Is cum Leucadios, quod Acarnãniæ caput est, non facile ad defectionẽ posse cerneret impelli propter metũ Romanæ clas-

sis,

sis,quæ cum Attalo,quæ'ue circa Cephaleniam erat, arte eos est aggressus.nam cum in concilio dixisset:tuenda mediterranea Acarnâniæ esse,& omnibus qui arma ferrent, exeundum ad Medeonem & Tyrrheum,ne ab Antiocho aut Aetolis occuparentur:fuere qui dicerēt: nihil attinere omneis tumultuose concitari:satis esse quingētorum hominum præsidiū.eam iuuentutem nactus, trecentis Medeone,ducentis Tyrrhei in præsidio positis,id agebat,ut pro obsidibus futuri uenirent in potestatem regis. Per eosdem dies legati regis Medeonem uenerunt.quibus auditis,cum in concione quidnam respondendum regi esset,consultaretur:& alij manēdum in Romana societate, alij non aspernandam amicitiā regis censerent:media uisa est Clyti sententia,eoq; accepta est:ut ad regem mitterēt legatos, peterentq; ab eo,ut Medeonios super tanta re cōsultare in cōcilio Acarnânum pateretur.In eam legationem Mnesilochus,& qui eius factionis erant,de industria collecti,clàm mißis qui regem admouere copias iuberent, ipsi terebant tēpus.itaq; uixdum ijs egreßis legatis, Antiochus in finibus,& mox ad portas erat:& trepidantibus qui expertes proditionis fuerant, tumultuoseq; iuuentutē ad arma uocantibus,ab Clyto et Mnesilocho in urbem est inductus, & alijs sua uoluntate affluentibus, metu coacti etiam qui dissentiebant,ad regem cōuenerunt.quos placida oratione territos cum permulsisset, ad spem uulgatæ clementiæ aliquot populi Acarnaniæ defecerunt. Tyrrheum à Medeone profectus est, Mnesilocho eòdem & legatis præmissis.Cæterum detecta Medeone fraus cautiores,nō timidiores Tyrrhenses fecit:dato ei haud perplexo respōso: nullā se nouā societatē,nisi ex autoritate Romanorum imperatorū accepturos:portisq; clausis,armatos in muris disposuerunt.

fuerunt. Et peropportune ad cõfirmandos Acarnânum animos Cn. Octauius missus à Quintio, cum præsidiũ & paucas naues ab A. Posthumio, qui ab Attilio legato Cephaleniæ præpositus fuerat, accepisset: Leucadem uenit, impleuitq; spei socios: M. Aciliũ c o s. iam cũ legionibus mare traiecisse, & in Thessalia castra Romana esse. Hunc rumorẽ quia similem ueri tẽpus anni maturũ iam ad nauigandum faciebat: rex præsidio Medeone imposito, & in quibusdã alijs Acarnaniæ oppidis, Tyrrheo abscessit: & per Aetoliæ ac Phocidis urbes Chalcidem rediјt. Sub idẽ tempus M. Bebius & Philippus rex iam ante per hyemẽ in Dassaretis congressi, cum Ap. Claudiũ, ut obsidione Larissam eximeret, In Thessaliam misissent: quia id tẽpus rebus gerẽdis immaturũ erat, in hyberna regressi, principio ueris coniunctis copijs in Thessaliã descenderũt. in Acarnania tum Antiochus erat. aduenientes, Philippus Malloeam Perræbiæ, Bebius Phacium est aggressus. quo primo propè impetu capto, Phestum eadẽ celeritate capit. inde Atracem cum se recepisset, Cyretias hinc & Eritiũ occupat: præsidijsq; per recepta oppida dispositis, Philippo rursus obsidenti Malloeam se cõiungit. Sub aduentũ Romani exercitus seu ad metũ uirium, seu ad spem ueniæ, cũ dedidissent sese, ad ea recipienda oppida, quæ Athamânes occupauerant, uno agmine ierunt. Erant autem hæc: Aeginium, Ericinium, Gomphi, Silana, Tricca, Meliboea, Phaloria. Inde Pelinnæum, ubi Philippus Megalopolitanus cum quingentis peditibus & equitibus x l. in præsidio erat, & circunsidunt: & priusquam oppugnarent, mittunt ad Philippum qui moneret: ne uim ultimam experiri uellet. Quibus ille satis ferociter respondit, uel Romanis uel Thessalis se crediturũ fuisse: in Philippi se potestatem

tem commissurum non esse. Posteaquam apparuit ui agendum, quia uidebatur & Limnæam eodem tempore oppugnari posse: regem ad Limnæam ire placuit: Bebius restitit ad Pelinnæum oppugnandum. Per eos forte dies M. Acilius C O S. cũ X. millibus peditũ, duobus millibus equitum, X V. elephantis mari traiecto, pedestres copias Larissam ducere delectos militum tribunos iussit: ipse cum equitatu Limnæam ad Philippum uenit. Aduentu consulis deditio sine cunctatione est facta: traditumq; præsidium regium & cum ijs Athamânes. Ab Limnæa Pelinnæum cõsul proficiscitur. Ibi primi Athamânes tradiderũt sese: deinde & Philippus Megalopolitanus. cui decedẽti de præsidio cum obuius forte fuisset Philippus rex: ad ludibrium regem eum cõsalutari iussit: ipse cõgressus fratrẽ haud sanè decoro maiestati suæ ioco appellauit. deductus inde ad C O S. custodiri iussus: & haud ita multo pòst in uinculis Romam missus. cætera multitudo Athamânum aut militũ Antiochi regis, quæ in præsidijs deditorũ per eos dies oppidorum fuerat: Philippo tradita regi est. fuere autem ad tria millia hominũ. Cõsul Larissã est profectus, ibi de summa belli consultaturus. in itinere ab Pieria & Metropoli legati tradẽtes urbes suas occurrerũt. Philippus Athamânum præcipue captiuis indulgenter habitis, ut per eos cõciliaret gentem: nactus spem Athamaniæ potiundæ, exercitum eò duxit, præmissis in ciuitates captiuis. Et illi magnam autoritatẽ apud populares habuerunt, clementiã erga se regis munificentiamq; commemorãtes: & Aminander cuius præsentis maiestas aliquos in fide cõtinuisset: ueritus ne traderetur Philippo iampridẽ hosti, & Romanis merito tũ propter defectionẽ infensis, cum cõiuge ac liberis regno excessit, Ambraciãq; se contulit. ita Athamânia

omnis

omnis in ius ditionemq; Philippi concesſit. Conſul ad reficienda maxime iumenta, quæ & nauigatione & poſtea itineribus fatigata erant: paucos Lariſſæ moratus dies, uelut reparato modica quiete exercitu, Cranonē eſt profectus. Venienti Pharſalus, Scotuſſa & Pheræ, quæq; in eis præſidia Antiochi erant, deduntur. ex ijs interrogatis qui manere ſecum uellent, mille uolentes Philippo tradit: cæteros inermes Demetriadem remittit. Proërnam inde recepit: & quæ circa eam caſtella erant. Ducere tum porro in ſinum Maliacum cœpit. Appropinquante faucibus, ſuper quas ſiti Thaumaci ſunt, deſerta urbe iuuentus omnis armata ſyluas & itinera inſedit. & in agmen Romanum ex ſuperioribus locis incurſauit. Cōſul primo mittere, qui ex propinquo colloquentes deterrerent eos à tali furore. poſteaquam perſeuerare in incepto uidit: tribuno cum duorum ſignorum militibus circummiſſo, intercluſit ad urbem iter armatis, uacuamq; eam cepit. tū clamore ab tergo captæ urbis audito, refugientium undiq; ex ſyluis inſidiatorum cædes facta eſt. A Thaumacis altero die conſul ad Sperchium amnem peruenit: inde Hypatæorum agros uaſtauit. Cum hæc agebantur, Chalcide erat Antiochus. qui iam tum cernens, nihil ſe ex Græcia, præter amœna Chalcide hyberna & infames nuptias petiſſe, Aetolorum uana promiſſa incuſare & Thoātem: Annibalem uero nō ut prudentem tantum uirum, ſed propè uatem omniū quæ tum euenirent, admirari. ne tamen temere cœpta ſegnitia inſuper euerteret, nūtios in Aetoliam mittit, ut omni contracta iuuentute conuenirent. Iam & ipſe eò decem millia ferè peditū ex ijs qui poſtea uenerant ex Aſia expleta, & equites quingentos duxit. Quò cum aliquanto pauciores quàm unquam antea conueniſſent: & principes tantum-

modo cũ paucis clientibus essent: atq; ij dicerẽt, omnia sedulo ab se facta, ut quàmplurimos ex ciuitatibus suis euocarẽt: nec autoritate nec gratia nec imperio aduersus detrectantes militiã ualuisse: destitutus undiq; & ab suis qui morabantur in Asia, & ab socijs qui ea in quorũ spẽ uocauerant, non præstabant: intra saltum Thermopylarũ sese recepit. Id iugũ, sicut Apennini dorso Italia diuiditur, ita mediam Græciam dirimit. ante saltũ Thermopylarum septentrionẽ uersus Epirus & Perræbia & Magnesia & Thessalia est, & Phthiotæ Achæi, & sinus Maliacus. intra fauces ad Meridiem uergũt Aetoliæ pars maior, & Acarnania, & cum Locride Phocis, & Bœotia, adiũctaq; insula Eubœa, & excurrente in altum uelut promontorio Attica terra sita ab tergo & Peloponnesus. Hoc iugũ ab Leucade & mari ad Occidentẽ uerso per Aetoliam ad alterum mare Orienti obiectum tendens, ea aspreta rupesq; interiectas habet, ut non modo exercitus, sed ne expediti quidem facile ullos ad transitum calles inueniant. extremos ad Oriẽtem montes Oetam uocãt, quorũ quod altissimum est, Callidromon appellatur: in cuius ualle ad Maliacum sinum uergente iter est non latius quàm sexaginta passus. hæc una militaris uia est, qua traduci exercitus, si non prohibeantur, possunt. ideo Pylæ, & ab alijs, quia calidæ aquæ in ipsis faucibus sunt, Thermopylæ locus appellatur: nobilis Lacedæmoniorũ aduersus Persas morte magis memorabili quàm pugna. Haudquaquam pari tũ animo Antiochus intra portas loci eius castris positis, munitionibus insuper saltum impediebat. & cũ duplici uallo fossaq; & muro etiã quà res postulabat, ex multa copia paßim iacentium lapidũ permunisset omnia: satis fidens nunquam eà uim Romanum exercitũ facturũ, Aetolos ex

IIII

IIII. millibus (tot enim conuenerant) partim ad Heracleã præsidio obtinendam, quæ ante ipsas fauces posita est, partim Hypatam mittit: & Heracleam haud dubius consulem oppugnaturum, & iam multis nuntiantibus circa Hypatam omnia euastari. Consul depopulatus Hypatēsem primo, deinde Heracleensem agrum, inutili utrobiq; auxilio Aetolorum, in ipsis faucibus prope fontes calidarũ aquarum aduersus regem castra posuit. Aetolorum utræq; manus Heracleam sese incluserunt. Antiochum, cui priusquã hostem cerneret, satis omnia permunita & præsidijs obsepta uidebantur, timor deinde incessit, ne quos per imminẽtia iuga calles inueniret ad transitum Romanus. nam & Lacedæmonios quondam ita à Persis circũitos fama erat: & nuper Philippũ ab ijsdem Romanis. itaq; nũtium Heracleam ad Aetolos mittit, ut hanc saltem sibi operam eo bello præstarent, ut uertices circà montiũ occuparent obsiderentq;: ne quà transire Romanus posset. Hoc nuntio audito dissensio inter Aetolos orta est. pars imperio parendum regis, atq; eundum censebant: pars subsistendũ Heracleæ ad utranq; fortunam: ut siue uictus à consule rex esset, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferẽdã ciuitatibus suis: siue uinceret, ut dißipatos in fugam Romanos persequerentur. Vtraq; pars nõ mansit modo in sententia sua, sed etiam executa est consilium. duo millia Heracleæ substiterunt: duo trifariã diuisa Callidromũ & Rhodontiam, & Tichiunta (hæc nomina cacuminibus sunt) occupauere. Consul posteaquã insessa superiora loca ab Aetolis uidit: M. Porciũ Catonẽ & L. Valeriũ Flaccũ cõsulares legatos cũ binis millibus delectorum peditũ ad castella Aetolorũ, Flaccũ in Rhoduntiã & Tichiunta, Catonem in Callidromum mittit. ipse priusquam

ad hostem copias admoueret, uocatos in concionẽ milites paucis est allocutus. Plerosq; omnium ordinũ milites inter uos esse uideo, qui in hac eadem prouincia T. Quintij ductu auspicioq́; militaueritis. Macedonico bello inexuperabilis magis saltus ad amnẽ Aoum fuit, quàm hic. quippe portæ sunt hæ: & unus inter duo maria clausis omnibus, uelut naturalis transitus est. munitiones & locis opportunioribus tunc fuerunt, & ualidiores impositæ. exercitus hostium ille & numero maior, & militũ genere aliquanto melior: quippe illic Macedones Thracesq́; & Illyrij erant, ferocißimæ omnes gentes: hic Syri & Asiatici Græci sunt, leuißima genera hominum & seruituti nata: rex ille bellicosißimus, exercitatus iam inde ab iuuenta finitimis Thracum atq; Illyriorum, & circà omnium accolarũ bellis: hic, ut aliam omnẽ uitam omittam, is est, qui cum ad inferendum populo Rom. bellum ex Asia in Europam transisset, nihil memorabilius toto tempore hybernorum gesserit, quàm quòd amoris causa ex domo priuata & obscuri etiam inter populares generis uxorem duxit: & nouus maritus uelut saginatus nuptialibus cœnis, ad pugnam processit. Summa uiriũ speiq; eius in Aetolis fuit, gente uanißima & ingratißima, ut uos prius experti estis, nunc Antiochus experitur. nam nec conuenerunt frequentes, nec contineri in castris potuerunt, & in seditione ipsi inter se sunt: & cum Hypatam tuendam Heracleamq́; depoposcissent: neutram tutati pars refugerunt in iuga montium: pars Heracleæ incluserũt sese. Rex ipse confessus nusquam æquo campo non modo congredi se ad pugnam audere, sed ne castra quidem in aperto ponere, relicta omni antè se regione ea, quam se nobis ac Philippo ademisse gloriabatur, condidit se intra rupes: ne ante fau

ces

ces quidem ſaltus, ut quondam Lacedæmonios fama eſt: ſed intra penitus retractis caſtris. quod quantum intereſt ad timorem oſtendendum:an muris alicuius urbis obſiden dum ſeſe incluſerit? Sed neq; Antiochum tuebuntur angu ſtiæ:nec Aetolos uertices illi,quos ceperũt. ſatis undique prouiſum atq; præcautũ eſt, ne quid aduerſus uos in pu= gna præter hoſteis eſſet. Illud proponere animo ueſtro de betis:nõ uos pro Græciæ libertate tantũ dimicare (quan= quam is quoq; egregius titulus eſſet,liberatam à Philippo antè,nũc ab Aetolis & ab Antiocho liberare) neq; ea tan tum in præmiũ ueſtrũ ceſſura, quæ nunc in regijs caſtris ſunt:ſed illum quoq; omnẽ apparatũ,qui in dies ab Ephe ſo expectatur,prædæ futurũ: Aſiã deinde Syriãq;, & o= mnia uſq; ad ortus ſolis ditiſſima regna imperio Ro. aper turos. Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare ru= brũ oceano fineis terminemus, qui orbẽ terrarũ amplexu finit? & omne humanũ genus ſecundũ deos nomẽ Roma= nũ ueneretur? In hæc tãta præmia dignos parate animos, ut craſtino die bene iuuantibus dijs acie decernamus. Ab hac concione dimiſſi milites,priuſquã corpora curarẽt,ar ma telaq; parãt. Luce prima ſigno pugnæ propoſito, in= ſtruit aciẽ cõſul arcta fronte,ad naturã & anguſtias loci. Rex poſteaquã ſigna hoſtiũ cõſpexit, & ipſe copias edu xit. Leuis armaturæ partẽ ante uallũ in primo locauit: tũ Macedonũ robur, quos ſariſſophoros appellabãt, uelut firmamẽtum circa ipſas munitiones cõſtituit. his ab ſini= ſtro cornu iaculatorũ ſagittariorumq; & funditorũ ma= num ſub ipſis radicibus montis poſuit, ut ex altiore loco nuda latera hoſtiũ inceſſerẽt. ab dextro Macedonibus ad ipſum munimentorũ finẽ, quà loca uſq; ad mare inuia pa luſtri limo & uoraginibus claudunt,elephantos cũ aſſue=

 to præſi

to præsidio posuit:post eos equites:tum modico interual= lo relicto,cæteras copias in secunda acie. Macedones pro uallo locati primo facile sustinebant Romanos tentantes ab omni parte aditus:multum adiuuantibus qui ex loco su periore fundis,uelut nimbum,glandès, & sagittas simul ac iacula ingerebant. deinde, ut maior nec iam toleranda uis hostium inferebat se, pulsi loco intra munimenta sub= ductis ordinibus concesserunt. inde ex uallo propè alterũ uallum hastis præ se obiectis fecerunt. & ita modica alti= tudo ualli erat,ut & locum superiorem ad pugnandũ suis præberet: & propter longitudinem hastarum subiectum haberet hostem. Multi temere subeuntes uallum transfi= xi sunt:& aut incepto irrito recessissent, aut plures ceci= dissent: ni M. Porcius ab iugo Callidromi, deiectis inde Aetolis,& magna ex parte cæsis (incautos enim & ple= rosq; sopitos oppresserat) super imminentem castris collẽ apparuisset. Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta & Rhodontiam, nequicquã subire ad ea castella conato,fue rat. Macedones,quiq; alij in castris regijs erant,primo, dum procul nihil aliud quàm turba & agmen apparebat: Aetolos credere uisa procul pugna subsidio uenire. cæte= rum ut primum signaq; & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt, tantus repente pauor omneis cepit, ut abiectis armis fugerent. Et munimenta sequentes im= pedierunt,& angustiæ uallis, per quam sequendi erant: & maxime omniũ quòd elephãti nouissimi agminis erãt, quos pedes ægre præterire, eques nullo poterat modo,ti= mentibus equis,tumultũq; inter se maiorẽ quàm in prælio edentibus. aliquantum temporis & direptio castrorũ te= nuit. Scarphiam tamen eo die persecuti sunt hostẽ. Multis in ipso itinere cæsis captisq;, non equis uiris'que tantum,

sed

ſed etiam elephantis, quos capere non potuerant, interfe-ctis, in castra reuerterunt: quæ tentata eo die inter ipſum pugnæ tempus ab Aetolis Heracleam obtinentibus præſi. dio ſine ullo haud parum audacis incepti effectu fuerant. Conſul noctis inſequentis tertia uigilia præmiſſo equitatu ad perſequendum hoſtem, ſigna legionum prima luce mo uit. Aliquantũ uiæ præceperat rex, ut qui nõ antè quàm Elatiæ ab effuſo conſtiterit curſu. ubi primũ reliquijs pu-gnæq; & fugæ collectis, cum perexigua manu ſemiermiũ militum Chalcidem ſe recepit. Romanus equitatus ipſum quidem regem Elatiæ aſſecutus non eſt, ſed magnam par-tem agminis aut laßitudine ſubſiſtentis, aut errore, ut qui ſine ducibus per ignota itinera fugerẽt, dißipatos oppreſ-ſerunt. nec præter quingentos, qui circa regem fuerũt, ex toto exercitu quiſquam effugit: etiam ex x. millibus mili-tum, quos Polybio autore traieciſſe ſecum regẽ in Græ-ciam ſcripſimus, exiguus numerus. Quid ſi Antiati Vale-rio credamus, LX. millia militum fuiſſe in regio exercitu ſcribenti? XL. inde millia cecidiſſe? ſupra V. millia capta cum ſignis militaribus CCXXX. Romanorum CL. interfe cti ſunt. Conſule per Phocidem & Bœotiam exercitũ du-cente, conſciæ defectionis ciuitates cum uelamentis ante portas ſtabant, metu ne hoſtiliter diriperentur: cæterũ per omnes dies haud ſecus quàm in pacato agro ſine uiolatio ne ullius rei agmen proceßit: donec in agrum Coronen-ſem uentum eſt. ibi ſtatua regis Antiochi poſita in templo Mineruæ Itonææ iram accendit: permiſſumq; militi eſt ut circũiectum templo agrum popularetur. deinde cogitatio animum ſubijt: cũ cõmuni decreto Bœotiorũ poſita eſſet ſtatua, indignum eſſe in unum Coronẽſem agrum ſæuire. reuocato extemplo milite finis populandi factus: caſti-

rr 4 gati

gati tantum uerbis Bœoti ob ingratum in tãtis tamq; recentibus beneficijs animum erga Romanos. Inter ipsum pugnæ tempus x. naues regiæ cum præfecto Isidoro ad Thronium in sinu Maliaco stabant. eò grauis uulneribus Alexander Acarnân nuntius aduersæ pugnæ cum perfugisset, trepidæ inde recenti terrore naues Ceneũ Eubœæ petierunt. ibi mortuus sepultusq; Alexãder. Tres, quæ ex Asia profectæ eundem portum tenuerant naues, audita exercitus clade, Ephesum redierunt. Isidorus ab Ceneo Demetriadem, si fortè eò deferret fuga regẽ traiecit. Per eosdem dies A. Attilius præfectus Romanæ classis magnos regios commeatus iam fretum, quod ad Andrum insulam est, præteruectos excepit. alias mersit, alias cepit naues. quæ nouissimæ agminis erant, cursum in Asiam uerterũt. Attilius Piræeum, unde profectus erat, cũ agmine captiuarum nauium reuectus, magnam uim frumẽti & Atheniensibus & alijs eiusdem regionis socijs diuisit. Antiochus sub aduẽtum consulis à Chalcide profectus, Tenum primo tenuit, inde Ephesum transmisit. Consuli Chalcidem uenienti portæ patuerunt, cum appropinquante eo Aristoteles præfectus regis urbe excessisset. & cæteræ urbes in Eubœa sine certamine traditæ. paucosq; per dies omnibus perpacatis, sine ullius noxa urbis exercitus Thermopylas reductus, multo modestia post uictoriam, quàm ipsa uictoria laudabilior. Inde consul M. Catonem per quem quæ gesta essent, senatus populusq; Romanus haud dubio autore sciret: Romam misit. Is à Creusa (Thespiensium emporium est, in intimo sinu Corinthiaco retractũ) Patras Achaiæ petit: à Patris Corcyram usq; Aetoliæ atque Acarnaniæ litora legit: atq; ita Hydruntũ Italiæ traiecit: quinto die inde pedestri itinere Romam ingẽti cur-

su

su peruenit. ante lucem ingressus urbem, à porta ad prætorem M. Iunium iter intendit. Is prima luce senatum uocauit. quò L. Cornelius Scipio aliquot diebus antè à consule dimissus cum aduenicns audisset prægressum Catonē in senatu esse, superuenit exponēti, quæ gesta essent. Duo inde legati iussu senatus in concionem sunt producti, atq; ibi eadem, quæ in senatu de rebus in Aetolia gestis exposuerūt. Supplicatio in triduū decreta est, & ut XL. hostijs maioribus prætor, quibus dijs ei uideretur sacrificaret. Per eosdem dies et M. Fuluius Nobilior, qui biennio antè prætor in ulteriorē Hispaniam erat profectus, ouans urbē est ingressus. Argenti bigati præ se tulit CXXX. millia: & extra numeratum XII. millia pondo argenti: auri pondo CXXVII. Acilius consul ab Thermopylis Heracleā ad Aetolos præmisit, ut tunc saltē experti regiam uanitatem resipiscerent: traditaq; Heraclea, cogitarent de petenda ab senatu seu furoris sui, seu erroris uenia. Et cæteras Græciæ ciuitates defecisse eo bello ab optime de se meritis Romanis: sed quia post fugam regis, cuius fiducia ab officio decessissent, nō addidissent pertinaciam culpæ, in fidē receptas esse. Aetolos quoq;, quanquā non secuti sint regē sed accersierint, & duces belli, non socij fuerint, si pœnitere possint, posse et incolumes esse. Ad ea cū pacati nihil responderetur, appareretq; armis rem gerendam: & rege superato bellum Aetolicum integrum restare, castra ab Thermopylis ad Heracleam mouit: eoq; ipso die, ut situm nosceret urbis, ab omni parte equo mœnia est circumuectus. Sita est Heraclea in radicibus Oetæ montis: ipsa in campo, arcem imminentem loco alto, & undiq; præcipiti habet. Contemplatus omnia quæ noscenda erant, quatuor simul locis aggredi urbē cōstituit. à flumine Asoro,

quà & gymnasium est, L. Valerium operibus atq; oppugnationi præposuit. arcem extra muros, quæ frequentius propè quàm urbs habitabatur, T. Sempronio Longo oppugnandam dedit. à sinu Maliaco, quæ aditum haud facilem pars habebat, M. Bebium: ab altero amniculo, quem Melana uocant, aduersus Dianæ templum Ap. Claudium opposuit. Horum magno certamine intra paucos dies turres arietesq;, & alius omnis apparatus oppugnandarum urbium perficitur. & cum ager Heracliensis paluster omnis, frequensq; proceris arboribus benigne ad omne genus operum materiam suppeditabat: tum quia refugerant intra mœnia Aetoli, desertaq; in uestibulo urbis erant tecta, in uarios usus non tigna modo & tabulas, sed laterem quoque & cæmenta & saxa uariæ magnitudinis præbebāt. Et Romani quidē operibus magis quàm armis urbē oppugnabant. Aetoli contrà armis se tuebātur. nam cum ariete quaterentur muri, non laqueis, ut solet, exceptos declinabant ictus: sed armati frequentes quidam ignes etiam, quos aggeribus inijcerent, ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad excurrēdum: & ipsi cum pro dirutis reficerent muros, crebriores eos, ut pluribus erumperetur in hostem locis, faciebant. Hoc primis diebus, dum integræ uires erant, & frequentes & impigre fecerunt: in dies deinde pauciores & segnius. etenim cum multis urgerentur rebus, nulla eos res æque ac uigiliæ cōficiebant: Romanis in magna copia militū succedentibus alijs in stationem aliorum, Aetolos propter paucitatem eosdem dies noctesq; assiduo labore urente. per IIII. & XX. dies, ita ut nullum tempus uacuum dimicatione esset, aduersus quatuor è partibus simul oppugnātem hostem nocturnus diurno continuatus labor est. Cum fati-

gatos

gatos iam Aetolos sciret COS. & ex ratione temporis, & quòd ita transfugæ affirmabant, tale consilium iniijt. media nocte receptui signum dedit, & ab oppugnatione simul omnes milites deductos usq; ad tertiam diei horam quietos in castris tenuit: inde cœpta oppugnatio ad mediam rursus noctē perducta est. intermissa deinde usq; ad tertiam diei horam. Fatigationem rati causam esse Aetoli non continuandæ oppugnationis, quæ & ipsos affecerat: ubi Romanis datum receptui signū esset, uelut ipsi quoque hoc reuocati, pro se quisq; ex stationibus decedebāt, nec ante tertiam diei horam armati in muris apparebant. Consul cum nocte media intermisisset oppugnationem, quarta uigilia rursus ab tribus partibus summa ui aggressurus, ab una T. Sempronium tenere intentos milites signumq; expectare iussit: ad ea in nocturno tumultu, unde clamor exaudiretur, haud dubie ratus hostes concursuros. Aetoli pars sopiti affecta labore ac uigilijs corpora ex somno moliebantur, pars uigilantes adhuc ad strepitum pugnantium in tenebris currunt. Hostes partim per ruinas iacentis muri transcendere conantur, partim scalis ascensus tentant. aduersus quos undiq; ad opem ferendam concurrunt Aetoli. Pars una in qua ædificia extra urbem erant, neq; defenditur neq; oppugnatur: sed qui oppugnarent intenti signum expectabant, defensor nemo aderat. Iam dilucescebat, cum signum consul dedit: & sine ullo certamine partim per semiruta, partim scalis integros muros, transcēdere. Simul clamor index capti oppidi est exauditus, undiq; Aetoli desertis stationibus in arcē fugiūt. Oppidum uictores permissu consulis diripiunt, non tam ab ira, nec ab odio, quàm ut miles coërcitus in tot receptis ex potestate hostium urbibus aliquo tandem loco,

fructum

fructum uictoriæ sentiret. Reuocatos inde à medio ferme die milites cum in duas diuisisset partes, unam radicibus montium circunduci ad rupem iussit: quæ fastigio altitudinis par, media ualle uelut abrupta ab arce erat: sed adeo propè geminata cacumina eorũ montium sunt, ut ex uertice altero conijci tela in arcem possent: cum dimidia militum parte consul ab urbe ascensurus in arcem, signum ab ijs, qui ab tergo in rupem euasuri erant, expectabat. Non tulere qui in arce erant Aetoli primum eorũ qui rupem ceperant clamorẽ, deinde impetum ab urbe Romanorum, & fractis iam animis, & nulla ibi præparata re ad obsidionẽ diutius tolerandam, utpote congregatis fœminis puerisq́;, & inbelli alia turba in arcem, quæ uix capere, nedum tueri multitudinem tantam posset. itaq; ad primum impetum abiectis armis dediderunt sese. Traditus inter cæteros principes Aetolorũ & Damocritus est: qui principio belli decretũ Aetolorum, quo accersendum Antiochum censuerant, T. Quintio poscenti responderat: in Italia daturum, cum castra ibi Aetoli posuissent. ob eam ferociam maius uictoribus gaudium traditus fuit. Eodem tempore quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex cõposito oppugnabat, circa Thermopylas cũ consule redeunte ex Bœotia, ut uictoriam ipsi populoq́; Rom. gratularetur, excusaretq́; quòd morbo impeditùs bello non interfuisset, congressus. inde diuersi ad duas simul oppugnandas urbes profecti. intersunt septem millia ferme passuum. & quia Lamia cum posita est in tumulo, tum regionem eà maxime despectat oppidum quà breue interuallum uidetur, & omnia in conspectu sunt: cum enixe uelut proposito certamine Romani Macedonesq́; diem ac noctem aut in operibus aut in prælijs essent: hoc maior difficultas

cultas Macedonibus erat, quòd Romani aggere & uineis & omnibus supra terram operibus, subtus Macedones cu niculis oppugnabant, & in asperis locis silex sæpe impe netrabilis ferro occurrebat, et cum parum procederet in= ceptum, per colloquia principum oppidanos tẽtabat rex, ut urbem dederent: haud dubius, quin si prius Heraclea ca pta foret, Romanis se potius, quàm sibi dedituri essent, suam'que gratiam consul in obsidione liberanda facturus esset. Nec eum opinio est frustrata: confestim enim ab He raclea capta nuncius uenit, ut oppugnatione abstineret. Aequius esse, Romanos milites qui acie dimicassent cum Aetolis, præmia uictoriæ habere. Ita recessum ab Lamia est, & propinquæ clade urbis ipsi, ne quid simile pateren tur, effugerunt. Paucis priusquam Heraclea caperetur diebus Aetoli concilio Hypatam coacto, legatos ad An= tiochum miserunt: inter quos & Thoas idem qui & antea, missus est, mandata erant, ut ab rege peterent pri= mum: ut ipse coactis rursus terrestribus naualibusq; co= pijs, in Græciã traijceret: deinde si qua ipsum teneret res, ut pecuniam & auxilia mitteret. id cum ad dignitatẽ eius fidemq; pertinere, nõ prodi socios, tum etiã ad incolumi= tatẽ regni, nõ sinere Romanos omni cura uacuos, cũ Ae= tolorũ gentẽ sustulissent, omnibus copijs in Asiam traijce re. Vera erant quæ dicebantur, eo magis regẽ mouerunt. itaq; in præsentia pecuniam quæ ad usus belli necessaria erat, legatis dedit, auxilia terrestria naualiaq; affirmauit missurum. Thoantem unum ex legatis retinuit, & ipsum haud inuitum morantem, ut exactor præsens promissorũ adesset. Cæterum Heraclea capta fregit tandem animos Aetolorũ: & post paucos dies quàm ad bellum renouan= dum, acciendum'que regem, in Asiam miserant legatos,

abiectis

abiectis belli consilijs, pacis petendæ oratores ad consu=
lem miserunt. Quos dicere exorsos consul interfatus, cum
alia sibi præuertenda dixisset: redire Hypatam eos, datis
dierum x. inducijs, & L. Valerio Flacco cum ijs misso,
iußit, ei quæ secum acturi fuissent, exponere, & si qua
uellent alia. Hypatam ut est uentum, principes Aetolorũ
apud Flaccum concilium habuerunt, consultantes, quonã
agendum modo apud consulem foret. Parantibus ijs anti=
qua iura fœderum ordiri, meritaq; in populum Romanũ,
absistere ijs Flaccus iußit, quæ ipsi uiolassent, confeßio=
nem ijs culpæ magis profuturam, & totam in preces ora=
tionẽ uersam. nec enim in causa ipsorũ, sed in populi Ro=
mani clementia spem salutis positam esse. & se suppliciter
agentibus ijs adfuturum & apud consulem & Romæ
in senatu. eò quoq; enim mittendos fore legatos. Hæc una
uia omnibus ad salutem uisa est, ut in fidem se permitterẽt
Romanorum. ita enim & illis uiolandi supplices uerecun
diam se impposituros: & ipsos nihilominus suæ potestatis
fore, si quid melius fortuna ostendisset. Posteaquam ad cõ
sulem uentum est, Phaneas legationis princeps longam
orationem, & uarie ad mitigandam iram uictoris compo
sitam ita ad extremum finiuit, ut diceret, Aetolos se suaq;
omnia fidei populi Romani permittere. Id consul ubi au=
diuit, Etiam atq; etiã uidete, inquit, Aetoli, ut ita permit=
tatis. Tum decretum Phaneas, in quo id diserte scriptum
erat, ostendit. Quando ergo, inquit, ita permittitis, po=
stulo ut mihi Dicæarchum ciuem uestrum, & Menetam
Epirotam (Naupactum is cum præsidio ingressus ad defe
ctionem compulerat) & Aminandrum cum principibus
Athamanum, quorum consilio à nobis defecistis, sine mo=
ra dedatis. Propè dicentem interfatus Romanum, Nõ in

serui

ſeruitutem, inquit, ſed in fidem tuam nos tradimus: & certum habeo te imprudẽtia labi, qui nobis imperes, quæ moris Græcorum non ſint. Ad hæc COS. *Nec Hercule, inquit, magnopere nunc curo, quid Aetoli ſatis ex more Græcorum factum eſſe cenſeant, dum ego more Romano imperium id habeam in deditos modo decreto ſuo, antè armis uictos. itaq; ni propere fit quod impero, uinciri uos iam iubeo. afferriq́; catenas, & circunſiſtere lictores iuſſit.* Tum fracta Phaneæ ferocia, Aetolisq; alijs eſt: et tandem cuius coditionis eſſent, ſenſere. & ſe quidem Phaneas & qui adſint Aetolorũ, ſcire facienda eſſe quæ imperentur, dixit, ſed ad decernẽda ea cõcilio Aetolorũ opus eſſe, ad id petere ut decem dierũ inducias daret. Petente Flacco pro Aetolis, induciæ datæ: & Hypatam reditũ eſt. Vbi cum in concilio delectorũ, quod Apocletos uocant, Phaneas & quæ imperarentur, & quæ ipſis propè accidiſſent, expoſuiſſet, ingemuerunt quidem principes conditioni ſuæ, parendum tamen uictori cenſebant, & ex omnibus oppidis cõuocandos Aetolos ad cõcilium. Poſteaquã uerò omnis coacta multitudo cadẽ illa audiuit, adeo ſæuitia imperij atq; indignitate exaſperati animi ſunt, ut ſi in pace fuiſſent, illo impetu iræ concitari potuerint ad bellũ. Ad iram accedebat & difficultas eorum quæ imperarentur: quonam modo enim utiq; regem Aminandrum ſe tradere poſſe? & ſpes fortè oblata, quòd Nicander eo ipſo tempore ab rege Antiocho ueniens impleuit expectatione uana multitudinem, terra mariq́; ingẽs parari bellum. Is duodecimo die quàm conſcenderat nauem, in Aetoliam perfecta legatione rediens, Phalaram in ſinu Maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniam cum deuexiſſet, ipſe cum expeditis ueſpera prima inter Macedonum Romanáque

castra

castra medio agro dum Hypatam notis callibus petit, in stationem incidit Macedonum, deductusq; ad regem est, nondum conuiuio dimisso. Quod ubi nunciatum est, uelut hospitis, non hostis aduentu motus Philippus, accumbere eum epulariq; iussit, atq; inde dimissis alijs solum retentum, ipsum quidem de se timere quicquam uetuit. Aetolorum praua consilia, atque in ipsorum caput semper recidentia accusauit: qui primũ Romanos, deinde Antiochũ in Græciam adduxissent. sed præteritorum, quæ magis reprehendi quàm corrigi possint, oblitum se, non facturum ut insultet aduersis rebus eorum. Aetolos quoq; finire tandẽ aduersus se odia debere, & Nicandrum priuatim eius diei, quo seruatus à se foret, meminisse. Ita datis qui in tutum eum prosequerentur, Hypatam Nicander consultantibus de pace Romana superuenit. . M. Acilius uendita aut cõcessa militi circa Haracleam præda, postea quàm nec Hypatæ pacata esse consilia, & Naupactum concurrisse Aetolos, ut inde totum impetum belli sustinerent, audiuit: præmisso Ap. Claudio cum quatuor millibus militum ad occupanda iuga, quà difficiles transitus montium erant, ipse Oetam ascendit: Herculi'que sacrificium fecit in eo loco, quem Pyram, quòd ibi mortale corpus eius dei sit crematum, appellant. inde toto exercitu profectus reliquum iter satis expedito agmine fecit. Vt ad Coracem est uentum (mons est altissimus inter Callipolin & Naupactum) ibi & iumenta multa ex agmine præcipitata cum ipsis oneribus sunt, & homines uexati. & facile apparebat, quàm cum inerti hoste res esset, qui tam impeditum saltum nullo præsidio, ut clauderet transitum, insedisset. Tum quoque uexato exercitu ad Naupactum descendit: et uno castello aduersus arcem posito,

cæteras

cæteras partes urbis, diuisis copijs pro situ mœnium, circũsedit. nec minus operis laborisq; ea oppugnatio, quàm Heracleæ habuit. Eodem tempore & Messene in Peloponneso ab Achæis, quòd concilij eorum recusaret esse, oppugnari cœpta est. Etenim duæ ciuitates Messene & Elis, extra concilium Achaicum erant, cum Aetolis sentiebant. Elei tamen post fugatum ex Græcia Antiochum legatis Achæorum lenius responderãt: dimisso præsidio regio cogitaturos se, quid sibi faciẽdum esset. Messenij sine responso dimißis legatis mouerãt bellum: trepidiq; rerum suarum, cum iam ager effuso exercitu paßim ureretur: castraq; prope urbem poni uiderent: legatos Chalcidem ad T. Quintium autorem libertatis miserũt, qui nuntiarent: Messenios Romanis, non Achæis, & aperire portas, & dedere urbem paratos esse. Auditis legatis extẽplo profectus Quintius, à Megalopoli ad Diophanẽ Pr. Achæorum misit: qui extemplo reducere eum à Messene exercitum, & uenire ad se iuberet. Dicto paruit Diophanes: & soluta obsidione expeditus ipse prægressus agmen, circa Andaniam, paruum oppidum inter Megalopolin Messenenq; positum, Quintio occurrit. & cũ causas oppugnationis exponeret, castigatum leniter, quod tantam rem sine autoritate sua conatus esset, dimittere exercitum iußit: nec pacem omnium bono partam turbare. Messenijs imperauit, ut exules reducerent, & Achæorum concilij essent. si qua haberent, de quibus aut recusare, aut in posterum cauere sibi uellent, Corinthum ad se uenirent. Diophanem concilium Achæorum extemplo sibi præbere iußit. Ibi de Zacyntho intercepta per fraudem insula questus, postulauit ut restitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis Zacynthus fuerat: eam mercedem Aminãdro dederat:

 ut per

ut per Athamaniam ducere exercitum in superiorem partem Aetoliæ liceret: qua expeditione fractis animis Aetolos compulit ad petendam pacem. Aminander Philippum Megalopolitanum insulæ præfecit: postea per bellū, quo se Antiocho aduersus Romanos coniunxit: Philippo ad munia belli reuocato, Hieroclem Agrigentinum successorem misit. Is post fugam ab Thermopylis Antiochi, Aminandrumq́; à Philippo Athamania pulsum, mißis ultro ad Diaphanem Pr. Achæorum nuntijs, pecunia pactus insulam Achæis tradidit. Id præmium belli suū esse, æquum censebant Romani. non enim M. Aciliū cos. legionesq́; Romanas Diaphani et Achæis ad Thermopylas pugnasse. Diaphanes aduersus hæc purgare interdum sese, gentemq́;: interdum de iure facti disserere. Quidam Achæorū & initio eam se rem aspernatos testabantur, & tunc pertinaciam increpitabant prætoris: autoribusq́; ijs decretum est: ut T. Quintio ea res permitteretur. Erat Quintius sicut aduersantibus asper: ita, si cederes, idē placabilis. Omissa igitur contentione uocis uultusq́;, Si utilē, inquit, possessionem eius insulæ censerem Achæis esse, autor essem senatui populoq́; Romano: ut eam uos habere sinerent. cæterum sicut testudinem, ubi collecta in suum tegimen est, tutam ad omneis ictus uideo esse: ubi exerit partes aliquas, quodcunq; nudauit, obnoxium atq; infirmum habere: haud dißimiliter uos Achæi clausos undiq; mari, quæ intra Peloponnesi sint terminos, ea & iungere uobis, & iuncta tueri facile: simul auiditate plura amplectendi hinc excedatis, nuda uobis omnia, quæ extrà sint, & exposita ad omnes ictus esse. Assentiente omni concilio, nec Diaphane ultrà tendere auso, Zacynthus Romanis traditur. Per idem tempus Philippus rex proficiscentem

ciſcentem COS.*ad Naupactum percunctatus, ſi ſe interim quæ deſeciſſent ab ſocietate Romana urbes, recipere uellet: permittente eo ad Demetriadem copias admouit, haud ignarus, quanta ibi tum perturbatio eſſet. Deſtituti enim ab omni ſpe, cũ deſertos ſe ab Antiocho, ſpem nullam in Aetolis eſſe cernerẽt: dies noctesq́; aut Philippi hoſtis aduentum, aut infeſtiorem etiam, quo iuſtius irati erant, Romanorum expectabant. Turba erat ibi incondita regiorum: qui primo pauci in præſidio relicti, poſtea plures, pleriq; inermes ex prælio aduerſo fuga delati, nec uirium, nec animi ſatis ad obſidionem tolerandam habebant. itaq; præmiſsis à Philippo, qui ſpem impetrabilis ueniæ oſtendebant: reſponderũt patere portas regi. Ad primum eius ingreſſum principum quidam urbe exceſſerunt: Eurylochus mortem ſibi conſciuit. Antiochi milites (ſic enim pacti erant) per Macedoniam Thraciamq́;, proſequentibus Macedonibus ne quis eos uiolaret, Lyſimachiam deducti ſunt. Erant & paucæ naues Demetriade: quibus præerat Iſidorus. eæ quoq; cum præfecto ſuo dimiſſæ ſunt. Inde Dolopiam & Aperantiã & Perræbiæ quaſdã ciuitates recepit. Dum hæc à Philippo geruntur, T. Quintius recepta Zacyntho ab Achaico concilio Naupactum traiecit: quæ iam per duos menſes (ſed propè excidiũ erat) oppugnabatur: & ſi capta ui foret, omne ibi nomen Aetolorum ad internicionem uidebatur uenturum. Cæterum quanquã merito iratus erat Aetolis, quòd ſolos obtrectaſſe gloriæ ſuæ, cum liberaret Græciam, meminerat: & nihil autoritate ſua motos eſſe, cum quæ tum maxime acciderant, caſura præmonens, à furioſo incepto eos deterreret: tamen ſui maxime operis eſſe credẽs, nullam gentem liberatæ à ſe Græciæ funditus euerti, ob-*

ambulare muris, ut facile nosceretur ab Aetolis, cœpit. Confestim à primis stationibus cognitus est, uulgatumq; per omnes ordines, Quintium esse. itaq; concursu facto undiq; in muros, manus pro se quisque tendentes consonã te clamore nominatim Quintium orare, ut opem ferret ac seruaret. Et tum quidem, quanquam moueretur his uocibus: manu tamen annuit, quidnam opis in se esset. Cæterum posteaquam ad c o s. uenit: Vtrum fallit, inquit, te M. Acili, quid agatur? an cum satis prouideas, nihil id magnopere ad summam Reip. pertinere cẽses? Erexerat expectatione c o s. Et quin expromis, inquit, quid rei sit? Tum Quintius, Ecquid uides te deuicto Antiocho in duabus urbibus oppugnandis tempus terere: cum iam prope annus circumactus sit imperij tui? Philippum autem, qui non aciem, nõ signa hostium uidit: non solũ urbes, sed tot iam gentes, Athamaniã, Perræbiã, Aperantiam, Dolopiã sibi adiunxisse? atqui non tantũ interest nostra, Aetolorum opes ac uires minui: quantũ non supra modum Philippum crescere: & uictoriæ tuæ præmium te militesq; tuos nondum duas urbes, Philippum tot gentes Græciæ habere. Assentiebatur his c o s. sed pudor, si irrito incepto abscederet obsidione, occurrebat: tota inde Quintio res permissa est. Is rursus ad eam partem muri, qua paulo ante uociferati Aetoli fuerant, redijt. ibi cum impẽsius orarent, ut misereretur gentis Aetolorum: exire aliquos ad se iussit. Phaneas ipse principesq; alij extemplo egressi sunt. quibus prouolutis ad pedes, Fortuna, inquit, uestra facit, ut & iræ meæ & orationi temperem. euenerunt quæ prædixi euentura: & ne hoc quidem reliqui uobis est, ut indignis accidisse ea uideantur: ego tamen sorte quadam nutriendæ Græciæ datus, ne ingratis quidem benefacere

cere absistam.mittite oratores ad COS.qui inducias tantum temporis petant,ut mittere legatos Romam poßitis, per quos senatui de uobis permittatis.ego apud COS.deprecator defensorq; uobis adero. Ita ut censuerat Quintius,fecerunt:nec aspernatus est legationem COS. inducijsq; in diem certam datis,qua legatio renuntiari ab Roma posset, soluta obsidio est, & exercitus in Phocidem missus. COS. cum T.Quintio ad Achaicum concilium Aegium traiecit.ibi de Eleis & de exulibus Lacedæmoniorum restituendis actum: & neutra perfecta res: quia suæ gratiæ reseruari eā Achæi,Elei per se ipsi, quàm per Romanos maluerunt Achaico contribui concilio. Epirotarum legati ad COS.uenerunt:quos non syncera fide in amicitia fuisse satis constabat:militem tamen nullum Antiocho dederant:pecunia iuuisse eum insimulabantur: legatos ad regem ne ipsi quidem mißisse inficiabātur.Iis petentibus , ut in amicitia pristina esse liceret: respondit COS.se,utrum hostium,an pacatorum eos numero haberet,nondum scire:senatum eius rei iudicem fore.integram se causam eorum Romam reijcere:inducias ad id dierum XC.dare. Epirotæ Romam missi senatum adierunt. ijs magis quæ non fecissent hostilia referentibus, quàm purgantibus ea,de quibus arguebantur: respōsum datum est, quo ueniā impetrasse,nō causam probasse uideri possent. Et Philippi regis legati sub idem tempus in senatū intro ducti gratulantes de uictoria.ijs petentibus,ut sibi sacrificare in Capitolio,donumq; ex auro liceret ponere in æde Iouis OPT.MAX.permissum ab senatu.C.pondo coronam aureā posuerunt. Non responsum solum benigne legatis est: sed Philippi quoq; filius Demetrius, qui obses Romæ erat,ad patrē reducendus legatis datus est. Bellum

quod cum Antiocho rege in Græcia gestum est à M. Acilio c o s. hunc finem habuit. Alter c o s. P. Cornelius Scipio Galliam prouinciam sortitus, priusquā ad bellum, quod cum Boijs gerēdum erat, proficisceretur: postulauit ab senatu, ut pecunia sibi decerneretur ad ludos, quos Pr. in Hispania inter ipsum discrimen pugnæ uouisset. Nouum atq; iniquum postulare est uisus. censuerunt ergo, quos ludos inconsulto senatu ex sua unius sentētia uouisset: eos uel de manubijs, si quam pecuniam ad id reseruasset, uel sua ipse impensa faceret. Eòs ludos per dies x. P. Cornelius fecit. Per idem ferè tempus ædes matris magnæ Idææ dedicata est: quam deam is P. Cornelius aduectā ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui pòst Africano fuit cognomem, P. Licinio c o s. in Palatium à mari detulerat. Locauerant ædem faciendam ex S.C. M. Liuius, C. Claudius censores, M. Cornelio, T. Sempronio c o s s. tredecim annis postquam locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus: ludiq; ob dedicationem eius facti: quos primos scenicos fuisse Valerius Antiâs est autor, Megalesia appellatos. Item Iuuentutis ædem in circo maximo C. Licinius Lucullus duumuir dedicauit. uouerat eam sexdecim annis ante M. Liuius c o s. quo die Asdrubalem exercitumq; eius cecidit. idem censor eam faciendam locauit, M. Cornelio, T. Sempronio c o s s. Huius quoq; dedicandæ causa ludi facti: & eo omnia cum maiore religione facta, quòd nouū cum Antiocho instabat bellum. Principio eius anni, quò hæc iam profecto ad bellum M. Acilio, manente adhuc Romæ P. Cornelio c o s. agebantur: boues duos domitos in Carinis per scalas peruenisse in tegulas ædificij proditum memoriæ est. eos uiuos cōburi, cinere mq; eorum deijci in Tyberim aruspices iusserunt. Tar-

racinæ & Amiterni nuntiatum est aliquoties lapidibus pluuisse: Minturnis ædem Iouis, & tabernas circa forum de cœlo tactas esse: Vulturni in ostio fluminis duas naues fulmine ictas cõflagrasse. Eorũ prodigiorum causa libros Sibyllinos ex S.C. decemuiri cum adissent, renuntiarunt, ieiuniũ instituendum Cereri esse: & id quinto quoq; anno seruandũ: & ut nouẽdiale sacrũ fieret, & unum diẽ supplicatio esset: coronati supplicarẽt: et COS. P. Cornelius quibus dijs quibusq; hostijs edidissent decemuiri, sacrificaret. Placatis dijs nunc uotis rite soluendis, nunc prodigijs expiandis, in prouinciã proficiscitur COS. atq; inde Cn. Domitium procos. dimisso exercitu Romam decedere iussit: ipse in agrum Boiorum legiones induxit. Sub idẽ ferè tẽpus Ligures lege sacrata coacto exercitu, nocte improuiso castra Q. Minucij procos. aggreßi sunt. Minucius usq; ad lucem intra uallum militẽ instructũ tenuit, intẽtus ne quà trãscenderet hostis munimenta: prima luce duabus simul portis eruptionẽ fecit. nec primo impetu, quod sperauerat, Ligures pulsi sunt: duas amplius horas dubiũ certamen sustinuere. postremo cũ alia atq; alia agmina erũperẽt, & integri feßis succederẽt ad pugnã: tãdem Ligures inter cætera etiam uigilijs confecti, terga dederunt. cæsa supra quatuor millia hostiũ: ex Romanis, socijsq; minus CCC. perierunt. Duobus ferè pòst mensibus P. Cornelius COS. cum Boiorum exercitu signis collatis egregie pugnauit. Duodetriginta millia hostium cæsa Antias Valerius scribit: capta tria millia & quadringentos: signa militaria CXXIIII. equos mille ducentos triginta: carpenta ducenta quadragintaseptem: ex uictoribus mille quadringentos octogintaquatuor cecidisse. Vbi ut in numero scriptori parum fidei sit: quia in augendo eo non alius

intemperantior est, magnam tamen uictoriã fuisse appa- ret, quòd & castra capta sunt: & Boij post eam pugnam extemplo dediderunt sese: & quòd supplicatio eius uicto riæ causa decreta ab senatu, uictimæq; maiores cæsæ. P. Cornelius c o s. *primo obsidibus à Boiorum gente acce ptis, agri parte ferè dimidia eos mulctauit: quò si uellet,* PR. *colonias mittere posset. inde Romã, ut ad triumphũ haud dubium, decedens exercitum dimisit: & adesse Ro- mæ ad diem triumphi iußit. ipse postero die quàm uenit, senatu in ædem Bellonæ uocato, cum de rebus ab se gestis disseruisset, postulauit, ut sibi triumphanti liceret in ur- bem inuehi. P. Sempronius Blæsus Tr. pl. non negandum Scipioni, sed differendum honorem triumphi censebat. Bella Ligurum Gallicis semper iuncta fuisse: eas inter se gentes mutua ex propinquo ferre auxilia. Si P. Scipio deuictis acie Boijs, aut ipse cum uictore exercitu in agrũ Ligurum transisset, aut partẽ copiarum Q. Minucio mi sisset: qui iam tertium ibi annum dubio detineretur bello, debellari cum Liguribus potuisse. Nunc ad triumphum frequentandum deductos esse milites, qui egregiam naua re operam Reip. potuissent: possent etiam, si senatus, quod festinatione triumphi prætermissum esset, id restituere dif ferendo triumpho uellet. Iuberent* c o s. *cum legionibus redire in prouinciã: dare operam ut Ligures subigantur. nisi illi cogantur in ius ditionemq́; PR. ne Boios quidem quieturos. aut pacem, aut bellũ utrobiq; habenda. deuictis Liguribus paucos post menses Procos. P. Cornelium mul- torum exemplo, qui in magistratu non triumphauerunt, triumphaturum esse. Ad ea* c o s. *neq; se Ligures pro- uinciam sortitum esse, ait, neq; cum Liguribus bellũ geßis se, neq; triumphum de ijs postulare. Q. Minuciũ confide re breui*

re breui subactis ijs meritum triumphum postulaturum atq; impetraturũ esse. se de Gallis Boijs postulare triumphum, quos acie uicerit, castris exuerit: quorum gentem biduo post pugnam totam acceperit in deditionem, à quibus obsides abduxerit, pacis futuræ pignus. Verũ enimuero illud multo maius esse, quòd tantum numerum Gallorum ceciderit in acie, quòd cum tot millibus certe Boiorum nemo ante se imperator pugnauerit. plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hominum cæsam, multa millia capta, senes pverosq́; Boijs superesse. Itaq; id quenquam mirari posse, cur uictor exercitus, cum hostem in prouincia neminem reliquißet, Romam uenerit ad celebrandum COS. *triumphum? Quorum militum si & in alia prouincia opera uti senatus uelit: utro tandem modo promptiores ad aliud periculum, nouumq́; laborẽ ituros credat: si persoluta ijs sine detrectatione prioris periculi laborisq́; merces sit? an si spem pro re ferentes dimittant, iam semel in prima spe deceptos? Nam quod ad se attineat, sibi gloriæ in omnẽ uitam illo die satis quæsitũ esse: quo se uirum optimũ iudicatum ad accipiendam matrem Idæam mißisset senatus. hoc titulo, etsi nec consulatus, nec triumphus addatur, satis honestam honoratamq́; P. Scipionis Nasicæ imaginem fore. Vniuersus senatus nõ ipse modo ad decernendum triumphum consensit, sed etiã Tr. pl. autoritate sua compulit ad remittendam intercesßionem. P. Cornelius* COS. *triumphauit de Boijs. in eo triumpho Gallicis carpẽtis arma signaq́; & spolia omnis generis transuexit, & uasa ænea Gallica: & cum captiuis nobilibus equorum quoq; captorum gregem traduxit: aureos torques transtulit* MCCCCLXX. *ad hæc auri põdo* CCXLV. *argẽti infecti factiq; in Gallicis uasis nõ*

infabre suo more factis, duo milia CCCXL. *pondo: bigatorum nummorum* CCXXXIIII. *militibus, qui currum secuti sunt, treceenos uicenos quinos asses diuisit: duplex centurioni, triplex equiti. Postero die cõcione aduocata de rebus ab se gestis, & de iniuria tribuni bello alieno se illigantis, ut suæ uictoriæ fructu se defraudaret, cum disseruisset. milites exautoratos dimisit.* Dum hæc *in Italia geruntur, Antiochus Ephesi securus admodum de bello Romano erat, tanq̃ non transituris in Asiam Romanis. quam securitatem ei magna pars amicorũ aut per errorem, aut assentando faciebat. Annibal unus, cuius eo tempore maxima apud regem autoritas erat, magis mirari se aiebat, quòd nõ iam in Asia essent Romani, quàm uenturos dubitare. Propius esse in Asiam ex Græcia, quàm ex Italia in Græciam traijcere: & multo maiorem causam Antiochum, quàm Aetolos esse. neq; enim mari minus, q̃ terra pollere Romana arma: iampridem classem circa Malcam esse. audire sese nuper nouas naues, nouũq; imperatorẽ rei gerendæ causa ex Italia uenisse. itaq; desineret Antiochus pacẽ sibi ipse spe uana facere: in Asia & de ipsa Asia breui terra mariq; dimicãdũ ei cum Romanis esse, & aut imperium adimendũ orbem terrarum affectantibus, aut ipsi regnũ amittendũ.* Vnus uera & pro*uidere & fideliter prædicere uisus. itaq; ipse rex nauibus, quæ paratæ instructæq; erãt, Chersonesum petit: ut ea loca, si forte terra uenirent Romani, præsidijs firmaret. cæteram classem Polyxenidam parare & deducere iussit: speculatorias naues ad omnia exploranda circa insulas dimisit.* C. *Liuius præfectus Romanæ classis cum quinquaginta nauibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quò ab socijs eius oræ conuenire iusserat apertas naues,*

quæ

quæ ex fœdere debebantur, Siciliam inde petit: freto'que Messanam præteruectus, cum sex Punicas naues ad auxilium missas accepisset: ab Rheginis Locrisq́; & eiusdem iuris socijs debitas exegisset naues: lustrata classe ad Lacinium altum petit. Corcyram, quam primam Græciæ ciuitatem adijt, cum uenisset, percũctatus de statu belli (nec dum enim omnia in Græcia perpacata erant) & ubi classis Romana esset, postea quam adiuit circa Thermopylarum saltum in statione C O S. *ac regẽ esse, classem Piræei stare, maturãdum ratus omnium rerum causa, pergit protinus nauigare Peloponnesum: Samum Zacynthum'que, quia partis Aetolorũ maluerant esse, protinus depopulatus, Maleã petit, & prospera nauigatione usus, paucis diebus Piræeũ ad ueterẽ classem peruenit. Ad Scyllæũ Eumenes rex cum tribus nauibus occurrit, cum Aeginæ diu incertus consilij fuisset, utrum ad tuendum rediret regnum (audiebat enim Antiochum Ephesi nauales terrestresq́; parare copias) an nusquam abscederet ab Romanis, ex quorum fortuna sua penderet. A Piræeo A. Attilius traditis successori quinq; &* X X. *nauibus tectis Romam est profectus. Liuius una &* L X X X. *rostratis nauibus, multis præterea minoribus, quæ aut apertæ rostratæ, aut sine rostris speculatoriæ erant, Delũ traiecit. Eo ferè tẽpore* C O S. *Acilius Naupactũ oppugnabat. Liuium Deli per aliquot dies (& est uentosissima regio inter Cycladas, fretis alias maioribus, alias minoribus diuisas) aduersi uenti tenuerunt. Polyxenidas certior per dispositas speculatorias naues factus, Deli stare Romanam classem, nuntios ad regem misit. qui omissis, quæ in Hellesponto agebat, cum rostratis nauibus, quantum accelerare potuit, Ephesum redijt: & consilium extemplo*

habuit

habuit, faciendum'ne periculum naualis certaminis foret. Polyxenidas negabat cessandum: & utiq; prius confligẽdum, quàm classis Eumenis, & Rhodiæ naues cõiungerentur Romanis. ita numero non ferme impares futuros se, cæteris omnibus superiores, & celeritate nauium, & uarietate auxiliorum. nam Romanas naues cum ipsas inscite factas immobiles esse, tũ etiam, ut quæ in terram hostium ueniant, oneratas commeatu uenire. suas autem, ut pacata omnia circa se relinquentes, nihil præter militem atq; arma habituras. multum etiam adiuturam notitiam maris terrarumq; & uentorum, quæ omnia ignaros turbatura hostes essent. Mouit omnes autor consilij, qui & re consiliũ executurus erat. Biduum in apparatu morati: tertio die C. nauibus, quarum LXX. tectæ, cæteræ apertæ, minoris omnes formæ erant, profecti Phocæam petierunt. inde cum audisset appropinquare iam Romanam classem rex, quia non interfuturus nauali certamini erat: Magnesiam, quæ ad Sipylum est, cõcessit ad terrestres copias comparandas. classis ad Cissuntem portum Erythræorum, tãquã ibi aptius expectatura hostem, contẽdit. Romani ubi primum aquilones (ij nanq; per aliquot dies tenuerant) cecidere, ab Delo Phanas, portum Chiorum in Aegeum mare uersum, petunt: inde ad urbem circumegere naues: commeatuq; sumpto, Phocæam traijciunt. Eumenes Elæam ad suam classem profectus: paucis post inde diebus cũ quatuor & XX. nauibus tectis, apertis pluribus, paulo à Phocæa ad Romanos parantes instruentesq; se ad nauale certamen redijt. Inde C. quinquaginta tectis nauibus, apertis ferme L. profecti, primo aquilonibus transuersis cum urgerentur in terram, cogebantur tenui agmine propè in ordinẽ singulæ naues ire: deinde ut lenita paulum uis uẽti est, ad

est,ad Corycũ portũ,qui ſuper Ciſſuntem eſt,conati ſunt traijcere. Polyxenidas, ut appropinquare hoſtes allatum eſt,occaſione pugnandi lætus,ſiniſtrum ipſe cornu in altũ extendit:dextrum cornu præfectos nauiũ ad terrã explicare iubet,& æqua frõte ad pugnam procedebat. Quod ubi uidit Romanus,uela cõtrahit,maloſq; inclinat,& ſimul armamẽta cõponens opperitur inſequentes naues. Iã ferme x x x. in fronte erãt:quibus ut æquaret læuum cornu,dolonibus erectis altũ petere intẽdit:iuſsis, qui ſequebantur,aduerſus dextrũ cornu prope terrã proras dirigere. Eumenes agmen cogebat:cæterum ut demendis armamentis tumultuari primum cœptũ eſt,& ipſe quanta maxima celeritate poteſt,concitat naues. Iam omnibus in cõſpectu erat:duæ Punicæ naues antecedebãt Romanã claſſem. quibus obuiæ tres fuerunt regiæ naues:&, ut in numero impari,duæ regiæ unam circumſiſtunt. & primum ab utroq; latere remos detergunt:deinde tranſcendũt armati,& deiectis cæſiſq; propugnatoribus,nauem capiũt. Vna,quæ compari Marte cõcurrerat,poſtquã captam alteram nauem uidit,priuſquã à tribus ſimul circumueniretur,retro ad claſſem refugit. Liuius indignatione accẽſus prætoria naue in hoſtes tendit. aduerſus quem eadem ſpe duæ,quæ Punicam unam nauem circumuenerãt,cum inferrentur,demittere in aquã remos ab utroq; latere remiges ſtabiliendæ nauis cauſa iuſsit,& in aduenĩetes hoſtiũ naues ferreas manus inijcere:& ubi pugnã pedeſtri ſimilem feciſſet,meminiſſe Romanæ uirtutis,nec pro uiris ducere regia mãcipia. Haud paulo facilius,quàm antè duæ unã, tunc una duas naues expugnauit cœpitq;. Et iam claſſes quoq; undiq; concurrerant,& paſsim permiſtis nauibus pugnabatur. Eumenes,qui extremus commiſſo certamine

aduenerat,

aduenerat, ut animaduertit læuũ cornu hostium ab Liuio turbatum: dextrum ipse, ubi æqua pugna erat, inuadit. Nec ita multo pòst primum ab læuo cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim ut uirtute militum haud dubie supera ri se uidit: sublatis dolonibus effuse fugere intendit. mox idem & qui prope terram cum Eumene cõtraxerant certamen, fecerunt. Romani & Eumenes, quoad sufficere remiges potuerũt, & in spe erant extremi agminis uexandi, satis pertinaciter secuti sunt. postea quam celeritate nauium, utpote leuium, suas commeatu onustas eludi frustra tendentes uiderunt, tandem subsliterunt: XIII. captis nauibus cũ milite ac remige, X. demersis. Romanæ classis una Punica nauis in primo certamine ab duabus circũuenta perijt. Polyxenidas nõ prius q̃ in portu Ephesi fugæ finem fecit. Romani eo die, unde egressa regia classis erat, manserunt: postero die hostem persequi intenderunt. Medio ferè in cursu obuiæ fuere ijs V. & XX. tectæ Rhodiæ naues cum Pausistrato præfecto classis. Iis adiunctis Ephesum hostem persecuti, ante ostium portus acie instructa steterũt. Postea quam confeßionẽ uictis satis expresserunt, Rhodij & Eumenes domos dimißi: Romani Chiũ petentes, Phœnicuntẽ primũ portum Erythrææ terræ præteruecti, nocte anchoris iactis, postero die in insulã ad ipsam urbẽ traiecerũt. ubi paucos dies remige maxime reficiẽdo morati, Phocæam transmittunt. ibi relictis ad præsidiũ urbis IIII. quinqueremibus, ad Canas classis uenit: & cum iam hyems appeteret, fossa ualloq; circundatis naues subductæ. Exitu anni comitia Romæ habita, quibus creati sunt COSS. L. Cornelius Scipio, & C. Lælius: intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. Postero die Prr. creati, M. Tuccius, L.

Aurun

Aurunculeius, Cn. Fulvius, L. Aemylius, P. Iunius, C. Atinius Labeo.

DECADIS IIII.
LIBER VII.

LUCIO Cornelio Scipione, & C. Laelio coss. nulla prius secundum religiones acta in senatu res est quam de Aetolis. & legati eorũ institere quia breuẽ induciarũ diem habebant: & ab T. Quintio, qui tum Romã ex Graecia redierat, adiuti sunt. Aetoli, ut quibus plus in misericordia senatus, quàm in causa spei esset, suppliciter egerũt, ueteribus benefactis noua pẽsantes maleficia. caeterũ & praesentes interrogationibus undiq; senatorũ confeßionem magis noxae, quàm responsa exprimentiũ fatigati sunt, & excedere curia iußi magnũ certamen praebuere. Plus ira, quàm misericordia in causa eorũ ualebat: quia non ut hostibus modo, sed tanquã indomitae & insociabili genti succensebãt. Per aliquot dies cum certatũ esset, postremo neq; dari, neq; negari pacem placuit, duae cõditiones eis latae sunt: uel senatui liberũ arbitriũ de se permitterẽt: uel mille talentũm darent, eosdẽq; amicos haberent. Exprimere cupiẽtibus, quarũ rerũ in se arbitriũ senatui permitterẽt, nihil certi respõsum est. ita infecta pace dimißi, urbe eodẽ die, Italia intra x v. dies excedere iußi. Tum de consulũ prouincijs cœptũ est agi. Ambo Graeciã cupiebãt: multũ Laelius in senatu poterat. Is, cũ senatus aut sortiri aut cõparare inter se prouincias cõsules iußisset, elegãtius facturos dixit, si iudicio patrũ quàm si sorti eam rẽ permisißent. Scipio responso ad hoc dato, cogitaturũ quid sibi faciendũ esset, cũ fratre uno locutus, iussus

iussusq; ab eo permittere audacter senatui, renuntiat collegæ facturū se, quod is cēseret. Cū res aut noua, aut uetusta, te exēplorū memoriæ iā exoletæ, relata expectatione certaminis senatum erexisset: P. Scipio Africanus dixit: si L. Scipioni fratri suo prouinciā Græciam decreuissent, se legatū iturū. Hæc uox magno assensu audita sustulit certamen. Experiri libebat, utrū plus regi Antiocho in Annibale uicto, an in uictore Africano COS. legionibusq; Romanis auxilij foret: ac propè omnes Scipioni Græciā, Lælio Italiam decreuerūt. Prr. inde prouincias sortiti: L. Aurunculeius urbanā, Cn. Fuluius peregrinam: L. Aemylius Regillus classem, P. Iunius Brutus Tuscos, M. Tuccius Apuliā & Brutios, C. Atinius Siciliam. Consuli deinde, cui Græcia prouincia decreta erat, ad eū exercitum quem à M. Acilio (duæ autē legiones erant) accepturus esset, in supplementū addita peditum ciuium Romanorū tria millia, equites centum, & sociūm Latini nominis quinq; millia, equites CC. & adiectum, ut cum in prouinciam uenisset: si è Rep. uideretur esse, exercitum in Asiam traijceret. Alteri COS. totus nouus exercitus decretus: duæ legiōes Romanæ, & sociūm Latini nominis XV. millia peditum, equites sexcenti. Exercitū ex Liguribus Q. Minucius (iā enim cōfectam prouinciam scripserat, & Ligurum omne nomen in deditionē uenisse) traducere in Boios, & P. Cornelio procos. tradere iussus. Ex agro, quo uictos bello mulctauerat Boios, deductæ urbanæ legiones, quæ priore anno conscriptæ erant, M. Tuccio Pr. datæ, & sociūm Latini nominis peditum XV. millia, equites sexcēti, ad Apuliam Brutiosq; obtinendos. A. Cornelio superioris anni Pr. qui Brutios cum exercitu obtinuerat, imperatum: si ita consuli uideretur, ut legiones in Aetoliam traiectas

M. Acilio

M. Acilio traderet: si is manere ibi uellet. si Acilius redire Romam mallet, ut A. Cornelius cum eo exercitu in Aetolia remaneret. C. Atiniū Labeonem prouinciā Siciliam exercitumq; à M. Aemylio accipere placuit, & in supplementum scribere ex ipsa prouincia, si uellet, peditum duo millia, & centum equites. P. Iunius Brutus in Tuscos exercitū nouum, legionem unā Romanam, & decem millia sociûm Latini nominis scribere, & quadringētos equites: L. Aemylius, cui prouincia maritima erat, uiginti naues longas, & socios nauales à M. Iunio Pr. superioris anni accipere iussus, & scribere ipse mille nauales socios, duo millia peditum: cū ijs nauibus militibusq; in Asiā proficisci, & classem à C. Liuio accipere. Duas Hispanias Sardiniamq; obtinētibus prorogatum in annum imperiū est: & ijdē exercitus decreti: Siciliae Sardiniaeq; binae eo anno decimae frumenti imperatae: Siculum omne frumentum in Aetoliam ad exercitum portari iussum: ex Sardinia pars Romā, pars in Aetoliā, eòdem quò Siculum. Priusquā COSS. in prouincias proficiscerentur, prodigia per pontifices procurari placuit. Romae Iunonis Lucinae templum de coelo tactum erat, ita ut fastigiū ualuaeq; deformarentur. Puteolis pluribus locis murus, & porta fulmine icta, & duo homines exanimati. Nursiae sereno satis cōstabat nimbum ortum, ibi quoq; duos liberos homines exanimatos. Terra apud se pluuisse Tusculani nuntiabāt: et Reatini mulā in agro suo peperisse. Ea procurata: Latinaeq; instauratae, quòd Laurētibus carnis, quae dari debet, data non fuerat. Supplicatio quoq; earū religionū causa fuit, quibus dijs decēuiri ex libris ut fieret, ediderunt. decē ingenui, decē uirgines, patrimi omnes matrimiq; ad id sacrificiū adhibiti: & decemuiri nocte lactentibus rē diuinā

fecerunt. P.Cornelius Scipio Africanus,priusquã proficisceretur,fornicem in Capitolio aduersus uiam, qua in Capitolium ascenditur,cum signis septem auratis,duobus equis,& marmorea duo labra ante fornicem posuit. Per eosdem dies principes Aetolorũ tres & XL. inter quos Damocritus & frater eius erant, ab duabus cohortibus mißis à M.Acilio Romam deducti,& in Latomias cõiecti sunt.cohortes inde ad exercitum redire L.Cornelius COS.iußit.Legati ab Ptolemæo & Cleopatra, regibus Aegypti,gratulantes,quod M.Acilius COS. Antiochũ regem Græcia expulisset, uenerunt:adhortantesq;, ut in Asiam exercitum traijcerent.omnia perculsa metu non in Asia modo,sed etiam in Syria esse.reges Aegypti ad ea, quæ censuisset senatus, paratos fore. Gratiæ regibus actæ:legatis munera dari iussa,in singulos quaternûm millium æris. L.Cornelius COS.peractis,quæ Romæ agẽda erant, pro concione edixit, ut milites, quos ipse in supplementũ scripsisset,quiq; in Brutijs cum A.Cornelio pro prætore essent:ut hi omnes Idibus Quintilibus Brundisium cõuenirent.item treis legatos nominauit:Sex. Digitiũ,L.Apustium,C.Fabriciũ Luscinũ,qui ex ora maritima undiq; naues Brundisiũ contraherent, & omnibus iam paratis, paludatus ab urbe est profectus. Ad V.millia uoluntariorũ ex Romanis socijsq;, qui emerita stipendia sub imperatore P.Africano habebãt,præsto fuere exeunti COS.& nomina dederũt. Per eos dies,quibus est profectus ad bellum COS.ludis Apollinaribus, ad Quintum Idus Quintiles cœlo sereno interdiu obscurata lux est,cũ luna sub orbem solis subisset. Et L.Aemylius Regillus, cui naualis prouincia euenerat,eodem tempore profectus est. L.Auruculeio negotiũ ab senatu datũ est:ut XXX.

quinque=

quinqueremes, uiginti triremes faceret: quia fama erat, Antiochum post prœliũ nauale maiorem classem aliquan to reparare. Aetoli posteaquàm legati ab Roma retule rũt, nullã spẽ pacis esse: quãquàm omnis ora maritima eorũ, quæ in Pelopõnesum uersa est, depopulata ab Achæis erat, periculi magis, quàm dãni memores, ut Romanis intercluderent iter, Coracem montem occupauerunt. neq; enim dubitabant, ad oppugnationem Naupacti eos prin cipio ueris redituros esse. Acilio, qui id expectari sciebat, satius uisum est inopinatam aggredi rẽ, & Lamiã op pugnare. nã & à Philippo prope ad excidium adductos esse, & tũc eo ipso, quòd nihil tale timerent, opprimi incautos posse. Profectus ab Elatia primũ in hostium terra circa Sperchiũ amnem posuit castra: inde nocte motis signis, prima luce corona mœnia est aggressus. Magnus pauor ac tumultus, ut in re improuisa, fuit. constantius tamẽ, quàm quis facturos crederet in tam subito periculo, cum uiri propugnarent, fœminæ tela omnis generis saxaq; in muros gererent, multifariã scalis appositis, urbem eo die defenderunt. Acilius signo receptui dato, suos in castra medio ferme diei reduxit: & tunc cibo & quiete refectis corporibus, priusquam prætorium dimitteret, denuntiauit, ut ante lucem armati paratiq; essent: nisi expugnata urbe se eos in castra nõ reducturum. Eodem tempore quo pridie pluribus locis aggressus, cũ oppidanos iam uires, iam tela, iam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas urbem cepit. Ibi partim diuendita, partim diuisa præda, cõsilium habitum, quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum iri placuit, occupato ad Coracem ab Aetolis saltu. ne tamen segnia æstiua essent, & Aetoli non impetratã pacem ab senatu nihilo minus per suam cuncta-

tionem haberent, oppugnare Acilius Amphissam statuit. ab Heraclea per Oetam exercitus eò ductus. Cum ad mœnia castra posuisset, nõ corona, sicut Lamiam, sed operibus oppugnare urbem est adortus. Pluribus simul locis aries admouebatur, & cum quaterentur muri, nihil aduersus tale machinationis genus parare aut cõminisci oppidani conabantur: omnis spes in armis & audacia erat. eruptionibus crebris & stationes hostiũ, & eos ipsos, qui circa opera & machinas erant, turbabant. Multis tamen locis murus decussus erat, cum allatum est, successorem Apolloniæ exposito exercitu, per Epirum ac Thessaliam uenire. Cum tribus millibus peditum, & quingentis equitibus C O S. *ueniebat. Iam in sinum Maliacum uenerat. & præmissis Hypatam, qui tradere urbem iuberent, postea quam responsum est: nihil, nisi ex communi Aetolorum decreto facturos: ne teneret se oppugnatio Hypatæ, nondum Amphissa recepta: præmisso fratre Africano, Amphissam ducit. Sub aduentum eorum oppidani relicta urbe (iam enim magna ex parte nudata mœnibus erat) in arcem, quam inexpugnabilem habent, omnes armati atq; inermes concessere.* C O S. *sex millia ferme passuum inde posuit castra. eò legati Athenienses primum ad P. Scipionem, prægressum agmen (sicut antè dictum est) deinde ad* C O S. *uenerunt, deprecãtes pro Aetolis. Clementius responsum ab Africano tulerunt, qui causam relinquendi honeste Aetolici belli quærens, Asiam & regem Antiochũ spectabat: iusseratq; Athenienses non Romanis solum, ut pacẽ bello præferrent, sed etiam Aetolis persuadere. Celeriter autoribus Atheniensibus frequens ab Hypata legatio Aetolorũ uenit. & spẽ pacis eis sermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit, commemorãtis, multas gentes po=*

tes populosq; in Hispania prius, deinde in Africa in fidē suam uenisse; in omnibus se maiora clementiæ benignitatisq;, quàm uirtutis bellicæ monimenta reliquisse. Perfecta uidebatur res, cum aditus C O S. idem illud responsum retulit, quo fugati ab senatu fuerant. Eo tanquā nouo cum icti Aetoli essent, nihil enim nec legatione Athenien sium, nec placido Africani responso profectum uidebant) referre ad suos dixerunt uelle. Reditum inde Hypatam est, nec consilium expediebatur. nam neq; unde mille talentûm daretur, erat: & permisso libero arbitrio, ne in corpora sua sæuiretur, metuebāt. redire itaq; eosdem legatos ad C O S. & Africanum iusserunt, & petere: ut si dare. uere pacem, nō tantum ostendere, frustrātes spem miserorū, uellent: aut ex summa pecuniæ demerēt, aut permißionem extra ciuium corpora fieri iuberent. Nihil impetratū, ut mutaret C O S. & ea quoq; irrita legatio dimissa est. Secuti & Athenienses sunt. & princeps legationis eorū Echedemus fatigatos tot repulsis Aetolos, & complorantes inutili lamentatione fortunam gentis, ad spem reuocauit, autor inducias sex mensium petendi: ut legatos Romam mittere possent. dilationem nihil ad præsentia mala, quæ ultima essent, adiecturam. leuari per multos casus tempore interposito præsentes clades posse. Autore Echedemo ijdem mißi, prius P. Scipione cōuento, per eum inducias temporis eius, quod petebāt à C O S. impetrauerunt. & soluta obsidione Amphissæ, M. Acilius tradito consuli exercitu prouincia deceßit. & C O S. ab Amphissa Thessaliam repetit, ut per Macedoniā Thraciamq; duceret in Asiam. Tum Africanus fratri: Iter, quod insistis L. Scipio, ego quoq; approbo: sed totum id uertitur in uolūtate Philippi. qui si imperio nostro fidus est: & iter, & cōmea

tus,et omnia quæ in lõgo itinere exercitus alunt iuuãtq;, nobis suppeditabit.si is destituat,nihil per Thraciam satis tutum habebis.itaq; prius regis animũ explorari placet:optime explorabitur,si nihil ex præparato agentem opprimet qui mittetur. T.Sempronius Gracchus lõge tũ acerrimus iuuenũ ad id delectus,per dispositos equos propè incredibili celeritate ab Amphissa(inde enim est dimissus)die tertio Pellam peruenit.In cõuiuio rex erat, & in multũ uini processerat:ea ipsa remißio animi suspicionẽ dempsit nouare eum quicquã uelle.Et tũ quidem comiter acceptus hospes.postero die cõmeatus exercitui paratos benigne,pontes in fluminibus factos,uias,ubi transitus difficiles erant,munitas uidit.Hæc referens eadem, qua ierat,celeritate Thaumacis occurrit consuli.Inde certiore & maiore spe lætus exercitus ad præparata omnia in Macedoniam peruenit.Venientes regio apparatu accepit,& prosecutus est rex.Multa in eo & dexteritas et humanitas uisa, quæ commendabilia apud Africanum erant,uirum sicut ad cætera egregium,ita à comitate,quæ sine luxuria esset,non auersum.Inde non per Macedoniam modo,sed etiam Thraciam prosequente & præparante omnia Philippo, ad Hellespontum peruentum est. Antiochus post naualem ad Corycum pugnam, cum totam hyemem liberã in apparatus terrestres maritimosq; habuisset:claßi maximè reparandæ,ne tota maris possessione pelleretur,intentus fuerat. Succurrebat, superatum se cum claßis abfuisset Rhodiorum:quòd si ea quoq;(nec commissuros Rhodios, ut iterum morarentur)certamini adesset:magno sibi nauium numero opus fore, ut uiribus & magnitudine classem hostium æquaret.Itaq; & Annibalem in Syriam miserat ad Phœnicũ accersendas naues,

& Poly-

& Polyxenidā, quo minus prospere gesta res erat, eo enixius & eas, quæ erant, reficere, & alias parare naues iussit. Ipse in Phrygia hybernauit. Vndique auxilia accersens, etiam in Gallogræciā miserat. Bellicosiores ea tēpestate erāt, Gallicos adhuc nondū exoleta stirpe gentis, seruantes animos. Filium Seleucū in Aeolide reliquerat cum exercitu ad maritimas cōtinendas urbes, quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Phocæa Erythrisq; Romani sollicitabant. Classis Romana, sicut antè dictū est, ad Canas hybernabat. eo media ferme hyeme rex Eumenes cū duobus millibus peditum, equitibus centū uenit. Is cum magnam prædam agi posse dixisset ex hostium agro, qui circa Thyatira esset, hortando perpulit Liuium, ut quinq; millia militum secum mitteret. missi ingentem prædam intra paucos dies auerterunt. Inter hæc Phocææ seditio orta, quibusdam ad Antiochum multitudinis animos auocantibus. Grauia hyberna nauium erant, graue tributum, quòd togæ quingentæ imperatæ erant cum quingentis tunicis: grauis etiam inopia frumenti: propter quā naues quoq;, & præsidium Romanum excessit. tum uero liberata metu factio erat, quæ plebem in concionibus ad Antiochum trahebat. senatus & optimates in Romana societate perstandum censebāt: defectionis autores plus apud multitudinem ualuerunt. Rhodij, quo magis cessatum priore æstate erat, eo maturius æquinoctio uerno eūdem Pausistratum classis præfectum cum sex & triginta nauibus miserunt. Iam Liuius à Canis cum XXX. nauibus, & VII. quadriremibus, quas secum Eumenes rex adduxerat, Hellespontū petebat, ut ad transitum exercitus, quem terra uenturum opinabatur, præpararet quæ opus essent. In portū, quem uocant Achæorū, classem pri-

mum aduertit:inde Ilium aſcendit, ſacrificioq́; Mineruæ facto, legationes finitimas ab Eleunte & Dardano & Rhœteo,tradẽtes in fidem ciuitates ſuas,benigne audiuit: inde ad Helleſponti fauces nauigat: & decem nauibus in ſtatione contra Abydum relictis cætera claſſe in Europã ad Seſton oppugnandã traiecit.Iam ſubeuntibus armatis muros fanatici galli primum cũ ſolenni habitu ante portam occurrunt. iuſſu ſe matris deûm famulos deæ uenire memorant ad precandum Romanum, ut parceret mœnibus urbiq́;. Nemo eorum uiolatus eſt.mox uniuerſus ſenatus cum magiſtratibus ad dedendã urbem proceſſit. Inde Abydum traiecta claßis:ubi cum tentatis per colloquia animis nihil pacati reſponderetur, ad oppugnationẽ ſeſe expediebant. Dum hæc in Helleſponto geruntur,Polyxenidas regius præfectus(erat autem exul Rhodius)cum audiſſet,profectã ab domo populariũ ſuorum claſſem,& Pauſiſtratum præfectũ ſuperbe quædam et cõtemptim in ſe concionante dixiſſe, præcipuo certamine animi aduerſus eũ ſumpto, nihil aliud dies noctesq́; agitabat animo, quàm ut uerba magnifica eius rebus confutaret. Mittit ad eũ hominẽ & illi notũ,qui diceret:& ſe Pauſiſtrato patriæq́; ſuæ magno uſui, ſi liceat, fore,& à Pauſiſtrato ſe reſtitui in patriã poſſe.Cum quonã modo ea fieri poſſent, mirabundus Pauſiſtratus percunctaretur,fidem petẽti dedit agendæ cõmuniter rei,aut ſilentio tegendæ. Tum internuntius aperit,regiam claſſem aut totam aut maiorem eius partem Polyxenidam traditurũ ei.pretium tanti meriti nullũ aliud paciſci,quàm reditum in patriam. Magnitudo rei,nec ut crederet, nec ut aſpernaretur dicta effecit.Panormum Samiæ terræ petit, ibiq́; ad explorandam rem,quæ oblata erat,ſubſtitit.Vltro citroq́; nũtij curſare,

nec fides

nec fides antè Pausistrato facta est, quàm coràm nuntio eius Polyxenidas sua manu scripsit, se ea quæ pollicitus esset, facturum, signo'que suo impressas tabellas misit. eo uero pignore uelut autoratum sibi proditorem ratus est. neq; enim eum, qui sub rege uiueret, commissurum fuisse, ut aduersus semetipsum indicia manu sua testata daret. Inde ratio simulatæ proditionis composita. Omnium se rerum apparatum omissurum, Polyxenidas dicere, non remigem, non socios nauales ad classem frequentes habiturum: subducturum per simulationē reficiendi quasdam naues, alias in propinquos portus dimissurū: paucas ante portum Ephesi in salo habiturum, quas, si exire res cogeret, obiecturus certamini foret. Quam negligentiam Poly xenidam in classe sua habiturū Pausistratus audiuit, eam ipse extemplo habuit: partem nauium ad commeatus accersendos Halicarnassum, partem Samū ad urbem misit. ut paratus esset. cum signum aggrediendi à proditore accepisset, Polyxenidas augere simulando errorem. subducit quasdam naues, alias uelut subducturus esset, naualia reficit: remiges ex hybernis non Ephesum accersit, sed Magnesiam occulte cogit. Forte quidam Antiochi mi les, cum Samum rei priuatæ causa uenisset, pro speculatore comprehensus deducitur Panormum ad præfectum. is percunctanti quid Ephesi ageretur, incertum metu, an erga suos haud syncera fide, omnia aperit: classem instru ctam paratamq; in portu stare: remigiū omne Magnesiā ad Sipylum missum: perpaucas naues subductas esse, & naualia tegi: nunquam intentius rem naualē administratam esse. Hæc ne pro ueris audirentur, animus errore & spe uana præoccupatus fecit. Polyxenidas satis omnibus comparatis, nocte remige à Magnesia accersito,

tt 5 dedu=

deductisq; raptim quæ subductæ erant nauibus, cum diem non tam in apparatu absumpsisset, quàm quòd conspici proficiscentem classem nolebat: post solis occasum profectus LXX. nauibus tectis, uento aduerso ante lucem Pygela portum tenuit. ubi cum interdiu ob eandem causam quieuisset, nocte in proxima Samiæ terræ traiecit. Hinc Nicandro quodã archipirata cum quinque nauibus tectis Palinurum iusso petere, atq; inde armatos, quà proximũ per agros iter esset, Panormum ad tergum hostium ducere, ipse interim classe diuisa, ut ex utraque parte fauces portus teneret, Panormum petit. Pausistratus primo, ut in re nec opinata, turbatus parumper, deinde uetus miles celeriter collecto animo, terra melius arceri, quàm mari hostes posse ratus, armatos duobus agminibus ad promontoria, quæ cornibus obiectis ab alto portum faciunt, ducit: inde facile telis ancipitibus hostem summoturus. id inceptum eius Nicander à terra uisus cum turbasset, repente mutato consilio naues conscendere omnes iubet. Tum uero ingens pariter militum nautarumq; trepidatio orta, & ueluti fuga in naues fieri, cum se mari terraq; simul cernerent circumuentos. Pausistratus unam uiam salutis esse ratus, si uim facere per fauces portus, atque erumpere in mare apertum posset: postequam conscendisse suos uidit, sequi cæteris iussis, ipse princeps concitata naue remis ad ostium portus tendit. Superantẽ iam fauces nauẽ eius Polyxenidas tribus quinqueremibus circũsistit. Nauis rostris icta supprimitur: telis obruũtur propugnatores: inter quos & Pausistratus impigre pugnãs interficitur. Nauiũ reliquarũ ante portum aliæ, aliæ in portu deprehensæ: quædã à Nicãdro, dũ moliũtur à terra, captæ. Quinq; tantũ Rhodiæ naues cũ duabus Cois effugerunt:

gerunt, terrore flammæ micantis uia sibi inter confertas naues facta. contis enim binis à prora prominentibus trul lis ferreis multum cõceptum ignẽ præ se portabãt. Erythrææ triremes, cum haud procul à Samo Rhodijs nauibus, quibus ut essent præsidio ueniebãt, obuiæ fugiẽtibus fuissent, in Hellespontũ ad Romanos cursum auerterunt. Sub idẽ tempus Seleucus proditam Phocæam porta una per custodes aperta, recepit: & Cymæ aliæq; eiusdẽ oræ urbes ad eum metu defecerunt. Dum hæc in Aeolide gerũtur, Abydus cum per aliquot dies obsidionẽ tolerasset, præsidio regio tutante mœnia, iam omnibus fessis, Philota quoq; præfecto præsidij permittente, magistratus eorum cum Liuio de conditionibus tradendæ urbis agebant. rem distinebat, quòd utrum armati, an inermes emitterentur regij, parum conueniebat. Hæc agentibus cũ interuenisset nuntius Rhodiorum cladis, emissa de manibus res est. metuens enim Liuius, ne successu tantæ rei elatus Polyxenidas classem, quæ ad Canas erat, opprimeret: Abydi obsidione custodiaq; Hellespõti extemplo relicta, naues, quæ subductæ Canis erant, deduxit. Et Eumenes Elæam uenit. Liuius omni classe, cui adiunxerat triremes duas Mitylenæas, Phocæam petit. quam cum teneri ualido regio præsidio audisset: nec procul Seleuci castra esse: depopulatus maritimam oram, & præda maxime hominum raptim in naues imposita, tantum moratus, dum Eumenes cum classe assequeretur: Samum petere intendit. Rhodijs primo audita clades simul pauorem, simul luctum ingentem fecit. nam præter nauium militum'que iacturam, quod floris, quod roboris in iuuentute fuerat, amiserant: multis nobilibus secutis inter cætera autoritatem Pausistrati: quæ inter suos merito maxima erat. deinde

inde quòd fraude capti, quòd à ciue potißimũ suo forent, in iram luctus uertit. Decem extemplo naues, & diebus pòst paucis decẽ alias præfecto omniũ Eudamo miserunt: quem alijs uirtutibus bellicis haudquaquam Pausistrato parem, cautiorem quo minus animi erat, ducem futurum credebãt. Romani & Eumenes rex in Erythræam primum classem applicuerunt: ibi noctem unam morati, postero die Corycum Teiorum promontorium tenuerunt. inde cum in proxima Samiæ uellent traijcere: nõ expectato solis ortu, ex quo statum cœli notare gubernatores possent, in incertam tempestatem miserunt. medio in cursu aquilone in septentrionem uerso, exasperato fluctibus mari iactari cœperunt. Polyxenidas Samum petituros ratus hostes, ut se Rhodiæ classi coniungerent: ab Epheso profectus primo ad Myonesum stetit: inde ad Macrin (quam uocant) insulam traiecit: ut præteruehentis classis, si quas aberrãtes ex agmine naues posset, aut postremum agmen oportune adoriretur. Posteaquam sparsam tempestate classem uidit: occasionem primo aggrediendi ratus, paulo pòst increbrescente uento, & maiores iam uoluente fluctus, quia peruenire se ad eos uidebat non posse: ad Aethaliam insulam traiecit: ut inde postero die Samũ ex alto petẽtes naues aggrederetur. Romani pars exigua, primis tenebris portum, Samiæ desertũ tenuerunt: classis cætera noctem totam in alto iactata in eundẽ portum decurrit. Ibi ex agrestibus cognito, hostium naues ad Aethaliam stare, consilium habitum, utrum extemplo decernerẽt, an Rhodiã expectarẽt classem. dilata re (ita enim placuit) Corycũ, unde uenerant, traiecerunt. Polyxenidas quoq; cũ frustra stetisset, Ephesum redijt. Tum Romanæ naues uacuo ab hostibus mari Samũ traiecerunt. Eôdem

&

& Rhodia claßis post dies paucos uenit. Quam ut expe-
ctatam esse appareret, profecti extemplo sunt Ephesum:
ut aut decernerent nauali certamine: aut si detrectaret
hostis pugnam, quod plurimum intererat ad animos ciui-
tatum, timoris confeßionem exprimerent. Contra fauces
portus instructa in frontem nauium acie stetere. postea-
quàm nemo aduersus ibat: classe diuisa, pars in salo ad o-
stium portus in anchoris stetit: pars in terram milites ex-
posuit. In eos iam ingentem prædã late depopulato agro
agẽtes Andronicus Macedo, qui in præsidio Ephesi erat,
iam mœnibus appropinquantes eruptionẽ fecit, exutosq́;
magna parte prædæ ad mare ac naues redegit. Postero
die insidijs medio ferme uiæ positis, ad eliciendum extra
mœnia Macedonem Romani ad urbem agmine iere. inde,
cum ea ipsa suspicio, nequis exiret deterruisset, redierunt
ad naues: & terra mariq; fugientibus certamen hostibus,
Samum, unde uenerat, claßis repetit. inde duas sociorum
ex Italia, duas Rhodias triremes cum præfecto Epicrate
Rhodiorum ad fretum Cephaleniæ tuẽdum Pr. misit. In-
festum id latrocinio Lacedæmonius Hybristas cum iuuen
tute Cephalenum faciebat: clausumq́; iam mare commea-
tibus Italicis erat. Piræei L. Aemylio Regillo succe-
denti ad nauale imperium Epicrates occurrit. qui audita
clade Rhodiorum, cum ipse duas tantum quinqueremes
haberet: Epicratem cum quatuor nauibus in Asiam secum
reduxit. prosecutæ etiam apertæ Atheniensium naues
sunt. Aegeo mari traiecit. Eodem Timasicrates Rhodius
cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempesta
uenit: deductusq́; ad Aemylium, præsidij causa se missum
ait: quòd eam oram maris infestam onerarijs regiæ naues
excursionibus crebris ab Hellesponto atque Abydo face-
rent.

rent. Traijcienti Aemylio à Chio Samum duæ Rhodiæ quadriremes missæ obuiam à Liuio, & rex Eumenes cũ duabus quinqueremibus occurrit. Samum posteaquã uentum est, accepta à Liuio classe, & sacrificio, ut assolet, rite facto, Aemylius consilium aduocauit. Ibi C. Liuius (is enim est primus rogatus sententiam) neminem fidelius dare posse consilium dixit, quàm eum qui id alteri suaderet, quod ipse, si in eodem loco esset, facturus fuerit. Se in animo habuisse tota classe Ephesum petere, & onerarias ducere multa saburra grauatas, atq; eas in faucibus portus supprimere. & eo minoris molimenti ea claustra esse, quòd in fluminis modum, longum & angustum & uadosum ostium portus sit. ita adempturũ se maris usum hostibus fuisse, iuutilemq; classem facturum. Nulli ea placere sententia. Eumenes rex quæsiuit: quid tandẽ ubi demersis nauibus frenassẽt claustra maris: utrũ libera sua classe abscessuri inde forent ad opẽ ferendã socijs, terrorem'que hostibus præbendũ? an nihilominus tota classe portũ obsessuri? siue enim abscedãt, cui dubium esse quin hostes extracturi demersas moles sint? & minore molimento aperturi portum quàm obstruatur? sin autem manendum ibi nihilominus sit, quid attinere claudi portum? Quin contrà, illos tutißimo portu, opulentißima urbe fruentes, omnia Asia præbẽte, quieta æstiua acturos: Romanos aperto in mari fluctibus tempestatibusq; obiectos, omniũ inopes in aßidua statione futuros: ipsos magis alligatos impeditosq;, ne quid eorum quæ agenda sint, poßint agere, quàm ut hostes clausos habeant. Eudamus præfectus Rhodiæ claßis magis eam sibi displicere sententiã ostendit, quàm ipse quid censeret, faciendum dixit. Epicrates Rhodius, omissa in præsentia Epheso mittendam nauium

partem

partem in Lyciam censuit: & Patara caput gentis, in so=cietatem adiungendam. in duas res magnas id usui fore: & Rhodios pacatis contra insulam suā terris, totis uiribus incūbere in unius belli, quod aduersus Antiochū sit, cu=ram posse: & eam classem quæ in Lycia compararetur, intercludi, ne Polyxenidæ coniūgatur. Hæc maxime mo uit sententia. placuit tamen Regillum tota classe euehi ad portum Ephesi, ad inferendum hostibus terrorem. C. Li=uius cum duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor quadriremibus Rhodijs, & duabus apertis Smyrnæis in Lyciā est missus, Rhodū prius iussus adire, & omnia cum ijs communicare cōsilia. Ciuitates quas præteruectus est, Miletus, Myndus, Halicarnassus, Cnidus, Cous, imperata enixe fecerunt. Rhodum ut est uentum: simul & ad quam rem missus esset, ijs exposuit, & consuluit eos. Approbā=tibus cunctis, & ad eam quam habebat classem assumptis tribus quadriremibus nauigat Patara. Primo secūdus uen tus ad ipsam urbem ferebat eos: sperabantq; subito ter=rore aliquid moturos. postea quàm circumagente se uento fluctibus dubijs uolui cœptum est mare: peruicerunt qui=dem remis, ut tenerent terram: sed neq; circa urbem tuta statio erat: nec ante hostium portus in salo stare poterāt, aspero mari & nocte imminente. præteruecti mœnia por tum Phœnicunta minus duûm millium spatio inde distan=tem petiere, nauibus à maritima ui tutum. sed altæ rupes insuper imminebant, quas celeriter oppidani assumptis regijs militibus, quos in præsidio habebant, ceperunt. ad=uersus quos Liuius, quanquam erant iniqua ac difficilia ad exitus loca, Issæos auxiliares, & Smyrnæorū expe=ditos iuuenes misit. Ii, dum mißilibus primo, & aduersus paucos leuibus excursionibus lacessebatur magis quàm

confere=

conſerebatur pugna: ſuſtinuerunt certamen. poſteaquam plures ab urbe affluebant, & iam omnis multitudo effun debatur, timor inceßit Liuium, ne & auxiliares circun= uenirentur: & nauibus etiam ab terra periculum eſſet. ita non milites ſolum, ſed etiam nauales ſocios, remigum tur bam, quibus quiſque poterat telis, armatos in prælium eduxit. Tũ quoq; anceps pugna fuit: neq; milites ſolũ ali quot, ſed L. Apuſtius timultuario prælio cecidit. poſtre= mo tamen fuſi fugatiq; ſunt Lycij, atq; in urbem compul ſi. & Romani cum haud incruenta uictoria ad naues re= dierunt. inde in Telmeßicum profecti ſinum, qui latere uno Cariam, altero Lyciam contingit: omiſſa Patara am= plius tentãdi ſpe Rhodij domum dimißi ſunt: Liuius præ teruectus Aſiam, in Græciam tranſmiſit: ut cõuentis Sci pionibus, qui tum circa Theſſaliam erant, in Italiã traij= ceret. Aemylius poſteaquam omiſſas in Lycia res, & Li uium profectum in Italiam cognouit: cum ipſe ab Ephe= ſo repulſus tempeſtate irrito incepto Samum reuertiſſet: turpe ratus, tentata fruſtra Patara eſſe, proficiſci eò tota claſſe, & ſumma ui aggredi urbem ſtatuit. Miletum & cæteram oram ſociorũ præteruecti, in Bargylletico ſinu exſcenſionem ad Iaſſum fecerunt. Vrbem regium tene= bat præſidium: agrum circà Romani hoſtiliter depopula ti ſunt. Mißis deinde qui per colloquia principũ & ma= giſtratuũ tentarent animos: poſteaquã nihil in poteſtate ſua reſponderũt eſſe, ad urbẽ oppugnãdam ducit. Erant Iaſſenſium exules cũ Romanis: ij freq̃uẽtes Rhodios ora= re inſtiterũt, ne urbẽ & uicinam ſibi & cognatã innoxiã perire ſinerent. ſibi exilij nullam aliam cauſam eſſe, quàm fidẽ erga Romanos. eadẽ ui regiorũ, qua ipſi pulſi ſint, te neri eos qui in urbe maneãt. omniũ Iaſſenſium unã men= tem

tem esse, ut seruitutem regiam effugere uellent. Rhodij moti precibus, Eumene etiam rege assumpto, simul suas necessitudines commemorando, simul obsessæ regio præsidio urbis casum miserando peruicerunt, ut oppugnatione abstineretur. Profecti inde pacatis cæteris, cum oram Asiæ legerent, Loryma (portus aduersus Rhodum est) peruenerunt. Ibi in principijs sermo primo inter tribunos militum secretus oritur: deinde ad aures ipsius Aemylij peruenit: abduci classem ab Epheso, ab suo bello: ut ab tergo liber relictus hostis in tot propinquas sociorum urbes omnia impune conari posset. Mouêre ea Aemylium: uocatosq; Rhodios cum percunctatus esset: possét'ne Pataris uniuersa classis in portu stare? cum respondissent non posse: causam nactus omittendæ rei, Samum reduxit naues. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum per omne hybernorũ tempus exercitum in Aeolide continuisset: partim socijs ferendo opem: partim quos in societatem pellicere non poterat, depopulandis: trãsire in fines regni Eumenis, dum is procul à domo cum Romanis & Rhodijs Lyciæ maritima oppugnaret, statuit. Ad Elæam primo infestis signis accesit: deinde omissa oppugnatione urbis agros hostiliter depopulatus, ad caput arcemq́; regni Pergamũ ducit oppugnãdum. Attalus primo stationibus ante urbem positis, & excursionibus equitum leuisq́; armaturæ magis lacessebat quàm sustinebat hostem: postremo cũ per leuia certamina expertus nulla parte uirium se parem esse, intra mœnia se recepisset, obsideri urbs cœpta est. Eodem fermè tempore & Antiochus ab Apamea profectus, Sardibus primum, deinde haud procul Seleuci castris ad caput Caici amnis statiua habuit, cum magno exercitu misto uarijs ex gentibus. plurimum terroris in Gallorum

 mercede

mercede conductis quatuor millibus erat. hos, paucis admi stis, ad peruastandum paßim Pergamenum agrum misit. Quae posteaquam Samum sunt nuntiata, primo Eumenes auocatus domestico bello cum classe Elæam petit: inde cum præsto fuissent equites peditumq; expediti: præsidio eorum tutus priusquam hostes sentirent aut mouerentur, Pergamum contendit. ibi rursus leuia per excursiones prælia fieri cœpta, Eumene summæ rei discrimen haud du bie detrectante. Paucos post dies Romana Rhodiaq; clas sis, ut regi opem ferrent, Elæam ab Samo uenerunt. Quos ubi exposuisse copias Elææ, & tot classes in unum conue nisse portum Antiocho allatum est: & sub idem tempus audiuit consulem cum exercitu iam in Macedonia esse: parariq; quæ ad transitum Hellesponti opus essent: tem= pus uenisse ratus, prius quàm terra mariq; simul urgere= tur, agendi de pace, tumulum quendam aduersus Elæam castris cepit. ibi peditum omnibus copijs relictis, cum e= quitatu (erant autem sex millia equitum) in campos sub ipsa Elææ mœnia descendit: misso caduceatore ad Aemy= lium, uelle se de pace agere. Aemylius Eumene à Perga= mo accito, adhibitis & Rhodijs, consilium habuit. Rho= dij haud aspernari pacem. Eumenes nec honestum esse di= cere, eo tempore de pace agi: nec exitum rei imponi posse. Quî enim, inquit, aut honeste inclusi mœnibus, & obseßi uelut leges pacis accipiemus? aut cui rata ista pax erit: quã sine cõsule, nõ ex autoritate senatus, non iussu populi Romani peregerimus? Quæro enim, pace per te facta, re= diturus'ne extẽplo in Italiam sis? classem exercitũq; de= ducturus? an expectaturus, quid de ea re consuli placeat? quid senatus censeat? aut populus iubeat? Restat ergo ut maneas in Asia: & rursus in hyberna copiæ reductæ,

omisso

omiſſo bello, exhauriant cõmeatibus præbendis ſocios: deinde, ſi ita uiſum ſit ijs penes quos poteſtas fuerit, inſtauremus nouum de integro bellum: quod poſſumus, ſi ex hoc impetu rerum nihil prolatando remittitur, ante hyemem dijs uolentibus perfeciſſe. Hæc ſentẽtia uicit: reſpõſumq; Antiocho eſt, ante conſulis aduentum de pace agi non poſſe Antiochus pace nequicquam tentata, uaſtatis Eleenſium primum, deinde Pergamenorũ agris, relicto ibi Seleuco filio, Adramytteum hoſtiliter itinere facto petit: agrum opulentum, quem uocant Thebes campum, carmine Homeri nobilitatũ. neq; alio ullo loco Aſiæ maior regijs militibus parta eſt præda. Eôdem Adramytteum, ut urbi præſidio eſſent, nauibus circunuecti Aemylius & Eumenes uenerunt. Per eoſdem forte dies Elæam ex Achaia mille pedites cum centum equitibus, Diaphane omnibus his copijs præpoſito, acceſſerunt. quos egreſſos nauibus obuiam miſſi ab Attalo nocte Pergamum deduxerunt. ueterani omnes & periti belli erant, & ipſe dux Philopœmenis, ſummi tum omnium Græcorum imperatoris diſcipulus. qui biduum ſimul ad quietem hominum equorũq;, & ad uiſendas hoſtium ſtationes, quibus locis temporibusq; accederent reciperentq; ſeſe, ſumpſerunt. Ad radices ferè collis, in quo poſita eſt urbs, regij ſuccedebãt: ita libera ab tergo populatio erat, nullo ab urbe, ne in ſtationes quidem qui procul iacularetur, excurrente. poſtquam ſemel compulſi metu ſe mœnibus incluſerunt, cõtemptus eorũ, & inde negligentia apud regios oritur: nõ ſtratos, non infrænatos magna pars habebant equos: paucis ad arma & ordines relictis, dilapſi cæteri ſparſerant ſe toto paſſim campo: pars in iuueniles luſus laſciuiãq; uerſi, parsueſcẽtes ſub umbra, quidã ſomno etiã ſtrati. Hæc

Diaphanes ex alta urbe Pergamo contemplatus, arma ſuos capere, & ad portam præſto eſſe iubet: ipſe Attalum adijt, & in animo ſibi eſſe dixit, hoſtium ſtationem tentare. Aegre id permittente Attalo, quippe qui centum equitibus aduerſus trecentos, mille peditibus cum quatuor millibus pugnaturum cerneret: porta egreſſus, haud procul ſtatione hoſtium occaſionem opperiens conſidit. Et qui Pergami erant, amentiam magis quàm audaciam credere eſſe: & hoſtes pauliſper in eos uerſi, ut nihil moueri uiderũt: nec ipſi quicquã ex ſolita negligentia, inſuper etiam eludentes paucitatem, mutarunt. Diaphanes quietos aliquandiu ſuos, uelut ad ſpectaculum modo eductos, continuit: poſteaquam dilapſos ab ordinibus hoſtes uidit, peditibus quantum accelerare poſſent, ſequi iuſſis, ipſe princeps inter equites cum turma ſua quantũ potuit effuſiſſimis habenis, clamore ab omni ſimul pedite atq; equite ſublato, ſtationẽ hoſtium improuiſo inuadit. Non homines ſolum, ſed equi etiam territi, cum uincula abrupiſſent: trepidationem & tumultum inter ſuos fecerunt. pauci ſtabant impauidi equi: eos ipſos non ſternere, non infrenare aut aſcendere facile poterant: multo maiorem quàm pro numero equitũ terrorem Achæis inferentibus. pedites uero ordinati & præparati ſparſos per negligentiam, & ſemiſomnes propè adorti ſunt: cædes paſſim fugaq́; per campos facta eſt: Diaphanes ſecutus effuſos quoad tutum fuit, magno Achæorum genti decore parto (ſpectauerãt enim è mœnibus Pergami non uiri modo, ſed fœminæ etiam) in præſidium urbis redijt. Poſtero die regiæ magis cõpoſitæ & ordinatæ ſtationes quingentis paſſibus lõgius ab urbe poſuerunt caſtra: & Achæi eodem ferme tẽpore atque in eũdem locũ proceſſerunt. Per multas horas intenti utrinque uelut

que, uelut iam futurum impetum expectauere: posteaquam haud procul occasu solis redeundi in castra tempus erat, regij signis collatis abire agmine ad iter magis quàm ad pugnam composito cœpere. Quieuit Diaphanes, *dum in conspectu erant: deinde eodem, quo pridie, impetu in postremum agmen incurrit: tantumq; rursus pauoris ac tumultus incußit: ut cum terga cæderētur, nemo pugnandi causa restiterit: trepidantesq;, & uix ordinem agminis seruantes in castra compulsi sunt.* Hæc Achæorum *audacia* Seleucum *ex agro* Pergameno *mouere castra coegit.* Antiochus *posteaquam* Romanos & Eumenem *ad tuendum* Adramytteum *uenisse audiuit, ea quidem urbe abstinuit: depopulatus agros,* Peræam *inde coloniam* Mitylenæorum *expugnauit.* Cotton & Corylenus & Aphrodisias *crene primo impetu captæ sunt. inde per* Thyatira Sardeis *rediit.* Seleucus *in maritima ora permanens alijs terrori, alijs præsidio erat.* Claßis Romana *cum* Eumene Rhodijsq; Mitylenen *primo, inde retro, unde profecta erat,* Elæam *rediit.* Inde Phocæam *petentes, ad insulam quam* Bacchium *uocant: (imminet urbi* Phocensium*) appulerunt: & quibus ante abstinuerant templis, signisq; (egregie autem exornata insula erat) cum hostiliter diripuissent, ad ipsam urbem transmiserunt. eam diuisis inter se partibus cum oppugnarent: & uiderent sine operibus, armis, scalisq; capi non posse: missum ab* Antiocho *præsidium trium millium armatorum cum intrasset urbem: extemplo oppugnatione omissa, claßis ad insulam se recepit: nihil aliud quàm depopulato circa urbem hostium agro.* Inde *placuit* Eumenem *domū dimitti, & præparare consuli atq; exercitui, quæ ad transitum* Hellesponti *opus essent;* Romanā Rhodiamq; *classem redire* Samum,

 atq; ibi

atq; ibi in statione esse, ne Polyxenidas ab Epheso moueret. Rex Elæam, Romani & Rhodij Samum redierunt. Ibi M. Aemylius frater prætoris decessit. Rhodij celebratis exequijs aduersus classem, quam fama erat ex Syria uenire, XIII. suis nauibus, & una Coa quinqueremi, altera Gnidia, Rhodū, ut ibi in statione essent, profecti sunt. Biduo antè quàm Eudamus cum classe à Samo ueniret, XIII. à Rhodo naues cum Pamphilida præfecto aduersus eãdem Syriacam classem missæ, assumptis nauibus quatuor quæ Cariæ præsidio erant, oppugnantibus regijs Dædala, & quædam alia parua castella obsidione exemerunt. Eudamum confestim exire placuit. additæ huic quoque sunt ad eam classem quam habebat, sex apertæ naues, Profectus cum quantum accelerare poterat, maturasset: ad portum quem Megisten uocant, prægressos consequitur. inde uno agmine Phaselidem cum uenissent, optimum uisum est ibi hostem opperiri. In confinio Lyciæ & Pāphyliæ Phaselis est: promunet penitus in altum, conspiciturq; prima terrarum Rhodum à Cilicia petentibus, & procul nauiū præbet prospectum. eo maxime ut in obuio classi hostium essent, electus locus est. Cæterum quod non prouiderūt, & loco graui, & tēpore anni (medium enim æstatis erat) ad hoc insolito odore ingruere morbi uulgo, maxime in remiges cœperunt. cuius pestilentiæ metu profecti cum præterueherentur Pamphylium sinum, ad Eurymedontē amnē appulsa classe, audiūt ab Aspendijs ad Sidā iam hostes esse. Tardius nauigauerant regij aduerso tempore etesiarum, quod uelut statum fauonijs uentis esset. Rhodiorum duæ & triginta quadriremes, quatuor triremes fuere. Regia classis VII. & XXX. maioris formæ nauium erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexeres ha

res ha

res habebat. præter has decẽ triremes erãt. & ij adesse ho stes ex specula quadã cognouere. Vtraq; classis postero die luce prima, tanquã eo die pugnatura, è portu mouit: & posteaquã superauere Rhodij promõtoriũ, quod ab Si da prominet in altũ, extẽplo & cõspecti ab hostibus sunt, & ipsi eos uiderũt. Ab regio sinistro cornu quod ab alto obiectũ erat, Annibal: dextero Apollonius purpuratorum unus præerat. & iam in frontẽ directas habebant naues. Rhodij lõgo agmine ueniebãt. prima prætoria nauis Eu dami erat: cogebat agmen Chariclitus: Pãphilidas mediæ classi præerat. Eudamus posteaquam hostium aciẽ instru-ctam & paratam ad concurrendum uidit, & ipse in altum euehitur: & deinceps quæ sequebantur, seruantes or-dinem in frontem dirigere iubet. Ea res primo tumultum præbuit. nam nec sic in altum euectus erat, ut ordo omniũ nauium ad terram explicari posset: & festinãs ipse præ-propere cum quinq; solis nauibus Annibali occurrit: cæte ri quia in frontem dirigere iussi erant, non sequebantur: extremo agmine loci nihil ad terram relicti erat: trepidan tibusq; ijs inter se, iam in dextero cornu aduersus Anniba lem pugnabatur. Sed momento temporis & nauium uir-tus & usus rei maritimæ terrorem omnem Rhodijs dem-psit. nam & in altum celeriter euectæ naues locum post se quæq; uenienti ad terrã dedere: & si qua concurrerat rostro cũ hostiũ naui, aut prorã lacerabat, aut remos de-tergebat, aut libero inter ordines discursu præteruecta in puppim impetũ dabat. Maxime exterruit hepteris regia à multo minore Rhodia naue uno ictu demersa. itaque iam haud dubie dexterũ cornu hostium in fugam inclina-bat. Eudamũ in alto multitudine nauiũ maxime Annibal, cæteris omnibus lõge præstantem, urgebat: & circunue

nisset, ni signo sublato ex prætoria naue, quo dispersam classem in unum colligi mos erat: omnes quæ in dextero cornu uicerant naues, ad opem ferendam suis concurrissent. tum & Annibal quæq; circa eum erant naues, capessunt fugam: nec insequi Rhodij *ex magna parte ægris & ob id celerius fessis remigibus, potuerunt.* Cum *in alto, ubi substiterant, cibo reficerent uires, contemplatus* Eudamus *hostes claudas mutilatasq; naues apertis nauibus remulco trahentes, x x paulo amplius integras abscedentes, è turri prætoriæ nauis silentio facto, exurgite, inquit: & egregium spectaculum capessite oculis. Cōsurrexere omnes. cōtemplatiq; trepidationē fugāq; hostiū, propè una uoce exclamauere omnes, ut sequerentur.* Ipsius Eudami *multis ictibus uulnerata nauis erat,* Pāphilidā & Charicli *tum insequi, quoad putarent tutum, iussit.* Aliquandiu *secuti sunt: posteaquā terræ appropinquabat* Annibal, *ueriti ne includerentur uento in hostium ora, ad* Eudamū *reuecti hepterem captā, quæ primo concursu icta erat, ægre* Phaselidem *pertraxerunt. inde* Rhodum *non tam uictoria læti quàm alius alium accusantes, quod cum potuisset, non omnis summersa aut capta classis hostium foret, redierunt.* Annibal *ictus uno prælio aduerso ne tum quidem præteruehi* Lyciam *audebat, cum coniungi ueteri regiæ classi quamprimum cuperet.* Et *id ne ei facere liberum esset,* Rhodij Chariclitū *cum x x nauibus rostratis ad* Patarā & Megisten *portū miserūt.* Eudamū *cum* v i i *nauibus maximis ex ea classe cui præfuerat,* Samum *redire ad* Romanos *iusserūt: ut quantū consilio, quantū authoritate ualeret, cōpelleret* Romanos *ad* Patara *oppugnādā.* Magnā *lætitiā* Romanis *iam prius nūtius uictoriæ, deinde ad uētus attulit* Rhodiorū. *& apparebat, si ea cura* Rhodijs

dempta esset: uacuos eos tuta eius regionis maria præsta= turos. sed profecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimeren tur urbes maritimæ, abscedere custodia Ioniæ atq; Aeoli dis prohibuerunt. Pamphilidam cum quatuor nauibus te= ctis ad eam classem quæ circa Patara erat, miserunt. An= tiochus non ciuitatũ modo quæ circa se erant, contrahe= bat præsidia, sed ad Prusiam Bithyniæ regem miserat le= gatos literasq;, quibus trãsitũ in Asiam Romanorũ incre pabat. Venire eos ad omnia regna tollenda, ut nullum us= quam orbis terrarum, nisi Romanorum imperium esset. Philippum & Nabin expugnatos, se tertiũ peti. ut quis= que proximus ab oppresso sit, per omneis uelut continens incendium peruasurum. ab se gradum in Bithyniam fore, quando Eumenes in uoluntariam seruitutem concessisset. His motum Prusiam literæ Scipionis consulis, sed magis eius fratris Africani, à suspicione tali auerterunt. qui præ ter consuetudinem perpetuam populi Romani augendi omni honore regum sociorum maiestatem, domesticis ipse exemplis Prusiam ad promerendam amicitiam suam compulit: Regulos se acceptos in fidem in Hispania re= ges reliquisse: Masanissam non in patrio modo locasse re gno, sed in Syphacis à quo antè expulsus fuisset regnũ im posuisse: & esse eũ nõ Africæ modo regũ lõge opulentissi mũ: sed toto in orbe terrarũ cuiuis regũ uel maiestate uel uiribus parẽ. Philippũ & Nabin hostes & bello supera tos ab T. Quintio, tamẽ in regno relictos: Philippo quidẽ anno priore etiã stipendiũ remissum, & filiũ obsidẽ reddi tũ: & quasdã ciuitates extra Macedoniã, patiẽtibus Ro= manis imperatoribus, recepisse eũ. In eadem dignitate & Nabin futurũ fuisse, nisi eũ suus primo furor, deinde fraus Aetolorũ absumpsisset. Maxime cõfirmatus est animus re

gis posteaquã ad eũ C.Liuius, *qui prætor antè classi præfuerat, legatus ab* Roma *uenit: & edocuit, quãto & spes uictoriæ certior* Romanis *quàm* Antiocho, *& amicitia sanctior firmiorq́; apud* Romanos *futura esset.* Antiochus *posteaquã à spe societatis* Prusiæ *decidit*, Ephesum *ab* Sardibus *est profectus ad classem, quæ per aliquot menses instructa ac parata fuerat, uisendam: magis quia terrestribus copijs exercitũ* Romanum *& duos* Scipiones *imperatores uidebat sustineri non posse, quàm quòd res naualis ipsa per se aut tentata sibi unquã feliciter, aut tunc magnæ & certæ fiduciæ esset. erat tamen momẽtũ in præsentia spei: quòd & magnam partem* Rhodiæ *classis circa* Patara *esse, &* Eumenem *regẽ cum omnibus nauibus suis cõsuli obuiam in* Hellespontũ *profectum audierat. aliquid etiam inflabat animos classis* Rhodia *ad* Samum *per occasionẽ fraude præparata absumpta. His fretus*, Polyxenida *cum classe ad tentandã omni modo certaminis fortunã misso, ipse copias ad* Notium *ducit (id oppidum colophoniũ mari imminens abest à uetere* Colophone *duo ferme millia passuum) & ipsam urbem suæ esse potestatis uolebat, adeo propinquã* Epheso, *ut nihil terra mari'ue ageret quod non subiectorum oculis* Colophoniorũ, *ac per eos notum extemplo* Romanis *esset: quos audita obsidione non dubitabat ad opem ferendam sociæ urbi classem à* Samo *moturos: eam occasionem* Polyxenidæ *ad rem gerendam fore.* Igitur *operibus oppugnare urbem aggressus, & ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis, utrinque uineas & aggerem muro iniunxit, & testudinibus arietes admouit.* Quibus *territi malis* Colophonij *oratores* Samum *ad* L. Aemylium, *fidem prætoris populi'que* Romani *implorantes miserunt.* Aemylium *& Sami segnis*

diu mora

diu mora offendebat, nihil minus opinātem quàm Polyxe nidam bis necquicquā ab se prouocatum potestatem pugnæ facturum esse: & turpe existimabat, Eumenis classem adiuuare consulem ad traijciendas in Asiam legiones: se Colophonis obsessæ auxilio incertam finem habituro alligari. Eudamus Rhodius qui & tenuerat cum Samu cupientem proficisci in Hellespontum, cunctiq; instare & dicere: quanto satius esse uel socios obsidione eximere, uel uictam iam semel classem uincere iterum, totamq; maris possessionem hosti eripere, quàm desertis socijs, tradita Antiocho Asia terra mariq; in Hellespontū, ubi satis esset Eumenis classis, à sua parte belli discedere. Profecti a Samo ad petendos commeatus, consumptis iam omnibus, Chium parabant traijcere. Id erat horreum Romanis: eoq; omnes ex Italia missæ onerariæ dirigebant cursum. Circum uecti ab urbe ad auersa insulæ, obiecta aquiloni, ad Chiū & Erythras sūnt. Cum pararent traijcere, literis certior fit prætor, frumenti uim magnam Chium ex Italia uenisse: uinum portantes naues tempestatibus retentas esse. simul allatū est, Teios regiæ classi benigne cōmeatus præbuisse: quinq; millia uasorū uini esse pollicitos. Teium ex medio cursu classem repente auertit: aut uolentibus ijs usurus cōmeatu parato hostibus, aut ipsos pro hostibus habiturus. Cum direxissent ad terrā proras, quindecim ferme eis naues circa Myonesum apparuerunt. quas primo ex classe regia prætor esse ratus, instituit sequi: apparuit inde piraticas celoces & lembos esse. Chiorū maritimā orā depopulati, cū omnis generis præda reuertētes posteaquā uidere ex alto classem, in fugam uerterūt. & celeritate superabant leuioribus & ad id fabrefactis nauigijs, & propiores terræ erāt. itaq; priusquā appropinquaret classis,

Myonesum

Myonesum perfugerunt. unde se à portu ratus abstractu rũ naues ignarus loci sequebatur prætor. Myonesus promontoriũ inter Teium Samumq; est: ipse collis est in modum metæ in acutum cacumen a fundo satis lato fastigiatus: à cõtinenti arctæ semitæ aditum habet: à mari exesæ fluctibus rupes claudunt: ita ut quibusdam locis superpendentia saxa plus in altum quàm quæ in statione sunt naues, promineant. Circa ea appropinquare non ausæ naues, ne sub ictu superstantiũ in rupibus piratarum essent, diem triuere. tandem sub noctem uano incepto cum abstitissent, Teium postero die accessere: & in portu qui à tergo urbis est (Geræsticũ ipsi appellant) nauibus cõstitutis, prætor ad depopulandũ circa urbem agrũ milites emisit. Teij cum in oculis populatio esset, oratores cum infulis & uelamentis ad Romanũ miserunt. Quibus purgãtibus ciuitatem omnis facti dictiq; hostilis aduersus Romanos, & iuuisse eos cõmeatu classem hostiũ arguit, & quantum uini Polyxenidæ promisissent. quæ si eadem classi Romanæ darent, reuocaturũ se à populatione militem: si minus, pro hostibus eos habiturũ. Hoc tam triste respõsum cũ retulissent legati: uocatur in cõcionẽ à magistratibus populus, ut quid agerent, consultarent. Eò forte Polyxenidas cum regia classe à Colophone profectus, posteaquam mouisse à Samo Romanos audiuit, & ad Myonesum piratas persecutos Teiorũ agrum depopulari, naues in Geræstico portu stare: ipse aduersus Myonesum in insula (Macrin nautici uocant) anchoras portu occulto iecit. inde ex propinquo explorans quid hostes agerent, primo in magna spe fuit, quẽadmodũ Rhodiã classem ad Samũ circunsessis ad exitũ faucibus portus expugnasset, sic & Romanã expugnaturũ. nec est dissimilis natura loci: promon

torijs

torijs coeuntibus inter se ita clauditur portus, ut uix duæ simul inde naues poßint exire. nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat, & denis nauibus ad promontoria stantibus, quæ ab utroq; cornu in latera exeuntium nauium pugnarent: ex cætera classe, sicut ad Panormum fecerat: armatis in littora expositis, terra mariq; simul hostes opprimere. quod non uanum ei cõsilium fuisset, ni cum Teij facturos se imperata promisissent, ad accipiendos cõmeatus aptius uisum esset Romanis in eum portum qui ante urbem est classem trãsire. Dicitur & Eudamus Rhodius uitium alterius portus ostendisse, cum forte duæ naues in arcto ostio implicitos remos fregissent. & inter alia id quoq; mouit pretorẽ ut traduceret classem, quòd ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho statiua habente. Traducta classe ad urbem, ignaris omnibus egreßi milites nautæq; sunt, ad commeatus & uinum maxime diuidendum in naues, cum medio forte diei agrestis quidam ad prætorem adductus nuntiat: alterum iam diem classem stare ad insulã Macrin: & paulo ante uisas quasdã moueri tanquã ad profectionem naues. Re subita perculsus prætor tubicines canere iubet, ut si qui per agros palati essent, redirent. tribunos in urbem mittit ad cogendos milites nautasq; in naues. Haud secus quàm in repentino incẽdio aut capta urbe trepidatur: alijs in urbẽ currẽtibus ad suos reuocãdos: alijs ex urbe naues cursu repetentibus: incertisq; clamoribus quibus ipsis tubæ obstreperẽt, turbatis imperijs, tãdem cõcursum ad naues est. Vix suã quisq; noscere aut adire præ tumultu poterat: trepidatũq; cũ periculo & in mari & in terra foret, ni partibus diuisis Aemylius cum prætoria naue primus è portu in altum euectus, excipiens insequenteis, suo quãq; ordine in

ne in frontem instruxisset: Eudamus Rhodiaq; clasis substitissent ad terram, ut & sine trepidatione conscenderēt: & ut queq; parata esset, exiret nauis. ita & explicuere ordinem primæ in conspectu prætoris, & coactum agmen ab Rhodijs est: instructaq; acies uelut cerneret regios, in altum processit. inter Myonesum & Corycum promontoriū erant, cum hostem cōspexere. Et regia clasis binis in ordinem nauibus longo agmine ueniens, & ipsa aciem aduersam explicuit, tantum læuo euecta cornu, ut amplecti & circumire dexterum cornu Romanorum posset. quod ubi Eudamus qui cogebat agmen, uidit: non posse æquare ordinem Romanos, & tantumnon iam circumiri à dextero cornu: concitat naues (& erant Rhodiæ naues longe omnium celerrimæ tota classe) æquatoq; cornu, prætoriæ naui in qua Polyxenidas erat, suam obiecit. Iam totis classibus simul ab omni parte pugna conserta erat. Ab Romanis L X X X. naues pugnabāt, ex quibus Rhodiæ duæ & X X. erant. Hostiū clasis undenonaginta nauium fuit, & maximæ formæ naues, tres hexeres habebat, duas hepteres. Robore nauium & uirtute militum Romani lōge Rhodios præstabant: Rhodiæ naues agilitate, & arte gubernatorum & scientia remigum. Maximo tamen hostibus terrori fuere, quæ ignes præ se portabant: & quod unum ijs ad Panormum circumuentis saluti fuerat, id tum maximum momentum ad uictoriam fuit. nam metu ignis aduersi regiæ naues, ne prora concurrerent cum declinassent, neque ipsæ ferire rostro hostem poterant: & obliquas se ipsæ ad ictus præbebant: & si qua concurrerat, obruebatur infuso igni, magisq; ad incendium quàm ad prælium trepidabant. Plurimum tamen quæ solet, militū uirtus in bello ualuit. mediam nanq; aciem hostiū Romani cum

ni cum rupissent, circũuecti ab tergo pugnantibus aduer sus Rhodios regijs sese obiecere: momentoq; temporis & media acies Antiochi, & læuo in cornu circumuentæ naues mergebantur. Dextera pars integra sociorum magis clade quàm suo periculo terrebatur. cæterum posteaquã alias circunuentas, prætoriam nauem Polyxenidæ relictis socijs uela dantem uidere: sublatis raptim dolonibus (& erat secundus petentibus Ephesum uentus) capessunt fugam: quadraginta duabus nauibus in ea pugna amißis: quarum tredecim captæ in potestatem hostium uenerũt: cæteræ incensæ aut demersæ. Romanorum duæ naues fractæ sunt, uulneratæ aliquot. Rhodia una capta memorabili casu. nam cũ rostro percußisset Sidoniam nauem, anchora ictu ipso excussa è naue sua, unco dente uelut manu ferrea iniecta, alligauit alterius proram: inde tumultu iniecto cum diuellere se ab hoste cupientes inhiberent Rhodij, tractum anchorale & implicitum remis latus alterum detersit: debilitatam ea ipsa quæ icta cohæserat, nauim cepit. Hoc maxime modo ad Myonesum nauali prælio pugnatum est. Quo territus Antiochus, quia poßeßione maris pulsus longinqua tueri diffidebat se posse: præsidium ab Lysimachia, ne opprimeretur ibi ab Romanis, deduci prauo, ut res ipsa postea docuit, consilio iußit. non enim tueri solum Lysimachiam à primo impetu Romanorum facile erat: sed obsidionem etiam per totam hyemem tolerare, & obsidentes quoque ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus: & interim spem pacis per occasiones tentare. Nec Lysimachiam tantum hostibus tradidit post aduersam naualem pugnam: sed etiam Colophonis obsidione absceßit, & Sardeis recepit se. atque inde in Cappadociam ad Ariaraten, qui au

xilia

xilia accerſerent: & quocunq; aliò poterat ad copias con trahendas, in unum iam conſilium, ut acie dimicaret, inten tus miſit. Regillus Aemylius poſt uictoriam naualem profectus Epheſum, direptis ante portum nauibus cum confeſſionem conceſſi maris ultimam hoſti expreſſiſſet: Chium, quò ante nauale prælium curſum à Samo intende rat, nauigat. ibi naues in prælio quaſſatas cum refeciſſet, L. Aemylium Scaurum cum x x x nauibus Helleſpontũ ad exercitum traijciendum miſit. Rhodias parte prædæ & ſpolijs naualibus decoratas domum redire iubet. Rhodij impigre præuertêre, ad traijciendasq; copias conſulis iere: atq; eo quoq; functi officio tum demum Rhodũ redie re. Claſſis Romana ab Chio Phocæam traiecit. In ſinu ma ris intimo poſita hæc urbs eſt, oblonga forma: duûm mil lium & quingentorũ paſſuũ ſpatium murus amplectitur: coit deinde ex utraq; parte in arctiorem uelut cuneum: Lamptera ipſi appellant. mille & ducentos paſſus ibi lati tudo patet: inde in altum lingua mille paſſuum excurrens medium ferè ſinum uelut nota diſtinguit: ubi cohæret fau cibus anguſtis, duos in utranque regionem uerſos portus tutiſſimos habet. qui in meridiem uergit, Nauſtathmos ab re appellatur, quia ingentem uim nauium capit: alter prope ipſum Lamptera eſt. Hos portus tutiſſimos cum oc cupaſſet Romana claſſis: priuſquam aut ſcalis aut operi bus mœnia aggrederetur, mittendos cenſuit prætor qui principum magiſtratuumq; animos tentarēt. poſteaquam obſtinatos uidit: duobus ſimul locis, oppugnare eſt adortus. Altera pars infreqũes ædificijs erat: templa deûm ali quantum tenebant loci. eà prius ariete admoto, quatere muros turresq; cœpit. deinde cum eò multitudo occurre ret ad defendendum: altera quoque parte admotus aries: & iam

& iam utrinq; sternebantur muri. ad quorum casum cum impetū Romani milites per ipsam stragem ruinarū facerent, alij scalis etiam ascensum in muros tentarent, adeo obstinate restiterunt oppidani: ut facile appareret plus in armis et uirtute, quàm in mœnibus auxilij esse. coactus ergo periculo militū prætor receptui cani iußit, ne obijceret incautos furentibus desperatione ac rabie. Dirempto prælio, ne tū quidem ad quietem uersi, sed undique omnes ad munienda & obmolienda quæ ruinis strata erant, concurrerūt. Huic operi intentis superuenit Q. Antonius à prætore missus: qui castigata pertinacia eorū, maiorē curā Romanis quàm illis ostēderet esse, ne in perniciē urbis pugnaretur. si absistere furore uellēt, potestatem ijs dare eadem conditione qua prius C. Liuij in fidem uenissent, se tradendi. Hæc cū audissent, quinq; dierum spatio ad deliberandū sumpto, tentata interim spe auxilij ab Antiocho, posteaquam legati mißi ad regem nihil in eo esse præsidij retulerant: tum portas aperuerunt, pacti ne quid hostile paterentur. Cū signa in urbem inferrentur & pronūtiasset prætor: parci se deditis uelle: clamor undiq; est sublatus: indignū facinus esse, Phocęēses nūquā fidos socios, semper infestos hostes impune eludere. ab hac uoce, uelut signo à prætore dato, ad diripiendam urbem paßim discurrerunt. Aemylius primo resistere & reuocare: dicendo captas, non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse imperatoris non militum. posteaquam ira & auaritia imperio potentiora erāt: præconibus per urbem mißis, liberos omnes in forum ad se conuenire iubet, ne uiolarentur: & in omnibus quæ ipsius potestatis fuerunt, fides constitit prætoris. urbem agrosq; & suas leges ijs restituit: & quia iam hyems appetebat, Phocææ portus

 ad hy=

ad hybernandũ claßi delegit. Per idem ferè tempus cõsuli transgreſſo Aeniorũ Maronitarumq; fines nuntiatur: uictam regiam claſſem ad Myoneſum, relictáq; à præsidio Lyſimachiam eſſe. Id multo quàm de nauali uictoria lætius fuit: utiq; poſteaquam eò uenerunt, refertaq; urbs omnium rerũ commeatibus, uelut in aduentum exercitus præparatis, eos excepit: ubi inopiam ultimam laboremq; in obſidenda urbe ſibi propoſuerant. Ibi paucos dies ſtatiua habuere, ut impedimenta ægriq; conſequerentur: qui paßim per omnia Thraciæ caſtella feßi morbis ac longitudine uiæ relicti erãt. Receptis omnibus ingreßi rurſus iter per Cherſonneſum Helleſpontũ perueniunt. ubi omnibus cura regis Eumenis ad traijciendum præparatis, uelut in pacata litora nullo prohibente, alijs aliò delatis nauibus, ſine tumultu traiecere. Ea uero res Romanis auxit animos, conceſſum ſibi tranſitum cernentibus in Aſiam, quã rem magni certaminis futurã crediderant. Statiua deinde ad Helleſpontũ aliquandiu habuerunt: quia dies forte quibus ancylia mouentur, religioſi ad iter inciderant. ijdem dies P. Scipionẽ propiore etiã religione, quia ſalius erat, diſiunxerant ab exercitu: cauſaq; & is ipſe moræ erat, dũ conſequeretur. Per eos forte dies legatus ab Antiocho in caſtra uenerat, Byzantius Heraclides de pace afferens mandata: quam impetrabilem fore magnam ei ſpẽ attulit mora & cunctatio Romanorũ: quos ſimul Aſiã attigiſſent, effuſo agmine ad caſtra regia ituros crediderat. Statuit tamen nõ prius adire cõſulem quàm P. Scipionem: & ita mandatũ ab rege erat. in eo maximã ſpẽ habebat: præterquã quod & magnitudo animi & ſacietas gloriæ placabilẽ eũ maxime faciebat, notumq; erat gentibus, qui uictor ille in Hiſpania, qui deinde in Africa fuiſſet: etiam

quod

quod filius eius captus in potestate regis erat. Is ubi & quando, & quo casu captus sit, sicut pleraq; alia, parum inter autores cōstat. alij principio belli à Chalcide Oreū petentē circumuentū ab regijs nauibus tradūt. alij post eaquā transitum in Asiam est: cum turma Fregellana missum exploratū ad regia castra, effuso obuiam equitatu cū reciperet sese, in eo tumultu delapso equo cū duobus equitibus oppressum. ita ad regem deductū esse. Illud satis constat, si pax cum populo Romano maneret: hospitiumq; priuatim regi cum Scipionibus esset: neq; liberalius neq; benignius haberi, coliq; adolescentem quàm cultus est, potuisse. Ob hæc cum aduentum P. Scipionis legatus expectasset, ubi is uenit, consulem adit, petitq; ut mandata audiret. Aduocato frequenti cōcilio legati uerba sunt audita. Is multis ante legatiōibus nequicquam ultro citroq; de pace missis, eam ipsam fiduciam impetrandi sibi esse dixit, quod priores legati nihil impetrassent. Smyrnam enim & Lampsacum & Alexandriam Troadem, & Lysimachiā in Europa, iactatas in illis disceptationibus esse: quarum Lysimachia iam cessisse regem, ne quid in Europa habere eum dicerent: eas quæ in Asia sint ciuitates tradere paratum esse: & si quas alias Romani quod suarum partium fuerint, uindicare ab imperio regio uelint. impensæ quoque in bellum factæ partem dimidiam regem præstaturum populo Romano. Hæ conditiones erant pacis. Reliqua oratio fuit, ut memores rerum humanarum & suæ fortunæ moderarentur, & alienam ne urgerent. finirent Europa imperium, id quoq; immensum esse: & parari singula acquirendo facilius potuisse, quàm uniuersa teneri posse. Quod si Asiæ quoq; partem aliquam abstrahere uelint, dummodo non dubijs regio-

nibus finiant: uinci suam temperantiam Romana cupiditate pacis & concordiæ causa regem passurum. Ea quæ legato magna ad pacem impetrandam uidebantur, parua Romanis uisa. nam & impensam quæ in bellum facta esset, omnem præstare regem æquum censebant: cuius culpa bellum excitatum esset. & non Ionia modo atq; Aeolide deduci debere præsidia regia: sed sicut Græcia omnis liberata esset, ita quæ in Asia sint, omnes liberari urbes. id aliter fieri nõ posse, quàm ut cis Taurũ mõtem possessione Asiæ Antiochus cedat. Legatus posteaquam nihil æqui in concilio impetrare se censebat: priuatim (sic enim imperatum erat) P. Scipionis tentare animum est conatus. Omniũ primũ filiũ ei sine pretio redditurũ regem dixit: deinde ignarus & animi Scipionis & moris Romani, auri pondus ingens est pollicitus, & nomine tantum regio excepto, societatẽ omnis regni, si per eũ pacẽ impetrasset. Ad ea Scipio: Quòd Romanos omneis, quòd me ad quem missus es, ignoras, minus miror: cum te fortunã eius à quo uenis, ignorare cernam. Lysimachia tenẽda erat, ne Chersonnesum intraremus: aut ad Hellespontũ obsistendum, ne in Asiam traijceremus: si pacem tanquã à solicitis de belli euentu petituri eratis. concesso uero in Asiam transitu, & non solũ frænis, sed etiam iugo accepto, quæ disceptatio ex æquo, cum imperium patiendum sit, relicta est? Ego ex munificẽtia regia maximum donum filium habebo: alijs deos precor ne unquã fortuna egeat mea, animus certe non egebit. pro tanto in me munere gratũ me esse in se sentiet: si priuatã gratiam pro priuato beneficio desyderabit. publice nec habebo quicquam ab illo, nec dabo. quod in præsentia dare possim, fidele consilium est. abi, nuntia meis uerbis, bello absistat, pacis cõditionem nullam recuset.

recuset. Nihil ea mouerunt regem,tutã fore belli aleam ratũ:quãdo perinde ac uicto iã sibi leges dicerẽtur.omissa igitur in præsentia mentione pacis,totam curã in belli apparatum intendit. Consul omnibus præparatis ad proposita exequenda,cũ ex statiuis mouisset: Dardanum primũ,deinde Rhœteũ,utraq; ciuitate obuiã effusa,uenit. inde Ilium processit:castrisq; in campo qui est subiectus mœnibus positis,in urbem arcemq; cum ascendisset,sacrificauit Mineruæ præsidi arcis:& Iliensibus in omni rerũ uerborumq; honore ab se oriundos Romanos præferentibus,& Romanis lætis origine sua.inde profecti sextis castris ad caput Caici amnis peruenerunt. Eò & Eumenes rex,conatus primo ab Hellesponto reducere classem in hyberna Elæã,aduersis deinde uentis cum aliquot diebus superare Lecton promontorium non potuisset,in terram egressus, ne deesset principijs rerum,quà proximum fuit,in castra Romana cum parua manu contendit. Ex castris Pergamum remissus ad cõmeatus expediendos,tradito frumento quibus iusserat COS.in eadem statiua redijt. inde plurium dierum præparatis cibarijs, consilium erat ire ad hostem priusquam hyems opprimeret. Regia castra circa Thyatira erant.ibi cum audisset Antiochus P. Scipionem ægrum Elæam delatum,legatos qui filium ad eum reducerent, misit. Non solum animo patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuit. satiatus'que tandem complexu filij,Renuntiate, inquit, gratias regi me agere: referre gratiam aliam nunc non posse,quàm ut suadeam,ne ante in aciem descẽdat, quàm ut in castra me redisse audierit. Quanquam LX. millia peditum, plus XII. millia equitum animos interdum ad spem certaminis faciebant; motus tamen Antiochus tanti

autoritate uiri, in quo ad incertos belli euentus omnis fortunæ posuerat subsidia, recepit se transgressus Phrygium amnem: circaq; Magnesiam quæ ad Sipylũ est, posuit castra. & ne si extrahere tempus uellet, munimenta Romani tentarent: fossam sex cubitis altam, XII latam cũ duxisset, extra duplex uallum fossæ circũdedit: interiore labro murũ cũ turribus crebris obiecit: unde facile arceri transitu fossæ hostis posset. Consul circa Thyatirã regem esse ratus, cõtinuis itineribus quinto die ad Hircanũ campũ descendit. inde cũ profectum audisset, secutus uestigia citra Phrygiũ amnẽ quatuor millia ab hoste posuit castra. Eò mille ferme equites (maxima pars Gallogræci erãt, et Dahæ quidã aliarumq; gentiũ sagittarij equites intermisti) tumultuose amne traiecto, in stationes impetum fecerunt. Primo turbauerũt incompositos. deinde cũ longius certamẽ fieret: Romanorũ, ex propinquis castris facili subsidio cresceret numerus: regij fessi iam & plures nõ sustinentes recipere se conati, circa ripã amnis priusquàm flumẽ ingrederẽtur, ab instãtibus tergo aliquot interfecti sunt. Biduum deinde silentiũ fuit, neutris trãsgredientibus amnẽ. tertio post die Romani simul omnes transgressi sunt: & duo millia ferme & quingentos passus ab hoste posuerũt castra. Metantibus & muniẽdo occupatis tria millia delecta equitũ peditumq; regiorũ magno terrore ac tumultu aduenere. aliquanto pauciores in statione erant: & tamen per se nullo à munimento castrorũ milite auocato, et primo æquum prælium sustinuere, & crescente certamine pepulerũt hostes, centũ ex his occisis, centũ ferme captis. Per quatriduũ insequens instructæ utrinq; acies pro uallo stetere. quinto die Romani processere in mediũ cãpi. Antiochus nihil promouit signa, ita ut extremi minus mille

pedes

pedes à uallo abessent. Consul postea quàm detrectari certamē uidit, postero die in cōsilium aduocauit, quid sibi faciendū esset, si Antiochus pugnandi copiā nō faceret. instare hyemem: aut sub pellibus habendos milites fore: aut si cōcedere in hyberna uellent, differendū esse in æstatē bellū. Nullū unquā hostē Romani æque cōtempserunt. conclamatū undiq; est, duceret extemplo & uteretur ardore militū, qui tanquā non pugnandū cum tot millibus hostiū, sed par numerus pecorum trucidandus esset: per fossas, per uallū castra inuadere parati erant, si in præliū hostis non exiret. Cn. Domitius ad explorādū iter, et qua parte adiri uallum hostium posset, missus posteaquā omnia certa retulit, postero die propius castra admoueri placuit: tertio signa in medium campi prolata, & instrui acies cœpta est. Nec Antiochus ultra tergiuersandū ratus, ne & suorum animos minueret detrectando certamen, & hostium spem augeret, & ipse copias eduxit, tantum progressus à castris ut dimicaturū appareret. Romana acies unius propè formæ fuit & hominum & armorum genere. duæ legiones Romanæ, duæ sociūm ac latini nominis erant: quina millia & quadringenos singulæ habebāt. Romani mediam aciem, cornua Latini tenuerunt: hastatorū prima signa, deinde principū erant: triarij postremos claudebant. Extra hanc ueluti iustam aciem à parte dextera consul Achæorum cetratis immistos auxiliares Eumenis tria millia ferme peditum æquata fronte instruxit: ultra eos equitum minus tria millia opposuit, ex quibus Eumenis octingenti, reliquus omnis equitatus Romanus erat: extremos Tralleis & Cretenses (quingentorum utriq; numerum explebant) statuit. læuum cornu non uidebatur egere talibus auxilijs, quia flumen ab ea parte ripæque di-

ruptæ claudebant: quatuor tamen inde turmæ equitum oppositæ. Hæc summa copiarũ erat Romanis, & duo millia mistorũ Macedonũ Thracumq́;, qui uoluntate secuti erãt. hi præsidio relicti sunt castris. sexdecim elephantos post triarios in subsidio locauerunt. nam præterquã quòd multitudinẽ regiorum elephantorũ (erant autem quatuor & L.) sustinere non uidebãtur posse: ne pari quidẽ numero Indicis Africi resistunt: siue quia magnitudine (longe enim illi præstant) siue robore animorum uincuntur. Regia acies uaria magis multis gentibus, dissimilitudine armorum auxiliorumq́; erat. x. & sex millia peditum more Macedonum armati fuere, qui phalangitæ appellabãtur. hæc media acies fuit in fronte in decem partes diuisa. partes eas interpositis binis elephantis distinguebat. à frõte introrsus in duos & x x x. ordines armatorum acies patebat. hoc & roboris in regijs copijs erat: & perinde cum alia specie, tum eminentibus tantum inter armatos elephantis magnum terrorem præbebat. Ingentes ipsi erant: addebant speciem frontalia & cristæ & tergo impositæ turres, turribusq́; superstantes præter rectorem quaterni armati. Ad latus dexterum phalangitarum mille & quingentos pedites Gallogræcorũ opposuit. his tria millia peditum loricatorum (cataphractos ipsi appellãt) adiunxit. addita his ala mille ferme equitum. agema eam uocabant. Medi erant lecti uiri, & eiusdem regionis misti multarum gentium equites. continens his grex x v i. elephantorum est oppositus in subsidijs. ab eadem parte paululum producto cornu regia cohors erat: Argyraspides à genere armorum appellabantur. Dahæ deinde equites sagittarij mille & ducenti. tum leuis armaturæ trium millium, pari ferme numero pars Cretenses, pars

Tralles,

Tralles, duo millia & quingēti Mysi, sagittarijs adiuncti erant. Extremum cornu claudebant quatuor millia misti Cyrtæi funditores, & Elymæi sagittarij. Ab læuo cornu phalangitis adiuncti erant Gallogræci pedites mille & quingenti, & similiter his armati duo millia Cappadocum ab Ariarate missi rege. inde auxiliares misti omniū generū duo millia & septingenti, & tria millia cataphractorum equitum, & mille alij equites, regia ala leuioribus tegumentis suis equorum'que, alio haud dissimili habitu: Syri plerique erant Phrygibus & Lydis immisti. ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ & cameli, quos appellant dromadas. his insidebant Arabes sagittarij gladios habentes tenues, longos quaterna cubita: ut ex tanta altitudine contingere hostem possent. inde alia multitudo par ei quæ in dextro cornu erat: primi Tarentini, deinde Gallogræcorum equitum duo millia & quingenti: inde Neocretes mille: & eodē armatu Cares & Cilices mille & quingenti, & totidem Tralles, & tria millia cetratorum: Pisidæ hi erāt & Pamphylij & Lycij: tum Cyrteorum & Elymæorum paria in dextero cornu locatis auxilia: & XVI. elephanti modico interuallo distantes. Rex ipse in dextero cornu erat: Seleucū filium & Antipatrū fratris filium in læuo præposuit: media acies tribus permissa: Minioni & Zeusidi & Philippo magistro elephātorum. Nebula matutina crescente die leuata in nubes caliginē dedit: humor inde ab austro uelut perfudit omnia. quæ nihil admodū Romanis, eadē perincommoda regijs erant. nam & obscuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omneis parteis conspectū: & humor toto ferè graui armatu nihil gladios aut pila hebetabat. regij tam lata acie ne ex medio quidem cornua sua circūspi

cere poterant, nedum extremi inter se conspicerentur: & humor arcus fundas'que, & iaculorum amẽta emollierat. falcatæ quoque quadrigæ, quibus se perturbaturum hostium aciem Antiochus crediderat, in suos terrorem uerterunt. Armatæ autem in hunc maxime modum erant. cuspides circa temonem ab iugo decem cubita extãtes uelut cornua habebant: quibus quicquid obuium daretur, transfigerent: & in extremis iugis binæ circa eminebãt falces: altera æquata iugo, altera inferior in terram deuexa: illa, ut quicquid ab latere obijceretur, abscinderet: hæc ut pro lapsos subeuntesq; contingeret. item ab axibus rotarum utrinque binæ eodem modo diuersæ deligabantur falces. Sic armatas quadrigas, quia si in extremo aut in medio locatæ forent, per suos agendæ erãt: in prima acie, ut ante dictum est, locauerat rex. Quod ubi Eumenes uidit, haud ignarus pugnæ, & quàm anceps esset auxilij genus, si quis pauorem magis equis inijceret quàm iusta adoriretur pugna: Cretenses sagittarios funditoresq; & iaculatores equitũ non confertos, sed quam maxime possent dispersos excurrere iubet: simul omnibus partibus tela ingerere. Hæc uelut procella partim uulneribus mißiliũ undiq; coniectorum, partim clamoribus dissonis ita consternauit equos, ut repente uelut effrenati paßim incerto cursu ferrentur: quorum impetus & leuis armatura, & expediti funditores, & uelox Cretensis momento declinabant: & eques insequẽdo, tumultum ac pauorẽ equis camelisq; & ipsis simul consternatis augebat, clamore & ab alia circunstantiũ turba multiplici adiecto. Ita medio inter duas acies campo exiguntur quadrigæ: amoto'que inani ludibrio, tum demum ad iustum præliũ, signo utrinque dato, concursum est. Cæterum uana illa res ueræ mox cladis

causa

causa fuit. auxilia enim subsidiaria quae proxima locata erant, pauore & consternatione quadrigarum territa, & ipsa in fugam uersa nudarunt omnia usq; ad cataphractos equites. ad quos cum dißipatis subsidijs peruenisset equitatus Romanus: ne primum quidem impetum pars eorum sustinuerũt: alij fusi sunt, alij propter grauitatẽ tegumẽtorum armorumq; oppreßi sunt. totum deinde laeuum cornu inclinauit: & turbatis auxiliaribus qui inter equitem & quos appellant phalãgitas erant, usq; ad mediã aciem terror peruenit. Ibi simul perturbati ordines, & impeditus intercursu suorum usus praelõgarum hastarũ: (sarissas Macedones uocant) intulere signa Romanae legiones, & pila inter turbatos coniecere. ne interpositi quidem elephanti militem Romanum deterrebant, assuetum iam ab Africis bellis & uitare impetum belluae, & ex transuerso aut pilis incessere, aut si propius subire posset, gladio neruos incidere. Iam media acies ferè omnis à fronte prostrata erat: & subsidia circumita à tergo caedebãtur: cum in parte alia fugam suorum, & prope iam ad ipsa castra clamorem pauentium accepere. namq; Antiochus à dextro cornu, cum ibi fiducia fluminis nulla subsidia cerneret, praeter quatuor turmas equitũ: & eas dum applicant se suis, ripam nudantes: impetum in eam partẽ cum auxilijs, & cataphracto equitatu fecit: nec à fronte tantũ instabat, sed circumito à flumine cornu, iã ab latere urgebat, donec fugati equites primũ, deinde proximi peditum effuso cursu ad castra cõpulsi sunt. Praeerat castris M. Aemylius tribunus militũ, M. Lepidi filius, qui post annos paucos pontifex maximus factus est. is quã fugã cernebat suorum, cum praesidio omni occurrit: & stare primo, deinde redire in pugnã iubebat, pauorẽ & turpẽ fugã increpãs.

minae

minæ exinde erant: in perniciem suam cæcos ruere, ni dicto parerent. postremo dat signũ suis, ut primos fugientiũ cædant: turbam insequentium ferro & uulneribus in hostes redigant. Hic maior timor minorẽ uicit. ancipiti coacti metu primo constiterunt, deinde & ipsi redierunt in pugnã, & Aemylius cum suo præsidio (erant autem duo millia uirorũ fortium) effuse sequenti regi acriter restitit: & Attalus Eumenis frater à dextro cornu, à quo læuum hostium primo impetu fugatum fuerat: ut ab sinistro fugam suorum & tumultum circa castra uidit: in tempore cum ducentis equitibus aduenit. Antiochus posteaquã & eos quorum terga modo uiderat, repetentes pugnam: & aliam & à castris & ex acie affluentem turbam conspexit: in fugam uertit equum. ita utroq; cornu uictores Romani per aceruos corporum, quos in media maxime acie cumulauerant: ubi & robur fortißimorum uirorum, & arma grauitate fugam impedierant: pergunt ad castra diripienda. equites primi omnium Eumenis, deinde & alius equitatus toto paßim campo sequuntur hostem: & postremos ut quosq; adepti sunt, cædunt. cæterũ fugiẽtibus maior pestis intermistis quadrigis elephantisq; & camelis erat sua ipsorum turba: cum solutis ordinibus uelut cæci super alios alij ruerẽt, & incursu belluarũ obtererentur. In castris quoq; ingens & maior propè quàm in acie cædes est edita. nam & primorũ fuga in castra maxime inclinauit: & huius fiducia multitudinis, qui in præsidio erãt, pertinacius pro uallo pugnarũt. retenti in portis ualloq;, quæ se impetu ipso capturos crediderãt Romani, posteaquã tandẽ perruperũt, ab ira grauiorẽ ediderunt cædem. Ad quinquaginta millia peditũ cæsa eo die dicuntur: equitum quatuor millia, mille & quadringẽti capti, & quin-

decim

decim cũ rectoribus elephanti. Romanorũ aliquot uulnerati sunt: ceciderunt nõ plus C C C. pedites, quatuor & uiginti equites, & de Eumenis exercitu quinq; & uiginti. Et illo quidẽ die uictores direptis hostium castris cum magna præda in sua reuerterũt. postero die spoliabãt cæsorum corpora, & captiuos cõtrahebãt. legati ab Thyatira & à Magnesia ad Sipylum ad dedendas urbes uenerunt. Antiochus cum paucis fugiens, in ipso itinere pluribus congregantibus se, modica manu armatorum media ferme nocte Sardeis cõcessit. inde cum audisset Seleucum filium & quosdã amicorũ Apameam prægressos, & ipse quarta uigilia cum coniuge ac filia petit Apameam: Zenoni tradita custodia urbis, Timone Lydiæ præposito. quibus spretis consensu oppidanorum & militum qui in arce erant, legati ad consulem missi sunt. Sub idem ferè tẽpus & ab Trallibus & à Magnesia quæ super Mæandrum est, & ab Epheso legati ad dedendas urbes uenerunt. Reliquerat Ephesum Polyxenidas audita pugna: & classe usque ad Patara Lyciæ peruectus, metu stationis Rhodiarum nauium quæ ad Megisten erat, in terram egressus cum paucis itinere pedestri Syriam petijt. Asiæ ciuitates in fidẽ consulis ditionemq; populi Romani sese tradebant. Sardibus iam consul erat: eò & P. Scipio ab Elæa, cũ primũ pati laborẽ uiæ potuit, uenit. Sub idẽ fere tempus caduceator ab Antiocho per P. Scipionẽ à cõsule petijt impetrauitq;, ut oratores mittere liceret regi. paucos post dies Zeusis, qui præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius, uenerũt. hi prius Eumene cõuento, quẽ propter uetera certamina auersum maxime à pace credebant esse, & placatiore eo & sua & regis spe inuento, tum P. Scipionẽ, & per eum C O S. adierunt: præbitoq;

ijs

ijs petentibus frequenti cõsilio ad mãdata edenda, Non tam quid ipsi dicamus, habemus, inquit Zeusis: quàm ut à uobis quæramus Romani, quo piaculo expiare errorẽ regis, pacẽ ueniamq; impetrare à uictoribus poßimus. Maximo semper animo uictis regibus populisq; ignouistis. quãto id maiore & placatiore animo decet uos facere in hac uictoria, quæ uos dominos orbis terrarũ fecit? positis iam aduersus omnes mortales certaminibus, haud secus, quàm deos cõsulere & parcere uos generi humano oportet. Iam antequam legati uenirent, decretum erat, quid responderetur. respõdere Africanũ placuit. is in hunc modum locutus fertur. Romani ex ijs, quæ in deûm immortalium potestate erant, ea habemus, quæ dij dederũt: animos, qui nostræ mentis sunt, eosdem in omni fortuna geßimus gerimusq;: neq; eos secundæ res extulerunt, nec aduersæ minuerunt. eius rei, ut alios omittam: Annibalẽ uestrum uobis darem testẽ, nisi uos ipsos dare possem. Posteaquam Hellespõtum traiecimus, priusquã castra regia, priusquam aciem uideremus, cum communis mars, & incertus belli euentus esset, de pace uobis agentibus, quas pares paribus ferebamus conditiones, easdem nunc uictores uictis ferimus. Europa abstinete: Asiaq; omni, quæ cis Taurum montẽ est, decedite. pro impensis deinde in bellũ factis X V. millia talentûm Euboicorũ dabitis. quingenta præsentia, duo millia & quingenta, cum S P Q R. pacem comprobauerint, mille deinde talentûm per X I I. annos. Eumeni quoq; reddi C C C C. talenta, & quod frumenti reliquum ex eo, quod patri debitum est, placet. Hæc cum pepigerimus, facturos uos ut pro certo habeamus, erit quidem aliquod pignus, si obsides uiginti nostro arbitratu dabitis. Sed nunquã satis liquebit nobis, ibi pacem esse

P R. ubi

P R. ubi Annibal erit. eum ante omnia depoſcimus. Thoantem quoq; Aetolum, concitatorem Aetolici belli, qui & illorum fiducia uos, & ueſtra illos in nos armauit, dedetis, & cum eo Mnaſimachum Acarnana, & Chalcidenſes Philonē & Eubulidam. In deteriore ſua fortuna pacē faciet rex, quia ſerius facit quàm facere potuit. ſi nunc moratus fuerit, ſciat, regum maieſtatem difficilius ab ſummo faſtigio ad medium detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari. Cum his mandatis ab rege miſſi erant legati, ut omnem pacis conditionem acciperent. itaq; Romam mitti legatos placuit. C O S. in hyberna exercitū Magneſiam ad Mæandrum & Tralleis Epheſumq; diuiſit. Epheſum ad C O S. paucos poſt dies obſides ab rege adducti ſunt: & legati, qui Romam irent, uenerunt. Eumenes quoq; eodem tempore profectus eſt Romam, quo legati regis. ſecutæ eos ſunt legationes omnium Aſiæ populorum. Dum hæc in Aſia gerūtur, duo ferè ſub idem tempus cum triumphi ſpe procoſſ. de prouincijs Romam redierunt: Q. Minucius ex Liguribus, M. Acilius ex Aetolia. Auditis utriuſq; rebus geſtis, Minucio negatus triumphus, Acilio magno cōſenſu decretus: isq; triūphans de rege Antiocho & Aetolis urbem eſt inuectus. Prælata ſunt in eo triumpho ſigna militaria C C X X X: & argenti infecti tria millia pondo: ſignati tetradrachmûm Atticûm C XIII. millia: ciſtophori C C X L V I I I: uaſa argentea cælata multa, magni'que ponderis: tulit & ſupellectilem regiam argenteam ac ueſtem magnificam: coronas aureas, dona ſociarum ciuitatum, X L V: ſpolia omnis generis: captiuos nobiles, Aetolos, & regios duces ſex & triginta duxit. Damocritus Aetolorum dux paucos ante dies cum è carcere nocte effugiſſet, in ripa Tyberis conſe-

cutis

cutis custodibus, priusquam comprehenderetur, gladio se transfixit. milites tantum, qui sequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus & spectaculo, & fama rerum triumphus fuit. Huius triumphi *minuit lætitiam nuntius ex Hispania tristis: aduersa pugna in Vascetanis ductu* L. *Aemylij proprætoris apud oppidum Lyconem cum Lusitanis, sex millia de exercitu* Romano *cecidisse: cæteros pauentes intra uallum compulsos ægre castra defendisse, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos.* Hæc *ex Hispania nuntiata.* Ex Gallia *legatos* Placentinorum *& Cremonensium* L. Auruncu leius Pr. *in senatum introduxit.* Iis *querentibus inopiam colonorum, alijs belli casibus, alijs morbo absumptis, quosdam tædio accolarum* Gallorum *reliquisse colonias, decreuit senatus, uti* C. Lælius C O S. *si ei uideretur, sex millia familiarum conscriberet, quæ in eas colonias diuiderentur: & ut* L. Auruncu leius Pr. *triumuiros crearet ad eos colonos deducẽdos.* Creati M. Attilius *Serranus,* L. Valerius P. F. *Flaccus,* L. Valerius C. F. *Tappo.* Haud *ita multo pòst cum iam cõsularium comitiorum appeteret tempus:* C. Lælius C O S. *ex Gallia Romã redijt. is non solũ ex facto absente se* S. C. *in supplemẽtũ Cremonæ &* Placẽtiæ *colonos scripsit, sed ut nouæ coloniæ duæ in agrum, qui* Boiorũ *fuisset, deducerentur & retulit, & autore eo patres censuerũt.* Eodẽ *tẽpore* L. Aemylij Pr. *literæ allatæ de nauali pugna ad* Myonesum *facta, &* L. Scipionem C O S. *exercitũ in* Asiã *traiecisse.* Victoriæ *naualis ergò in unum diẽ supplicatio decreta est: in alterũ diẽ, quod exercitus* Romanus *tum primũ in* Asia *posuisset castra, ut ea res prospera & læta eueniret, uicenis maioribus hostijs in singulas supplicationes sacrificare* C O S. *est iussus.* Inde

consu=

cõſularia comitia magna contẽtione habita. M. Aemylius Lepidus petebat, aduerſa fama hominũ: quòd prouinciam Siciliã petendi cauſa, non conſulto ſenatu ut ſibi id facere liceret, reliquiſſet. petebant cum eo M. Fuluius Nobilior, Cn. Manlius Volſo, M. Valerius Meſſala. Fuluius COS. unus creatur, cum cæteri centurias non expleſſent. isq́; poſtero die Cn. Manliũ, Lepido deiecto (nã Meſſala tacuit) collegã dixit. Prr. exinde facti, duo Q. Fabij, Labeo et Pictor (flamẽ Quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sempronius Tuditanus, Sp. Poſthumius Albinus, L. Plautius Hypſeus, L. Bebius Diues. M. Fuluio Nobiliore, & Cn. Manlio Volſone COSS. Valerius Antiâs autor eſt, rumorẽ celebrẽ Romæ fuiſſe, & penè pro certo habitũ, recipiendi Scipionis adoleſcentis cauſa COS. L. Scipionẽ, & cũ eo P. Africanũ in colloquiũ euocatos regis, & ipſos comprehenſos eſſe, & ducibus captis confeſtim ad caſtra Romana exercitum ductum, eaq́; expugnata, & deletas omnes copias Romanorum eſſe: ob hæc Aetolos ſuſtuliſſe animos, & abnuiſſe imperata facere, principesq́; eorũ in Macedoniã & in Dardanos & in Thraciã ad cõducẽda mercede auxilia profectos: hæc qui nũtiarent Romam A. Terentium Varronem, & M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio proprætore ex Aetolia miſſos eſſe. Subtexit deinde fabulæ huic, legatos Aetolos in ſenatu inter cætera hoc quoq; interrogatos eſſe: unde audiſſent imperatores Romanos in Aſia captos ab Antiocho rege, & exercitum deletum eſſe? Aetolos reſpondiſſe, ab ſuis legatis ſe, qui cum COS. fuerint, certiores factos. Rumoris huius quia neminem alium autorem habeo, neq; affirmata res mea opinione ſit, nec pro uana prætermiſſa. Aetoli legati in ſenatum introducti, cũ & cauſa eos ſua

& fortuna hortaretur, ut confitendo seu suæ culpæ, seu errori ueniam peterent supplices: orsi à beneficijs in populum Romanum, & propè exprobrãtes uirtutem suam in Philippi bello, & offenderunt aures insolentia sermonis, & eò, uetera & obliterata repetendo, rem adduxerunt, ut haud paulo pluriũ maleficiorũ gentis, quàm beneficiorũ memoria subiret animos patrum, & quibus misericordia opus erat, iram & odium irritarent. Interrogati ab uno senatore, permitterent'ne arbitriũ de se populo Romano? deinde ab altero, habituri'ne eosdẽ quos populus Romanus, socios & hostes essent? nihil ad ea respõdẽtes, egredi templo iußi sunt. Conclamatum deinde propè ab uniuerso senatu est, totos adhuc Antiochi Aetolos esse, & ex unica ea spe pendere animos eorum. itaq; bellum cum haud dubijs hostibus gerendum, perdomandosq; feroces animos esse. Etiam illa res accendit, quòd eo ipso tẽpore, quo pacem ab Romanis petebant, Dolopiæ atq; Athamaniæ bellum inferebant. Senatusconsultum in M. Acilij sententiam, qui Antiochum Aetolosq; deuicerat, factum est, ut Aetoli eo die iuberentur proficisci ab urbe, & intra quintumdecimum diem Italia excedere. A. Terentius Varro ad custodiendum iter eorum missus: denuntiatumq;, si qua deinde legatio ex Aetolis, nisi permissu imperatoris, qui eam prouinciam obtineret, & cum legato Romano uenisset Romam, pro hostibus omnes futuros. Ita dimißi Aetoli. De prouincijs deinde COSS. retulerunt. sortiri eos Aetoliam & Asiam placuit. qui Asiam sortitus esset, exercitus ei, quem L. Scipio haberet, est decretus, & in eum supplementum quatuor millia peditũ Romanorum, ducenti equites, & sociorum ac Latini nominis octo millia peditum, & quadringenti equites: his copijs ut bellum cum

cum Antiocho gereret. Alteri cos. exercitus, qui erat in Aetolia, est decretus: & ut supplementum scriberet permissum, ciuium sociorumq; eundem numerum quem collega. naues quoq; idē cos. quæ priore anno paratæ erant, ornare iussus, ac ducere secum, nec cum Aetolis solū bellū gerere, sed etiam in Cephaleniam insulā traijcere. Mandatum eidem, si per commodum Reip. facere posset, ut ad comitia Romam rediret. nam præterquam quòd magistratus annui subrogandi essent, censores quoq; placere creari. si qua res eum teneret, senatum certiorem faceret: se ad comitiorum tempus occurrere non posse. Aetolia M. Fuluio, Asia Cn. Manlio sorte euenit. Pr. deinde sortiti sunt, Sp. Posthumius Albinus urbanam, & inter peregrinos, M. Sempronius Tuditanus Siciliam: Q. Fabius Pictor flamen quirinalis Sardiniam. Q. Fabius Labeo classem, L. Plautius Hypseus Hispaniam citeriorem. L. Bebius Diues Hispaniam ulteriorē. Siciliæ legio una, & classis, quæ in ea prouincia erat, decreta: & ut duas decimas frumenti nouus Pr. imperaret Siculis. earum alteram in Asiam, alteram in Aetoliam mitteret. Idem ab Sardis exigi, atq; ad eosdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum, deportari iussum. L. Bebio supplementum in Hispaniam datum mille Romani pedites, equites quinquaginta, & sex millia peditum Latini nominis, & CC. equites. Plautio Hypseo in Hispaniam citeriorem mille Romani dati sunt pedites, duo millia sociûm Latini nominis, & ducenti equites. cum his supplementis ut singulas legiones duæ Hispaniæ haberent. Prioris anni magistratibus, C. Lælio cum suo exercitu prorogatum in annum imperium est. prorogatum & P. Iunio proprætori in Hetruria cum eo exercitu, qui in prouincia esset: &

M. Tuccio proprætori in Brutijs & Appulia. Priusquã in prouincias Prr.irent, certamen inter P. Liciniũ pontificem maximũ fuit, & Q. Fabium Pictorẽ flaminem quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum, & Posthumium Albinum fuerat. C O S. *illum cũ C. Luctatio collega in Siciliam ad classem proficiscentem ad sacra retinuerat Metellus* P O N T. M A X. *prætorem hunc, ne in Sardiniam proficisceretur, P. Licinius tenuit. & in senatu, & ad populum magnis contentionibus certatũ est: & imperia inhibita ultro citroq́;, & pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellati, & prouocatum ad populum est. religio ad postremum uicit, & dicto audiens esse flamen pontifici iussus. & mulctæ ex iussu populi remissæ. ira prouinciæ ereptæ prætorem magistratu abdicare se conantem patres autoritate sua deterruerunt: & ut ius inter peregrinos diceret, decreuerũt. Delectibus deinde intra paucos dies (neq; enim multi milites legendi erant) perfectis,* C O S S. *prætoresq́; in prouincias proficiscuntur. Fama deinde de rebus in Asia gestis temere uulgata sine autore: & post dies paucos nuntij certi, literæ que imperatoris Romam allatæ. quæ non tantum gaudium ab recenti metu attulerant (desierant enim uictam Aetoliam metuere) quàm auerterunt famã: quòd ineuntibus id bellum grauis hostis & suis uiribus, & quòd Annibalem rectorem militiæ haberet, uisus fuerat. nihil tamen aut de* C O S. *mittendo in Asiã mutandũ, aut minuendas eius copias censuerunt: metu, ne cum Gallis foret bellandũ. Haud multo pòst M. Aurelius Cotta, legatus L. Scipionis, cum Antiochi regis legatis, & Eumenes rex Rhodijq́;, Romã uenerũt. Cotta in senatu primum, deinde in concione iussu patrũ, quæ acta in Asia essent, exposuit. supplicatio inde in*

de in triduum decreta est: & x L. maiores hostiæ immolari iussæ. Tũ omniũ primũ Eumeni senatus datus est. Is cũ breuiter & egisset gratias patribus, quòd obsidione se ac fratrem exemissent, regnumq́; ab iniurijs Antiochi uindicassent: & gratulatus esset, quòd mari terraq́; prospere res gessissent: quodq́; regem Antiochũ fusum fugatumq́; & exutũ castris, prius Europa, pòst et Asia, quæ cis Taurũ montẽ est, expulissent: sua deinde merita malle eos ex imperatoribus suis legatisq́;, quàm se commemorante, cognoscere, dixit. Hæc approbantibus cunctis iubentibusq́; dicere ipsum omissa in id uerecũdia, q̃d sibi ab S. P. Q. R. tribui æquũ censeret: propẽsius cumulatiusq́;, si quo possit, prout eius merita sint, senatum facturum: ad ea rex, Si ab alijs sibi præmiorum optio deferretur, libenter, data modo facultate consulendi senatũ Romanũ, consilio amplißimi ordinis usurũ fuisse, ne quid aut immoderate cupisse, aut petisse parũ modeste uideri posset. uerũ enimuero cũ ipsi daturi sint, multo magis munificentiam eorũ in se fratresq́; suos ipsorũ arbitrij debere esse. Nihil hac oratione eius P. C. deterriti sunt, quo minus dicere ipsum iuberent. & cũ aliquãdiu, hinc indulgentia, hinc modestia, inter permittentes inuicem, nõ magis mutua quàm inexplicabili facilitate certatum esset, Eumenes templo excessit. Senatus in eadem perstare sententia, ut absurdũ esse diceret, ignorare regem quid sperãs aut petens uenerit. quæ commoda regno suo sint, ipsum optime scire: Asiam longe melius, quàm senatum nosse. reuocandum igitur & cogendum, quæ uellet, quæq́; sentiret, expromere. Reductus à prætore in templum rex, & dicere iussus: Perseuerassem, inquit, tacere P. C. nisi Rhodiorum legationem mox uocaturos uos scirem: & illis auditis, mihi neceßitatẽ fore

dicendi. quæ quidem eo difficilior oratio erit, quòd ea po stulata eorum futura sunt, ut non solum nihil, quod cōtra me sit, sed ne quod ad ipsos quidem proprie pertineat, pe tere uideantur. agent enim causam ciuitatum Græcarum, & liberari eas dicent debere. quo impetrato, cui dubium est, quin & à nobis auersuri sint non eas modo ciuitates, quæ liberabuntur, sed etiam ueteres stipendiarias nostras? ipsi autem tāto obligatos beneficio, uerbo socios, re uera subiectos imperio & obnoxios habituri sint? & (si dijs placet) cum has tantas opes affectabunt, dißimulabūt ulla parte id ad se pertinere: uos modo id decere, & conueniēs esse antefactis, dicent. Hæc uos ne decipiat oratio, prouidendum uobis erit: ne'ue non solum inæqualiter alios nimium deprimatis ex socijs uestris, alios præter modū extollatis: sed etiam ne qui aduersus uos arma tulerint, in me liore statu sint, quàm socij & amici uestri. Quod ad me attinet, in alijs rebus ceßisse intra finem iuris mei cuilibet uideri malim, quàm nimis pertinaciter in obtinendo eo tetendisse. in certamine autem amicitiæ uestræ, beneuolentiæ erga uos, honoris qui à uobis habebitur, minime æquo animo uinci possum. Hanc ego maximam hæreditatem à patre accepi. qui primus omnium Asiam Græciamq; incolētium in amicitiam uestram uenit, eamq; perpetua & constanti fide ad extremum finem uitæ perduxit: nec animum duntaxat uobis bonum ac fidelem præstitit, sed omnibus interfuit bellis, quæ in Græcia geßistis, terrestribus naualibusq;: omni genere commeatuū ita, ut nemo sociorum uestrorum æquari ulla parte posset, uos adiuuit. postremo cum Bœotos ad societatem uestrā hortaretur, in ipsa concione intermortuus haud multo pòst expirauit. Huius ego uestigia ingressus uoluntati quidem & studio in colendis

uobis

nobis adijcere (etenim inexuperabilia hæc erant) nihil potui: rebus ipsis meritisq; & impensis officioru͂ ut superare possem, fortuna, tempora, Antiochus & bellum in Asia gestum præbuerunt materiam. Rex Asiæ, & partis Europæ Antiochus filiam suam in matrimonium mihi dabat, restituebat extemplo ciuitates, quæ defecerant à nobis, spem magnam in posterum amplificandi regni faciebat, si secum aduersus uos bellum gessissem. Non gloriabor eo, quòd nihil in uos deliquerim. illa potius, quæ uetustissima domus nostræ uobiscum amicitia digna sunt, referam. terrestribus naualibusq; copijs, ut nemo uestrorum sociorum me æquiparare posset, imperatores uestros adiuui: co͂meatus terra mariq; suppeditaui: naualibus prælijs, quæ multis locis facta sunt, omnibus affui: nec labori meo, nec periculo usqua͂ peperci. quod miserrimu͂ est in bello, obsidionem passus sum, Pergami inclusus cum discrimine ultimo simul uitæ regniq;. liberatus deinde obsidione, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei castra haberēt, relictis rebus meis tota classe ad Hellespontu͂ L. Scipioni COS. *uestro occurri, ut eu͂ in traijciendo exercitu adiuuarem. Postquàm in Asiam exercitus uester est transgressus, nunquam à* COS. *abscessi: nemo miles Romanus magis assiduus in castris uestris fuit, quàm ego, fratresq; mei. nulla expeditio, nullum equestre prælium sine me factum est. in acie ibi steti, eam partem sum tutatus, in qua me* COS. *esse uoluit. Non sum hoc dicturus P.C. quis hoc bello meritis erga uos mecum comparari potest? ego nulli omnium neq; populorum, neq; regum, quos in magno honore habetis, non ausim me comparare. Masanissa hostis uobis antè, quàm socius fuit: nec incolumi regno cum auxilijs suis, sed extorris, expulsus, amissis om-*

nibus copijs, cũ turma equitum in castra confugit uestra: tamen eum, quia in Africa aduersus Syphacem & Carthaginienses fideliter atq; impigre uobiscum stetit, non in patrium solum regnũ restituistis: sed adiecta opulẽtissima parte Syphacis regni, præpotentem inter Africæ reges fecistis. Quo tandem igitur nos præmio atq; honore digni apud uos sumus, qui nunquam hostes, semper socij fuimus? pater, ego, fratresq; mei non in Asia tantum, sed etiam procul ab domo in Peloponneso, in Bœotia, in Aetolia, Philippi, Antiochi, Aetolico bello, terra mariq; pro uobis arma tulimus. Quid ergo postulas? dicat aliquis. Ego P.C. quoniam dicere utiq; uolentibus uobis parendũ est: si uos ea mente ultra Tauri iuga Antiochũ emouistis, ut ipsi teneretis eas terras, nullos accolas, nec finitimos habere, quàm uos malo: nec ulla alia re tutius stabiliusq; regnũ meũ futurũ spero. sed si uobis decedere inde, atq; exercitus deducere in animo est, neminẽ digniorẽ esse ex socijs uestris, qui bello à uobis parta possideat, quàm me, dicere ausim. At enim magnificum est liberare ciuitates seruas. ita opinor: si nihil hostile aduersus uos fecerunt. sin autẽ Antiochi partis fuerunt: quanto est uestra prudentia & æquitate dignius, socijs benemeritis, quàm hostibus uos consulere? Grata oratio regis patribus fuit, & facile apparebat munifice omnia, & propenso animo facturos. Interposita Smyrnæorum breuis legatio est, quia non aderant quidam Rhodiorũ. Collaudatis egregie Smyrnæis, quòd omnia ultima pati, quàm se regi tradere maluissent: intro ducti Rhodij sunt: quorum princeps legationis, expositis initijs amicitiæ cum P.R. meritisq; Rhodiorum Philippi prius, deinde Antiochi bello: Nihil, inquit, nobis tota nostra actiõe P.C. neq; difficilius, neq; molestius est, quàm

quòd

quòd cum Eumene nobis disceptatio est, cum quo uno maxime regum & priuatũ singulis, &, quod magis nos mouet, publicum ciuitati nostræ hospitium est. cæterum non animi nostri P.C. nos, sed rerum natura, quæ potentissima est, disiungit: ut nos liberi etiam aliorum libertatis causam agamus: reges serua omnia, & subiecta imperio suo esse uelint. Vtcunq; tamen res se habet: magis uerecundia nostra aduersus regem nobis obstat, quàm ipsa disceptatio aut nobis impedita est, aut uobis perplexam deliberationẽ præbitura uidetur. nam si aliter socio atq; amico regi, & benemerito hoc ipso in bello, de cuius præmijs agitur, honos haberi nullus posset, nisi liberas ciuitates ei in seruitutẽ traderetis, esset deliberatio anceps: ne aut regem amicũ inhonoratũ dimitteretis, aut decederetis instituto uestro, & gloriam Philippi bello partam nunc seruitute tot ciuitatum deformaretis. sed ab hac necessitate aut gratiæ in amicum minuendæ, aut gloriæ uestræ, egregie uos fortuna uindicat. est enim deûm benignitate non gloriosa magis, quàm diues uictoria uestra: quæ uos facile isto uelut ære alieno exoluat. nã & Lycaonia, & Phrygia utraq;, & Pisidia omnis, & Chersonesus, quæq; circumiacent Europæ, in uestra sunt potestate: quarum una quælibet regi adiecta multiplicare regnum Eumenis potest: omnes uero datæ maximis eum regibus æquare. licet ergo uobis & præmijs belli ditare socios, & non decedere instituto uestro: & meminisse, quem titulum prætẽderitis prius aduersus Philippum, nunc aduersus Antiochum belli: quid feceritis Philippo uicto, quid nunc à uobis, non magis quia fecistis, quàm quia id uos facere decet, desideretur atq; expectetur. alia enim alijs & honesta & probabilis est causa armorum. illi agrum, hi uicos, hi oppida,

 hi portus

hi portus oramq; aliquã maris ut poßideant. uos nec cupi stis hæc, antequam haberetis, nec nunc, cum orbis terrarũ in ditione uestra sit, cupere potestis. pro dignitate & gloria apud omne genus humanũ, quod uestrum nomen imperiumq; iuxtà ac deos immortales iampridem intuetur, pugnastis. quæ parare & quærere arduum fuit: nescio an tueri difficilius sit. gentis uetustißimæ nobilißimæq; uel fama rerum gestarum, uel omni commendatione humanitatis doctrinarumq;, tuendam ab seruitio regio libertatem suscepistis. hoc patrocinium receptæ in fidem & clientelam uestrã uniuersæ gentis perpetuũ uos præstare decet. Non quæ in solo modo antiquo sunt, Græcæ magis urbes sunt, quàm coloniæ earum, illinc quondam profectæ in Asiam: nec terra mutata mutauit genus aut mores. certare pio certamine cuiuslibet bonæ artis ac uirtutis ausi sumus cum parentibus quæq; ciuitas, & conditoribus suis. Adistis Græciæ, adistis Asiæ urbes pleriq;. nisi quòd longius à uobis absumus, nulla uincimur alia re. Maßilienses, quos, si natura insita uelut ingenio terræ uinci posset, iampridem efferaßent tot indomitæ circumfusæ gentes: in eo honore, in ea merito dignitate audimus apud uos esse, ac si medium umbilicum Græciæ incolerent. non enim sonum modo linguæ, uestitumq; & habitum, sed ante omnia mores & leges & ingenium syncerum integrumq; à contagione accolarum seruarunt. Terminus est nunc imperij uestri mons Taurus. quicquid intra eum cardinem est, nihil longinquũ uobis uideri debet. quò arma uestra peruenerunt, eòdẽ ius hinc profectũ perueniat. Barbari, quibus pro legibus semper dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges habeant: Græci suam fortunam, uestros animos gerunt. domesticis quondam uiribus etiam imperium ample-

amplectebantur. nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum, optant: libertatem uestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt. At enim quædam ciuitates cum Antiocho *senserunt. & aliæ prius cum* Philippo, *& cum* Pyrrho Tarenti. *ne alios populos enumerem*, Carthago *libera cum suis legibus est. huic uestro exemplo quantum debeatis, uidete* P. C. *inducetis in animũ negare* Eumenis *cupiditati, quod iustißimæ iræ uestræ negastis.* Rhodijs *& in hoc & in omnibus bellis, quæ in illa ora geßistis, quàm forti fideliq; opera uos adiuuerimus, uestro iudicio relinquimus. nunc in pace id consilium afferimus: quod si comprobaueritis, magnificentius uos uictoria usos esse, quàm uicisse, omnes existimaturi sint. Apta magnitudini* Romanæ *oratio uisa est. Post* Rhodios Antiochi *legati uocati sunt. Ii uulgato petentium ueniam more, errorem faßi regis, obtestati sunt* P. C. *ut suæ potius clementiæ, quàm regis culpæ, qui satis superq; pœnarum dedisset, memores consulerent: postremo pacẽ datam à* L. Scipione *imperatore, quibus legibus dedisset, confirmarent autoritate sua.* Et *senatus eam pacem seruãdam censuit: & paucos post dies populus iußit. fœdus in* Capitolio *cum* Antipatro *principe legationis, & eodem fratris filio regis* Antiochi *est ictũ. Auditæ deinde & aliæ legationes ex* Asia *sunt. quibus omnibus datum est responsum, decem legatos more maiorum senatum missurum ad res* Asiæ *disceptandas componendas'que: summam tamen hanc fore, ut cis* Taurum *montem quæ intra regni* Antiochi *fines fuissent,* Eumeni *attribuerentur, præter* Lyciam Cariam'que *usque ad* Mæandrum *amnem. ea ciuitatis* Rhodiorum *essent. cæteræ ciuitates* Asiæ, *quæ* Attali *stipendiariæ fuissent, eædem* Eumeni *uectigal penderent: quæ uectigales*

Antio-

Antiochi fuissent, eæ liberæ atq; immunes essent. Decem legatos hos decreuerunt: Q. Minucium Rufum, L. Furium Purpurionem, Q. Minucium Thermum, Ap. Claudiũ Neronem, Cn. Corneliũ Merulam, M. Iunium Brutum, L. Aurunculeiũ, L. Aemyliũ Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Aelium Tuberonem. His quæ præsentis disceptationis essent, libera mandata. De summa rerũ senatus cõstituit. Lycaoniã omnem, & Phrygiã utranq;, & Mysiam, regias syluas, & Lydiæ Ioniæq;, extra ea oppida, quæ libera fuissent, quo die cum rege Antiocho pugnatum est, & nominatim Magnesiam ad Sipylum: & Cariam, quæ Hydrela appellatur, agrumq; Hydreletanũ ad Phrygiam uergentem, & castella uicosq; ad Mæandrum amnem, & oppida, nisi quæ libera ante bellum fuissent: Telmessum item nominatim, & castra Telmessium, præter agrum qui Ptolemæi Telmeßij fuisset: hæc omnia, quæ suprà scripta sunt, regi Eumeni iussa dari. Rhodijs Lycia data, extra eundem Telmessum, & agrum qui Ptolemæi Telmeßij fuisset: hæc & ab Eumene & ab Rhodijs excepta. Ea quoq; his pars data Cariæ, quæ propior Rhodum insulam trans Mæandrum amnem est: oppida, uici, castella, agri, qui ad Pisidiam uergunt: nisi quæ eorum oppida in libertate fuissent, pridie quàm cum Antiocho rege in Asia pugnatũ est. Pro his cum gratias egissent Rhodij: de Solis urbe, quæ in Cilicia est, egerunt. Argis & illos, sicut sese, oriundos esse. ab ea germanitate fraternam sibi cum ijs charitatẽ esse. petere hoc extraordinarium munus, ut eam ciuitatem ex seruitute regia eximerent. Vocati sunt regis Antiochi legati, actumq; cũ ijs est: nec quicquam impetratum, testante fœdera Antipatro: aduersus quæ ab Rhodijs non Solos, sed Ciliciam peti,

&

& iuga Tauri transcẽdi. Reuocatis in senatum Rhodijs, cum quantopere tenderet legatus regius, exposuissent patres, adiecerunt: si utiq; eam rem ad ciuitatis suæ dignitatem pertinere censerent Rhodij, senatum omni modo expugnaturum pertinaciam legatorum. Tum uero impensius, quàm antè Rhodij gratias egerunt: cessurosq; se potius arrogantiæ Antipatri, quàm causam turbandæ pacis præbituros, dixerunt. ita nihil de Solis mutatum est. Per eos dies, quibus hæc gesta sunt: legati Maßiliensium nuntiauerunt, L. Bebium Pr. in prouinciam Hispaniam proficiscentem ab Liguribus circumuentũ: magna parte comitum cæsa, uulneratum ipsum cum paucis sine lictoribus Maßiliam perfugisse, & intra triduum expirasse. Senatus ea re audita decreuit, uti P. Iunius Brutus, qui proprætor in Hetruria esset, prouincia exercitu'que traditis uni cui uideretur ex legatis, ipse in ulteriorẽ Hispaniã proficisceretur: eaq; ei prouincia esset. Hoc S. C. literæq; à Sp. Posthumio Pr. in Hetruriam missæ sunt. profectusq; in Hispaniam est P. Iunius proprætor. in qua prouincia prius aliquanto, quàm successor ueniret, L. Aemylius Paulus, qui postea regem Persea magna gloria uicit, cum priore anno haud prospere rem geßisset: tumultuario exercitu collecto, signis collatis cum Lusitanis pugnauit. fusi fugatiq; sunt hostes. cæsa decem & octo millia armatorũ, tria millia c c c. capti, & castra expugnata. Huius uictoriæ fama tranquilliores in Hispania res fecit. Eodem anno ante diem tertium calendas Ianuarias Bononiam Latinã coloniam ex S. C. L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappo triumuiri deduxerunt. tria millia hominũ sunt deducta. equitibus septuagena iugera, cæteris colonis quinquagena sunt data. ager captus de Gallis

Boijs

Boijs fuerat. Galli Tuscos expulerant. Eodem anno censuram multi & clari uiri petierunt. quæ res tanquam in se parum magni certaminis causam haberet, aliã contentionem multo maiorem excitauit. petebant T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn. F. Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Marcellus, M. Acilius Glabrio: qui Antiochum ad Thermopylas Aetolosq; deuicerat. in hunc maxime, quod multa cõgiaria habuerat, quibus magnam partem hominũ obligarat, fauor populi se inclinabat. Id cum ægre paterentur tot nobiles, nouum sibi hominem tantum præferri: P. Sempronius Gracchus, & C. Sempronius Rutilius Tr. pl. ei diem dixerunt, quod pecuniæ regiæ prædæq; aliquantũ captæ in Antiochi castris, neq; in triumpho tulisset, neq; in ærariũ detulisset. Varia testimonia legatorũ tribunorumq; militum erant. M. Cato ante alios testes conspiciebatur. cuius autoritatẽ perpetuo tenore uitæ partam toga candida eleuabat. is testis, quæ uasa aurea atq; argentea captis castris inter aliam prædã regiã uidisset: ea se in triumpho negabat uidisse. postremo in huius maxime inuidiam desistere se petitione Glabrio dixit: quando quod taciti indignarẽtur nobiles homines, id æque nouus cõpetitor inæstimabili periurio incesseret. centum millium mulcta irrogata erat. bis de ea re certatum est. tertio, cum de petitione destitisset reus: nec populus de mulcta suffragiũ ferre uoluit: & tribuni eo negotio destiterũt. Censores, T. Quintius Flamininus, M. Claudius Marcellus creati. Per eosdẽ dies L. Aemylio Regillo, qui classe præfectũ Antiochi regis deuicerat: extra urbẽ in æde Apollinis cũ senatus datus esset, auditis rebus gestis eius, quantis cũ classibus hostiũ dimicasset, quot inde naues demersisset aut cepisset, magno cõ-

sensu

sensu patrum triumphus naualis est decretus. Triumphauit Cal. Februarijs. in eo triumpho undequinquaginta coronæ aureæ translatæ sunt: pecunia nequaquam tanta pro specie regij triũphi: tetradrachma Attica XXXIIII. millia DCC. cistophori CXXXII. millia CCC. Supplicationes deinde fuerunt ex S. C. quod L. Aemylius in Hispania prospere Remp. gessisset. Haud ita multo pòst L. Scipio ad urbem uenit. qui, ne cognomine fratri cederet, Asiaticum se appellari uoluit. & in senatu, & in concione de rebus ab se gestis disseruit. Erant qui fama id maius bellum, quàm difficultate rei fuisse interpretarẽtur. uno memorabili prælio debellatum, gloriamq́; eius uictoriæ defloratã ad Thermopylas esse. Cæterũ uere æstimãti Aetolicum magis ad Thermopylas bellũ, quàm regium fuit. quota enim parte uirium suarum ibi dimicauit Antiochus? in Asia totius Asiæ steterunt uires, ab ultimis Orientis omnium gentium contractis auxilijs. Merito ergo & dijs immortalibus, quantus maximus poterat, habitus est honos: quòd ingentem uictoriã facilem etiã fecissent: & imperatori triumphus est decretus. Triumphauit mense intercalario pridie Cal. Martias. qui triũphus spectaculo oculorũ maior, quàm Africani fratris eius fuit: recordatione rerũ, & æstimatione periculi certaminisq́; nõ magis cõparandus, quàm si imperatorẽ imperatori, aut Antiochũ ducẽ Annibali cõferres. Tulit in triũpho signa militaria CCXXXIIII. oppidorũ simulachra CXXXIIII. eburneos dentes mille CCXXXI. aureas coronas CCXXXIIII. argẽti põdo CXLVII. millia, & CCCCXX. tetradrachmũ Atticorũ CCXXIIII. millia: cistophori CCCXXXI. millia & LXX. nũmos aureos Philippeos CXL. millia: uasorũ argenteorum (omnia cælata

erant)

erant mille pondo, & CCCCXXIIII. aureorũ mille pondo XXIIII. & duces regij præfecti, & purpurati duo & XXX. ante currũ ducti. Militibus quiniuiceni denárij dati: duplex centurioni: triplex equiti. & stipendiũ militare, & frumentũ duplex post triumphũ datum. prælio in Asia facto duplex dederat. Triumphauit anno ferè, posteaquàm consulatu abijt. Eodem ferè tempore & Cn. Manlius COS. in Asiam, & Q. Fabius Labeo Pr. ad classem uenit. cæterũ COS. nõ deerat cum Gallis belli materia. mare pacatum erat, deuicto Antiocho. cogitantíq; Fabio, cui rei potißimum insisteret, ne otiosam prouinciam habuisse uideri posset: optimum uisum est in Cretam insulam traijcere. Cydoniatæ bellum aduersus Gortynios Gnosiosq; gerebant. & captiuorum Romanorum, atq; Italici generis magnus numerus in seruitute esse per totam insulam dicebatur. Classe ab Epheso profectus, cum primum Cretæ littus attigit, nuncios circa ciuitates misit, ut armis absisterent, captiuosq; in suis quæq; urbibus agrisq; conquisitos reducerent, & legatos mitterent ad se, cum quibus de rebus ad Cretenses pariter Romanosq; pertinentibus ageret. Nihil magnopore ea Cretenses mouerunt, captiuos, præter Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius Antiâs ad quatuor millia captiuorum, quia belli minas timuerunt, ex tota insula reddita scripsit: eamq; causam Fabio, cum rem nullam aliam geßisset, naualis triũphi impetrandi ab senatu fuisse. À Creta Ephesum Fabius redijt. inde tribus nauibus in Thraciæ oram mißis, ab Aeno & Maronia præsidia Antiochi deduci iußit, ut in libertate eæ ciuitates essent.

DECA-

DECADIS IIII.
LIBER VIII.

DVM in Asia bellum geritur, ne in Aetolia quidem quietæ res fuerant, principio à gente Athamânum orto. Athamania ea tempestate, pulso Aminãdro, sub præfectis Philippi regio tenebatur præsidio: qui superbo atq; immodico imperio desiderium Aminandri fecerant. Exulanti tum Aminandro in Aetolia literis suorũ, indicantium statum Athamaniæ, spes recuperandi regni facta est. remißiq; nuntij ab eo ad principes Argitheã (id enim caput Athamaniæ erat) si popularium animos satis perspectos haberet, impetrato ab Aetolis auxilio, in Athamaniam se uenturũ cum delectis Aetolorum, quod consiliũ esset gentis, & Nicandro Pr. Quos ubi ad omnia paratos esse uidit, certiores subinde facit, quo die cum exercitu Athamaniam ingressurus esset. Quatuor primo fuere coniurati aduersus Macedonum præsidium. hi senos sibi adiutores ad rem gerendam assumpserunt. deinde paucitate parum freti, quæ cælandæ rei quàm agendæ aptior erat: parem priori numerum adiecerunt. ita duo & L. facti quadrifariam se diuiserunt. pars una Heracleam, altera Tetraphyliam petit, ubi custodia regiæ pecuniæ esse solita erat: tertia Theudoriam, quarta Argitheam. Ita inter omnes conuenit: ut primo quieti, uelut ad priuatam rem agendã uenissent, in foro obuersarentur: die certa multitudinem omnem conuocarent ad præsidia Macedonum arcibus expellenda. Vbi ea dies aduẽnit, & Aminander cum mille Aetolis in finibus erat: ex composito quatuor simul locis præsidia Macedonũ expulsa, literæq; in alias ur

 bes

bes paßim dimissæ, ut uindicarent sese ab impotenti dominatione Philippi, & restituerent in patrium ac legitimũ regnum. Vndiq; Macedones expelluntur. Theium oppidum, literis à Zenone præfecto præsidij interceptis, & arce ab regijs occupata, paucos dies obsidentibus restitit: deinde id quoq; traditum Aminandro est, & omnis Athamania in potestate erat, præter Athenæum castellum, finibus Macedoniæ subiectum. Philippus audita defectione Athamaniæ, cum sex millibus armatorum profectus ingenti celeritate Gomphos peruẽnit. ibi relicta maiore parte exercitus (neq; enim ad tanta itinera suffecissent) cum duobus millibus Athenæum, quod unum à præsidio suo retentum fuerat, peruẽnit. inde proximis tentatis, cum facile animaduertisset cætera hostilia esse, Gomphos regressus, omnibus copijs simul in Athamaniam redijt. Zenonem inde cum mille peditibus præmissum Ethiopiã occupare iubet, opportune Argitheæ imminentem. quem ubi teneri à suis locum uidit, ipse circa templũ Ioui sacrum posuit castra. ibi unũ diem fœda tempestate retentus, postero die ducere ad Argitheam intendit. Euntibus extemplo apparuere Athamânes, in tumulos imminenteis uiæ discurrentes. ad quorũ conspectum constitere prima signa, totoq; agmine pauor & trepidatio erat: & pro se quisq;, quidnam futurum esset, cogitare, si in ualles subiectas rupibus agmen foret demissum. Hæc tumultuatio regem cupientem, si se sequerentur, raptim euadere angustias, reuocare primos, & eadem, qua uenerat, uia referre coëgit signa. Athamânes primo ex interuallo quieti sequebantur. posteaquam Aetoli se cõiunxerunt: hos, ut ab tergo agmini instarent, reliquerunt. ipsi à lateribus se circunfuderunt. quidam per notos calles breuiore uia prægreßi transitus insedere:

tantumq;

tantumq; tumultus Macedonibus est iniectum, ut fugæ magis effusæ, quàm itineris ordinati modo, multis armis uirisq; relictis, flumen traiecerint. Hic finis sequendi fuit. inde tuto Macedones Gomphos, & à Gomphis in Macedoniam redierunt. Athamânes Aetoliq; Ethiopiam ad Zenonem ac mille Macedones opprimendos undiq; concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab Ethopia in altiorem diruptioremq; undiq; tumulū concessere. quo pluribus locis aditu inuēto expulere eos Athamânes: dispersosq; & per inuias atq; ignotas rupes iter fugæ non expedientes partim ceperunt, partim interfecerunt. multi pauore in derupta præcipitati, perpauci cum Zenone ad regem euaserunt. postera die per inducias sepeliendi cæsos potestas facta est. Aminander recuperato regno legatos & Romam ad senatum, & ad Scipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho prælium morantes, misit. Pacē petebat, excusabatq; sese, quòd per Aetolos recuperasset paternum regnum. Philippum incusabat. Aetoli ex Athamania in Amphilochos profecti sunt, & maioris partis uoluntate in ius ditionemq; totam redegerunt gentem. Amphilochia recepta (nam fuerat quondam Aetolorum) eadem spe in Aperantiam transcenderunt. ea quoq; magna ex parte sine certamine in deditionem uenit. Dolopes nunquam Aetolorum fuerant: Philippi erant. hi primum ad arma concurrerunt: cæterum posteaquam Amphilochos cum Aetolis esse, fugāq; ex Athamania Philippi, & cædem præsidij eius accepere, & ipsi à Philippo ad Aetolos deficiunt. Quibus circumiectus gentibus, iam undiq; se à Macedonibus tutos credentibus esse Aetolis, fama affertur, Antiochum in Asia uictum ab Romanis. nec ita multo pòst legati ab Roma rediere sine spe pacis: Fului

umq; COS. nuntiantes iam cum exercitu traiecisse. His territi, prius ab Rhodo & Athenis legationibus excitis, ut per autoritatem ciuitatum earum suae preces nuper repudiatae faciliorem aditum ad senatum haberent: principes gentis ad tentandum ultimam spem Romam misserunt, nihil, ne bellum haberent, priusquam penè in conspectu hostis erat, praemeditati. Iam M. Fuluius Apolloniam exercitu traiecto, cum Epirotarum principibus cõsultabat, unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi: quae tum contribuerat se Aetolis. siue ad tuendam eam uenirent Aetoli, apertos circà campos ad dimicandum esse: siue detrectarẽt certamen, oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiae ad aggeres excitandos, & caetera opera esse: & Arethontem nauigabilẽ amnem opportunum ad comportanda, quae usui sint, praeter ipsa moenia fluere: & aestatem aptam rei gerendae adesse. His persuaserunt, ut per Epirũ duceret. Consuli ad Ambraciam aduenienti magni operis oppugnatio uisa est. Ambracia tumulo aspero subiecta est. Perranthem incolae uocant. urbs, quà murus uergit in campos & flumen, occidentem: arx, quae posita in tumulo est, orientẽ spectat. amnis Arethon ex Acarnania fluens cadit in sinũ maris, ab nomine propinquae urbis Ambracium appellatum. praeterquam quòd hinc amnis munit, hinc tumuli, muro quoque firmo septa erat, patente in circuitu paulo amplius tria millia passuum. Fuluius bina à campo castra modico inter se distantia interuallo, unum castellum loco edito contra arcem obiecit. ea omnia uallo ac fossa ita iũgere parat, ne exitus inclusis ab urbe, ne' ue aditus foris ad auxilia intromittenda esset. Ad famam oppugnationis Ambraciae Stratum iam edicto Nicandri

Pr. conue

Pr. conuenerant Aetoli. inde primo copijs omnibus ad prohibendam obsidionem uenire in animo fuerat. deinde posteaquam urbem iam magna ex parte operibus septã uiderunt: Epirotarum trans flumen loco plano castro posita esse: diuidere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commissa inter se munimẽta urbem intrauit. Nicandro cum cætera manu primo Epirotarum castra nocte aggredi consilium fuerat: haud facili ab Romanis auxilio, quia flumen intereat. deinde periculosum inceptum ratus, ne qua sentirent Romani, & regressus inde in tutum non esset: deterritus ab hoc consilio ad depopulandam Acarnaniam iter conuertit. COS. iam munimentis: quibus sepienda urbs erat: iam operibus, quæ admouere muris parabat, perfectis, quinq; simul locis mœnia est aggressus: tria paribus interuallis faciliore aditu à campo, aduersus Pyrrheum quod uocãt, admouit: unum è regione Aesculapij: unum aduersus arcem. arietibus muros quatiebat: asseribus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos primo & ad speciem, & ad ictus mœnium cum terribili sonitu editos pauor ac trepidatio cepit. deinde ut præter spem stare muros uiderunt, collectis rursus animis, in arietes tollenonibus libramẽta plũbi aut saxorũ, stipites'ue robustos incutiebãt, falces anchoris ferreis iniectis in interiorem partẽ muri trahentes asserem præfringebant: ad hoc eruptionibus & nocturnis in custodias operum, & diurnis in stationes ultro terrorẽ inferebant. In hoc statu res ad Ambraciam cum essent, iam Aetoli à populatione Acarnaniæ Stratum redierant. inde Nicander Pr. spem nactus soluendæ incepto forti obsidionis, Nicodamum quendam cum Aetolis quingentis Ambraciam intromittit. noctem certam tempus'que

etiam noctis cõstituit, quo & illi ab urbe opera hostium, quæ aduersus Pyrrheum erant, aggrederentur, & ipse ad castra Romana terrorem faceret: posse ratus ancipiti tumultu, & nocte augente pauorem, memorabilem rem geri. Et Nicodamus intempesta nocte, cum alias custodias fefellisset, per alias impetu constanti erupisset, superato brachio in urbem penetrat, animúq; aliquantum ad omnia audenda, & spei obsessis adiecit: & simul constituta nox uenit, ex composito repente opera est aggressus. Id inceptũ conatu, quàm effectu grauius fuit, quia nulla ab exteriore parte uis admota est: seu metu deterrito prætore Aetolorum, seu quia potius uisum est Amphilochis opem ferre nuper receptis: quos Perseus Philippi filius ad Dolopiam Amphilochosq; recipiendos, summa ui oppugnabat. Tribus locis, sicut antè dictũ est, ad Pyrrheũ opera Romana erant. quæ omnia simul, sed nec apparatu, nec ui simuli Aetoli aggreßi sunt. alij cum ardẽtibus facibus, alij stuppam picemq; & malleolos ferentes, tota collucente flammis acie, aduenere: multos primo impetu custodes oppresserunt. deinde posteaquam clamor tumultusq; in castra est perlatus, datumq; à COS. *signũ, arma capiunt, & omnibus portis ad opem ferendã effunduntur. uno in loco ferro igniq; gesta res est. à duobus irrito incepto, cum tentassent magis quàm iniissent certamẽ, Aetoli abscesserunt. atrox pugna in unũ inclinauerat locũ. ibi diuersis partibus duo duces, Eupolemus & Nicodamus pugnantes hortabãtur, & propè certa fouebãt spe: iam Nicandrũ ex composito affore, & terga hostiũ inuasurũ. Hæc res aliquandiu animos pugnãtiũ sustinuit. cæterũ posteaquã nullum ex cõposito signum à suis accipiebãt, & crescere numerũ hostiũ cernebãt, destituti segnius instare: postremo re omissa, iam*

si, iam uix tuto receptu, fugientes in urbem compellũtur, parte operum incensa, & pluribus aliquanto quàm ipsi ceciderant, interfectis. quòd si ex composito acta res fuisset, haud dubium erat expugnari una utiq; parte opera cum magna cæde hostiũ potuisse. Ambracienses, quiq; intus erant Aetoli, non ab eius solũ noctis incepto recessere, sed in reliquũ quoq; tempus, uelut proditi à suis, segniores ad pericula erant. iam nemo eruptionibus, ut antè, in stationes hostiũ, sed dispositi per muros & turres ex tuto pugnabãt. Perseus ubi adesse Aetolos audiuit, omissa obsidione urbis, quam oppugnabat, depopulatus tantum agros, Amphilochia excessit, atq; in Macedoniam rediit. Et Aetolos inde auocauit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyriorum rex cum L X. lembis Corinthiũ sinum inuectus, adiunctis Achæorũ, quæ Patris erant, nauibus maritima Aetoliæ uastabat. aduersus quos mille Aetoli missi, quacunq; se classis circumegerat, per littorum anfractus breuioribus semitis occurrebant. Et Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros aliquantũ urbis nudauerant: nec tamen penetrare in urbem poterãt. nam & pari celeritate nouus pro diruto murus obijciebatur. & armati ruinis superstantes instar munimenti erant. Itaq; cum aperta ui parum procederet C O S. rex cuniculum occultũ, uineis antè cõtecto loco, agere instituit. & aliquandiu, cum dies noctesq; in opere essent, non solũ sub terra fodiẽtes, sed egerẽtes etiam humũ, fefellere hostẽ. cumulus repẽte terræ eminens index operis oppidanis fuit. pauidiq; ne iam subrutis muris facta in urbẽ uia esset, fossam intra murũ è regione eius operis, quod uineis contectum erat, ducere instituunt. cuius ubi ad tantã altitudinẽ, quãtæ esse solum infimũ cuniculi poterat, peruenerũt:

silentio facto pluribus locis aure admota sonitũ fodientiũ captabant. quẽ ubi acceperunt, aperiunt rectam in cunicu lũ uiam. nec fuit magni operis. momẽto enim ad inane, suspenso fulturis ab hostibus muro, peruenerũt. ibi commißis operibus, cum è fossa in cuniculũ pateret iter, primo ipsis ferramẽtis, quibus in opere usi erant: dein celeriter armati etiã subeuntes occultã sub terram ediderunt pugnam. segnior deinde ea facta est, intersepientibus cuniculum, ubi uellent, nunc ciliciјs prætentis, nunc foribus raptim obiectis. Noua etiam haud magni operis aduersus eos, qui in cuniculo erãt, excogitata res est. doliũ à fundo pertusum, quà fistula modica inseri posset, & fistulam ferream, oper culumq; dolij ferreum, & ipsum pluribus locis perforatũ fecerunt. hoc tenui pluma completum dolium ore in cuni culum uerso posuerunt. per opericuli foramina prælongæ hastæ, quas sarissas uocant, ad summouendos hostes eminebant, scintillam leuem ignis inditam plumæ, folle fabrili ad caput fistulæ imposito, flando accenderunt. inde non solum magna uis fumi, sed acrior etiam fœdo quodã nidore ex adusta pluma cum totum cuniculum complesset, uix durare quisquam intus poterat. Cum in hoc statu res ad Ambraciam esset: legati ab Aetolis Phaneas & Damoteles cum liberis mandatis decreto gentis ad COS. uenerunt. nam Pr. eorum cum alia parte Ambraciam oppugnari cerneret: alia infestam oram nauibus hostiũ esse: alia Amphilochos Dolopiamq; à Macedonibus uastari: nec Aetolos simul ad tria diuersa bella occursantes sufficere: conuocato concilio Aetolos principes, quid agendum esset, consuluit. Omnium eò sententiæ decurrerunt, ut pax, si posset, æquis, si minus, tolerandis conditionibus peteretur. Antiochi fiducia bellum susceptum. Antiocho ter-

ra ma

ra mariq; ſuperato, & propè extra orbem terræ ultra iu ga Tauri exacto, quam ſpem eſſe ſuſtinendi belli? Phaneas & Damoteles quod è re Aetolorum, ut in tali caſu fideq; ſua eſſe cenſerent, agerent. quod enim ſibi con ſilium, aut cuius rei electionem à fortuna relictam? Cum his mandatis legati miſsi orare COS. ut parceret urbi, mi ſereretur gentis quondam ſociæ, nolle dicere iniurijs, miſe rijs certe coactæ inſanire. non plus mali meritos Aetolos Antiochi bello, quàm boni antè, cum aduerſus Philippum bellatum ſit, fecisse: nec tum large gratiã relatam ſibi, nec nunc immodice pœnam iniungi debere. Ad ea COS. reſpondit. Magis ſæpe, quàm uere unquam Aetolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxiſſent. non paucis urbibus eum, de quarum libertate certatum ſit, ſed omni Aſia cis Taurũ montem, opimo regno exceſsiſſe. Aetolos, niſi inermes, de pace agen tes non auditurum ſe. arma illis prius, equosq; omnes tradendos eſſe, deinde mille talentûm argẽti P.R. dandum: cu ius ſummæ dimidium præſens numeretur, ſi pacem habere uellent. ad ea adiecturum etiam in fœdus eſſe, ut eoſdem, quos P.R. amicos atq; hoſtes habeant. Aduerſus quæ le gati, & quia grauia erant, & quia ſuorum animos indomitos ac immutabiles nouerãt: nullo reddito reſponſo, domũ regreſsi ſunt: ut etiã atq; etiã quid agẽdũ eſſet, re inte gra prætorem & principes conſulerent. Clamore & iur gio excepti, quàm diu rem traherent: qualemcunq; pacem referre iuſsi cum redirent Ambraciam, Acarnanum inſidijs prope uiam poſitis, quibuſcum bellum erat, circumuenti, Tyrrheum cuſtodiendi deducuntur. Hæc mora iniecta eſt paci. Cum iam Athenienſium Rhodiorumq; legati, qui ad deprecãdũ pro his uenerãt, apud COS. eſsẽt:

Aminander quoq; Athamanum rex fide accepta uenerat in castra Romana, magis pro Ambracia, ubi maiorem partem temporis exulauerat, quàm pro Aetolis sollicitus. per hos certior factus c o s. de casu legatorum, adduci eos à Tyrrheo iußit. quorum post aduentum agi cœptũ est de pace. Amynander, quod sui maxime operis erat, impigre agebat, ut Ambracienses compelleret ad deditionẽ. id cum per colloquia principum succedens murum parũ proficeret: postremo c o s. permissu ingressus urbem, partim cõsilio, partim precibus euicit, ut permitterent se Romanis. Et Aetolos C. Valerius Leuini filius, qui cum ea gente primum amicitiam pepigerat, consulis frater, matre genitus eadẽ, egregie adiuuit. Ambracienses prius pacti, ut Aetolorum auxiliares sine fraude emitterent: aperuerunt portas. dein ut quingenta Euboica darẽt talenta; ex quibus c c. præsentia, c c c. per annos sex pensionibus æquis: captiuos perfugasq; redderent Romanis. urbem ne quam formulæ sui iuris facerent, quæ post id tempus, quo T. Quintius traiecisset in Græciam, aut ui capta ab Romanis esset, aut uoluntate in amicitiam uenisset. Cephalenia insula ut extra ius fœderis esset. Hæc quanquã spe ipsorum aliquanto leuiora erant: petentibus Aetolis, ut ad concilium referrent, permissum est. Parua disceptatio de urbibus tenuit. quæ cum sui iuris aliquando fuissent, auelli uelut à corpore suo ægre patiebantur. ad unum tamen omnes accipi pacem iusserunt. Ambracienses coronam auream c o s. centum & quinquaginta pondo dederunt. signa ænea marmoreaq; & tabulæ pictæ, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, quã ceteræ regionis eius urbes erant, sublata omnia auectaq;. nihil præter ea tactum, uiolatum'ue. Profectus ab Ambracia

bracia c o s. in mediterranea Aetoliæ,ad Argos Amphilochiũ(x x i i.millia ab Ambracia abest) castra posuit. eò tandem legati Aetoli mirante c o s . quod morarentur,uenerunt. Inde posteaquam approbasse pacem concilium Aetolorum accepit,iussis proficisci Romam ad senatum,permissoq;, ut & Athenienses & Rhodij deprecatores irent,dato,qui simul cum ijs proficisceretur,C.Valerio fratre,ipse in Cephaleniã traiecit. Præoccupatas aures animosq; principum Romæ criminibus Philippi inuenerunt.qui per legatos , per literas , Dolopas Amphilochosq; & Athamaniã ereptas sibi querens , præsidiaq; sua , postremo etiam filium Persea ex Amphilochis pulsum,auerterat senatũ ab audiendis precibus eorum.Rhodij tamen & Athenienses cum silentio auditi sunt . Atheniensis legatus Leon,Icesiæ filius, eloquentia etiam dicitur mouisse.qui uulgata similitudine,mari trãquillo, quod uentis concitaretur , æquiparando multitudinem Aetolorũ, usus,cum in fide Romanæ societatis mansissent , insita gentis tranquillitate quiesse eos aiebat . posteaquam flare ab Asia Thoas & Dicæarchus , ab Europa Menetas & Damocritus cœpissent , tum illam tempestatem coortam, quæ ad Antiochum eos,sicuti in scopulum,intulisset.Diu iactati Aetoli , tandem ut conditiones pacis conuenirent, effecerunt , fuerunt autem hæ. Imperium maiestatemq; P.R.gens Aetolorũ conseruato sine dolo malo . ne quem exercitũ,qui aduersus socios amicosq; eorum ducetur,per fines suos trãsire sinito:ne'ue ulla ope iuuato. hostes eosdem habeto,quos P.R.armaq; in eos ferto,bellumq; pariter gerito.perfugas, fugitiuos captiuosq; reddito Romanis socijsq; : præterquam si capti , cum domos redissent, iterũ capti sunt:aut si qui eo tẽpore ex ijs capti sunt , qui

tum

tum hostes erant Romanis, cum inter præsidia Romana Aetoli essent. aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyræorum magistratibus sine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quisq; eorum primum inuentus fuerit, reddatur. obsides X L. arbitratu C O S. Ro. dato: ne minores X I I. annorum: neu maiores X L. obses ne esto prætor, præfectus equitum, scriba publicus: neu quis, qui antè obses fuerit apud Ro. Cephalenia extra pacis leges esto. De pecuniæ summa, quam penderent, pensionibusq; eius nihil ex eo, quod cum C O S. conuenerat, mutatum. pro argento si aurum dare mallent, darent conuenit: dũ pro argẽteis decẽ aureus unus ualeret. Quæ urbes, qui agri, qui homines Aetolorũ iuris aliquãdo fuerũt: qui eorum T. Quintio, Cn. Domitio C O S S. post'ue eos C O S S. aut armis subacti, aut uolũtate in ditionẽ P. R. uenerũt, ne quẽ eorũ Aetoli recepisse uelint. Aeniadæ cũ urbe agrisq; Acarnanũ sunto. His legibus fœdus ictũ cũ Aetolis est. Eadẽ nõ æstate solũ, sed etiã ijsdẽ propè diebus quibus hæc à M. Fuluio C O S. in Aetolia gesta sunt, C O S. alter Cn. Manlius in Gallogræcia bellũ gessit, quod nũc ordiri pergã. Vere primo Ephesum C O S. uenit. acceptisq; copijs à L. Scipione, & exercitu lustrato, cõcionem apud milites habuit. qua collaudata uirtute eorum, quod cum Antiocho uno prælio debellassent: adhortatus eos ad nouum cum Gallis suscipiendum bellum, qui & auxilijs Antiochum iuuissent: & adeo indomita haberent ingenia, ut nequicquam Antiochus emotus ultra iuga Tauri montis esset, nisi frangerentur opes Gallorum: de se quoq; pauca, nec falsa, nec immodica adiecit. Læti milites cum frequenti assensu C O S. audiuerunt, partem uirium Antiochi fuisse Gallos credentes: rege superato

nullum

nullum momentum in solis per se Gallorum copijs fore. Eumenem haud in tempore abesse (Romæ tunc erat) credere COS. gnarum locorum hominumq́;, & cuius interesset frangi Gallorum opes. Attalum igitur fratrem eius accersit à Pergamo. hortatusq́; ad capessendum secum bellum, pollicentem suam suorumq́; operam, domum ad comparãdum dimittit. Paucos post dies profecto ab Ephe so COS. ad Magnesiam occurrit Attalus cum mille pedi tibus, equitibus CC. Athenæo fratre iusso cum cæteris copijs subsequi, commendata ijs custodia Pergami, quos fra tri regnoq́; fidos credebat. COS. collaudato iuuene, cum omnibus copijs ad Mæandrum progressus castra po suit: quia uado superari amnis non poterat: & contrahen dæ naues erant ad exercitum traijciendũ. Trãsgreßi Mæ andrum ad Hieran comen peruenerunt. fanum ibi augustũ Apollinis, & oraculũ: sortes uersibus haud inconditis dare uates dicuntur. hinc alteris castris ad Harpasum flu men uentum est. quò legati ab Alabandis uenerunt, ut castellũ quod ab ipsis nuper desciſſet, aut autoritate, aut ar mis cogeret iura antiqua pati. Eôdem & Athenæus Eumenis & Attali frater cum Cretensi Leuso, & Corrago Macedone uenit. mille pedites mistarum gentium, & trecentos equites secum adduxerũt. Consul tribuno militum misso cum modica manu castellum ui receptũ Alabandensibus reddit. ipse nihil uia digressus ad Antiochiam super Meãdrum amnem posuit castra. Huius amnis fontes Celenis oriuntur. Celenæ urbs caput quõdam Phrygiæ fuit. migratum inde haud procul ueteribus Celenis: nouæq́; ur bi Apameæ nomen inditum ab Apamea sorore Seleuci regis. Et Marsyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriẽs, in Mæãdrũ cadit. famaq́; ita tenet: Celenis Mar syam cum

syam cum Apolline tibiarum cantu certasse. Mæander ex arce summa Celenarum ortus, media urbe decurrens per Caras primum, deinde Ionas in sinum maris editur, qui inter Prienen & Miletum est. Ad Antiochiam in castra consulis Seleucus Antiochi filius ex fœdere icto cum Scipione ad frumentũ exercitui dandũ uenit. parua disceptatio de Attali auxiliaribus orta est: quòd Romano tãtũ militi pactum Antiochum ut daretur frumentum Seleucus dicebat. discussa ea quoq; est constantia consulis. qui misso tribuno edixit, ne Romani milites acciperent priusquam Attali auxilia accepissent. Inde ad Gordiutichos (quod uocant) processum est. ex eo loco ad Tabas tertijs castris peruentũ. In finibus Pisidarum posita est urbs, in ea parte quæ uergit ad Pamphylium mare. integris uiribus regionis eius, feroces ad bellandum habebat uiros. Tũ quoque equites, in agmen Romanũ eruptione facta, haud modice primo impetu turbauere. deinde ut apparuit, nec numero se nec uirtute pares esse, in urbem cõpulsi ueniam erroris petebant, dedere urbẽ parati. v. & x x. talenta argẽti, & x. millia medimnûm tritici imperata. ita in deditionem accepti. Tertio inde die ad Chaum amnem peruentũ. inde profecti Erizam urbem primo impetu ceperunt. Ad Thabusion castellum imminens flumini Indo uentum est, cui fecerat nomen Indus ab elephanto deiectus. Haud procul à Cibyra aberant: nec legatio ulla à Moagete tyranno ciuitatis eius, homine ad omnia infido atque importuno, ueniebat. ad tentandũ eius animum C. Heluium cum quatuor millibus peditum & quingentis equitibus consul præmittit. Huic agmini iam fineis ingredienti legati occurrerunt, nuntiantes, paratum esse tyrannum imperata facere. orabant, ut pacatus fines iniret, cohiberetq; à populatione

latione agri militem. & in coronam auream x v. talenta afferebant. Heluius integros à populatione agros seruatu rum pollicitus, ire ad consulem legatos iussit. quibus eadem referentibus cõsul, Neq; Romani, inquit, bonæ uoluntatis ullum signum erga nos tyranni habemus, & ipsum talem esse inter omnes constat, ut de pœna eius magis quàm de amicitia nobis cogitandum sit. Perturbati hac uoce legati nihil aliud petere quàm ut coronã acciperet: ueniendiq; ad eum potestatem tyranno & copiam loquẽdi ac purgandi se, faceret. Permissu consulis postero die in castra tyrannus uenit, uestitus comitatusq; uix ad priuati modicè locupletis habitũ. & oratio fuit summissa & infracta, extenuantis opes suas, urbiumq; suæ ditionis egestatem querentis. Erant autẽ sub eo, præter Cibyram, Syleum & quæ Alimne appellatur. ex his, ut se suosq; spoliaret, v. & x x. talenta se confecturũ, propè ut diffidens pollicebatur. Enimuero, inquit consul, ferri iam ludificatio ista non potest. parum est nõ erubuisse absentem, cum per legatos frustrareris nos, nisi præsens quoq; in eadem impudentia persistas? v. & x x. talenta tyrannidem tuam exhaurient? quingenta ergo talenta nisi triduo numeras, populationem in agris, obsidionem in urbe expecta. Hac denuntiatione conterritus, perstare tamen in pertinaci simulatione inopiæ: & paulatim illiberali adiectione, nunc per cauillationẽ, nunc precibus & simulatis lacrymis, ad centum talenta est perductus. adiecta x. millia medimnûm frumenti. Hæc omnia intra sex dies exacta. A' Cibyra per agros Sidensiũ exercitus ductus: transgressusq; Caularem amnem, posuit castra. postero die est præter Caralitin paludem agmen ductum. ad Mandrupyum manserunt. inde progredientibus ad Lagon proximam urbem,

bem, metu incolæ fugerunt. uacuum hominibus, & refertum rerum omnium copia oppidum diripuerunt. inde ad Lysis fluminis fontem. postero die ad Cobulatum amnem progreßi. Termeßenses eo tempore Isiondæ arcem urbe capta oppugnabant. inclusi cum alia spes auxilij nulla esset, legatos ad consulem orantes opem miserunt. cum cōiugibus ac liberis in arce inclusos se mortem in dies aut ferro aut fame patiendā expectare. Volenti consuli causa in Pamphyliam diuertendi oblata est. adueniens obsidione Isiondenses exemit. Termeßo pacē dedit, quinquanginta talentis argenti acceptis: item Aspendijs cæterisq; Pamphyliæ populis. Ex Pamphylia rediens ad flumen Taurum primo die, postero ad Xylinen (quam uocant) comē posuit castra. profectus inde continentibus itineribus ad Cormasam urbem peruenit. Darsa proxima urbs erat. eā metu incolarum desertam, plenam omnium rerum copia inuenit. Progredienti præter paludes legati ab Lysinoē dedentes ciuitatem uenerunt. Inde in agrū Sagalaßenum, uberem fertilemq; omni genere frugum, uentum est. Colunt Pisidæ, longe optimi bello regionis eius. cum ea res animos facit: tum agri fœcunditas & multitudo hominū, & situs inter paucas munitæ urbis. Consul, quia nulla legatio ad fines præsto fuerat, prædatum in agros misit. tum demum fracta pertinacia est, ut ferri agiq; res suas uiderunt. legatis mißis pacti quinquaginta talentis, & xx. millibus medimnûm tritici, & xx. hordei, pacem impetrauerunt. Progreßus inde ad Rhotrinos fontes, ad uicum quem Aporidos comen uocant, posuit castra. Eò Seleucus ab Apamea postero die uenit. Aegros inde & inutilia impedimenta cum Apameam dimisißet, ducibus itinerum à Seleuco acceptis, profectus eo die in Metropolitanum

tanum

tanum cāpum, postero die Dinias Phrygiæ processit.inde Sinnada uenit:metu omnibus circà oppidis desertis.quorum iam præda graue agmen trahens,uix quinq; millium die toto itinere perfecto,ad Beundos, quod uetus appellāt,peruenit.ad Anabura inde,& altero die ad Alexādri fontes, tertio ad Abbassum posuit castra. ibi plures dies statiua habuit: quia peruentum erat ad Tolistobogiorum fines. Galli,magna hominum uis,seu inopia agri,seu prædæ spe,nullam gentem per quas ituri essent, parem armis rati,Brenno duce in Dardanos peruenerunt.ibi seditio orta,& ad xx.millia hominum cum Lomnorio ac Lutario regulis,secessione facta à Brenno,in Thraciam iter auerterunt.ubi cum resistentibus pugnando,pacem petentibus stipendium imponendo,Byzantium cum peruenissent,aliquandiu oram Propontidis uectigalem habendo, regionis eius urbes obtinuerūt.Cupido inde eos in Asiam trāseundi,audiētes ex propinquo quāta ubertas terræ eius esset, cepit. & Lysimachia fraude capta, Chersonesoq; omni armis possessa, ad Hellespontum descenderunt. ibi uero exiguo diuisis freto cernentibus Asiam multo magis animi ad transeundum accensi.nuntiosq; ad Antipatrū præfectum eius oræ de transitu mittebant.quæ res cum lentius spe ipsorum traheretur:alia rursus noua inter regulos orta seditio est.Lomnorius retro,unde uenerat, cum maiore parte hominum repetit Byzantium.Lutarius Macedonibus per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis duas tectas naues, & tres lembos adimit. his alios atq; alios dies noctesq; transuehendo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multo pòst Lomnorius, adiuuante Nicomede Bithyniæ rege à Byzantio transmisit.coëunt deinde in unum rursus Galli, & auxilia Ni

comedi dant, aduersus Zyboeam partem tenentem Bithyniæ gerenti bellum. atque eorum maxime opera deuictus Zyboea est: Bithyniaq; omnis in ditionem Nicomedis cõcessit. Profecti ex Bithynia in Asiã processerunt. non plus ex xx. millibus hominum quàm dccc armata erant. tamen tantum terroris omnibus quæ cis Taurum incolunt, gentibus iniecerunt: ut quas adissent quasq; non adissent, pariter ultimæ propinquis imperio parerent. Postremo cum tres essent gẽtes, Tolistobogi, Trocmi, Tectosagi: in tres partes, quà cuiq; populorum suorum uectigalis Asia esset, diuiserunt. Trocmis Hellesponti ora data: Tolistobogij Aeolida atque Ioniam, Tectosagi mediterranea Asiæ sortiti sunt. & stipendium tota cis Taurum Asia exigebant. sedem autem ipsi sibi circa Halyn flumen ceperunt. tantusq; error eorum nominis erat, multitudine etiam magna sobole aucta, ut Syriæ quoq; ad postremum reges stipendium dare non abnuerent. Primus Asiam incolentium abnuit Attalus, pater regis Eumenis. audaciq; incepto præter omnium opinionem affuit fortuna: & signis collatis superior fuit. non tamen ita infregit animos eorum, ut absisterent imperio. Eisdem opes usq; ad bellum Antiochi cum Romanis manserunt. tum quoq; pulso Antiocho, magnam spem habuerunt: quia procul mari incolerent, Romanum exercitum ad se non peruenturum. Cum hoc hoste tam terribili omnibus regionis eius quia bellum gerendum erat: pro concione milites maxime in hunc modum allocutus est consul: Non me præterit milites, omnium quæ Asiam colunt, gentiũm Gallos fama belli præstare. inter mitissimum genus hominum ferox natio peruagata bello propè orbem terrarum, sedem cepit. procera corpora, promissæ & rutilatæ comæ, uasta scuta, prælongi

longi gladij: ad hoc cantus ineuntium prælium, & ululatus & tripudia, & quatientiũ scuta in patrium quendam morem horrendus armorum crepitus: omnia de industria composita ad terrorem. Sed hæc, quibus insolita atq; insueta sunt, Græci & Phryges & Cares timeãt: Romanis *Gallici tumultus assuetis etiam uanitates notæ sunt. Semel primo congressu ad Alliam eos olim fuderunt: maiores nostri ex eo tempore per ducentos iam annos pecorũ in modum consternatos cædunt fugantq́; : & plures propè de Gallis triumphi quàm de toto orbe terrarũ acti sunt.* Iam *usu hoc cognitum est: si primum impetum, quem feruido ingenio & cæca ira effundunt, sustinueris: fluunt sudore & laßitudine membra: labant arma: mollia corpora, molles ubi ira consedit, animos sol, puluis, sitis, ut ferrum non admoueas, prosternunt.* Non *legionibus legiones eorum solum experti sumus: sed uir unus cum uiro cõgrediendo,* T. Manlius, M. Valerius, *quantum Gallicam rabiem uinceret* Romana *uirtus, docuerunt. iam* M. Manlius *unus agmine scandentes in* Capitoliũ *Gallos detrusit. & illis maioribus nostris cum haud dubijs Gallis in terra sua genitis res erat. hi iam degeneres sunt, misti, & Gallogræci uere, quod appellantur. sicut in frugibus pecudibusq́;, non tantum semina ad seruandam indolem ualent: quantum terræ proprietas cœliq́;, sub quo alũtur, mutat.* Macedones, *qui* Alexandriam *in* Aegypto, *qui* Seleuciam *ac* Babyloniam, *quiq́; alias sparsas per orbem terrarũ colonias habent, in* Syros, Parthos, Aegyptios *degenerarunt.* Maßilia *inter Gallos sita traxit aliquãtũ ab accolis animorum:* Tarẽtinis *quid ex* Spartana *dura illa & horrida disciplina mansit? Generosius in sua quicquid sede gignitur: insitum alienæ terræ, in id quo alitur, natura uertente se, de-*

aA 2 generat.

generat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, sicut in acie Antiochi cecidistis, uictos uictores cædetis. Magis uereor, ne parum inde gloriæ quàm ne nimium belli sit. Attalus eos rex sæpe fudit fugauitq;. Nolite existimare, belluas tantū recens captas feritatem illam syluestrem primo seruare: deinde cum diu manibus humanis alantur, mitescere: in hominū feritate mulcenda non eādem naturam esse. Eosdem'ne hos creditis esse, qui patres eorum auiq; fuerūt? extorres inopia agrorum profecti domo per asperrimā Illyrici oram, Pæoniam inde & Thraciam, pugnando cum ferocißimis gentibus emensi, has terras ceperunt. duratos eos tot malis exasperatosq; accepit terra, quæ copia rerum omnium saginaret. uberrimo agro, mitißimo cœlo, clementibus accolarum ingenijs omnis illa, cum qua uenerant, mansuefacta est feritas. Vobis mehercule Martis uiris cauenda ac fugienda quamprimum amœnitas est Asiæ. tantum hæ peregrinæ uoluptates ad extinguendum uigorem animorum possunt, tantum contagio disciplinæ morisq; accolarum ualet. Hoc tamen feliciter euênit: quòd sicut uim aduersus uos nequaquam, ita famā apud Græcos parem illi antiquæ obtinent, cum qua uenerūt: belliq; gloriam uictores eandem inter socios habebitis, quam si seruantes antiquum specimen animorū Gallos uicissetis. Cōcione dimissa, mißisq; ad Eposognatum legatis, qui unus ex regulis & in Eumenis amicitia manserat, & negauerat Antiocho aduersus Romanos auxilia, castra mouit. primo die ad Alandrum flumen, postero ad uicum quem uocant Tyscon, uentum. Eò legati Oroandensium cum uenissent amicitiam petentes, cc. talenta ijs sunt imperata: precantibusq; ut domum renuntiarent, potestas facta. Ducere inde exercitum consul ad Plitendum. deinde ad

Alyattos castra posita. Eò missi ad Epossognatū redierūt, & legati Compulsi reguli, orantes ne Tectosagis bellum inferrent. & ipsum in eam gentem iturum & Epossognatum, persuasurumq; ut imperata faciant. Data uenia regulo, duci inde exercitus per Axylon (quam uocāt) terram, cœptus. Ab re nomen habet. nō ligni modo quicquam, sed ne spinas quidem, aut ullum aliud alimentum fert ignis: fimo bubulo pro lignis utūtur. Ad Cuballum Gallogræciæ castellum castra habentibus Romanis apparuere cum magno tumultu hostium equites. nec turbarunt tantum stationes Romanas repente inuecti: sed quosdam etiam occiderunt. qui tumultus cum in castra perlatus esset, effusus repente omnibus portis equitatus Romanus fudit, fugauitq; Gallos, & aliquot fugientes occidit. Inde consul, ut qui iam ad hostes peruentum cerneret, explorato deinde, & cum cura coacto agmine procedebat. & cōtinentibus itineribus cum ad Sangarium flumen peruenisset, pontem, quia uado nusquam transitus erat, facere instituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens, miscetur ad Bithyniam Tymbreti fluuio: inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur, & in Propontidem sese effundit, non tamen tam magnitudine memorabilis, quàm quòd pisciū accolis ingentem uim præbet. Transgressus ponte perfecto flumen, præter ripam euntibus Galli matris magnæ à Pesinunte occurrēre cum insignibus suis, uaticinantes fanatico carmine: deam Romanis uiam belli & uictoriam dare, imperiumq; eius regionis. Accipere se omen cum dixisset cōsul: castra eo ipso loco posuit. postero die ad Gordium peruenit. Id haud magnum quidem oppidum est, sed plusquam mediterraneum celebre & frequens emporium. tria maria pari ferme distantia interuallo habet:

lo habet:Hellespontum,ad Sinopen,& alterius oræ litora,quà Cilices maritimi colunt. multarum magnarumq; præterea gentium fines contingit, quarum commercium in eum maxime locum mutui usus contraxere. Id tum desertum fuga incolarum oppidum,refertum idem copia rerum omnium inuenerunt. Ibi statiua habentibus legati ab Eposognato uenerunt,nuntiãtes:profectum eum ad regulos Gallorum nihil æqui impetrasse.ex campestribus uicis agrisq; frequentes demigrare,& cum coniugibus ac liberis,quæ ferre atq; agere possent, præ se agentes portantesq;,Olympum montem petere,ut inde armis locorumq; situ sese tueantur.Certiora postea Oroandensium legati attulerunt,Tolistobogiorum ciuitatem Olympum montem cepisse.diuersos Tectosagos alium montem qui Magaua dicatur,petisse. Trocmos,cõiugibus ac liberis apud Tectosagos depositis, armatorum agmine Tolistobogijs statuisse auxilium ferre.Erant autem tunc trium populorum reguli Orgiago & Combolomarus,& Gaulotus.Iis hæc maxime belli ratio sumendi fuerat, quòd cum montes editißimos eius regionis tenerent,conuectis omnibus, quæ ad usum quamuis longi temporis sufficerent,tædio se fatigaturos hostes censebant. nam neq; ausuros per tam ardua atq; iniqua loca subire eos,& si conarentur,uel parua manu prohiberi ac deturbari posse:nec quietos in radicibus gelidorum montium sedentes frigus, aut inopiam laturos.Et cum ipsa altitudo locorum eos tutaretur, fossam quoq; & alia munimenta uerticibus ijs quos insederant, circumiecere. minima apparatus mißilium telorum cura fuit: quod saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant. Consul,quia nõ comminus pugnam, sed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo:

animo: ingentem uim pilorum, uelitarium hastarum, sagittarum, glandisq; & modicorum qui funda mitti possent lapidum parauerat. instructusq; missilium apparatu ad Olympum montem ducit: & à quinq; firme millibus locat castra. Postero die cum quadringentis equitibus, & Attalo progressum eum ad naturam montis, situmq; Gallicorum castrorum uisendum, equites hostium, duplex numerus, effusi castris in fugam auerterunt. occisi quoque pauci fugientium, uulnerati plures. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo hostium extra munimenta processit: tuto circunuectus montem, animaduertit meridiana regione terrenos, & placide accliuos ad quendam finem colles esse: ad septentrionem arduas & rectas propè rupes. atq; omnibus ferme alijs inuijs, itinera tria esse: unum medio monte, quà terrena erant: duo difficilia ab hyberno solis ortu, & ab æstiuo occasu. Hæc contemplatus eo die sub ipsis radicibus posuit castra. postero die sacrificio facto, cum primis hostijs litasset, trifariã exercitum diuisum ducere ad hostem pergit. ipse cum maxima parte copiarum, quà æquissimum aditum præbebat mons, ascendit. L. Manliũ fratrem ab hyberno ortu, quoad loca patiantur, & tuto possit, subire iubet. si qua periculosa & prærupta occurrant: non pugnare cum iniquitate locorũ, neq; inexuperabilibus uim afferre, sed obliquo monte ad se declinare, & suo agmini coniungi. C. Heluium cum tertia parte circumire sensim per infima mõtis: deinde ab æstiuo occasu erigere agmen. & Attali auxilia trifariam æquo numero diuisit. secum esse ipsum iuuenem iussit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. edictum præfectis, ut intenti quid ubiq; geratur, animaduertant: opemq; ferre, quò postulent

res, properent. Galli duobus lateribus satis fidentes inuia esse, ab ea parte, quæ in meridiem uergeret, ut armis clauderent uiam, quatuor ferme millia armatorum ad tumulum imminentem uiæ minus M. *passuū à castris occupandum mittūt: eo se rati uelut castello iter impedituros. Quod ubi Romani uiderunt, expediunt sese ad pugnam. ante signa modico interuallo uelites eunt, & ab Attalo Cretenses sagittarij & funditores, & Tralles Thraces: signa peditum ut per arduum leni gradu ducūtur, ita præ se habentium scuta, ut mißilia tantum uitarent: pede collato non uiderentur pugnaturi. Mißilibus ex interuallo loci prælium commissum est, primo par, Gallos loco adiuuante, Romanos uarietate & copia telorum. procedente certamine nihil iam æqui erat. scuta longa, cæterum ad amplitudinē corporum parum lata, & ea ipsa plana male tegebant Gallos. nec iam tela alia habebāt, præter gladios, quorum, cum manū hostis nō consereret, nullus usus erat. saxis nec modicis, ut quæ nō præparassent: sed quod cuiq; temere trepidanti ad manum uenisset, ut insueti, nec arte nec uiribus adiuuantes ictum, utebantur. sagittis, glande, iaculis incauti ab omni parte configebātur: nec quid agerent, ira & pauore obcæcatis animis, cernebant. & erant deprehensi genere pugnæ, in quod minime apti sunt. nam quemadmodum cominus, ubi inuicem pati & inferre uulnera licet, accendit ira animos eorum: ita ubi ex occulto, & procul leuibus telis uulnerantur, nec quò ruant cæco impetu, habent: uelut feræ transfixæ in suos temere incurrūt. Detegebat uulnera eorum, & quòd nudi pugnant: & sunt fusa & candida corpora, ut quæ nunquā nisi in pugna nudētur. ita & plus sanguinis è multa carne fundebatur, & fœdiores patebāt plagæ: & cādor corporū magis*

sanguine

ſanguine atro maculabatur. ſed non tam patẽtibus plagis mouentur: interdum inſecta cute, ubi latior quàm altior plaga eſt, etiam glorioſius ſe pugnare putant. ijdem cum aculeus ſagittæ, aut glandis abditæ introrſus tenui uulnere in ſpeciem urit: & ſcrutanteis quæ uellant, telum non ſequitur: tum in rabiem & pudorem tam paruæ perimentis peſtis uerſi poſternunt corpora humi: ſic ut paßim procumberent. alij ruentes in hoſtem undiq; configebantur: & cum comnus uenerant, gladijs à uelitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parmam habet, & in dextera haſtas, quibus eminus utitur. gladio Hiſpanienſi eſt cinctus. quòd ſi pede collato pugnandũ eſt, translatis in læuam haſtis, ſtringit gladiũ. Pauci ſupererant iam Gallorũ: qui poſteaq̃ ab leui armatura ſuperatos ſe uiderunt, & inſtare legionũ ſigna, effuſa fuga caſtra repetũt, pauoris & tumultus iã plena: ut ubi fœminæ puerią;, & alia imbellis turba permiſta eſſet. Romanos uictores deſerti fuga hoſtium acceperũt tumuli. Sub idẽ tẽpus L. Manlius & C. Heluius, cum quoad uiam colles obliqui dederunt, aſcendiſſent: poſteaquam ad inuia uentum eſt, flexere iter in partem montis, quæ una habebat iter: & ſequi conſulis agmen modico uterq; interuallo, uelut ex compoſito, cœperunt: quod primo optimum factu fuiſſet, in id neceſſitate ipſa compulſi. ſubſidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximo ſæpe uſui fuerunt: ut primis forte deturbatis, ſecundi & tegant pulſos, & integri pugnam excipiant. Conſul poſteaquam ad tumulos ab leui armatura captos prima ſigna legionum peruenerunt: reſpirare & conquieſcere pauliſper militem iubet. ſimul ſtrata per tumulos corpora Gallorum oſtentat. & cum leuis armatura tale prælium ediderit, quid ab legionibus, quid ab iu-

stis armis, quid ab animis fortißimorum militum expectari? castra illis capienda esse, in quæ compulsus ab leui armatura hostis trepidet. præcedere tamen iubet leuem armaturam: quæ, cum staret agmen, colligēdis per tumulos telis, ut mißilia sufficerent, haud segne idipsum tempus cōsumpserat. Iam castris appropinquabant. & Galli ne parum se munimenta sua tegerent, armati pro uallo constiterant. obruti deinde omni genere telorum, cum quo plures ac densiores erant, eo minus uani quicquam intercideret teli: intra uallum momento temporis compelluntur, stationibus tantum firmis ad ipsos aditus portarum relictis. In multitudinem compulsam in castra uis ingens mißilium telorum conijciebatur. & uulnerari multos, clamor permistus mulierum atq; puerorum ploratibus significabat. In eos qui portas stationibus suis clauserāt: legionum antesignani pila coniecerunt. hi uero non uulnerabantur, sed transuerberatis scutis plerique inter se conserti hærebāt. nec diutius impetum Romanorum sustinuerunt. Patentibus iam portis, priusquam irrumperent uictores, fuga è castris Gallorum in omnes partes facta est. ruunt cæci per uias, per inuia: nulla præcipitia saxa, nullæ rupes obstant, nihil præter hostem metuunt. itaq; pleriq; præcipites per uastam altitudinem prolapsi aut debilitati exanimantur. Consul castris captis, direptione prædaq; abstinet. militē sequi pro se quenq; & instare, & perculsis pauorem addere iubet. Superuenit & alterū cum L. Manlio agmen. nec eos castra intrare sinit. protinus ad persequendos hostes mittit. & ipse paulo pòst, tradita captiuorū custodia tribunis militum sequitur, debellatū ratus, si in illo pauore quamplurimi cæsi forent aut capti. Egresso consule, C. Heluius cum tertio agmine aduênit. nec continere suos à dire-

à direptione castrorũ ualuit. prædaq; eorum iniquißima sorte, qui pugnæ non interfuerant, facta est. Equites diu ignari & pugnæ, & uictoriæ suorũ steterunt. deinde & ipsi, quantum equi in colles subire poterant: sparsos fuga Gallos circa radices montis consectati cecidere aut cepere. Numerus interfectorum haud facile iniri potuit, quia late inter omnes anfractus mõtium fugaq; & cædes fuit: & magna pars rupibus inuijs in profundæ altitudinis cõualles delapsa est, pars in syluis uepribusq; occisa. Claudius qui bis pugnatum in Olympo monte scribit, ad XL. millia hominum cæsa autor est. Valerius Antiâs qui magis immodicus in numero augendo esse solet, non plus decem millia. Numerus captiuorũ, haud dubie millia XL. expleuit: quia omnis generis ætatisq; turbam secum traxerant, demigrantiũ magis quàm in bellum euntium modo. Consul armis hostium in uno concrematis cumulo, cæteram prædam conferre omnes iußit: & aut uendidit quod eius in publicum redigendũ erat: aut cum cura, ut quàm æquissima esset, per milites diuisit. Laudati quoq; pro concione omnes sunt, donatiq; pro merito quisq;: ante omnes Attalus summo cæterorum assensu. nam singularis eius iuuenis cũ uirtus & industria in omnibus laboribus periculisq;, tum modestia etiam fuerat. Supererat bellum integrum cum Tectosagis. Ad eos profectus COS. tertijs castris Ancyram, nobilem in illis locis urbem, peruẽnit: unde hostes paulo plus X. millia aberant, ubi cum statiua essent, facinus memorabile à captiua factum est. Orgiagontis reguli uxor forma eximia custodiebatur inter plures captiuos. cui custodiæ centurio præerat, & libidinis & auaritiæ militaris. is primo eius animum tentauit. quem cum abhorrentem à uoluntario uideret stupro, corpori quod

seruum

seruũ fortuna erat, uim fecit. deinde ad leniendã indigni tatem iniuriæ, spem reditus ad suos mulieri facit: & ne eam quidẽ ut amans gratuitã. certo auri pondere pactus, ne quem conscium suorũ haberet, ipsi permittit, ut quem uellet, unum ex captiuis nuntium ad suos mitteret. locum prope flumen constituit: quò duo, ne plus, necessarij captiuæ cum auro uenirent nocte insequenti ad eam accipiendã. Forte ipsius mulieris seruus inter captiuos eiusdem custodiæ erat. hunc nuntium primis tenebris extra stationes centurio educit. Nocte insequenti & duo necessarij mulieris ad constitutum locũ, & centurio cum captiua uenit. ubi cum aurum ostenderent, quod summã talenti Attici (tãti enim pepigerat) expleret: mulier lingua sua stringerent ferrum, & centurionẽ pensantem aurum occiderent, imperauit. Iugulati præcisum caput ipsa inuolutum ueste ferens ad uirum Orgiagontẽ, qui ab Olympo domum refugerat, peruenit. quem priusquã complecteretur, caput centurionis ante pedes eius abiecit. mirantiq́; cuiusnam id caput hominis, aut quod id facinus haudquaquam muliebre esset, & iniuriam corporis & ultionem uiolatæ per uim pudicitiæ confessa uiro est. aliaq́; (ut traditur) sanctitate & grauitate uitæ huius matronalis facinoris decus ad ultimũ cõseruauit. Ad Ancyram in statiua Tectosagũ oratores ad consulem uenerunt, petentes, ne antè ab Ancyra castra moueret, quàm collocutus cum suis regibus esset. nullas conditiones pacis ijs nõ bello fore potiores. Tẽpus in posterũ diem constituitur, locusq́; qui maxime medius inter castra Gallorũ & Ancyrã est uisus. Quò cum consul ad tempus cum præsidio quingentorum equitũ uenisset: nec ullo Gallorũ ibi uiso, regressus in castra esset: oratores ijdẽ redeunt, excusantes, religione obie

ctã uenire reges nõ posse. principes gentis, per quos æque res trãsigi posset, uenturos. Consul, se quoq; Attalũ missurum dixit. Ad hoc colloquium utrinq; uentum est. trecentos equites Attalus præsidij causa cum adduxisset, actæ sunt pacis conditiones. Finis rei quia absentibus ducibus imponi non poterat: conuẽnit uti consul regesq; eo loco postero die congrederentur. Frustratio Gallorũ eò spectabat: primum ut tererent tempus, donec res suas cum quibus periclitari nolebant, cum coniugibus ac liberis trans Halyn flumen traijcerent: deinde quòd ipsi cõsuli parum cauto aduersus colloquij fraudem insidiabantur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciæ expertæ delegerunt equites. & successisset fraus, ni pro iure gentiũ, cuius uiolandi consilium initum erat, stetisset fortuna. Pabulatores lignatoresq; Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti sunt: tutius id futurum tribunis ratis, quia consulis præsidium & ipsum pro statione habituri erant, hosti oppositũ. suã tamẽ alterã stationem propius castra sexcentorũ equitum posuerunt. Consul affirmante Attalo uenturos reges & transigi rẽ posse, profectus è castris cum eodẽ quo antea præsidio equitum, quinq; millia ferè processisset, nec multum à cõstituto loco abesset: repente concitatis equis cum impetu hostili uidet Gallos uenientes. constituit agmẽ, & expedire tela animosq; equitibus iussis, primo constanter initium pugnæ accepit, nec cessit. dein cum prægrauaret multitudo, cedere sensim, nihil confusis turmarũ ordinibus, cepit. postremo cum iã plus in mora periculi quàm in ordinibus conseruãdis præsidij esset, omnes passim in fugam effusi sunt. tum uero instare dissipatis Galli & cædere. magnaq; pars oppressa foret, ni statio pabulatorũ sexcenti equites occurrissent. ij

procul

procul clamore pauido suorũ exaudito, cum tela equosq; expedissent, integri profligatã pugnam acceperunt. itaq; uersa extemplo fortuna est, uersus in uictores à uictis terror. & primo impetu fusi Galli sunt, & ex agris concurrebant pabulatores, & undiq; obuius hostis Gallis erat: ut ne fugam quidem facilem aut tutam haberent, quia recentibus equis Romani fessos sequebãtur. pauci ergo effugerunt. captus est nemo. maior multo pars per fidem uiolati colloquij pœnas morte luerunt. Romani ardentibus ira animis postero die omnibus copijs ad hostem perueniunt. biduum natura montis per seipsum exploranda, ne quid ignoti esset, absumpsit consul. tertio die cum auspicio operam dedisset, deinde immolasset: in quatuor partes diuisas copias educit: duas ut medio monte duceret: duas ab lateribus ut aduersus cornua Gallorum erigeret. Hostium quod roboris erat, Tectosagi & Trocmi mediã tenebãt aciem, millia hominum quinquaginta. equitatum, quia equorum nullus inter inæquales rupes usus erat, ad pedes deductum x. millia hominum, ab dextro locauerunt cornu. Ariaratus Cappadoces & Morzi auxiliares in læuo quatuor ferme millium numerũ explebant. Cõsul, sicut in Olympo monte, prima in acie locata leui armatura, telorum omnis generis ut æque magna uis ad manum esset, curauit. Vbi appropinquarũt, omnia eadem utrinq; quæ fuerant in priore prælio, erant: præter animos & uictoribus ab re secunda auctos, & hostibus fractos. quia etsi non ipsi uicti erant, suæ gentis hominum cladem pro sua ducebant. itaq; à paribus initijs cœpta res eundẽ exitum habuit. Velut nubes leuium telorũ coniecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quisquã ab ordinibus suis, ne nudaret undiq; corpus ad ictus, audebat: & stãtes quo

densiores

densiores erant, hoc plura uelut destinatū petētibus, uulnera accipiebant. Consul iam per se turbatis si legionum signa ostendisset, uersuros extemplo in fugam omnes ratus, receptis inter ordines uelitibus, & alia turba auxiliorum, aciem promouit. Galli & memoria Tolistobogiorum cladis territi, & inhærentia corporibus gerentes tela, fessiq; & stando & uulneribus, ne primum quidem impetum & clamorem Romanorū tulerunt. Fuga ad castra inclinauit. sed pauci intra munimēta se recepere. pars maior dextra læuaq; prælati, quà quenq; impetus tulit, fugerunt. uictores usq; ad castra secuti ceciderūt terga. deinde in castris cupiditate prædæ hæserunt, nec sequebatur quisquā. In cornibus Galli diutius steterūt, quia serius ad eos peruentū est. ceterū ne primum quidē coniectum telorum tulerunt. Cōsul, qui ingressos in castra ab direptione abstrahere non poterat: eos qui in cornibus fuerāt, protinus ad sequendos hostes misit. per aliquantum spatium secuti, non plus tamen octo millia hominum in fuga (nam pugna nulla fuit) ceciderunt. reliqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorū magna pars ea nocte in hostiū castris mansit. ceteros in sua castra consul reduxit. postero die captiuos prædamq; recensuit. quæ tanta fuit, quantū auidissima rapiendi gens, cū cis montē Taurum omnia armis per multos tenuisset annos, coaceruare potuit. Galli ex dissipata passim fuga in unū locū congregati, magna pars saucij aut inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad cōsulē miserūt. eos Manlius Ephesum uenire iussit: ipse (iam enim mediū autumni erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans, uictorem exercitum in hyberna maritimæ oræ reduxit. Dum hæc in Asia gerūtur, in ceteris prouincijs tranquillæ res fuerūt.

Censores

Cēsores Romæ T. Quintius Flamininus & M. Claudius Marcellus senatum perlegerūt. princeps in senatu tertiū lectus P. Scipio Africanus. quatuor soli præteriti sunt, nemo curuli usus honore. & in equitatu recēsendo mitis admodum censura fuit. substructionem super Aequimelium in Capitolio, & uiam silice sternendam à porta Capena ad Martis locauerūt. Campani ubi censerentur, senatum consuluerunt. decretum, uti Romæ censerentur. Aquæ ingentes eo anno fuerunt. Tyberis duodecies campum Martium planáq; urbis inundauit. Ab Cn. Manlio consule bello in Asia cum Gallis perfecto, alter COS. M. Fuluius perdomitis Aetolis, cum traiecisset in Cephaleniam, circa ciuitates insulæ misit percunctatum: utrum se dedere Romanis, an belli fortunam experiri mallent? metus ad omnes ualuit, ne deditionem recusarent. obsides inde imperatos pro uiribus inopis populi, uicenos Nesiotæ, Cranonij, Palenses & Samæi dederūt. Insperata pax Cephaleniæ affulserat, cum repente una ciuitas, incertū quam ob causam Samæi desciuerunt. Quia opportuno loco urbs posita esset, timuisse se aiebant, ne demigrare cogerentur ab Romanis. cæterum ipsi'ne sibi eum finxerint metum, & timore uano quietem exuerint: an iactata sermonibus res apud Romanos perlata ad eos sit, nihil comperti est, nisi quòd datis iam obsidibus, repente portas clauserunt: & ne suorum quidem precibus (miserat enim sub muros consul ad tentandam misericordiam parentum populariūq;) desistere ab incepto uoluerūt. Oppugnari deinde, posteaquam nihil pacati respondebatur, cœpta urbs est. apparatum omnem tormentorum machinarumq; transuectum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera quæ facienda erant, impigre milites perfecerunt. duobus igitur

locis

locis admoti arietes quatiebant muros. Nec ab Samæis quicquam, quo aut opera aut hostis arceri posset, prætermissum est. duabus tamen maxime resistebant rebus: una interiorem semper iuxta ualidum pro diruto nouum obstruentes murum: altera eruptionibus subitis nunc in opera hostium, nunc in stationes. & plerunq; ijs prælijs superiores erant. Vna ad coërcendos inuenta haud magna memoratu res est. centum funditores ab Aegio & Patris & Dymis acciti. A' pueris ij more quodam gentis, saxis globosis, quibus ferme arenæ immistis strata litora sunt, funda mare apertum incessentes exercebantur. itaq; longius certiusq; & ualidiore ictu quàm Balearis funditor, eo telo usi sunt. & est non simplicis habenæ, ut balearica aliarumq; gentium funda: sed triplex scutale crebris suturis duratum, ne fluxa habena uolutetur in iactu glans, sed librata cum sederit, uelut neruo missa excutiatur. coronas modici circuli magno ex interuallo loci assueti traijcere, non capita solum hostium uulnerabāt, sed quem locum destinassent. Eæ fundæ Samæos cohibuerunt, ne tam crebro, ne'ue tam audacter erumperent: adeo ut precarentur ex muris Achæos, ut parumper abscederent: & se cum Romanis stationibus pugnantes quiete spectarent. Quatuor menses obsidionem Samæi sustinuerunt. cum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent aut uulnerarentur: & qui supererant, fessi & corporibus & animis essent: Romani nocte per arcem quam Cyatidem uocāt (nam urbs in mare deuexa in occidentem uergit) muro superato in forum peruenerunt. Samæi posteaquam captam urbis partem ab hostibus senserunt, cum cōiugibus ac liberis in maiorem refugerunt arcem. inde postero die dediti, direpta urbe, sub corona omnes uenierunt. Consul compositis re-

bus Cephaleniæ, præſidio Samæ impoſito, in Peloponne ſum, iam diu accerſentibus Aegienſibus maxime ac Lace dæmonijs traiecit. Aegium à principio Achaici concilij ſemper conuentus gentis indicti ſunt, ſeu dignitati urbis id, ſeu loci opportunitati datum eſt. hunc morem Philo- pœmen eo primum anno labefactare conatus, legem para bat ferre, ut in omnibus ciuitatibus quæ Achaici concilij eſſent, inuicem conuentus agerentur. & ſub aduentū con- ſulis Damiurgis ciuitatum, qui ſummus eſt magiſtratus, Aegium euocantibus, Philopœmen (prætor tum erat) Ar- gos conuentum edixit. quò cum appareret omnes ferè cō uenturos: conſul quoq; quanquā Aegienſium fauebat cau ſæ, Argos uenit. ubi cū diſceptatio fuiſſet, & rem inclina- tam cerneret, incepto deſtitit. Lacedæmonij deinde eum in ſua certamina auerterunt. Sollicitam eam ciuitatē exu- les maxime habebant. quorum magna pars in maritimis Laconicæ oræ caſtellis, quæ omnis adēpta erat, habitabāt. id ægre patientes Lacedæmonij, ut aliquem liberum ad mare haberent aditum: ſiquādo Romam, alio'ue quò mit- terent legatos: ſimulq́; ut emporium & receptaculum pe regrinis mercibus ad neceſſarios uſus eſſet: nocte adorti ui cum maritimum, nomine Lan, improuiſo occupauere. Vi- cani, quiq́; ibi exules habitabāt, primo inopinata re terri- ti ſunt: deinde ſub lucem cōgregati leui certamine expule- runt Lacedæmonios. terror tamen omnem maritimam orā peruaſit: legatosq́; communiter & caſtella omnia uiciq́;, & exules quibus ibi domicilia erant, ad Achæos miſerūt. Philopœmen prætor, iam inde ab initio exulum cauſæ amicus, & autor ſemper Achæis minuendi opes & auto- ritatem Lacedæmoniorum, concilium quærentibus dedit. decretumq́; eo referente factum eſt: cum in fidem Achæo-

rum

rum tutelamq; T. Quintius & Romani Laconicæ oræ castella & uicos tradidissent, & cum abstinere his ex fœdere Lacedæmonij deberent, Las uicus oppugnatus esset, cædesq; ibi facta: qui eius rei autores affinesq; essent, nisi dederentur Achæis, uiolatum uideri fœdus. Ad exposcendos eos legati extemplo Lacedæmonem missi sunt. Id imperium adeo superbum & indignum Lacedæmonijs uisum est, ut si antiqua ciuitatis fortuna esset, haud dubie arma extemplo capturi fuerint. maxime autem consternauit eos metus: si semel primis imperijs obediendo iugum accepissent, ne id quod iamdiu moliretur, Philopœmen exulibus Lacedæmonem traderet. Furentes igitur ira triginta hominibus ex factione, cum qua consiliorum aliqua societas Philopœmeni atq; exulibus erat, interfectis, decreuerunt renuntiandam societatem Achæis: legatosq; extemplo Cephaleniam mittendos, qui consuli M. Fuluio, quiq; Romanis Lacedæmonem dederent: orarentq; eum ut ueniret in Peloponnesum ad urbem Lacedæmonẽ in fidem, ditionemq; populi Romani accipiendam. Id ubi legati ad Achæos retulerunt, omnium ciuitatum, quæ eius concilij erant, consensu bellum Lacedæmonijs indictum est. ne extemplo gereretur, hyems impedijt. incursionibus tamen paruis, latrocinij magis quàm belli modo, non terra tantum, sed etiam nauibus à mari fines eorum uastati. Hic tumultus consulem in Peloponnesum adduxit: iussuq; eius Elin concilio indicto, Lacedæmonij ad disceptandũ acciti. Magna ibi non disceptatio modo, sed etiam altercatio fuit. cui consul cum alia satis ambitiose, partem utranq; fouendo incerta respondisset: una denũtiatione, ut bello abstinerent, donec Romam legatos ad senatũ misissent, finẽ imposuit. Vtrinq; legatio missa Romam est. exules quoq;

Lacedæmoniorũ ſuã cauſam legationemq́; Achæis iniunxerunt. Diaphanes & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorum fuerunt. qui diſsidentes in rep. tum quoq; minime inter ſe cõuenientes orationes habuerunt. Diaphanes ſenatui diſceptationẽ omnium rerum permittebat. eos optime controuerſias inter Achæos ac Lacedæmonios finituros eſſe. Lycortas ex præceptis Philopœmenis poſtulabat, ut Achæis ex fœdere ac legibus ſuis quæ decreſſent, agere liceret: libertatemq́; ſibi illibatam, cuius ipſi autores eſſent, præſtarent. Magnæ autoritatis apud Romanos tum gens Achæorum erat. nouari tamen nihil de Lacedæmonijs placebat. cæterum reſpõſum ita perplexum fuit, ut & Achæi ſibi de Lacedæmone permiſſum acciperent: & Lacedæmonij non omnia conceſſa ijs interpretarentur. Hac poteſtate immodice Achæi ac ſuperbe uſi ſunt. Philopœmeni continuatur magiſtratus. qui ueris initio exercitu indicto, caſtra in finibus Lacedæmoniorum poſuit. legatos deinde miſit ad depoſcendos autores defectionis, & ciuitatem in pace futurã, ſi id feciſſent, pollicens: & illos nihil indicta cauſa paſſuros. Silentium præ metu cæterorum fuit. quos nominatim depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeßi ſunt: fide accepta ab legatis, uim abfuturã donec cauſam dixiſſent. Ierunt alij etiã illuſtres uiri, & aduocati priuatis: & quia pertinere cauſam eorũ ad rempublicam cenſebant. Nunquam aliâs exules Lacedæmoniorum Achæi ſecum adduxerant in fines: quia nihil æque alienaturum animos ciuitatis uidebatur. tũc exercitus totius propè anteſignani exules erãt. Ii uenientibus Lacedæmonijs ad portã caſtrorũ agmine facto occurrerũt. & primo laceſſere iurgijs: deinde altercatiõe orta cũ accenderẽtur iræ ferocißimi exulũ impetum in Lacedæmo=

dæmonios fecerunt. Cum illi deos & fidem legatorum testaretur: & legati & prætor summoueret turbas, & protegeret Lacedæmonios: uinculáq; iam quosdam inijcientes arceret: crescebat tumultus concitata turba. Et Achæi ad spectaculum primo cōcurrerunt. deinde uociferātibus exulibus quæ passi forent, & orantibus opem, affirmātibusq; simul nunquam talem occasionem habituros, si eam prætermisissent: fœdus quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis sacratum fuisset, irritum per illos esse: priusquam alio deintegro fœdere obligarentur, noxios puniendos esse: accensa his uocibus multitudo, ad uocē unius, qui ut ferirent, inclamauit, saxa coniecit: atq; ita XVII. *quibus uincula per tumultum iniecta erant, interfecti sunt.* LXIII. *postero die comprehensi, à quibus prætor uim arcuerat, nō quia saluos uellet, sed quia perire causa indicta nolebat: obiecti multitudini iratæ, cum auersis auribus pauca locuti essent: damnati omnes & traditi sunt ad supplicium. Hoc metu iniecto Lacedæmonijs, imperatum primum ut muros diruerent. deinde ut omnes externi auxiliares, qui mercede apud tyrānos militassent, terra Laconica excederent. tum uti quæ seruitia tyranni liberassent (ea magna multitudo erat) ante diem certam abirent: qui ibi mansissent, eos prehendendi, uendēdi, abducendi Achæis ius esset. Lycurgi leges moresq; abrogarent: Achæorum assuescerent legibus institutisq;. ita unius eos corporis fore, & de omnibus rebus facilius consensuros. Nihil obedientius fecerunt, quàm ut muros diruerēt: nec ægrius passi sunt, quàm exules reduci. Decretū Tegeæ in concilio communi Achæorum de restituendis ijs factum est. & mentione illata, externos auxiliares dimissos, & Lacedæmonijs ascriptos (ita enim uocabant qui à tyran-*

nis liberati erant) urbe excessisse, in agros dilapsos: priusquam dimitteretur exercitus, ire prætorem cū expeditis, & comprehendere id genus hominum, & uendere iure prædæ placuit. multi comprehensi uenierunt. porticus ex ea pecunia Megalopoli permissu Achæorum refecta est, quam Lacedæmonij diruerant. Et ager Belbinatis, quem iniuria tyranni Lacedæmoniorum possederant, restitutus eidem ciuitati ex decreto uetere Achæorum, quod factum erat Philippo Amytæ filio regnante. Per hæc uelut eneruata ciuitas Lacedæmoniorum diu Achæis obnoxia fuit. nulla tamen res tanto erat damno, quàm disciplina Lycurgi, cui per octingentos annos assueuerant, sublata. A concilio, ubi apud consulem inter Achæos Lacedæmoniosq́; disceptatum est: M. Fuluius, quia iam in exitu annus erat, comitiorum causa profectus Romam, creauit cō sules M. Valerium Messalam & C. Liuium Salinatorem: cum M. Aemylium Lepidum inimicum eo quoq; anno petentem deiecisset. Prætores inde creati Q. Martius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Catinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus. Comitijs perfectis, consulem M. Fuluium in prouinciam ad exercitum redire placuit. eiq́; & collegæ Cn. Manlio imperium in annum prorogatum est. Eo anno in ædem Herculis signum dei ipsius ex decemuirorum responso, & seiuges in Capitolio aurati ab Cn. Cornelio positi. consulem dedisse inscriptū est. & duodecim clypea ærata ab ædilibus curulibus P. Claudio & Ser. Sulpitio Galba sunt posita ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compressam damnarunt. & ædilis plebis Q. Fuluius Flaccus duo signa aurata, uno reo damnato (nam separatim accusauerant) posuit. collega eius A. Cæcilius neminem condemnauit. Lu

di Ro

di Romani ter, plebeij qnquies toti instaurati. M. Valerius Messala inde, & C. Liuius Salinator consulatum idibus martijs cum inissent, de republica, deq́; prouincijs & exercitibus senatum consuluerunt. De Aetolia & Asia nihil mutatum est. Consulibus, alteri Pisæ cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta est. cōparare inter se aut sotiri iussi: & nouos exercitus, binas legiones scribere: & ut socijs Latini nominis quinadena millia peditū imperarent, & mille ducentos equites. Messalæ Ligures, Salinatori obtigit Gallia. Prætores inde sortiti sunt. M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina iurisdictio euēnit. Q. Martius Siciliam, C. Stertinius Sardiniam, L. Mālius Hispaniam citeriorem, C. Catinius ulteriorem est sortitus. De exercitibus ita placuit. è Gallia legiones quæ sub C. Lælio fuerant, ad M. Tuccium proprætorem in Brutios traduci. & qui in Sicilia esset, dimitti exercitum. & classem quæ ibi esset, Romam reducere M. Semproniū proprætorem. Hispanijs legiones singulæ, quæ tum in ijs prouincijs erant, decretæ: & ut terna millia peditū, ducenos equites ambo prætores in supplementū socijs imperarent, secūq; transportarent. Priusquam in prouincias noui magistratus proficiscerentur, supplicatio in triduum pro collegio decemuirorum imperata fuit in omnibus compitis: quòd luce inter horā tertiam ferme & quartam tenebræ oboratæ fuerant. & nouendiale sacrificium indictū est, quòd in Auentino lapidibus pluisset. Campani, cum eos ex senatusconsulto quod priore anno factum erat, cēsores Romæ censeri coēgissent (nā antea incertū fuerat, ubi censerentur) petierūt, ut sibi ciues Romanas ducere uxores liceret: & si qui prius duxissent, ut habere eas. et ante eā diē nati uti iusti sibi liberi hæredesq; essent. utraq; res impetrata.

De Formianis Fundanisq; municipibus, & Arpinatibus C. Valerius Tappo tribunus plebis promulgauit: uti ijs suffragij latio (nam antè sine suffragio habuerant ciuitatem) esset. Huic rogationi quatuor tribuni plebis, quia non ex autoritate senatus ferretur, cum intercederēt: edocti populi esse, nō senatus ius, suffragium quibus uelit impartiri, destiterunt incepto. Rogatio perlata est, ut in Aemylia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent. atq; in his tribubus tum primum ex Valerij plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus censor, sorte superato T. Quintio, lustrum condidit. censa ciuium capita CCLVIII. millia, CCCVIII. Lustro perfecto consules in prouincias profecti sunt. Hyeme ea qua hæc Romæ gesta sunt, ad Cn. Manlium consulem primum, deinde proconsulem hybernantem in Asia legationes undique ex omnibus ciuitatibus gentibus'que, quæ cis Taurum montem incolunt, conueniebant. & ut clarior nobilior'que uictoria Romanis de rege Antiocho fuit, quàm de Gallis: ita lætior socijs erat de Gallis quàm de Antiocho. Tolerabilior regia seruitus fuerat, quàm feritas immanium barbarorum, incertus'que in dies terror, quò uelut tempestas eos populantes inferret. itaq; ut quibus libertas Antiocho pulso, pax, Gallis domitis, data esset: non gratulatum modo uenerant, sed coronas etiam aureas pro suis quæq; facultatibus, attulerant. Et ab Antiocho legati, & ab ipsis Gallis, ut pacis leges dicerentur: & ab Ariarate rege Cappadocum uenerunt ad ueniam petendam, luendamq; pecunia noxam, quòd auxilijs Antiochum iuuisset. Ei CC. talenta argenti sunt imperata. Gallis responsum, cum Eumenes rex uenisset, tum daturū ijs le-

ijs leges. ciuitatum legationes cum benignis responsis læ= tiores etiã quàm uenerant, dimissæ. Antiochi legati pecu niam in Pamphyliam, frumentumq; ex pacto cum L. Sci= pione fœdere iussi aduehere. eò se cũ exercitu uenturum. Principio deinde ueris lustrato exercitu profectus, die o= ctauo Apameã uenit. ibi triduũ statiuis habitis, tertijs rur sus ab Apamea castris in Pamphyliam, quò pecuniam fru mentumq; regios cõuehere iusserat, peruenit. M. & D. ta= lenta argenti accepta Apameam deportantur. frumẽtum exercitui diuiditur. Inde ad Pergam ducit: quæ una in ijs locis regio tenebatur præsidio. appropinquãti præfectus præsidij obuius fuit, x x x. dierum tempus petens, ut re= gem Antiochum de urbe tradenda consuleret. dato tem= pore, ad eam diem præsidio decessum est. à Perga L. Man lio fratre cum I I I I. millibus militum Oroanda ad reli= quum pecuniæ ex eo quod pepigerant exigendum misso, ipse quia Eumenem regem & decem legatos ab Roma Ephesum uenisse audierat, iussis sequi Antiochi legatis, Apameã exercitum reduxit. Ibi ex x. legatorum sentẽtia fœdus in hæc uerba ferè cum Antiocho conscriptum est. Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus esto: Ne quem exercitũ qui cum popu= lo Romano, socijs'ue bellũ gesturus erit: rex per fines re= gni sui, eorum'ue qui sub ditione eius erunt, transire sini= to. neu commeatu, neu qua alia ope iuuato. idem Romani socij'que Antiocho, & ijs qui sub imperio eius erunt, præ stent. Belli gerendi ius Antiocho ne esto cum ijs qui insu= las colunt, ne'ue in Europam trãsẽudi. Excedito urbibus, agris, uicis, castellis cis Taurũ montem usque ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri usque ad iuga quà in Lycao= niam uergit. Ne qua arma efferto ex ijs oppidis, agris ca

stellisq; quibus excedat. si qua extulit, quæ quo'que oportebit, recte restituito. Ne militem neu quem aliũ ex regno Eumenis recipito. Si qui earum urbium ciues quæ regno abscedunt, cum rege Antiocho intra'que fines eius regni sunt: Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos sociosq; sunt, ijs ius abeundi manendiq; esto. Seruos, seu fugitiuos, seu bello captos, seu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis socijsq;. Elephantos tradito omnes, neq; alios parato. Tradito & naues longas armamentaq; earum: ue'ue plures quàm decem naues actuarias, nulla quarum plus quàm x x. *remis agatur, habeto: ne'ue monerem ex belli causa, quod ipse illaturus erit. ne'ue nauigato citra Calycandrum, ne'ue Saperdonium, promontoria: extra quam si qua nauis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites mercede conducendi ex ijs gentibus quæ sub ditione populi Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto: ne uoluntarios quidem recipiendi. Rhodiorum sociorum'ue quæ ædes ædificiaq; intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorum'ue sunto. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio esto. Si quid ablatum est, id conquirendi, cognoscendi repetendiq; ius item esto. Si quas urbes quas tradi oportet, ij tenent quibus Antiochus dedit, ex ijs præsidia deducito: utiq; recte tradantur, curato. Argenti probi* x i i. *millia Attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus æquis. talentum ne minus pondo* L x x x. *Romanis ponderibus pendat. & tritici* D x L. *millia modiûm. Eumeni regi talenta* c c c L. *intra quinquennium dato: & pro frumento quod æstimatione fiat, talenta* c x x v i i. *Obsides Romanis* x x. *dato, & triennio*

mutato

mutato, ne minores octonûmdenûm annorûm, neu maiores quinûmquadragenûm. Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, uim ui arcēdi ius esto: dum ne quam urbē aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat. controuersias inter se iure ac iudicio disceptēt: aut si utrisq; placebit, bello. De Annibale Pœno & Aetolo Thoante, & Mnasimacho Acarnâne, & Chalcidensibus Eubulida & Philone dedendis, in hoc quoq; fœdere ascriptum est: & si quid postea addi mutari'ue placuisset, ut id saluo fœdere fieret. Consul iurauit in hoc fœdus: ab rege qui exigerent iusiurandum, profecti Q. Minucius Thermus & L. Manlius, qui tum forte ab Oroandis rediit. & Q. Fabio Labeoni, qui classi praeerat, scripsit: ut Patara extemplo proficisceretur: quæq; ibi naues regiæ essent, concideret cremaret'que. Profectus ab Epheso quinquaginta tectas naues aut concidit aut incendit. Telmessum eadem expeditione, territis subito aduentu classis oppidanis, recepit. Ex Lycia protinus, iussis ab Epheso sequi qui ibi relicti erant, per insulas in Græciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dū Piræeū ab Epheso naues uenirēt, totā inde classem in Italiā reduxit. Cn. Manlius, cum inter cætera quæ accipienda ab Antiocho erāt, elephantos quoq; accepisset, donoq; Eumeni omnes dedisset: deinde causas ciuitatū, multis inter nouas res turbatis, cognouit. Et Ariarates rex, parte dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio, cui despōderat per eos dies filiā, remissa in amicitiā est acceptus. Ciuitatū autē cognitis causis decē legati aliā aliarū fecerūt cōditionē. Quæ stipendiariæ regi Antiocho fuerant, & cum populo Romano senserant, iis immunitatem dederunt: quæ partium Antiochi fuerant, aut stipēdiariæ Attali regis, eas omneis uectigal

uectigal pendere Eumeni iusserunt. nominatim praeterea Colophonijs qui in Notio habitāt, & Cymaeis & Milesijs immunitatē concesserunt. Clazomenijs super immunitatem & Drymusam insulam dono dederūt. & Milesijs quem Sacrum appellant, agrum restituerunt. & Iliensibus Rhoeteum & Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quam originum memoria: eadem & Dardanum liberādi causa fuit. Chios quoq; & Smyrnaeos & Erythraeos pro singulari fide quam eo bello praestiterunt, & agro donarunt, & in omni praecipuo honore habuerunt. Phoceēsibus & ager quem ante bellum habuerant, redditus: & ut legibus antiquis uterētur, permissum. Rhodijs affirmata, quae data priore decreto erant, Lycia & Caria datae usq; ad Maeandrū amnem, praeter Telmessum. Regi Eumeni Chersonnesum in Europa, & Lysimachiam, castella, uicos, agros eius, quibus finibus tenuerat Antiochus, adiecerunt: in Asia Phrygiam utranq;: alterā ad Hellespontum, maiorem alteram uocant: & Mysiam quam Prusias rex ademerat ei, restituerūt: & Lycaoniā, & Milyada, & Lydiam, & nominatim urbes Tralleis, atq; Ephesum & Termessum. De Pamphylia disceptatū inter Eumenem & Antiochi legatos cum esset, quia pars eius citra, pars ultra Taurū est: integra res ad senatum reijcitur. His foederibus decretisq; datis, Manlius cum decē legatis, omniq; exercitu ad Hellespontum profectus, euocatis eò regulis Gallorū, leges quibus pacē cum Eumene seruarēt, dixit: denūtiauitq;, ut morē uagandi cum armis finirent, agrorumq; suorū terminis se continerēt. Contractis deinde ex omni ora nauibus, & Eumenis etiam classe per Athenaeum fratrem regis ab Elaea adducta, copias omneis in Europam traiecit. inde per Chersonesum modicis itine

cis itineribus graue præda omnis generis agmen trahens, Lysimachiæ statiua habuit: ut quàm maxime recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter uulgo horrebant, ingrederetur. Quò profectus est ab Lysimachia die ad amnem Melana, quem uocant: inde postero die Cypsela peruenit. à Cypselis uia decem millium ferè syluestris, angusta, confragosa excipiebat, propter cuius difficultatem itineris in duas partes diuisus exercitus. & præcedere una iussa, altera magno interuallo cogere agmen, media impedimenta interposuit: plaustra cum pecunia publica erant, pretiosaq; alia præda. Itaq; cum per saltum iret, Thracũ decem haud amplius millia ex quatuor populis, Astij & Cæni & Maduateni & Coreli ad ipsas angustias uiam circunsederunt. Opinio erat, non sine Philippi regis Macedonũ fraude id factum. eum sciisse, non aliâ, quàm per Thraciam redituros Romanos, & quantam pecuniam secũ portarent. In primo agmine imperator erat, sollicitus propter iniquitatem locorum. Thraces nihil se mouerunt, donec armati transirent. postea quàm primos superasse angustias uiderũt, postremos nondũ appropinquantes, impedimenta & sarcinas inuadunt. cæsisq; custodibus, partim ea, quæ in plaustris erant, diripere. partim sub oneribus iumenta abstrahere. Vnde postea quàm clamor primum ad eos, qui iam ingreßi saltum sequebantur, deinde etiam ad primum agmen est perlatus, utrinq; in medium concurritur, & inordinatum simul pluribus locis prælium conseritur. Thracas præda ipsa impeditos oneribus, & plerosq;, ut ad rapiendũ manus uacuas haberent, inermes ad cædem præbet: Romanos iniquitas locorum barbaris per calles notos occursantibus, & latẽtibus interdum per cauas ualles, prodebat. ipsa etiam onera

plaustraq;,

plaustráq;,ut fors tulit, his aut illis incõmode obiecta pugnantibus impedimẽto sunt: alibi prædo, alibi prædæ uindex cadit. prout locus iniquus æquus'ue his, aut illis, prout animus pugnantiũ est, prout numerus (alij enim pluribus quàm ipsi erãt, alij paucioribus occurrerãt) uaria pugnæ fortuna est: multi utrinq; cadunt. Iam nox appetebat, cũ prælio excedunt Thraces, nõ fuga uulnerum, aut mortis: sed quia satis prædæ habebant. Romanorũ primum agmẽ extra saltum circa templum Bendidium castra loco aperto posuit. pars altera ad custodiam impedimentorum medio in saltu duplici circundata uallo mansit. postero die prius explorato saltu, quàm mouerent, primis se coniungunt. In eo prælio, cum & impedimentorum pars & calonum, & milites aliquot, cũ paßim toto propè saltu pugnaretur, cecidissent: plurimũ Q. Minucij Thermi morte damni est acceptum, fortis ac strenui uiri. Eo die ad Hebrum flumen peruentum est. inde Aeniorum fines præter Apollinis, Zerynthium quem uocant incolæ, templum superant. Aliæ angustiæ circa Tempyra excipiunt (hoc loco nomen est) nec minus confragosæ, quàm priores. sed quia nihil syluestre circà est, ne latebras quidem ad insidiãdum præbent. Huc ad eandem spem prædæ Thrausi, gens & ipsa Thracum, conuenere. sed quia nudæ ualles, procul ut conspicerentur angustias obsidentes, efficiebãt: minus terroris tumultusq; fuit apud Romanos. quippe etsi iniquo loco, prælio tamen iusto, acie aperta, collatis signis dimicandum erat. confcrti subeuntes cum clamore impetu facto primum expulere loco hostes, deinde auertêre. fuga inde cædesq; suis ipsos impedientibus angustijs fieri cœpta est. Romani uictores ad uicum Maronitarum (Sarem appellant) posuerunt castra. postero die patenti

itinere

itinere Priaticus cāpus eos excepit, triduūq; ibi frumentum accipientes manserunt, partim ex agris Maronitarū, conferentibus ipsis, partim ex nauibus suis, quæ cum omnis generis commeatu sequebantur. Ab statiuis diei uia Apolloniā fuit. hinc per Abderitarū agrū Neapolim peruētum est. Hoc omne per Græcorū colonias pacatum iter fuit. reliquum inde per medios Thracas dies noctes'que, etsi non infestum, suspectum tamen, donec in Macedoniam peruenerūt. Mitiores Thracas idem exercitus, cum à Scipione eadem uia duceretur, habuerat, nullam ob aliā causam, quàm quòd prædæ minus quod peteretur, fuerat. Quanquam tum quoq; Claudius autor est ad quindecim millia Thracum præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurrisse. quadringentos equites fuisse Numidas, paucos elephantos. Mutinis filium per medios hosteis cum centum quinquaginta delectis equitibus perrupisse. eundem mox cum iam Mutines in medio elephantis collocatis, in cornua equitibus dispositis, manum cum hoste conseruisset, terrorem ab tergo præbuisse: atq; inde turbatos equestri uelut procella hosteis ad peditum agmē non accessisse. Cn. Manlius per Macedoniam in Thessaliam exercitum traduxit. inde per Epirum Apolloniam cum peruenisset, nondum adeo hyberno contempto mari, ut traijcere auderet, Apolloniæ hybernauit. Exitu propè anni M. Valerius COS. ex Liguribus ad magistratus subrogandos Romam uenit, nulla memorabili in prouincia re gesta, ut ea probabilis moræ causa esset, quòd solito serius ad comitia uenisset. Comitia COSS. rogandis fuerunt ad XII. Cal. Martias. creati M. Aemylius Lepidus, C. Flaminius. Postero die Prr. facti Ap. Claudius Pulcher, Seruius Sulpitius Galba, Q. Terentius

tius

rentius Culleo, L. Terentius Massaliota, Q. Fuluius Flaccus, M. Furius Craßipes. Comitijs perfectis, quas prouincias prętoribus esse placeret, retulit ad senatum COS. decreuerunt duas Romæ iuris dicundi causa, duas extra Italiam, Siciliam & Sardiniam: duas in Italia, Tarentum, & Galliam. & extemplo, priusquam inirent magistratum, sortiri iußi. Ser. Sulpitius urbanam, Q. Terētius peregrinam est sortitus. L. Terentius Siciliā, Q. Fuluius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Furius Galliam. Eo anno L. Minucius Myrtilus, & L. Manlius, quòd legatos Carthaginienses pulsasse dicebantur: iussu M. Claudij Pr. urb. per fœciales traditi sunt legatis, & Carthaginē auecti. In Liguribus magni belli, & gliscentis in dies magis fama erat. itaq; COSS. nouis, quo die de prouincijs & de Rep. retulerunt, senatus utriq; Ligures prouinciam decreuit. Huic S.C. Lepidus COS. intercedebat, indignū esse prædicans COSS. ambos in ualles Ligurum includi. M. Fuluiū & Cn. Manlium bienniū iam, alterū in Europa, alterū in Asia, uelut pro Philippo atq; Antiocho substitutos regnare. si exercitus in his terris esse placeat, COSS. ijs potius q̃ priuatos præesse oportere. Vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellū indictū nō sit, pacē pretio uenditātes. si eas prouincias exercitibus obtinere opus esset: sicut M. Acilio, L. Scipio COS. L. Scipioni, M. Fuluius & Cn. Manlius succeßissent cōsules: ita Fuluio Mālioq; C. Liuiū & M. Valeriū COSS. debuisse succedere. nūc certe perfecto Aetolico bello, recepta ab Antiocho Asia, deuictis Gallis, aut COSS. ad exercitus consulares mitti, aut reportari legiones inde reddiq; tandē Reip. debere. Senatus his auditis in sententia perseuerauit, ut COSS. ambobus Ligures prouincia esset:

esset: Manlium Fuluiúq; decedere de prouincijs, & exercitus inde deducere, ac redire Romam placuit. Inimicitiæ inter M. Fuluium & M. Aemylium cos. erant, & supra cætera Aemylius serius biennio se cos. factum M. Fuluij opera aiebat.. itaq; ad inuidiam ei faciendã legatos Ambracienses in senatum subornatos criminibus introduxit. Qui sibi, cũ in pace essent, imperatáq; à prioribus coss. fecissent, & eadem præstare obedienter M. Fuluio parati essent, bellum illatum questi. agros primum depopulatos, terrorem direptionis & cædis urbi iniectum, ut eo metu claudere cogerentur portas. obsessos deinde, & oppugnatos se, & omnia exempla belli edita in se, cædibus, incendijs, ruinis, direptione urbis. coniuges, liberos in seruitiũ abstractos: bona adẽpta, & quod se ante omnia moueat, templa tota urbe spoliata ornamentis. simulachra deûm, deos imò ipsos conuulsos ex sedibus suis ablatos esse. parietes postesq; nudatos, quos adorent, ad quos precentur & supplicent, Ambraciensibus superesse. Hæc querẽtes interrogando criminose ex cõposito cos. ad plura, uelut non sua sponte dicenda, eliciebat. Motis patribus, alter cos. C. Flaminius M. Fuluij causam excepit, qui ueterẽ & obsoletam uiam ingressos Ambraciẽses dixit. Sic M. Marcellum à Syracusanis, sic Q. Fuluium à Campanis accusatos. quin eadem opera T. Quintium à Philippo rege, M. Acilium, & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manlium à Gallis, ipsum Fuluium ab Aetolis & Cephaleniæ populis accusari paterẽtur? Ambraciã oppugnatam & captam, & signa inde ornamentáq; ablata, & cætera facta, quæ captis urbibus soleant, negaturum aut me pro M. Fuluio, aut ipsum M. Fuluium cẽsetis P.C. qui ob has res gestas triũphum à uobis postulaturus sit? Ambraciam

captam, signaq́; quæ ablata criminantur, & cætera spolia eius urbis ante currū laturus? & fixurus in postibus suis? Nihil est, quod se ab Aetolis separent. eadem Ambracien sium & Aetolorū causa est. Itaq; collega meus uel in alia causa inimicitias exerceat, uel si in hac utiq; mauult, retineat Ambracienses suos in aduentum M. Fuluij. ego nec de Ambraciensibus, nec de Aetolis decerni quicquam absente M. Fuluio patiar. Cum Aemylius callidam malitiā inimici, uelut omnibus notam, insimularet, & tempus eum morando extracturum diceret, ne consule inimico Romā ueniret, certamine consulum biduum absumptum est. nec præsente Flaminio decerni quicquam uidebatur posse. capta occasio est, cum æger forte Flaminius abesset. & referente Aemylio, S.C. factum est, ut Ambraciensibus omnes suæ res redderentur: in libertate essent, ac legibus suis uterentur. portoria, quæ uellent, terra mariq; caperent, dum eorum immunes Romani ac socij Latini nominis essent. signa aliaq́; ornamenta, quæ quererētur ex ædibus sacris sublata esse: de ijs, cum M. Fuluius Romam reuertisset, placere ad collegium pōtificum referri, & quod ij censuissent, fieri. Neq; his contentus COS. fuit, sed postea per infrequentiam adiecit S.C. Ambraciam non uideri ui captam esse. Supplicatio inde ex decemuirorum decreto pro ualetudine populi fuit per triduum: quia grauis pestilentia urbem atq; agros uastabat. Latinæ inde fuerunt. Quibus religionibus liberati COSS. & delectu perfecto (nouis enim uterq; maluit uti militibus) in prouinciā profecti sunt: ueteresq́; omnes dimiserunt. Post consulū profectionem Cn. Manlius procos. Romam uenit. cui cum ab Ser. Sulpitio Pr. senatus ad ædem Bellonæ datus esset: & ipse commemoratis rebus ab se gestis postulasset: ut ob

eas dijs immortalibus honos haberetur: sibiq; triumphanti urbem inuehi liceret: contradixerunt pars maior decem legatorum, qui cum eo fuerant, & ante alios L. Furius Purpurio, & L. Aemylius Paulus. Legatos sese Cn. Manlio datos pacis cum Antiocho faciendae causa, foederisq; & legum, quae cum L. Scipione inchoatae fuissent, perficiendarum. Cn. Manlium summa ope tetendisse, ut eam pacem turbaret, & Antiochum, si sui potestatem fecisset, insidijs exciperet. sed illum cognita fraude cos. cum saepe colloquijs petitis captatus esset, nõ congressum modo, sed conspectum etiam eius uitasse. cupientem transire Taurum, aegre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllae praedictam superantibus terminos fataleis cladem experiri uellet, retentum. admouisse tamen exercitum, & propè ipsis iugis ad diuortia aquarum castra posuisse. cũ nullam ibi causam belli inueniret, quiescentibus regijs, circumegisse exercitum ad Gallograecos. cui nationi non ex senatus autoritate, non populi iussu bellum illatum. quod quem unquam de sua sententia facere ausum? Antiochi, Philippi, Annibalis, & Poenorũ recentißima bella esse. de omnibus his consultum senatum populumq; iußisse. saepe legatos antè missos, res repetitas: postremo qui bellum indicerent, missos. Quid eorum Cn. Manli factũ est, ut istud publicum P. R. bellum, & non tuum priuatum latrocinium dicamus? At eo ipso contentus fuisti, recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostes desumpseras. an per omneis anfractus uiarum, cum ad biuia consisteres, ut quò flexisset agmen Attalus Eumenis frater, eò cos. mercenarius cum exercitu Romano sequereris, Pisidiae Lycaoniaeq; & Phrygiae recessus omnes atq; angulos peragrasti, stipem à tyrannis castellanisq; de=

uijs colligens? quid enim tibi cum Oroandis? quid cum alijs æque innoxijs populis? Bellum autem ipsum, cuius nomine triumphum petis, quo modo gesisti? loco æquo, tempore tuo pugnasti? Tu uero recte, ut dijs immortalibus honos habeatur, postulas: primum, quòd pro temeritate imperatoris nullo iure gentium bellum inferetis pœnas luere exercitum noluerunt: deinde, quòd belluas, non hostes nobis obiecerunt. Nolite nomen tantum existimare mistum esse Gallogræcorum: multo antè & corpora et animi misti ac uitiati sunt. an si illi Galli essent, cum quibus millies uario euentu in Italia pugnatum est, quantum in imperatore nostro fuit, nuntius illinc redisset? bis cum ijs pugnatum est, bis loco iniquo subijt, in ualle i.feriore pedibus penè hostium aciem subiecit, ut si non tela ex superiore loco mitterent: sed corpora sua nuda inijcerent, obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? magna fortuna P.R. est, magnum & terribile nomen. recenti ruina Annibalis, Philippi, Antiochi propè attonitæ erant tantæ corporum moles. fundis sagittisq; in fugam consternatæ sunt. gladius in acie cruentatus non est Gallico bello. uelut auium examina ad crepitum primum misiliũ auolauere. At Hercule nos ijdem: admonente fortuna quid, si hostem habuissemus, casurum fuisset: cum redeuntes in latrunculos Thracas incidissemus, cæsi, fugati, exuti impedimẽtis sumus: Q. Minucius Thermus, in quo haud paulo plus damni factũ est, quàm si Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inciderat, perisset; cum multis uiris fortibus cecidit. exercitus spolia regis Antiochi referens trifariam disipatus, alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, inter uepres in latebris ferarum noctem unam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominiæq;

niæq; foret acceptum, de quibus hostibus triumphum peteres? de ijs, ut opinor, quos tibi hostes senatus, aut P.R. dedisset. sic huic L. Scipioni, sic illi M. Acilio de rege Antiocho, sic paulò antè T. Quintio de rege Philippo, sic P. Africano de Annibale & Pœnis et Syphace triumphus datus. & minima illa, cum iam senatus censuisset bellum, quæsita tamen sunt: quibus nuntiandum esset? ipsis utique regibus nuntiaretur? an satis esset ad præsidium aliquod nuntiari? Vultis ergo hæc omnia pollui & cōfundi? tolli fœcialia iura? nullos esse fœciales? fiat (pace deûm dixerim) iactura religionis: obliuio deorum capiat pectora uestra. num senatum quoque de bello consuli non placet? non ad populum ferri? uelint, iubeant'ne cum Gallis bellum geri? Modo certe COSS. Græciam atq; Asiā uolebant. tamen perseuerantibus uobis Ligures prouinciā decernere, dicto audientes fuerunt. merito ergo à uobis prospere bello gesto triumphum petent, quibus autoribus gesserunt. Talis oratio Furij & Aemylij fuit. Manlium in hunc maxime modum respōdisse accepimus. Tr. pl. antea solebant triumphum postulantibus aduersari P. C. quibus ego gratiam habeo, quòd seu mihi, seu magnitudini rerum gestarum hoc dederunt, ut non solum silentio comprobarent honorem meum, sed referre etiam, si opus esset, uiderentur parati esse. ex decem legatis, si dijs placet, quod consilium dispensandæ cohonestandæq; uictoriæ imperatoribus maiores dederunt nostri, aduersarios habeo. L. Furius, L. Aemylius currum triumphalem me conscendere prohibent, coronam insignem capiti detrahunt. quos ego, si tribuni me triumphare prohiberent, testes citaturus fui rerum à me gestarum. Nullius equidē inuideo honori P.C. uos tribunos plebei nuper, uiros fortes

ac strenuos, impedientes Q. Fabij Labeonis triumphum autoritate uestra deterruistis. triumphauit, quem non bellum iniustum gessisse, sed hostem omnino non uidisse, inimici iactabant. ego qui cum centum millibus ferocissimorum hostium signis collatis toties pugnaui: qui plus x l. millia hominum cepi aut occidi, qui bina castra eorũ expugnaui, qui citra iuga Tauri omnia pacatiora, quàm terra Italia est, reliqui: non triumpho modo fraudor, sed causam apud uos P. C. accusantibus meis ipse legatis dico. Duplex eorum, ut animaduertistis P. C. accusatio fuit. nam nec gerendum mihi fuisse bellum cum Gallis, & gestum temere atque imprudenter, dixerunt. non erant Galli hostes, sed tu eos pacatos imperata facientes uiolasti. Non sum postulaturus à uobis P. C. ut quæ communiter de immanitate gentis Gallorum, de infestissimo odio in nomen Romanum scitis: ea de illis quoq;, qui Asiam incolunt, existimetis Gallis. remota uniuersæ gentis infamia atque inuidia, per se ipsos æstimate. Vtinam rex Eumenes, utinam Asiæ ciuitates omnes adessent, & illos potius querentes, quàm me accusantem audiretis. mittite agedum legatos circa omnes Asiæ urbes, & quærite, utra grauiori seruitute, Antiocho ultra Tauri iuga emoto, an Gallis subactis, liberati sint? quoties agri eorum uastati sint, quoties prædæ abactæ, referant: cum uix redimendi captiuos copia esset, & mactatas humanas hostias immolatosq; liberos suos audirent. Stipendiũ scitote pependisse socios uestros Gallis: & nunc liberatos per uos regio imperio, fuisse pensuros, si à me foret cessatum. quo longius Antiochus emotus esset, hoc impotentius in Asia Galli dominarentur: & quicquid est terrarũ citra Tauri iuga, Gallorũ imperio, non uestro adiecissetis. At enim sunt quidem ista

uera

uera. etiam Delphos, quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliauerunt: nec ideo P.R. his bellum indixit aut intulit. Equidem aliquid interesse rebar inter id tempus, quo nondum in iure ac ditione uestra Græcia atq; Asia erat, ad curandum animaduertendumq; quid in his terris fieret: & hoc, quo finẽ imperij Romani Taurum montem statuistis, quo libertatem immunitatem'ue ciuitatibus datis, quo alijs fines adijcitis, alias agro mulctatis, alijs uectigal imponitis: regna augetis, minuitis: donatis, adimitis: curæ uestræ censetis esse, ut pacem terra mariq; habeant. An, nisi præsidia deduxisset Antiochus, quæ quieta in suis arcibus erant, non putaretis liberatam Asiam? si Gallorum exercitus effusi uagarentur: rata dona uestra, quæ dedistis regi Eumeni: rata libertas ciuitatibus esset? Sed quid ego hæc ita argumentor? tanquam non acceperim, sed fecerim hostes Gallos. Te L. Scipio appello, cuius ego mihi, succedens in uicem imperij tui, uirtutem felicitatemq; pariter non frustra ab dijs immortalibus precatus sum: te P. Scipio, qui legati ius, collegæ maiestatem, & apud fratrem COS. & apud exercitum habuisti: sciatis'ne in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuisse? uideritis in acie eos, in cornu utroq; (id enim roboris esse uidebatur) locatos? pugnaueritis ut cum hostibus iustis? cecideritis? spolia eorum retuleritis? Atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum his senatus decreuerat, & populus iusserat. Sed simul, ut opinor, cum his decreuerant iusserant'que, qui inter eius præsidia fuissent. ex quibus præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio: & cum quo nominatim fœdus ut fieret, mandaueratis: omnes hostes erant, qui pro Antiocho arma aduersus nos tulerunt. in qua causa cum

Galli ante omnes fuissent, & reguli quidam & tyranni: ego tamen & cũ alijs pro dignitate imperij uestri coactis luere peccata sua, pacem pepigi: & Gallorum animos, si possent mitigari à feritate insita, tentaui: & posteaquam indomitos atq; implacabiles cernebam, tum demũ ui atq; armis coërcendos ratus sum. Nunc quoniã suscepti belli purgatum est crimen, gesti reddenda est ratio. in quo con fiderem equidem causæ meæ, etiam si non apud Romanũ, sed apud Carthaginiensem senatum agerem: ubi in crucẽ tolli imperatores dicuntur, si prospero euentu, prauo consilio rem gesserunt. Sed ego in ea ciuitate, quæ ideo omnibus rebus incipiendis gerendisq; deos adhibet, quia nullius calumniæ subijcit ea quæ dij comprobauerunt: & in solennibus uerbis habet, cum supplicationem aut triumphum decernit, quòd bene ac feliciter Remp. administrarit: si nollem, si graue ac superbum existimarem uirtute gloriari: pro felicitate mea exercitusq; mei, quòd tantam nationem sine ulla militũ iactura deuicimus, postularem ut dijs immortalibus honos haberetur, & ipse triumphãs in Capitolium ascenderem, unde uotis rite nũcupatis pro fectus sum: negaretis hoc mihi cũ dijs immortalibus? Iniquo enim loco dimicaui. Dic igitur quo æquiore potuerim dimicare? cum montem hostes cepissent? loco munito se tenerent? nempe eundum ad hostes erat, si uincere uellem. Quid? si urbem eo loco haberent? & mœnibus se tenerent? nempe oppugnandi erant. Quid? ad Thermopylas æquo'ne loco M. Acilius cum rege Antiocho pugnauit? quid? Philippum non eodem modo super Aoum amnem iuga tenentem montium T. Quintius deiecit? Equidem adhuc qualem aut sibi fingant, aut uobis uideri uelint hostem fuisse, non inuenio. si degenerem & emol-

litum

litum amœnitate Asiæ, quid periculi uel iniquo loco sub=euntibus fuit? si timendum & feritate animorum & robore corporum: huic'ne tantæ uictoriæ triumphum negatis? Cæca inuidia est P. C. *nec quicquam aliud scit, quàm detrectare uirtutes, corrumpere honores ac prænia earũ. Mihi, quæso, ita ignoscatis* P. C. *si longiorẽ orationem nõ cupiditas gloriandi de me, sed necessaria criminũ defensio fecit. An etiam per Thraciam saltus patẽtes, qui angusti erant, & plana ex arduis, & culta ex syluestribus facere potui? & præstare, necubi notis sibi latebris delitescerẽt latrones Thraces? ne quid sarcinarum raperetur? ne quod iumentũ ex tanto agmine abstraheretur? ne quis uulneraretur? ne ex uulnere uir fortis ac strenuus* Q. *Minutius moreretur? In hoc casu, quo infeliciter incidit, ut talem ciuem amitteremus, hærent. quòd, saltu iniquo, loco alieno cũ adortus hostis nos esset, duæ simul acies primi & nouißimi agminis hærentẽ ad impedimenta nostra exercitũ barbarorum circumuenerunt: quòd multa millia ipso die, plura multo post dies paucos ceciderunt & ceperũt: hoc si ipsi tacuerint, uos scituros, cũ testis orationis meæ totus exercitus sit, nõ credunt. Si gladium in Asia non strinxissem, si hostem non uidissem: tamen procos. triumphum in Thracia duobus prælijs meruerã. Sed iam dictum satis est. quin pro eo, quòd pluribus uerbis uos, quàm uolui fatigaui: ueniam à uobis petitã impetratamq; uelim* P. C. *Plus crimina eo die, quàm defensio ualuissent: ni altercationem in serũ perduxissent. dimittitur senatus in ea opinione, ut negaturus triumphum fuisse uideretur. Postero die & cognati amiciq; Cn. Manlij summis opibus annixi sunt, & autoritas seniorũ ualuit, negãtium exemplum proditum memoriæ esse: ut imperator, qui perduellibus deuictis, con*

fecta prouincia, exercitum reportasset: sine curru & laurea priuatus, inhonoratusq; urbem iniret. hic pudor malignitatẽ uicit, triumphumq; frequentes decreuerũt. Oppreßit deinde mentionẽ memoriamq; omnẽ contentionis: huius maius et cũ maiore & clariore uiro certamen ortũ. P. Scipioni Africano (ut Valerius Antiâs autor est) duo Q. Petilij diem dixerunt. id, prout cuiusque ingenium erat, interpretabãtur. Alij nõ tribunos pl. sed uniuersam ciuitatẽ, quæ id pati posset, incusabant. duas maximas orbis terrarum urbes ingratas uno propè tempore in principes inuentas. Romã ingratiorem. siquidẽ uicta Carthago uictum Annibalẽ in exilium expulisset: Roma uictrix uictorẽ Africanũ expellat. Alij, neminẽ unum ciuem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non poßit. nihil tam æquandæ libertatis esse, quàm potentißimũ quenque posse dicere causam. quid autem tutò cuiquam, nedũ summam Reip. permitti, si ratio non sit reddenda? qui ius æquum pati nõ poßit, in eum uim haud iniustam esse. Hæc agitata sermonibus, donec dies dicendæ causæ uenit. nec alius antea quisquam, nec ille ipse Scipio COS. censor'ue maiore omnis generis hominum frequẽtia, quàm reus illo die in forũ est deductus. Iussus dicere causam, sine ulla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exorsus, ut satis constaret, neminem unquam neq; melius, neque uerius laudatum esse. dicebantur enim ab eodem animo ingenioq;, à quo gesta erant. & aurium fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Tr. pl. uetera luxuriæ crimina Syracusanorum hybernorum, & Locris Pleminianum tumultum cum ad fidem præsentium criminum retulissent: suspitionibus magis, quàm argumentis pecuniæ captæ reum accusarunt.

Filium captū sine precio redditum. omnibusq; alijs rebus Scipionem, tanquā in eius unius manu pax Romana, bellumq; esset, ab Antiocho cultum. dictatorem eum consuli, non legatum in prouincia fuisse. nec ad aliam rem eò profectum, quàm ut id, quod Hispaniæ, Galliæ, Siciliæ, Africæ iampridem persuasum esset: hoc Græciæ, Asiæq; & omnibus ad Orientem uersis regibus gentibusq; appareret: unum hominem caput columenq; imperij Romani esse: sub umbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. Infamia intactum, inuidia qua possunt urgent. Orationibus in noctem perductis, producta dies est. ubi ea uenit, tribuni in rostris prima luce consederunt. citatus reus magno agmine amicorū clientiumq; per mediam cōcionem ad rostra subijt. silentioq; facto, Hoc, inquit, die tribuni pl. uosq; Quirites, cū Annibale & Carthaginiensibus signis collatis in Africa bene ac feliciter pugnaui. itaque cum hodie litibus & iurgijs supersederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Iouem O P T. M A X. *Iunonemq; & Mineruam, cæteros'que deos, qui Capitolio atque arci præsident, salutandos ibo: hisq; gratias agam, quòd mihi & hoc ipso die, & sæpe aliâs egregie Reip. gerendæ mentem facultatemq; dederunt. uestrū quoq; quibus cōmodum est, ite mecū Quirites: & orate deos, ut mei similes principes habeatis: ita si ab annis septēdecim ad senectutē semper uos ætatem meā honoribus uestris anteistis, ego uestros honores rebus gerendis præcessi. Ab rostris in Capitolium ascendit. simul se uniuersa concio auertit, & secuta Scipionem est: adeo, ut postremo scribæ uiatoresq; tribunos relinquerent: nec cum ijs præter seruilē comitatū, & præconē, qui reum ex rostris*

citabat

citabat, quisquam esset. Scipio nō in Capitolio modo, sed per totam urbem omnia templa deûm cū P. R. circumijt. Celebratior is propè dies fauore hominū, & æstimatione ueræ magnitudinis eius fuit, quàm quo triumphans de Syphace rege & Carthaginiensibus urbem est inuectus. Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni illuxit. post quem, cum inuidiam & certamina cum tribunis prospiceret: die lōngiore producta in Literninum cōcessit, certo cōsilio ne ad causam dicendā adesset. maior animus & natura erat, ac maiori fortunæ assuetus, quàm ut reus esse sciret, & summittere se in humilitatē causam dicētium. Vbi dies uenit, citariq; absens est cœptus, L. Scipio morbum causæ esse cur abesset, excusabat. quam excusationē cum tribuni qui diem dixerant, nō acciperent: & ab eadem superbia non uenire ad causam dicendā arguerent, qua iudicium & tribunos pl. & concionē reliquisset: et quibus ius de se dicendæ sententiæ & libertatem ademisset, his comitatus, uelut captos trahens, triumphum de P. R. egisset: secessionemq; eo die in Capitoliū à Tr. pl. fecisset. Habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce & autore nos reliquistis, ab eo ipsi relicti estis. & tantum animorum in dies nobis decrescit: ut ad quem antè annis XVII. exercitum & classem habētem tribunos plebis ædilemq; in Siciliam mittere ausi sumus, qui prehenderent eum & Romam reducerent: ad eum priuatum ex uilla sua extrahendum ad causam dicendam mittere non audeamus? Tribuni pl. appellati ab L. Scipione ita decreuerunt: si morbi causa excusaretur, sibi placere accipi eam causam, diemq; à collegis produci. Tribunus ple. eo tempore Tib. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedēbant. is, cum uetuisset nomen suum decreto collegarum

ascribi

ascribi, tristioremq; omnes sententiam expectarent, ita decreuit. Cum L. Scipio excuset morbum esse causæ fratri: satis id sibi uideri, se P. Scipionem, priusquam Romam rediisset, accusari non passurum. tum quoq;, si se appellet, auxilio ei futurũ ne causam dicat. ad id fastigium rebus gestis, honoribus P.R. P. Scipionem deorum hominumq; cõsensu peruenisse, ut sub rostris reum stare & præbere aures adolescentium cõuitijs, populo Romano magis deforme, quàm ipsi sit. Adiecit decreto indignationem. Sub pedibus uestris stabit tribuni domitor ille Africæ Scipio? ideo quatuor nobilissimos duces Pœnorum in Hispania, quatuor exercitus fudit fugauitq;; ideo Syphacem cepit, Annibalem deuicit, Carthaginem uectigalem nobis fecit; Antiochum (recepit enim fratrem cõsortem huius gloriæ L. Scipio) ultra Tauri iuga emouit, ut duobus Petilijs succumberet? uos de P. Africano palmam peteretis? nullis'ne meritis suis, nullis uestris honoribus unquam in arcem tutam, & uelut sanctam clari uiri peruenient: ubi si non uenerabilis, inuiolata saltem senectus eorum considat? Mouit & decretum, & adiecta oratio non cæteros modo, sed ipsos etiam accusatores: et deliberaturos se quid sui iuris & officij esset, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimisso, haberi est cœptus. ibi gratiæ ingẽtes ab uniuerso ordine, præcipue à consularibus senioribusq; Tib. Graccho actæ sunt, quòd Rempub. priuatis simultatibus potiorem habuisset. & Petilij uexati sunt probris, quòd splendere aliena inuidia uoluissent, & spolia ex Africani triumpho peterent. Silentium deinde de Africano fuit. uitam Literni egit sine desiderio urbis. Morientem rure eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt, monumẽtumq; ibi ædificari, ne funus sibi in ingrata patria fieret. Vir

memo

memorabilis, bellicis tamen quàm pacis artibus memorabilior prima pars uitæ, quàm postrema fuit: quia in iuuenta bella aßiduè gesta, cum senecta res quoque deflorere, nec præbita est materia ingenio. quid ad primum consulatum secundus, etiam si censuram adijcias? quid Asiatica legatio & ualetudine aduersa inutilis, & filij casu deformata, & post reditum neceßitate aut subeundi iudicij, aut simul cū patria deserendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neq; maius neq; periculosius Romani gessere, unus præcipuā gloriam tulit. Morte Africani creuere inimicorum animi. quorum princeps fuit M. Porcius Cato, qui uiuo quoq; eo allatrare eius magnitudinem solitus erat. hoc autore existimantur Petilij & uiuo Africano rem ingreßi, & mortuo rogationem promulgasse. Fuit autem rogatio talis: Velitis, iubeatis, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est, quiq; sub eius imperio fuerunt: quod eius in publicum relatum non est, uti de ea re Ser. Sulpitius Pr. urbanus ad senatum referat? quē eam rem uelit senatus quærere de ijs, qui prætores nūc sunt? Huic rogationi primo Q. & L. Nummij intercedebant. senatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita ut antea semper factum esset, æquum censebant. Petilij nobilitatem & regnum in senatu Scipionum accusabant. L. Furius Purpurio consularis, qui in decem legatis in Asia fuerat, latius rogandum censebat: non quæ ab Antiocho modo pecuniæ captæ forent, sed quæ ab alijs regibus gētibusq;: Cn. Manlium inimicum incessens. Et L. Scipio, quem magis pro se quàm aduersus legem dicturum apparebat, dissuasor processit. is post mortem P. Africani fratris, uiri omnium fortißimi clarißimi'que eam exortam rogationem est conquestus. parum enim

fuisse

fuisse, nō laudari pro Rostris P. Africanum post mortem, nisi etiam accusaretur. & Carthaginienses exilio Annibalis contentos esse: populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis exatiari, nisi & ipsius fama sepulti laceretur, & frater insuper accessio inuidiæ mactetur. M. Cato suasit rogationem: extat oratio eius de pecunia regis Antiochi: & Nummios tribunos autoritate deterruit, ne aduersarentur rogationi. Remittentibus ergo his intercessionem, omnes tribus uti rogasset, iusserunt. Ser. Sulpitio deinde referente, quem rogatione Petilia quærere uellent, Q. Terentium Culleonem patres iusserunt. Ad hunc prætorem adeo amicum Corneliæ familiæ, ut qui Romæ mortuum elatum'que P. Scipionem (est enim ea quoque fama) tradunt, pileatum sicut in trumpho ierat, in funere quoque ante lectum isse memoriæ prodiderint: & ad portam Capenam mulsum prosecutis funus dedisse, quòd ab eo inter alios captiuos in Africa ex hostibus receptus esset: aut adeo inimicum eundem, ut propter insignem simultatem ab ea factione quæ aduersa Scipionibus erat, delectus sit potissimum ad quæstionem exercendam: cæterum ad hunc nimis æquum aut iniquum prætorem reus extemplo factus L. Scipio. simul & delata & recepta nomina legatorum eius, A. & L. Hostiliorum Catonum, & C. Furij Aculeonis quæstoris, & ut omnia contacta societate peculatus uiderentur, scribæ quoque duo & accensus. L. Hostilius, & scribæ & accēsus, priusquā de Scipione iudicium fieret, absoluti sunt: Scipio & A. Hostilius legatus, & C. Furius damnati: quo commodior pax Antonio daretur, Scipionem VI. millia pondo auri, quadringenta octoginti plus accepisse, quàm in ærarium retulerit: A. Hostilium LXXX. pondo auri, argenti

genti CCCCIII. *Furium quæstorem auri centum* XXX. *argenti* CC. *pondo. Has ego summas auri & argenti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidem librarij mendum, quàm mendacium scriptoris esse in summa auri atq; argenti. similius enim ueri est, argenti quàm auri maius pondus fuisse: & potius quadragies, quàm ducenties quadragies litem æstimatam: eò magis, quòd tantæ summæ rationem etiam ab ipso P. Scipione requisitam esse in senatu tradunt: librumq́; rationis eius cum Lucium fratrem afferre iußisset, inspectante senatu suis ipsum manibus concerpsisse, indignantem quòd cum bis millies in ærariũ intulisset, quadragies ratio ab se posceretur. ab eadem fiducia animi, cum quæstores pecuniã ex ærario cõtra legem promere non auderent: poposcisse claues, & se aperturum ærarium dixisse, qui ut clauderetur effecisset. Multa alia in Scipionis exitu maximè uitæ, dieq; dicta, morte, funere, sepulchro in diuersum trahunt: ut cui famæ, quibus scriptis assentiar, nõ habeã. nõ de accusatore cõuenit. alij M. Næuium, alij Petilios diem dixisse scribunt. non de tẽpore, quo dicta dies sit: non de anno, quo mortuus sit: non ubi mortuus aut elatus sit: alij Romæ, alij Literni & mortuum & sepultum. utrobique monumenta ostenduntur, & statuæ. nam & Literni monumentum monumẽtoq; statua superimposita fuit: quam tempestate disiectam nuper uidimus ipsi. & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse: tertia poëtæ Q. Ennij. Nec inter scriptores rerum discrepat solum, sed orationes quoque (si modo ipsorum sunt, quæ feruntur P. Scipionis & Tib. Gracchi) abhorrent inter se. Index orationis P. Scipionis, nomẽ M. Næ-*

uij

uij Tr.pl.habet:ipsa ratio sine nomine est accusatoris:nebulonem modo, modo nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem oratio aut Petiliorum accusatorum Africani, aut diei dictæ Africano ullam mentionem habet. alia tota serenda fabula est Gracchi orationi conueniens: & illi autores sequendi sunt, qui, cum L. Scipio & accusatus & damnatus sit pecuniæ captæ ab rege, legatum in Hetruria fuisse Africanum tradũt. quò post famam de fratris casu allatam, relicta legatione cucurrisse eum Romam: & cum à porta rectà ad forum se contulisset, quòd in uincula duci fratrem dictum erat, repulisse à corpore eius uiatorem, & tribunis retinentibus magis pie quàm ciuiliter uim fecisse. hæc enim ipsa Gracchus queritur, dissolutam esse à priuato tribunitiam potestatem. & ad postremum cum auxilium L. Scipioni polliceretur, adijcit, tolerabilioris exempli esse à Tr.pl. potius, quàm à priuato uictam uideri & tribunitiam potestatem, & Remp.esse. sed ita hãc unam impotentem eius iniuriã inuidia onerat, ut increpando quòd degenerarit tantum à se ipse, cumulatas ei ueteres laudes moderationis & temperantiæ pro reprehensione præsenti reddat. castigatum enim quondam ab eo populum ait, quòd eum perpetuum consulem & dictatorem uellet facere. prohibuisse statuas sibi in comitio, in rostris, in curia, in Capitolio, in cella Iouis poni. prohibuisse ne decerneretur, ut imago sua triũphali ornatu è tẽplo Iouis OPT. MAX. *exiret. Hæc uel in laudatione posita ingentem magnitudinem animi moderandis ad ciuilem habitum honoribus significarẽt: quæ exprobrando inimicus fatetur. Huic Graccho minorẽ ex duabus filijs (nam maior P. Cornelio Nasicæ haud dubie à patre collocata erat) nuptam fuisse cõuenit. illud parũ constat, utrũ post mortẽ pa*

tris & desponsa sit, & nupserit: an ueræ illæ opiniones sint: Gracchum, cum L. Scipio in uincula duceretur, nec quisquam collegarum auxilio esset, iurasse sibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuissent, manere, nec se gratiæ quærēdæ causa quicquā facere: sed in quem carcerē reges & imperatores hostium ducentem uidisset P. Africanum, in eum se fratrem eius duci nō passurum. Senatum eo die forte cœnantem in Capitolio cōsurrexisse & petisse, ut inter epulas Graccho filiam Africanus desponderet. quibus ita inter publicum solenne sponsalibus rite factis cum se domum recepisset, Scipionem Aemyliæ uxori dixisse: filiam se minorem despondisse. cum illa muliebriter indignabunda nihil de communi filia secum consultatum, adiecisset: non si Tib. Graccho daret, expertem consilij debuisse matrem esse: lætum Scipionem tam concordi iudicio, ipsi desponsam respondisse. Hæc de tanto uiro quanquam & opinionibus & monumentis literarum uariarent, proponenda erant. Iudicijs à Q. Terentio Pr. perfectis, Hostilius & Furius damnati prædes eodem die quæstoribus urbanis dederunt. Scipio cum contenderet, omnem quam accepisset pecuniam, in ærario esse, nec se quicquam publici habere, in uincula duci est cœptus. P. Scipio Nasica tribunos appellauit: orationemq; habuit plenā ueris decoribus, non communiter modo Corneliæ gentis, sed proprie familiæ suæ. Parentes suos & P. Africani ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuisse Cn. & P. Scipiones, clarissimos uiros. eos, cum per aliquot annos in terra Hispania aduersus multos Pœnorum Hispanorumq; & duces & exercitus nominis Romani famā auxissent, nō bello solum, sed quod Romanæ temperantiæ fideiq; specimē illis gentibus dedissent, ad extremum ambos pro P. R. morte

occu

occubuisse. cum illorum tueri gloriam posteris satis esset, P. Africanum tantum paternas superauisse laudes, ut fidem fecerit, non sanguine humano, sed stirpe diuina satum se esse. L. Scipionem, de quo agatur: ut quae in Hispania, quae in Africa, cum legatus fratris esset, gesisset, praetereantur: consulem & ab senatu dignum uisum, cui extra sortem Asia prouincia, & bellum cum Antiocho rege decerneretur: & à fratre, cui pòst duos consulatus censuramq; & triumphum legatus in Asiam iret, ibi ne magnitudo & splendor legati laudibus COS. *officeret: forte ita incidisse, ut quo die ad Magnesiam signis collatis L. Scipio Antiochum deuicisset, aeger P. Scipio Eleae dierum aliquot uia abesset. nō fuisse minorem eum exercitum, quàm Annibalis, cum quo in Africa esset pugnatum. Annibalem eundem fuisse inter multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. & bellum quidem ita gestum esse, ut ne fortunam quidem quisquam criminari posit. in pace crimen queri: eam dici uenisse. hic* X. *legatos simul argui, quorū ex consilio data pax esset. quin extitisse ex* X. *legatis, qui Cn. Manlium accusarent. tamen non modo ad criminis fidem, sed ne ad moram quidem triūphi eam accusationem ualuisse. At Hercule in Scipione ipsas leges pacis, ut nimium accommodatas Antiocho, suspectas esse. integrum enim ei regnum relictum: omnia posidere eum uictum, quae ante bellum eius fuerint. auri & argenti cum uim magnam habuisset, nihil in publicum relatum, omne in priuatum uersum. An non praeter omnium oculos tantū auri argentiq; in triumpho L. Scipionis: quantum non decem alijs triumphis, si omne in unum conferatur, sit latum? Nam quid de finibus regni dicam? Asiam omnem, & proxima Europae tenuisse Antiochum: ea quanta*

regio orbis terrarum sit à Tauro monte in Aegeum usq; prominens mare: quot nō urbes modo, sed gētes amplecta tur, omnes scire. hanc regionem dierū plus triginta in lon gitudinem, decem inter duo maria in latitudinem paten= tem, usq; ad Tauri montis iuga Antiocho ademptam, ex= pulso in ultimum angulum orbis terrarum. Quid, si gra= tuita pax esset, plus adimi ei potuisse? Philippo uicto Ma= cedoniam, Nabidi Lacedæmonē relictam: nec Quintio crimen quæsitum. non enim habuisse cum Africanum fra= trem: cuius cum gloria prodesse L. Scipioni debuisset, inui diam nocuisse. tantum auri argentiq; iudicatum esse in do mum L. Scipionis illatum, quantum uenditis omnibus bo= nis redigi nō posset. ubi ergo esse regium aurum? ubi tot hæreditates acceptas? in domo, quam sumptus nō exhause rint, extare debuisse nouæ fortunæ cumulū. At enim quod ex bonis redigi non posit, ex corpore & tergo per uexa tionem & contumelias L. Scipionis petituros inimicos: ut in carcere inter fures nocturnos & latrones uir clarißi= mus includatur, & in robore & tenebris expiret: deinde nudus ante carcerem proijciatur. non id Corneliæ magis familiæ, quàm urbi Romanæ fore erubescendum. Aduer= sus ea Terentius Pr. rogationem Petiliam, & senatuscon= sultum, & iudicium de L. Scipione factum recitauit. se, ni referatur pecunia in publicum, quæ iudicata sit: nihil ha= bere quod faciat, nisi ut prehendi damnatum, & in uincu la duci iubeat. Tribuni cum in conciliū secessißent, pau lo pòst C. Fannius ex sua collegarumq; aliorum, præter Gracchum, sententia pronuntiauit, prætori non intercede re tribunos, quo minus sua potestate utatur. Tib. Grac= chus ita decreuit: Quominus ex bonis L. Scipionis quod iu dicatū sit, redigatur, se non intercedere prætori. L. Scipio nem,

nem, qui regem opulentißimum orbis terrarum deuicerit, imperium P.R. propagauerit in ultimos terrarum fines: regem Eumenem, Rhodios, alias tot urbes Asiæ deuinxerit P.R. beneficijs: plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit, non passurum inter hostes P.R. L. Scipionem in carcere & in uinculis esse, mittiq́; eum se iubere. Tanto assensu auditum est decretum, adeo dimissum L. Scipionem læti homines uiderunt, ut uix in eadem ciuitate uideretur factum iudicium. in bona deinde L. Scipionis possessum publice quæstores prætor misit. neque in ijs non modo uestigium ullum comparuit pecuniæ regiæ, sed nec tantum redactum est, quantæ summæ damnatus fuerat. Collata pecunia à cognatis amicisq́; & clientibus est L. Scipioni, ut si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quàm ante calamitatem fuerat. nihil accepit. quæ necessaria ad cultum erant, redempta ei à proximis cognatis sunt. uerteratq́; Scipionũ inuidia in prætorem, & consilium eius, & accusatores.

DECADIS IIII. LIBER IX.

DVM hæc (si modo hoc anno acta sunt) Romæ agũtur: COS S. ambo in Liguribus gerebant bellũ. Is hostis uelut natus ad continendam inter magnorum interualla bellorũ Romanis militarem disciplinã erat: nec alia prouincia militẽ magis ad uirtutem acuebat. nã Asia & amœnitate urbiũ, & copia terrestriũ maritimarũq́; rerũ, & mollitia hostiũ, regijsq́; opibus ditiores, quàm fortiores exercitus faciebat. præcipue sub impe

rio Cn. Manlij solute ac negligenter habiti sunt. itaque asperius paulo iter in Thracia, & exercitatior hostis magna clade eos castigauit. in Liguribus omnia erant, quæ militē excitarent: loca mōtana & aspera, quæ & ipsis capere labor erat, & ex præoccupatis deijcere hostē: itinera ardua, angusta, infesta insidijs: hostis leuis & uelox & repentinus, qui nullū usquam tēpus, nullum locum quietum aut securū esse sineret: oppugnatio necessaria munitorū castellorū, laboriosa simul periculosaq;: inops regio, quæ parsimonia astringeret milites, prædæ haud multū præberet. itaq; non lixa sequebatur, non iumentorum longus ordo agmen extendebat. nihil, præter arma & uiros omnē spem in armis habētes, erat. nec deerat unquam cū ijs uel materia belli, uel causa: quia propter domesticā inopiā uicinos agros incursabant: nec tamen in discrimen summæ rerū pugnabatur. C. Flaminius cos. cū Friniatibus Liguribus in agro eorū pluribus prælijs secūdis factis, in ditionē gentem accepit, & arma ademit: & quia non syncera fide tradebāt, cum castigarētur, relictis uicis in mōtem Auginū confugerūt. cōfestim secutus est cos. cæterū effusi rursus, & pars maxima inermes per inuia & rupes diruptas præcipitātes fugerūt, quà sequi hostis non posset. ita trans Apenninum abierunt. qui castris se tenuerant, circūsessi & expugnati sunt. Inde trans Apenninū ductæ legiones. ibi mōtis, quē ceperant, altitudine paulisper se tutati, mox in deditionē cōcesserunt. tū cōquisita cū intentiore cura arma, & omnia adēpta. Translatū deinde ad Apuanos Ligures bellū, qui in agrū Pisanū Bononiensemq; ita incursauerāt, ut coli nō possent. his quoq; perdomitis cos. pacē dedit finitimis. & quia à bello quieta ut esset prouincia, effecerat: ne in otio militē haberet, uiam à

Bono

Bononia perduxit Arretiū. M. Aemylius alter cos. agros Ligurum uicosq́;, qui in campis aut uallibus erant, ipsis montes duos Ballistam Suismontiūq́; tenētibus, deus sit depopulatusq́; est. deinde eos qui in mōtibus erant adortus, primo leuibus prælijs fatigauit: postremo coactos in aciem descendere iusto prælio deuicit, in quo & ædem Dianæ uouit. Subactis cis Apenninū omnibus, tum transmontanos adortus: in his & Frisinates Ligures erāt, quos non adierat C. Flaminius. omnes Aemylius subegit, armaq́; ademit, & de mōtibus in campos multitudinē deduxit. Pacatis Liguribus in agrum Gallicum exercitum duxit, uiamq́; ab Placentia, ut Flaminiæ cōmitteret, Ariminum perduxit. prælio ultimo, quo cum Liguribus signis collatis conflixit, ædem Iunoni reginæ uouit. Hæc in Liguribus eo anno gesta. In Gallia M. Furius Pr. insontibus Cenomanis, in pace speciem belli quærens, ademerat arma. id Cenomani conquesti Romæ apud senatum, reiectiq́; ad cos. Aemylium, cui ut cognosceret statueretq́; senatus permiserat, magno certamine cū prætore habito, tenuerunt causam. arma reddita Cenomanis, decedere è prouincia Pr. iussus. Legatis deinde sociorum Latini nominis, qui toto undiq; ex Latio frequentes conuenerant, senatus datus est. his querentibus magnam multitudinem ciuium suorum Romam commigrasse, & ibi censos esse, Q. Terentio Culleoni Pr. negotium datum est, ut eos conquireret, & quem C. Claudio, M. Liuio censoribus, postúe eos cēsores, ipsum parētem'ue eius apud se cēsum esse probassent socij, ut redire eò cogeret, ubi censi essent. Hac cōquisitione xii. millia Latinorum domos redierunt, iam tum multitudine alienigenarum urbem onerante. Priusquam cos. redirent Romam, M. Fuluius procos. ex

Aetolia rediit. isq; ad ædem Apollinis in senatu cum de rebus in Aetolia Cephaleniaq; ab se gestis disseruisset, petijt à patribus, ut æquum censerent ob Remp. bene ac feliciter gestam, & dijs immortalibus honorem haberi iubere, & sibi triumphũ decernere. M. Aburius Tr. pl. si quid de ea re ante M. Aemylij C O S. *aduentum decerneretur, intercessurum se ostendit. eum cõtradicere uelle, proficiscentemq; in prouinciam ita sibi mandasse, ut ea disceptatio integra in aduentum suum seruaretur. Fuluium temporis iacturam facere. senatũ etiam præsente* C O S. *quod uellet, decreturum. M. Fuluius: Si aut simultas* M. *Aemylij secum ignota hominibus esset, aut quàm is eas inimicitias impotẽti ac propè regia ira exerceret: tamen nõ fuisse ferendum, absentem* C O S. *& deorũ immortalium honori obstare, & meritum debitumq; triumphum morari: imperatorem rebus egregie gestis, uictoremq; exercitum cum præda ac captiuis ante portas stare, donec* C O S. *ob hoc ipsum moranti redire Romã libitum esset. Verum enimuero cum sint notißimæ sibi cum* C O S. *inimicitiæ, quid ab eo quenquam posse æqui expectare? qui per infrequẽtiam furtim S. C. factum ad ærarium detulerit: Ambraciam non uideri ui captã, quæ aggere ac uineis oppugnata sit, ubi incensis operibus alia deintegro facta sint, ubi circa muros supra subterq; terram per dies quindecim pugnatũ: ubi à prima luce, cum iam transcendisset muros miles, usque ad noctẽ diu anceps præliũ tenuerit: ubi plus tria millia hostiũ sint cæsa. Iam de deorũ immortalium tẽplis spoliatis in capta urbe, qualem calumniam ad pontifices attulerit? nisi Syracusarum cæterarũq; captarũ ciuitatũ ornamentis urbem exornari fas fuerit, in Ambraciam unam captam non ualuerit belli ius. se & P. C. orare, & à tribunis*

bunis

bunis petere, ne se superbissimo inimico ludibrio esse si-
nant. Vndiq; omnes alij deprecari tribunũ, alij castiga
re. Tib. Gracchi collegæ plurimũ oratio mouit. Ne suas
quidem simultates pro magistratu exercere boni exempli
esse. alienarum uero simultatum Tr. pl. cognitorem fieri,
turpe & indignum collegij eius potestate & sacratis legi
bus esse. suo quenq; iudicio & homines odisse aut dilige-
re, & res probare aut improbare debere, non pendere ex
alterius uultu ac nutu, nec alieni momentis animi circum-
agi, astipulariq; irato consuli tribunum pl. & quid priua
tim M. Aemylius mandauerit, meminisse, tribunatũ sibi à
P. R. mandatum obliuisci, & mandatum pro auxilio ac li
be[illegible]te priuatorum, non pro consulari regno. ne hoc qui-
dem cernere eum, fore ut memoriæ ac posteritati mande-
tur, eiusdem collegij alterum è duobus Tr. pl. suas inimici-
tias remisisse Reip. alterum alienas & mandatas exercuis
se. His uictus castigationibus tribunus cum templo ex-
cessisset, referente Ser. Sulpitio Pr. triumphus M. Fuluio
est decretus. Is cum gratias P. C. egisset, adiecit, ludos ma-
gnos se Ioui OPT. MAX. eo die, quo Ambraciam cepis
set, uouisse. in eam rem sibi centum pondo auri à ciuitati-
bus collatum. petere ut ex ea pecunia, quam in triumpho
latam in ærario positurus esset, id aurum secerni iuberẽt.
Senatus pontificum collegium cõsuli iussit, num omne id
aurum in ludos consumi necessum esset. cum pontifices
negassent ad religionem pertinere, quanta impensa in lu-
dos fieret: senatus Fuluio, quantum uellet impenderet.
permisit, dum ne summam octoginta millium excederet.
Triumphare mense Ianuario statuerat. sed cum audisset
COS. Aemylium literis Aburij Tr. pl. acceptis de re-
missa intercessione, ipsum ad impediendum triumphum

Romam uenientem ægrum in uia substitisse, ne plus in triumpho certaminũ, quam in bello haberet, prætulit triũphi diem. Triumphauit ad X. Cal. Ianuarias de Aetolis, & de Cephalenia. Aureæ coronæ centũ XII. pondo antè currũ latæ sunt: argẽti pondo millia LXXXIII. auri põdo CCXLIII. tetradrachma Attica CXVIII. millia: Philippei nummi XII. millia CCCCXXII. signa ænea CCLXXXV. signa marmorea CCXX. arma, tela, cætera spolia hostium magnus numerus. ad hæc catapultæ, balliſtæ, tormenta omnis generis: duces aut Aetoli & Cephalenes, aut regij ab Antiocho ibi relicti ad septem & XX. Multos eo die, priusquam in urbem inueheretur: in circo Flaminio tribunos, præfectos, equites, centuriones, Romanos sociosq; donis militaribus donauit: militibus ex præda uicenos quinos denarios diuisit: duplex centurioni: triplex equiti. Iam consularium comitiorum appetebat tempus, quibus quia M. Aemylius, cuius sortis ea cura erat, occurrere non potuit, C. Flaminius Romam uenit. ab eo creati COSS. Sp. Posthumius Albinus, Q. Martius Philippus. Prr. inde factiT. Mænius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piso, M. Licinius Lucullus, C. Aurelius Scaurus, L. Quintius Crispinus. Extremo anni magistratibus iam creatis, ad tertium nonas Martias Cn. Manlius Volso de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphauit. serius ei triumphandi causa fuit, ne Q. Terentio Culleone Pr. causam lege Petilia diceret, & incendio alieni iudicij, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret: eo infensioribus in se, quam in illum iudicibus, quòd disciplinam militarem seuere ab eo conseruatam successor ipse omni genere licentiæ corruperat. neq; ea sola infamiæ erant, quæ in prouincia procul ab oculis facta narrabantur:

sed

d etiam magis,quæ in militibus eius quotidie conspicie=
antur. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Asia
co inuecta in urbem est. ij primum lectos æratos, uestem
ragulam pretiosam,plagulas, & alia textilia, & quæ
m magnificæ supellectilis habebantur, monopodia, &
bacos Romã aduexerũt.tunc psaltriæ sambucistriæq; &
onuiualia ludionum oblectamenta addita epulis: epulæ
uoq; ipsæ & cura, & sumptu maiore apparari cœptæ.
m coquus, uilißimum antiquis mancipiũ & æstimatio=
e & usu,in pretio esse,& quod ministeriũ fuerat,ars ha
eri cœpta.uix tamen illa,quæ tum conspiciebantur, semi
a erant futuræ luxuriæ. In triumpho tulit Cn. Manlius
oronas aureas C C.duodecim pondo:argenti põdo C C=
X.millia:auri pondo M M C I I I. tetradrachmûm Atti
ûm C X X V I I.millia. cistophori C C L. Philippeorum
ureorum nummorum sedecim millia C C C X X. & ar=
a spoliaq; multa Gallica carpẽtis transuecta. duces ho=
tium duo & quinquaginta ducti ante currum. Militibus
quadragenos binos denarios diuisit, duplex centurioni.
& stipendium duplex in pedites dedit,triplex in equites.
Multi omnium ordinum donati militaribus donis currum
secuti sunt. carminaq; à militibus ea in imperatorẽ dicta,
ut facile appareret, in ducem indulgentem ambitiosumq;
ea dici:triumphum esse militari magis fauore, quàm popu
lari celebrem. Sed ad populi quoq; gratiam cõciliandam
amici Manlij ualuerunt.quibus annitentibus S. C. factum
est,ut ex pecunia,quæ in triumpho translata esset:stipen=
dium collatum à populo in publicũ, quod eius solutũ an=
tea non esset,solueretur.uicenosquinos & semisses in mil
lia æris quæstores urbani cum fide & cura soluerũt. Per
idem tẽpus Trr. mil. duo ex duabus Hispanijs cum literis

C.Ca

C. Catinij & L. Manlij, qui eas prouincias obtinebant, uenerunt. ex ijs literis cognitum est: Celtiberos Lusitanosq; in armis esse, & sociorum agros populari. de ea re consultationem integram senatus ad nouos magistratus reiecit. Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus faciebant, malus in circo instabilis in signũ Pollẽtiæ procidit, atq; id deiecit. ea religione moti patres, & diem unum adijciendum ludorum celebritati censuerunt, & signa duo pro uno reponenda, & nouum auratum faciendum. Et plebeij ludi ab ædilibus C. Sempronio Blæso, & M. Furio Lusco diem unũ instaurati sunt. Insequens annus Sp. Posthumiũ Albinum, & Q. Marcium Philippum c o s s. ab exercitu bellorumq; & prouinciarum cura ad intestinæ coniurationis uindictam auertit. Prr. prouincias sortiti sunt: T. Mænius urbanam: M. Licinius Lucullus inter ciues & peregrinos: C. Aurelius Scaurus Sardiniã: P. Cornelius Sulla Siciliã: L. Quintius Crispinus Hispaniã citeriorẽ: C. Calpurnius Piso Hispaniã ulteriorẽ. c o s s. ambobus quæstio de clãdestinis coniurationibus decreta est. Græcus ignobilis in Hetruriam primum uenit, nulla cum arte earum, quas multas ad animorum corporumq; cultum nobis eruditissima omnium gens inuexit, sed sacrificulus & uates: nec is qui aperta religione propalã & quæstũ & disciplinam profitẽdo animos errore imbueret, sed occultorũ antistes sacrorũ. Initia erãt, quæ primo paucis tradita sunt: deinde uulgari cœpta per uiros mulieresq;. additæ uoluptates religioni uini & epularũ, quo plurium animi illicerẽtur. cum uinum animos & nox, & mixti fœminis mares, ætatis teneræ maioribus, discrimẽ omne pudoris extinxissent: corruptelæ primum omnis generis fieri cœptæ: cũ ad id quisq;,

quò

natura pronioris libidinis esset, paratam uoluptatem
erret. nec unum genus noxæ stupra promiscua ingenuo
foeminarumq; erant. sed falsi testes falsa signa testi-
iaq; & iudicia ex eadem officina exibant. uenena in-
m intestinæq; cædes, ita ut ne corpora quidem inter-
ad sepulturam extarent. multa dolo, pleraq; per uim
ebantur. occulebat uim, quòd præ ululatibus tympano
q; & cymbalorum strepitu nulla uox quiritantiũ in-
stupra & cædes exaudiri poterat. Huius mali labes ex
truria Romam uelut cõtagione morbi penetrauit. pri-
urbis magnitudo capacior patientiorq; talium malo-
n ea celauit. tandem indicium hoc maxime modo ad
sthumium consulem peruenit. P. Ebutius, cuius pater
blico equo stipendia fecerat, pupillus relictus, mortuis
nde tutoribus sub tutela Duroniæ matris & uitrici T.
mpronij Rutili educatus fuerat. & mater dedita uiro
t: & uitricus, quia tutelam ita gesserat, ut rationem red
re non posset: aut tolli pupillum, aut obnoxium sibi uin
lo aliquo fieri cupiebat. uia una corruptelæ Bacchana-
erant. mater adolescentulum appellat, se pro ægroto
uisse, ubi primum conualuisset, Bacchis eum se initiatu
m. damnatam uoti deûm benignitate exoluere id uelle.
. dicrum castimonia opus esse. decimo die cœnatum, de-
de pure lautum in sacrarium deducturam. Scortum no-
ile libertina Hispala Fecenia nõ digna quæstu, cui ancil
la assueuerat: etiam postquam manumissa erat, eodem se
genere tuebatur. huic consuetudo iuxta uicinitatem cum
Ebutio fuit: minime adolescentis aut rei aut famæ damno-
a. ultro enim amatus appetitusq; erat: & maligne omnia
præbentibus suis, meretriculæ munificentia sustinebatur.
quin eò processerat consuetudine capta, ut post patroni
mortem,

mortem, quia in nullius manu erat: tutore à tribunis & prætore petito, cum testamentum faceret, unum Ebutium instituerct hæredem. Hæc amoris pignora cum essent, nec quicquam secretum alter ab altero haberent, per iocum adolescēs uetat eam mirari, si per aliquot noctes secubuisset. religionis se causa, ut uoto pro ualetudine sua facto liberetur, Bacchis initiari uelle. Id ubi mulier audiuit, perturbata, Dij meliora, inquit. mori & sibi & illi satius esse, quàm id faceret. & in caput eorum detestari minas periculaq;, qui id suasissent. Admiratus cum uerba, tum perturbationē tantam adolescens parcere execrationibus iubet. matrē id sibi assentiēte uitrico imperasse. Vitricus ergo, inquit, tuus (matrē enim insimulare forsitā fas non sit) pudicitiam, famā, spem, uitamq; tuā perditū ire hoc facto properat? Eo magis mirabūdo, quærentiq; quid rei esset, pacē ueniamq; precata deorū dearumq;, si coacta charitate eius silenda enuntiasset: ancillam se ait dominæ comitem id sacrarium intrasse, liberam nunquam eò accessisse. scire corruptelarum omnis generis eam officinam esse: & iam biennio constare neminem initiatum ibi maiorem annis x x. ut quisq; introductus sit, uelut uictimam tradi sacerdotibus. eos deducere in locum, qui circunsonet ululatibus cantuq; symphoniæ: & cymbalorū & tympanorū pulsu, ne uox quiritantis cum per uim stuprum inferatur, exaudiri posit. Orare deinde atq; obsecrare, ut eam rem quocunq; discuteret modo: nec se eò præcipitaret, ubi omnia infanda patiēda primū, deinde faciēda essent. neq; ante dimisit eū quàm fidem dedit adolescens, ab his sacris se temperaturū. Posteaquam domum uenit & mater mentionem intulit: quid eo die, quid deinceps ceteris quæ ad sacra pertinerent, faciendum esset: negat eorū se quicquam facturum,

facturũ,nec initiari sibi in animo esse. aderat sermoni uitricus. confestim mulier exclamat: Hispalæ concubitu carere eum decem noctes non posse. illius excetræ delinimentis, & uenenis imbutum nec parẽtis, nec uitrici, nec deorum uerecundiam habere: iurgantes hinc mater, hinc uitricus cum quatuor eum seruis domo exegerunt. Adolescens inde ad Ebutiam se amitam cõtulit, causamq; ei cur esset à matre eiectus, narrauit. deinde ex autoritate eius postero die ad COS. Posthumiũ, arbitris remotis, rem detulit. Consul post diem tertium ad se iussum redire dimisit. ipse Sulpitiam grauem fœminam, socrum suam percunctatus est: ecquam anum Ebutiam ex Auentino nosset? cum ea nosse probam, & antiqui moris fœminam respondisset, opus esse sibi ea cõuenta dixit. mitteret nuntium ad eam, ut ueniret. Ebutia accita ad Sulpitiam uenit. & cõsul paulo pòst, uelut forte interuenisset, sermonem de Ebutio fratris eius filio infert. Lachrymæ mulieri obortæ, & miserari casum adolescentis cœpit: qui spoliatus fortunis à quibus minime oporteret, apud se tunc esset, eiectus à matre: quòd probus adolescens (dij propitij essent) obscœnis, ut fama esset, sacris initiari nollet. Satis de Ebutio exploratũ ratus consul, non uanum autorem esse: dimissa Ebutia, socrum rogat ut Hispalam indidem ex Auentino libertinam non ignotam uiciniæ accerseret ad sese. eam quoq; esse quæ percunctari uellet. Ad cuius nuntiũ perturbata Hispala, quòd ad tam nobilem & grauem fœminam ignara causæ accerseretur: postea quã lictores in uestibulo turbamq; consularem & consulem ipsum conspexit, propè exanimata est. In interiorem partem ædium abductam socru adhibita consul, si uera dicere inducere in animum posset, negat perturbari debere. fidẽ uel ab Sulpitia tali fœmina, uel ab

uel ab se acciperet. expromeret sibi quæ in luco Similæ Bacchanalibus in sacro nocturno solerent fieri. Hoc ubi audiuit, tantus pauor tremorq; omnium membrorũ mulierem cepit, ut diu hiscere non posset. tandẽ confirmata, puellam admodum se ancillam initiatam cum domina ait. aliquot annis, ex quo manumissa sit, nihil quid ibi fiat, scire. Iam idipsum consul laudare, quòd initiatam se non inficiaretur. sed & cætera eadem fide expromeret. neganti ultrà quicquam scire, non eandem dicere si coarguatur ab alio, ac per se fatenti ueniam aut gratiam fore. eum sibi omnia exposuisse qui ab illa audisset. Mulier haud dubie, id quod erat, Ebutium indicem arcani rata esse, ad pedes Sulpitiæ procidit: & eam primo orare cœpit, ne mulieris libertinæ cum amatore sermonem in rem non seriam modo, sed capitalem etiam uerti uellet. se terrendi eius causa, non quòd sciret quicquã, ea locutam esse. Hic Posthumius accensus ira, tum quoque ait eam cum Ebutio se amatore cauillari credere, non in domo grauissimæ fœminæ & cum consule loqui. & Sulpitia attollere pauẽtem, simul illam adhortari, simul iram generi lenire. Tandem confirmata, multum incusata perfidia Ebutij, qui optimi in eo ipso meriti talem gratiam retulisset: magnum sibi metum deorum, quorum occulta enuntiaret: maiorem multo dixit hominum esse, qui se indicem manibus suis discerpturi essent. itaque hoc se Sulpitiam, hoc consulem orare, ut se extra Italiam aliquò amandarent, ubi reliquũ uitæ degere tuto posset. Bono animo esse iubere eam cõsul, & sibi curæ fore dicere, ut Romæ tuto habitaret. Tũ Hispala originẽ sacrorũ expromit. Primo sacrariũ id fœminarũ fuisse, nec quẽquã uirũ cò admitti solitum. tres in anno statos dies habuisse, qbus interdiu Bacchis initiarẽtur.

sacer

sacerdotes inuicem matronas creari solitas. Pacullam Miniam Campanam sacerdotem omnia tanquam deûm moni tu immutasse. nam & uiros eam primam suos filios initiasse, Minium & Herennium Cerrinios, & nocturnum sacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorum fecisse. ex quo in promiscuo sacra sint: & permisti uiri fœminis & noctis licentia accesserit: nihil ibi facinoris, nihil flagitij prætermissum. plura uirorum inter sese, quàm fœminarum esse stupra. si qui minus patientes dedecoris sint, & pigriores ad facinus, pro uictimis immolari nihil nefas ducere. hanc summã inter eos religionem esse. uiros uelut mente capta cum iactatione fanatica corporis uaticinari. matronas baccharum habitu crinibus paßis cum ardẽtibus facibus decurrere ad Tybcrim: demissasq; in aquam faces, quia uiuum sulphur cum calce insit, integra flamma efferre. Raptos à dijs homines dici, quos machinæ illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant. eos esse, qui aut coniurare aut sociari facinoribus, aut stuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum iam propè populum esse: in his nobiles quosdam uiros fœminasq́;. biennio proximo institutum esse, ne quis maior x x. annis, initiaretur. captari ætates & erroris & stupri patientes. Peracto indicio aduoluta rursus genibus preces easdem, ut se ablegaret, repetiuit. Consul rogat socrum, ut aliquam partem ædium uacuam faceret, quò Hispala immigraret. cœnaculum super ædes datũ est, scalis ferentibus in publicum obseratis, aditu in ædes uerso. res omnes Feceniæ extemplo translatæ, & familia accersita. & Ebutius migrare ad consulis cliẽtẽ iussus. Ita cũ indices ambo in potestate essent, rem ad senatũ Posthumius defert. Omnibus ordine expositis, quæ delata primo,

quæ deinde ab se inquisita forent, patres pauor ingens cœpit: cum publico nomine, ne quid eæ cōiurationes cœtusq́; nocturni fraudis occultæ aut periculi importarēt: tum priuatim suorum quisq; uicem, ne quis affinis ei noxæ esset. Censuit autem senatus gratias consuli agendas, quòd eam rem & cū singulari cura & sine ullo tumultu inuestigasset. quæstionem deinde de Bacchanalibus sacrisq́; nocturnis extra ordinem consulibus mandat. indicibus Ebutio ac Feceniæ ne fraudi ea res sit, curare, & alios indices præmijs inuitare iubet. sacerdotes eorum sacrorū, seu uiri seu fœminæ essent, nō Romæ modo, sed per omnia fora & cōciliabula conquiri, ut in consulum potestate essent. edici præterea in urbe Roma, & per totam Italiam edicta mitti, ne quis qui Bacchis initiatus esset, coisse aut conuenisse causa sacrorum uelit: neu quid talis rei diuinæ fecisse. ante omnia ut quæstio de his habeatur, qui conierint coniurauerint'ue, quo stuprum flagitium'ue inferretur. Hæc senatus decreuit. Consules ædilibus curulibus imperarūt, ut sacerdotes eius sacri omnes conquirerent, comprehensosq́; libero conclaui ad quæstionem seruarent. ædiles plebis uidere, ne qua sacra in operto fierent. triumuiris capitalibus mādatum est, ut uigilias disponerent per urbē, seruarentq́; ne qui nocturni cœtus fierent: utq́; ab incēdijs caueretur, adiutores triūuiris quinq; uiri uti cis Tyberim suæ quisq; regionis ædificijs præessent. Ad hæc officia dimissis magistratibus, consules in rostra ascenderunt. & concione aduocata cū solenne carmen precationis, quod præfari prius quam populum alloquantur, magistratus solent, peregisset consul, ita cœpit. Nulli unquam concioni Quirites tam nō solum apta, sed etiam necessaria hæc solennis deorum comprecatio fuit, quæ uos admoneret: hos esse deos,

quos

quos colere, uenerari, precariq́; maiores ueſtri inſtituiſ-ſent: non illos qui prauis & externis religionibus captas mentes uelut furialibus ſtimulis ad omne ſcelus & ad o-mnem libidinem agerent. Equidē nec quid taceā, nec qua-tenus proloquar, inuenio. ſi aliquid ignorabitis, ne locum negligentiæ dem. ſi omnia nudauero, ne nimium terroris offundam uobis, uereor. quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum ſcitote eſſe. ut ad ca uendum ſatis ſit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia to ta iampridem Italia, & nunc per urbem etiam multis lo-cis eſſe, non fama modo accepiſſe uos, ſed crepitibus etiam ululatibusq́; nocturnis, qui perſonant tota urbe, certū ha-beo: cæterū quæ ea res ſit, ignorare: alios deorum aliquē cultum, alios conceſſum ludum & laſciuiam eſſe credere: & qualecunq; ſit, ad paucos pertinere. quod ad multitu-dinem eorum attinet, ſi dixero multa millia hominum eſ-ſe, ilico neceſſe eſt exterreamini, niſi adiunxero, qui qua-lesq́; ſint. Primum igitur mulierum magna pars eſt, & is fons mali huiuſce fuit. deinde ſimillimi fœminis mares ſtu-prati & conſtupratores, fanatici uigiles, uino, ſtrepitibus, clamoribusq́; nocturnis attoniti. Nullas adhuc uires con-iuratio, cæterum incremētum ingens uirium habet, quod in dies plures fiunt. Maiores ueſtri ne uos quidem, niſi cū aut uexillo in arce poſito comitiorum cauſa exercitus edi ctus eſſet, aut plebi conciliū tribuni edixiſſent: aut aliquis ex magiſtratibus ad concionem uocaſſet, forte temere coi-re uoluerunt: & ubicunque multitudo eſſet, ibi & legiti-mum rectorem multitudinis cēſebant debere eſſe. Quales primum nocturnos cœtus, deinde promiſcuos mulierū ac uirorum eſſe creditis? ſi quibus ætatibus initientur mares, ſciatis: non miſereat uos eorum ſolum, ſed etiam pudeat.

Hoc ſacramento initiatos iuuenes milites faciendos cen=ſetis Quirites? ijs ex obſcœno ſacrario eductis arma com=mittenda? hi cooperti ſtupris ſuis alienisq́; pro pudicitia coniugum ac liberorum ueſtrorum ferro decernent? Mi=nus tamen eſſet, ſi flagitijs tantum effœminati forẽt (ipſo=rũ id magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abſtinuiſſent. Nunquam tantum ma=lum in repub. fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. quicquid ijs annis libidine, quicquid fraude, quicquid ſce lere peccatum eſt: ex illo uno ſacrario ſcitote ortũ eſſe. nec dum omnia in quæ coniurauerunt, edita facinora habent. adhuc priuatis noxijs, quia nondũ ad rempub. opprimen=dam ſatis uirium eſt, coniuratio ſeſe impia tenet. creſcit et ſerpit quotidie malũ: iam maius eſt, quàm ut capere id pri uata fortuna poßit: ad ſummam reipub. ſpectat. niſi præca uetis Quirites, iam huic diurnæ legitime ab conſule uoca=tæ par nocturna concio eſſe poterit. nunc illi uos ſinguli uniuerſos concionantes timent. iam ubi uos dilapſi domos & in rura ueſtra eritis, illi coierint: cõſultabunt de ſua ſa=lute ſimul, ac ueſtra pernicie. tum ſingulis uobis uniuerſi timendi erunt. Optare igitur unuſquiſq́; ueſtrum debet, ut bona mens ſuis omnibus fuerit. ſi quem libido, ſi furor in il lum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus coniurauit, non ſuũ iudicet. Ne quis etiam errore labatur ueſtrum quoq́; non ſum ſecurus. ni=hil enim in ſpeciem fallacius eſt quàm praua religio. ubi deorum numen prætenditur ſceleribus, ſubit animum ti=mor, ne fraudibus humanis uindicãdis diuini iuris aliquid immuſtum uiolemus. Hac uos religione innumerabilia de=creta pontificum, ſenatuſcõſulta, aruſpicum deniq́; reſpon ſa liberant. Quoties hoc patrũ auorumq́; ætate negotium

eſt ma

est magistratibus datũ,ut sacra externa fieri uetarent? sacrificulos uatesq; foro,circo,urbē prohiberēt? uaticinios libros conquirerent comburerentq;? omnem disciplinam sacrificandi,præterquam more Romano abolerent? Iudicabant enim prudentissimi uiri omnis diuini humaniq; iuris,nihil æque dissoluendæ religionis esse, quàm ubi nō patrio,sed externo ritu sacrificaretur. Hæc uobis prædicenda ratus sum, ne qua superstitio agitaret animos uestros, cum demolientes nos Bacchanalia, discutiētesq; nefarios cœtus cerneretis.omnia dijs propitijs, uolentibusq; ea faciemus. qui quia suum numen sceleribus libidinibusq; contaminari indigne ferebant, ex occultis ea tenebris in lucē extraxerunt:nec patefieri ut impunita essent, sed ut uindicarentur & opprimerentur,uoluerunt. Senatus quæstionem extra ordinem de ea re mihi collegæq; meo mādauit: nos quæ ipsis nobis agenda sunt,impigre exequemur: uigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandauimus:uos quoq; æquum est quæ uestra munia sunt,quo quisq; loco positus erit, quod imperabitur impigre præstare, & dare operam,ne quid fraude noxiorum periculi aut tumultus oriatur. Recitari deinde senatusconsulta iusserunt,indiciiq; præmium proposuerunt: si quis quem ad se deduxisset, nomē'ue absentis detulisset. qui nonunatus profugisset, diē certam se finituros ad quā nisi citatus respondisset,absens damnaretur. si quis eorum qui tum extra terrā Italiam essent,nominaretur,ei laxiorem diem daturos, si uenire ad causam dicendam uellet. Edixerunt deinde,ne quis quid fugæ causa uēdidisse,ne'ue emisse uellet:ne quis reciperet,celaret,ope ulla iuuaret fugientes. Concione dimissa terror magnus urbe tota fuit: nec mœnibus se tantum urbis, aut finibus Romanis continuit:

tinuit: sed paßim per totam Italiam literis hospitum de senatusconsulto & concione & edicto consulum acceptis, trepidari cœptum est. Multi ea nocte quæ diem insecuta est, quo in cōcione res palam facta est, custodijs circa portas positis, fugientes à triumuiris comprehensi & reducti sunt: multorum nomina delata. quidam ex ijs uiri fœminæq; mortē sibi consciuerunt. Coniurasse supra VII. *millia uirorum ac mulierum dicebantur: capita autem coniurationis cōstabat esse,* M. & L. *Catinios de plebe* Roma*na, &* Faliscum L. Opiternium, & *Minium Cerrinium Campanū. ab his omnia facinora & flagitia orta, eos maximos sacerdotes conditoresq; eius sacri esse. data opera est, ut primo quoque tempore comprehenderentur.* Addu*cti ad* COS. *fassiq; de se nullam moram iudicio fecerunt. Cæterū tanta fuga ex urbe facta erat, ut quia multis actiones & res peribant, cogerentur prætores* T. Mænius & M. Licinius *per senatum res in diem tricesimum differre, donec quæstiones à* COSS. *perficerentur.* Eadem *solitudo, quia* Romæ *non respondebant nec inueniebātur, quorum nomina delata erant, coëgit consules circa fora proficisci, ibi'que quærere & iudicia exercere.* Qui *tantum initiati erant, & ex carmine sacro, præeunte uerba sacerdote, precationes fecerant, in quibus nefanda coniuratio in omne facinus ac libidinem continebatur: nec earum rerum ullam rē, in quas iureiurando obligati erāt, in se aut alios admiserant, eos in uinculis relinquebāt. qui stupris aut cædibus uiolati erant, qui falsis testimonijs, signis adulterinis, subiectione testamentorum, fraudibus alijs contaminati, eos capitali pœna afficiebāt. plures necati quàm in uincula coniecti sunt. magna uis in utraque causa uirorum mulierum'que fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in*

quorum

quorum manu essent, tradebant: ut ipsi in priuato animad uerterent in eas. si nemo erat idoneus supplicij exactor, in publico animaduertebatur. datum deinde consulibus negotium est, ut omnia Bacchanalia Romae primum, deinde per totam Italiam diruerent: extraquam si qua ibi uetusta ara, aut signum cōsecratum esset. in reliquum deinde S.C. cautum est, ne qua Bacchanalia Romae, ne'ue in Italia essent. si quis tale sacrum solenne & necessarium duceret, nec sine religione & piaculo se id omittere posse, apud praetorem urbanum profiteretur: praetor senatum consuleret. si ei permissum esset, cum in senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret, dum ne plus quinq; sacrificio interessent: neu qua pecunia communis, neu quis magister sacrorum, aut sacerdos esset. Aliud deinde huic cōiunctum, referente Q. Martio COS. *S.C. factum est, ut de ijs quos pro indicibus consules habuissent, integra res ad senatum referretur, cum Sp. Posthumius quaestionibus perfectis Romam redisset: Minium Cerrinium Campanum Ardeam in uincula mittendum censuerunt, magistratibusq; Ardeatium praedicendū, ut in intentiore eum custodia asseruarent, nō solum ne effugeret, sed ne mortis cōsciscendae locum haberet. Sp. Posthumius aliquanto pòst Romam uenit. eo referente de P. Ebutij & Hispalae Feceniae praemio, quòd eorum opera indicata Bacchanalia essent, S. C. factum est, ut singulis his centena millia aeris quaestores urbani ex aerario darent: utiq;* COS. *cū tribunis plebis ageret, ut ad plebem primo quoque tēpore ferrent, ut P. Ebutio emerità stipēdia essent, ne inuitus militaret, ne'ue censor ei equum publicum assignaret: utiq; Feceniae Hispalae datio, diminutio, gētis enuptio, tutoris optio item esset: quasi ei uir testamento dedisset: utiq; ei ingenuo nubere liceret:*

neu quid ei qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiæ'ue esset: utiq; consules prætoresq; qui nunc essent, qui'ue postea futuri essent, curarent ne quid ei mulieri iniuriæ fieret, utiq; tuto esset. id senatũ uelle & æquum censere, ut ita fieret. Ea *omnia lata ad plebẽ, factaq; sunt ex* S. C. *& de cæterorum indicum impunitate præmijsq; cõsulibus permissum est.* Et *iam* Q. *Martius quæstionibus suæ regionis perfectis, in* Ligures *prouinciã proficisci parabat, tribus millibus peditũ* Romanorũ, C L. *equitibus, & quinq; millibus* Latini *nominis peditum, ducẽtis equitibus in supplementum acceptis.* Eadem *prouincia, idẽ numerus peditum equitumq; & collegæ decretus erat.* Exercitus *accepe rũt, quos priore anno* C. Flaminius *&* M. Aemylius COSS. *habuerunt. duas præterea legiones nouas ex* S. C. *scribere iußi sunt. &* XX. *millia peditum socijs & nomini* Latino *imperarunt, & equites mille trecentos, & tria millia peditum* Romanorũ, CC. *equites. totum hunc exercitũ, præter legiones in supplemẽtum* Hispaniensis *exercitus duci placebat. itaq; cõsules dum ipsi quæstionibus impediebantur,* T. Mænium *delectui habendo præfecerunt.* Perfectis *quæstionibus prior* Q. Martius *in* Ligures Apuanos *est profectus.* Dũ *penitus in abditos saltus, quæ latebræ receptaculaq; semper illis fuerãt, persequitur: in præoccupatis angustijs loco iniquo est circunuentus. quatuor millia militum amissa, & legionis secũdæ signa tria, undecim uexilla sociũm ac* Latini *nominis in potestatẽ hostium uenerũt: et arma multa, quæ quia impedimento fugientibus per syluestres semitas erãt, paßim iactabantur. nec prius sequẽdi* Ligures *finẽ quàm fugæ* Romani *fecerũt.* Consul *ubi primũ ex hostium agro euasit, ne quantum diminutæ copiæ forẽt appareret, in locis pacatis exercitum dimisit. non tamen*

obli

obliterare famam rei male gestæ potuit. nam saltus, unde eum Ligures fugauerãt, Martius est appellatus. Sub hũc nuntium ex Ligustinis uulgatum literæ ex Hispania missam gaudio tristitiam afferentes recitatæ sunt. C. Catinius, qui biénio antè prætor in eam prouinciam profectus erat, cum Lusitanis in agro Astensi signis collatis pugnauit. ad sex millia hostium sunt cæsa: cæteri fusi, fugati, castrisq; exuti. ad oppidum deinde Astam oppugnandum legiones ducit. id quoq; haud multo maiore certamine cepit quàm castra. sed dum incautius subit muros, ictus ex uulnere post dies paucos moritur. Literis de morte proprætoris recitatis, senatus censuit mittendũ, qui ad Lunæ portum C. Calpurnium prætorem consequeretur, nũtiaretq; senatum æquum censere, ne sine imperio prouincia esset, maturare eum proficisci. Quarto die, qui missus erat, Lunam uenit. paucis antè diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hispania L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore quo C. Catinius in prouinciam ierat, cum Celtiberis acie cõflixit. incerta uictoria discessum est. nisi quòd Celtiberi castra inde nocte proxima mouerunt: Romanis & suos sepeliendi, & spolia legendi ex hostibus potestas facta est. Paucos post dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad Calagurrim oppidum ultro lacessiuerunt prælio Romanos. Nihil traditur, quæ causa numero aucto infirmiores eos fecerit. superati prælio sunt. ad XII. millia hominum cæsa, plus duo capta, & castris Romanus potitus. & nisi successor aduentu suo inhibuisset impetum uictoris, subacti Celtiberi forent. Noui prætores ambo exercitus in hyberna deduxerunt. Per eos dies, quibus hæc ex Hispania nuntiata sunt, ludi Taurilia per biduum facti religionis causa. apparatos deinde ludos M. Fuluius, quos

uouerat Aetolico bello, fecit. Multi artifices ex Græcia ue-
nerant honoris eius causa. athletarum quoq; certamē tum
primo Romanis spectaculo fuit, & uenatio data leonum
& pantherarum: & propè huius seculi copia ac uarieta-
te ludicrum celebratum est. Nouendiale deinde sacrum te
nuit, quòd in Piceno per triduū lapidibus pluerat, ignesq;
cœlestes multifariam orti adussisse complurium leui affla-
tu uestimenta maxime dicebantur. Addita & unum diem
supplicatio est ex decreto pontificum, quòd ædes Opis in
Capitolio de cœlo tacta erat. hostijs maioribus consules
procurarunt, urbemq; lustrauerunt. Sub idem tempus &
ex Vmbria nuntiatum est, semimarē duodecim ferme an-
nos natum inuentum. id prodigium abominantes arceri
Romano agro, necariq; quāprimum iusserunt. Eodē an-
no Galli transalpini transgreßi in Venetiam sine popula
tione, aut bello, haud procul inde, ubi nunc Aquileia est,
locum oppido condendo ceperūt. Legatis Romanis de ea
re trans Alpes mißis responsum est: neq; profectos ex au-
toritate gentis eos, nec quid in Italia facerent, se scire. L.
Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi uouisse sese
dicebat: ex collata ad id pecunia ab regibus ciuitatibusq;
per dies decem fecit. Legatum eum post damnationem et
bona uendita missum in Asiam, ad dirimenda inter Antio-
chum & Eumenem reges certamina, Valerius Antiâs est
autor. tum collatas ei pecunias, congregatosq; per Asiam
artifices. & quorum ludorum post bellum, in quo uotos
diceret, mentionem non fecisset, de ijs post legationem de-
mum in senatu actum. Cum iam in exitu annus esset, Q.
Martius absens magistratu abiturus erat. Sp. Posthu-
mius quæstionibus cum summa fide cura'que perfectis, co-
mitia habuit. creati sunt consules Ap. Claudius Pulcher,
M. Sem

M. Sempronius Tuditanus. Postero die prætores facti P. Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Attilius Serranus, L. Posthumius Tempsanus, M. Claudius Marcellus. Extremo anni, quia Sp. Posthumius cos. renuntiauerat, peragrantem se propter quæstiones utrunque littus Italiæ, desertas colonias Sipontum supero, Buxentum infero mari inuenisse, triumuiri ad colonos eò scribendos ex S.C. ab T. Mænio prætore urbano creati sunt, L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Bebius Pamphilus. Cum Perseo rege & Macedonibus bellũ quod immunebat, non unde pleriq; opinantur, nec ab ipso Perseo causas cepit. inchoata initia à Philippo sunt. et is ipse, si diutius uixisset, id bellum gesßisset. Vna ea res cum uicto leges imponerentur, maxime angebat: quod qui Macedonum ab se defecerãt in bello, in eos ius sæuiendi ademptum ei ab senatu erat: cum quia rem integram Quintius in conditionibus pacis distulerat, nõ desperasset impetrari posse. Antiocho rege deinde bello superato ad Thermopylas, diuisis partibus, cum per eosdẽ dies consul Acilius Heracleam, Philippus Lamiã oppugnasset: capta Heraclea, quia iussus abscedere à mœnibus Lamiæ erat, Romanisq; oppidum deditum est: ægre eã rem tulerat. permulsit iram eius consul, quòd ad Naupactum ipse festinans, quò se ex fuga Aetoli cõtulerant, Philippo permisit ut Athamaniæ & Aminandro bellum inferret: & urbes quas Thessalis Aetoli ademerant, regno adijceret. Haud magno certamine & Amunandrum Athamania expulerat, & urbes aliquot ceperat. Demetriadem quoque urbem ualidam, & ad omnia opportunam, & Magnetum gentem suæ ditionis fecit. inde & in Thracia quasdam urbes nouæ atque insuetæ libertatis uitio, seditionibus principum

turba

turbatas, partibus quæ domestico certamine uincerentur, adiungendo se, cepit. His sedata in præsentia regis ira in Romanos est. nunquam tamen remisit animum à colligendis in pace uiribus, quibus quandocunque data fortuna esset, ad bellum uteretur. Vectigalia regni non fructibus tantum agrorum, portorijsq; maritimus auxit: sed metalla etiã & uetera intermissa recoluit, & noua multis locis instituit. ut uero antiquam multitudinem hominum, quæ belli cladibus amissa erat, restitueret: non sobolem tantum stirpis parabat, cogendis omnibus procreare atq; educare liberos: sed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat: quietusq; aliquandiu à bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat. Rediere deinde causæ, quæ de integro iram mouerent in Romanos. Thessalorum & Perræborum querelæ de urbibus suis ab eo possessis, & legatorum Eumenis regis de Thracijs oppidis per uim occupatis, traductaq; in Macedoniã multitudine, ita auditæ erant, ut eas nõ negligi satis appareret. Maxime mouerat senatum, quòd iam Aeni & Maroneæ affectari possessionem audierãt. minus Thessalos curabãt. Athamânes quoq; legati uenerunt, non partis amissæ, nõ finium iacturam querẽtes, sed totam Athamaniam sub ius iudiciumq; regis uenisse. Et Maronitarum exules erãt pulsi, quia libertatis causam defendissent ab regio præsidio. ij non Maroneam modo, sed etiam Aenum in potestate nuntiabant Philippi esse. Venerant & à Philippo legati ad purganda ea. qui nihil nisi permissu Romanorum imperatorum factum affirmabant. Ciuitates Thessalorũ & Perræborum & Magnetum, & cum Aminandro Athamânum gentem in eadem causa, qua Aetolos fuisse. Antiocho rege pulso, occupatum oppugnãdis Aetolicis urbibus consulem

ſulem ad recipiendas eas ciuitates Philippum miſiſſe. armis ſubactos parere. Senatus ne quid abſente rege ſtatueret, legatos ad eas cõtrouerſias diſceptandas miſit, Q. Cæcilium Metellum, M. Bebium Pamphilum, T. Semproniũ. Quorum ſub aduẽtum, ad Theſſalica Tempe omnibus ijs ciuitatibus, quibus cum rege diſceptatio erat, conciliũ indictum eſt. Ibi cum Romani legati diſceptatorum loco, Theſſali Perræbiq́; & Athamânes haud dubij accuſatores, Philippus ad audienda crimina tanquam reus, conſediſſent: pro ingenio quiſq; eorum qui principes legationum erant, & gratia cum Philippo aut odio, acerbius leniusúe egerunt. In controuerſiam autem ueniebant, Philippopolis, Tricca, Phaloria, & Eurymenæ, & cætera circa eas oppida: utrum Theſſalorum iuris, cum ui ademptæ poſſeſſæq́; ab Aetolis forent (nam Philippum Aetolis ademiſſe eas conſtabat) an Aetolica antiquitus ea oppida fuiſſent. ita enim Acilium regi conceßiſſe, ſi Aetolorum fuiſſent: & ſi uoluntate, non ui atq; armis coacti, cum Aetolis eſſent. Eiuſdem formulæ diſceptatio de Perræborum Magnetumq́; oppidis fuit. omnium enim iura poßidendo per occaſiones Aetoli miſcuerant. Ad hæc quæ diſceptationis erant, querelæ Theſſalorũ adiectæ, quòd ea oppida, ſi iam redderentur ſibi, ſpoliata ac deſerta redditurus eſſet. nam præter belli caſibus amiſſos, quingentos principes iuuentutis in Macedoniam abduxiſſe, & opera eorum in ſeruilibus abuti miniſterijs: & quæ reddiderit coactus Theſſalis, inutilia ut redderet, curaſſe. Thebas Phthias unum maritimum emporium fuiſſe quondam Theſſalis quæſtuoſum & frugiferum. ibi nauibus onerarijs comparatis regem, quæ præter Thebas Demetriadem curſum dirigerent, negotiationem maritimam omnem eò auertiſſe. Iam ne à legatis

gatis quidem, qui iure gentium sancti sint, uiolandis absti nere. insidias positas euntibus ad T. Quintium. itaque ergo in tantum metum omnes Thessalos coniectos, ut nō in ciuitatibus suis, non in communibus gentis concilijs quisquam hiscere audeat. procul enim abesse libertatis autores Romanos: lateri adhærere grauem dominum, prohibentem uti beneficijs populi Romani. quid autem si uox libera non sit, liberum esse? nunc se fiducia & præsidio legatorum ingemuscere magis quàm loqui. nisi prouideant ali quid Romani, quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus, & audacia Philippi minuatur; nequicquam & illum uictum, & se liberatos esse. ut equum tenacem nō parentem, frænis asperioribus castigandum esse. Hæc acerbe postremi: cum priores leniter permulsissent iram eius, petentes, ut ignosceret pro libertate loquētibus: & ut deposita domini acerbitate assuesceret socium, atq; amicum sese præstare: & imitaretur populum Romanum, qui charitate quàm metu adiungere sibi socios mallet. Thessalis auditis, Perræbi Connocondylum, quod Philippus Olympiadem appellauerat, Perræbiæ fuisse, & ut sibi restitueretur, agebant, & de Mallœa & Ericinio eadem postulatio erat. Athamânes libertatem repetebant, & castella Athenæum & Pœtneum. Philippus, ut accusatoris potius quàm rei speciem haberet, & ipse à querelis orsus, Menelaidem in Dolopia quæ regni sui fuisset: Thessalos ui atq; armis expugnasse questus est, item Petram in Pieria ab ijsdem Thessalis Perræbisq; captam. Xynias quidem haud dubie Aetolicum oppidū sibi eos cōtribuisse: et Paracheloida, quæ sub Athamania esset, nullo iure Thessalorum formulæ factam. Nam quæ sibi crimina obijciantur de insidijs legatorum, & maritimis portubus frequentatis

aut

aut desertis: alterum deridiculum esse, se reddere rationẽ, quos portus mercatores, aut nautici petant: alterum mores suos respuere. tot annos esse, per quos nunquam cessauerint legati nunc ad imperatores Romanos, nunc Romã ad senatum crimina de se deferre. quem unquam uerbo uiolatum esse? semel ad Quintiũ euntibus insidias dici factas, sed quid ijs acciderit non adijci. quærentium quid falsò obijciant, cum ueri nihil habeant, ea crimina esse. insolenter & immodice abuti Thessalos indulgentia populi Romani, uelut ex diutina siti nimis auide meram haurientes libertatem. ita, seruorum modo præter spem repente manumissorum, licentiam uocis & linguæ experiri, & iactare sese insectatione & conuitijs dominorum. Elatus deinde ira adiecit, nondum omnium dierum solem occidisse. Id minaciter dictum non Theßali modo in sese, sed etiam Romani acceperunt. & cum fremitus post eam uocem ortus, & tandem sedatus esset: Perræborum inde Athamanumq; legatis respondit: eandem de quibus illi agant, ciuitatum causam eße. consulem Aciliũ et Romanos sibi dedisse eas, cum hostium essent. si suum munus qui dedissent, adimere uelint, scire se cedendum esse. sed meliori ac fideliori amico in gratiam leuium & inutilium sociorum iniuriam eos esse facturos. nec enim ullius rei minus diuturnam esse gratiam quàm libertatis, præsertim apud eos, qui male utendo eam corrupturi sint. Causa cognita pronuntiauerũt legati, placere deduci præsidia Macedonũ ex ijs urbibus, & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. de iniurijs quas ultro citróque illatas querantur, quo modo inter eas gentes & Macedonas disceptetur, formulã iuris exequendi constituendam esse. Inde grauiter offenso rege, Theßalonicen ad cognoscendum de Thraciæ urbibus

profi

proficiscũtur. Ibi legati Eumenis: Si liberas esse Aenum & Maroneam uelint Romani, nihil sui pudoris esse ultrà dicere, quàm ut admoneant: re, non uerbo eos liberos relinquant: nec suum munus intercipi ab alio patiantur. sin autem minor cura sit ciuitatũ in Thracia positarum, multo uerius esse, quæ sub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem quàm Philippum habere: uel pro patris Attali meritis bello, quod aduersus Philippum ipsum gesserit populus Romanus: uel suis quod Antiochi bello terra mariq; laboribus, periculisq; omnibus interfuerit. Habere eum præterea decem legatorum in eam rem præiudicium. qui cum Chersonnesum Lysimachiamq; dederint, Maroneã quoque atque Aenum profectò dedisse, quæ ipsa propinquitate regionis uelut appendices maioris muneris essent. Nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanũ, aut iure imperij, cũ tam procul à finibus Macedoniæ absint, ciuitatibus his præsidia imposuisse? uocari Maronitas iuberent. ab ijs certiora omnia de statu ciuitatum earum scituros. Legati Maronitarum uocati, non uno loco tantum urbis præsidium regium esse, sicut in alijs ciuitatibus, dixerunt: sed pluribus simul, & plenam Macedonum Maroneam esse. itaque dominari assentatores regios: his solis loqui & in senatu & in concionibus licere: eos omnes honores & capere ipsos, & dare alijs. optimum quenq;, quibus libertatis, quibus legum cura sit, aut exulare pulsos patria, aut inhonoratos & deterioribus obnoxios silere. De iure etiam finium pauca adiecerũt: Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo ueterem uiam regiam, quæ ad Thraciæ paroreiam subeat, nusquam ad mare declinantem: Philippum nouam postea deflexisse uiam, qua Maronitarum

urbes

urbes agrosq; amplectatur. Ad ea Philippus longe aliã, quàm aduersus Thessalos Perræbosq; nuper, ingressus disserendi uiam, Non cum Maronitis, inquit, mihi aut cũ Eumene disceptatio est, sed iam uobiscum Romani, à quibus nihil æqui me impetrare iamdiu animaduerto. Ciuitates Macedonum quæ à me inter inducias defecerant, reddi mihi æquũ censebam: non quia magna accessio ea regni futura esset (sunt enim & parua oppida, & in finibus extremis posita) sed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatũ est mihi. Bello Aetolico Lamiã oppugnare iussus à cõsule M. Acilio, cũ diu fatigatus ibi prælijs operibusq; essem: transcendẽtem me iam muros à capta propè urbe reuocauit consul, & abducere copias inde coëgit. ad huius solatiũ iniuriæ permissum est, ut Thessaliæ Perræbiæq; & Athamanũ recipe rem quædã castella magis quàm urbes. ea quoq; ipsa uos mihi Q. Cæcili paucos ante dies ademistis. Pro nõ dubio paulo antè, si dijs placet, legati Eumenis sumebant: quæ Antiochi fuerũt, Eumenem æquius esse quàm me habere. Id ego aliter longe iudico esse. Eumenes enim, non nisi uicissent Romani, sed nisi bellũ gessissent, manere in regno suo non potuit. itaq; ille uestrum meritum habet, non uos illius. mei autem regni tantum aberat ut ulla pars in discri mine fuerit: ut tria millia talentûm, & quinquaginta tectas naues, & omnes Græciæ ciuitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochũ in mercedẽ societatis sim aspernatus. hostemq; ei me esse prius etiam quàm M. Acilius exercitũ in Græciã traijceret, præ me tuli: & cum eo consule belli partem quancunq; mihi delegauit, gessi. & insequenti consuli L. Scipioni, cum terra statuisset ducere exercitum ad Hellespontum, non iter tantum per regnum

noſtrũ dedi, ſed uias etiam muniui, pontes feci, cõmeatus præbui: nec per Macedoniã tantum, ſed per Thraciã, ubi etiam inter cætera pax quoq; præſtanda à barbaris erat. Pro hoc ſtudio meo erga uos, ne dicam merito, utrum adij cere uos Romani aliquid, & amplificare & augere re-gnũ meum munificentia ueſtra oportebat? an quæ haberẽ aut meo iure, aut beneficio ueſtro, eripere? id quod nunc facitis Macedonũ ciuitates, quas regni mei fuiſſe fatemini, nõ reſtituuntur. Eumenes tanquam ad Antiochum ſpoliã-dũ me uenit: & ſi dijs placet, decem legatorũ decretũ ca-lumniæ impudentiſsimæ prætendit, quo maxime & refelli & coargui poteſt. diſertiſsime enim planiſsimeq; in eo ſcriptum eſt: Cherſoneſum & Lyſimachiã Eumeni dari. ubi tandem Aenus & Maronea & Thraciæ ciuitates a-ſcriptæ ſunt? quod ab illis ne poſtulare quidẽ eſt auſus, id apud uos tanquã ab illis impetrauerit, obtinebit? Quo in numero me apud uos eſſe uelitis, refert. ſi tanquã inimicum & hoſtẽ inſectari propoſitũ eſt: pergite ut cœpiſtis, face-re. ſin aliquis reſpectus eſt mei, ut ſocij atq; amici regis: de precor, ne me tãta iniuria dignũ iudicetis. Mouit aliquã-tum oratio regis legatos. itaq; medio reſponſo rem ſuſpen derunt. ſi decem legatorũ decreto Eumeni datæ ciuitates eæ eſſent, nihil ſe mutare. ſi Philippus bello cepiſſet eas, præmium uictoriæ iure belli habiturũ, ſi neutrũ eorũ fo-ret, placere cognitionẽ ſenatui reſeruari: & ut omnia in integro manerẽt, præſidia quæ in ijs urbibus ſint, deduci. Hæ cauſæ maxime animũ Philippi alienauerunt ab Ro-manis, ut non à Perſeo filio eius nouis cauſis motum, ſed ob has à patre bellum relictum filio uideri poßit. Romæ nulla belli Macedonici ſuſpicio erat. L. Manlius procon-ſul ex Hiſpania redierat. cui poſtulanti ab ſenatu in æde

Bellonæ

Bellonæ triumphum, rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplũ obstabat. quòd ita cõparatum more maiorum erat, ne quis qui exercitum non deportasset, triumpharet, nisi perdomitam pacatamq; prouinciam tradidisset successori. medius tamen honos Manlio habitus, ut ouans urbem iniret. Tulit coronas aureas quinquagintaduas: auri præterea pondo CXXXII. *argenti* XVI. *millia*, CCC. *& pronuntiauit in senatu, decem millia pondo argenti, &* LXXX. *auri Q. Fabium quæstorem aduehere. id quoq; se in ærarium inlaturum. Magnus motus seruilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum prouinciam L. Posthumius prætor habebat. is de pastorum coniuratione, qui uias latrocinijs pascuaq; publica infesta habuerant; quæstionem seuere exercuit. ad septem millia hominum condemnauit. multi inde fugerunt. de multis sumptũ est supplicium. Consules diu retenti ad urbem delectibus, tandem in prouincias profecti sunt. Eodem anno in Hispania prætores C. Calpurnius & L. Quintius, cum primo uere ex hybernis copias eductas in Beturia iunxissent: in Carpetaniã, ubi hostium castra erãt, progreßi sunt, cõmuni animo consilioq; parati rem gerere. Haud procul Hippone & Toleto urbibus inter pabulatores pugna orta est. quibus dum utrinq; subuenitur à castris, paulatim omnes copiæ in aciẽ eductæ sunt. in eo tumultuario certamine & loca sua, & genus pugnæ pro hoste fuere. duo exercitus Romani fusi, atque in castra compulsi sunt. non institere perculsis hostes. Prætores Romani, ne postero die castra oppugnarẽtur, silẽtio proximæ noctis tacito signo exercitũ abduxerũt. Luce prima Hispani acie instructa ad uallũ accesserũt: uacuaq; præter spẽ castra ingreßi, quæ derelicta inter nocturnã trepidationẽ erãt, diripuerunt:*

 runt:

rũt:regreßiq́; in ſua caſtra paucos dies quietis ſtatiuis mã ſerũt. Romanorũ *ſociorumq́; in prælio fugáq́; ad quinq; millia occiſa: quorum ſe ſpolijs hoſtes armarunt. inde ad* Tagum *flumẽ profecti ſunt.* Prætores *interim* Romani *omne id tẽpus cõtrahendis ex ciuitatibus ſocijs* Hiſpanorũ *auxilijs, reficiendisq́; ab terrore aduerſæ pugnæ militum animis cõſumpſerunt, ubi ſatis placuere uires, & iam miles quoq; ad delendã priorem ignominiã hoſtẽ poſcebat:* XII. *millia paſſuum ab* Tago *flumine poſuerunt caſtra. inde tertia uigilia ſublatis ſignis, quadrato agmine principio lucis ad* Tagi *ripam peruenerunt.* Trans *fluuium in colle hoſtium caſtra erant. extemplo quà duobus locis uada nudabat amnis, dextera parte* Calpurnius, *læua* Quintius *exercitus traduxerunt: quieto hoſte, dum miratur ſubitum aduentum, conſultatq́; quî tumultum inijcere trepidantibus in ipſo trãſitu amnis potuiſſet. interim* Romani *impedimentis quoq; omnibus traductis contractisq́; in unum locum, quia iam moueri uidebãt hoſtem, nec ſpatium erat caſtra communiendi, aciem inſtruxerunt. in medio locatæ, quinta* Calpurnij *legio & octaua* Quintij. *id robur totius exercitus erat. campũ apertum uſq; ad hoſtiũ caſtra habebant, liberum à metu inſidiarũ.* Hiſpani *poſteaquam in citeriore ripa duo* Romanorũ *agmina conſpexerunt, ut priuſquam ſe iungere atque inſtruere poſſent, occuparent eos, caſtris repente effuſi curſu ad pugnã tendunt.* Atrox *in principio prælium fuit, &* Hiſpanis *recenti uictoria inflatis, & inſueta ignominia milite* Romano *accenſo. acerrime media acies, duæ fortiſsimæ legiones dimicabant. quas cum aliter moueri loco nõ poſſe hoſtis cerneret, cuneo inſtitit pugnare: & uſq; plures confertioresq́;, medios urgebant.* Ibi *poſteaquam laborare aciem*

Calpur-

Calpurnius prætor uidit, T. Quintilium Varum & L. Iuuētium Taluam legatos ad singulas legiones adhortandas propere mittit. docere & monere iubet: in illis spem omnem uincendi & retinendæ Hispaniæ esse. si illi loco cedant, neminem eius exercitus non modo Italiam, sed ne Tagi quidem ulteriorē ripam unquam uisurum. ipse cū equitibus duarū legionum paululum circumuectus, in cuneum hostium, qui mediam urgebat aciem, ab latere incurrit: Quintius cum suis equitibus alterum hostium latus inuadit. sed longe acrius Calpurniani equites pugnabant, & prætor ipse ante alios. nam & primus hostem percußit, & ita se immiscuit medijs, ut uix utrius partis esset, nosci posset. & equites prætoris eximia uirtute & equitum pedites accensi sunt. pudor mouit primos centuriones, qui inter tela hostium prætorem conspexerunt. itaq; urgere signiferos pro se quisque, iubere inferre signa, & confestim militem sequi. renouatur ab omnibus clamor. impetus fit uelut ex superiore loco. haud secus ergo quàm torrentis modo fundunt, sternuntq; perculsos: nec sustinere alij super alios inferentes sese possunt. fugiētes in castra equites persecuti sunt, & permisti turbæ hostiū intra uallum penetrauerunt. ubi ab relictis in præsidio castrorū præliū instauratum: coactiq; sunt Romani equites descendere ex equis. dimicantibus ijs legio quinta superuēnit: deinde, ut quæq; potuerāt, copiæ affluebāt. Cæduntur paßim Hispani per tota castra. nec plus q̄ quatuor millia hominū effugerunt. inde tria millia ferè qui arma retinuerāt, montem propinquū ceperunt. mille, semiermes maxime per agros palati sunt. supra XXXV. millia hostiū fuerāt, ex quibus tā exigua pars pugnæ superfuit. signa capta CXXXIII. Romani socijq; paulo plus sexcenti, & prouincialiū au-

xiliorũ c L. ferme ceciderũt. tribuni militũ quinque amiſſi, & pauci equites Romani, cruentæ maxime uictoriæ ſpeciem fecerũt. In caſtris hoſtium, quia ipſis ſpatium ſua communiendi non fuerat, manſerunt. Pro concione poſtero die laudati, donatiq; à C. Calpurnio equites phaleris. pronuntiauitq;, eorum maxime opera hoſtes fuſos, caſtra capta & expugnata eſſe. Quintius alter prætor ſuos equites catellis ac fibulis donauit. donati & centuriones ex utriuſq; exercitu permulti, maxime qui mediam aciem tenuerũt. Cõſules delectibus aliiſq; quæ Romæ agẽdæ erãt, peractis rebus, in Ligures prouinciam exercitũ duxerunt. Sempronius à Piſis profectus in Apuanos Ligures, uaſtando agros urendoq; uicos & caſtella eorum, aperuit ſaltũ uſq; ad fluuium Macram & Lunæ portum. Hoſtes montem antiquam ſedem maiorum ſuorum, ceperunt. & inde, ſuperata locorum iniquitate, prælio deiecti ſunt. Et Ap. Claudius felicitatem uirtutemq; collegæ in Liguribus Ingaunis æquauit ſecũdis aliquot prælijs: ſex præterea oppida eorum expugnauit. multa millia hominum in ijs cepit. belli autores III. & X L. ſecuri percuſsit. Iam comitiorum appetebat tẽpus. prior tamen Claudius quàm Sempronius, cui ſors comitia habendi obtigerat, Romam uenit: quia P. Claudius frater eius cõſulatum petebat. Competitores habebat patricios, L. Aemylium, Q. Fabium Labeonem, Ser. Sulpitium Galbam, ueteres candidatos, & ab repulſis eo magis debitũ, quia primo negatus erat, honorem repetentes. etiam quia plus quàm unum ex patricijs creari non licebat, arctior petitio quatuor petentibus erat. Plebeij quoque gratioſi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Bebius Pamphilus, & ij repulſi in ſpẽ impetrandi tandẽ aliquando honoris dilati.

Claudius

Claudius unus ex omnibus nouus candidatus erat. Opinione hominũ haud dubie destinabãtur Q. Fabius Labeo et L. Porcius Licinius. sed Claudius consul sine lictoribus cũ fratre toto foro uolitando: clamitantibus aduersarijs, & maiore parte senatus, meminisse eum debere prius se cõsulem populi Romani, quàm fratrem P. Claudij esse: quin ille sedens pro tribunali aut arbitrum, aut comitiorum tacitum spectatorem se præberet? coërceri tamen ab effuso studio nequijt. Magnis contentionibus tribunorum quoq; plebis, qui aut contra cõsulem, aut pro studio eius pugnabant, comitia aliquoties turbata: donec peruicit Appius, ut deiecto Fabio, fratrem traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, præter spem suam & cæterorum: locum suum tenuit L. Porcius Licinius, quia moderatis studijs, non ui Claudiana, inter plebeios certatum est. Prætorũ inde comitia sunt habita. C. Decimius Flauus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Næuius Matho, C. Sempronius Blæsus, A. Terentius Varro, prætores facti. Hæc eo anno quo Ap. Claudius, M. Sempronius consules fuerunt, domi militiæq; gesta. Principio insequentis anni, quo P. Claudius, L. Porcius consules erant: cum Q. Cæcilius, M. Bebius & T. Sempronius, qui ad disceptandũ inter Philippum & Eumenem reges, Thessalorumq; ciuitates missi erant, legationem renuntiassent: regũ quoq; eorũ ciuitatumq; legatos in senatum introduxerunt. Eadem utrinq; iterata, quæ dicta apud legatos in Græcia erant. Aliam deinde legationem nouam patres, cuius princeps Ap. Claudius fuit, in Macedoniam & in Græciam decreuerunt ad uisendũ, redditæ'ne ciuitates Rhodijs & Thessalis & Perræbis essent. Iisdem mandatum, ut ab Aeno & Maronea præsidia deducerentur, maritimáque omnis

Thraciæ ora à Philippo & Macedonibus liberaretur. Peloponnesum quoq; adire iußi, unde prior legatio discesserat incertiore statu rerum, quàm si non uenissent. nam super cætera etiam sine responso dimißi, nec datum petentibus erat Achæorum cõcilium. de qua re querente grauiter Q. Cæcilio, simul Lacedæmonijs deplorantibus mœnia diruta, abductam plebem in Achaiam & uenundatam, ademptas quibus ad eam diem ciuitas stetisset, Lycurgi leges: Achæi maxime concilij negati crimen excusabant, recitando legem: quæ nisi belli pacis'ue causa, & cũ legati ab senatu cũ literis, aut scriptis mandatis uenirent, uetaret indici concilium. Ea ne postea excusatio esset, ostendit senatus curæ ijs esse debere, ut Romanis legatis semper adeundi concilium gentis potestas fieret: quemadmodum & illis, quoties uellent, senatus daretur. Dimißis ijs legationibus, Philippus à suis certior factus, cedendum ciuitatibus, deducẽdaq; præsidia esse, infensus omnibus in Maronitas iram effundit. Onomasto qui præerat maritimæ oræ mãdat, ut partis aduersæ principes interficeret. Ille per Casandrum quendam unum ex regijs iamdiu habitantẽ Maroneæ, nocte Thracibus intromißis, uelut in bello capta urbe, cædẽ fecit. Id apud Romanos legatos querentes tam crudeliter aduersus innoxios Maronitas, tam superbe aduersus populum Ro. factum, ut quibus libertatem restituendã senatus censuisset, ij pro hostibus trucidarentur: abnuebat quicquã eorũ ad se, aut quenquã suorum pertinere. seditione inter ipsos dimicatũ, cum alij ad se, alij ad Eumenẽ ciuitatẽ traherent. id facile scituros esse, si percunctarentur ipsos Maronitas: haud dubius, perculsis omnibus terrore tam recentis cædis, neminem hiscere aduersus se ausurũ. Negare Appius, rem euidentem pro

tem pro

tem pro dubia quærendam: si ab se culpam remouere uellet, Onomastum & Casandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos senatus percunctari posset. Primo adeo perturbauit ea uox regem, ut nō color, non uult us ei cōstaret. deinde collecto tandem animo, Casandrum qui Maroneæ fuisset, si utiq; uellent, se missurum dixit. ad Onomastū quidem quid eam rem pertinere? qui nō modo Maroneæ, sed ne in regione quidē propinqua fuisset. Et parcebat magis Onomasto honoratiori amico, & eundem indicē haud paulo plus timebat: quia & ipse sermonem cum eo contulerat, & multorum talium ministrū & conscium habebat. Casander quoq;, missis qui per Epirum ad mare prosequerentur eū, ne quà indicium emanaret, ueneno creditur sublatus. Et legati à Philippi colloquio ita digressi sunt, ut præ se ferrent nihil eorum sibi placere: & Philippus minime quin rebellandum esset dubius, quia tamen immaturæ ad id uires erāt: ad moram interponēdam Demetrium minorem filium mittere Romam simul ad purganda crimina, simul ad deprecandam iram senatus statuit: satis credens ipsum etiam iuuenem, quòd Romæ obses specimen regiæ indolis dedisset, aliquid momenti facturum. Interim per speciem auxilij Byzantijs ferendi, re ipsa ad terrorem regulis Thracū inijciendū profectus, perculsis ijs uno prælio, & Amadoco duce capto, in Macedoniam redijt: missis ad accolas Istri fluminis barbaros, ut in Italiam irrumperent sollicitandos. Et in Peloponneso aduentus Romanorū legatorū, qui ex Macedonia in Achaiam ire iussi erant, expectabatur. aduersus quos ut præparata consilia haberent, Lycortas prætor concilium indixit. Ibi de Lacedæmonijs actum. Ex hostibus eos accusatores factos, & periculum esse, ne uicti ma

gis timendi forent quàm bellantes fuiſſent. quippe in bello ſocijs Romanis Achæos uſos: nunc eoſdẽ Romanos æquiores Lacedæmonijs quàm Achæis eſſe: ubi Areus etiam & Alcibiades, ambo exules ſuo beneficio reſtituti, legationẽ Romam aduerſus gentem Achæorum ita de ipſis meritam ſuſcepiſſent: adeoq; infeſta oratione uſi eſſent, ut patria pulſi, non reſtituti in eam uiderentur. Clamor undiq; ortus, referret nominatim de ijs. & cum omnia ira, non cõſilio gererentur, capitis damnati ſunt. Paucos poſt dies Romani legati uenerũt. his Clitore in Arcadia datum eſt concilium. Priuſquã agerent quicquam, terror Achæis iniectus erat & cogitatio, quàm non ex æquo diſceptatio futura eſſet: quòd Areum & Alcibiadẽ, capitis ab ſe in concilio proximo damnatos, cum legatis uidebant: nec hiſce re quiſquam audebat. Appius ea quæ apud ſenatum queſti erãt Lacedæmonij, diſplicere ſenatui oſtendit: cædem primum ad cõflictum factam eorum, qui à Philopœmene ad cauſam dicendam euocati ueniſſent: deinde cum in homines ita ſæuitum eſſet, ne in ulla parte crudelitas eorum ceſſaret: muros dirutos urbis nobiliſſimæ eſſe, leges uetuſtiſſimas abrogatas, inclytamq; per gentes Lycurgi diſciplinam ſublatam. Hæc cum Appius dixiſſet, Lycortas & quia prætor, & quia Philopœmenis autoris omnium quæ Lacedæmone acta fuerant, factionis erat, ita reſpondit. Difficilior nobis Ap. Claudi apud uos oratio eſt, quàm Romæ nuper apud ſenatum fuit. tũc enim Lacedæmonijs accuſantibus reſpondendum erat: nunc à uobis ipſis accuſati ſumus, apud quos cauſa dicẽda eſt. quam iniquitatem conditionis ſubimus illa ſpe, iudicis animo te auditurum eſſe, poſita contentione, qua paulo antè egiſti. Ego certe cum ea, quæ & hic antea apud Q. Cæcilium, & poſtea Ro

stra Romæ questi sunt Lacedæmonij, à te paulo antè relata sint: non tibi, sed illis me apud te respondere credã. Cædem obijcitis eorum, qui à Philopœmene prætore euocati ad causam dicendã interfecti sunt. hoc ego crimen non modo non à uobis Romani, sed ne apud uos quidem nobis obijciendũ fuisse arbitror. quid ita? quia in uestro fœdere erat, ut maritimis urbibus abstinerẽt Lacedæmonij. Quo tempore armis captis urbes, à quibus abstinere iußi erãt, nocturno impetu occupauerunt: si T. Quintius, si exercitus Romanus, sicut antea in Peloponneso fuisset, eò nimirum capti & oppreßi confugissent. cum uos procul essetis, quò aliò, nisi ad nos socios uestros, quos antea Gytheo opem ferẽteis, quos Lacedæmonem uobiscum simili de causa oppugnanteis uiderant, confugerent? Pro uobis igitur iustũ piumq; bellum suscepimus. quod cum alij laudent, reprehendere ne Lacedæmonij quidem poßint, & dij quoq; ipsi comprobauerint, qui nobis uictoriã dederunt: quo nam modo ea quæ belli iure acta sunt, in disceptationem ueniunt? quorum tamẽ maxima pars nihil pertinet ad nos. nostrum est quòd euocauimus eos ad causam dicendam, qui ad arma multitudinem exciuerant, qui expugnauerant maritima oppida, qui diripuerant, qui cædem principum fecerant. quòd uero illi uenientes in castra interfecti sunt, uestrũ est Areu & Alcibiade, qui nunc nos, si dijs placet, accusatis, non nostrum. exules Lacedæmoniorum, quo in numero ij quoq; duo fuerunt, & tunc nobiscum erant: quòd domicilio sibi delegerãt maritima oppida, se petitos credentes, in eos quorum opera patria extorres ne in tuto quidem exilio posse consenescere se indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæmonij igitur Lacedæmonios, non Achæi interfecerunt. nec iure, an

iniuria

iniuria cæsi sint, argumentari refert. At enim illa certe ue- stra sunt Achæi, quòd leges disciplinámq; uetustißimã Ly- curgi sustulistis, quòd muros diruistis. quæ utraq; ab iisdẽ obijci quî possunt? cum muri Lacedæmonijs non ab Ly- curgo, sed paucos ante annos ad dissoluendam Lycurgi disciplinam extructi sint? tyranni enim nuper eos arcem & munimentũ sibi, non ciuitati parauerunt. & si existat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eorum nũc, & se patriam & Spartam antiquam agnoscere dicat. Non Philopœmena expectare, nec Achæos, sed uos ipsi Lace- dæmonij uestris manibus amoliri & diruere omnia tyran nidis uestigia debuistis. uestræ enim illæ deformes ueluti ci catrices seruitutis erant. & cum sine muris per octingen tos propè annos liberi, aliquando etiam principes Græ- ciæ fuissetis: muris uelut compedibus circundatis uincti per centum annos seruistis. Quod ad leges ademptas at- tinet: ego antiquas Lacedæmonijs leges tyrannos ade- misse arbitror: nos non suas ademisse, quas non habebant, sed nostras leges dedisse: nec male consuluisse ciuitati, cum cõcilij nostri eam fecerimus, & nobis miscuerimus: ut cor pus unum, & concilium totius Peloponnesi esset. tunc opinor, si alijs ipsi legibus uiueremus, alias istis iniun- xissemus, queri se iniquo iure esse, & indignari possent. Scio ego Appi Claudi hanc orationem, qua sum adhuc usus, neq; sociorum apud socios, neq; liberæ gentis esse: sed seruorum uerius disceptantiũ apud dominos. nam si nõ uana illa uox præconis fuit, qua liberos esse omniũ pri mos Achæos iußistis: si fœdus ratũ est, si societas & ami- citia ex æquo obseruatur: cur ego quid Capua capta fece ritis Romani, non quæro? uos rationem reposcitis, quid Achæi Lacedæmonijs bello uictis fecerimus? Interfecti ali qui sunt,

qui sunt, finge, à nobis. quid? uos senatores Campanos securi non percußistis? muros diruimus. uos non muros tantum, sed urbē & agros ademistis. Specie, inquis, æquū est fœdus apud Achæos, re precaria libertas: apud Romanos etiam imperiū est. Sentio Appi: & si non oportet, non indignor. sed oro uos, quantumlibet intersit inter Romanos & Achæos, modo ne in æquo hostes uestri nostriq; apud uos sint, ac nos socij: imò ne meliore iure sint: nam ut in æquo essent, nos fecimus: cum leges ijs nostras dedimus: cū ut Achæi concilij essent, effecimus. parū est uictis, quod uictoribus satis est: plus postulāt hostes, quàm socij habēt. quæ iureiurādo, quæ monumētis literarū in lapide insculptis in æternam memoriā sancta atq; sacrata sunt, ea cū periurio nostro tollere parant. Veremur quidē uos Romani: &, si ita uultis, etiā timemus. sed plus & uereamur & timemus deos immortales. Cū assensu maximæ partis est auditus: & locutū omnes pro maiestate magistratus censebant: ut facile appareret, molliter agendo dignitatē suā tenere Romanos non posse. Tum Appius suadere se magnopere Achæis dixit, ut dum liceret uoluntate sua facere, gratiam inirent, ne mox inuiti & coacti facerent. Hæc uox audita quidem cum omnium gemitu est, sed metum iniecit imperata recusandi. id modo petierunt, ut Romani, quæ uiderentur, de Lacedæmonijs mutarent: nec Achæos religione obstringerent, irrita ea, quæ iureiurādo sanxissent, faciēdi. damnatio tantum Arei & Alcibiadis, quæ nuper facta erat, sublata est. Romæ principio eius anni cum de prouincijs cōsulum & prætorū actum esset: consulibus Ligures, quia bellum nusquam alibi erat, decreti. Prr. C. Decimius Flauus urbanam, P. Cornelius Cethegus inter ciues & peregrinos sortiti sunt: C. Sempronius

nius Blæsus Siciliam, Q. Næuius Matho Sardiniam, & ut idem de ueneficijs quæreret: A. Terentius Varro Hispaniam citeriorem, P. Sempronius Longus Hispaniam ulteriorem. De ijs duabus prouincijs legati per id ferè tempus L. Iuuentius Talua, & T. Quintilius Varus uenerunt. qui quantum bellum iam profligatum in Hispania esset, senatu edocto, postularunt simul, ut pro rebus tam prospere gestis dijs immortalibus haberetur honos, & ut prætoribus exercitum deportare liceret. Supplicatio in biduum decreta est. de legionibus deportandis, cum de consulum prætorumq; exercitibus ageretur, rem integram referri iusserunt. Paucos post dies COSS. *in Ligures binæ legiones, quas Appius Claudius & M. Sempronius habuerant, decretæ sunt. De exercitibus Hispaniensibus magna cõtentio fuit inter nouos Prr. & amicos absentium, Calpurnij Quintijq;. utraq; causa tribunum pl. utraque* COS. *habebat. ij se intercessuros S.C. si deportandos censerent exercitus, denuntiabant. illi si hæc intercessio fieret, nullam rem aliam se decerni passuros. Victa postremo absentiũ gratia est: & S.C. factum, ut Prr. quatuor millia peditum Romanorũ scriberent, quadringentos equites, & quinq; millia sociorum peditum Latini nominis, quingentos equites, quos secũ in Hispaniã portarent. cum eas legiones quatuor descripsissent, quod plus quàm quina millia peditũ, trecẽti equites in singulis legionibus esset, dimitterẽt: eos primũ, qui emerita stipẽdia haberẽt, deinde ut cuiusq; fortißima opera Calpurnius & Quintius in prælio usi essent. Hac sedata cõtẽtione, alia subinde C. Decimij Pr. morte exorta est. Cn. Sicinius, & L. Puppius, qui ædiles proximo anno fuerãt: & C. Valerius flamẽ Dialis, & Q. Fuluius Flaccus: is quia ædilis curulis designatus erat,*

tus erat, sine toga candida, sed maxima ex omnibus contentione petebat: certamenq; ei cũ flamine erat. & postea quàm primo æquare, mox superare etiam est uisus: pars tribunorum plebis negare rationem eius habendam esse, quòd duos simul unus magistratus, præsertim curules, neq; capere posset nec gerere: pars legibus eum solui æquum censere, ut quem uellet Pr. *creandi populo potestas fieret.* L. Porcius cos. *primo in ea sententia esse, ne nomen eius acciperet. deinde ut ex autoritate senatus idem faceret: conuocatis patribus referre se ad eos dixit: quòd nec iure ullo, nec exemplo tolerabili liberæ ciuitati ædilis curulis designatus præturam peteret: sibi, nisi quid aliud ijs uideretur, in animo esse è lege comitia habere.* Patres *censuerunt, uti* L. Porcius cos. *cum* Q. Fuluio *ageret, ne impedimento esset quo minus comitia* Pr. *in locum* C. Decimij *subrogandi è lege haberentur.* Agenti cos. *ex* S.C. *respondit* Flaccus: *nihil, quod se indignum esset, facturum.* Medio *responso spem ad uoluntatem interpretantibus fecerat: cessurum patrum autoritati esse. comitijs acrius etiam quàm antè petebat, criminando extorqueri sibi à* cos. *& senatu* P.R. *beneficium: & inuidiam geminati honoris fieri: tanquã nõ appareret, ubi designatus* Pr. *esset, extemplo ædilitate se abdicaturũ.* cos. *cum & pertinaciam petentis crescere, & fauorem populi magis magisq; in eum inclinari cerneret, dimißis comitijs senatum uocauit. censuerunt frequentes, quoniam* Flaccũ *autoritas patrũ nihil mouisset, ad populũ cum* Flacco *agendum.* Concione *aduocata cum egisset* cos. *ne tum quidẽ de sentẽtia motus, gratias* P.R. *egit, quòd tãto studio, quotiescũq; declarãdæ uoluntatis potestas facta esset,* Pr. *se uoluisset facere. ea sibi studia ciuium suorum destituere non*

in animo

in animo esse. Hæc uero tam obstinata uox tantum ei fauorem accendit, ut haud dubius Pr. esset, si C O S. accipere nomen uellet. Ingens certamen tribunis & inter sesipsos, & cum C O S. fuit: donec senatus à C O S. est habitus, decretumq́; : quoniam prætoris subrogandi comitia ne legibus fierent, pertinacia Q. Flacci, & praua studia hominum impedirent, senatum censere satis prætorum esse. P. Cornelius utranq; in urbe iurisdictionē haberet: Apolliniq́; ludos faceret. His comitijs prudentia & uirtute senatus sublatis, alia maioris certaminis, quo & maiore de re, & inter plures potentioresq́; uiros, sunt exorta. Cēsuram summa contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones, Cn. Manlius Volso, L. Furius Purpurio, patricij: plebeij autē, M. Porcius Cato, M. Fuluius Nobilior, T. & M. Sempronij, Longus & Tuditanus. sed omneis patricios plebeiosq́; nobilißimarū familiarum M. Porcius longe anteibat. In hoc uiro tanta uis animi ingeniiq́; fuit, ut quocunq; loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse uideretur. nulla ars neq; priuatæ, neq; publicæ rei gerēdæ ei defuit. urbanas rusticasq́; res pariter callebat. ad summos honores alios scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit. huic uersatile ingeniū sic pariter ad omnia fuit: ut natum ad id unū diceres, quodcunq; ageret. in bello manu fortißimus, multisq́; insignibus clarus pugnis: idem posteaquā ad magnos honores peruenit, summus imperator: idē in pace si ius consuleres, peritißimus: si causa orāda esset, eloquentißimus. nec is tātū, cuius lingua uiuo eo uiguerit, monumētum eloquentiæ nullū extet. uiuit imò uigetq́; eloquentia eius, sacrata scriptis omnis generis. orationes & pro se multæ, et pro alijs, & in alios. nā nō solū accusando, sed etiā cau

sam

ſam dicēdo fatigauit inimicos. ſimultates nimio plures & exercuerunt eum, & ipſe exercuit eas. nec facile dixeris, utrum magis preſſerit eum nobilitas an ille agitauerit nobilitatem. Aſperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodicè liberæ fuit: ſed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ, contemptor gratiæ, diuitiarum: in parſimonia, in patientia laboris periculiq́;, ferrei propè corporis animiq́;: quem ne ſenectus quidē, quæ ſoluit omnia, fregerit: qui ſextum & octogeſimum annum agens cauſam dixerit, ipſe pro ſe orauerit, ſcripſeritq́;: nonageſimo anno Sergium Galbā ad populi adduxerit iudiciū. Hūc, ſicut omni uita, ita tum petentem premebat nobilitas: conſenſerantq́; præter L. Flaccum, qui collega in conſulatu fuerat, candidati omnes ad deijciendum honore: non ſolū ut ipſi potius adipiſcerētur, nec quia indignabantur nouum hominem cenſorem uidere: ſed etiam quòd triſtē cenſurā, periculoſamq́; multorū famæ & ab læſo à pleriſq́;, & lædendi cupido expectabant. etenim tum quoq; minitabundus petebat, refragari ſibi qui liberam & fortē cenſuram timerent, criminando. & ſimul L. Valerio ſuffragabatur: illo uno collega caſtigare ſe noua flagitia, & priſcos mores reuocare poſſe. His accenſi homines, aduerſa nobilitate non M. Porcium modo cenſorem fecerunt, ſed etiam collegam ei L. Valerium Flaccum adiecerunt. Secundum comitia cenſorum COSS. prætoresq́; in prouincias profecti ſunt: præter Q. Næuium. quem quatuor nō minus menſes, priuſquam in Sardiniam iret, quæſtiones ueneficij, quarum magnā partem extra urbem per municipia conciliabulaq́; habuit, quia ita aptius uiſum erat, tenuerūt. Si Antiati Valerio credere libet, ad duo hominū millia damnauit. Et L. Poſthumius Pr. cui Tarentū prouincia

uincia euenerat, magnas pastorum coniurationes uindicauit, & reliquias bacchanalium quæstionis cum omni executus est cura. multos, qui aut citati non affuerant, aut uades deseruerant, in ea regione Italiæ latentes, partim noxios iudicauit, partim comprehẽsos Romam ad senatum misit. in carcerem omnes à P. Cornelio coniecti sunt. In Hispania ulteriore, fractis proximo bello Lusitanis, quietæ res fuerunt. In citeriore A. Terentius in Suessetanis oppidum Corbionem uineis & operibus expugnauit, captiuos uendidit. quieta deinde hyberna & citerior prouincia habuit. Veteres Prr. C. Calpurnius Piso, & L. Quintius Romam redierunt: utriq; magno patrum consensu triumphus est decretus. prior C. Calpurnius de Lusitanis & Celtiberis triumphauit, coronas aureas tulit LXXXIII. & duodecim M. pondo argenti. paucos post dies L. Quintius Crispinus ex iisdem Lusitanis Celtiberisq; triumphauit. tantundem auri atq; argenti in eo triumpho translatum. Censores M. Porcius & L. Valerius metu mista expectatione senatum legerunt. septem mouerũt senatu: ex quibus unum insignem & nobilitate & honoribus, L. Quintium Flamininum consularem. Patrum memoria institutum fertur, ut censores motis è senatu ascriberent notas. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos, quos aut senatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. lõge grauißima in L. Quintium oratio est. qua si accusator ante notã, non cẽsor post notã usus esset, retinere Quintiũ in senatu ne frater quidẽ T. Quintius, si tum censor esset, potuisset. Inter cætera obiecit ei Philippum Pœnum, carum ac nobile scortum ab Roma in Galliam prouinciam spe ingentium donorum perductum. eum puerum, per lasciuiam cum cauillaretur, exprobrare

consuli

consuli persæpe solitum, quòd sub ipsum spectaculum gladiatorum abductus ab Roma esset, ut obsequium amatori iactaret. forte epulantibus ijs, cum iam uino incaluissent, nuntiatum in conuiuio esse, nobilem Boium cum liberis transfugam uenisse: conuenire COS. uelle, ut ab eo fidem præsens acciperet. introductum in tabernaculum per interpretem alloqui COS. cœpisse. inter cuius sermonē Quintius scorto, Vis tu, inquit, quoniam gladiatorum spectaculum reliquisti, iam hunc Gallum morientem aspicere? & cum is uixdum serio annuisset, ad nutum scorti COS. stricto gladio, qui super caput pendebat, loquenti Gallo caput primum percußisse, deinde fugienti, fidemq; P.R. atq; eorum qui aderant, imploranti, latus transfodisse. Valerius Antiâs, ut qui nec Catonis orationem legisset, & fabulæ tantum sine autore editæ credidisset: aliud argumentum, simile tamen & libidine & crudelitate peragit. Placentiæ famosam mulierem, cuius amore deperiret, in cõuiuium accersitam scribit. ibi iactantem sese scorto inter cætera retulisse, quàm acriter quæstiões exercuisset, & quàm multos capitis dānatos in uinculis haberet, quos securi percussurus esset. tum illam infra eum accubantem negasse unquam uidisse quenquam securi ferientem, & peruelle id uidere. hic indulgentem amatorē unum ex illis miseris attrahi iussum securi percußisse. Facinus siue eo modo, quo censor obiecit, siue ut Valerius tradit, commissum est, sæuū atq; atrox: inter pocula atq; epulas, ubi libare dijs dapes, ubi bene precari mos esset, ad spectaculū scorti procacis, in sinu COS. recubātis, mactatā humanā uictimā esse, & cruore mensam respersam. In extrema oratione Catonis conditio Quintio fertur, ut si id factum negaret, cæteraq; quæ obiecisset, spōsione defenderet sese:

sin fateretur, ignominia'ne sua quenquam doliturum censeret, cum ipse uino & uenere amens, sanguine hominis in cōuiuio lusisset? In equitatu recognoscendo L. Scipioni Asiatico ademptus equus. in censibus quoq; accipiendis tristis & aspera in omnes ordines censura fuit. ornamenta & uestem muliebrem & uehicula, quæ pluris quàm quindecim millium æris essent, in censum referre uiatores iussi. item mancipia minora annis x x. quæ post proximum lustrum x. millibus æris aut eo pluris uenijssent, uti ea quoq; decem, tanto pluris quàm quanti essent, æstimarentur, & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur. aquã publicam omnem in priuatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt. & quæ in loca publica inædificata, immolita'ue priuati habebant, intra dies x x x. demoliti sunt. opera deinde facienda ex pecunia in eam rē decreta, lacus sternendos lapide, detergendasq; quà opus esset cloacas, in Auentino & in alijs partibus, quà nondum erant, faciendas locauerunt. & separatim Flaccus molem ad Neptunias aquas, ut iter populo esset, & uiam per Formianũ montē. Cato atria duo, Mæniũ & Titiũ in latomijs, & quatuor tabernas in publicũ emit: basilicamq; ibi fecit, quæ Porcia appellata est. et uectigalia summis pretijs, ultro tributa infimis locauerunt. Quas locationes cum senatus precibus & lacrymis publicanorum uictus induci, & deintegro locari iussisset: censores edicto summotis ab hasta, qui ludificati priorem locationem erant: omnia eadem paulum imminutis pretijs locauerunt. Nobilis censura fuit, simultatumq; plena: quæ M. Porcium, cui acerbitas ea assignabatur, per omnem uitam exercuerunt. Eodem anno coloniæ duæ, Pollentia in Picenum, Pisaurum in Gallicum agrum deductæ sunt. sena iugera in singulos data.

data.diuiserunt agrum coloniasq́; deduxerunt ijdē triumuiri, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fuluij, Flaccus & Nobilior. COSS. eius anni nec domi, nec militiæ memorabile quicquam egerunt. in insequentem annum crearūt COSS. M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem. M. Claudius, Q. Fabius idibus Martijs, quo die cōsulatum inierunt, de prouincijs suis prætorumq́; retulerunt. Prr. creati erant C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat: & Sp. Posthumius Albinus, & P. Cornelius Sisenna, L. Puppius, L. Iulius, Cn. Sicinius. Consulibus Ligures cum ijsdē exercitibus, quos P. Claudius, & M. Porcius habuerant, prouincia decreta est. Hispaniæ extra sortem prioris anni prætoribus cum suis exercitibus seruatæ. Prr. ita sortiri iussi: uti flamini Diali utiq; altera iuris dicendi Romæ prouincia esset. peregrinam est sortitus. Sisennæ Cornelio urbana, Sp. Posthumio Sicilia, L. Puppio Appulia, L. Iulio Gallia, Cn. Sicinio Sardinia euênit. L. Iulius proficisci mature est iussus. Galli transalpini per saltus ignotæ antea uiæ (ut antè dictum est) in Italiam transgreßi, oppidum in agro, qui nunc Aquileiensis est, ædificabant. id eos ut prohiberet, quoad eius sine bello posset, prætori mandatum est: si armis prohibēdi essent, COSS. certiores faceret. ex his placere alterum aduersus Gallos ducere legiones. Extremo prioris anni comitia auguris creandi habita erant. in demortui Cn. Cornelij Lentuli locum creatus erat Sp. Posthumius Albinus. Huius principio anni P. Licinius Crassus PONT. MAX. mortuus est: in cuius locum M. Sēpronius Tuditanus pontifex est cooptatus. PONT. MAX. est creatus C. Seruilius Geminus. P. Licinij funeris causa uisceratio data, & gladiatores CXX. pugnauerunt. & ludi funebres per tri

duum facti: post ludos epulum. in quo, cum toto foro strata triclinia essent: tempestas cum magnis procellis coorta coëgit plerosque tabernacula statuere in foro. eadem paulo pòst, cum undiq; conserenasset, sublata. defunctosq; uulgo ferebant, quòd inter fatalia uates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro statui. Hac religiōe leuatis altera iniecta, quòd sanguine per biduū pluuisset in area Vulcani: & per decemuiros supplicatio indicta erat eius prodigij expiandi causa. Priusquam C O S S. in prouincias proficiscerentur, legationes transmarinas in senatum introduxerunt. nec unquam antè tantum regionis eius hominum Romæ fuerat. nam ex quo fama per gentes, quæ Macedoniam accolūt, uulgata est, crimina querimoniasq; de Philippo non negligenter ab Romanis audiri, multis operæpretiū fuisse queri, pro se quæq; ciuitates gentesq;, singuli etiam priuatim (grauis enim accola omnibus erat) Romam aut ad spem leuandæ iniuriæ, aut ad deflendæ solatium uenerunt. Et ab Eumene rege legatio cū fratre eius Athenæo uenit ad querendū, simul quòd non deducerētur ex Thracia præsidia, simul quòd in Bithyniam Prusiæ bellum aduersus Eumenem gerenti auxilia missa forent. Respondendum ad omnia iuueni tum admodum Demetrio erat: cum haud facile esset, aut ea quæ obijcerentur, aut quæ aduersus ea dicenda erant, memoria complecti. nec enim multa solum, sed etiam pleraque oppidò quàm parua erant: de controuersia finium, de hominibus raptis, pecoribus'que abactis, de iure aut dicto per libidinem, aut non dicto, de rebus per uim aut per gratiam iudicatis. nihil horum neque Demetrium docere dilucide, nec se satis liquido discere ab eo senatus cum cerneret posse: simul et tyrocinio & perturbatione iuuenis moueretur, quæri

iußit

iußit ab eo:ecquem de his rebus commentarium à patre acceπisset? cum respondisset, accepisse se, nihil prius nec potius uisum est, quàm regis ipsius de singulis responsa accipere. librum extemplo poposcerunt: deinde ut ipse recitaret, permiserunt. Erant autem de rebus singulis in breue coactæ causæ: ut alia fecisse se secundũ decreta legatorum doceret: alia non per se stetisse quo minus faceret, sed per eos ipsos, qui accusarent. interposuerat & querelas de iniquitate decretorum, & quàm non ex æquo disceptatum apud Cæcilium foret: indigne'que sibi, nec ullo suo merito insultatum ab omnibus esset. Has notas iritati eius animi collegit senatus. cæterum alia excusanti iuueni, alia recipienti futura ita, ut maxime uellet senatus, responderi placuit: Nihil patrem eius neq; rectius, nec magis quod ex uoluntate senatus esset, fecisse, quàm quòd, utcunq; ea gesta essent, per Demetrium filium satis fieri uoluisset Romanis. multa & dißimulare & obliuisci & pati præterita senatum posse, & credere etiam Demetrio credendum esse. obsidem enim se animum eius habere: etsi patri corpus reddiderit. & scire, quantũ salua in patrem pietate poßit, amicum eũ P.R. esse. honorisq; eius causa missuros in Macedoniam legatos: ut si quid minus factum sit, quàm debuerit, tum quoq; sine piaculo rerum prætermissarum fiat. uelle etiam sentire Philippum, integra omnia sibi cũ P.R. Demetrij filij beneficio esse. Hæc quæ augendæ amplitudinis eius causa facta erant: extemplo in inuidiam, mox etiam in perniciem adolescenti uerterunt. Lacedæmonij deinde introducti sunt. Multæ & paruæ disceptationes iactabantur. sed quæ maxime rẽ continerent, erãt: utrum restituerentur, quos Achæi damnauerant, nec'ne: inique, an iure occidissent, quos occiderãt. uertebatur &

utrum manerent in Achaico concilio Lacedæmonij, an ut antè fuerat, secretum eius unius in Peloponneso ciuitatis ius esset. Restitui, iudiciaq; facta tolli placuit: Lacedæmonem manere in Achaico concilio: scribiq; id decretum, & consignari à Lacedæmonijs & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Marcius est missus, iussus idem in Peloponneso sociorum res aspicere. nã ibi quoq; & ex ueteribus discordijs residui motus erant: & Messenij desciuerant à concilio Achaico. cuius belli & causas & ordinem si expromere uelim, immemor sim propositi, quo statui non ultrà attingere externa, nisi quà Romanis cohærerent rebus. Euentus memorabilis est: quod cum bello superiores essent Achæi, Philopœmen Pr. eorum capitur ad præoccupandam Coronen, quam hostes petebant: in ualle iniqua cum equitibus paucis oppressus. Ipsum potuisse effugere Thracum Cretensiumq; auxilio tradunt. sed pudor relinquendi equites nobilißimos gentis, ab ipso nuper lectos, tenuit. quibus dum locum ad euadendas angustias cogendo ipse agmen præbet, sustinens impetus hostium: prolapso equo, & suo ipse casu, & onere equi super eum ruentis haud multum abfuit quin exanimaretur, septuaginta annos iam natus, & diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur, uiribus admodum attenuatis. Iacentem hostes superfusi oppresserunt. cognitumq; primum à uerecũdia memoriaq; meritorum haud secus quàm ducem suum attollunt reficiuntq;, & ex ualle deuia in uiam portãt: uix sibimetipsi præ necopinato gaudio credẽtes. pars nũtios Messenen præmittunt, debellatũ esse: Philopœmenem captum adduci. Primũ adeo incredibilis uisa res, ut non pro uano modo, sed uix pro sano nuntius audiretur. deinde ut super alium alius idem omnes affirmantes ueniebant, tandem fa-

dem facta fides, & priusquam appropinquare urbi satis scirent, ad spectaculum omnes simul liberi ac serui, pueri quoq; cum fœminis effundũtur. itaq; clauserat portam turba: dum pro se quisq;, nisi ipse oculus suis credidisset, uix pro cõperto tãtam rem habiturus uideretur. Aegre summouentes obuios intrare portã, qui adducebant Philopœmenem, potuerũt: atq; turba cõferta iter reliquũ clauserat. & cũ pars maxima exclusa à spectaculo esset: theatrum repente, quod uiæ propinquum erat, cõplcuerunt: & ut eò in conspectũ populi adduceretur, una uoce omnes exposcebant. Magistratus & principes ueriti ne quem motũ misericordia præsentis tanti uiri faceret, cum alios uerecundia pristinæ maiestatis collata præsenti fortunæ, alios recordatio ingentiũ meritorũ motura esset, procul in cõspectu eũ statuerunt: deinde raptim ex oculis hominum abstraxerunt: Pr. Dinocrate dicente, esse quæ pertinentia ad summã belli percunctari eum magistratus uellent. inde adducto eo in curiã, & senatu uocato, cõsultari cœptum. Iam inuesperascebat, & non modo cætera, sed ne in proximã quidẽ noctẽ ubi satis tuto custodiretur, expediebãt. obstupuerãt ad magnitudinẽ pristinæ eius fortunæ uirtutisq;: & neq; ipsi domum recipere custodiendum audebant, nec cuiquam uni custodiã eius satis credebant. admonent deinde quidam, esse thesaurum publicum sub terra, saxo quadrato septum. eò uinctus demittitur, & saxum ingens, quo operitur, machina superimpositũ est. ita loco potius quàm homini cuiquã credendam custodiam rati, lucem insequentem expectauerunt. Postero die multitudo quidem integra, memor pristinorum eius in ciuitatem meritorum, parcendum, ac per eum remedia quærenda esse præsentium malorum, censebant: defectionis

autores, quorum in manu Resp. erat, in secreto cõsultantes omnes ad necem eius consentiebant: sed utrum maturarent, an differrẽt, ambigebatur. uicit pars auidior pœnæ: missusq; qui uenenum ferret. Accepto poculo nihil aliud locutũ ferunt, quàm quæsisse, si incolumis Lycortas (is alter imperator Achæorũ erat) equitesq; euasissent. postea quàm dictum est incolumes esse: Bene habet, inquit: & poculo impauide exhausto, haud ita multo pòst expirauit. Nec diuturnum mortis eius gaudium autoribus crudelitatis fuit. uicta nanq; Messene bello exposcẽtibus Achæis noxios dedit, ossaq; reddita Philopœmenis sunt: & sepultus ab uniuerso Achaico est concilio, adeo omnibus humanis congestis honoribus, ut ne diuinis quidem abstineretur. Ab scriptoribus rerum Græcis Latinisq; tantum huic uiro tribuitur, ut à quibusdã eorum uelut ad insignem notam huius anni memoriæ mandatum sit: tres claros imperatores eo anno decessisse, Philopœmenem, Annibalem, P. Scipionem. adeo in æquo eum duarum potẽtissimarum gentium summis imperatoribus posuerunt. Ad Prusiam regem legatus T. Quintius Flamininus uenit, quẽ suspectũ Romanis & receptus post fugam Antiochi Annibal, & bellum aduersus Eumenem motum faciebat. ibi seu quia à Flaminino inter cætera obiectũ Prusiæ erat, hominem omnium qui uiuerent infestissimum P. R. apud eum esse: qui patriæ suæ primum, deinde fractis eius opibus Antiocho regi autor belli aduersus P. R. fuisset: seu quia ipse Prusias, ut gratificaretur præsenti Flaminino Romanisq;, per se necandi aut tradendi eius in potestatem consilium cepit: à primo colloquio Flaminini milites extemplo ad domum Annibalis custodiendam missi sunt. Semper talem exitum uitæ suæ Annibal prospexerat animo, & Romanorum

norum inexpiabile odium in se cernens, & fidei regum nihil sanè confisus. Prusiæ uero leuitatem etiam expertus erat. Flaminini quoq; aduentum uelut fatalem sibi horrue rat. ad omnia undiq; infesta ut iter semper aliquod præparatum fugæ haberet, septem exitus è domo fecerat: & ex ijs quosdam occultos, ne custodia sepirentur. sed graue imperium regum nihil inexploratum, quod uestigari uolunt, efficit. totius circuitum domus ita custodijs complexi sunt, ut nemo inde elabi posset. Annibal, posteaquam est nũtiatum milites regios in uestibulo esse: postico, quod deuium maxime atq; occultißimi exitus erat, fugere conatus: ut id quoq; occursu militũ obseptum sensit, & omnia circà clausa custodijs dispositis esse: uenenũ, quod multo antè præparatum ad tales habebat casus, poposcit. Liberemus, inquit, diuturna cura P.R. quando mortem senis expectare longũ censent. nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoq; Flamininus uictoriam feret. mores quidem P.R. quantum mutauerit, uel hic dies argumẽto erit. horum patres Pyrrho regi hosti armato exercitũ in Italia habenti, ut à ueneno caueret, prædixerunt: hi legatum consularem, qui autor esset Prusiæ per scelus occidendi hospitis, miserunt. Execratus deinde in caput regnũq; Prusiæ, & hospitales deos uiolatæ ab eo fidei testes inuocans, poculum exhausit. Hic uitæ exitus fuit Annibalis. Scipionem & Polybius & Rutilius hoc anno mortuum scribunt. Ego neque his, neque Valerio assentior: his, quòd censoribus M. Porcio, L. Valerio principem senatus ipsum L. Valerium censorem lectum inuenio, cum superioribus duobus lustris Africanus fuisset: quo uiuo, nisi ut ille senatu moueretur, quam notam nemo memoriæ prodidit, alius princeps in locum eius lectus

non

non esset. Antiatem autorem refellit tribunus plebis M. Næuius: aduersus quem oratio inscripta P. Africani est. Hic Næuius in magistratuũ libris est tribunus pl. P. Claudio, L. Porcio COSS. sed iniit tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio COSS. ad quartum idus Decembres. inde tres menses ad idus Martias sunt: quibus P. Claudius, L. Porcius consulatum inierunt. ita & uixisse in tribunatu Næuij uidetur: dies'que ei dici ab eo potuisse: decessisse autem antè L. Valerij & M. Porcij censuram. Trium clarissimorũ suæ cuiusq; gentis uirorũ nõ magis tempore cõgruente cõparabilis mors uidetur esse, quàm quòd nemo eorum satis dignum splendore uitæ exitum habuit. iam primum omnes non in patrio solo mortui, nec sepulti sunt. ueneno absumpti Annibal & Philopœmen: exul Annibal proditus ab hospite: captus Philopœmen in carcere & in uinculis expirauit. Scipio, etsi non exul, neq; damnatus, die tamen dicta, ad quam non affuerat, reus absens citatus uoluntarium non sibimetipse solum, sed etiam funeri suo exilium indixit. Dum ea in Peloponneso, à quibus diuertit oratio, geruntur: reditus in Macedoniam Demetrij legatorum'que aliter aliorum affecerat animos. uulgus Macedonum, quos belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium ut pacis autorem cum ingenti fauore conspiciebant: simul & spe haud dubia regnum ei post mortem patris destinabant. nã etsi minor ætate, quàm Perseus esset: hunc tamen iusta matrefamiliâs, illum pellice ortum esse. illum, ut ex uulgato corpore genitum, nullam certi patris notam habere: hunc insignem Philippi similitudinem præ se ferre. ad hoc, Romanos Demetrium in paterno solio locaturos: Persei nullam apud eos gratiã esse. Hæc uulgo loquebãtur. itaq; &

Persea

Persea cura angebat, ne parum pro se una ætas ualeret, cum omnibus alijs rebus frater superior esset: & Philippus ipse, uix sui arbitrij fore quem hæredem regni relinqueret credens, sibi quoq; grauiorem esse quàm uellet, minorem filium censebat. offendebatur interdum concursu Macedonum ad eum: & alterã iam se uiuo regiam esse indignabatur. Et ipse iuuenis haud dubie inflatior redierat subnixus erga se iudicijs senatus, concessisq; sibi, quæ patri negata essent. & omnis mentio Romanorum quantam dignitatem ei apud cæteros Macedonas, tantam inuidiã non apud fratrem modo, sed etiam apud patrem conciliabat: utiq; posteaquam alij legati Romani uenerunt, & cogebatur decedere Thracia, præsidiaque deducere, & alia aut ex decreto priorum legatorum, aut ex noua constitutione senatus facere. sed omnia mœrẽs quidem & gemens, eo magis, quòd filium frequentiorẽ propè cum illis, quàm secum cernebat: obedienter tamen aduersus Romanos faciebat, ne quam mouẽdi extemplo belli causam præberet. auertendos etiam animos à suspitione talium consiliorum ratus, mediam in Thraciam, exercitum in Odrysas & Dentheletas & Bessos duxit. Philippopolin urbẽ fuga desertam oppidanorum, qui in proxima mõtium iuga cum familijs receperant sese, cepit: campestresq; barbaros, depopulatus agros eorum, in deditionem accepit. relicto inde ad Philippopolin præsidio, quod haud multo pòst ab Odrysis expulsum est, oppidum in Derriopo condere instituit. Pæoniæ ea regio est prope Erigonum fluuium, qui ex Illyrico per Pæoniam fluens in Axium amnẽ editur. Haud procul Stobis, uetere urbe, nouã urbẽ Perseida, ut is filio maiori haberetur honos, appellari iussit. Dum hæc in Macedonia gerũtur, COSS. in prouincias

uincias profecti. Marcellus nuntiũ præmisit ad L. Porciũ proconsulem, ut ad nouum Gallorum oppidum legiones admoueret. aduenienti consuli Galli sese dediderunt. duodecim millia armatorum erant. pleriq; arma ex agris rapta habebant. ea ægre patientibus ijs adempta, quæq; alia aut populantes agros rapuerant, aut secum attulerant, de his rebus qui quererentur, legatos Romam miserunt. Introducti in senatum à C. Valerio Pr. exposuerunt: se, superante in Gallia multitudine, inopia coactos agri & egestate, ad quærendam sedem Alpes transgressos. quæ inculta per solicitudines uiderent, ibi sine ullius iniuria cõsedisse. oppidum quoq; ædificare cœpisse: quod indicium esset, nec agro nec urbi ulli uim allaturos uenisse. nuper M. Claudium ad se nuntium misisse: bellum se cum ijs, ni dederẽtur, gesturum. se certam, etsi non speciosam pacem, quàm incerta belli præoptantes, dedisse se prius in fidem, quàm in potestatem populi Romani. post paucos dies iussos & agro & urbe decedere, sese tacitos abire quò terrarũ possent, in animo habuisse. arma deinde sibi, & postremo omnia alia quæ ferrent agerent'ue, adempta. orare se S.P.Q.R. ne in se innoxios deditos acerbius quàm in hostes sæuirẽt. Huic orationi senatus ita responderi iussit: Neq; illos recte fecisse, cum in Italiam uenerint, oppidumq́; in alieno agro nullius Romani magistratus, qui ei prouinciæ præesset, permissu ædificare conati sint: neque senatui placere deditos spoliari. itaq; se cum ijs legatos ad COS. missuros: qui, si redeant, unde uenerint, omnia ijs sua reddi iubeant: quiq; protinus eant trans Alpes, & denuntient Gallicis populis: multitudinem suam domi contineant. Alpes propè inexuperabilem finem in medio esse. non utiq; ijs melius fore, qui eas primi peruias fecissent.

ſent. Legati miſsi L. Furius Purpurio, Q. Minucius, L. Manlius Acidinus. Galli redditis omnibus, quæ ſine cuiuſquam iniuria habebant, Italia exceſſerunt. Legatis Romanis tranſalpini populi benigne reſponderunt. ſeniores eorum nimiam lenitatē populi Romani caſtigarunt: quòd eos homines, qui gentis iniuſſu profecti occupare agrum imperij Romani, & in alieno ſolo ædificare oppidum conati ſunt, impunitos dimiſerint. debuiſſe grauem temeritatis mercedem ſtatui. quòd uero etiam ſua reddiderint, uereri ne tanta indulgentia plures ad talia audenda impellantur. Et exceperunt & proſecuti cū donis legatos ſunt. M. Claudius cos. Gallis ex prouincia exactis, Iſtricum bellum moliri cœpit: literis ad ſenatum miſsis, ut ſibi in Iſtriā traducere legiones liceret. Id ſenatui placuit. Illud agitabant, uti colonia Aquileia deduceretur. nec ſatis cōſtabat, utrum Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret. Poſtremo Latinam potius coloniam deducendā patres cenſuerunt. triumuiri creati ſunt P. Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina & Parma coloniæ Romanorum ciuium ſunt deductæ. bina millia hominum in agro, qui proxime Boiorum, antè Tuſcorum fuerat, octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. deduxerunt triumuiri M. Aemylius Lepidus, T. Ebutius Carus, L. Quintius Criſpinus. Et Saturnia colonia ciuium Romanorum in agrum Caletranum eſt deducta. deduxerunt triumuiri Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Tib. Sempronius Gracchus. iugera in ſingulos data decem. Eodem anno A. Terentius procos. haud procul flumine Ibero in agro Auſetano, & prælia ſecunda cum Celtiberis fecit: & oppida, quæ ibi communierant, aliquot expugnauit. Citerior Hiſpania

eo anno

eo anno in pace fuit: quia & P. Sempronius propr. diutino morbo est implicitus, & nullo lacessente, peropportune quieuerunt Lusitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio cos. gestum. M. Marcellus est Istria reuocatus, exercitu dimisso Romam comitiorũ causa rediijt. creauit coss. Cn. Bebium Pamphilum, & L. Aemylium Paulum. Cum M. Aemylio Lepido hic ædilis curulis fuerat. à quo consule quintus annus erat: cum is ipse Lepidus post duas repulsas cos. factus esset. Prr. inde facti Q. Fuluius Flaccus, M. Valerius Leuinus, P. Mãlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Dentrix, C. Terentius Istra. Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum causa: quòd sanguinem per biduum pluuisse in area Concordiæ satis credebant: nuntiatumq; erat, haud procul Sicilia insulam, quæ non antè fuerat, nouam editam è mari esse. Annibalem hoc anno Antiâs Valerius decessisse autor est: legatis ad eam rem ad Prusiam missis præter T. Quintium Flamininum, cuius in ea re celebre est nomen, L. Scipione Asiatico, & P. Scipione Nasica.

DECADIS IIII.
LIBER X.

PRINCIPIO *insequẽtis anni coss. prætoresq; sortiti prouincias sunt. consulibus nulla præter Ligures, quæ decerneretur erat. Iurisdictio urbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euênit. Hispaniarũ Q. Fuluio Flacco citerior, P. Mãlio ulterior, L. Cæcilio Dentrici Sicilia, C. Terẽtio Istræ Sardinia. coss. delectus habere iussi. Q. Fabius ex Liguribus scri=*

bus scripserat: Apuanos ad rebellionem spectare, periculumq́; esse, ne impetum in agrum Pisanum facerent. Et ex Hispanijs citeriorem in armis esse, & cum Celtiberis bellari sciebant: in ulteriore, quia diu æger Pr. esset, luxuria & otio solutam disciplinam militarem esse. Ob ea nouos exercitus conscribi placuit. quatuor legiones in Ligures: uti singulæ quina millia, & ducenos pedites, trecenos haberent equites: sociorum ijsdem Latini nominis XV. millia peditum addita, & octingenti equites. hi duo consulares exercitus essent. scribere præterea iußi septem millia peditum sociorum ac Latini nominis, & quadringentos equites, & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex consulatu prorogatum imperium erat. in Hispaniam etiã utranq; quæ ducerentur, quatuor millia peditum ciuium Romanorum, & CC. equites, sociorum septem millia peditum cum CCC. equitibus scribi iussa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat in Liguribus, prorogatum in annum imperiũ est. Ver procellosum eo anno fuit. pridie Parilia medio ferme die atrox cum uẽto tempestas coorta, multis sacris profanisq́; locis stragem fecit. signa ænea in Capitolio deiecit: forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino est, raptam tulit, & in posticis partibus Cereris templi affixit: signa alia in Circo maximo cũ columnis, quibus superstabant, euertit: fastigia aliquot templorum à culminibus abrupta fœde dißipauit. itaq; in prodigiũ uersa ea tẽpestas, procurariq́; aruspices iusserunt. simul procuratum est, quòd tripedem mulum Reate natum nuntiatum erat: & à Formijs ædem Apollinis ac Caietæ de cœlo tactam. ob ea prodigia XX. hostijs maioribus sacrificatum est, & diẽ unum supplicatio fuit. Per eosdem dies ex literis A. Terentij proprætoris cognitum: P. Sempronium

in ulteriore prouincia, cũ plus annũ æger fuiſſet, mortuũ eſſe. eo maturius in Hiſpaniam Prr. iuſſi proficiſci. Legationes transmarinæ deinde in ſenatũ introductæ ſunt. prima Eumenis & Pharnacis regum, & Rhodiorũ querentiũ de Sinopenſiũ clade. Philippi quoq; legati & Achæorum & Lacedæmoniorũ ſub idẽ tempus uenerũt. ijs prius Marcio audito, qui ad res Græciæ Macedoniæq́; uiſendas miſſus erat, reſponſa data ſunt. Aſiæ regibus ac Rhodijs reſponſum eſt: legatos ad eas res uiſendas miſſurũ ſenatum. De Philippo auxerat curam Martius. nam ita feciſſe eum quæ ſenatui placuiſſent, fatebatur, ut facile appareret, non diutius quàm neceſſe eſſet facturum: neq; obſcurum erat, rebellaturũ, omniaq́;, quæ tunc ageret diceretq́;, eò ſpectare. Iam primum omnẽ ferè multitudinẽ ciuiũ ex maritimis ciuitatibus cum familijs ſuis in Emathiã, quæ nunc dicitur, quondã appellata Pæonia eſt, traduxit: Thracibusq́; & alijs barbaris urbes tradidit habitandas: fidiora hæc genera hominum fore ratus in Romano bello. Ingentem ea res fremitum in tota Macedonia fecit. relinquentesq́; penates ſuos cum coniugibus ac liberis pauci tacitũ dolorẽ continebant: execrationesq́; in agminibus proficiſcentium in regẽ, uincente odio metũ, exaudiebantur. His ferox animus omnes homines, omnia loca temporaq́; ſuſpecta habebat. poſtremo negare propalàm cœpit, ſatis tutũ ſibi quicquã eſſe: niſi liberos eorũ, quos interfeciſſet, cõprehenſos in cuſtodia haberet, & tempore alium alio tolleret. Eã crudelitatẽ fœdã per ſe, fœdiorem unius domus clades fecit. Herodicũ principẽ Theſſalorũ multis antè annis occiderat. generos quoq; eius poſtea interfecit. in uiduitate relictæ filiæ, ſingulos filios paruos habentes, Theoxena & Archo nomina his mulieribus erant.

Theoxena multis petentibus aspernata nuptias est. Archo Poridi cuidam longe principi gentis Aenianum nupsit, et apud eum plures enixa partus, paruis admodũ relictis omnibus, decessit. Theoxena, ut in suis manibus liberi sororis educarentur, Poridi nupsit: & tanquã omneis ipsa enixa foret, suũ sororisq; filios in eadem habebat cura. postea quã regis edictũ de cõprehendendis liberis eorum, qui interfecti essent, accepit: ludibrio futuros non regis modo, sed custodũ etiã libidinis rata, ad rem atrocem animũ adiecit. ausaq; est dicere, se sua manu potius omnes interfecturam, quàm in potestatẽ Philippi uenirent. Poris abominatus mentionẽ tam fœdi facinoris, Athenas deportaturũ eos ad fidos hospites dixit, comitemq; ipsum fugæ futurũ esse. Proficiscuntur ab Thessalonica Aeniam ad statum sacrificiũ: quod cõditori Aeneæ cũ magna cærimonia quotannis faciunt. ibi die per solennes epulas cõsumpto, nauẽ præparatã à Poride sopitis omnibus de tertia uigilia conscendunt, tanquã redituri in Thessalonicã. sed traijcere in Eubœam erat propositum. cæterum in aduersum uentum nequicquam eos tendentes prope terram lux oppressit. & regij, qui præerant custodiæ portus, lembum armatum ad pertrahendam eam nauim miserunt, cum graui edicto, ne reuerterentur sine ea. Cum iam appropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum nautarumq; intentus erat: interdum manus ad cœlum tendens, opem ut dij ferrent, orabat. ferox interim fœmina ad multo antè præcogitatũ reuoluta facinus, uenenũ diluit, ferrũq; promit. & posito in conspectu poculo strictisq; gladijs, Mors, inquit, una uindicta est. uiæ ad mortẽ hæ sunt, quà quenq; animus fert, effugite superbiã regiã. agite iuuenes mei primum qui maiores estis, capite ferrum: aut hauri-

te poculum, si segnior mors iuuat. Et hostes aderant, & autor mortis instabat. alij alio leto absumpti semianimes è naue præcipitantur. ipsa deinde uirum comitē mortis complexa in mare sese deiecit. naue uacua dominis regij potiti sunt. Huius atrocitas facinoris nouā uelut flammam regis inuidiæ adiecit, ut uulgo ipsum liberosq; eius execrarentur. quæ diræ breui ab omnibus dijs exauditæ, ut sæuiret ipse in suum sanguinem, effecerunt. Perseus enim, cum in dies magis cerneret fauorem dignitatemq; Demetrij fratris apud Macedonum multitudinem crescere, & gratiam apud Romanos: sibi spem nullam regni superesse, nisi in scelere ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. cæterum cum se ne ad id quidem, quod muliebri cogitabat animo, satis per se ualidum crederet: singulos amicorum patris tētare sermonibus perplexis instituit. & primo quidam ex his, aspernantium tale quicquam speciem præbuerunt, quia plus in Demetrio spei ponebāt. deinde crescēte in dies Philippi odio in Romanos, cui Perseus indulgeret, Demetrius summa ope aduersaretur: prospicientes animo exitū incauti à fraude fraterna iuuenis, adiuuandū quod futurum erat rati, fouendamq; spem potentioris, Perseo se adiungunt. cætera in suum quæq; tempus agenda differūt. in præsentia placet, omni ope in Romanos accendi regē, impelliq; ad consilia belli, ad quæ iam sua sponte animum inclinasset. simul ut Demetrius in dies suspectior esset, ex composito sermones ad spem Romanorum trahebant. ibi cum alij mores & instituta eorum, alij res gestas, alij speciem ipsius urbis nondum exornatæ neq; publicis neque priuatis locis, alij singulos principum eluderent, iuuenis incautus & amore nominis Romani, & certamine aduersus fratrem, omnia tuendo suspectum se patri, & opportunum

tunum criminibus faciebat. itaque expertem eum pater omnium de rebus Romanis consiliorum habebat. totus in Persea uersus, cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat. Redierant, quos forte miserat in Bastarnas ad accersenda auxilia: adduxerantq; inde nobiles iuuenes, & regij quosdam generis. quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur: erexeratq; consociatio gentis eius animum regis. Tum Perseus, quid ista prosunt? inquit. nequaquam tantũ in externis auxilijs est præsidij, quantum periculi fraude domestica. proditorem nolo dicere, certe speculatorẽ habemus in sinu: cuius ex quo obses Romæ fuit, corpus nobis reddiderunt Romani, animum ipsi habent. omnium penè Macedonum in eum ora conuersa sunt, nec regem se aliũ habituros aiũt, quàm quem Romani dedissent. His per se ægra mens senis stimulabatur, & animo magis quàm uultu ea crimina accipiebat. Forte lustrandi exercitus uenit tempus. cuius solenne est tale, Caput mediæ canis præcisæ, et prior pars ad dexteram cum extis, posterior ad læuam uiæ ponitur. inter hanc diuisam hostiam copiæ armatæ traducuntur. præferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ultima origine Macedoniæ regum, deinde rex ipse cum liberis sequitur. proxima est regia cohors, custodesq; corporis: postremum agmen Macedonum cætera multitudo claudit. latera regis duo filij iuuenes cingebant, Perseus iam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennio minor, medio iuuentæ robore ille, hic flore: fortunati patris matura soboles, si mens sana fuisset. Mos erat lustrationis, sacro peracto exercitum decurrere, & diuisas bifariam duas acies concurrere ad simulachrum pugnæ. regij iuuenes duces ei ludicro certamini dati. cæterum

non imago fuit pugnæ, sed tanquam de regno dimicare=tur, ita concurrerunt: multá'que uulnera sudibus facta: nec præter ferrum quicquam defuit ad iustam belli speciē. Pars ea quæ sub Demetrio erat, longe superior fuit. id æ=gre patiente Perseo, lætari prudentes amici eius, eam'que rem ipsam dicere præbituram causam criminandi iuuenis. Conuiuiū eo die sodalium, qui simul decurrerant, uterq; habuit: cum uocatus ad cœnam ab Demetrio Perseus ne=gasset. festo die inuitatio benigna, & hilaritas iuuenilis utrosq; in uinum traxit. commemoratio ibi certaminis lu=dicri, & iocosa dicta in aduersarios, ita ut ne ipsis quidem ducibus abstineretur, iactabantur. ad has excipiendas uo ces speculator ex cōuiuis Persei missus cum incautior ob=uersaretur, exceptus à iuuenibus forte triclinio egreßis male mulctatur. Huius rei ignarus Demetrius, Quin co=messatum, inquit, ad fratrem imus? & iram eius, si qua ex certamine residet, simplicitate & hilaritate nostra leni=mus? omnes se ire conclamarunt, præter eos, qui specula=toris ab se pulsati præsentem ultionem metuebant. cū eos quoq; Demetrius traheret, ferrum ueste abdiderunt, quo se tutari, si qua uis fieret, possent. Nihil occulti esse in in=testina discordia potest. utraq; domus speculatorū et pro=ditorū plena erat. præcucurrit index ad Persea, ferro suc=cinctos nuntians cum Demetrio quatuor adolescentes ue=nire. etsi causa apparebat (nam ab ijs pulsatum conuiuā suum audierat) tamen infamandæ rei causa ianuam obse=rari iubet: & ex parte superiore ædium, uersisq; in uiam fenestris, comessatores tanquam ad cædem suam uenientes aditu ianuæ arcet. Demetrius per uinum quòd excludere=tur paulisper uociferatus in conuiuiū redit, totius rei igna rus. Postero die Perseus quàmprimum cōueniēdi potestas

patris

patris fuit, regiam ingressus perturbato uultu in cõspectu patris tacitus procul constitit. cui cum pater, satin' saluæ? & quænam ea mœstitia esset? interrogaret eum: Deludi=cro tibi, inquit, uiuere me scio. iam non occultis à fratre petimur insidijs. nocte cum armatis domum ad interficien dum me uenit: clausisq; foribus, parietum præsidio me à furore eius sum tutatus. Cum pauorem multum admiratio=ne patri iniecisset: Atqui si aures præbere potes, inquit, manifestam rem teneas, faciam. Enimuero se Philippus di=cere auditurum, uocariq; extemplo Demetrium iußit: & seniores duos amicos, expertos inter fratres certaminum, infrequentes iam in regia, Lysimachum & Onomastum accersit, quos in consilio haberet. Dum ueniunt amici, so=lus, filio procul stante, multa secum animo uolutans inam=bulauit. posteaquam uenisse eos nuntiatum est, seceßit in partem interiorem cum duobus amicis, totidem custodi=bus corporis. filijs ut ternos inermes secum introducerẽt, permisit. Ibi cum consedisset, Sedeo, inquit, miserrimus pater iudex inter duos filios, accusatorem parricidij, & reum, aut confícti aut admißi criminis labem apud meos inuenturus. Iampridẽ quidem hanc procellã imminentem timebam, cũ uultus inter uos minime fraternos cernerem, cum uoces quasdam exaudirem. sed interdum spes animũ subibat, deflagrare iras uestras, purgari suspiciones posse. etiam hostes armis positis fœdus icisse, & priuatas multo rum simultates finitas. subituram uobis aliquando germa=nitatis memoriam, puerilis quondam simplicitatis cõsuetu dinisq; inter uos, meorum deniq; præceptorum: quæ ue=reor ne uana surdis auribus cecinerim. Quoties ego au=dientibus uobis detestatus exempla discordiarum frater=narum, horrendos euentus eorum retuli? quibus se stir=

pemq́; ſuam, domos, regna funditus euertiſſent? meliora quoq; exempla parte altera poſui, ſociabilem conſortionem inter binos Lacedæmoniorum reges, ſalutarem per multa ſecula ipſis patriæq́;. eandem ciuitatem, poſteaquā mos ſibi cuiq; rapiendi tyrannidem, exortus ſit, euerſam. iam hos Eumenem Attalumq́; *fratres à quàm exiguis rebus, propè ut puderet regij nominis, mihi,* Antiocho, *& cuilibet regum huius ætatis, nulla re magis quàm fraterna unanimitate regnum æquaſſe. nc* Romanis *quidem exemplis abſtinui, quæ aut uiſa, aut audita habebam:* T. & L. Quintiorum, *qui bellum mecum geſſerunt:* P. & L. Scipionum, *qui* Antiochum *deuicerunt: patris patruiq́; eorum, quorum perpetuam uitæ cōcordiam mors quoq; miſcuit. neq; uos illorum ſcelus, ſimiliſq́; ſceleri euentus deterrere à uecordi diſcordia potuit, neq; horum bona mens, bona fortuna, ad ſanitatem flectere.* Viuo *& ſpirante me hæreditatem meam ambo & ſpe & cupiditate improba creuiſtis. eouſq; me uiuere uultis, donec alterius ueſtrum ſuperſtes, haud ambiguum regem alterum mea morte faciam. nec fratrem, nec patrē poteſtis pati. nihil chari, nihil ſancti eſt: in omnium uicē regni unius inſatiabilis amor ſucceßit.* Agite *conſcelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palàm, quicquid aut ueri poteſtis, aut cōminiſci libet. reſeratæ aures ſunt, quæ poſthac ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur.* Hæc *furens ira cum dixiſſet, lacrymæ omnibus obortæ, & diu mœſtum ſilentium tenuit.* Tum Perſeus. Aperienda *nimirum nocte ianua fuit, & armati comeſſatores accipiendi, præbendumq́; ferro iugulum: quando nō creditur niſi perpetratum facinus, & eadem petitus inſidijs audio, quæ latro atque inſidiator. non nequicquam iſti unum*

Demetr

Demetrium filium te habere, me subditum & pellice geni tum appellant. nam si gradum, si charitatem filij apud te haberem: non in me querentem deprehensas insidias, sed in eum, qui fecisset, saeuires: nec adeo tibi uilis uita esset no stra, ut nec praeterito periculo meo mouereris. neq; futu= ro, si insidiantibus sit impune. itaq; si mori tacitum opor= tet, taceamus, precati tantum deos, ut à me coeptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris. sin au= tem, quòd circunuentis in solitudine natura ipsa subijcit, ut hominum, quos nunquam uiderint, fidem tamen implo= rent: mihi quoq; ferrum in me strictum cernenti uocẽ mit= tere liceat: per te, patriumq; nomen, quod utri nostrũ san ctius sit, iampridem sentis, ita me audias precor, tanquam si uoce & cõploratione nocturna excitus mihi quiritanti interuenisses: Demetrium cũ armatis nocte intempesta in uestibulo meo deprehendisses. quòd tum uociferarer in re praesenti pauidus, hoc nunc postero die queror. Frater nõ comessantiũ in uicem iamdiu uiuimus inter nos. regnare utiq; uis. huic spei tuae obstat aetas mea, obstat gentiũ ius, obstat uetustus Macedoniae mos, obstat uerò etiam patris iudicium. huc transcendere nisi per meum sanguinem non potes. omnia moliris & tentas. adhuc seu cura mea, seu fortuna restitit parricidio tuo. Hesterna die in lustratione & decursu & simulachro ludicro pugnae funestum pro= pè praelium fecisti. nec me aliud à morte uindicauit, quàm quòd me ac meos uinci passus sum. ab hostili praelio tan= quam fraterno lusu pretrahere me ad coenam uoluisti. Credis me pater inter inermes conuiuas coenaturum fuis= se, ad quem armati comessatum uenerunt? credis nihil à gladijs nocte periculum fuisse, quem sudibus te inspectan te propè occiderunt? Quid hoc noctis, quid inimicus ad

iratum, quid cum ferro succinctis iuuenibus uenis? conuiuam me tibi committere ausus non sum, comessatorem te cum armatis uenientem recipiam? Si aperta ianua fuisset, funus meum parares hoc tempore pater, quo querentem audis. Nihil ego tanquam accusator criminose, nec dubia argumentis colligendo ago. quid enim? negat se cum multitudine uenisse ad ianuam meam? an ferro succinctos secum fuisse? quos nominauero, accerse. possunt quidem omnia audere, qui hoc ausi sunt, non tamen audebunt negare. si deprehensos intra limen meum cum ferro ad te deducerem, pro manifesto haberes: fatentes pro deprehensis habe. Execrare nunc cupiditatem regni, & furias fraternas concita. sed ne sint cæcæ pater execrationes tuæ, discerne & dispice insidiatorem & petitum insidijs, noxium huic esse caput. qui occisurus fratrem fuit, habeat etiam iratos paternos deos: qui periturus fraterno scelere fuit, perfugium in patris misericordia & iustitia habeat. quò enim aliò confugiam? cui non solenne lustrale exercitus tui, non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta est? si iero ad fratrem inuitatus, moriendum est. si recepero intra ianuam comessatum fratrem, moriendum est. nec eundo, nec manendo insidias euito. quò me conferã? nihil præter deos pater, & te colui. non Romanos habeo, ad quos confugiam. perisse expetunt, quia tuis iniurijs doleo, quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modo Thraciæ maritimam oram indignor. nec me, nec te incolumi Macedoniam suam futuram sperant. si me scelus fratris, te senectus absumpserit, aut nec ea quidem expectata fuerit, regem regnumq; Macedoniæ sua futura sciunt. Si quid extra Macedoniã tibi Romani reliquißẽt, mihi quoq; id relictum

relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus sa tis præsidij est. Vidisti hesterno die impetũ in me militũ. quid illis defuit, nisi ferrum? quod illis defuit interdiu, con uiuæ fratris noctu assumpserunt. Quid de magna parte principum loquar? qui in Romanis spem omnem dignita- tis & fortunæ posuerunt, & in eo qui omnia apud Ro- manos potest. neq; Hercule istum mihi tantum fratri ma- iori, sed propè est ut tibi quoq; ipsi regi & patri præfe- rant. iste enim est, cuius beneficio pœnam tibi senatus re- misit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam & obnoxiam adolescẽtiæ suæ esse æquũ censet. pro isto Romani stant, pro isto omnes urbes tuo imperio liberatæ, pro isto Macedones, qui pace Ro- mana gaudẽt. mihi præter te pater, quid usquam aut spei aut præsidij est? Quò spectare illas literas ad te nunc mis- sas T. Quintij credis? quibus & bene te consuluisse rebus tuis ait, quòd Demetrium Romã miseris, & hortatur, ut iterum & cum pluribus legatis, & primoribus quoque Macedonum remittas eum? T. Quintius nunc est autor o- mnium rerũ isti & magister. eum sibi, te abdicato patre, in locũ tuum substituit. illic ante omnia clandestina con- cocta sunt consilia. quæruntur adiutores consilijs, cum te plures, & principes Macedonum cum isto mittere iubet. qui hinc integri & synceri Romam eunt, Philippum re- gem se habere credẽtes, imbuti illinc & infecti Romanis delinimẽtis redeunt. Demetrius ijs unus omnia est, eũ iam regem uiuo patre appellant. Hæc si indignor, audiendum est statim nõ ab alijs solum, sed etiam à te pater, cupidita- tis regni crimen. ego uerò, si in medio ponitur, nõ agno- sco. quẽ enim suo loco moueo, ut ipse in eius locũ succedã? unus ante me pater est, & ut diu sit, deos rogo. superstes ei ita

ei ita sim, si merebor, ut ipse me esse uelit. hæreditatem regni si pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem scelerate cupit, qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, iuris gentium. Obstat frater maior, ad quem iure, uoluntate etiam patris regnũ pertinet. tollatur. non primus regnum fraterna cæde petiero. pater senex, & filio solus orbatus, de se magis timebit, quàm ut filij necem ulciscatur. Romani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ spes incertæ pater, sed non inanes sunt. ita enim res se habet: periculum uitæ propellere à me potes, puniendo eos qui ad me interficiendum ferrum sumpserunt: si facinori eorum successerit, mortem meã idem tu persequi nõ poteris. Posteaquã dicendi finẽ Perseus fecit, coniecti eorũ qui aderant oculi in Demetriũ sunt, uelut cõfestim responsurus esset. deinde diu silentium fuit. Cum perfusum fletu appareret omnibus loqui non posse, tandem uicit dolorem ipsa necessitas, cum dicere iuberent. atq; ita orsus est: Omnia quæ reorũ antea fuerant auxilia, pater, præoccupauit accusator. Simulatis lacrymis in alterius perniciem, ueras meas lacrymas suspectas tibi fecit. cum ipse ex quo ab Roma redij, per occulta cũ suis colloquia dies noctesq; insidietur, ultro mihi non insidiatoris modo, sed latronis manifesti et percussoris speciem induit. Periculo suo te exterret, ut innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. perfugium sibi nusquam gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem quicquam spei reliquæ habeam. circumuentum, solum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ obest potius quàm prodest, onerat. Iam illud quàm accusatorie? quòd noctis huius crimen miscuit, cũ cætera insectatione uitæ meæ: ut & hoc, quod iam quale sit scies, suspectum alio uitæ nostræ tenore faceret

ceret, & illam uanam criminationem ſpei, uoluntatis, conſiliorum meorum, nocturno hoc ficto & cõpoſito argumento fulciret. ſimul & illud quæſiuit, ut repẽtina & minime præparata accuſatio uideretur: quippe ex noctis huius metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem Perſeu, ſi proditor ego patris regniq; eram: ſi cum Romanis, ſi cũ alijs inimicis patris inieram cõſilia, nõ expectatam fabulã noctis huius eſſe, ſed proditionis meæ ante me accuſatum: ſi illa ſeparata ab hac uana accuſatio erat, inuidiamq; tuam aduerſus me magis quàm crimen meũ indicatura, hodie quoq; eam aut prætermitti, aut in aliud tempus differri: ut perſpiceretur, utrũ ego tibi, an tu mihi, nouo quidẽ & ſingulari genere odij, inſidias feciſſes. ego tamen quantũ in hac ſubita perturbatiõe potero, ſeparabo ea quæ tu cõfudiſti: & noctis huius inſidias aut tuas aut meas detegam. Occidendi ſui conſilium me iniſſe uideri uult: ut ſcilicet maiore fratre ſublato, cuius iure gentium, more Macedonũ, tuo etiam, ut ait, iudicio regnum eſt futurum: ego minor in eius quẽ occidiſſem, ſuccederẽ locum. quid ergo illa ſibi uult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait? atq; eorũ fiducia in ſpem regni me ueniſſe? nam ſi & in Romanis tantum momẽti eſſe credebã, ut quem uellent, imponerent Macedoniæ regem: & meæ tantum apud eos gratiæ confidebam, quid opus parricidio fuit? an ut cruentum fraterna cæde diadema gererem? ut illis ipſis, apud quos aut uera, aut certè ſimulata probitate partam gratiã habeo, ſi quã fortè habeo, execrabilis & inuiſus eſſem? niſi T. Quintium credis, cuius uirtute & conſilijs me nunc arguis regi, cum & ipſe tali pietate uiuat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuiſſe autorẽ. Idem non Romanorum ſolum gratiam, ſed Macedonum iudicia, ac

*cia,ac penè omnium deorum hominumq; consensum col=
legit,per quæ omnia se mihi parem in certamine non futu
rum crediderit:idē tanquā in alijs omnibus rebus inferior
essem, ad sceleris spem ultimam confugisse me insimulat.
Vis hanc formulam cognitionis esse? ut uter timuerit ne
alter dignior uideretur regno, is consilium opprimendi
fratris cepisse iudicetur? Exequamur tamen quocunq; mo
do confićti ordinē criminis. Pluribus modis se petitum cri
minatus est: & omneis insidiarum uias in unum diem con
tulit.uolui interdiu eum post lustrationem cum concurri=
mus:& quidem,si dijs placet,lustrationū die occidere.uo
lui cum ad cœnam inuitaui, ueneno scilicet tollere. uolui
cum comessatum gladijs accincti me secuti sunt,ferro in=
terficere.tēpora quidem qualia sint ad parricidium electa,
uides:lusus,conuiuij, comessationis: quid dies,qualis,quo
lustratus exercitus, quo inter diuisam uictimam prælatis
omnium qui unquam fuere Macedoniæ regum armis re=
gijs,duo soli tua tegētes latera pater præuecti sumus,&
secutum est Macedonum agmen.hoc ego etiā si quid antè
admisissem piaculo dignum, lustratus & expiatus sacro,
tum cum maxime in hostiam itineri nostro circundatam
intuens, parricidium, uenena, gladios in comessationem
præparatos uolutabam in animo,ut quibus alijs deinde sa
cris cōtaminatam omni scelere gentē expiarem? sed cæcus
criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta effice
re uult,aliud alio cōfundit. nam si ueneno te inter cœnam
tollere uolui,quid minus aptū fuit, quàm pertinaci certa=
mine & concursu iratum te efficere? ut merito, sicut feci=
sti,inuitatus ad cœnam abnueres? cum autē iratus negas=
ses,utrum ut placarem te danda opera fuit,ut aliam quæ=
rerem occasionem, quoniam semel uenenum paraueram:
an ab*

an ab illo consilio uelut transiliendum ad aliud fuit, ut ferro te, & quidem eo die per speciem comessationis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis credebã cœnam euitasse meam, nõ ab eodem metu comessationem quoque euitaturum existimabam? Non est res qua erubescam pater, si die festo inter æquales largiore uino sum usus: tu quoq; uelim inquiras, qua lætitia, quo lusu apud me celebratũ hesternũ conuiuiũ sit, illo etiã (prauo forsitan) gaudio proueħẽte, quòd in iuuenili armorum certamine pars nostra nõ inferior fuerat. miseria hæc & metus crapulam facilè excusserunt: quæ si non interuenissent, insidiatores nos sopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfecturus eram, non temperassem uino in unum diem? non milites abstinuissem meos? Et ne ego me solus nimia simplicitate tuear, ipse quoq; minime malus ac suspicax frater, nihil aliud scio, inquit, nihil arguo, nisi quòd cum ferro comessatum uenerũt. si quæram unde id ipsum sciens, necesse erit te fateri, aut speculatorum tuorũ plenam domum fuisse meam, aut illos ita aperte sumpsisse ferrum, ut omnes uiderẽt. Et ne quid ipse aut prius inquisisse, aut nunc criminose argumentari uideretur, te quærere ex ijs quos nominasset, iubebat, an ferrum habuissent? ut tanquam in re dubia cum id quæsisses, quod ipsi fatentur, pro cõuictis haberẽtur. Quin tu illud quæri iubes? num tui occidendi causa ferrum sumpserint? num me autore & sciente? hoc enim uideri uis, non illud quod fatẽtur. & palàm est, & sui se tuendi causa sumpsisse dicunt. rectè an perperam fecerint, ipsi sui facti rationẽ reddent. meam causam quæ nihil eo facto contingitur, ne miscueris. aut explica, utrum apertè an clàm te aggressuri fuerimus? si apertè, cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo

nemo præter eos qui tuum ſpeculatorē pulſarunt? ſi clàm, quis ordo conſilij fuit? conuiuio ſoluto cum comeſſator ego diſceßiſſem, quatuor ſubſtitiſſent, ut ſopitū te aggrederentur? quo modo feſelliſſent, & alieni, & mei, & maxime ſuſpecti, quia paulò antè in rixa fuerant? quomodo autem trucidato te ipſi euaſuri fuerint? quatuor gladijs domus tua capi & expugnari potuit? Quin tu omiſſa iſta nocturna fabula, ad id quod doles, quod inuidiam urit, reuerteris? cur uſquam regni tui mentio fit Demetri? cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam uideris quàm ego? cur ſpem meam, quæ ſi tu nō eſſes certa erat, dubiam & ſolicitam facis? Hæc ſentit Perſeus, etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hæc accuſatorē faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum, criminibus & ſuſpitionibus replent. Ego autē pater, quemadmodū nec nūc ſperare regnū, nec ambigere unquā de eo forſitan debeam, quia minor ſum, quia tu me maiori cedere uis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, ut indignus te patre, indignus omnibus uidear. id enim uitijs meis, non cedendo cui ius faſq; eſt, non modeſtia conſequar. Romanos obijcis mihi: & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimen uertis. ego nec obſes Romanis ut traderer, nec ut legatus mitterer Romam, petij: à te miſſus ire non recuſaui. utroq; tempore ita me geßi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum eſſem. itaq; mihi cum Romanis amicitiæ cauſa tu fuiſti pater. quoad tecum illis pax manebit, mecum quoq; gratia erit. ſi bellum eſſe cœperit, qui obſes, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie ut proſit mihi gratia Romanorū poſtulo. ne obſit, tantum deprecor. nec in bello cœpit, nec ad bellum reſeruatur. pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus miſſus ſum. neutra res mihi nec

nec gloriæ nec crimini ſit. Ego ſi quid impie in te patet, ſi quid ſcelerate in fratrem admiſi, nullam deprecor pœnã. ſi innocens ſum, ne inuidia conflagrem, cum crimine nõ poſſim, deprecor. Non hodie me primum frater accuſat: ſed hodie primum aperte, nullo meo in ſe merito. Si mihi pater ſuccenſeret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adoleſcentiæ, te errori ueniam impetrare. in eo ubi præſidium eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E conuiuio & commeſſationibus propè ſemiſomnus raptus ſum ad cauſam parricidij dicendam. ſine aduocatis, ſine patronis ipſe pro me dicere cogor. ſi pro alio dicendũ eſſet, tempus ad meditandum & componendam orationem ſumpſiſſem, cum quid aliud quàm ingenij fama periclitarer? ignarus quid accerſitus eſſem, te iratum & iubentem dicere cauſam, fratrem accuſantem audiui. ille diu antè præparata, meditata in me oratione eſt uſus: ego id tantum temporis, quo accuſatus ſum, ad cognoſcendũ quid ageretur habui. utrum momento illo horæ accuſatorem audirem? an defenſionem meditarer? attonitus repentino atq; inopinato malo uix quid obijceretur intelligere potui: nedum ſatis ſciam quo modo me tuear. Quid mihi ſpei eſſet, niſi patrem iudicem haberẽ? apud quem etiã ſi charitate à fratre maiore uincor, miſericordia certe reus uinci non debeo. ego enim ut me mihi tibiq; ſerues, precor: ille ut me in ſecuritatem ſuam occidas, poſtulat. quid eum cum regnum ei tradideris, facturum credis in me eſſe, qui iam nunc ſanguine meo ſibi indulgeri æquum cenſet? Dicenti hæc lacrymæ ſimul ſpiritum & uocem interclуſerunt. Philippus ſummotis ijs pauliſper collocutus cum amicis, pronuntiauit: non uerbis ſe, nec unius horæ diſceptatione cauſam eorũ dijudicaturũ, ſed inquirẽdo in utriuſq; uitam, mores

& dicta factaq; in magnis paruisq; rebus obseruãdo:ut omnibus appareret, noctis proximæ crimẽ facile reuictũ, suspectã nimiã cum Romanis Demetrij gratiam esse. Hæc uiuo Philippo uelut semina iacta sunt Macedonici belli, quod maxime cũ Perseo gerendũ erat. Consules ambo in Ligures, quæ tũ una cõsularis prouincia erat profici scũtur. & qa prospere ibi res gesserũt, supplicatio in unũ diem decreta est, Ligurum duo millia ferè ad extremum finem prouinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, uenerunt uti reciperentur orãtes. Marcellus opperiri eodem loco Liguribus iussis, senatum per literas consuluit. senatus rescribere M. Ogulnium prætorem Marcello iussit: uerius fuisse consules, quorum prouincia esset, quàm se, quid è republica esset decernere. tum quoque non placere sibi, si per deditionem Ligures récipiet, receptis arma adimi: atq; eos ad consulem mitti senatum æquum censere. Prætores eodem tempore, P. Manlius in ulteriorem Hispaniam, quam & priore prætura prouinciam obtinuerat: Q. Fuluius Flaccus in citeriorem peruẽnit, exercitumq; à Terentio accepit. nam ulterior morte P. Sempronij proprætoris sine imperio fuerat. Fuluium Flaccum oppidum Hispanum Vrbicuam nomine oppugnantem Celtiberi adorti sunt. dura ibi prælia aliquot facta. multi Romani milites et uulnerati et interfecti sunt. uicti perseuerãtia Fuluij, quòd nulla ui abstrahi ab obsidione potuit, Celtiberi fessi prælijs uarijs abscesserunt. urbs amoto auxilio eorum intra paucos dies capta & direpta est. prædã militibus prætor concessit. Fuluius hoc oppido capto, P. Manlius exercitu tantùm in unum coacto, qui dissipatus fuerat: nulla alia memorabili gesta re, exercitus in hyberna deduxerunt. Hæc ea æstate in Hispania gesta.

Terentius, qui ex ea prouincia decesserat, ouans urbem inijt. trãslatum argenti pondo I X. millia C C C X X. auri L X X X. pondo: & duæ coronæ aureæ pondo L X V I I. Eodem anno inter populum Carthaginiensem & regem Masanissam in re præsenti disceptatores Romani de agro fuerunt. ceperat eum ab Carthaginiensibus pater Masanissæ Gala. Galam Syphax inde expulerat: postea in gratiam soceri Asdrubalis Carthaginiensibus dono dederat. Carthaginienses eo anno Masanissa expulerat. Haud minore certamine animorũ, quàm cum ferro et acie dimicarũt, res acta apud Romanos. Carthaginiẽses, quod primo maiorum suorum fuisset, deinde à Syphace ad se peruenisset, repetebant. Masanissa paterni regni agrum se & recepisse, & habere iure gentiũ aiebat. & causa & possessione superiorem esse. nihil aliud se in ea disceptatione metuere, quàm ne pudor Romanorum, dum uereantur ne quid socio atq; amico regi aduersus communes suos atq; illius hostes indulsisse uideantur, damno sit. Legati possessionis ius non mutarunt. causam integram Romã ad senatum reiecerunt. In Liguribus nihil postea gestum. recesserãt primum in deuios saltus, deinde dimisso exercitu, passim in uicos castellaq; sua dilapsi sunt. Consules quoq; dimittere exercitum uoluerunt, ac de ea re patres consuluerunt. Alterũ ex his dimisso exercitu ad magistratus in annum creãdos uenire Romã iusserunt: alterũ cum legionibus suis Pisis hyemare. Fama erat, Gallos trãsalpinos iuuẽtutẽ armare: nec in quam regionẽ Italiæ effusura se multitudo esset, sciebatur. ita inter se consules compararunt, ut Cn. Bebius ad comitia iret, quia M. Bebius frater eius consulatum petebat. Comitia consulibus rogandis fuere. creati P. Cornelius Lẽtulus, M. Bebius Pãphilus.

Prætores inde facti duo Q. Fabij, Maximus & Buteo, T. Claudius Nero, Q. Petilius Spurinus, M. Pinarius Posca, L. Duronius. his inito magistratu prouinciæ ita sorte euenerunt. Ligures consulibus: prætoribus, Q. Petilio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, T. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Duronio Appulia & Istri adiecti, quòd Tarẽtini Brũdisiniq; nuntiabant: maritimos agros infestos transmarinarũ nauium latrocinijs esse. eadem Maßilienses de Ligurum nauibus querebãtur. Exercitus inde decreti. quatuor legiones consulibus, quæ quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberẽt equites, & quindecim millia sociûm ac Latini nominis, octingẽtos equites. In Hispanijs prorogatum ueteribus prætoribus imperium est cum exercitibus, quos haberent: & in supplementum decreta tria millia ciuium Romanorum, ducẽti equites, & sociûm Latini nominis sex millia peditum, trecenti equites. Nec rei naualis cura omissa. duũuiros in eam rem consules creare iußi, per quos naues uiginti deductæ naualibus socijs ciuibus Romanis qui seruitutem seruissent, complerentur: ingenui tantum in ijs præessent. Inter duumuiros ita diuisa tuenda denis nauibus maritima ora, ut promontorium ijs Mineruæ uelut cardo in medio esset: alter in dexterã partem usq; ad Maßiliam, læuam alter usque ad Barium tueretur. Prodigia multa fœda & Romæ eo anno uisa, & nũtiata peregre. In area Vulcani & Cõcordiæ sanguinẽ pluit, & põtifices hastas motas nuntiauere: & Lanuuij simulachrum Iunonis Sospitæ lacrymasse. & pestilentia in agris foris'que & conciliabulis, & in urbe tãta erat, ut libitina tũc uix sufficeret. His prodigijs cladibusq; anxij patres decreuerunt: ut & consules quibus dijs uideretur, hostijs

hostijs maioribus sacrificarēt, & decēuiri libros adirent. corū decreto supplicatio circa omnia puluinaria Romæ in diem unum indicta est. ijsdem autoribus & senatus cen suit,& consules edixerunt:ut per totam Italiam triduum supplicatio & feriæ essent. Pestilentiæ tanta uis erat, ut cum propter defectionem Corsorum, bellum'que ab Ilien sibus cōcitatum in Sardinia,octo millia peditum ex socijs Latini nominis scribi placuisset, & CCC. equites, quos M. Pinarius prætor secum in Sardiniam traijceret: tantū hominum demortuum esse,tantum ubique ægrorum consu les renuntiauerint,ut is numerus effici militum non potue rit. quod deerat militum,sumere à Cn. Bebio proconsule, qui Pisis hybernabat,iussus prætor, atque inde in Sardi= niam traijcere. L. Duronio prætori, cui prouincia Appu= lia euenerat, adiecta de Bacchanalibus quæstio est: cuius residuá quædam uelut semina ex prioribus malis iam prio re anno apparuerant. sed magis inchoatæ apud L. Pup= pium prætorē quæstiones erant, quàm ad exitum ullum perductæ. id persecare nouum prætorem, ne serperet ite= rum latius,patres iusserunt. Et leges de ambitu consules ex autoritate senatus ad populum tulerunt. Legationes deinde in senatum introduxerunt:regum primas, Eume= nis & Ariaratis Cappadocis & Pharnacis Pontici. nec ultrà quicquam ijs responsum est, quàm missuros qui de controuersijs eorum cognoscerent statuerent'que. Lace= dæmoniorum deinde exulum & Achæorum legati intro= ducti sunt, & spes data exulibus est:scripturum senatum Achæis,ut restituerentur. Achæi de Messene recepta, com positis'que ibi rebus cum assensu patrum exposuerunt. Et à Philippo rege Macedonum duo legati uenerunt, Philocles & Apelles, nulla super re, quæ ab senatu pe=

tenda esset: speculatum magis inquisitum'que missi de ijs, quorum Perseus Demetrium *insimulasset sermonum cum* Romanis,*maxime cum* T. Quintio, *aduersus fratrem de regno habitorum.*Hos *tanquam medios,nec in alterius fauorem inclinatos miserat rex. erant autem & hi* Persei *fraudis in fratrem ministri & participes.* Demetrius *omnium, præterquam fraterni sceleris quod nuper eruperat,ignarus,primo neque magnam neque nullam spem habebat,patrem sibi placari posse. minus deinde in dies patris animo fidebat, cum obsideri aures à fratre cerneret. itaque circunspiciens dicta facta'que sua, ne cuius suspiciones augeret, maxime ab omni mentione & contagione* Romanorum *abstinebat,ut neque scribi sibi uellet: quia hoc præcipue criminum genere exasperari animum sentiebat.* Philippus *simul ne otio miles deterior fieret, simul auertendæ suspicionis causa quicquam à se agitari de* Romano *bello, Stobos Pæoniæ exercitu indicto, in* Mædicam *ducere pergit.* Cupido *eũ ceperat in uerticem* Aemi *montis ascendendi, quia uulgatæ opinioni crediderat:* Ponticum *simul &* Adriaticum *mare, &* Istrum *amnem, &* Alpeis *conspici posse. subiecta oculis ea haud parui sibi momenti futura ad cogitationem* Romani *belli.* Percunctatus *regionis peritos de ascensu* Aemi, *cum satis inter omnes constaret,uiam exercitui nullam esse, paucis & expeditis perdifficilimum aditum; ut sermone familiari minorem filium permulceret, quem statuerat non ducere secum: primum quærit ab eo,cum tanta difficultas itineris proponatur: utrum perseuerandum sit in incepto, an abstinendum? si pergat tamen ire, non posse obliuisci se in talibus rebus* Antigoni: *qui sæua tempestate iactatus, cum in eadem naue secum suos omnes*

habui

habuiſſet, præcepiſſe liberis diceretur: ut & ipſi meminiſſent, & ita poſteris proderēt, ne quis cū tota gente ſimul in rebus dubijs periclitari auderet. memorē ergo ſe præcepti eius, duos ſimul filios nō cōmiſſurum in aleā eius, qui proponeretur caſus. & quoniā maiorē filiū ſecū duceret, minorē ad ſubſidia ſpei & cuſtodiam regni remiſſurum in Macedoniam eſſe. Non fallebat Demetrium ablegari ſe, ne adeſſet conſilio: cum in conſpectu locorum conſultaret: quà proxime itinera ad mare Adriaticum atque Italiam ducerent: quæq; belli ratio eſſet futura. ſed non ſolum parendum patri tum, ſed etiam aſſentiendum erat, ne inuitum parēre ſuſpicionem faceret. Vt tamen iter ei tutum in Macedoniam eſſet, Didas ex prætoribus regijs unus, qui Pæoniæ præerat, iuſſus eſt proſequi eum cum modico præſidio. Hunc quoque Perſeus, ſicut pleroſque patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquam eſſe cœperat, ad quem ita inclinato regis animo hæreditas regni pertineret, inter coniuratos in fratris perniciem habuit. in præſentia dat ei mandata, ut per omne obſequium inſinuaret ſe in quammaxime familiarem uſum: ut elicere omnia arcana, ſpeculari'que abditos eius ſenſus poſſet. ita digreditur Demetrius cum infeſtioribus, quàm ſi ſolus iret, præſidijs. Philippus Mædicam primum, deinde ſolitudines interiacentes Mædicæ atque Aemo tranſgreſſus, ſeptimis demum caſtris ad radices montis peruēnit. ibi unum moratus diem ad deligendos quos duceret ſecum, tertio die iter eſt ingreſſus. Modicus primo labor in imis collibus fuit, quantum in altitudinem egrediebantur, magis magis'que ſylueſtria & pleraque inuia loca excipiebant. peruenere deinde in tam opacum iter, ut præ denſitate arborum immiſſorum'que

aliorum in alios ramorum perſpici cœlum uix poſſet. ut uero iugis appropinquabant, quod rarum in alijs locis eſſet: adeo omnia contecta nebula, ut haud ſecus quàm nocturno itinere impedirentur. tertio demum die ad uerticem peruentum. nihil uulgatæ opinioni digreßi inde detraxerunt: magis credo ne uanitas itineris ludibrio eſſet, quàm quòd diuerſa inter ſe maria montes'que & amnes ex uno loco conſpici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipſe, quo grauior ætate erat, difficultate uiæ eſt. duabus aris ibi, Ioui & Soli ſacratis, cũ immolaſſet (quæ triduo aſcenderat) biduo eſt digreſſus, frigora nocturna maxime metuẽs, quæ Caniculæ ortu ſimilia brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus cõflictatus, nihilo lætiora in caſtris inuenit: ubi ſumma penuria erat, ut in regione quam ab omni parte ſolitudines clauderent. itaque unum tantum moratus diem quietis eorum cauſa, quos habuerat ſecum, itinere inde ſimili fugæ in Dentheletas trãſcurrit. Socij erant: ſed propter inopiam haud ſecus quàm hoſtium fines Macedones populati ſunt. rapiendo enim paßim uillas primum, dein quoſdam uicos etiam euaſtarunt, non ſine magno pudore regis: cum ſociorum uoces nequicquam deos ſociales nomenq; ſuum implorantes audiret. Frumẽto inde ſublato in Mædicã regreſſus, urbem quam Petram appellant, oppugnare eſt adortus. ipſe à cãpeſtri aditu caſtra poſuit. Perſeum filium cum modica manu circummiſit, ut à ſuperioribus locis urbem aggrederetur. Oppidani, cum terror undique inſtaret: obſidibus datis, in præſentia dediderunt ſeſe. ijdem, poſteaquam exercitus receßit, obliti obſidum, relicta urbe in loca munita & montes refugerunt. Philippus omni genere laboris ſine ullo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris

Didæ

Didæ auctis in filium suspicionibus, in Macedoniam redijt. Missus hic comes (ut antè dictum est) cum simplicitatem iuuenis incauti, & suis haud immerito succensentis, assentando indignandoq́; & ipse uicem eius captaret: in omnia ultro suam offerens operam, fide data arcana eius elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui consilio adiutor deûm beneficio oblatus uidebatur Pæoniæ prætor: per cuius prouinciam spem ceperat elabi tuto posse. Hoc consilium extemplo & fratri proditur, & autore eo indicatur patri. Literæ primum ad obsidentem Petram allatæ sunt. inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrij erat) in custodiam est coniectus: & Demetrius dissimulanter asseruari iussus. Hæc super cætera tristem aduentum in Macedoniam regi fecerunt. mouebant eum & præsentia crimina. expectandos tamen quos ad exploranda omnia Romam miserat, censebat. His anxius curis cum aliquot menses egisset: tandem legati, iam antè præmeditatis in Macedonia quæ ab Roma renuntiarent, uenerunt. qui super cætera scelera falsas etiam literas signo adulterino T. Quintij signatas reddiderunt regi. deprecatio erat in literis: si quid adolescens cupiditate regni prolapsus secum egisset, nihil eum aduersus suorum quenquam facturum. neque eum sese esse, qui ullius impij consilij autor futurus uideri possit. Hæ literæ fidem Persei criminibus fecerunt. itaq; Herodorus extemplo diu excruciatus sine indicio rei ullius in tormẽtis moritur. Demetrium iterum ad patrem accusauit Perseus. fuga per Pæoniam præparata arguebatur, & corrupti quidam ut comites itineris essent. maxime falsæ literæ T. Quintij urgebant. nihil tamen palàm grauius pronuntiatum de eo est, ut dolo potius interficeretur, nec id cura ipsius, sed ne pœna

eius consilia aduersus Romanos nudaret. Ab Thessalonica Demetriadem ipsi cum iter esset, ad Astreum Paoniæ Demetrium mittit cum eodem comite Dida: Perseum ad Philippopolin ad obsides Thracum accipiendos, digredienti ab se Didæ mandata dedisse dicitur de filio occidendo. Sacrificium ab Dida seu institutum seu simulatum est: ad quod celebrandum inuitatus Demetrius ab Astreo Heracleam uenit. in ea cœna dicitur uenenum datum. poculo epoto extemplo sensit. & mox coortis doloribus, relicto conuiuio, cum in cubiculum recepisset sese, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris, ac Didæ scelus incusans, torquebatur. intromissi deinde Thyrsis quidam Stubaræus, & Berreus Alexander, iniectis tapetibus in caput fauces'que spiritum intercluserunt. ita innoxius adolescens, cum in eo ne simplici quidem genere mortis cõtenti inimici fuissent, interficitur. Dũ hæc in Macedonia geruntur, L. Aemylius Paulus prorogato ex consulatu imperio, principio ueris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Vbi primum in hostiũ finibus castra posuit: legati ad eum per speciem pacis petendæ speculatum uenerunt. neganti Paulo nisi cum deditis pacisci se pacem, non tam id recusabant quàm tempore opus esse aiebant, ut generi agresti hominum persuaderetur. ad hoc decem dierum induciæ cum darentur: petierunt deinde, ne trans mõtes proximos castris pabulatum lignatũq; milites irent. culta ea loca suorum finium esse. id ubi impetrauere, post eos ipsos montes unde auerterant hostem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti castra Romanorum oppugnare simul omnibus portis aggressi sunt. summa ui totum unum diem oppugnarunt: ita, ut ne efferendi quidem signa Romanis spatium, nec ad expli-

candam

candam aciem locus esset. conferti in portis obstando ma gis quàm pugnando castra tutabantur. sub occasum so= lis cum recessissent hostes duos equites ad M.Bebium cō= sulem cum literis Pisas mittit: ut obsesso sibi per inducias quamprimum subsidio ueniret. Bebius exercitum M. Pinario prætori eunti in Sardiniam tradiderat. cæterum & senatum literis certiorem fecit, obsideri à Liguribus L.Aemyliū:& M. Claudio Marcello, cuius proxima in= de prouincia erat, scripsit:ut si uideretur ei, exercitum ex Gallia traduceret in Ligures, & L. Aemylium liberaret obsidione. Hæc sera futura auxilia erant. Ligures poste= ro die ad castra redeunt. Aemylius cum & uenturos sciss= set, & educere in aciem copias potuisset, intra uallū suos tenuit, ut extraheret rem in id tēpus, quo Bebius cum exer citu uenire à Pisis posset. Romæ magnam trepidationē literæ Bebij fecerunt: eo maiorem, quòd paucos post dies Marcellus tradito exercitu Fabio Romam cum uenisset, spem ademit, eum qui in Gallia esset, exercitum in Ligu= res traduci posse, quia bellum cum Istris esset, prohibenti bus coloniam Aquileiam deduci. eò profectū Fabium, ne= que inde regredi bello inchoato posse. Vna & ea ipsa tar dior quàm tempus postulabat, subsidij spes erat, si consu= les maturassent in prouinciā ire. id ut facerēt, pro se quis= que patrū uociferari. Consules nisi confecto delectu nega re se ituros. nec suā segnitiā, sed uim morbi in causa esse, quo serius perficeretur. nō tamen potuerunt sustinere cō sensum senatus, quin paludati exirēt, & militibus quos conscriptos haberent, diem edicerent, quo Pisas conueni= rent. permissum ut quà irent, protinus subitarios milites scriberēt, ducerētq; secū. Et prætoribus Q. Petilio & Q. Fabio imperatū est, ut Petilius duas legiones ciuiū Roma norum

norum tumultuarias scriberet, & omnes minores quinquaginta annis sacramẽto rogaret: Fabio ut socijs Latini nominis x v. millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumuiri nauales creati C. Matienus & C. Lucretius, nauesq́; ijs ornatæ sunt: Matieno'que, cuius ad Gallicum sinum prouincia erat, imperatum, ut classem primo quoq; tẽpore duceret in Ligurũ oram, si quo usui esse L. Aemylio atq; eius exercitui posset. Aemylius, posteaquã nihil usquam auxilij ostendebatur: interceptos credens equites, nõ ultrà differendũ ratus quin per se fortunã tentaret, priusquam hostes uenirent, qui iam segnius secordiusq́; oppugnabant: ad quatuor portas exercitũ instruxit, ut signo dato simul ex omnibus partibus eruptionẽ facerent. quatuor extraordinarijs cohortibus duas adiũxit, præposito M. Valerio legato: erũpere extraordinaria porta iußit. ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instruxit: principes ex eadem legione in subsidijs posuit. M. Seruilius & L. Sulpitius trib. mil. his præpositi. tertia legio aduersus principalem sinistram portam instructa est. id tantum mutatum: principes primi, & hastati in subsidijs locati: Sex. Iulius Cæsar & L. Aurelius Cotta trib. mil. huic legioni præpositi sunt. Q. Fuluius Flaccus legatus cum dextera ala ad quæstoriam portam positus. duæ cohortes & triarij duarum legionum in præsidio castrorum manere iußi. Omnes portas concionabundus ipse imperator circumijt: & quibuscunq; irritamẽtis poterat, iras militũ acuebat: nunc fraudẽ hostiũ incusans, qui pace petita, inducijs datis, per ipsum induciarũ tẽpus cõtra ius gentiũ ad castra oppugnãda uenissent: nunc quantus pudor esset edocens: ab Liguribus latronibus uerius quàm hostibus iustis Romanum exercitum obsideri. Quo ore quis-

quiſquam ueſtrum, ſi hinc alieno præſidio, non ueſtra uir tute euaſeritis: occurret, non dico eis mılitibus, qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos noſtræ ætatis reges ducesq́; uicerunt: ſed ijs qui hos ipſos Ligures aliquoties pecorum modo fugientes per ſaltus inuios conſectati ceciderunt? quod Hiſpani, quod Galli, quod Macedones Pœni'ue nō audeāt: Liguſtinus hoſtis uallum Romanum ſubit: obſidet ultro & oppugnat: quem ſcrutantes antea deuios ſaltus, abditum & latentem uix inueniebamus? Ad hæc conſentiens reddebatur mılitum clamor, nullam mılitum culpam eſſe: quibus nemo ad erumpendum ſignum dediſſet. daret ſignum: intellecturum eoſdem qui antea fuerint, & Romanos & Ligures eſſe. Bina cis montes caſtra Ligurum erant. ex ijs primis diebus ſole orto pariter omnes compoſiti & inſtructi procedebant: tum niſi exatiati cibo uinoq́; arma non capiebant. diſperſi, inordinati exibant: ut quibus pro ſpe certum eſſet, hoſtes extra uallum ſigna non elaturos. Aduerſus ita incompoſitos eos uenientes clamore pariter omnium qui in caſtris erant, calonum quoque & lixarum ſublato, ſimul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo improuiſa res fuit, ut perinde ac ſi inſidijs circunuenti forent, trepidarēt. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effuſa & fugientium paſſim cædes erat. equitibus dato ſigno, ut conſcenderent equos, nec effugere quenquam ſinerēt: in caſtra omnes trepida fuga cōpulſi ſunt: deinde ipſis exuti caſtris. Supra x v. mıllia Ligurum eo die occiſa: capta duo mıllia & quingenti. Triduo pòſt Ligurum Ingaunorum omne nomen obſidibus datis in deditionem uenit. gubernatores nautæ'que conquiſiti, qui prædatores fuiſſent nauibus: atque omnes in cuſto

diam

diam coniecti. Et à Matieno *duumuiro naues eius generis in* Ligustina *ora* x x x i i. *captæ sunt.* Hæc *qui nunciarēt literasq; ad senatum ferrent,* L. Aurelius Cotta, C. Sulpitius Gallus Romam *missi: simulq; peterent, ut* L. Aemylio *confecta prouincia decedere, & deducere secum milites liceret, atque dimittere.* Vtrunq; *permissum ab senatu. & supplicatio ad omnia puluinaria per triduum decreta. iussiq; prætores,* Petilius *urbanas dimittere legiones:* Fabius *socijs atq; nomini* Latino *remittere delectum. & uti prætor urbanus consulibus scriberet, senatum æquum censere, subitarios milites tumultus causa conscriptos primo quoq; tempore dimitti.* Colonia Grauiscæ *eo anno deducta est in agrum* Hetruscum *de* Tarquiniensibus *quondam captum. quina iugera agri data. triumuiri deduxerunt,* C. Calpurnius *Piso,* P. Claudius *Pulcher,* C. Terentius *Istra.* Siccitate *& inopia frugū insignis annus fuit. sex menses nunquam pluuisse memoriæ proditum est.* Eodem *anno in agro* L. Petilij *scribæ sub* Ianiculo, *dum cultores agri altius moliuntur terram: duæ lapideæ arcæ octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ inuentæ sunt, operculis plūbo deuinctis. literis* Latinis Græcisq; *utraq; arca inscripta erat. in altera* Numā Pompilium, Pomponis *filium regem* Romanorū *sepultū esse: in altera, libros* Numæ Pompilij *inesse.* Eas *arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quæ titulum sepulti regis habuerat, inanis inuenta sine ullo uestigio corporis humani, aut ullius rei, per tabem tot annorum omnibus absumptis. in altera duo fasces candelis inuoluti septenos habuere libros, non integros modo, sed recentissima specie. septem* Latini *de iure pontificio erant: septem* Græci *de disciplina sapientiæ, quæ illius ætatis esse potuit.* Adijcit Antias

tiās

tiās Valerius Pythagoricos fuisse, uulgatæ opinioni, qua creditur Pythagoræ auditorem fuisse Numam, mendacio probabili accomodata fide. Primo ab amicis, qui in re præsenti fuerunt, libri lecti. mox pluribus legentibus: cum uulgarentur, Q. Petilius prætor urbanus studiosus legendi eos libros à L. Petilio sumpsit. & erat familiaris usus, quòd scribam eum quæstor Q. Petilius in decuriam legerat. Lectis rerum summis cum animaduertisset pleraq; dissoluendarum religionum esse, L. Petilio dixit, sese eos libros in ignem coniecturū esse. prius quàm id faceret, se ei permittere uti si quod seu ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur. id integra sua gratia eū facturū. Scriba tribunos pleb. adit. ab tribunis ad senatū res est reiecta. prætor se iusiurandū dare paratum esse aiebat, libros eos legi seruariq; non oportere. Senatus censuit satis habendū, quòd prætor iusiurandū polliceretur, libros primo quoq; tempore in comitio cremandos esse. pretium pro libris quantum Q. Petilio prætori maioriq; parti tribunorum plebis uideretur, domino esse soluendum. id scriba nō accepit. libri in comitio igne a uictimarijs facto in conspectu populi cremati sunt. Magnum bellum ea æstate coortum in Hispania citeriore. Ad v. & x x x. millia hominum, quantum nunquam ferme antea, Celtiberi comparauerant. Q. Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam. is quia armare iuuētutē Celtiberos audierat, & ipse quāta poterat à socijs auxilia cōtraxerat. sed nequaquam numero militū hostē æquabat. Principio ueris exercitū in Carpetaniā duxit, & castra locauit ad oppidū Eburā, modico præsidio in urbe posito. Paucis pòst diebus Celtiberi millia duo ferme inde sub colle posuerunt castra. quos ubi adesse prætor Romanus sensit:

sensit: M. Fuluium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit, quàm proxime succedere ad uallum iussum, ut uiseret quanta essent. pugna abstineret, reciperetq; sese, si hostium equitatum exeuntem uidisset. Ita ut præceptum erat, fecit. per dies aliquot nihil ultrà motum, quàm ut hæ duæ turmæ ostenderentur, dein subducerentur, ubi equitatus hostium castris procurrisset. Postremo & Celtiberi omnibus simul peditum equitumq; copijs castris egreßi, acie directa medio ferme spatio inter bina castra constiterunt. Campus erat planus omnis & aptus pugnæ. ibi stetere Hispani hostem expectantes. Romanus intra uallum suos continuit per quatriduum continuũ, & illi eodem loco aciem instructã tenuerunt. ab Romanis nihil motum. inde quieuere in castris Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat. equites tantum in stationem egrediebantur, ut parati essent, si quid ab hoste moueretur. pone castra utriq; pabulatũ & lignatum ibant, neutri alteros impedientes. Prætor Romanus ubi satis tot dierum quiete credidit spem factam hosti, nihil se priorem moturum: L. Acilium cum ala sinistra, & sex millibus prouincialiũ auxiliorum circumire montem iubet, qui ab tergo hostibus erat: inde ubi clamorẽ audisset, decurrere ad castra eorum. nocte profecti sunt, ne possent conspici. Flaccus luce prima C. Scribonium præfectũ sociûm ad uallum hostium cũ equitibus extraordinarijs sinistræ alæ mittit. quos ubi & propius accedere, & plures quàm soliti erãt, Celtiberi conspexerũt: omnis equitatus effunditur castris, simul & peditibus signum ad exeũdum datur. Scribonius, uti præceptũ erat, ubi primum fremitum equestriũ audiuit, auertit equos, & castra repetit. eo efusius seq hostes. primo equites, mox & peditũ acies aderat:

aderat:haud dubia spe castra eo die se oppugnaturos.qn=gentos passus nõ plus à uallo aberant.Itaq; ubi Flaccus satis abstractos eos à præsidio castrorum suorũ ratus est:intra uallum exercitu instructo,tribus partibus simul erũpit: clamore non tantum ad ardorem pugnæ excitandum sublato, sed etiam ut qui in montibus erant, exaudirent. nec morati sunt quin decurrerent, sicut imperatum erat, ad castra: ubi quinq; millium armatorum, non amplius, relictum erat præsidium. quos cum & paucitas sua & multitudo hostiũ,& improuisa res terruisset,propè sine certamine capiuntur castra.castris,quæ pars maximè à pugnantibus conspici poterat,iniecit Acilius ignem.postremu Celtiberorum qui in acie erant,primi flammam cõspexêre.deinde per totam aciem uulgatum est, castra amissa esse,& tum cum maximè ardere.unde illis terror,inde Romanis animus creuit.iam clamor suorum uincentium accidebat,iam ardentia hostium castra apparebant.Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. cæterum posteaquàm receptus pulsis nullus erat:nec usquam, nisi in certamine spes: pertinacius de integro capessunt pugnam. Acie media urgebantur acriter à quinta legione. aduersus læuum cornu, in quo sui generis prouincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant,cum maiore fidutia intulerunt signa.Iam propè erat ut sinistrum cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset: simul ab oppido Ebura, qui in præsidio relicti erant, in medio ardore pugnæ aduenerunt, & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæsi Celtiberi.qui supererãt, in omnes passim partes capessunt fugam.equites bipartito in eos emissi,magnã cædem edidere.ad uiginti tria millia hostium eo die cæsa:capta quatuor millia, & DCCC.cũ equis plus quingentis:

 & signa

& signa militaria LXXXVIII. Magna uictoria, non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus milites paulo plus CC. sociûm Latini nominis DCCC. triginta, externorum auxiliarium duo millia ferme & quadringenti ceciderũt. Pr. in castra uictorem exercitum reduxit: Acilius manere in castris ab se captis iussus. postero die spolia de hostibus lecta, & pro concione donati, quorum uirtus insignis fuerat. Saucijs deinde in oppidũ Ebuream deuectis, per Carpetaniã ad Contrebiam ductæ legiones. ea urbs circumsessa cum à Celtiberis auxilia accersisset: morantibus ijs, non quia ipsi cunctati sunt, sed quia profectos à domo inexplicabiles continuis imbribus uiæ, & inflati amnes tenebant: desperato auxilio suorum in deditionẽ uenit. Flaccus quoq; tempestatibus fœdis coactus exercitum omnem in urbẽ introduxit. Celtiberi, qui domo profecti erant, deditionis ignari cum tandem superatis, ubi primum remiserunt imbres, amnibus Contrebiã uenissent: posteaquã castra nulla extra mœnia uiderunt, aut in alteram partem translata rati, aut recessisse hostes, per negligentiam effusi ad oppidum accesserunt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt, & incompositos adorti fuderunt. quæ res ad resistendum eos, & ad capessendam pugnam impedijt, quòd nõ uno agmine, nec ad signa frequentes ueniebãt, eadem magnæ parti ad fugam saluti fuit. sparsi enim toto passim campo se diffuderunt: nec usquam confertos eos hostis circumuẽnit. tamen ad duodecim millia sunt cæsa, capta plus quinq; millia hominum, equi quadringenti. signa militaria LXII. qui palati è fuga domum se recipiebant, alterum agmen Celtiberorum uenientium, deditionem Contrebiæ & suam cladem narrãdo, auerterunt. extemplo in uicos castellaq; sua

omnes

omnes dilapsi. Flaccus à Contrebia profectus per Celtiberiam populabundus ducit legiones: multa castella oppugnauit, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem uenit. Hæc in citeriore Hispania eo anno gesta. Et in ulteriore Manlius Pr. secunda aliquot prælia cum Lusitanis fecit. Aquileia colonia Latina eodem anno in agro Gallorum est deducta. tria millia peditum, quinquagena iugera, centuriones centena, centena quadragena equites accepeerũt. triumuiri deduxerunt P. Cornelius Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Aedes duæ eo anno dedicatæ sunt. una Veneris Erycinæ ad portam Collinam. dedicauit L. Porcius L. F. Licinius duumuir. uota erat ab C O S. *L. Porcio Ligustino bello. altera in foro olitorio Pietatis. eã ædem dedicauit M. Acilius Glabrio duumuir statuamq; auratam, quæ prima omnium in Italia statua aurata est, patris Glabrionis posuit. Is erat, qui ipse eam ædem uouerat, quo die cum rege Antiocho ad Thermopylas depugnasset. locauerat'que idem ex S. C. Per eosdẽ dies, quibus hæ ædes dedicatæ sunt: L. Aemylius Paulus procos. ex Liguribus Ingaunis triumphauit. Transtulit coronas aureas quinq; & uiginti. nec præterea quicquam auri argentíq; in eo triumpho latum. captiui multi principes Ligurum ante currum ducti. æris treccenos militibus diuisit. Auxerũt eius triumphi famam legati Ligurum pacem perpetuam orantes. ita in animum induxisse Ligurũ gentem: nulla unquam arma, nisi imperata à P. R. sumere. Responsum à Q. Fabio Pr. est Liguribus iussu senatus: orationem eam non nouam Liguribus esse. mens uero ut noua & orationi conueniens esset, ipsorum id plurimũ referre. ad* C O S S. *irent, & quæ ab ijs imperata essent, facerent. nulli alij quàm consulibus senatum crediturũ esse:*

syncera fide in pace Ligures esse. Pax in Liguribus fuit. In Corsica pugnatum est cum Corsis, ad duo millia eorum M. Pinarius Pr. in acie occidit. qua clade cōpulsi obsides dederunt, & ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniã exercitus ductus: & cum Iliensibus, gēte ne nunc quidem omni parte pacata, secunda prælia facta. Carthaginiensibus eodem anno c. obsides redditi. pacemq; cum ijs P.R. non ab se tantum, sed ab rege etiam Massanissa præstitit: qui tum præsidio armato agrum, qui in cōtrouersia erat, obtinebat. Otiosam prouinciam COSS. habuerunt. M. Bebius comitiorum causa Romam reuocatus COSS. creauit, A. Posthumium Albinum Luscum, & C. Calpurnium Pisonem. Prr. exinde facti Tib. Sempronius Gracchus, L. Posthumius Albinus, P. Cornelius Mamercus, T. Minucius Melliculus, A. Hostilius Mancinus, C. Mænius. ij omnes magistratum Idibus Martijs inierunt. Principio eius anni, quo A. Posthumius Albinus, & C. Calpurnius Piso COSS. fuerunt: ab A. Posthumio COS. in senatum introducti, qui ex Hispania citeriore uenerãt à Q. Fuluio Flacco: L. Minucius legatus, & duo Trr. mil. T. Mænius, & L. Terentius Massaliota. hi cum duo secunda prælia, deditionem Celtiberiæ, confectam prouinciam nunciassent: nec stipendio, quod mitti soleret, nec frumēto portato ad exercitum in eum annum opus esse: petierunt ab senatu primum, ut ob res prosperè gestas dijs immortalibus honos haberetur: deinde, ut Q. Fuluio decedenti de prouincia deportare inde exercitum, cuius forti opera & ipse, & multi, ante eum Prr. usi essent, liceret. quod fieri, præterquam quòd ita deberet, etiam propè necessarium esset. ita enim obstinatos esse milites, ut non ultrà retineri posse in prouincia uiderētur, iniussuq; abituri inde essent,

si non

si non dimitterentur: aut in perniciosam, si quis impense retineret, seditionem exarsuri. COSS. *ambobus prouinciā Ligures esse senatus iußit.* Pr r. *inde sortiti sunt:* A. Hostilio *urbana,* T. Minucio *peregrina obuênit:* P. Cornelio *Sicilia,* C. Mænio *Sardinia.* Hispanias *sortiti,* L. Posthumus *ulteriorem,* Tib. Sempronius *citeriorem.* Is *quia successurus* Q. Fuluio *erat, ne uetere exercitu prouincia spoliaretur:* Quæro, *inquit, de te* L. Minuci, *cū cōfectam prouinciam nunties, existimes'ne* Celtiberos *perpetuò in fide mansuros? ita ut sine exercitu ea prouincia obtineri poßit? si neq; de fide barbarorum quicquam recipere aut affirmare nobis potes: & habendum illic utiq; exercitum censes: utrum tandem autor senatui sis supplementum in* Hispaniam *mittendi? ut ij modo, quibus emerita stipendia sint, milites dimittantur: ueteribus militibus tyrones immisceātur? an deductis de prouincia ueteribus legionibus nouas cōscribendi & mittendi? cum contemptum tyrocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum poßit? dictu, quàm re facilius sit prouinciam ingenio ferocem rebellatricem cōfecisse.* Paucæ *ciuitates, ut quidem ego audio, quas uicina maximè hyberna premebant, in ius ditionemq́; uenerunt: ulteriores in armis sunt. quæ cū ita sint, ego iam hinc prædico* P. C. *me exercitu eo qui nūc est,* R emp. *administraturū: si deducat secum* Flaccus *legiones, loca pacata me ad hybernacula electurum, neq; nouū militem ferocißimo hosti obiecturum.* Legatus *ad ea quæ interrogatus erat, respondit: neq; se, neq; quenquā alium diuinare posse, quid in animo* Celtiberi *haberēt, aut porrò habituri essent. itaq; negare non posse, quin rectius sit etiam ad pacatos barbaros nondum satis assuetos imperio exercitum mitti. nouo autem, an uetere exercitu opus*

 sit,

sit, eius esse dicere, qui scire poßit, qua fide Celtiberi in pace mansuri sint: simul & qui illud exploratum habeat, quieturos milites, si diutius in prouincia retineantur. si ex eo, quod aut inter se loquãtur, aut succlamationibus apud cõcionantem imperatorem significent, quid sentiant coniectandum sit, palàm uociferatos esse, aut imperatorem in prouincia retenturos, aut cum eo in Italiam uenturos esse. Disceptationem inter prætorem legatumq́; consulum relatio interrupit: *qui suas ornari prouincias priusquam de prætoris exercitu ageretur, æquum censebant.* Nouus *omnis exercitus consulibus est decretus: binæ legiones* Romanæ *cum suo equitatu, & sociûm* Latini *nominis, quantus semper numerus,* XV.*millia peditum, &* DCCC. *equites. cum hoc exercitu* Apuanis Liguribus *ut bellum inferrent, mandatum est.* P. Cornelio & M. Bebio *prorogatum imperium: iußi'que prouincias obtinere, donec* COS.*uenissent. tum imperatum, ut dimisso quem haberent exercitu, reuerterentur* Romam. *de* Tib. Sempronij *deinde exercitu actum est. nouam legionem ei quinq; millium & ducentorum peditum cum equitibus quadringentis consules scribere iußi: & mille præterea peditum* Romanorum, *quinquaginta equites, & socijs è nomine* Latino *imperare septem millia peditum,* CCC. *equites. cum hoc exercitu placuit ire in* Hispaniam *citeriorem* Tib. Sempronium. Q. Fuluio *permissum, ut qui milites ante* Sp. Posthumium & Q. Martium COS. *ciues* Romani *socij'ue in* Hispaniam *transportati essent: & præterea supplemento adducto quod amplius duabus legionibus, quàm* X.*millia, &* CCCC.*pedites, sexcenti equites essent, & sociûm* Latini *nominis* XII.*millia,* DC. *equites: quorum forti opera duobus aduersus* Celtiberos *prælijs usus*

usus Q. Fuluius esset: eos, si uideretur, secum deportaret. Et supplicationes decretæ, quòd is prospere Remp. gessisset. & cæteri Prr. in prouincias missi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Gallia imperium est. Octo legiones præter exercitum ueterē, qui in Liguribus in spe propinquæ missionis erat, eo anno esse placuit. & is ipse exercitus ægre explebatur propter pestilentiam, quæ iam tertiū annum urbem Romanam atq; Italiam uastabat. Pr. T. Minucius, & haud ita multo pòst COS. C. Calpurnius mortuus. multiq; alij omniū ordinū illustres uiri. postremo prodigij loco ea clades haberi cœpta est. C. Seruilius PONT. MAX. piacula iræ deûm conquirere iussus, decemuiri libros inspicere: consul Apollini, Aesculapio, Saluti dona uouere, & dare signa inaurata. quæ uouit, deditq;. Decēuiri supplicationē in biduum ualetudinis causa in urbe, & per omnia fora conciliabulaq; edixerunt. maiores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes supplicauerūt. Fraudis quoq; humanæ insinuauerat suspicio animis. & ueneficij quæstio ex S.C. quod in urbe propius'ue urbem decem millibus passuum esset commissum, C. Claudio Pr. qui in locum T. Minucij erat suffectus: ultra decimum lapidem per fora conciliabulaq; C. Mænio, priusquā in Sardiniam prouinciā traijceret, decreta. Suspecta COS. erat mors maxime. necatus à Quarta Hostilia uxore dicebatur. ut quidē filius eius Q. Fuluius Flaccus in locū uitrici COS. est declaratus: aliquāto magis infamis mors Pisonis cœpit esse. & testes existebāt: qui post declaratos COSS. Albinū & Pisonē, quibus comitijs Flaccus tulerat repulsam, & exprobratū ei a matre dicerēt, quòd iā ei tertiū negatus cōsulatus petenti esset, & adiecisse, pararet se ad petendum. intra duos menses effecturā

ut COS.*fieret.Inter multa alia testimonia ad causam pertinentia hæc quoq; uox nimis uero euentu comprobata ualuit cur Hostilia damnaretur. Veris principio huius dum* COSS. *nouos delectus Romæ tenet: mors deinde alterius, & creandi comitia consulis in locum eius, omnia tardiora fecerunt: interim P. Cornelius, & M. Bebius, qui in consulatu nihil memorabile gesserant: in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, qui ante aduentum in prouinciam consulum non expectassent bellum, improuiso oppreßi, ad duodecim millia hominum dediderũt se. Eos, consulto per literas prius senatu, deducere ex montibus in agros campestreis procul ab domo, ne reditus spes esset, Cornelius & Bebius statuerunt, nullum alium antè finem rati fore Ligustini belli. Ager publicus P.R. erat in Samnitibus, qui Taurasinorum fuerat. cum traducere Ligures Apuanos uellent, edixerunt: Ligures ab Anido montibus descendere cum liberis coniugibusq́; : sua omnia secũ portarent. Ligures sæpe per legatos deprecati, ne penates, sedem in qua geniti essent, sepulchra maiorũ cogerentur relinquere, arma, obsides pollicebantur. posteaquam nihil impetrabant, neq; uires ad rebellandum erant, edicto paruerunt. Traducti sunt publico sumptu ad quadraginta millia liberorũ capitũ cum fœminis pueris q́;. argenti data centũ & quinquaginta millia, unde in nouas ædes cõpararent quæ opus essent. agro diuidendo dandoq́; ijdem qui traduxerant, Cornelius & Bebius præpositi. postulãtibus tamen ipsis quinq; uiri ab senatu dati, quorum ex consilio agerent. Transacta re cum ueterem exercitum Romam deduxissent: triumphus ab senatu est decretus. Hi omnium primi nullo bello gesto triumpharunt. tantum hostes ducti ante currum: quia nec quid ferretur, neque quid*

quid duceretur captũ, neque quid militibus daretur, quic quam in triumphis eorũ fuerat. Eodem anno in Hispania Fuluius Flaccus propr. quia successor in prouinciam tardius ueniebat, educto exercitu ex hybernis, ulteriorẽ Celtiberiæ agrum, unde ad deditionem non uenerant, institit uastare. qua re iritauit magis quàm conterruit animos barbarorum: & clàm comparatis copijs saltum Manlianum, per quem transiturum exercitum Romanum satis sciebant, obsederunt. In Hispaniam ulteriorem eunti L. Posthumio Albino collegæ Gracchus mandauerat, ut Q. Fuluium certiorem faceret, Tarraconem exercitum adduceret. ibi dimitti ueteranos, supplementumq; distribuere, & ordinare omnem exercitum sese uelle. dies quoq;, & ea propinqua edita Flacco est, qua successor esset uenturus. Hæc noua allata res, omissis quæ agere instituerat, Flaccum raptim deducere exercitum ex Celtiberia cum coëgisset: barbari causæ ignari suam defectionẽ, & clàm comparata arma sensisse eum, & pertimuisse rati, eo ferocius saltum insederunt. Vbi eum saltum prima luce agmen Romanum intrauit, repente ex duabus partibus simul exorti hostes Romanos inuaserunt. quod ubi uidit Flaccus, primos tumultus in agmine per cẽturiones stare omneis suo quenq; loco, & arma expedire iubendo, sedauit: & sarcinis iumentisq; in unum locum coactis, copias omneis partim ipse, partim per legatos tribunosq; militum, ut tempus, ut locus postulabat, sine ulla terpidatione instruxit: cũ bis deditis rem esse admonens, scelus & perfidiam illis, non uirtutẽ nec animum accessisse. reditũ ignobilẽ in patriã, clarũ ac memorabilẽ eos sibi fecisse: cruentos ex recenti cæde hostium gladios, & manantia sanguine spolia, Romã ad triumphum delaturos. Plura dici tem

 pus non

pus non patiebatur. inueniebāt se hostes, & in partibus extremis iam pugnabatur. deinde acies cōcurrerūt. atrox ubiq; prælium, sed uaria fortuna erat. egregie legiones, nec segnius duæ alæ pugnabant: externa auxilia ab simili armatura, meliore aliquantum militum genere urgebantur, nec locum tueri poterant. Celtiberi ubi ordinata acie, & signis collatis se nō esse pares legionibus senserunt: cuneo impreßionem fecerunt. quo tātum ualent genere pugnæ, ut quacunq; parte perculere impetu suo, sustineri nequeant. tunc quoq; turbatæ legiones sunt, propè interrupta acies. Quam trepidationem ubi Flaccus conspexit, equo aduehitur ad legionarios equites: &, Ecquid auxilij in uobis est? actū iam de hoc exercitu erit? cum undiq; acclamassent, quin ederet quid fieri uelit, non segniter imperiū executuros: Duplicate turmas, inquit, duarum legionum equites, & permitte equos in cuneū hostium, quo nostros urgent. id cum maiore ui equorū facietis, si effrænatos in eos equos immittitis: quod sæpe Romanos equites cum magna laude fecisse sua memoriæ proditū est. Dicto paruerunt, detractisq; frænis bis ultro citroq; cum magna strage hostium infractis omnibus hastis transcurrerunt. Dißipato cuneo, in quo omnis spes fuerat, Celtiberi trepidare, & propè omissa pugna locum fugæ circumspicere. Et alarij equites, postquam Romanorum equitū tam memorabile facinus uidere, & ipsi uirtute eorū accensi, sine ullius imperio, in perturbatos iam hostes equos immittunt. Tunc uero Celtiberi omnes in fugam effunduntur. & imperator Romanus auersos hosteis cōtemplatus, ædem Fortunæ equestri, Iouiq; OPT. MAX. ludos uouit. cæduntur Celtiberi per totū saltum dißipati fuga. Decem & septē millia hostiū cæsa eo die tradūtur: uiui capti plus tria

plus tria millia, ducentis septuaginta septē cum signis militaribus: equis propè mille centum. nullis castris eo die uictor exercitus mansit. uictoria non sine iactura militum fuit. quadringenti LXXII. milites Romani, sociûm ac Latini nominis mille decem & nouem, cum his tria millia militum auxiliariorum perierunt. ita uictor exercitus renouata priore gloria Tarraconem est perductus. Venienti Fuluio Tib. Sempronius Pr. qui biduo antè uenerat, obuiam processit: gratulatusq́; est, quòd Remp. egregie gessisset. cum summa concordia quos dimitterent, quosq́; retinerent milites, composuerunt. Inde Fuluius exautoratis militibus in naues impositis, Romam est profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit. COSS. ambo in Ligures exercitus induxerunt diuersis partibus. Posthumius prima & tertia legione Balistam Suismontiumq́; monteis obsedit: & premendo præsidijs angustos saltus eorum commeatus interclusit, inopiaq́; omniū rerum eos perdomuit. Fuluius secunda & quarta legione adortus à Pisis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluuiū incolebant in deditionem acceptos, ad septem millia hominum in naueis impositos præter oram Hetrusci maris Neapolim transmisit. inde in Samniū traducti, agerq́; his inter populares datus est. Montanorū Ligurū ab A. Posthumio uineæ cæsæ, frumentaq́; deusta. donec cladibus omnibus belli coacti in deditionē uenerunt, armaq́; tradiderunt. Nauibus inde Posthumius ad uisendam oram Ingaunorum Intermeliorūq́; Ligurum processit. Priusquā hi COS S. uenirēt, ad exercitum qui Pisas inductus erat, præerant A. Posthumius, & frater Q. Fuluij M. Fuluius Nobilior. secundæ legionis Fuluius Tr. mil. erat. is mensibus suis dimisit legionē, iureiurādo adactis centurionibus,

æs in

æs in ærariũ ad quæstores esse delaturos. Hoc ubi Placentiam (nam eò forte erat profectus) Fuluio nuntiatum est: cum equitibus expeditus secutus dimissos, quos eorum potuit assequi, deduxit castigatos Pisas. de cæteris COS. *certiorem fecit. eo referente S.C. factum est: ut M. Fuluius in Hispaniam relegaretur ultra nouam Carthaginem. Literæq; ei datæ sunt à* COS. *ad P. Manlium in Hispaniam ulteriorem deferendæ. milites iußi ad signa redire. causa ignominiæ uti semestre stipendium in eum annum esset ei legioni, decretum. qui miles ad exercitum nõ redisset, eum ipsum bonáq; eius uendere* COS. *iussus.* Eodem anno L. *Duronius, qui prætor anno superiore ex Illyrico cum decem nauibus Brundisiũ redierat: inde in portu relictis nauibus cum uenisset Romam, inter exponendas res, quas ibi geßisset, haud dubie in regem Illyriorum Gentium latrocinij omnis maritimi causam auertit. ex regno eius omnes naues esse, quæ superi maris orã depopulatæ essent. de his rebus se legatos misisse, nec conueniendi regis potestatem factam.* Venerant *Romam legati à Gentio: qui quo tempore Romani conueniendi regis causa uenissent: ægrum forte eum in ultimis partibus fuisse regni dicerẽt. petere Gentium ab senatu, ne crederent confictis criminibus in se, quæ inimici detulissent. ad ea Duronius adiecit, multis ciuibus Romanis & socijs Latini nominis iniurias factas in regno eius, & ciues Romanos dici Corcyræ retineri. eos omneis Romam adduci placuit. C. Claudium Pr. cognoscere: neq; antè Gentio regi legatis'ue eius responsum reddi.* Inter *multos alios, quos pestilentia eius anni absumpsit: sacerdotes quoq; aliquot mortui sunt, L. Valerius Flaccus pontifex mortuus est. in eius locum suffectus est Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex ul-*

teriore

teriore Hiſpania redierat: triumuir epulo, Q. Fuluius, M.F. in locũ eius triumuir cooptatus. tum prætextatus erat. de rege ſacrifico ſufficiendo in locum C. Cornelij Dolabellæ contentio inter C. Seruilium PONT. MAX. *fuit, & L. Corneliũ Dolabellam duumuirũ naualem, quem ut inauguraret pontifex magiſtratu ſeſe abdicare iubebat. recuſantiq; id facere, ob eam rem mulcta duumuiro dicta à pontifice. deq; ea cum prouocaſſet, certatum ad populum. cum plures iam tribus intrò uocatæ dicto eſſe audientem pontifici duumuirũ iuberent, mulctamq; remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaſſet: ultimũ de cœlo quod comitia turbaret interuẽnit. religio inde fuit, pontificibus inaugurandi Dolabellæ. P. Clœlium Siculum inaugurarũt: qui ſecundo loco inauguratus erat. Exitu anni & C. Seruilius Geminus* PONT. MAX. *deceßit. idem decemuir ſacrorum fuit. pontifex in locũ eius à collegio cooptatus eſt Q. Fuluius Flaccus: in pontificem maximũ Aemylius Lepidus, cũ multi clari uiri petiſſent. & decemuir ſacrorum Q. Martius Philippus in eiuſdem locum eſt cooptatus. & augur Sp. Poſthumius Albinus deceßit. in locum eius P. Scipionẽ filiũ Africani augures cooptarũt. Cumanis eo anno petẽtibus permiſſum, ut publice Latine loquerentur: & præconibus Latine uendẽdi ius eſſet. Piſanis agrũ pollicẽtibus, quò Latina colonia deduceretur, gratiæ ab ſenatu actæ. triũuiri creati ad eã rẽ Q. Fabius Buteo, M. & P. Popilij Lenates. A C. Mænio Pr. cui prouincia Sardinia cum eueniſſet, additũ erat, ut quæreret de ueneficijs longius ab urbe decẽ millibus paſſuũ: literæ, allatæ ſe iã tria millia hominũ damnaſſe, & creſcere ſibi quæſtionẽ indicijs. aut eam ſibi eſſe defendendã, aut prouinciã dimittendã. Q. Fuluius Flaccus ex Hiſpania redijt Romã cum ma-*

cum magna fama gestarum rerum. qui cum extra urbem triumphi causa esset, COS. est creatus cũ L. Manlio Acidino. & post paucos dies cum militibus, quos secum deduxerat, triumphans urbem est inuectus. Tulit in triumpho coronas aureas centum uiginti quatuor: præterea auri pondo triginta unum. & signati oscensis nummûm centum septuaginta tria M. ducentos. militibus de præda quinquagenos denarios dedit: duplex centurionibus, triplex equiti: tantundem socijs Latini nominis: & stipendium omnibus duplex. Eo anno rogatio primum lata est ab L. Iulio Tr. pl. quot annos nati quemq; magistratum peterent caperentq́;. inde cognomen familiæ inditum: ut Annales appellarẽtur. Prr. quatuor post multos annos lege Bebia creati, qui alternis quaternos iubebat creari. Hi facti, C. Cornelius Scipio, L. Valerius Leuinus, Q. & M. Mutij Scæuolæ. Q. Fuluio, & L. Manlio COSS. eadem prouincia, quæ superioribus, pari numero copiæ peditum, equitum, ciuium, sociorum decretæ. In Hispanijs duabus Tib. Sempronio & L. Posthumio cum ijsdem exercitibus, quos haberent, prorogatum imperium est. & in supplementum COSS. scribere iußi ad tria millia peditum Romanorum, CCC. equites: quinq; millia sociorũ Latini nominis, & quadringẽtos equites. P. Mutius Scæuola urbanam sortitus prouinciam est: & ut idem quæreret de ueneficijs in urbe, & propius urbem decem millia passuum. C. Cornelius Scipio peregrinã. Q. Mutius Scæuola Siciliam, L. Valerius Leuinus Sardiniam. Q. Fuluius COS. priusquam ullam rem publicam ageret, liberare & se, & Remp. religione uotis soluendis dixit uelle. uouisse se quo die postremũ cum Celtiberis pugnasset, ludos Ioui OPT. MAX. & ædem equestri Fortunæ sese facturum:

ctarum:in eas res sibi pecuniã collatam esse ab Hispanis. Ludi decreti: & ut duumuiri ad ædem locandã crearentur. de pecunia finitur, ne maior causa ludorum consumeretur, quàm quanta Fuluio Nobiliori post Aetolicum bellum ludos faciendi decreta esset: ne'ue quid ad eos ludos arcesseret, cogeret, acciperet, faceret aduersus id S.C. quod L. Aemylio, C. Bebio COS. *de ludis factum esset. Decreuerat id senatus propter effusos sumptus factos in ludos T. Sempronij ædilis, qui graues non modo Italiæ ac socijs Latini nominis, sed etiam prouincijs externis fuerant. Hyems eo anno niue sæua & omni tempestatũ genere fuit, arbores, quæ obnoxiæ frigoribus sunt, deußit cunctas: & ea tũ aliquanto quàm aliás longior fuit. itaq; Latinas mox subito coorta & intolerabilis tempestas in monte turbauit: instaurataéq; sunt ex decreto pontificum. Eadem tempestas & in Capitolio aliquot signa constrauit, fulminibusq; complura loca deformauit. ædem Iouis Tarracinæ: ædem albam Capuæ, portamq; Romanam: muri pinnas aliquot locis decußit. Hæc inter prodigia nũtiatum & ab Reate, tripedẽ natum mulum. Ob ea decẽuiri iußi adire libros edidere quibus dijs, & quot hostijs sacrificaretur: & ob fulminibus complura loca deformata ad ædẽ Iouis ut supplicatio diẽ unũ esset. Ludi deinde uotiui Q. Fuluij* COS. *per dies decẽ magno apparatu facti. Censorum inde comitia habita. creati M. Aemylius Lepidus* PONT. MAX. *& M. Fuluius Nobilior: qui ex Aetolis triumphauerat. Inter hos uiros nobiles inimicitiæ erant, sæpe multis & in senatu, & ad populũ atrocibus celebratæ certaminibus. comitijs confectis, ut traditũ antiquitus est, cẽsores in campo ad arã Martis sellis curulibus consederunt. quò repente principes senatorum cum agmine uene=*

ne uenerunt ciuitatis, inter quos Q. Cæcilius Metellus uerba fecit. Non obliti sumus censores, uos paulo antè ab uniuerso P.R. moribus nostris præpositos esse: & nos à uobis & admoneri & regi, non uos à nobis debere. indicandum tamen est quid omneis bonos in uobis aut offendat, aut certe mutatum malint. Singulos cũ intuemur M. Aemyli, M. Fului: neminem hodie in ciuitate habemus, quem, si reuocemur in suffragium, uelimus uobis prælatũ esse. ambo cum simul aspicimus, non possumus non uereri ne male comparati sitis: nec tantum Reip. prosit, quòd omnibus nobis egregie placetis: quàm quòd alter alteri displicetis, noceat. Inimicitias per annos multos uobisipsis graues & atroces geritis: quæ periculum est ne ex hac die nobis & Reip. quàm uobis grauiores fiant. De quibus causis hoc timeamus, multa succurrunt quæ dicerẽtur: nisi * forte implacabiles fueritis, implicauerint animos uestros. Has ut hodie, ut in isto tẽplo finiatis simultates, quæsumus uos uniuersi, & quos coniunxit suffragijs suis P.R. hac etiã recõciliatione gratiæ coniungi à nobis sinatis. uno animo, uno cõsilio legatis senatũ, equites recẽseatis: agatis cẽsum, lustrũ condatis. quod omnibus ferè precationibus nuncupabitis uerbis, ut ea res mihi collegæq; meo bene & feliciter eueniat: ita, ut uere, ut ex animo uelitis euenire: efficiatisq;, ut quod deos precati eritis, id uos uelle etiam homines credamus. T. Tatius & Romulus in cuius urbis medio foro acie hostes concurrerant, ibi concordes regnarunt. Non modo simultates, sed bella quoq; finiuntur. ex infestis hostibus plerunque socij fideles, interdum etiam ciues fiunt. Albani diruta Alba Romam traducti sunt: Latini, Sabini in ciuitatem accepti. Vulgatum illud quia uerum erat, in prouerbium uenit: Amicitias immortaleis,

taleis, inimicitias mortaleis debere esse. Fremitus ortus cum assensu, deinde uniuersorum uoces idem petentium confusæ in unum, orationem interpellarunt. Inde Aemylius questus cum alia, tum bis à M. Fuluio se certo consulatu deiectum. Fuluius contrà queri, se ab eo semper lacessitum, & in probrum suum sponsionem factam. tamen ambo significare, si alter uellet, se in potestate tot principum ciuitatis futuros. Omnibus instantibus qui aderant: dexteras fidemq; dedere, mittere uere ac finire odium. deinde collaudantibus cunctis deducti sunt in Capitolium. & curæ super tali re principum, & facilitas censorum egregiè comprobata ab senatu, & laudata est. Censoribus deinde postulantibus, ut pecuniæ summa sibi, qua in opera publica uterentur, attribueretur: uectigal annuum decretum est. Eodem anno in Hispania L. Posthumius & Tib. Sempronius proprr. comparauerunt ita inter se, ut in Vacceos per Lusitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiam reuerteretur. Gracchus quòd maius ibi bellum esset, in ultima Celtiberiæ penetrauit. Mundam urbem primum ui cepit, nocte ex improuiso aggressus. acceptis deinde obsidibus, præsidioq; imposito, castella oppugnare, agros urere, donec ad præualidam aliam urbem (Certimam appellant Celtiberi) peruenit. ubi cum iam opera admoueret: ueniunt legati ex oppido. quorum sermo antiquæ simplicitatis fuit, non dissimulantium bellaturos, si uires essent. petierunt enim ut sibi in castra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accipienda, si nõ impetrassent, tum separatim eos ab illis se consulturos. Permittẽte Graccho ierunt. & pòst paucis diebus alios decem legatos secum adduxerunt. Meridianum tempus erat. nihil prius petierunt à Pr. quàm ut bibere sibi iuberet dari. epotis primis

poculis iterum popoſcerunt , magno riſu circunſtantium in tam rudibus, & moris omnis ignaris ingenijs. tum maximus natu ex ijs, Mißi ſumus, inquit, à gente noſtra qui ſciſcitaremur, qua tandē re fretus arma nobis inferres? Ad hanc percunctationē Gracchus, exercitu ſe egregio fidentem ueniſſe reſpondit. quē ſi ipſi uiſere uelint, quo certiora ad ſuos referant, poteſtatem ſe eis facturum eſſe. tribunisq; mil. imperat, ut ornari omneis copias peditum equitumq;, & decurrere iubeant armatas. Ab hoc ſpectaculo legati mißi deterruerunt ſuos ab auxilio circunſeſſæ urbi ferendo. Oppidani cum ignes nocte turribus nequicquam (quod ſignum conuenerat) ſuſtuliſſent: deſtituti ab unica ſpe auxilij in deditionem uenerunt. ſeſtertium nummûm quater & uicies ab ijs eſt exactum, quadraginta nobilißimi equites: nec obſidum nomine (nam militare iußi ſunt) & tamen re ipſa ut pignus fidei eſſent. Inde iam duxit ad Alcem urbem, ubi caſtra Celtiberorum erant, à quibus uenerant nuper legati. eos cum per aliquot dies armaturam leuem immittendo in ſtationes laceßiſſet paruis prælijs, indies maiora certamina ſerebat, ut omnes extra munitiones eliceret. Vbi quod petebatur ſenſit effectum: auxiliorum præfectis imperat, ut contracto certamine, tanquam multitudine ſuperarentur, repente tergis datis ad caſtra effuſe fugerēt. ipſe intra uallū ad omneis portas inſtruxit copias. Haud multū temporis interceßit, cum ex cōpoſito refugientium ſuorū agmen, pòſt effuſe ſequētes barbaros conſpexit. inſtructam ad hoc ipſum intra uallum habebat aciem, itaq; tantū moratus, ut ſuos refugere in caſtra libero introitu ſineret: clamore ſublato ſimul omnibus portis erupit. Non ſuſtinuere impetum nec opinatum hoſtes. qui ad caſtra oppugnanda uenerant, ne ſua quidem tueri potue

tuerunt. nam extemplo fusi, fugati mox intra uallum pa=
uentes compulsi, postremo exuũtur castris. Eo die nouem
millia hostium cæsa: capti uiui trecenti uiginti, equi cen=
tum duodecim: signa militaria triginta septem. de exercitu
Romano centum nouem ceciderunt. Ab hoc prælio Grac
chus duxit ad depopulandum Celtiberiam legiones. &
cum ferret paßim cuncta atq; ageret: populiq; alij uolun=
tate, alij metu iugum acciperẽt: C I I I. oppida intra pau=
cos dies in deditionem accepit. præda potitus ingenti est.
Conuertit inde agmen retrò, unde uenerat, ad Alcen, atq;
eam urbem oppugnare instituit. Oppidani primũ impetum
hostium sustinuerunt. deinde cum iam non armis modò,
sed etiam operibus oppugnarentur: diffisi præsidio urbis
in arcem uniuersi concesserunt. postremo & inde præmis
sis oratoribus, in ditionem se suaq; omnia Romanis per=
miserunt. Magna inde præda facta est. multi captiui nobi
les in potestatem uenerunt. inter quos et Thurri filij duo,
& filia. Regulus hic earum gentium erat, longe potentis=
simus omnium Hispanorum. Audita suorum clade, mißis
qui fidem uenienti in castra ad Gracchum peterent, uenit.
& primum quæsiuit ab eo'ne sibi liceret, ac suis uiuere?
cum prætor uicturum respondisset: quæsiuit iterũ, si cum
Romanis militare liceret? id quoq; Graccho permittente,
sequar, inquit, uos aduersus ueteres socios meos, quoniam
illos ad me propiunt suspicere. Secutus est inde Roma=
nos, forti'que ac fideli opera multis locis rem Romanam
adiuuit. Ergauia inde nobilis & potens ciuitas, aliorum
circà populorum cladibus territa, portas aperuit Roma=
nis. Eam deditionem oppidorum haud cum fide factam
quidam autores sunt. è qua regione abduxisset legio=
nes, extemplo inde rebellatum, magno'que eum postea

prælio ad montem Chaunum cum Celtiberis à prima luce ad sextam horam diei signis collatis pugnasse: multos utrinq; cecidisse. nec aliud magnopere uictores fuisse Romanos nisi quòd postero die manentes intra uallum prælio laceßierint: spolia per totum diem legisse. tertio die prælio maiore iterum pugnatum: & tum demum haud dubiè uictos Celtiberos: castraq́; eorum capta & direpta esse. uigintiduo millia hostium eo die esse cæsa: plus trecentos captos: parem ferè equorum numerum: & signa militaria septuaginta duo: inde debellatum, ueramq́; pacē, non fluxa ut antè fide Celtiberos fuisse. Eadem æstate & L. Posthumium in Hispania ulteriore bis cum Vacceis egregie pugnasse scribūt. ad triginta et quinq; millia hostium occidisse & castra oppugnasse. Propius uero esse, serius in prouinciam peruenisse, quàm ut ea æstate potuerit res gerere. Censores fideli concordia senatum legerunt. princeps electus est ipse cēsor M. Aemylius Lepidus PONT. MAX, tres eiecti de senatu. retinuit quosdam Lepidus à collega præteritos. Opera ex pecunia attributa diuisaq́; inter se, hæc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinā, ingratum opus, quòd prædia habebat ibi, priuatamq́; publicæ rei impensam insuerat. Theatrum & proscenium ab Apollinis. ædem Iouis in Capitolio, columnasq́; circà poliendas albo locauit. & ab his columnis, quæ incommode opposita uidebantur, signa amouit: clypeaq́; de columnis, & signa militaria affixa omnis generis dempsit. M. Fuluius plura, & maioris locauit usus. portum, & pilas pontis in Tyberim, quibus pilis fornices post aliquot annos P. Scipio Africanus, & L. Mummius censores locauerunt imponendos: basilicam post argentarias nouas, & forum piscatorium circundatis tabernis, quas uendidit in pri

in priuatum: & forum & porticum extra portam Trigeminam, & aliam post naualia, & ad fanum Herculis, & post Spei ad Tyberim ædem Apollinis Medici. habuere & in promiscuo prætores pecuniam, ex ea cõmuniter locarunt aquam adducendam, forniceśq; faciendos. impedimento operi fuit M. Licinius Crassus, qui per fundũ suum duci nõ est passus. Portoria quoq;, & uectigalia ijdẽ multa instituerũt. cõplura sacella publicaq; occupata à priuatis, publicaq; sacra ut paterent, essentq; populo curarũt. mutarunt suffragia: regionatimq; generibus hominũ, causisq; & quæstibus tribus descripserunt. Et alter ex censoribus M. Aemylius petijt ab senatu, ut sibi dedicationis templorum Reginæ Iunonis & Dianæ, quæ bello Ligustino antè annis octo uouisset, pecunia ad ludos decerneretur. uiginti millia æris decreuerunt. Dedicauit eas ædes utranq; in circo Flaminio. ludosq; scenicos triduum post dedicationem templi Iunonis, biduum post Dianæ, & singulos dies fecit in circo. Idem dedicauit ædem Lariũ permarinûm in campo: uouerat eã annis quadraginta antè L. Aemylius Regillus, nauali prælio aduersus præfectos regis Antiochi. supra ualuas templi tabula cum titulo hoc fixa est, Duello magno regibus dirimendo caput subigendis patrandæ pacis hæc pugna exeunti L. Aemylio M. Aemylij filio, auspicio, imperio, felicitate ductuq; eius inter Ephesum Camuchũq; inspectante c o s. ipso Antiocho exercitu omni, equitatu, elephantisq; classis regis Antiochi antea sic uicta, fusa, cõtusa fugataq; est. ibiq; eo die naues longæ cum omnibus socijs captæ sexaginta duæ. ea pugna pugnata rex Antiochus, regnumq;. eius rei ergô ædem Laribus permarinis uouit. Eodem exemplo tabula in æde Iouis in Capitolio supra ualuas fixa est. Biduo quo *

senatum legerunt censores, Q. Fuluius COS. *profectus in Ligures, per inuios mõtes uallesq́; saltus cum exercitu transgressus, signis collatis cum hoste pugnauit. neq; tantum acie uicit, sed castra quoq; eodem die cepit. Tria millia ducenti hostium, omnisq́; ea regio Ligurum in deditionem uenit.* COS. *deditos in campestres agros deduxit, præsidiaq́; montibus imposuit. Celeriter & ex prouincia literæ Romam uenerunt. supplicationes ob eas res gestas in triduum decretæ sunt. Prr. quadraginta hostijs maioribus per supplicationes rem diuinam fecerunt. Ab altero* COS. *L. Manlio nihil memoria dignum in Liguribus est gestum. Galli transalpini tria millia hominũ in Italiam transgressi, neminem bello lacessentes, agrum à* COS. *& senatu petebant: ut pacati sub imperio P.R. essent. Eos senatus excedere Italia iussit: &* COS. *Q. Fuluium quærere & animaduertere in eos, qui principes & autores transcendendi Alpes fuissent. Eodem anno Philippus rex Macedonum senio & mœrore consumptus post mortem filij decessit. Demetriade hybernabat, cũ desiderio anxius filij, tum pœnitentia crudelitatis suæ, quæ stimulabat animum: & alter filius haud dubie & sua & aliorũ opinione rex, conuersiq́; in eum omnium oculi, & destituta senectus: alijs expectantibus suam mortem: alijs ne expectantibus quidem, quo magis angebatur: & cum eo Antigonus Echecratis filius, nomẽ patrui Antigoni ferens: qui tutor Philippi fuerat, regiæ uir maiestatis, nobili etiam pugna aduersus Cleomenem Lacedæmonium clarus. Tutorem eum Græci, ut cognomine à cæteris regibus distinguerẽt, appellarunt. Huius fratris filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incorruptus permãserat: eiq́; ea fides nequaquam amicum Persea inimicissimum fecerat. is prospiciens*

ſpiciens animo, quanto cum periculo ſuo hæreditas regni uentura eſſet ad Perſea, ut primum labare animum regis, & ingemiſcere interdum filij deſiderio ſenſit: nunc præbendo aureis, nunc laceſſendo etiam mentionem rei temere actæ, ſæpe querenti querens & ipſe aderat: & cum multa adſoleat ueritas præbere ueſtigia ſui, omni ope adiuuabat, quo maturius omnia emanarent. Suſpecti & miniſtri facinoris Apelles maxime & Philocles erant, qui Romam legati fuerant, literasq; exitiales Demetrio ſub nomine Flaminini attulerāt. falſas eſſe, & à ſcriba uitiatas, ſignumq; adulterinū, uulgo in regia fremebāt. Cæterū cū ſuſpecta magis, quàm manifeſta eſſet res, forte Xychus obuius fit Antigono, comprehenſusq; ab eo in regiam eſt perductus. relicto eo cuſtodibus, Antigonus ad Philippū proceſsit. Multis, inquit, ſermonibus intellexiſſe uideor, magno te æſtimaturum, ſi ſcire uera omnia poſsis de filijs tuis, uter ab utro petitus fraude & inſidijs eſſet. homo unus omnium, qui nodum huius erroris exoluere poſsit, in poteſtate tua eſt Xychus. forte uocatum perductumq; in regiam, uocari iuberet. Adductus primo ita negare inconſtanter, ut paruo metu admoto paratum indicem eſſe appareret. conſpectum tortoris uerberumq; non ſuſtinuit: ordinemq; omnem facinoris legatorum miniſterijq; ſui expoſuit. Extemplo miſsi qui legatos comprehenderent: Philoclem, qui præſens erat, oppreſſerunt. Apelles miſſus ad Chæream quendam perſequendum. indicio Xychi audito in Italiam traiecit. De Philocle nihil certi uulgatum eſt. alij primo audaciter negantem, poſtquam in conſpectum adductus ſit Xychus, non ultrà tetendiſſe: alij tormenta etiam inficiantem perpeſſum affirmant. Philippo redintegratus eſt luctus, geminatusq;. & infeli

infelicitatem suam in liberis grauiorē quòd alter perisset, censebat. Perseus certior factus omnia detecta esse, potentior quidem erat, quàm ut fugam necessariam duceret: tantum ut procul abesset, curabat, interim uelut ab incendio flagrantis iræ, dū Philippus uiueret, se defensurus. qui spe potiundi ad pœnam corporis eius amissa, quod reliquum erat, id studere: ne super impunitatem etiam præmio sceleris frueretur. Antigonum igitur appellat: cui & palàm facti parricidij gratia obnoxius erat, neq; pudendū aut pœnitendum eum regem Macedonibus propter recentem patrui Antigoni gloriā fore censebat. Quando in eam fortunam ueni, inquit, Antigone, ut orbitas mihi, quā alij detestantur parentes, optabilis esse debeat: regnum, quod à patruo tuo forti non solum fideli tutela eius custoditum & auctum etiā accepi: id tibi tradere in animo est. Te unum habeo, quem dignū regno iudicē. si neminē haberem, perire et extingui id mallē, quàm Perseo scelestæ fraudis præmium esse. Demetrium excitatum ab inferis, restitutumq; credā mihi: si te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori unus inlacrymasti, in locum eius substitutū relinquā. Ab hoc sermone omni genere honoris producere eū non destitit. cum in Thracia Perseus abesset: circumire Macedoniæ urbes, principibusq; Antigonum commēdare. & si uita lōgior suppetisset, haud dubium fuit quin eum in possessione regni relicturus fuerit. Ab Demetriade profectus, Thessalonicæ plurimum temporis moratus fuerat. inde cum Amphipolin uenisset, graui morbo est implicitus. Sed animo tamen ægrum magis fuisse, quàm corpore constat: curisq; & uigilijs, cum identidem species & umbræ insontis interempti filij eum diris agitarent, extinctum esse cum execrationibus alterius. admoneri tamē potuisset Antigonus,

tigonus, si haud statim palàm facta esset mors regis. Medicus Calligenes, qui curationi praerat, non expectata morte regis, à primis desperationis notis nuntios praedispositos, ita ut conuenerat, misit ad Perseum, & mortem regis in aduentum eius omnes, qui extra regiam erant, celauit. Oppreßit igitur nec opinanteis ignarosq; omnes Perseus, & regnum scelere partum inuasit. Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationē, & ad uires bello contrahendas. nam post paucis diebus gens Bastarnarum diu sollicitata ab suis sedibus magna peditum equitumq; manu Istrū traiecit. inde praegreßi qui nuntiarent regi, Antigonus & Cotto: nobilis erat Bastarna. de eare Antigonus saepe inuitus cum ipso Cottone legatus ad cōcitandos Bastarnas missus. haud procul Amphipoli famae incerti nuntij occurrerunt, mortuum esse regem. quae res omnem ordinem consilij turbauit. Compositum autē sic fuerat. transitum per Thraciam tutum, & commeatus Bastarnis ut Philippus praestaret. id ut facere posset, regionum principes donis coluerat, fide sua obligata: pacato agmine transituros Bastarnas. Dardanorū gentem delere propositum erat, inq; eorum agro sedes dare Bastarnis. duplex inde erat commodum futurum: si & Dardani, gens semper infestißima Macedoniae, temporibusq; iniquis regum imminens tolleretur: & Bastarnae relictis in Dardania coniugibus liberisq;, ad populandam Italiam possent mitti. per Scordiscos iter esse ad mare Adriaticū Italiamq;. alia uia traduci exercitum non posse. facile Bastarnis Scordiscos iter daturos. nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorrere. & ipsos adiuncturos se, cum ad praedam opulentißimae gentis ire uidissent. Inde in omnem euentum consilia commodabantur. siue caesi ab Romanis forent Ba-

starnæ, Dardanos tamen sublatos, prædamq; ex reliquijs Bastarnarum, & possessionem liberam Dardaniæ, solatio fore. siue prospere gessissent: Romanus auersis in Bastarnarum bellum, recuperaturum se in Græcia quæ amisisset. Hæc Philippi cõsilia fuerant. Ingressi sunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni: sed haud multo post famã mortis Philippi, neque Thraces commercio faciles erãt, neq; Bastarnæ empto contenti esse poterant, aut in agmine contineri, ne decederent uia. Inde iniuriæ ultro citroq; fieri: quarum in dies incremento bellum exarsit. Postremo Thraces, cum uim ac multitudinem sustinere hostium non possent, relictis campestribus uicis in montem ingentis altitudinis (Donucam uocant) concesserunt. Quò ubi ire Bastarnæ uellent: quali tempestate Gallos spoliantes Delphos fama est peremptos esse: talis tum Bastarnas nequicquam ad iuga montium appropinquãtes oppressit. Neq; enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti sunt, cum ingenti fragore cœli tornitribusq; & fulguribus præstringentibus aciem oculorum: sed fulmina etiam sic undique micabant, ut peti uiderentur corpora: nec solum milites, sed etiam principes icti caderent. itaq; cum præcipiti fuga per rupes præaltas improuidi sternerentur ruerent'que, instabant quidem perculsis Thraces. sed ipsi deos autores fugæ esse, cœlumq; in se ruere aiebant. Dissipati procella cum tanquam ex naufragio pleriq; semiermes in castra, unde profecti erant, redissent: consultari quid agerent cœptum. inde orta dissensio: alijs redeundum, alijs penetrandum in Dardaniam cẽsentibus. Triginta ferme millia hominum (Clondico duce profecti erant) peruenerunt. cætera multitudo retro quà uenerat, transdanubianã regionem repetijt. Perseus potitus regno

interfici

interfici Antigonum iussit. & dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renouandam petẽdumq; ut rex ab senatu appellaretur, misit. Hæc eo anno in Macedonia gesta. Alter consulum, Q. Fuluius ex Liguribus triumphauit. quem triumphum magis gratiæ quàm rerum gestarum magnitudini datum constabat. Armorum hostilium magnam uim transtulit. nullam pecuniam admodum. diuisit tamẽ in singulos milites tricenos æris: duplex centurionibus, triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis insigne fuit, quàm quòd forte euẽnit ut eodem die triumpharet, quo priore anno ex prætura triumphauerat. Secũdum triumphũ comitia edixit. quibus creati COSS. sunt M. Iunius Brutus, A. Manlius Volsco. Pretorum inde tribus creatis, comitia tempestas diremit. postero die reliqui tres facti, ante diem quartum Idus Martias, M. Titinius Curuus, T. Claudius Nero, T. Fonteius Capito. Ludi Romani instaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Seruilio Cepione, Ap. Claudio Cẽtone, propter prodigia quæ euenerant. Terra mouit. in foris publicis, ubi lectisternium erat, deorum capita, quæ in lectis erant, auerterunt se: lanaq; cum integumẽtis, quæ Ioui opposita fuit, decidit. de mensa oleas quoque prægustasse mures, in prodigium uersum est. Ad ea expianda nihil ultrà, quàm ut ludi instaurarentur, actum est.

FINIS.

SYLLABVS PRAETORVM, CONSVLVM,

Censorum, cæterorumq; memoratu dignorum, qui hac quarta continẽtur Decade.

M. Be=

C.Te

INDEX RERVM SCITV dignarum huius quartæ Decadis.

Cato

N

O

P

Pax

Ther